సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం

ఆరవ సంపుటం

నవాబుల-ఆరవీటి రాజుల యుగాలు

ఆరుద్ర

సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం

ఆరవ సంపుటం

నాయకులు-ఆరవీటి రాజుల యుగాలు

ఆరుద్ర

ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్
కారల్ మార్క్స్ రోడ్, విజయవాడ - 2

ప్రచురణ నెం: 290
ముద్రణ : 1990 నవంబర్

ముఖచిత్రం : బాపు

సాదా ప్రతి : రు. 45-00
మేలు ప్రతి : రు. 55-00

ప్రతులకు
ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్
కారల్‌మార్క్స్ రోడ్
విజయవాడ-520002

ముద్రణ:
ప్రజాశక్తి డైలీ ప్రింటింగ్ ప్రెస్
విజయవాడ

మామాట

ఆదికాలం నుండి ఆధునిక యుగం వరకూ సాగిన సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్య పరిణామాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలనే ఆకాంక్షగల సాహిత్యాభిమానుల కోసం కవి, పండితుడు, పరిశోధకుడు, సాహితీ విమర్శకుడుగా పేరు ప్రతిష్ఠలను గడించిన ఆరుద్రగారు ఎంతగానో శ్రమించి- ఒక్క చేతిమీదుగా సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యాన్ని 12 సంపుటాల్లో ఆంధ్ర ప్రజలకు 1968 లోనే అందచేశారు.

అయితే ఆ రచన ఆధునికయుగం వరకూ పూర్తిగా సాగలేదు. అనివార్యకారణాల వలన ఆఖరి భాగాలను ఆయన పూర్తిచేయలేదు. అయినప్పటికీ అది ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకు సంబంధించి ప్రామాణిక గ్రంథంగా గుర్తించబడింది. తెలుగు సాహిత్య చరిత్రకు సంబంధించి ప్రామాణిక గ్రంథంగా గుర్తించబడింది. తెలుగు సాహిత్యంలోనూ, చరిత్ర అధ్యయనంలోనూ నిష్ణాతులుగా గుర్తించబడిన సర్వశ్రీ వేటూరు రామకృష్ణ శాస్త్రి, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, శివశంకర స్వామి, మల్లాది రామకృష్ణ శాస్త్రి, గిడుగు వెంకట సీతాపతి, ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం, దివాకర్ల వెంకటావధాని, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ, నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, తాపీ ధర్మారావు, కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి, పాకాల రాజమన్నారు లాంటి ప్రముఖుల ప్రశంసల నందుకున్న రచన అది.

ఆరుద్ర షష్టి పూర్తి ఉత్సవాల సందర్భంగా ఆయనకు ఆంధ్రావనిలో అనేక చోట్ల జరిగిన సన్మాన సభలన్నింటా, సమగ్రాంధ్ర చరిత్రను ఒక్కచేత్తో పూర్తిచేసి ఆయన ఆంధ్ర ప్రజలకు వొనగూర్చిన మహత్తర సేవను ప్రశంసించుతూనే, తతిమ్మాభాగాలను పూర్తిచేయాలనే ఆకాంక్షలు వెలిబుచ్చారు.

ఇప్పుడు ఆరోగ్యం చక్కబడి, పఠనానికి, రచనకు, ప్రచురణకు అవసరమైన సదుపాయాలు ఏర్పడగానే ఆంధ్ర సాహిత్యాభిమానుల చిరకాల వాంఛను నెరవేర్చడానికి ఆరుద్రగారు పూనుకోవడం అభినందించదగిన విషయం.

ఆరుద్రగారే తెలిపినట్లు ఒక భాషను మాట్లాడే ప్రజల దేశ చరిత్ర సాంఘిక చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్ర ఒకదానికొకటి పెనవేసుకొని వుండటం వలన ఈ రచన అన్ని కోణాల నుండి తమ చరిత్రను, వారసత్వాన్ని అవగాహన చేసుకొనేందుకు ఆంధ్ర ప్రజలకు ఉపయోగపడగలదు.

ఇటీవల కాలంలో జరిగిన పరిశోధనల ఫలితంగా అందిన అదనపు సమాచారం, అంతకు ముందు రచనపై వచ్చిన విమర్శలను, సూచనలను దృష్టిలో వుంచుకొని గతంలో ప్రచురించిన సంపుటాల్లో కూడా అవసరమైన మార్పులను, చేర్పులను చేసి, ఆధునిక యుగం వరకు గల తతిమ్మా సంపుటాలను రచించడానికి ఆరుద్రగారు పూనుకోవడం ముదావహం.

పరిశోధనల్లో వచ్చిన ఆధునిక పద్ధతులను ఆకళింపు చేసుకొని ఆదిమ, చాళుక్య యుగాల నుండి నేటి ఆధునిక యుగం వరకూ సమగ్రరీతిలో తాను రచించిన సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రను ప్రచురించే అవకాశాన్ని మాకు కలిగించినందుకు ఆరుద్రగారికి మా ప్రచురణాలయం తరపున హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతాభివందనాలను తెలుపుకుంటూ ఈ ప్రచురణకు పూనుకొన్నాం.

సుదీర్ఘమైన అధ్యయనం, పరిశోధనల ఫలితంగా లభించిన అపూర్వమైన సాహితీ సంపదతో తెలుగు ప్రజలు తమ చరిత్రను, తమ సాహితీ సంస్కృతి వారసత్వాన్ని అవగాహన చేసుకునేందుకు ఉపయోగపడే విధంగా ఆరుద్రగారు రచించిన ఈ " సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం" 12 సంపుటాలుగా వచ్చే ఈ ఉద్గ్రంథం- ఆంధ్ర ప్రజల ఆదరణను బహువిధాలుగా పొందడమేగాక, తెలుగు వారుండే ఇతర ప్రాంతాల్లో కూడా అన్ని గ్రంథాలయాల్లోను, విద్యాలయాల్లోను తగిన స్థానం పొందగలదని ఆశించుతున్నాం.

22–7–'89
విజయవాడ

–ప్రచురణకర్తలు

మనవి మాటలు

సాహిత్యాభిలాష గల సాధారణ పాఠకులు ఆంధ్ర సాహిత్యం గురించి సంపూర్ణంగా తెలుసుకోవాలనుకుంటే, వాళ్ళకు ఉపయోగించే పుస్తకాలు నేడు అందుబాటులో లేవు. నన్నయభట్టు నుండి చిన్నయసూరి దాకా మాత్రమేకాక శాతవాహనుల కాలం నుండి సాహితీ సమితి దాకా ఆంధ్ర సాహిత్యం అనేక విధాలుగా, బహుముఖాలుగా సాగింది. ప్రజ్ఞావంతులైన తెలుగు కవులు రచించిన గ్రంథాలు అన్నింటికి అన్నీ అచ్చుపడి వెలుగు చూడలేదు. అచ్చయిన పుస్తకాలు కూడా అన్నీ అందరికీ లభించడం లేదు. లభించిన పుస్తకాలైనా అన్నీ సాధారణ పాఠకులకు బోధపడే వివరణలతో లేవు. ఈ కొరతను తొలగించవలసిన బాధ్యత నేటి సాహితీపరులపై వుంది.

పన్నెండు సంపుటాలలో సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం ప్రజానీకానికి పరిచయం చేద్దామనే సంకల్పం కొన్నేళ్ళ కిందట నాకు కలిగింది. పుస్తక ప్రచురణలో కొత్త పోకడలుపోయే ప్రతిభావంతులు శ్రీ యం.ఎన్.రావుగారితో దానిని మచ్చటించాను. నా ఉద్దేశాన్ని వారు బహుముఖాల పరిశీలించారు. ఇటువంటి సాహిత్య గ్రంథాలకు పుస్తక ప్రపంచంలో ఆదరణ ఉంటుందని 'మార్కెట్ అధ్యయనం' బాగా చేసి తెలుసుకొన్నారు. వారి సంస్థ యం.శేషాచలం అండ్ కంపెనీ తరపున పన్నెండు సంపుటాలను ప్రచురించడానికి ముందుకు వచ్చారు.

సమగ్రత ఆశయం. దీన్ని సాధించడానికి ఇది ప్రయత్నం. పూజ్యులు కందుకూరి వీరేశలింగం గారు ప్రామాణిక సాహిత్యరచనకు పునాదులు వేశారు. శ్రీయుతులు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు, కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు మొదలైన మహనీయులు సాహిత్యంతోబాటు దేశ చరిత్రను కూడా విశదం చేశారు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు మన సాంఘిక చరిత్రకు శ్రీకారం చుట్టి కొత్త కోణాలను చూపెట్టారు. వీరి రచనలను ఆధారం చేసుకొని తమ ప్రతిభతో కొత్త ఆకారాలను గుర్తించి, నూతన సిద్ధాంతాలను ప్రతిపాదించి సాహిత్య చరిత్రను అనేక మంది విద్వాంసులు, విమర్శకులు, విఖ్యాత పత్రికలలో, వివిధ గ్రంథాలలో వివరిస్తున్నారు. ఈ అమూల్య రచనలనన్నింటిని నా దృక్పథంతో సమన్వయం చేయడానికి ఈ రచనలో ప్రయత్నించాను.

ఒక భాష మాట్లాడే ప్రజల దేశ చరిత్ర, సాంఘిక చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్ర ఒకదానితో ఒకటి పెనవేసుకొని వుంటాయి. రాజకీయాల వల్ల వివిధ రంగాలలో

పరిణామాలు ఏర్పడుతూ వుంటాయి. విభిన్న సంఘటనలే జరిగినా అవి ఒక చారిత్రక క్రమంలోనే వుంటాయి. రాజకీయ ప్రభావాలకు లోనుకాని యుగం వుండదు. రాజవంశాల పేరుమీదుగా యుగాలను పేర్కొవడం రివాజే. పాశ్చాత్య చరిత్రలలో 'ఎలిజబెతీయన్, జాకొబియన్, విక్టోరియన్, ఎడ్వర్డియన్' మొదలైన యుగాలు సుపరిచితమైనవే. ఇది అనువైన పద్ధతి, అందుకే సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ " ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర "లో ఈ క్రింది విధమైన యుగ విభజన చేశారు.

1వ ప్రకరణము – తూర్పు చాళుక్య యుగము
2వ ప్రకరణము – కాకతీయుల కాలము
3వ ప్రకరణము– రెడ్డి రాజుల కాలము
4వ ప్రకరణము– విజయనగర సామ్రాజ్య కాలము(క్రీ.శ.1332 నుండి1530వరకు)
5వ ప్రకరణము– విజయనగర సామ్రాజ్య కాలము(క్రీ.శ1530 నుండి1630వరకు)
6వ ప్రకరణము – పేరు పెట్టలేదు (క్రీ.శ.1600 నుండి 1757 వరకు)
7వ ప్రకరణము – పేరు పెట్టలేదు (క్రీ.శ. 1757 నుండి 1857 వరకు)

సాంఘిక చరిత్రకు పనికివచ్చే సాహిత్య గ్రంథాలనే ఎన్నుకొనడంవల్ల సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి యుగవిభజన వారి ప్రయోజనాలకు అనుకూలమైంది. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యంలో విస్తీర్ణతను దృష్టిలో పెట్టుకొని నేను యుగాల అంకెను, ఆయా రాజవంశాల ప్రాముఖ్యాలను బట్టి పెంచవలసి వచ్చింది. ఆదిలో నేను వేసుకొన్న ప్రణాళికలో ఇలాగ యుగ విభజన చేసుకొన్నాను.

1. ఆదిమ, చాళుక్య యుగాలు	(క్రీ.శ.12వ శతాబ్దం చివరి దాకా)
2. కాకతీయ యుగం	(క్రీ.శ.1200–1290)
3. పద్మనాయక యుగం	(క్రీ.శ.1337–1399)
4. రెడ్డి రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1400–1450)
5. తొలి రాయల యుగం	(క్రీ.శ.1450–1500)
6.మలి రాయల యుగం	(క్రీ.శ.1500–1550)
7.నవాబుల యుగం	(క్రీ.శ.1550–1600)
8.నాయక రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1600–1670)
9.కడపటి రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1670–1750)
10.కుంపిణీ యుగం	(క్రీ.శ.1750–1850)
11. జమీందారీ యుగం	(క్రీ.శ.1850–1900)
12.ఆధునిక యుగం	(క్రీ.శ.1900 నుండి)

పుస్తక ప్రచురణను ప్రారంభించడానికి ముందే ప్రతి సంపుటిలో పుటల పరిమితిని, సంపుటాల సంఖ్యను, ఒక్కొక్క సంపుటం వెలనూ, పన్నెండు సంపుటాలకు మొత్తం పూర్తిగా ముందే చెల్లించే పక్షంలో సెట్టువెల, అందువల్ల లభించే లాభసాటి సదుపాయాలూ ప్రకాశకులు ప్రకటించారు. ఎందరో ఈ ప్రణాళికకు స్వాగతం చెప్పారు. చందాదారులుగా చేరారు.

1965 జనవరి నెల నుండి ఈ సంపుటాల రచనకు ఉపక్రమించాను. ప్రతి సంపుటిలోని పుటల పరిమితి ముందుగానే నిర్ణయం కావడం వల్ల ప్రతి ప్రకరణంలో తెలిసిన ఏ ఒక్కటీ వదిలి పెట్టకుండా విరివిగానే రాసినా చివరకు కుందించడం తప్పనిసరి అయింది. సమగ్రత దెబ్బతినకూడదని సంపుటాల సంఖ్యను పెంచి, అదనపు యుగాలనూ, ఉపయుగాలను చేర్చవలసి వచ్చింది. ప్రచురణకు ముందే ప్రజలకిచ్చిన వాగ్దానానికి భంగం లేకుండా పన్నెండు సంపుటాలనూ వరుసగా ప్రచురించడం జరిగినది. నామీదా, ప్రకాశకుల మీదా ఉన్న అభిమానంతో పి.వి.రాజమన్నారుగారు అన్ని యుగాలకు ఉమ్మడి ప్రవేశికనూ, ఒక్కొక్కరు చొప్పున సాహిత్యరంగంలోని లబ్ధప్రతిష్ఠులు పీఠికలు రాసి దీవించారు. వాటి వివరాలు ఇవి:

సంపుటి పేరు	కాలం	పీఠికాకర్త
1. చాళుక్య యుగం	ఏప్రియల్,1965	వేలూరి శివరామశాస్త్రి
2. కాకతీయ యుగం	మే, 1965	విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
3. పద్మనాయక యుగం	జూన్,1965	శివశంకరస్వామి
4. రెడ్డిరాజుల యుగం	జూలై,1965	మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి
5. గజపతుల యుగం	ఆగస్టు,1965	గిడుగు వేంకట సీతాపతి
6. తొలిరాయల యుగం	సెప్టెంబరు,1965	ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం
7. మలి రాయల యుగం	అక్టోబరు,1965	దివాకర్ల వేంకటావధాని
8. నవాబుల యుగం	నవంబరు,1965	రాళ్ళపల్లిఅనంతకృష్ణశర్మ
9. ఆరవీటి రాజుల యుగం	ఫిబ్రవరి,1966	నేలటూరివెంకటరమణయ్య
10. నాయకరాజుల యుగం-	అక్టోబరు,1966	తాపీ ధర్మారావు
11. నాయకరాజుల యుగం-	మార్చి,1967	కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి
12. కడపటిరాజుల యుగం	ఫిబ్రవరి,1968	---

1965 ఏప్రియల్ నెల నుండి నవంబరు నెలదాకా ఎనిమిది నెలలు క్రమం తప్పకుండా అసాంతం రచనచేసి ఒక మాసపత్రికలాగ సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం సంపుటాలను అచ్చుకివ్వడంలో నా ఆరోగ్యం పూర్తిగా దెబ్బతిన్నది. పళ్ళు బిగివిని రచన చేయడం వల్ల పళ్ళ బిగువు సడలి దంత వైద్యం అవసరమైంది. దానితో పాటు డయాబిటిస్, బ్లడ్ ప్రెషర్, ఒకటేమిటి టెన్షన్ వల్ల రావలసిన అన్ని రుగ్మతలూ వచ్చాయి. అయినా ప్రజలకు ప్రకాశకులతోపాటు వాగ్దానం చేసినది పన్నెండు సంపుటాలు కనుక ఆ సంఖ్యను పూర్తిచేయాలని నిశ్చయించాను. అది 1968 ఫిబ్రవరి నాటికి గాని పూర్తిచేయలేకపోయాను.

ఈ పన్నెండు సంపుటాలు వెలువడుతున్నప్పుడు ఆసక్తితో చదివి, సహృదయంతో విమర్శించి, ప్రోత్సహించిన వాళ్ళెందరో ఉన్నారు. చెల్లాచెదురుగా వున్న ఆకరాలను ఒక్కచేత్తో క్రోడీకరించి విశ్లేషణ చేస్తున్నప్పుడు రచనలో తప్పులు దొర్లడం తప్పదు. వీటికి తోడు సాపు వ్రాస్తున్నప్పుడో, ప్రూఫు దిద్దుతున్నప్పుడో మరికొన్ని పొరపాట్లు చేరకున్నాయి. నా అంతట నేను గుర్తించిన తప్పులతో బాటు విమర్శకులు సూచించే లోపాలూ, కొందరి కోపాలూ రెండవ ముద్రణలో సర్దుకొంటానని అప్పుడే సవినయంగా విన్నవించుకొన్నాను.

మొదటి ముద్రణ సంపుటాలన్నీ ఏనాడో చెల్లుబడి అయిపోయాయి. రెండవ ముద్రణ కోసం ఎందరో ఎదురు చూస్తున్నారు. కొందరు ఒత్తిడి చేస్తున్నారు. గత సంవత్సరం నా రెండు కళ్ళ కేటరాక్టులకూ ఆపరేషన్ విజయవంతంగా జరగడం వల్ల గ్రంథ పఠనానికి,రచనా కార్యక్రమానికి వీలు కలిగింది.

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యంలో కొరతగా మిగిలిపోయిన సంపుటాలను పూర్తిచేయడమేగాక, తొలి పన్నెండు సంపుటాలకు కొత్త వైనాలు చేర్చి, తిరగరాసి ప్రచురించాలని నిశ్చయించాను. 'ప్రజాశక్తిబుక్ హౌస్' వారు తిరగరాతకూ, పునర్ముద్రణకూ సదుపాయాలు కలిగించి ప్రచురణ ప్రారంభిస్తున్నారు. వారికి నా ధన్యవాదాలు. ఒక వ్యక్తి సమాజంలో ఏదైనా సాధించగలిగాడంటే దానికి ప్రత్యక్షంగానూ, పరోక్షంగాను ఎందరి సహాయ సహకారాలో ఉంటాయి. ఈ నా కృషిలో నాకు తోడ్పడిన వారందరికీ నా కృతజ్ఞతలు.

1989 సంక్రాంతి
మద్రాసు -17

-ఆరుద్ర

ఇందులోని విషయాలు

1 (అ)

నవాబుల యుగం

నేడు ఆంధ్రుల రాజధాని హైదరాబాదు నగరం. దీనిని నిర్మించి మహానగరంగా రూపొందించిన వాళ్లు కులీ కుతుబ్‌షాహీ వంశీయులు. ఎక్కడో పర్షియా దేశంలోని రాజవంశంలో జన్మించి మధ్య - ఆసియాలోని తబ్రిజ్, హందం నగరాలను పాలించి శత్రువులచేత పరాజితులైన కులీవంశీయులు జీవనోపాధికోసం క్రీ.శ. 15 వ శతాబ్ది చివరి పాదంలో భారతదేశానికి వచ్చారు. బహమనీ సుల్తానులను ఆశ్రయించారు. క్రీ.శ. 1496లో బహమనీ ప్రభువు సుల్తాన్ కులీని, కుతుబ్-ఉల్-ముల్క్ అనే బిరుదు ఇచ్చి, తెలుగు దేశం పైన అధికారిగా నియమించాడు. సుల్తాన్ కులీ 1518 లో బహమనీ ప్రభువు మహమ్మదుషా మరణించే దాకా అతణ్ణి చాలా వినయవిధేయతలతో సామంతుడుగానే సేవించాడు. ఆ తరువాత కుతుబ్‌షా అనే బిరుదాన్ని గ్రహించి స్వతంత్రుడయ్యాడు.

సుల్తాన్ కులీకుతుబ్ షా క్రీ శ. 1543 దాకా పాలించాడు. అర్ధశతాబ్దం పైగా అతడు తెలుగు దేశంలోనే ఉండి దానినే తన నిజనివాసం చేసుకొన్నాడు. బహమనీ పరిపాలనలో వరంగల్లు పరిసరాలకు మాత్రమే పరిమితమైన రాజ్యాన్ని క్రీ.శ. 1543 నాటికి మచిలీపట్టణం దాకా విస్తరించాడు. గోలకొండను కేంద్రంచేశాడు తన రాజ్యంలోని ప్రజలు ముప్పాతికమూడు వంతులు హిందువులే కాబట్టి వాళ్ళ హృదయాలను చూరగొంటే తప్ప సుస్థిరంగా రాజ్యంచేయలేమని సుల్తాన్ కులీ గుర్తించాడు. తానుపరదేశీయుడనీ, ఇతర

మతంవాదనీ ప్రజలు మరచిపోయేటంత అనురాగంతో అతడు పరిపాలన చేశాడు. జాతిమత భేదాలను పాటించకుండా, అర్హత ఉన్నవాళ్ళకు గొప్ప ఉద్యోగాలిచ్చాడు. ఉత్తరోత్తరా కృష్ణదేవరాయలవారి అల్లుడైన అరవీటి రామరాయలు మొదట ఈ సుల్తాన్ కులీ కొలువులో ఉన్నవాడే. ఇటువంటి తెలుగుసర్దార్ల సహాయంతో కులీ కుతుబ్‌షా ఆంధ్రదేశమంతటినీ ఒక రాజ్యంక్రిందికి తీసుకువచ్చి జాతీయ ఐక్యతకు అంకురార్పణ చేశాడు. కుతుబ్‌షాలు తాము వ్రాయించే సనదులు పార్సీలో వ్రాయించియిచ్చినా, ఆ విషయాలనే తెలుగులో కూడా వ్రాసిఇచ్చేవారు. తెలుగు మండలంలో తెలుగు ద్వారానే రాజ వ్యవహారాలు జరిపించారు.[1]

సుల్తాన్ కులీ సుదీర్ఘకాలం పరిపాలన చేశాడు. తొంభయి సంవత్సరాల వయస్సులో సైతం రాజ్యమేలాడు. అతనికి నలుగురు కుమారులు. పెద్దవాడు హైదర్‌కులీ తండ్రి జీవితకాలంలోనే మరణించాడు. రెండవ వాడు కుత్‌ఉద్దీన్. ఇతణ్ణే కులీకుతుబ్‌షా తన తరువాత రాజ్యానికి వారసునిగా ప్రకటించాడు. అయితే మూడవ కుమారుడు జంషీదు దురాశాపరుడై తండ్రిని చంపించి, అన్నకళ్ళు పీకించి పట్టం కట్టుకొన్నాడు. ఈ దుర్మార్గాలు చూసి సుల్తాన్ కులీ నాలుగవ కుమారుడు పారిపోయి విజయనగరంలో తల దాచుకొన్నాడు. అతనికి అళియరామరాయలు ఆశ్రయమిచ్చాడు.

అప్పటికి విజయనగరంలో అంతఃకలహాలు సర్దుకున్నాయి. కృష్ణదేవ రాయల తరువాత రాజ్యంకోసం సవతి తమ్ముడు అచ్యుత దేవరాయలూ, అల్లుడు అరవీటి రామరాయలూ పెనగులాడారు. అచ్యుతరాయలు మొదట బిర్రబిగిసినా రామరాయలతో రాజీపడి కొంత అధికారం వదులుకొన్నాడు. క్రీ.శ. 1542 లో అచ్యుతరాయలు మరణించాడు. ఆ తరువాత ఆ ఒక్క ఏడాదైనా తిరక్కుండానే రామరాయలు రాజ్యమంతటినీ వైవసం చేసుకొన్నాడు. కృష్ణ దేవరాయల సోదరులలో ఒకడైన సదాశివరాయలకు పట్టం కట్టి అతని పేరుమీద రాజ్యమేలాడు. ఎన్నో యుద్ధాలు చేశాడు. దక్షిణాన కన్యాకుమారిదాకా తన అధికారాన్ని విస్తరింపజేశాడు. భారతదేశాన్ని పాలించిన మహారాజులలో

1. అయ్యంకి వెంకటరమణయ్య గారి సన్మానసంచికలో 'ఖుతుబ్ షాహీల ఆంధ్రభాషాపోషణం' – సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు.

అళియరామరాయలు చాలా దొడ్డ ప్రభువని చెప్పాలి. అతడు ఎంతటి యోధుడో అంత శాంతికాముడు. మహమ్మదీయులకు కూడ ఈ భారతదేశమే స్వదేశమని గుర్తించాడు. సుల్తాన్ కులీ ఎలాగైతే హిందూ సర్దార్లను నమ్మి పెద్దపదవులలో నెలకొల్పాడో అలాగే రామరాయలూ మహమ్మదీయ యోధులకు ఉద్యోగాలిచ్చాడు. సైన్యంలో వేలకువేల ముసల్మానులు చేరారు. వాళ్లలో ప్రముఖులకు గొప్ప ఉద్యోగాలిచ్చి సామ్రాజ్యంలోని ఆంతరంగిక రహస్యాలను సైతం వాళ్లకు తెలియనిచ్చేవాడు. వాళ్ళను బాధ్యతాయుతమైన కార్యాలలో నియోగించేవాడు. ఈ తురకసర్దార్లు చాలామంది విశ్వాసపాత్రంగా కొలుచుకున్నారు. ఇటువంటివారినే పోషించిన రామరాయలు తన మాజీఏలిక కుమారుడు ఇబ్రహీంకు ఆశ్రయమివ్వడంలో ఆశ్చర్యం లేదు.

ఇబ్రహీం విజయనగరంలో ఏడేళ్ళపాటు తల దాచుకొన్నాడు. రాజ్యాంగ తంత్ర నైపుణ్యాన్ని అలవరుచుకున్నాడు. తెలుగు సాహిత్యమంటే అభిరుచి కలిగింది. క్రీ.వ. 1550లో జంషీదు మరణించాడు. గోలకొండ సింహాసనం ఇబ్రహీమును ఆహ్వానించింది. విజయనగరంనుంచి గోలకొండదాకా ప్రజలు అతనికి రెండుచేతులా స్వాగతం చెప్పారు. పట్టం కట్టుకొన్నాక ఇబ్రహీం ఎన్నో ప్రజోపయోగకార్యాలు చేశాడు. దొంగల బాధ లేకుండా రాకపోకలు సురక్షితంగా ఉండేటట్టు చేశాడు. వర్తకం అభివృద్ధి చేశాడు. చెరువులు తవ్వించాడు. నగరాలు నిర్మించాడు. తోటలు వేయించాడు. కవులను, పండితులను పోషించి తెలుగు కృతులు అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. 'తపతీ సంవరోణపాఖ్యానం' వ్రాసి అద్దంకి గంగాధరకవి ఇతనికే అంకితమిచ్చాడు. తెలుగుకవుల పద్యాలలో ఇబ్రహీం ఇభరాముడయ్యాడు. ప్రభువు మహమ్మదీయుడైనా అతణ్ణి 'హైందవ దేవతలు రక్షింతురుగాక' అని కవులు దీవించారు. గంగాధరుడు తన కావ్యంలో మంగళాచరణం ఇలా చేశాడు:

> **శ్రీసతి మించుగాగ తులసీదళమాలిక కౌస్తుభోజ్వలం**
> **బై సురచాపలీల జెలువందగ వేణురవంబు గర్జితం**
> **బై సొబగొంద శౌరి ఘనుడై కరుణారసవృష్టిచే నిరా**
> **యాసత బ్రోచుగావుత నృపాగ్రణి మల్కిభరాము శాంతివున.**

ఈ ఇభరాముడు ఎప్పుడూ 'భారతీయక్షీరమయసింధు బంధు

మద్యలలిత పుణ్యకథాసుధాలహరి'లో తేలుతూ ఉండేవాడని గంగాధరుడు చెప్పాడు. ఇభరాముని కొలువలో సకలవేదపురాణ శాస్త్ర పారంగులైన ఒంటరి విద్వాంసులు ఒక ప్రక్కా, అష్టభాషలలో, అంధ్యం లేని హెూంతకారి కవీంద్రులు ఒకప్రక్కా ఉండేవారు. సంప్రదాయం ప్రకారం మనకు షట్చక్రవర్తులూ, షోడశమహారాజులూ ఉన్నారు. హరిశ్చంద్రుడు, నలుడు, పురుకుత్సుడు, పురూరవుడు, సగరుడు, కార్తవీర్యార్జునుడు, వీళ్ళకోవలో ఇభరాముణ్ణి పండితులు కలిపారు. ఇతణ్ణి ఏడవ చక్రవర్తిగా, పదిహేడవ మహారాజుగా కీర్తించారు.

ఏడు కులాద్రు లెక్కి వెస నేడు పయోధులు దాటి లీలమై
నేడవు దీవులం దిరిగి యేడుగడన్ విహరించి కీర్తి యీ
రేడు జగమ్ములన్ వెలయ నేలిన మల్కిభరామచంద్రుడే
యేడవ చక్రవర్తి పదునేడవ రాజు ధరాతలమ్మునన్

[చాటుపద్యమణిమంజరి, పుట 45]

ఇంతటితో ఊరుకోలేదు మన పురాణాలలోని ఏ రాముడూ ఈ ఇభ రాముడితో సమానం కాదన్నారు

రాముడు దుక్కిముచ్చు, రఘురాముడు క్రోతుల రాజు, రేణుకా
రాముడు పోటుబంటు, పటురాగసమంచితుడైన గోపికా
రాముడు వెర్రిగొల్ల, దిక రాష్ట్రములందు సమాను లేరయా
రాముల నెంచిచూడ నిభరామ మహీధవభవ్యవైభవా!

ఈ సాటిలేని ఇభరాముడు తెలుగు ముషైరాలు నడిపేవాడు. తన ఆశ్రితులను వాళ్ల వాళ్ల కవులతో కొలువు కూటానికి పిలిపించుకొని ఆయా సామంతుల మీద ఆ కవులు చెప్పిన అతిశయోక్తులు విని ఆనందించేవాడు. ఇతడు విద్వాంసులను ఎలా సత్కరించిందీ ఈ క్రింది చాటువు చెప్తుంది.

పవ్వెనా సంగీతవాద భేదవిధిజ్ఞ ధీరాత్ములకు బదినూరు లిచ్చు
రమ్మనెనా సభాశోభసత్కవివరజాలములకు బదివేల నిచ్చు
కూర్చుండు మనియెనా గురుతరశాస్త్రజ్ఞ లక్షణవిదులకు లక్షయిచ్చు
శాబాసురా యన్న సకలాశ్రితానేకకోవిదులకు మెచ్చి కోటియిచ్చు
భళిర! చతురబ్ధిమేఖలాకలితధాత్రి - చక్రనిర్వక్రపాలనాచారుకీర్తి
రమ్యముక్తాతపత్రరారాజితుండు - చారుతరమూర్తి యిభరామచక్రవర్తి.

[చాటుపద్యమణిమంజరి, పుట 43]

ప్రభువు ఇలాగ సంగీతసాహిత్యాలను పోషిస్తూ ఉంటే రాజోద్యోగులు కూడ తమ తాహతుకు తగినట్లు తామూ సాహిత్యపోషణ చేశారు. ఇభరాముని ఆస్థానంలో మీర్‌జుమ్లాపదవిని వహించిన అమీర్‌ఖాన్ కూడ ఒక తెలుగుకావ్యాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. గొలుకొండ సామ్రాజ్యం పోషణలో తపతీ సంవరణో పాఖ్యానం వ్రాసిన అద్దంకి గంగాధరుడు, యయాతిచరిత్ర రచించిన పొన్నికంటి తెలగన్న, వైజయంతీ విలాసం వ్రాసిన సారంగు తమ్మయ్య, సుగ్రీవ విజయం, నిరంకుశోపాఖ్యానం చెప్పిన కందుకూరి రుద్రకవి, నిరోష్ఠ్యరామాయణం అనే పేరుతో దశరథరాజనందన చరిత్ర రచించిన మరింగంటి సింగనాచార్యుడు. రాజనీతిరత్నాకరం అనే పేరుతో వైష్ణవ ప్రబంధంగా పంచతంత్రాన్ని రూపొం దించిన కృష్ణయామాత్యుడు మొదలైన కవులు ఉండేవారు. ఈ కవులలో కొందరికి పాదుషాలు మడులూ మాన్యాలూ ఇచ్చారు. కుతుబ్‌షా వంశాన్ని స్థాపించిన సుల్తాన్‌కులీ ఈ సంప్రదాయాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు. 'చతురవచో రచనాతిప్రతిభాసుకవిత్వతత్వపారీణు'డైన ఈడూరి ఎల్లనామాత్యునికి సుల్తాన్ కులీ 'కోర్కొలను' గ్రామంపై అధికారాన్ని ఇచ్చాడు. ఈ ఎల్లనార్యుడే శంకరకవి వ్రాసిన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం కృతిభర్త. సుల్తాన్ కులీకి, ఈడూరి ఎల్లన్నకూ గల సంబంధం ఈ క్రింది పద్యం వల్ల తెలస్తుంది.

అలఘుప్రతాపకుతుబన – మలకేంద్రకృపావమగ్రమహిమాన్వితకో
ర్కొలని గ్రామనికేతన – జలసీమారక్షణైక చాతుర్యనిధీ ! [హరి. 5-243]

తండ్రి ప్రవేశపెట్టిన సత్సంప్రదాయాలను మల్కిభరాం చక్కగా అనుసరించాడు.కందుకూరి రుద్రకవిలాంటి కవులకు మాన్యాలిచ్చాడు. తెలుగు కావ్యకన్యకలనే కాక తెలుగు కన్యకలను కూడ స్వీకరించాడు. భాగీరధి అనే ఆట వెలది ఇతని ప్రియురాలు, గోలుకొండ నగరానికి ఈమెపేరునేపెట్టి ఇభ రాముడు దానిని 'భాగీరధీపట్టణ'మని పిలువసాగాడు.[1] వైజయంతీ విలాసంలో సారంగు తమ్మయ్య తాను గోల్కొండ కరణాన్నని చెప్పుకొన్నాడు.

ఇనసమతేజులౌ నృపుల నెల్ల మహమ్మదుశాహి యేలు నీ

1. 'మాహమ్నా' అనే పారసీ గ్రంధంలో భాగీరధి ప్రసక్తి ఉందని డా బిరుదురాజు రామరాజుగారు 'భాగీరథీ పట్టణము – భాగ్యనగరం' అనే వ్యాసంలో తెలియజేశారు ('ఖుతుబ్షాహీసుల్తానులు – ఆంధ్ర సంస్కృతి', పుట 75.)

యెనుబదినాల్గు దుర్గముల నేలిన యేలిక గోలుకొండ ద
ళ్ళన గరస్థలీ గరణికం బొనరించెడు దమ్మమంత్రి యా
జనపతి రమ్ముపొమ్మన బ్రజల్ జయవెట్ట గృహస్థు లౌనన[వైజయంతి. 1-31]

ఇదే సారంగు తమ్మయ్య తాను భాగీరథీపట్టణానికి మంత్రినని 'భక్తిసంజీవని' అనే వ్యాఖ్యానగంథ్రంలో సంస్కృతంలో ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

యస్యౌదార్య మివాకలయ్య సతతం కుర్వంతి వాసం దివి
స్వర్థేనుప్రముఖా వదాన్యమణయో వ్యద్యాపి నేహాగతాః
శ్లాఘ్య స్సాధుగుణాన్వితో బుధజనై ర్భాగీరథీపట్టణే
సోయం మంత్రిధురంధరో విజయతే సారంగుతమ్మ ప్రభుః [2]

వైజయంతీవిలాసంలో తాను గోలుకొండకరణాన్నని చెప్పుకొన్న సారంగు తమ్మయ్య హరిభక్తిసుధోదయ వ్యాఖ్యానంలో భాగీరథీపట్టణాన్ని పేర్కొనడం వల్ల ఇబ్రహీం కుతుబ్‌షా భాగీరథి అనే తన భార్యపేరుగోలుకొండకు పెట్టిన తరువాతదానిని తమ్మయ్యపేర్కొన్నాడని పరిశోధకులుభావిస్తున్నారు. ఇబ్రహీం కుతుబ్‌షాకు ఎంతమంది భార్యలో తెలియదుగాని ముప్పయిమంది సంతానం ఉన్నారు. వీళ్లలో ఆరుగురు పుత్రులు, ముగ్గురు పుత్రికలు అతని మరణకాలం దాకాబతికిఉన్నారు.[3] ఈ ఆరుగురు పుత్రులలో భాగీరథికి పుట్టిన మహమ్మద్ కులీయే ఇబ్రహీంతరువాత రాజయ్యాడు ఇతడుకూడ తండ్రిలాగే తెలుగు వెల దిని చేపట్టాడు. ఆమె పేరు భాగమతి. మహమ్మదుకులీ యువ రాజుగా ఉంటున్నప్పుడే భాగమతిని ప్రేమించాడు. ఆమెను కలుసుకొనడానికి రోజూ మూసీనది దాటివెళ్లేవాడు. వానవచ్చినా వరదలువచ్చినాలక్ష్యపెట్టేవాడు కాదు. ఒకనాడు మూసీనదిపొంగి ముంచెత్తుతున్నది.యువరాజు సాహసం చేసిప్రియు రాలిని కలుసుకొనడానికి వెళ్లడం ఇబ్రహీం చెవినిపడింది. మరునాడే నదిమీద కొత్తవంతెననిర్మించమనిరాజుఆజ్ఞాపించాడు. అదేఈనాటి 'పురానాపూల్' వంతెన.

కొడుకు క్షేమం కోసం ఇంత అల్లాడిన తండ్రి ప్రాణం తనకు తండ్రిలాగ ఆశ్రయమిచ్చిన అళియరామరాయల పట్ల మాత్రం కృతజ్ఞత ప్రకటించలేదు.

---

3. పై గ్రంథంలోనే, పుట 74లో, డాక్టరు రామారాజుగారు ఉదహరించారు.
4. ఆంధ్రకవితరంగిణి - X, పుట 233.

రాజ్యానికి వచ్చిన కొత్తలో మాత్రం ఇబ్రహీం విజయనగర సామ్రాజ్య మంటే ఆదరాభిమానాలతో ఉండేవాడు. అళియరామరాయలు కూడా దక్కనులో ఉండే రాజ్యాలన్నీ సఖ్యంగా ఉండాలని కలలుకన్నాడు. క్రీ.శ. 1557 లో అహమ్మదు నగరం, గోలకొండ రాజ్యాల ఏలికలు కలిసికట్టుగా విజాపురం రాజ్యంపై ముట్టడి చేస్తే రామరాయలు శాంతిస్థాపన చేశాడు. కృష్ణా, భీమరథ సంగమస్థానంలో ఈ ముగ్గురు పాదుషాలనూ సమావేశపరచి ఒక ఒప్పందాన్ని కుదిర్చాడు. తమ నాలుగు రాజ్యాల్లో ఎవరైనా మరొకరిమీద అక్రమంగా కయ్యానికి కాలుదువ్వితే మిగతావాళ్ళు ఏకమై, అక్రమ యుద్ధం చేసేవానిపై యుద్ధం చేయాలన్నదే ఆ ఒడంబడిక. దీని ననుసరించే దక్కను ముస్లింరాజులతో రామరాయలు ఎన్నో యుద్ధాలు చేయవలసివచ్చింది. పాల్గొన్న ప్రతిసమరంలోనూ విజయం చేపట్టారు. రామరాయల ప్రతాపం చూశాక మూడిళ్ల తురకలకు కన్నుకుట్టింది. ముగ్గురూ ఏకమై కుట్రలు పన్ని చివరకు క్రీ.శ. 1565 లో రక్షసి-తంగడి యుద్ధంలో కపటోపాయాలతో అళియరామరాజును చంపారు. రాజ్యం కోసం తండ్రినే చంపే పాడుకాలంలో తండ్రిలాంటివాడిని చంపడం ఒక లెక్కా!

గోలకొండ నవాబులు తమ రాజ్యంలో ప్రజలను ఎంత మతసహనంతో పరిపాలించినా శత్రురాజ్యాలలోని ప్రజలన్నా, వాళ్ల ఆస్తిపాస్తులన్నా, దేవాలయాలన్నా ఏ మాత్రం జాలిచూపే వారు కాదు. ఆశ్రితమందారు డని పేరు పొందిన ఇబ్రహీం కుతుబ్‌షా విజయనగరం సామ్రాజ్యంలోని దేవాలయాలను కొల్లగొట్టించాడు. నవాబుతరువాత అంత అధికారమున్న మురహరిరావు అనే మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుడు స్వయంగా అహోబలంలోని నరసింహస్వామి దేవాలయాన్ని దోచుకున్నాడు. గ్రామీణులను నానా హింసలు పెట్టి, చేనులు నిర్ధూమధామం చేసి దేవాలయాలలోని మణిమయవిగ్రహాలను కొల్లగొట్టాడు. ఇది క్రీ.శ. 1578-79 లో జరిగింది. ఈ విధ్వంసక విద్రోహాలు, అపచారాలు రమారమి నూరేళ్లపాటు సాగుతూనేఉన్నాయి. క్రీ.శ. 1657 లో సుల్తాను అబ్దుల్లా కుత్‌బ్‌షా దండనాయకుడు మీర్‌జుమ్లా ముహమ్మద్ సయ్యద్ గండికోటలోని రాగి కంచువిగ్రహాలు దోచుకున్నాడు. వాటినికరిగించి ఫిరంగులుచేయించుకొన్నాడు.

ఇతర రాజ్యాలలో ఉన్న సాటిప్రజలపై ఇన్ని అత్యాచారాలు చేసినా, గోలకొండ రాజ్యంలోని కవులూ, పండితులూ, నవాబులనూ, ఆశ్రితులనూ, ఆకాశానికి ఎత్తుతూవచ్చారు. హిందుదైవాలు ఆనవాబులను రక్షిస్తూ ఉండాలని ఆశీర్వదించారు. తెలుగు సర్దార్లు ఈ నవాబులకోసం ప్రాణాలుకూడా ఇచ్చారు. నూజవీటి సంస్థానాధిపతి విజయం అప్పారావుగారు క్రీ.శ. 1597 లో మహమ్మద్ కులీ కుతుబ్‌షా కోసం గోదావరీతీరాన(సోనపుత్ర) యుద్ధంలో పోరాడి వీరస్వరగర్గ అలంకరించారు[4] నేటి రేపల్లె జమీందారుల మూలపురుషుడు మాణిక్య రాయనింగారు క్రీ.శ. 1575 ప్రాంతాలలో సన్మానాలు పొందారు. ముర్తుజా అనే తురక సరదారు లొంగిరాకపోతే మాణిక్యరాయనింగారు అణిచారట. అందుచేత తెలనిశాన, నగరా, ప్రదీప్తధనళ చామరద్వంద్వము, జగజంపుగొడుగు, పంచఘంటా తలాటం భద్రగజం మొదలైన రాజచిహ్నాలను పాదుషా ఈయనకు ఇచ్చాడు. ఏలినవాడు ఏమతంవాడైనాసరే. అతడు చెయ్యమన్నది ఏమైనా సరే చేయడమే నేర్చుకొన్న విశ్వాసపాత్రులు ఆనాటివాళ్లు. అహోబలవిగ్రహాలు తన మంత్రి పెకలించుకొని వచ్చినందుకు ఇబ్రహీం బాధపడి మంచాన పడ్డాడనీ, ఆ దిగులుతోనే చచ్చిపోయాడనీ చెప్పుకుంటారు. అతడు పోయినప్పుడు తెలుగు కవులు బ్రహ్మను ఇలా తిట్టారు :

రార!విధాత!యోరి!వినరా!తగురా?తలకొట్లమారి!ని
స్సారపు లోభిరాజులను సంపక మల్కిభరాము భూవరున్
జారుయశోధనున్ మిగుల జంపితి, వర్థులకేమి దిక్కురా
చేరిన వింతరాజును సృజింపగ నీతరమా వసుంధరన్?

[చాటుపద్యమణిమంజరి, పుట 46]

ఇబ్రహీంలాంటి రాజును నిజంగానే బ్రహ్మ మళ్లీ సృష్టించలేదనుకోవాలి. క్రీ.శ. 1580 లో ఇబ్రహీం మరణించాడు. అతని తరువాత మహమ్మదుకులీ రాజ్యానికి వచ్చాడు. ఇతడు తండ్రిలాగే సాహిత్యపోషకుడు. సారంగు తమ్మయ్య లాంటి కవులకు ఆశ్రయమిచ్చాడు. మహమ్మదు కలీ ఆస్థానంలో శివధర్మోత్తరం, పద్మపురాణం మొదలైనవి వ్రాసిన రాజమల్లారెడ్డివంటి కవులు

4.'ఖుతుబ్‌షాహీ సుల్తానులూ ఆంధ్రసంస్కృతి' లో నిడుదవోలు శివసుందరేశ్వరరావు గారి వ్యాసం కుతుబ్‌షాహీలు సంస్థానాధీశులు' పుట 85.

ఉన్నారు. ఈ మల్లారెడ్డే తన సమకాలికుడైన యింకొక కవిని ఇలా పేర్కొన్నాడు.

ధీవిధి సాహితియుతు ప్రతితయశుఁ కుతుపావనీశ్వరా
స్థానమహాకవీంద్రు విజదర్శన కౌతుకవైభవాగతుఁ
శ్రీనరసింహపండితవరేణ్యకుమారు గణేశధీరు స
న్మానములో వెదుర్కొని పమస్కృతి చేసి వసింపజేయుచున్.[5]

ఈ పద్యంవల్ల తెలియవచ్చే మహాకవీంద్రుడు ఏమి వ్రాశాడోమాత్రం తెలియదు. ఇతడు కుతుబ్‌షా ఆస్థానకవి అని తెలియడం సంతోషకరమైన విషయమే. ఇలాంటి తెలుగుకవుల సాహచర్యంవల్ల ప్రభువుకూడా తెలుగు పద్యాలు అల్లితే అదేం వింతకాదు. నిజానికి మహమ్మదు కులీ తెలుగులో స్వచ్ఛమైన కవిత్వం చెప్పగలవాడట. దురదృష్టవశాత్తూ అతని ఆంధ్రరచనలేమీ మనకు దక్కలేదు. అతడు పార్సీ, ఉరుదూభాషల్లో చెప్పిన కావ్యాలు లభ్యమవుతున్నాయి. తమ రచనలను 'దివాన్' అనే సంకలనాలుగా సేకరించిన ఉర్దూకవులలో మహమ్మద్ కులీ ప్రప్రథముడు. ఇతడు తన ప్రియురాలు భాగమతిపై చక్కని కవిత్వం చెప్పాడు. ఇతని గుప్తనామం 'మాని' అనే పదం. ఇతని దివాన్‌లు 1800 పేజీల గ్రంధమట. ఇందులో 50 వేల పంక్తులున్నాయట. దసరా, విజయదశమి మొదలైన పండుగలను సైతం వర్ణించాడట. ఇతని కవిత్వంలో ఎక్కువగా తెలుగుపదాలు ఉంటాయట.[6]

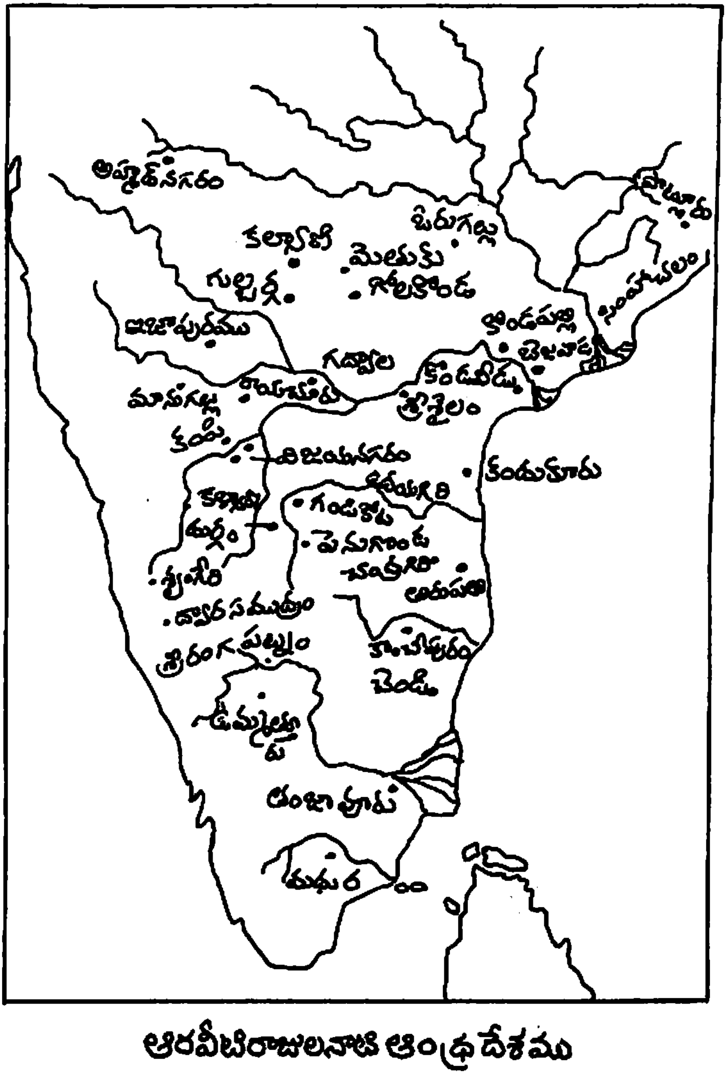
అయితే ఈకాలంలో పుట్టిన తెలుగుగ్రంధాలలో ఎక్కువ ఉర్దూపదాలు చోటు చేసుకొన్నాయి. ఒక్క నవాబుల ఆస్థానకవులేకాక ఇతరరాజ్యాలలోని కవులుకూడా ఈ అన్యదేశ్యాలను యదేచ్ఛగావాడారు. నవాబుల పోషణలోని కవులు చేసినదానికన్న ఎక్కువగానే ఇతరప్రాంతాలకవులుసాహిత్యాన్ని శ్రీమంతం చేశారు. వాస్తవానికిఈ యుగంలోని ప్రముఖ కవులఅరవీటిరాజులకూ ఆ ప్రభువుల ఆశ్రితులకూఅంకితాలు ఇచ్చినవాళ్ళే:తెనాలి రామకృష్ణుడు, పింగళి సూరన్న, రామరాజభూషణుడు మొదలైన అజానుబాహువులుఈ యుగం

5. 'ఖుత్‌బ్‌షాహీల ఆంధ్రభాషాపోషణము' అనే వ్యాసంలో సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ఉదాహరించారు.

6. 'ఖుత్‌బ్‌షాహీసుల్తానులు – ఆంధ్రసంస్కృతి' లో ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారి వ్యాసం. పుటలు 36,37.

లోనివారే. మొల్లబైచరాజు వెంకటనాథుడు వంటి సత్కవులు కూడాఈ కాలం లోనివారే. ఇటువంటిప్రసిద్ధుల ముందు కొందరు మరుగునపడ్డా ఈ యుగంలో నవాబుల పోషణలో వర్ధిల్లిన కవులను గురించి తెలుసుకొనడం అవసరం.

మహ్మదీకులీ 1580 నుంచి 1612దాకా పాలించాడు. రాజ్యానికి వచ్చాక తన ప్రేయసీ భాగమతికి హైదర్‌మహల్ అనే బిరుదు ఇచ్చాడు. ఆమెపేరు మీదుగా భాగానగరం లేక హైదరాబాద్ అనే పెద్దనగరం కట్టించాడు,. ఈ నిర్మాణం 1591 లో జరిగించి. శాస్త్రీయ నిర్మాణపద్ధతులలో , కళాదృష్టితో ఆనాడు కట్టిన నగరమే నేడు మనకు రాజధాని అయింది, ఆనాడు వేసిన సాహిత్యవీధులు ఉత్తరోత్తరా ఘంటాపథాలుకూడా అయినాయి.

ఆరవీటిరాజులనాటి ఆంధ్ర దేశము

1 (ఆ)

ఆరవీటిరాజుల యుగం

విజయనగర సామ్రాజ్యపు వైభవజ్యోతిని వెలిగించిన వాళ్లు హరిహర బుక్కరాయ సోదరులు అఖండంగా ప్రకాశించిన ఈ దీపం ఆరవీటి బుక్కరాజు వంశం వాళ్ళ హయాంలో ఆఖరి వెలుగు వెలిగి ఘనమైంది. రాయల సింహాసనాన్ని నాలుగు రాజవంశాలు అధిష్ఠించి పాలించాయి. ఆ వివరాలు తొలిదగ్గర్నుంచీ క్రోడీకరించుకొందాం.

I. సంగమవంశం :–

1. మొదటి హరిహరరాయలు	:	క్రీ.శ.	1335 - 1355
2. మొదటి బుక్కరాయలు	:	క్రీ శ.	1355 - 1377
3. రెండవ హరిహరరాయలు	:	క్రీ శ	1377 - 1404
4. రెండవ బుక్కరాయలు	:	క్రీ శ.	1404 - 1406
5. మొదటి దేవరాయలు	:	క్రీ.శ.	1406 - 1422
6. ఇమ్మడి ప్రౌఢదేవరాయలు	:	క్రీ.వ.	1423 - 1446
7. మల్లికార్జున రాయలు	:	క్రీ శ.	1446 - 1465
8. విరూపాక్షరాయలు	:	క్రీ శ	1465 - 1478
9. రాజశేఖరాయలు	:	క్రీ.శ.	1478 -
10. ముమ్మడి దేవరాయలు	:	క్రీ.శ.	- 1485

II. సాళువ వంశం :–

1. నరసింహరాయలు	:	క్రీ.శ.	1485 - 1490
2. తిమ్మరాయలు	:	క్రీ.శ.	1490
3. ఇమ్మడి నరసింహరాయలు	:	క్రీ.శ.	1490 - 1506

III. తుళువ వంశం :–

1. వీరనరసింహరాయలు	:	క్రీ.శ.	1506 - 1509

2. కృష్ణదేవరాయలు	:	క్రీ శ.	1509 - 1530
3. అచ్యుతదేవరాయలు	:	క్రీ.శ.	1530 - 1542
4. వెంకటపతిదేవరాయలు	:	క్రీ శ	1542 - 1543
5. సదాశివరాయలు	:	క్రీ.శ	1543 - 1576
III. ఆరవీటి వంశం :–			
1. అళియరామరాజు నిర్వాకం	:	క్రీ.శ	1543 - 1564
2. తిరుమల దేవరాయలు	:	క్రీ శ	1571 - 1572
3. శ్రీరంగ దేవరాయలు	:	క్రీ.శ.	1572 - 1585
4. రెండవ వెంకటపతి రాయలు	:	క్రీ.శ	1586 - 1614
5. రెండవ శ్రీరంగరాయలు	:	క్రీ.శ	1614 - 1619
6. రామదేవరాయలు	:	క్రీ.శ.	1619 - 1629
7. మూడవ వెంకట పతిరాయలు	:	క్రీ.శ.	1630 - 1642

ఈ తారీఖులు గమనిస్తే ఈ పరిపాలక పరంపర మూడువందల సంవత్సరాల పై చిలుకు పృథివీరాజ్యం చేసినట్టు కనబడుతుంది. తుళువ వంశంలో కడపటి వాడైన సదాశివరాయలు ఏలుతున్న కాలంలోనే ఆరవీటివంశం లోని అళియరామరాయలు. తిరుమలదేవరాయలు. అతని కుమారుడు శ్రీరంగ దేవరాయలు అధికారం చలాయించినట్టు గోచరిస్తుంది. వాస్తవానికి సదాశివరాయలు ఆరవీటివారి చేతిలోని కీలుబొమ్మ. మైనంలాగా అతణ్ని తమ చిత్తంవచ్చినట్టు వంచారు. ఆరవీటివారు బుక్కరాజుకాలంనుంచి రాయవంశాల కొలువులో ఉన్నవాళ్ళే. ప్రభువులను గద్దె మీద దండనాయకుడుగా ఉండేవాడు. ఎంతో తోడ్పడ్డాడు. 'సాళువ నరసింహరాజ ప్రతిష్ఠాపన చార్య' అనే బిరుదు బుక్కరాజుకు ఉండేది.

అరవీటి బుక్కరాజు పిల్లలకోడి. 'నీ యిల్లు వెయ్యిళ్ళు కావా'లని ఎవరు మనస్ఫూర్తిగా దీవించారోగాని అతని వంశం దొండపాదులాగా అల్లుకు పోయింది. తామరతంపరై వర్ధిల్లింది. బుక్కరాజు కొడుకులూ, మనుమలూ, చిన్నచిన్న మండలాధిపతులయ్యారు. అరవీటి బుక్కరాజుకు ఇద్దరు భార్యలవల్ల ముగ్గురు కుమారులు పుట్టారు. అతనికంటే రెండాకులు ఎక్కువ చదువుకున్నారు. కొందరు నలుగురు భ్యాలను కూడ కట్టుకొన్నారు. ఒక మనవడికి పదముగ్గురు కొడుకులు పుట్టారు.[1] బుక్కరాజు మనుమలు

1. పొట్లపాడి తిమ్మరాజుకు నలుగురు భార్యలు, పదముగ్గురు కొడుకులు ఉన్నారు

వేరువేరు ఊళ్ళలో అధికారులుగా ఉండడంవల్ల ఆ ప్రదేశాల పేర్లు వాళ్ళకు రమారమీ ఇంటిపేర్లు అయ్యాయి. అరవీటి వంశవృక్షంలో నంద్యాలవారు, పొట్లపాడువారు, కోనేటివారు అనే కొమ్మలు విస్తరించాయి. బుక్కరాయల ముని మనవళ్ళలో ఒకడైన రామరాజును శ్రీకృష్ణదేవరాయల వారు తమ అల్లుణ్ణి చేసుకొనడంతో ఆ శాఖ ప్రసిద్ధమయింది. ఆ అళియ రామరాజు లాంఛనప్రాయంగా పట్టం కట్టుకోకపోయినా సార్వభౌముని కన్నా ఎక్కువ అధికారాలతో పాలించాడు. అతని బంధువులందరూ మండలాధిపతులో దండనాయకులో అయ్యారు. రాయసామ్రాజ్యమంతా అరవీటివారి విహార భూమి అయింది.

కృష్ణదేవరాయలవారికి వచ్చినంత కీర్తి రాకపోయినా, అళియరామరాయలు ఏమి - తక్కువవాడు కాడు. రాజనీతి చతురుడు. దక్షిణభారతాన్ని అంతటినీ తన అదుపులోకి తెచ్చాడు. ఉత్తరపు సరిహద్దులలో ఉన మహమ్మదీయ రాజ్యాలను సైతం తన చిత్తం వచ్చినట్లు ఆడించాడు. విజాపురం, అహమ్మదునగరం, బీదరు, గోలకొండ, అనే నాలుగిళ్ళ తురకలనూ రామరాజు విభజించి పాలించాడు. చివరకు వాళ్లు నలుగురూ కలిసి రక్షసతంగడి వద్ద యుద్ధానికి వచ్చారు. అధర్మయుద్ధంలో రామరాజును చంపారు. అప్పటికి అళియ రామరాజు సహస్రమాసజీవి. అతనితోనే రాయవైభవం, ధైర్యసాహసాలు కూడా అంతరించాయి.

రక్షస తంగడి యుద్ధానే మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు తళ్ళికోట యుద్ధం అంటారు. ఇది క్రీ.శ. 1564 లో జరిగింది. ఈ యుద్ధంలో రామరాజు మరణించాక అతని సోదరుడు ఎర్ర తిమ్మరాజు పలాయనం చిత్తగించాడు. రాజధానిలోని ప్రజలను వాళ్ళ కర్మానికి వదిలి పదిహేను వందల ఏనుగుల మీద రత్న రాసులను ఎక్కించుకొని సదాశివరాయలతో పెనుకొండదుర్గానికి చేరుకొన్నాడు. నాలుగిళ్ళ తురకలూ చెలరేగి విజయనగరాన్ని ఆరునెలలపాటు కొల్లగొట్టారు. ఈ దోపిడి ముగిశాక రాజధాని రాక్షసుడు పట్టి విడిచిన రంభలాగా ఉందట.[2] తగలబెట్ట గలిగినవన్నీ తగలబెట్టారు. వీలు లేనివి

2. తెలుగుభాషాసమితి వారి విజ్ఞానసర్వస్వం, 3 వ సంపుటి, పుట 409.

భగ్నం చేశారు. ఆదుకొనే నాథుడు లేక రాజధాని ప్రజలు చెట్టుకొకడుగా వలసపోవలసి వచ్చింది.

విజయోన్మాదుల హింసాకాండ ముగిశాక ఆఖరి పొగలుసైతం అణగారాక సదాశివరాయలతో ఎర్రతిమ్మరాజు రాజధానికి వచ్చాడు. ఆపదలలో ఆదుకొని కవచంలాగ నిలబడని రాజుమీద ప్రజల కెందుకు విశ్వాసం ఉంటుంది. ఏ ఒక్కడూ రాయలనూ, ఎర్రతిమ్మరాజునూ అభిమానించలేదు. ఇంక విజయనగరం నుంచి పూర్వవైభవంతో రాజ్యం చేయలేమని ఎర్రతిమ్మరాజు మళ్ళీ పెనుకొండకే మళ్ళాడు. సదాశివరాయలను తోసి రాజని తిరుమలదేవ రాయలనే పేరుతో తానే పట్టం కట్టుకొన్నాడు. ఇతనికి భట్టుమూర్తి తన వసుచరిత్ర అంకితమిచ్చాడు.

తిరుమల దేవరాయల నిర్వాకంలో ఆంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మి విజయనగరం నుంచి నిష్క్రమించవలసి వచ్చింది. విశాలరాజ్యం ముక్కలు ముక్కలుగా విరిగింది. అమర నాయకులు ఎక్కడి వాళ్లు అక్కడ స్వతంత్రులయ్యారు. కప్పాలు కట్టడంకూడా మానివేశారు. కేంద్రపరిపాలన సన్నగిల్లడం ఇంతటితో ఆగలేదు. తిరుమల దేవరాయల హయాంలోనే సన్నగిల్లిన అధికారం కూడా మూడు చెక్కలయింది. ఈయనకు ముగ్గురు కొడుకులు. వాళ్ళను ముగ్గుర్నీ అతడు మూడు చోట్ల నెలకొల్పాడు. పెద్దకొడుకు శ్రీరంగదేవరాయలు పెనుకొండ కేంద్రంగా తెలుగుదేశాన్ని పాలించాడు. రెండవకొడుకు శ్రీ రామరాజు శ్రీరంగపట్టణం రాజధానిగా కన్నడ దేశాన్ని కట్టుకొన్నాడు. మూడవ కొడుకు వెంకటపతిరాయలు చంద్రగిరి ముఖ్యపట్టణంగా తమిళదేశానికి పాలకుడయ్యాడు. ఈ విధంగా తిరుమలదేవరాయల వారు గద్దె నెక్కగానే భాషాభేదాన్ని ఆధారం చేసుకొని రాజ్యవిభజన జరిగింది. ఇతడు అట్టేకాలం పాలించలేదు. క్రీ.శ. 1572 లోనే ఇతని కథ ముగిసింది.

రాజ్యం కుక్కచింపిన విస్తరయింది. సాహిత్యంలో అక్కడక్కడ కుక్క మూతి పిందెలు కనిపించసాగాయి. అయినా అరవీటివారి హయాంలో జరిగినంత సాహిత్య పోషణ మరేయుగంలోనూ జరిగినట్టు కనబడదు. రాజులు, వాళ్ళ బంధువులు, ఉద్యోగులూ, కృతులు అంకితం పుచ్చుకొన్నారు.

పురమాయించి వ్రాయించి దేవుళ్ళకు అంకితమిప్పించారు. కొందరు తామే స్వయంగా రచనలు చేశారు. కవులను పోషించారు. అరవీటివాళ్ళ హయాంలో జరిగిన సాహిత్యపోషణను కొద్దిగా క్రోడీకరించి చూద్దాం.

1. **అళియరామరాజు** :— ఇతని సభకు భూషణంగా ఉండబట్టే భట్టుమూర్తికి రామరాజభూషణుడనే పేరు వచ్చింది. సాహిత్యంతోపాటు సంగీతాన్ని ఆదరించాడు. దానిమీద ఇతడు ఎక్కువ మగ్గాడు.

2. **పోచిరాజు నరసరాజు** :— ఇతడు అళియరామరాజు మేనల్లుడు. ఇతని పేరుమీదుగానే భట్టుమూర్తి నరసభూపాలీయం అనే అలంకార గ్రంధాన్ని రచించాడు.

3. **తిరుమలదేవరాయలు** :— ఇతనికే భట్టుమూర్తి తన వసుచరిత్రను కృతి ఇచ్చాడు.

4. **గొబ్బూరి నరసరాజు** :— ఇతడు అళియరామరాజుగారి ఇంకో మేనల్లుడు. ఇతడు అయ్యలరాజు రామభద్రుణ్ణి ఆదరించి రామాభ్యుదయం చెప్పించాడు.

5. **సిద్ధ (సిద్ధి) రాజు తిమ్మరాజు** :— ఈయన స్వయంగా కవి. అళియరామరాజుగారి ఇంకో మేనల్లుడు సుప్రసిద్ధవీరుడు. ఇతడు పరమయోగ విలాసం వ్రాశాడు.

6. **నంద్యాల కృష్ణమరాజు** :— ఇతడు అరవీటి బుక్కరాజుగారి పెద్దభార్యకు పుట్టిన సింగరయ్య సంతతిలోవాడు. ఇతనికి పింగళి సూరపరాజుగారు కళాపూర్ణోదయం అంకితమిచ్చారు.

7. **నంద్యాల తిమ్మరాజు** :— ఇతడూ, పై కృష్ణమరాజూ అన్నదమ్ముల మనుమలు. ఈయన బొడ్డుచర్ల చినతిమ్మన చేత ప్రసన్న రాఘవనాట్యప్రబంధం వ్రాయించి అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.

8. **పొట్లపాడి తిమ్మరాజు** :— ఇతడు అళియరామరాజుగారి పెదతండ్రి ఈయనకే దేసూరి కోనేరునాధుడు బాలభాగవతం అనే పద్యకావ్యాన్ని అంకితమిచ్చాడు.

9. **పొట్లపాడి నల్లతిరుమలరాజు** :— ఇతడు పై తిమ్మరాజుగారి కుమారుడు. ఇతడే నిజానికి కోనేరునాధుణ్ణి పోషించాడు. తండ్రిపేర పద్య బాలభాగవతం చెప్పించాడు అంతేకాదు తన తమ్ముడు చినతిమ్మరాజు పేరట ఆ బాలభాగవతాన్నే ద్విపద కావ్యంగా అదే కవిచేత వ్రాయించాడు

10. **పొట్లపాడి చినతిమ్మరాజు** :— ద్విపద బాలభాగవతం కృతిపతి.

11. **రామరాజురంగప్పరాజు** :— పద్యబాలభాగవతం కృతిపతియైన పొట్లపాడి

తిమ్మరాజుకు ఇతడు మనుమడు. తిమ్మరాజుగారికి నలుగురు భార్యలు; పదముగ్గురు కుమారులు. ఇందులో పెద్దభార్య పెద్దకొడుకు పేరు పినకొండ్రాజు. ఇతనికి నలుగురు కొడుకులు వాళ్ళలో కడపటివాడే రంగప్పరాజు. అరవీటి బుక్కరాజు కొడుకులలో ఒకడైన రామరాజు సంతతివాళ్ళు కనుక వీళ్ళకు రామరాజు అన్నది ఇంటిపేరులాంటి విశేషణమైంది ఈ రంగప్పరాజు స్వయంగా కవి. సాంబోపాఖ్యానం అనే పద్యకావ్యం వ్రాసి దేవునికి అంకితమిచ్చాడు.

12. **పులిజాల సోమయ్య** :– పై రామరాజు రంగప్పరాజుగారి అన్నకొడుకు. పేరు కోనేటి రామరాజు. ఇతని దగ్గర పులిజాల సోమయ్య అనే సేనాని ఉండేవాడు. అతనికి తెనాలి అన్నయ్యకవి సుదక్షిణాపరిణయం అనే పద్యకావ్యాన్ని అంకితమిచ్చాడు. ఇతని గురించి మనం నవాబులయుగంలో చెప్పుకొన్నాం (పుటలు 128-130)

13. **కొండ్రాజు వెంకటాద్రి** :– అరవీటిరాజులకు, తెలుగుచోళులకు బంధుత్వాలు ఉండేవి శ్రీరంగదేవరాయలు పాలించేకాలంలో క్రి శ 1584 ప్రాంతాలలో కర్నూలు మండలం ఎర్రమపాలెంలో కొండ్రాజు వెంకటాద్రి ఉద్యోగి. ఇతడు కామందకం, రెట్టమత శాస్త్రం అనే రెండు శాస్త్ర గ్రంథాలు వ్రాయించి అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.

14. **మట్ల అనంతరాజు** :– క్రి.శ. 1586 నుంచి పాలించిన రెండవ వెంకటపతి రాయల వద్ద ఇతడు సేనాని. మండలాధిపతి అయ్యాడు. స్వయంగా కవి కకుత్థ్సవిజయం అనే కావ్యం వ్రాశాడు

ఇంతమంది అరవీటి రాజులు, వారి బంధుమిత్రులు ఇలాగ సాహిత్య పోషణ చేయడం సంతోషించదగ్గ విషయమే. అయితే ప్రభువును మెప్పించడమే సాహితీపరుల ఆశయంగా పరిణమించింది. కవులు రాచవారి పంచలదగ్గర యాచకులయ్యారు. పరస్పర శత్రుత్వాలు పెంపొందించుకొన్నారు. రైలెక్కే దాకా చోటుకోసం పోరాడేవాడు. ఎక్కినతర్వాత మిగతావాళ్ళను రానివ్వని మనస్తత్వం ఆదినుంచి మనిషిలో ఉంది. రాజాశ్రయం నేచుకున్న పండితులు కొత్తవాళ్ళకు రాజదర్శనం అవనిచ్చేవారు కాదు. "నిజగౌరవశైథిల్యభయంబున నితరులగు విద్యాధికులకు రాజగృహంబున ప్రవేశంబు" కలుగనియ్యని పురోహితుల గురించి పింగళి సూరపరాజుగారు కళాపూర్ణోదయంలో వ్రాశారు. (6-155). సకల విద్యావిశేషజ్ఞులైనా కాకపోయినా ప్రభువులవద్ద తమ తెలివితేటలను ఘనంగా చాటుకొనడానికి కవులూ, పండితులూ శ్లేషలూ, చిత్ర కవిత్వాలు ప్రదర్శించేవారు. తెలుగులో ఒక అర్థం. సంస్కృతంలో మరొక

అర్థం వచ్చే పద్యాలను రచించడంకూడా మొదలైంది. పింగళిసూరపరాజుగారే ఇటువంటి దొకటి కళాపూర్ణోదయంలో వ్రాశారు. పురోహితుని వెడదవల్ల రాజదర్శనం దొరకని నలుగురు అన్నదమ్ములు పామరుల లాగ నటించి ఒక తెలుగుపద్యం చదివారట. చూడండి :

మాయమ్మానసునీవే-రాయులవై కావదేవరాజేజేజే
మాయాతుమ లానినయది-పాయక సంతోసమున్న వలమిలసామీ.

[కళా. 6-161]

దీనికి తెలుగులో పదవిభాగం ఇలా ఉంటుంది :

మాయమ్మ-అన-చు-నీవే-రాయలవై-కావన్-దేవరా-జే,జే,జే-మా-అతుమలు-అనినయది-పాయక-సంతోసము-ఉన్నవలము-ఇలసామీ

ఈ కందాన్నే సంస్కృతపద్యంగా ఇలా పదవిభాగం చేయవచ్చు.[3]

మా-ఆయం-మాన-సునీవే-రాః-అలవా-ఏకా-ఆవత్-ఏవ-రాజే-అజేజే-మా-ఆయాతు-మలాని-న-యది-పాయక-సంతః-అసముత్-న-వల-మిల-సా-అమీ.

ఈ తెలుగుపద్యాన్ని చదవగానే రాజు సంస్కృతంలోని అర్థాన్ని గ్రహించాడట. అది కథలో సంగతి. ఈ రాజే. ఈ పండితుల్నే చూసి అలాటి విచిత్రకవిత మీ మతులకు నిపుడు దేచునొకో' అని ప్రశ్నిస్తే ఒకడు ఇలా జవాబు చెప్పాడట :

కా వినువారికి సరవిగ-భావనతో నానువతి విభావిసు తేజా
దేవర గొరవమహిమన-మా వలసిన కవిత మరిగి మాకు సధీశా!

[కళా. 6-172]

ఈ పద్యాన్ని విని రాజు మెచ్చుకొన్నాడట. ఇచ్చిన జవాబులోనే విచిత్ర కవిత్వముందే అని హర్షించాడు రాజు. 'ఎలాగో సెలవియ్యండి' అని కవీంద్రుడు నవ్వాడట. 'తిరిగి చదువు' అన్నాడట రాజు. ఈ పద్యాన్ని తిరగేసి చదివితే సంస్కృతంలో అర్థం వస్తుంది. ఇది అనులోమ విలోమ

3. ఈ పద్యానికి తెలుగులోనూ, సంస్కృతంలోనూ అర్థాన్ని మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు తమ వ్యాఖ్యలో పొందుపరిచారు-కళాపూర్ణోదయం (అద్దేపల్లి ప్రచురణ), పుటలు 855, 856.

ఉభయభాషా కందం. ఈ తిరుగుడు కవిత్వంలోని చమత్కారం రాజుకు, కవికీ తప్ప సభాజనానికి చప్పున బోధపడలేదని సూరపరాజుగారే కళాపూర్ణోదయంలో వ్రాశారు. తిరగేసి చదివితే వచ్చే అర్థాన్ని వారే చెప్పి "వరుస దుది నుండి మొదలిక దిరుగ జదువ నా తెనుగుపద్యమున బుధులరసికొనుడు" అని ప్రకటించాడు. (6-176) ఇటువంటి విచిత్ర కవిత్వాలే కాక రసవంతంగా ఉండే సీసపద్యాలు సైతం–కవి అర్థం చెప్తేనేగాని భోదపడనివి ఈ కాలంనుంచి కోకొల్లలుగా కవులు సృష్టించసాగారు.

ఎవరో ఒకరిద్దరు తప్పించి మిగతాకవులు కథ చెప్పడంకోసం కావ్యాలు వ్రాయడం మానేశారు. కాబట్టి ప్రతిపద్యంలోనూ చమత్కారాల కోసం ప్రయత్నించసాగారు. కృతకృత్యులు కొద్దిమందే కావచ్చుగాని సాహిత్యం కొత్త తెన్నులకు మళ్ళడం ఇందువల్లనే జరిగింది. పూర్వకవులను స్తుతించడంలో కూడా దిక్కుమాలిన శ్లేషలు ఎక్కువయ్యాయి. ఇది రామరాజభూషణుని ప్రభావం. ఇతణ్ణి అనుసరించిన వాళ్లు సమకాలికులలోనే కనబడతారు. వాల్మీకి భుజంగప్రయాతవృత్తాలకు ప్రసిద్ధుడని ఎప్పుడూ, ఎవరూ చెప్పినట్లు లేదు. అలాగే కాళిదాసు మందాక్రాంతలకే తప్ప ఆర్యాగీతులకు ప్రసిద్ధుడుకాడు. అయినా శ్లేషించాలి కాబట్టి దామెర్ల వెంగళరాజు తన బహుళాశ్వ చరిత్రలో పూర్వకవులను ఇలా ప్రస్తుతించాడు :

> ఘననాకు భవభుజంగ ప్రయాతంబెన్ని శుకతాతలింబసంశుద్ధి వొగడి
> యలకాళిదాసుని యార్యసన్నుతిచేసి దండివంశస్థవృత్తము గణించి
> యిల మయూరకుమారు లలితసంగతి మెచ్చి బాణపుష్పితలత బ్రస్తుతించి
> భవభూతిశశికళా భాసురత్వంబెన్ని మరిధనంజయు వసుమతి నుతించి
> ప్రౌఢిగాంచు కవిత్రయీ ప్రణవమహిమ
> సార్వభౌముని పృథ్వి భాస్కరుని కాంతి
> భీమమత్తేభ బలమును సోము హరిణి
> వటుల వమరేశ్వరుని వజ్రవటిమ దలతు [బహుళాశ్వ. 1-9]

శ్లేషలకోసం, గణాలకోసం వాస్తవాన్ని మార్చేసినా ఫరవాలేదనే మనస్తత్వం. ఈ యుగంలోనే మొదలైంది. మనుష్యులకన్నా మాటలే మన కవులకు ముఖ్యమయ్యాయి. మాటల్లోకూడ తమ మాటలే ఎక్కువ. అందుకే

రాజసభల్లో వివాదాలు జాస్తి. కృష్ణదేవరాయలవారే సభలో ఓడిన పండితులను చాలా చక్కగా వర్ణించారు. పెదవులు తడుపుకొంటూ బయటకు వచ్చి అరుగులు చూడకుండా తమ పాదుకలు మోసే వాళ్ళకోసం వెదుక్కొనే పండితులూ, తమ ఎదుటనే ఉన్న అందలాలు చూడలేక బోయిలకోసం కేకవేసే వాళ్ళూ, నగరు వెడలేదాకా విడివిడిగా వెళ్లి తరువాత కలుసుకొనే విద్వాంసులూ మొదలైన వాళ్ళను రాయలవారు కళ్ళకు కట్టినట్లు వర్ణించారు.

పెదవులు నాకుచు వెలియరుంగులు నూదకరిగి పాదూవాహు సరయువారు
తమ మ్రోలనుండు నందలముగానక దాటి పేరెలుంగున బెస్తజీరువారు
నగరు వెల్వడుదాకా దెగిపెయి మరినిల్చి తోడివిద్వాంసుల గూడువారు
నెదురైన తమవాని గృహకృత్యమడిగి వాదమునవితప్ప నూకొనెడివారు
వాదమేమాయెనన్న భూవరునివక్ష - పాతమాదాసరికిగల్గి బ్రతికెనసెడు
వారునేలెండెటు విమర్శదూరమైన - వాకిటవసించు నెవ్వతన్వారునగుచు

[ఆముక్త 47]

వాదంలో ఓటమిమాత్రం మన విద్వాంసులు ఛస్తే ఒప్పుకోరు. ఇది రాయలవారి కాలంలోనూ ఉంది. ఆ తర్వాత పెరిగింది. ఈ యుగంలో విద్వాంసులు రాచవాకిళ్ళలో పడిగాపులు పడుతూఉండేవారు. ఈనాడు సినిమా తార వస్తే జనం మూగినట్టు రాచవారి అడంగులు అటువచ్చినప్పుడు జనంలో సంభ్రమం హెచ్చేది. నేటి పోలీసులు లాఠీఛార్జీ చేసినట్టు ఆ కాలంలో బద్దులవాళ్ళు తెగ మోదేవారు. వైకుంఠంలో నారదాదిమునులకు కలిగిన పాట్లను పింగళి సూరపరాజుగారు వర్ణించారు. పేరోలగంలో ఉన్న విష్ణువు దివ్యవారాంగనల నాట్యం చూస్తున్నాడు. ఆ కొలువుకూటానికి ముంద రున్న సింగారపుతోటనుండి హెగ్గడికత్తెలతో లక్ష్మీదేవి వచ్చిందట. అప్పుడు-

నెచ్చెలిపిందుదానును వనీస్థలి దంత నొకింత గానగా
వచ్చెనొ రాదొ యాకమలవాసిని యంతనె యేమి చెప్పుదు౯
హెచ్చిన సంభ్రమంబున ననేకులు బద్దలవారలెక్కడ౯
వచ్చియు మోది రాకొలువువారి గకాపికలై చనన్వడి౯ [కళా. 274]

ఇది చెప్పినవాడు నారదుడు. "బద్దలవాళ్ళుమోది నప్పుడు బ్రహ్మంత వాడే దూరంగా పోయి నిలబడ్డాడు. మా సంగతి ఏం చెప్పను?" అని నారదుడు

అన్నాడట. ఆరవీటి రాజుల కొలువుకూటాలలో ఆనాటి విద్వాంసుల గతి ఇలా ఉండేది కాబోలు. బయట పడిగాపులు పడి ఉన్న విద్వాంసులలో ఎవరో ఒకర్ని ప్రభువు లోనికి పిలిపించేవాడు. మిగతావాళ్ళు బయట కాచుకొని కూర్చొనేవారు. కొలువులో సేవించుకొని బయటకు వచ్చిన విద్వాంసుని చుట్టూ మిగతావాళ్ళు మూగేవారు. ప్రశ్నించేవారు విష్ణువును ఏకాంతంగా సేవించుకొని వచ్చిన తుంబురుని చుట్టూ మూగిన వాళ్ళను సూరపరాజుగారు ఇలా వర్ణించారు:

'అవిపెనా యేమిచ్చె' ననుచును సంభ్రమం
బున సందడించుచు మూగువారు
'సర్వేశ్వరుండు శ్రీసతితోడగానంబు
వినెనట, యడుగనే' అనెడువారు
'గడుననుగ్రహము నెక్కడలేని యీయాగి
వసయుదెల్చెడి' నంచు బలుకువారు
'నీవెక్కడవొ మరియెవ్వారలైనన
య్యెడ నుండిరో'యని యడుగువారు
నగుచు సురలు మునులు నరుదంద మేవూత
ఛంబుతోడ వచ్చె దుంబురుండు
కదలవారిని గనకస్నానమాడించు
కదలవారిని గనకస్నానమాడించు
పదకమును సునేత్రపటముదాల్చి. [కళా. 2-82]

సూరపరాజుగారి గ్రంధాలవల్లా, వీరి కోవలోన నడిచి కధచెప్పే ఇతర కవుల కావ్యాలవల్లా ఆనాటి సాంఘికచరిత్ర ఇలా చాలా బాగా తెలుస్తున్నది. ప్రభువులు చాలా రసికులు కొలువున్నప్పుడు రాజు చుట్టూ ఆడవాళ్లు ఎక్కువ. సంకుమదపు భరిణ పట్టుకొని ఒకతె, వెలికుంచె పట్టుకొని ఇంకొకర్తె, గందవొడిభరిణతో వేరొకర్తె, సురటి తవటించేది మరొకర్తె చుట్టూ ఉండేవారు.[4] రాజును చూచి సామంతులు, సామంతులను చూచి ధనవంతులు విలాసాలతో కాలం గడిపేవారు. నిగమశర్మ, నిరంకుశుడు మొదలైన

4. సాంఖోపాఖ్యానంలోని 1-178 నుండి 188 దాకా 11 పద్యాలలో ఈ ఆడవాళ్ళను రామరాజు రంగప్పరాజు వర్ణించాడు.

అగ్రహారాలవాళ్ళ అబ్బాయిలు అప్పులుచేసి ఆస్తులమ్మి ఈ సుఖాలలో ఓలలాడేవారు. విజయనగరంలో భోగపుసానుల సంఖ్య అపారంగా ఉండేది. వాళ్ళమీద గణాచారి గుత్తపన్ను వసూలు చేసేవాడట. ఈ భోగమువారి పన్ను నగరంలో ఉండే 12,000 మంది రక్షకభటుల జీతాలకు సరిపోయేది.[5] భోగపుసానులు సంగీత విద్యలో చాలా కృషి చేశారు. రాజులు, రసికులు మెచ్చిన సంగీత ప్రసక్తి ఈ యుగంలోని కావ్యాలలో కనబడుతుంది. రాజకుమారుల సంగీతవిద్యాభ్యాసం గురించి తరిగొప్పుల మల్లన తన చంద్రభాను చరిత్రలో విపులంగా వ్రాశాడు. తన కుమారుల సంగీతం నేర్పమనడానికి ముందు శ్రీకృష్ణుడు నారదుని గానాన్ని ఇలా మెచ్చుకొన్నాడట:

> ఔరా మీటు బళీర కంపిత మహా యాందోళిత స్ఫూర్తియో
> హోరే మూర్ఛనబాపురే శ్రుతులు మే లుల్లాసిత ప్రౌఢి మ
> జ్ఝారే లీనము చాగురే స్ఫురితమున్ శాబాసు ధాలంచు న
> త్యారూఢ ప్రమదోన్నతిన్ మురహరు డాలించి వర్ణించున. [చంద్ర. 1-127]

కొన్నాళ్లు ద్వారకలోనే ఉండి నారదుడు శ్రీకృష్ణుని కుమారులకు సంగీతం నేర్పాడు. ఏయే అంచెలమీద పాఠాలు చెప్పేవాడో ఈ క్రింది పద్యం వివరిస్తుంది.

> సప్తస్వరముల మూర్ఛనలు తప్పకయుండ గురుతుపట్టుటకునైన కొని నాళ్లు
> సూళాది తాళముల్పొగియన లంకార గుంఫనం బొనగూర్ప గొన్నినాళ్లు
> ప్రాగ్గేయకార విరచితగీతంబులు గ్రుక్కపట్టుటకునై కొన్నినాళ్లు
> గౌళనాట వరాళికా ముఖ్యరాగము ల్కొదలేక పలికింప గొన్నినాళ్లు
> పన్నియు ప్రబంధములు మీట గొన్నినాళ్లు
> గోరిగాయంబులోదవింప గొన్నినాళ్లు
> గాగ వారల కా జగరాగ తపసి
> నిరుపమ విపంచికా ప్రౌఢి నేర్పె యపుడు. [చంద్ర. 1-131]

సంగీతంతోబాటు నాట్యం, శిల్పం మొదలైన కళలూ ఈ యుగంలో బాగా వర్ధిల్లాయి. సంగీత సాహిత్యాలను మేళవించే నాట్యకళ ఎక్కువగా వృద్ధిలోని వచ్చింది. అయితే ఆడవేషాలను పురుషులే ధరిస్తూ ఉండేవారు

5. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర – సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు, పుట 268.

కాబోలు. కృష్ణదేవరాయలవారి అముక్తమాల్యదలో 'భ్రుకుంసుల' ప్రసక్తి ఉంది. (4-36) స్త్రీ వేషాలు వేసే పురుషులను భ్రుకుంసులంటారు. ఊరూరా నాటకాలు వేసే మేళాలను పింగళి సూరపరాజుగారు తమ ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలో చాలా విపులంగా వర్ణించారు. రాచనగళ్ళలో నాటకాలు ఎలా వేసేవారో వివరించారు. ఆస్థాన మహామంటపంలో రాజు నానాబంధుమిత్ర సచివ సంఘంతో కలసి నాటకం చూసేవాడు. రాణి వాసపుజనం పరులకంట కనబడకుండా తెరలుకట్టిన ప్రత్యేకస్థలం నుంచి నాటకాలు వీక్షించేవాళ్ళు. సూత్రధారుడు పూర్వరంగం జరిపించేవాడు. వేణువుల, మద్దెళ్ళు మోగేవి. ఏలలు మొదలైన ప్రబంధాలు చదివేవారు. నాంది పఠించేవారు. ప్రస్తావన పూర్తిచేసేవారు, పంచసంధులతో నాటకాలు వేసేవారు. వేషధారణ బాగా ఉండేది. నదులు, కొండలు మొదలైన ప్రకృతిదృశ్యాలను చూపించేవారు. పవుపక్షుల వివేషరూపవృత్తులూ, అవసరమైన చోట ఆయా వస్తువులూ చూపేవారు. పందెంవేసినా సరే, చూపించిన దృశ్యాలలోని వస్తువులు కృతకాలని ఎవరూ చెప్పలేకపోయేవారట. నాటకం చూసే సామాజికులు తమ సొమ్ముఎల్ల ఒసగులుగా నటులపై పడవేసేవారట. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలో 4-96 నుంచి 101 దాకా ఈ నాటకవర్ణన ఉంది. పింగళి సూరపరాజు గారు తమ కాలంలో ప్రచారంలో ఉన్న గంగావతరణం నాటకాన్ని ఈ కావ్యంలో పేర్కొని దాన్నే ప్రద్యుమ్నుని చేత వేయించారు. ఈ నాటకాన్నే తరిగొప్పుల మల్లన కూడ చంద్రభాను చరిత్రలో కావేరిని వర్ణిస్తూ చెప్పాడు.

> తెరసంధించి ప్రఫుల్ల హల్లక శిఖాదీవచ్ఛటల్నించి లో
> గరమర్థిఁ జలమానుషీ ప్రతిమలంగైనేసి యీ సింధుసుం
> దరి గంగావతర ప్రసంగత కథానాట్యంబు సూపన్ సురల్
> సరవిఁ జైచు నొసగులోయనగ నంచల్ వ్రాలెడింజూచితే? [చంద్ర. 2-99]

ఈ పద్యం వల్లకూడా నటులపై సామాజికులు 'ఒసగులు' పడేసేవారని తెలుస్తుంది. నాటకానలు మెచ్చుకొన్నా నటులను జీవితంలో అట్టే గౌరవించే వారు కాదేమో అనిపిస్తుంది. ఊళ్ళో నాటకమేళం దిగిందంటే కుర్రకారంతా ఆ ఇంటి చుట్టూ తిరిగేవారు. మేళగాళ్ల వాలకపు సొమ్ములను కుర్రవాళ్లు ఎత్తుకపోవడానికి అర్రాడేవాళ్ళు అయితే మేళగాళ్లు వాళ్ళని ఏమన్నా అంటే

కుర్ర సజ్జు అధిక్షేపించేవారు. మేళంలోని వాళ్లకూ, దొంగలకూ తేడా లేదట. 'మీరు మమ్మల్ని దొంగలంటారా?' అని ఊళ్లోని పటువులు మేళగాళ్లను ఎలా తిట్టేదీ సూరపరాజుగారు ఈ క్రింది పద్యంలో రాశారు:

ఏము ప్రముచ్చులమె యూహింప ప్రముచ్చుదవాల
        పుట్టిన యిండ్లు మీ బోండ్లు కాక
యాటవాండ్రని నమ్మి యనుమతింపగ వెట్టి
        పురమైన నశ్రయంబును జొచ్చి
పగలెల్ల నాటల భ్రమయించుచును సందు
        గొందులెల్ల నెఱింగికొనుచు రేలు
కన్నగాండ్రగుచు నగళ్లు ప్రవేశించి
        యందునెంతటి వార లర్థమైన

జక్కడచుచు వేనుగ్రుక్కినపాటిగా
నిష్టమైన యర్థమెల్ల బడసి
బ్రతుకుచునికి మీ స్వభావమంతయును ద
ప్పదు యదార్థ మనుచు బలుకుటయును [ప్రభావతి, 1-108]

నటులంటే ఇంత లకువా నాటకాలంటే అంత ఇష్టం ఈ యుగంలో కనబడుతుంది. ఈ సాంఘిక విషయాలను నాటి కావ్యాలు బాగా ప్రతిఫలించాయి. రాజుల భోగాలను ఎంత విపులంగా కథనం చేశాయో అంత విపులంగానూ కొన్ని కావ్యాలు గ్రామీణుల నిత్యజీవితాన్ని చిత్రిస్తాయి. సాధారణ ప్రజల కట్టుబొట్లూ, ఆటపాటలూ, వినోదాలూ ఈ యుగంలోని కావ్యాలవల్ల క్రోడీకరించవచ్చు. సామాన్య స్త్రీలకు సైతం ధైర్యసాహసాలు ఉండేవి. ఇవాళ మోటుగా కనబడతారు గాని ఆ రోజుల్లోని భక్తురాళ్ళ చర్యలను చూడండి, తెనాలి రామకృష్ణుడు పాండురంగ మాహాత్మ్యంలో శక్తిజాతరను ఇలా వర్ణించాడు:

అంభోధరము క్రింద నసియాడు నైరావతియుబోలె పిడి త్రేలదెరవచయోర్తు
చెందమ్మికొలన రంజిల్లు నంచయుబోలె విప్పుబీటవటించె వెలతయోర్తు
తొలుసంజమెడ వర్తిల జక్కవయుబోలె వి గెబందిరి గుండయింతి యోర్తు
జలనీలిపై నిక్కు కలువ మొగ్గయు బోలె నపతాకువర్తించె నతివయోర్తు
కాంతయొక్క ర్తుమూపునగండలిచ్చె - మారుగాలి చ్చెనొకమధామధుర వాణి
లలనయొక్కర్తు నేరిశాళంబులిచ్చె - శక్తిజాతరదము భక్తిశక్తులెసగ.

[పాండు. 3-77]

శక్తిజాతర, దేవీనవరాత్రులు మొదలైనవి జనులు చాలా ఉత్సాహంగా జరుపుకొనేవారు. నవరాత్రులలో జంతుబలులు వేసేవాళ్లు. ఒక్క వేటున దున్న తల నరకడం అభిలషణీయం; వీరలక్షణం, అవేశంలేని మతాన్ని జనం ఆదరించదు. సాత్వికమైన మతచర్యలు మేధావివర్గాలకే పరిమితం. ఈ యుగంలో కవులు తమకు ఉపదేశించిన గురువుల పేళ్ళను చెప్పి కృత్యాది పద్యాలలో స్తుతులు చేయడం కనబడుతుంది. చాలామంది ప్రసిద్ధులైన కవులకు ఒకే గురువు ఉండడం కూడా కద్దు. కందాళ అణ్ణ గారు, భట్టరు చిక్కాచార్యులు మొదలైన గురువులు ప్రసిద్ధులే. రాజగురువుల ప్రాభవానికి మేరలేదు. తాతాచార్యుల శిష్యులకు లెక్కలేదు. తాతాచార్యులవారి ముద్ర ఎక్కడ తప్పినా వీపు తప్పదు' అనే సామెత కూడా పుట్టింది. మతగురువుల ఆదేశాలను అనుసరించి స్థలపురాణాలూ, కులపురాణాలు ఈ యుగంలో ఎక్కువ అయినాయి. ఇతర మతల అచారాలను సైతం కొందరు కవులు గ్రంథస్థం చేశారు. రామరాజు రంగప్ప రాజు తన సాంబోపాఖ్యానంలో మహమ్మదీయుల 'రోజా'లు 'దుగానాలు' పేర్కొన్నాడు (2-103). ముసల్మానులను 'ముసలిమానులు' అని శ్లేషించడం సాధారణమైంది, విరహంలో ఉన్న కావ్య నాయికలు చంద్రోపాలంభనలో అతణ్ణి తురకల దేవతగా తిట్టడం కూడ రివాజయింది.

కవులు పరస్పరం తిట్టుకొనడంకూడా చాటువుల ద్వారా కనబడుతుంది. అళియరామరాయలకు వాయుదేషం వచ్చినప్పుడు రామలింగకవి అంతఃపుర కాంతలతో ఈ క్రింది పద్యం చెప్పాడట:

> ఓయమ్మలార మందులు –వేయేల మకారకొమ్ము విషకవిగాన్తి
> వాయెత్తుకుండ జేసిన – వా యెత్తుదు రామరాయవసు ధేశునకుఁ

[చాటు. II పుట 124]

మకారకొమ్ము విషకవి అంటే మూర్తికవి; వాయు అంటే వాయురోగం అని అర్థం. ఇతరుల కవిత్వంలో తప్పులు పట్టుకొనడం పండితుల స్వాభావిక గుణంగా పరిణమించసాగింది. "ఇతరులకు ఏమీరాదు" అంటేనే తప్ప తన గొప్ప లోకానికే తెలియదనే సంస్కారలోపం ఈ యుగంలో ఊడలు దించసాగింది. తమ తప్పులు బాహాటంగా ఒప్పుకోవడం మహాత్ములకే చెల్లుతుంది.

ధీమంతులకు సైతం ప్రమాదాలు తప్పవు. శ్లేష రచనలు చేసే ఈ యుగం కవులు వ్యాకరణం పైన ఆధారపడసాగారు. సంస్కృత వ్యాకరణం మహా సముద్రం. దాన్ని మథిస్తేనేగాని తెలుగులో తత్సమ పద బంధాలలో కొత్త పోకడలకు అవకాశం లేదు. సృజానత్మక రచయితకు మాతృభాషలోని వ్యాకరణం ఎవ్వరే నేర్పక్కరలేదు. దానంతట అదేవస్తుంది. సహజ శ్లేషాలు కాక కృతక శ్లేషలు, ద్వ్యర్థి రచనలు చేసేటప్పుడు తత్సమపదభూయిష్ఠమైన భాషలో సంస్కృత మర్యాదలు పాటించడం అవసరమైంది. సంస్కృతంలో ప్రతిమాటా స్త్రీలింగమో, పుంలింగమో, నపుంసకలింగమో అయి తీరాలి. 'ముష్టి' పదం స్త్రీలింగం. దీనిపైన రామరాజు రంగప్పరాజు ఇలా చమత్కరించాడు.

> **అసురమన్మథతాడితుండగుచుగృష్ణు - ముష్టికిని జీవధనమిచ్చి మోహియయ్యె**
> **నహహ స్త్రీ లింగమాత్రమే యంత చేసె । గేవల స్త్రీ మవితమహిర్మింపనేల?**
> **[సాంబో. 1-77]**

ఇలాగ భాషాశాస్త్రంలోని విషయానలు చమత్కరించిన కవిత్వం వాడుకోవడం ఈ యుగంలో కనబడుతుంది. కాకమాని మూర్తికవి బహువ్రీహి సమాసాన్ని ఉపయోగించుకొని పురవర్ణనలో శూద్రులను ప్రస్తుతించాడు.

> **మాన్యబహువ్రీహియనగ - ధన్యప్తవనబుగన్న దత్పురవరసా**
> **జన్య చతురఆథన్యయచయ - మన్యపదార్థప్రధానమై యుండదహా !**
> **[రాజవాహనవిజయం, 1-55]**

అన్యపదార్థ ప్రధానం కాకపోతే వ్యాకరణంలో బహువ్రీహి సమాసం లేదు. అన్యుల పదార్థాలు ప్రధానం కాకపోయినా బహుళంగా వ్రీహిగల ఆ ఊరి శూద్రచయం మాన్యబహువ్రీహి అని పేరు పడిందని మూర్తికవి వ్యాకరణంతో విరోధాభాసం పుట్టించాడు. ఈ యుగంలో తెలుగుభాషకు పకడ్బందీగా వ్యాకణం వ్రాయడానికి ప్రయత్నాలు జరిగాయి. ఆ సంగతులు ఎలకూచి బాలసరస్వతి అనే కవి గురించి చెప్పుకొన్నప్పుడు తెలుసుకుందాం.

అరవీటి రాజుల హయాంలో దేశమున్నప్పుడు ఏయే కవులు ఏయే కావ్యాలు వ్రాశారో, వాటిలోని సొగసు లేమిటో ఇంక విపులంగా చెప్పుకొందాం.

2

శంకర కవి

సత్యమేవజయతే అన్నది మన జాతీయవిశ్వాసం. నేటి ప్రభుత్వ నినాదం. ప్రాణంపోయినా అబద్ధమాడకూడదన్నది గొప్ప ఆదర్శం. ఎప్పటి కెయ్యది ప్రస్తుతమో అప్పటి కామాట లాడడం తప్పించు కొని తిరగడానికి రాజమార్గం కావచ్చు కాని మెప్పించి బ్రతకాడనికి పనికిరాదు. ప్రజల కళ్ళలో మెలుగుతూవుండే వాడికి నిజం చెప్పడం కన్న మంచి మార్గం ఇంకొకటివుండదు బహిరంగంగా నిజం చెప్పడ మనేది ఒక కళ. దానిని గాంధీజీ ఆచరించాడు. కృతకృత్యుడయ్యాడు, అందుకే ఆయన మహాత్ముడు.

సాధారణమానవులు అబద్ధాలు ఆడటం తప్పదని మనశ్శాస్త్రాలకు బాగా తెలుసు. 'సత్యం వద' అని బోధించిన నోటితోనే కొన్ని లైసెన్సులు ఇచ్చారు. 'వారిజాక్షులందు, వైవాహికములందు, ప్రాణవిత్తమానభంగమందు, వసుధగోకులాగ్రవర్ణరక్షణమందు బొంకవచ్చు నఘముపొంద దధిప' అని భాగవతపురాణమే ఉపదేశించింది. (8-585). ఆడితప్పనివాడు, అజాతశత్రువు అని పేరు పొందిన ధర్మరాజంతటివాడు శస్త్రగురువును చంపడానికి అబద్ధమాడవలసి వచ్చింది. అయినా సత్యవాక్యపరిపాలనలోని గొప్పతనాన్ని చాటిచెప్పడానికి అనువుగా ఆ రచయితలు ఒక హీరోను సృష్టించ వలసివచ్చింది. హరిశ్చంద్రుడనే పురాణపురుషునికి సత్యవ్రతుడనే ఖ్యాతిని తీసుకువచ్చారు.

ఋగ్వేదకాలంలోమనకొక హరిశ్చంద్రుడున్నాడు. అతడు ఆడితప్పిన వాడే. ఇవ్వవలసిన బాకీ తీర్చుకొనడానికి వాయిదాలు వేసే పెద్దమనిషి. తనకు

బిడ్డపుడితే ఆ కొడుకును వరుణదేవునకు బలివేస్తానని మొక్కకున్నాడు. బిడ్డ పుట్టాడు గాని రాజు బలి వేయలేదు. వరుణుడు వచ్చి తనకు రావలసినది ఇమ్మన్నాడు. బిడ్డ పురిటికందనీ, నూనెకందనీ, నెలలబిడ్డనీ, అన్నప్రాశన అవలేదనీ, అక్షరాభ్యాసం చేయలేదనీ, అలాగలాగ వాయిదాలు వేశాడు. బిడ్డ పెరిగి పెద్దవాడయ్యాడు. అప్పుడు బలి ఇవ్వడానికి రాజు సిద్ధపడిన కొడుకు ఇష్టపడలేదు. రాచబిడ్డ స్థానంలో మరో తలమాసిన వాడిన వాడిని బలిఇచ్చినా చాలని వరుణుడన్నాడు. ఒక గర్భదరిద్రుని కొడుకును కొనుక్కొనివచ్చి నరమేధం చేయబోయారు. బలిపశువుగా వచ్చిన కుర్రవాడు ఏడ్చాడు. యాగశాలలో విశ్వామిత్రుణ్ణి శరణువేడాడు. ఆ మహర్షి అభయ మిచ్చి ఆ అభాగ్యుణ్ణి స్వంత కొడుకులాగ చూచుకొంటానన్నాడు. అయితే విశ్వామిత్రుని స్వంతకొడుకుల్లో సగంమంది అడ్డుచెప్పారు. ఆ నిర్భాగ్యుణ్ణి బలివేసి తీరవలసిందేనని పట్టుబట్టారు. విశ్వామిత్రునికి కోపంవచ్చి ఆ యాభై మంది కొడుకులను శపించి వెలివేశాడు. అలా బహిష్కారం పొందిన వాళ్ళలో మన ఆంధ్రుల పూర్వికులు ఉన్నారు. ఇది ఋగ్వేదం. ఐతరేయ బ్రహ్మణంలో ఉన్న కథ.[1]

వేద ప్రసిద్ధుడైన ఈ హరిశ్చంద్రుని కథకూ, లోకంలో ప్రచారం పొందిన హరిశ్చంద్రుని కధకూ పోలికలేదు. వైదికగాథలో విశ్వామిత్రుడు కరుణా మయుడు; లౌకికగాధలో ముక్కోపి, సాధుకంటకుడు, సత్యవిజయాన్ని చాటడానికి హరిశ్చంద్రుడు నాయకుడైతే అతని ప్రతిస్పర్ధి క్రూరుడుగా రూపాంతరం పొందడం ఆశ్చర్యంకాదు. మార్కండేయ పురాణంలో ఈ మార్పు మొదటిసారిగా జరిగింది. దీనిని మారన అనువదించి మొదటిసారిగా ఆంధ్రులకు పరిచయం చేశాడు. తరువాత గౌరన ఈ గాథను ఔచిత్యవంతంగా మార్చి సంభాషణ చాతుర్యాన్ని ప్రదర్శిస్తూ నాటకశైలిలో ద్విపద కావ్యంగా వ్రాశాడు. ఆ తరువాత ఈ కధను చాలామంది కావ్యంగా రచించారు. ఇరవయ్యో శతాబ్దంలో బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతంగారు వ్రాసిన స్టేజి నాటకం, అంతకుముందు శంకరకవి రచించిన పద్యకావ్యం చాలా ప్రచారంలో ఉండేవి.

---

1. ఐతరేయ బ్రహ్మణం, 8-3-18.

శంకరకవి దేచయ్యమంత్రికుమారుడు. తెనాలిరామకృష్ణునిచేత ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర చెప్పించి అంకితం పుచ్చుకొన్న దేచయ్యా, ఈ శంకరకవితండ్రీ ఒక్కరే అని పరిశోధకులు కొందరు అనుమానిస్తున్నారు.[2] దానికి కారణం : ఇద్దరు దేచయ్యలదీ కౌండిన్యగోత్రమే. ఇద్దరు శైవులే. ఊరదేచయ్యగారి కులగురువు చంద్రశేఖరుడు, శంకరకవి కూడా 'శశాంకమౌళిపదసేవాలబ్ధసాహిత్య సద్ధనుడు' (హరి. 1-19). ఊరదేచయ్య కాలం క్రీ.శ. 1525 ప్రాంతాలు. శంకరకవి క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలవాడైతే కాలవిరోధం ఏమీ ఉండదు. గ్రంధస్థమైన ఆకరాలవల్ల శంకరకవి ఆకాలంవాడే అని చెప్పవచ్చు.

ఈ కవి తన హరిశ్చంద్రకావ్యాన్ని ఈడూరి ఎల్లయ్యకు అంకితమిచ్చాడు. గ్రంధం చిట్టచివర అయిదో ఆశ్వాసం ఆఖర్న తన కృతిపతిని ఇలా సంబోధించాడు :

అలఘుపత్రావకుతుపన-మలకేంద్రకృపాసమగ్రమహిమాన్వితకో
ర్కాలని గ్రామనికేతన-జలసీమారక్షణైక చాతుర్యనిధీ!

ఈ పద్యంవల్ల ఈడూరి ఎల్లయ్య జల్లిసీమలోని కోర్కాలను గ్రామానికి అధికారి అని తెలుస్తుంది. ఆ గ్రామాన్ని కుతుపనవలక్ ఇచ్చాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1511-43 మధ్య గోలకొండరాజ్యాన్ని పాలించిన కులికుతుబ్‌షాయే అని పరిశోధకులు గుర్తించారు.[3] ఈ నవాబుచేత గ్రామాధికారం పొందిన ఎల్లయ్యకు కృతి యివ్వబట్టి శంకరకవి కాలం 1550 ప్రాంతాలని చెప్పవచ్చు.

శంకరకవి తననుగురించి ఇతరవివరాలేమీ చెప్పుకోలేదు. తాను నిరాఘాటవచోధురంధరుడ నని విశదపరిచాడు.[4] అతని ఉద్దేశ్యంలో తడుముకోకుండా పద్యం చెప్పినవాడే కవి. కుకవినిందలో ఇలా అన్నాడు :

వడియును ప్రాసము న్వెదకువాడు ప్రబంధము పూని యేమిచె
ప్పెడి నగుబాటగుఁ సుకవిబృందము ముందట మాటలాడు వెం
బడి నవి తమ్ము దామె సులభస్థితితో నుచితస్థలంబులఁ
బడిబడివచ్చినిల్చి బహుభంగుల ద్రేవల జూపకుండినన్. [హరి. 1-15]

2. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 9 సంపుటి, పుట 196.
3. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 9 సంపుటి, పుట 192.
4. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం, 1-196.

శంకరకవికవిత్వంలో నిజంగా పదాలు వాటంతటవే వచ్చిపడినట్లుం టాయి. పద్యం నీటిధారలాగ పారుకొంటూపోతుంది. ఇతడు వ్రాసిన వెయ్యీ పైచిలుకుపద్యాలలో ఏఒక్కటీ కుటందు. కథ ఎక్కడా ఆగదు. మహా కావ్య లక్షణాలు తెచ్చిపెట్టుకొందుకు అష్టాదశవర్ణనలు గుప్పించాలనే తాపత్రయం శంకరకవికి లేదు. అయితే ఇందులో శంకరకవిప్రయోజతకత్వం కొంచెం తక్కువే. గౌరన ద్విపద కావ్యాన్నే అతడు ముక్కుకు సూటిగా అనుసరించాడు. ద్విపదకావ్యంలో లేని భావాలు స్వల్పమే.

ఉన్నవాటిలో అతడు తన ప్రతిభను బాగా ప్రదర్శించాడు. హరి శ్చంద్రుణ్ణి తన ఆశ్రమంచాయలకు రప్పించడానికి విశ్వామిత్రుడు ఒక మాయలేడిని సృష్టించాడు. దానిని శంకరకవి ఇలా వర్ణించాడు.

బంధనం బెడలి భూభాగంబు జేరి యిచ్చాళిలవిహరించు గాలియిత్రి
కుందేటితో బొత్తు కూడక వచ్చిన యుడురాజబింబంబు నడిమియిత్రి
విరభద్రుని కృప వెండియు మద్భూతమైన దక్షముఖంబులోని యిత్రి
కుధరనందన వేడికొన విసర్జించిన చేతోభవారాతిచేతి యిత్రి
ననుకరించును మిగుల బెంపగల్గింప
మంచి మురువును బరువును మదము ముదము
పొదల గనుగొనువారి కింపులు ఘటిల్ల
నల్లనల్లన నడయాడె వఖినవముగ [హరి. 2-48]

కాశీపుర గొప్పతనాన్ని చెప్తూ హరిశ్చంద్రుడు చంద్రమతితో ఇలా అంటాడు:

వారాణసి వారాణసి-వారణాసి యంచు భక్తివశుద్రై నరుడం
ఘోరుహమిత్రోదయవే-ళారంభంబున దలంవవడగు నఘమ్ముల్.[హరి.4-14]

ఈ పద్యానికి శ్రీనాథుని వరవడి ఉంది. భీమఖండంలో గోదావరీ మహాత్మ్యాన్ని వర్ణిస్తూ ఒక పద్యం వ్రాశాడు. చూడండి.

గోదావరి గోదావరి-గోదావరి యంచు బల్క గునవంతులకుః
గోదావరితల్లి నం-పాదింతు గదమ్మ నీవు భవ్యశుభంబుల్. [భీమ. 4-169]

ఏడుపుపద్యం ఒకటి వ్రాస్తూ శంకరకవి అల్లసానిపెద్దనగారిని, ముక్కు

తిమ్మనగారిని అనుసరించారు. లోహితాస్యుడు మరణించినప్పుడు చంద్రమతి ఇలా విలపించిందంట ;

పంచమనాదయుక్తిపికభామివికూయుతెరంగు దోప నా
చంచలనేత్ర హస్తజలజంబులు మోముల జేర్చి యేడ్చె నే
త్రాంచలబాష్పబిందువివహంబుల దొగు సురోజకుంభము
ల్మంచున దోగు పద్మముకుళంబులతోడుత జెల్మి సేయగన్ [హరి. 5-69]

హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానంలో నిజానికి హరిశ్చంద్రుని పాత్రకన్నా చంద్రమతి పాత్రే గంభీరంగా ఉంటుంది. అతడు తటాపటాయించినప్పుడల్లా ఆమె సలహా యిచ్చి సరైనదారిలో పెడుతుంది. రాజ్యం ధారపోయడానికి భర్త వెనుకాడినప్పుడు ఆమె ఇలా అంటుంది ;

మును ధర యేలి చన్న పృథుముఖ్యు లనేకులు చర్చ చేసినన్
జనవర ! వారిలోన విలసన్మతిపొరగు లెవ్వరైన నొం
పున దమవెంట ముంటిమొన మోపగజాలినయంత మేరయుం
గని చనిరే ధరాతలము కొంకమ యిలదానమబ్బుచో [హరి. 2-194]

ఇక్కడిలా హితబోధ చేసినట్టే కాశీలో మళ్లీ తనను విక్రయించడానికి సంశయించినప్పుడు భర్తకిలా బోధిస్తుంది ;

భూవర ! వివరింపగ భా-ర్యావిక్రయ పాతకంబు నైనను బాయం
గావచ్చుగాని మరి మీ-ర్భావాగ్దోషంబు బాయ దర మెవ్వరికిన్? [హరి. 4-52]

శ్మశానంలో ఒకరి నొకరు గుర్తించుకున్నాక కొడుకు మృతికి, తమకు పట్టిన గతికి విలపిస్తున్న సందర్భంలో ముందు కర్తవ్యంగురించి ముందుగా ఆవిడే మేలుకొంది. భర్తతో ఇలా చెప్పి ఊరడించింది ;

జనకులసార్వభౌమ ! మనమిద్దరముప్పుతి దూలి యీగతిన్
ఘనతరశోకవహ్ని బడి క్రాగుచు నుండుట బుద్ధి కాదు నె
మ్మనమున దాల్మినిల్పుడిక మానుడు దుఃఖము వేకువయ్యె ప్రొ
ద్దును జనలేదు కుక్కుటతతు ల్వేస గూయగ జొచ్చె నెల్లడన్. [హరి 5-105]

ఈ కావ్యంలో చంద్రమతి పాత్రలో యింతటి ఓపిక, నిబ్బరం, ధర్మపరాయణత్వం ఉన్నాయి కనుకనే, క్రమోన్మీలనం ఉంది కనుకనే చిట్టచివర

చంద్రమతిని పార్వతీదేవి పొగడుతున్నప్పుడు అది నిజమే అనిపిస్తుంది.

ఓ పికవాణి నీకు గల యోపిక వాణికి లేదు వార్థివే
లావరివేష్టిత క్షితితలంబుల నీసరి లేదు భామినుల్
నీ పతిభక్తి యుక్తియును నీ మతిశుద్ధియు నీవివేక వా
గ్వైభవమున్ భుజంగకులనాథునకైన నుతింప శక్యమే? [హరి. 5-190]

తన పాత్రకు ఉన్న ఓపిక వాణికి లేనట్టే శంకరకవికి కూడా లేదు. తాను నిరాఘాటవచోధురంధరుడే కావచ్చు. మాటలు వాటంతటవి వచ్చిపడి ఉండవచ్చు. అయితే నోటికి వచ్చిన మాటలలో ఔచిత్యముందా లేదా అని ఆలోచింపవలసిన బాధ్యత కవికి ఉండాలి. శ్మశనంలో తనను కరుణించి ప్రార్థించినప్పుడు హరిశ్చంద్రుడిలా అంటాడు ;

హరిపదపూజకుం దొలగి యంత్యజు గొల్చి కులాభిమానముల్
సరుగున వెచ్చపెట్టి హరిచందనకీర్తులు వీటిఋచ్చి దు
ష్కరమగు వల్లకాటి కధికారము వచ్చిన దుష్టబుద్ధికిన్
గరుణ దలంప నెక్కడిది గంధగజేంద్రసమాన గామినీ ! [హరి. 5-92]

ఈ పద్యంలో అఖరుపాదంలోని 'గంధగజేంద్ర సమానగామినీ' అనే పడికట్టు సంబోధనలో ఔచిత్యం లేదు. ఈ తప్పు ఒక పెద్ద తప్పుకాదుగాని తన కావ్యంలో గౌరన ద్విపదలను అడుగడుగునా వాడుకొంటూ ఆ పూర్వకవిని ఎక్కడా ఒక్కసారీ పేర్కొనకపోవడం పెద్దదోషమే. సత్యం గొప్పదని చాటిచెప్పే కావ్యంలో ఇది కృతికర్త చేయదగిన పనికాదు.

3

వెలగపూడి వెంగన్న

కస్తూరీతిలకం లలాటఫలకే వక్షస్థలే కౌస్తుభం అనే శ్లోకాన్ని వినని తెలుగువాడు లేనట్లే చింతమణి నాటకాన్ని చూడని ప్రేక్షకుడు కూడా ఉండడు. నాటకంలోని నాయకుడు బిల్వమంగళుడే మార్పు చెందాక లీలా శుకుడనే నామాంతరంతో శ్రీకృష్ణకర్ణామృతం అనే కావ్యాన్ని రచించాడన్న సంగతి, అందరికీ, కాకపోయినా, కొందరికైన తెలియవచ్చేమోగాని లీలాశుకుని కావ్యాన్ని వెలగపూడి వెంగన్న అనే కవి రసవంతంగా అనువదించిన సంగతి చాలా తక్కువమందికి తెలుసేమో.

సంస్కృత శ్రీకృష్ణకర్ణామృతం వ్రాసిన లీలాశుకుడు క్రీ.శ. 1300 ప్రాంతాలవాడని కొందరు భావిస్తున్నారు.[1] క్రీ.శ. 15వ శతాబ్దివాడని కొందరి అనుమానం. ఇతడే ఏకాలపువాడైనా కృష్ణాతీరవాసి, ఆంధ్రుడు, చింతామణి మూలంగా మహాభక్తుడుగా, మధురకవిగా మారాడు. ఇతని గురువు బహుశా సోమగిరి. ఈ ఇద్దరి పేర్లూ, ఈ క్రింది ప్రథమ శ్లోకంలో ఉన్నాయి.

చింతామణి ర్జయతు సోమగిరి ర్గురు ర్మే
శిక్షాగురుశ్చ భగవాన్ శిఖిపింఛమౌళి
యత్పాదకల్పతరుపల్లవశేఖరేషు
లీలాస్వయంవరరసం లభతే జయశ్రీః

లీలాశుకుడు వ్రాసిన ఈ కృష్ణకర్ణామృతం తెలుగు దేశంలో విరివిగా

---

1. ఆంధ్రకవితరంగిణి, 8 వ సంపుటి–శ్రీచాగంటి శేషయ్య, పుట 164

ప్రచారం పొందిందనడానికి దీనికి తెలుగువాళ్లు వ్రాసిన వ్యాఖ్యలున్నాయి.[2] ఇతర ప్రాంతాలలోకూడా బహుళప్రచారం పొందింది. రూపగోస్వామి శిష్యుడు కృష్ణదాసు ఒక వ్యాఖ్యానం వ్రాశాడు. లీలాశుకుని కావ్యాన్నే తాను తెనిగిస్తున్నట్టు వెలగపూడి వెంగన్న దైవానికి ఇలా నివేదించాడు ;

ఫలవాంఛ హరికీర్తి గుచ్ఛరతియుఁ ఫాలాక్షు సంసేవయుం
గల లీలాశుకవాక్యముల్ దెలుగునఁ గర్ణామృతఖ్యాతిగా
నలరంజేసిన వెల్గపూడిమణి పెద్దామాత్యువెంగన్ననే
నలరుంజేసిన వెల్గపూడిమణి పెద్దామాత్యవెంగన్ననే
నలరుందోయిటిమాడ్కి గైకొనుము కృష్ణా ! కల్పసంస్థాయిగన్. [శ్రీకృష్ణ. 1-110]

వెలగపూడి గ్రామం గుంటూరుజిల్లా వంగోలు తాలూకాలో ఉంది. వెంగన్న తండ్రిపేరు పెద్దయామాత్యుడు. లీలాశుకునికి సోమగిరి అనే గురువు ఉన్నట్టు వెంగన్నకు కృష్ణాశ్రయుడనే యోగి గురువు. ఈ వెలగపూడి వాళ్లు తరతరాలనుంచీ కవులనీ, వాళ్లు వ్రాసిన గ్రంథాలు చాలా ఉన్నాయనీ, ఆకుటుంబంలోనే క్రి.శ. 1700 ప్రాంతాలలో జన్మించిన వెలగపూడికృష్ణకవి తన భానుమద్విజయం అనే గ్రంథంలో చెప్పాడు.

భూసుత గాంగేయోపా-ఖ్యానసుమంతో దయాంధ్రకర్ణామృతముఁ
మానితవజ్రభుజోపా-ఖ్యానము శుభహేతు సేతుమాహాత్మ్యంబుఁ
దత్తాత్రేయ చరిత్రఁ-సత్తగు మర్యాదరామసచివు చరిత్రఁ
చిత్తరవుకృతులు చేసిన-యుత్తమ కవులెల్ల మీకులోద్భవు లగుటన్.

[భానుమద్విజయం.[3]]

ఈ పద్యాలనుబట్టి వెలగపూడి కవులు వ్రాసిన గ్రంథాల పట్టిక ఇది;

1. గాంగేయోపాఖ్యనం	5. సేతుమాహాత్మ్యం
2. సుమంతోదయం	6. దత్తాత్రేయచరిత్ర

2. ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వం-విశ్వసాహితి, పుట 771, పిశుపాటి ఎల్లయ్య ఒక వ్యాఖ్యానం వ్రాశాడు సంస్కృత వాఙ్మయచరిత్ర, 2 వ భాగం - శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, పుట 344

3. ఈ పద్యాలను చాగంటి శేషయ్యగారు ఉదాహరించారు. ఆంధ్రకవితరంగిణి 8 సంపుటి-పుట 165.

3. అంధ్రకర్ణామృతం
4. వజ్రభుజోపాఖ్యానం
7. మర్యాద రామన్న చరిత్ర

వీటిలో ఏకవులు ఏగ్రంథాలు వ్రాశారో వెలగపూడి కృష్ణకవి చెప్పలేదు. అయితే గాంగేయోపాఖ్యానం, సుమంతోదయం, అంధ్రకర్ణామృతం అనే మూడింటినీ వెంగన్న రచించి ఉండవచ్చు. వెంగన్న అనువదించిన కృష్ణకర్ణామృతంలోని పద్యాలను లింగమగుంటతిమ్మన తన సులక్షణాసారంలో ఉదాహరించాడట. ఈ తిమ్మన తెనాలి రామకృష్ణుని మేనల్లుడు. అందుచేత వెంగన్న క్రీ.శ. 1530 కి పూర్వుడని కొందరు భావిస్తున్నారు.[4] అయితే సులక్షణ సారపు ముద్రితప్రతులలో ఈ వెంగన్న పద్యాలేవీ కనబడవు. అయితే వెంగన్న కాలాన్ని నిర్ణయించడానికి గ్రంథంలోని పద్యాల శైలి పనికి వస్తుంది. ఈ క్రింది పద్యం చూడండి ;

పాయని భక్తి మ్రొక్కెద నపారకృపారసధేనుసౌఖ్యసం
ధాయికి లోకరక్షణవిధాయికి భాసురరాధికాకుచ
స్థాయికి బన్నగాధిపవిశాలఫణామణిసౌధవీధికా
శాయికి గోపికానయనసారససారఫలప్రదాయికిన్. [శ్రీకృష్ణ.1-75]

ఇది బమ్మెరపోతరాజుగారికి అనుకరణ. అందుచేత వెంగన్న భాగవతం ప్రచారంలోకి వచ్చాక పుట్టిన కవి అని చెప్పవచ్చు. మనుచరిత్రలో అల్లసాని పెద్దనగారు వ్రాసిన 'ఎందే డెందము కందళించు' అనే పద్యం ప్రసిద్ధమే (మను.2-62). దీని ఎత్తుగడలాంటి ఎత్తుగడతోవెంగన్న' ఎందే నెవ్వనిమూర్తిగాంచి' అంటూ ఒక శ్లోకం అనువదించాడు. (శ్రీకృష్ణ.3-16). పెద్దనగారి ప్రభావం అజ్ఞాతంగా వెంగన్న మీద ఉందేమో !

సుప్రసిద్ధమైన 'కస్తూరీతిలకం' అనే శ్లోకాన్ని వెంగన్న ఇలా అనువదించాడు.

నదుటం గస్తురిబొట్టు వన్నుత్తెంబు శ్రీగంధసం
పద నెమ్మేన గరంబులం గటకము ల్వంశంబు హస్తాగ్రమం
దెదపై నిస్తులకౌస్తుభవంబు నరుతన్ శృంగారహారంబు నిం
పొదవన్ కృష్ణుడు గోపికావృతుడు సర్వోత్కృష్టుడైవర్తిలున్. [శ్రీకృష్ణ. 2-109]

4. శతకకవులచరిత్ర – వంగూరి సుబ్బారావుగారు. పుట 199.

శ్రీకృష్ణుని నగుమోములోని తీయదనాన్ని తనివితీరా గ్రోలేది అతని మురళి. అతని పెదవులదగ్గరనుంచి చెవిదాకా దానిదే రాజ్యం. తమ గోడు శ్రీకృష్ణుని చెవిని పడవేయమని ఆ మురళిని గోపికలు ప్రార్థించడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. లీలాశుకుడు చెప్పిన శ్లోకానువాదం వినండి.

హరియధరాంతికస్థలవిహారమునన్ స్మితపూర్ణవక్త్రతా
మరసనమీర సీధురసమాధురి జెందిని నిన్ను వేడెదన్
మురళిరో నందనూను మది నూల్కొనగా జెవిదండ నుండి యె
వ్వరు వినకుండ నాదువలవంత సమస్తము దెల్పు మ్రొక్కెదన్. [శ్రీకృష్ణ. 2-11]

శ్రీకృష్ణుని బాల్యం మాధుర్యం కంటే మధురం, చాపల్యంకన్నా చపలం అని లీలాశుకుడు ఇలా అన్నాడు.

మధుర్యాదపి మధురం మన్మథ తాతస్య కిమపి కైశోరం
చాపల్యాదపి చలం చేతో మమ హరతి హంత కిం కుర్మః!

ఈ శ్లోకాన్ని వెంగన్న ఇలా అనువదించాడు;

గబ్బిమెరుంగుబోండ్లు తటకావడి లోలతగ జూచుసతంతలో
నిబ్బరమైన తత్తరము నెక్కొన నందము కన్న నందమై
యబ్బురమైన బాల్యమున నద్దిర యంగజు గన్నతండ్రి యా
గుబ్బున నామదిం గులుగు గుట్టు గలంచెనికేమి సేయుదున్.[శ్రీకృష్ణ. 1-65]

మూలంలో ఉన్న మాధుర్యం లోపించి ఇందులో అందమైనా, 'నామదిం గలుగు గుట్టు గలంచె' అనడంతో తెలుగుదనం వచ్చింది. శ్రీకృష్ణుని బాల్యమే కాదు. శరీరం, ముఖం చిరునవ్వు అన్నీ మధురంగానే లీలాశుకునికి కనబడతాయి అందుకే ఇలా అన్నాడు ;

మధురం మధురం వపు రస్య విభో ర్మధురం మధురం వదనం మధురం
మధుగన్ధి మృదుస్మిత మేత దహో! మధురం మధురం మధురం.

ఈ శ్లోకాన్ని వెంగన్న ఇలా అనువదించాడు ;

చూడంజూడగ మేన దానినుమడించున్ మాధురీసందవల్
సూడంజూడగ మోముగోము మది మెచ్చుల్గుల్కు మునీమ్మాటికిన్

జాదంజాద మరందబిందువుల మించు స్మందహాసంబు నీ
జాదం బల్మరు మాధురిం జెలగు నాస్వామిఁజాలోకించెదన్ [శ్రీకృష్ణ.1-91]

వటపత్రశాయిగా బాలకృష్ణుని ఊహించుకొని లీలాశుకుడు మనోహరంగా ఈ శ్లోకం చెప్పాడు :

కరారవిందేన పదారవిందం ముఖారవిందే వినివేశయంతం
వటస్య పత్రస్య పుటే శయానం బాలం ముకుందం మనసా స్మరామి.

దీనిని అనువదిస్తూ వటపత్రశాయికి జోలలు పాడే యశోదభాగ్యాన్ని వెంగన్న ఇలా కొనియాడాడు:

కేలుందామరచే పదాబ్జ మెలమిఁ గీలించి నెమ్మోముపై
హాళిన్నల్పి వటప్రవాళమృదుశయ్యం బొల్చు నబ్బాలునిన్
లీలాలోల విశాలలోచనుని లాలింబెట్టి లాలించుచుఁ
జోలల్పాడు యశోద భాగ్యమున కే జోహారు గావించెదన్. [శ్రీకృష్ణ 2-58]

శ్రీకృష్ణునికి జోలలు పాడుతున్న యశోద రామావతారపు గాథలు గానం చేస్తుందట. రావణుడు సీతను ఎత్తుకుపోయాడన్న మాట వినగానే నిద్రలోనే కృష్ణుడు 'లక్ష్మణా, విల్లందుకో' అనికలవరించాడట. 'రామో నామబభూవ' అనే శ్లోకాన్ని వెంగన్న ఇలా తెలుగుచేశాడు;

ఇలలో రాఘవు డొప్పు వాని సతియయ్యెఁ సీత వారి స్వనం
ఖులకుం బంచె గురుండటంచు నిదురం బొందించు నయ్యంబ వ
ల్కుల దానూకొని రావణుండు మహిజఁ గొంపోయె నా నుల్కి వి
ల్విలు దే లక్ష్మణ! యంచు బల్కు హరి యుద్వేలోక్తినఁ బ్రోచుతన్.

[శ్రీకృష్ణ. 2-72]

శ్రీకృష్ణకర్ణామృతంలోని 'కస్తూరీతిలకం' అనే శ్లోకం ప్రసిద్ధమేగాని అంతకన్నా ప్రసిద్ధమైన మరొక శ్లోకం ఉంది. దానిని, దాని అనువాదాన్నీ చూడండి.

అంగనా మంగనా మంతరే మాధవో
మాధవం మాధవం చాంతరే ణాంగనా
ఇత్థ మాకల్పితే మండలే మధ్యగ

స్వంబుగా వేణువా ద్దేవకీనందనుఁ
ఇరుదెస దాపు నిల్పి తన కింతలు పార్శ్వముల న్వసింపఁగా
గరములు గంఠపాళి వెలుఁగన్ బలభిన్మణివిద్రుమంబులన్
సరమొనరించినట్లు సరసస్థితి మండల మధ్యవర్తియై
మురళిరవంబునన్ వెలుఁగు మోహనమూర్తి మురారి గొల్చెదన్.[శ్రీకృష్ణ. 2-85]

ఆంధ్రదేశంలో మృధుమధురమైన సంస్కృతశ్లోకాలే ఆడవాళ్ళకు సైతం నోటపట్టడంవల్ల శ్రీకృష్ణకర్ణామృతాన్ని వెంగన్నే కాదు. ఇంకెవరు అనువదించినా ఆశ్లోకాల ముందాపద్యాలు సూర్యునిముందు దివిటీలే అవుతాయి.

4

పెనుమత్సకవులు
అంగద బసవయ్య

సప్తసంతానాలలో కృతి ప్రశస్తమైనది కనుక శాశ్వతమైన కీర్తిని కోరే చిన్న చిన్న స్థానిక పరిపాలకులుకూడా కవులను పోషించి కావ్యాలను అంకితం పుచ్చుకొనడం మన సాహిత్య చరిత్రలో సర్వసాధారణం. అయితే ఇటువంటి ప్రభువులు తామే స్వయంగా కృతులను రచించి తాము పూజించేదేవునకో గౌరవించే ప్రభువులకో అంకితమివ్వడంకూడా లేకపోలేదు. క్రీ.శ 1500 ప్రాంతాలకు ఓతరం అటో ఇటో గోదావరిమండలం రాజోలు తాలూకాలోని ఇద్దరుఅన్నదమ్ములు కృతికర్తలని తెలుస్తూంది. బమ్మెరపోతరాజుగారి మునిమనుమలు 'విష్ణుభజనానందం' అనే ప్రబంధం వ్రాసి పెనుమత్స నారపరాజుకు అంకితం ఇచ్చారు. ఆ కావ్యంలో కృతిపతి వంశాన్ని వర్ణిస్తూ నారపరాజు పూర్వులలో వెంకటాద్రిరాజూ, గోపరాజూ కావ్యాలు వ్రాసినట్టు చెప్పారు.

ఈ అన్నదమ్ములలో వెంకటాద్రి "నాటకాలంకార నైపుణీరచిత గీర్వాణాంధ్ర కవితాప్రవర్తకుండు" అని పోతరాజుగారి మునిమనుమలు చెప్పారు.

ఇందుమతికళ్యాణము - పొందుగ రచియించె సకలబుధులకు శ్రోత్రా

నందంబుగ బద్మప్రభు - నందను డీవెంకటాద్రి వరవతు లెంచన్.[1]

[విష్ణుభజనానందము]

పెనుమత్స వెంకటాద్రి రచించిన ఈ ఇందుమతీ కళ్యాణం నేడు అలభ్యం. రఘువంశంలోని అజమహారాజు ఇందుమతిని వివాహం చేసుకోవడం ఇందులోని ఇతివృత్తం. కవికులగురువు కాళిదాసు రచించిన మహాకావ్యంలోని పంచమ సర్గనుంచి అష్టమ సర్గదాకా బహుశా దీనికి మూలం అయివుంటుంది. భారదేశంలో ఏమాత్రం విద్యావంతులైనా పూర్వం సంస్కృతం చదువుతున్నప్పుడు విధిగా రఘువంశం పాఠం చెప్పుకొనేవారు. ఐదేసర్గనుంచి ఎనిమిదో సర్గదాకా ఉన్న అజమహారాజుచరిత్రకు ఉత్తేజితులై ఈ ఘట్టాన్ని తెనిగించి ఉంటారు. పెనుమత్స వెంకటాద్రే కాక మరి పదకొండు మంది ఇందుమతీ కళ్యాణం కావ్యంగా వ్రాశారు. చూడండి జాబితా.

వరుస	కాలం	కవిపేరు	వివరాలు
1.	క్రీ.శ. 1550 కి పూర్వం (?)	పెనుమత్స వెంకటాద్రి	ఇందుమతీ కల్యాణం (అలభ్యం)
2.	1500 తరువాత (?)	అంగద బసవయ్య	పెదపాటి జగ్గయ్య ఐదుపద్యాలు ప్రబంధ రత్నావళిలో ఉదాహరించారు.
3.	1550 తరువాత	చిత్రకవి అనంతకవి	ఇందుమతీ పరిణం (అలభ్యం)
4.	1575	తెనాలి రామభద్రకవి	లభ్యం. అముద్రితం తంజావూరు కేటలాగు నెం. 138.
5.	1600	కుమారధూర్జటి	ఇందుమతీ పరిణయం (ముద్రితం)
6.	1600	పాలూరి గోవిందకవి	అలభ్యం.
7.	1729-1735	అలూరి కప్పనకవి	అలభ్యం.

1. పోతరాజుగారి మునిమనుమలు కేసకవి,మల్లకవి వ్రాసిన 'విష్ణుభజనానందం' అముద్రితం. ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఒక ప్రతి ఉంది. R 63. ఆ పద్యాన్ని తరువాతివాటిని చాగంటి శేషయ్యగారు ఆంధ్రకవి తరంగిణి, 6 వ సంపుటం, పుటలు 228-30 లలో ఉదాహరించారు.

వరుస	కాలం	కవిపేరు	వివరాలు
8.	1700 (?)	కాకునూరి కృష్ణయ్య	అయిదాశ్వాసాల ప్రబంధం
9.	1800	మండపాక పేరయ్య	అలభ్యం.
10.	(?)	తిమ్మకవికొడుకు తిమ్మకవి	తంజావూరు కేటలాగు 137 నెం అసమగ్రం అముద్రితం.
11.	(?)	పూడిపెద్ది బుచ్చెన	ద్విపదకావ్యం ముద్రితం
12.	(?)	పంతుల బ్రహ్మదేవకవి	మద్రాసుప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో 3 ప్రతులున్నాయి.

పెనుమత్స వెంకటాద్రితో కలుపుకొని పన్నెండు మంది కవులు ఇందుమతీ పరిణయం వ్రాయడంవల్ల ఈ ఇతివృత్తం తెలుగుకవుల హృదయానికి ఎంత హత్తుకుపోయిందో ఊహించవచ్చు. వెంకటాద్రి వ్రాసిన ఇందుమతీ కల్యాణం లభించలేదుగాని ఇతనికి బహుశా సమకాలికుడైన అంగదబసవయ్య కవి రచించిన ఇందుమతీ కళ్యాణంలోని ఐదు పద్యాలు మాత్రం దొరుకుతున్నాయి. క్రీ.శ. 1550-60 ప్రాంతాలలో ఉన్న పెదపాటి జగ్గన తన ప్రబంధ రత్నావళిలో బసవయ్య పద్యాలను ఉదాహరించాడు. వాటిని పరిశీలిద్దాం.

ప్రతి ప్రబంధంలోనూ పురవర్ణన, అందులో వారకాంతల వర్ణన తప్పసరి అయింది. అంగబసవయ్య వేశ్యలను రంభ, ఊర్వశి మొదలైన అప్సరసలతో పోల్చాడు.

వీద శచీవిభుండు దితిబిడ్డ లవార్యులు వారు వల్మరుఁ
బాదలబెట్టగా జెరలు వట్టగ నుండుట భారమంచు రం
భాదిమరున్మి వాసలసదప్పరసల్ చనుదెంచి వచ్చిరో
వాదరఫులపద్మవదనల్ విహరించుదు రప్పురంబునన్. [ప్రబంధ. 308]

అష్టాదశవర్ణనలలో సూర్యోదయం వర్ణన ఒకటి. మన కవులు తమ భావనాశక్తిని ఇటువంటి చోట్ల చక్కగా ప్రదర్శించడానికి అవకాశం ఉంటుంది.

అంగదబసవయ్య సూర్యోదయాన్ని నరసింహావతారంతో సరిపోల్చడం చాలా ప్రౌఢంగా ఉంది.

> ఉదయ స్తంభములోపలఁ వెడలి తా నుద్యత్తమోదైత్యునిం
> గుదియంబట్టి గభస్తిమన్నృహరి సక్రోధంబునఁ వాని దు
> ర్మదగాత్రంబు కరంబులం దనుమ ధారాళాస్రపూరంబుగా
> వి దివింబర్విన క్రైవడిఁ గలయబర్వెఁ సాంధ్యరాగచ్ఛ వుల్
>
> [ప్రబంధరత్నావళి. 307]

ఇందుమతీ కళ్యాణసమయంలో కుమార్తెపైన భోజుడు అక్షింతలు చల్లి ఆశీర్వదించే ఘట్టంలోని దీపద్యం—

> లాజవిమోక్షవేళానముద్గతహోమ ధూమవాసన మేన దొంగలింప
> మృగనాభిమకరికారేఖలై మృదుగండమండలి హోమధూమములు నిలువ
> హోమధూమశిఖాముఖోష్ణంబుచేకి పూర్ణేందుబింబాననం బెౘ్రవార
> మాటికి హోమధూమంబుచే వెడలెడు కన్నీట గాటుక కరిగి పార
>
> గురుజనోక్తవిధానానుకూల చాల (?)
> నిజవివాహవిలాసంబు నిర్వహించి
> భోజు డప్పుడు వేడుక బుధకవి వి (?)
> తానములతోడ నార్ద్రాక్షతములు సల్లె. [ప్రబంధరత్నావళి. 309]

మన ప్రబంధాలలో వర్ణించి తీరవలసిన పద్దెనిమిది వర్ణనలలో పుత్రోదయ మొకటి. దాని ముందు ఇల్లాలి చీర చిక్కడం, గర్భలావణ్యం మొదలైనవి వర్ణనీయాలే. బసవ కవి ఇందుమతీ కల్యాణంలో ప్రేకటి నిలా వర్ణించాడు:

> శశిమండలముమీద సాంద్రచంద్రికవోలె నును మొగంబున దెల్లదనమునిల్చె
> బసిడికుండలమీద బలభిన్మణులువోలె వలిచన్ను ముక్కుల నలుపు లొదవె
> నిరుపేదమీది నిర్భిద్రసంపద వోలె మధ్యభాగంబున మహిమ దాల్చె
> గదలిన లతమీది కమ్మపూవులు వోలె సలవని మేన సొమ్ములు దొలంగె
>
> దరుణిగమనంబు మిగుల మాంద్యము వహించె
> వనజవక్త్రాక్షి కోర్కులు కొనలుసాగె
> వనిత నేత్రాంతములు పసివాళ్ళు వాడె
> వనితతనువల్లి శయ్యల వ్రాల గడగె. [ప్రబంధరత్నావళి. 310]

హేమసింహాసన మెక్కి మద్యోగించు మణికల్పి తాస్థానమంటపమున
విసరించుకొన జూచు వింజామరంబున వైరివీరవిలాసవతులచేత
వాటింప దలచు వావాద్వివపంధుల గెలువుగంబంబుల వలసినన్ని
దుష్టరాక్షసకోటి దుమము విచారించు మఘనమ్మఖాఖిలామరులు వొగడ
సంతసముజహ్నుకన్యాతటాంతరముల – వద్యరంబులు గావింప నలవరించు
వెలత విచ్చలు విజగర్వవివపదర్ప – క్షవభావవరిప్రాప్తి గౌరవమున.

[ప్రబంధరత్నావళి.311]

ఈ పద్యాలు దశరథ మహారాజు జననాన్ని వర్ణించే ఘట్టంలోవి కావచ్చు. పెదపాటి జగ్గకవి ధర్మమా అని ఈ అయిదుపద్యాలూ దొరకబట్టి అంగద బసవయ్య వ్రాసిన ఇందుమతీ కల్యాణం కొద్దిగానైనా రుచిచూడగలిగాం. పెనుమత్స వెంకటాద్రి కావ్యం జగ్గన్నకు దొరకలేదో, దొరికినా రచన ప్రౌఢం గాదని ఉదహరించలేదో తెలియదు.

వెంకటాద్రి సోదరుడు గోపరాజు అన్నలాగే కవి. ఇతడు ర్యాలిగ్రామంలో ఉన్న కేశవస్వామికి 'అంతర్వేది మాహాత్మ్యం' మొదలైన కావ్యాలు అంకితం ఇచ్చాడు. ఈ సంగతి పోతరాజుగారి మునిమనుమలు చెప్పిన ఈ క్రింది పద్యంవల్ల తెలుస్తూంది.

మహిమ నంతర్వేది మాహాత్మ్యమాదియౌ కృతులిచ్చె ర్యాలికేశవునకు
గ్రమమొప్ప భూసురోత్తములకు దగనిచ్చె వర్షాగనంబు లవ్వారిగాగ
ప్రౌఢినొనరించె పెనుమత్స వద్మనాభు – తనయుడైనట్టి గోపభూధవవరుండు.

[విష్ణుభజనానందం]

ఈ గోపరాజు వ్రాసిన ఒక్క కృతిపేరే తెలుస్తున్నది. ఇతని ఇతర రచనలు ఏమిటో, కనీసం పేర్లు కూడా తెలియవు. ఇతని రెండవ కుమారుడు అనంతరాజులాగా కృతులు రచించలేకపోయినా అంబరీషచరిత్ర మొదలైన కృతులు అంకితం పుచుకొన్నట్లు పోతరాజుగారి మునిమనుమలు చెప్పిన ఒక పద్యంవల్ల తెలుస్తున్నది. ఈ అంబరీషచరిత్రను ఎవరు వ్రాశారో తెలియదు. అయితే సప్తసంతానాలలో ప్రశస్తమైన కృతులను చెప్పి, చెప్పించుకొన్న పెన్మత్సవంశంవారు పోతరాజుగారి మునిమనుమల కృతివల్ల మనకు పెనుమెచ్చువారుగా తెలుస్తున్నారు. వాళ్ళు అంకితం ఇచ్చినవీ, పుచ్చుకొన్నవీ దొరికితే చిరంజీవులవుతారు.

5

బైచరాజు వెంకటనాథుడు

పిడుక్కీ బియ్యానికీ ఒకటే మంత్రం అని ప్రబంధాలు తెనెగుమీరిన యుగంలో పంచతంత్రాన్ని వ్రాసినా, పరమ వేదాంత గ్రంథాన్ని వ్రాసినా అందులోనే అష్టాదశవర్ణనలూ ఇరికించి కవులు తమ నేర్పును ప్రకటించడం పరిపాటే. రాయడానికి బైచరాజు వెంకటనాథుడు పంచతంత్రాన్ని చంపూ ప్రబంధంగా చెప్పి హరిహరనాథునికి అంకితం ఇచ్చాడు. తిక్కనగారికీ, నాచనసోమునికీ తనకూ తప్ప హరిహరనాథునివద్ద ఇంకెవరికీ చనువులేదని చెప్పాడు. వెంకట నాథుడు విక్రమసింహపురంలోని క్షత్రియుడే. అయితే అతడు ఎక్కడా రాజ్యం చేసినట్లు లేదు సరికదా, రాజులంటే అతనికి అసహ్యం. అతని కాలంనాటికి బుధులు క్రిందుపడ్డారు.[1] హీనజాతిపురుషులు హెచ్చారు. మగ విద్యలు అడుగుపట్టాయి. పెంటివిద్యలు వెల్లివిరిశాయి. నాలుగు డబ్బులిచ్చేవాడిని కవులు తెగపొగడడం మొదలు పెట్టారు. ఆ ప్రభువులు మంచి కవిత్వం వినడం మానేసి విలలు, తందనాలు వినసాగారు. వెంకటనాథుడు ఇలా వ్రాశాడు.

ఏల ల్తందనతాన లేమయిన లేవే యించు బోధించువే
నేలంబెట్టగజాల మూఢనృపు లోహో నా మహాసాహితీ
శీలంబు ల్చెవులాడ సొమ్మసిలు నెచ్చుం జచ్చు తద్వల్మనం
బేలా యంజలిచేసి మ్రొక్కెద పదార్థేచ్ఛా పిశాచారికిన్. [పంచ. 2-133]

ఆ కాలంలో రాజులు విద్వాంసులకు కాక ఎటువంటి వారికి కానుక

---

1. వెంకటనాథుని కాలం క్రీ.శ. 1550-1560 అని డాక్టరు చిలుకూరు నారాయణ రావుగారు నిర్ణయించారట – ఆంధ్రకవి తరంగిణి, 9 సంపుటి, పుట 121.

లిచ్చేవారో ఇలా చెప్పాడు :

> పరిహాసకులకు నటులకు - దరుణులకును లంజెదారి తమ్ములకుం గా
> పురుషులకు గాయకులకుం - బొరయింతురురాజులిరుపో సరసులకున్.
> [పంచ. 2-138]

మంచి కృతులు రచించడానికి 'నిరుపహతిస్థలం, రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు కప్పురవిడెం' మొదలైనవి అప్పటికి ఒక తరం ముందు అల్లసాని పెద్దనగారు కోరారు. ఇటువంటి భోగాలను బైచరాజు వెంకటనాథుడు గర్హించాడు. వాటిని గురించి ఇలా చెప్పాడు.

> ఊయెల మంచము ల్పసిడియుప్పరిగ ల్గపురంపు విడెము
> ల్మాయని పట్టము ల్రుచిరమండనము ల్గడనేని క్రొవ్విరు
> ల్గాయనగాయనీ మధురగానసుఖంబులు గన్నగాని సీ
> పాయద యన్నమాత్రమున బస్తనువిజీవికి జక్రవర్తికిన్ [పంచ. 2-154]

బరువై తోచే కుటుంబ రక్షణకు ఆ రోజుల్లో ప్రాలుమాలి కవులు గ్రంథ చౌర్యం చేసి రాజులకు అంకితం యిచ్చి దొరకిపోయేవారని పెద్దనగారే అంతకుముందు చెప్పారు (మను. 1-9). గ్రంథచౌర్యంగాని రచనలను సైతం అతి కుటుంబరక్షణకోసం మూఢభూమిపతులకు అంకితం ఇవ్వాలా అని బైచరాజు వెంకటనాథుడు ప్రశ్నించాడు.

> అతికుటుంబరక్షణాపేక్షబాల్మిలి - కృతులు మూఢ భూమిపతుల కిచ్చి
> చచ్చి నిరయమునకు జనుకంటె హరిహరా - ర్పణము జేసి సుగతిబడయరాదె?
> [పంచ 1-27]

రాజు:ు- ఉంటే సహృదయు లెలా ఉన్నారో వివరించారు. కాముకులలాగ, తలవరులలాగ, బధిరులలాగ, దరిద్రులలాగ, వాదులరీతి స్వర్ణకారులు మొదలైనవాళ్ళలాగ వేటి మీద సహృదయాలు మోజుపడతారో వివరించారు.

> ఒకరలంకారమునకు వేడుకవహించు నొకడు వార్తసమృద్ధికి జెలంగు
> నొకడు శబ్దస్ఫూర్తులకు మాయురే యను నొక డర్థసృష్టికి నుత్సహించు
> నొకడురసాభోగతకుమ స్తముగదల్చు నొకడుపమాన చర్చి కకునలరు
> నొకడుపదప్రౌఢిమకు నిచ్చలో మెచ్చు నొకడు జాతిశ్లాఘ కుబ్బుచుండు

> గామిచందాన దలవరికరణి బధిరు – వలె దరిద్రుడిగతి వాడివగిది గనక
> కారుచాడ్పున బంగువైఖరి గుణాతి – జాడ నిందరి ముదలింపజాలు రెట్లు ?
> [పంచ. 1-14]

ఇందర్ని ముదలించడానికి సరిపడ్డ రచనలు చేసినా రంధ్రాన్వేషణ చేసే మహానుభావులు వుండనేఉంటారు. వాళ్ళ సంగతి ఇలా చెప్పాడు :

> రసవిస్ఫూర్తి గొరంత దీనికిది పూర్వచ్ఛాయ యిచ్చోట ద
> వ్వస దివ్వట్టున నర్థపుష్టివసలే దచ్చోట నశ్లీల ము
> ద్దస నాదిక్కున దుష్ప్రమాస మిది సందేహాస్పదం బిద సం
> చుసుమాళంబున బొందితు ల్లైరవు నీచు వ్రాత వ్రాకువ్యగన్ [పంచ. 1-13]

నిజమైన కవిత్వం ఎలా ఉండాలన్న విషయంమీద వెంకటనాథునికి కచ్చితమైన అభిప్రాయాలు ఉన్నాయి. దాని నిలా చెప్పాడు :

> ఘనతరఘూర్జరీకుచయుగక్రియ గూఢము గాక ద్రావిడీ
> స్తనగతి దేటగాక యరచాటగు నాంధ్రవధూటిచొక్కపుం
> జనుగవబోలి గూఢమును జాటుదనంబును గాకయుండ జె
> ప్పనయది పో కవిత్వ మనిపించు, నగిం, చటుగాక యుండినన్ [2] [పంచ. 1-18]

ఇటువంటి కవిత్వాన్ని చెప్తే విని సహృదయులు తామంతట తామే ఆ పుస్తకాన్ని వ్రాసుకోవాలిగాని కూలి పెట్టి చదివించే కావ్యాలు కూడ కావ్యాలేనా అని వెంకటనాథుడు ఆక్షేపించాడు.

> ఎడపక తారు దారె లిఖియించి పఠించి కృతుల్ ప్రతుల్ జగం
> బడిగిన నిచ్చి హెచ్చి సకలావనథంబుల దారయై దిశల్
> గడచి నటించు కావ్యములు కావ్యము లాహరణాఘశాంతికై
> విడువక కూలిబెట్టి చదివించు కృతుల్ గృతులే వసుంధరన్? [పంచ. 1-19]

ఇతని కవిత్వానికి మురిసి తెనుగువాళ్లు తమంతట తామే ఈ కావ్యాన్ని వ్రాసుకొని ఆదరించారు. ఇతడు పంచతంత్రాన్ని వ్రాసిన పద్ధతినే అనుసరించి

---

2. ఈ పద్యంలాంటిదే పుత్తేటి రామభద్రుని సకలకథాసార సంగ్రహంలో ఉంది :
అరవత గుబ్బచన్నులె బయల్పడనీకను గూర్జరాంగనా
గురుకుచయుగ్మముంబలె నిగూఢముగాకను నాంధ్రదేశపుం
గరిత చనుంగవన్నలె నొకొనొక యించుక గానిపించిన
స్సరసులు మెత్తు రక్కవిత జాణలకున్ గడు రంజకంబుగున్ [1-26]

అనంతరకవులు చక్కని సాంఘిక చిత్రణతో శుకసప్తతికథలను, హంస వింశతిని వ్రాశారు. సమకాలిక జీవితాన్ని చిత్రిస్తున్నప్పుడు వెంకటనాథునికి మూపులు మూడవుతాయి. సామెతలు, జాతీయాలు వాడడం ఇతనికి నల్లేరు మీద బండినడక వర్ణనాలు చేయడం పేలపిండి. గడుసుపోకడలు పోవడం ఇష్టం. స్వీయ ప్రతిభను చూపడం అభిమతం. వనాన్ని వర్ణిస్తున్న ప్పుడు అమరంలో చెప్పిన వృక్షాల పేర్లతో సమాసం కట్టడం మన కవులకు పోతరాజు గారు నేర్పారు. వెంకటనాథుడు అటువంటి ఘట్టాలలో తెలుగు మాటలనే వాడగలడు. ఈ ఒక్క పద్యంలో 49 చెట్ల పేర్లు చెప్పాడు :

కలిగొట్టు మోదుగు కామగు గలుగువావిలి మేడి వేరేదు పెలను బలుసు
మఱ్ఱి మంకెవ మద్ది మారేడు బూరుగు గోరంట లొద్దుగు క్రోవి రావి
జువ్వి మామిడి జీడి మురుగుడు మొలుగుపావట చంద్ర వసిరిక పాల రేల
పొన్న బొట్టుగు పోక పొగడదాడి మువ్వ – గుముడందుగురువింద గోనురేను
చిల్ల చింత మొగిలి చీకిరే బూడగ – విమ్మ తమ్మ తుమికి నెమ్మి జమ్మి
వేగి వేము మొదలుగాగల మ్రాకుల – కాన వగుచు నొక్క కాన మెరయు.
[పంచ. 4-522]

కేవలం కేటలాగు కవిత్వమేకాక రసవంతమైన కథాకథానం, పాత్రచిత్రణ, సంభాషణా చాతుర్యమూ వెంకటనాథుని కావ్యంలో ఉంటాయి. తెలుగు జీవితం ఇతని రచనలో కనబడుతుంది. ఈ ఇరవయ్యో శతాబ్దంలో సైతం అత్తాకోడళ్ళ పోరు తెలుగునాట తప్పదు. వెంకటనాథుడు ఒక తల్లి చేత కొడుకుకు ఇలా చెప్పించాడు. 'కొడుకా ! ఇక నేమనేర్తు కొడలిఁ?' అని శోకాలు తీస్తూ అమె గోడు వెళ్ళ బోసుకుంది :

తిట్టిన దిట్టు బెట్టు జరిదిండికి గొల్చిన గొల్చు సాగది
చ్చిట్టకమన్న మూతుల జేతులు పాచు నొకప్పుడేని యి
ల్పట్టదు పంతకూటముల బాయదు చేయదు చెప్పినట్టు నీ
రట్టడిజంత యిల్వెరిచెరా తనయా యవమానుషంగతిన్. [పంచ. 4-430]

ఇన్నీ చెప్పి 'మీయిష్ట మొచ్చినట్టు పొండి' అని తన చేతులు దులుపుకోవడం సైజమే. ఆ తల్లి ఇలా అంటుంది.

ఏవట యది వలపిప – త్రోవం జమ దింక మమ్ము దూరన బనిలే
దీవరదను కారోతల – దేవళ్ళం బడిత ఏపివితం గోదలిచేన్. [పంచ. 4-432]

ఈ మాటలు విన్న దౌర్భాగ్యుడు 'తల్లిపలుకులు కాదన తాల్మిలేక, ఉత్తమాంగన కులకాంత నొండుననక' విరక్తితో ఇల్లు వదలిపోతాడు. వెంకట నాధుడు నీతికథలతో బాటు బూతు కథలను గూడ నైపుణ్యంతో చెప్పాడు. ప్రబంధాలలోని రొటీను శృంగారంకన్నా ఈతని కథలలోని 'రంకులో స్వచ్ఛత ఉంది. చెళ్ళపిళ్ళ' వెంకటశాస్త్రిగారి దృష్టిలో వెంకనాధుడు మహాకవి. ఇతనికి రావలసినంత ప్రచారం రాలేదని చెళ్ళపిళ్లవారు చెప్పిన మాటలు అక్షరాల నిజం. వెంటనాధుడు తిక్కనగారికి, చిమ్మపూడి అమరేశ్వ రునికి నాచనసోమునికే శ్రీనాధునికీ తన మనస్సులో బ్రహ్మరధం పట్టాడు. పూర్వ కవిస్తుతిలో ఇలా అన్నాడు :

హృదయబ్రహ్మరథం బతిప్రియతమం బెక్కింతు జేతోమరు
త్పదనాస్థానికి దెత్తు మానసభవస్సంచారి గావింతు హృ
ద్విదితక్షీరసముద్ర ఖేలనమునన్ దేలింతు నుత్కృష్టన
స్తుదలం బ్రాజ్ఞుల దిక్కయజ్వ నమరేశున్ సోము శ్రీనాధునిన్ [పంచ. 1-11]

ఈ నలుగురు కవులలోని మంచితనాలకు వారసుడైన బైచరాజు వెంకటనాధుణ్ణికూడ కొందరు సహృదయులు 'హృదయబ్రహ్మరధం ఎక్కించక పోరు.

3. 'కథలు–గాథలు' చెళ్ళ పిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారు, 3–వసంపుటి, పుటలు 278-311.

6

మొల్ల

ప్రతితరంలోనూ ఎవరో ఒకరు తెనుగుభాషలో రామాయణాన్ని వ్రాస్తూనే ఉంటారు. అయితే వాటిలో యుగాని కొకటి ప్రసిద్ధమవుతూ ఉంటుంది. కవిత్రయంలో ఒకరైన ఎర్రయ్యగారు వ్రాసిన రామాయణమే కాలగర్భంలో కలిసిపోయిందంటే ఇతర కవుల మాట చెప్పాలా? ఆంధ్రకవి పితామహుడనే బిరుదు గల కొరవి సత్యనారన, తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు వ్రాసిన రామాయణాలకు కూడా ఎర్రయ్యగారి రామాయణానికి పట్టిన గతే పట్టింది. ఇలాంటి మహామహుల కావ్యాలే నష్టం అవుతూ ఉండగా మొల్ల వ్రాసిన రామాయణం దొరకడం జాతిఅదృష్టమే. తెలుగుభాషలో కవిత్వం చెప్పిన స్త్రీలలో ఈమె ద్వితీయురాలైనా రామాయణరచయిత్రులలో ప్రథమురాలు.

మొల్ల మొత్తం 871 గద్యపద్యాలలో రామాయణాన్ని రచించింది, నేడు లభ్యమవుతున్నప్రతులు సమగ్రమైనవి కావని నా అభిప్రాయం. బాలకాండచివర ఒక వచనం ఉంది. అందులో "నారదుని వాల్మీకిమహా మునీశ్వరుండటుమీది కథావిధానం బెట్టి దని యడుగుటయు" అని ఉంది. (బాల.99). అయితే బాలకాండ మొదలు నారదుడు ఈ కథను వాల్మీకికి చెప్పునట్టు ప్రారంభవాక్యాలేవీ లేవు. "నాచేయంబూనిన మొల్లరామాయణము నకు గథావిధానం బెట్టులనిన" అని మొదలుపెట్టి అయోధ్యావర్ణనమే ఎత్తుకొన్నట్టు కనబడుతుంది కాబట్టి ఈ నాటి ప్రతులలో కొంత లోపించిందని

చెప్పవచ్చు. అయోధ్యాకాండలో 43 గద్యపద్యాలు, కిష్కింధకాండలో 27 గద్య పద్యాలుమాత్రమే మొల్ల వ్రాసిందని నమ్మలేము.

ఈమె నెల్లూరుదగ్గిర ఉన్న గోపవరంనివాసిని. ఆతుకూరు కేసనవర పుత్రిక. ఈమె అతని కన్నకూతురని గద్యవల్ల చెప్పవచ్చు. ఆతుకూరి కేసన గురులింగజంగమార్చన పరుడు; శివభక్తిరతుడు; బాంధవహితుడు, గురుడు, బహుశా ఇతడు తన కూతురికి దీక్ష ఇచ్చి ఉంటాడు. అందుచేతనే వరపుత్రిక అని చెప్పుకొన్నది. ఈమె గోపవరంలో ఉన్న శ్రీ కంఠమల్లేశ్వరుని వరంచేత కవిత్వం చెప్పడం నేర్చుకొన్నానని, తనకు ఇతరవిషయాలు ఏమీ తెలియని ఈ క్రింది పద్యంలో చెప్పింది.

దేశియపదములు దెనుగులు సాంస్కృతుల్ సంధులు మంజుల శబ్దవితతి
శయ్యలు రీతులు జాతుప్రబంధంబుల నఘసమాసంబు అర్థసృష్టి
భావార్థములు గావ్యపరిపాకములు రసభావచమత్కృతుల్ పలుకు సరవి
బహువర్ణనములు విభక్తులు ధాతువు ల్లలితసచ్ఛందోవిలక్షణములు

గావ్య సంపదక్రియలు నిఘంటువులును
గ్రమము లేవియు నెరుగ విఖ్యాతగోప
వరవు శ్రీకంఠమల్లేశు వరముచేత
నెఱిగవిత్వంబు జెప్పగా నేర్చికొంటి. [పీఠిక, 12]

శయ్యలు, రీతులు మొదలైనవితన కేం తెలియవని మొల్ల మొగమాటానికి చెప్పినా, ఏది కవిత్వమో, దానిని ఎలా చెప్పాలో ఆమెకు బాగా తెలుసు. అన్నిటికన్నా ముఖ్యం. తెలుగులో కవిత్వం ఎలా చెప్పకూడదో ఆమెకు నిజంగా తెలుసు

మును సంస్కృతంబు దేటగ-దెనిగించెడి చోట నేమి దెలియక యుండవ
దవ విద్య మెరయ గ్రమ్మర -ఘనమగు సంస్కృతము చెప్పగా రుచియగు నే?
[పీఠిక, 15]

సంస్కృతం తెనిగించేచోట పూర్తిగా తత్సమశబ్దాలలో బారెడు సమాసాలు కట్టి చివర డు,ము,వు,లు చేర్చడం శ్రీనాథునితో మొదలైంది. తొలిరాయలు యుగం దాటి నవాబులయుగం గడచి, అరవీటి రాజులయుగంలో అడుగుపెట్టే సరికి శ్లేషకోసం పూర్తిగా సంస్కృతంపై ఆధారపడడం, నిఘంటువులు

వెతుకుకొనడం మొదలైంది. గూఢశబ్దాలను గూర్చి కావ్యం చెప్పడం ఆరంభమయింది. దీనిని మొల్ల ఇలా గర్హించింది:

తేనెసోకనోరు తీయనయగురీతి – తోడనర్థ మెల్ల తోచకుండ
గూఢశబ్దములను గూర్చిన కావ్యమ్ము – మూగ చెవిటివారి ముచ్చటగును.
[పీఠిక.16]

ఆమె ఉద్దేశ్యంలో కావ్యం తేటమాటలలో చెప్పినా కొత్తరీతులలో పొలుపు వహించాలి. తేటగా చెప్పాలన్నది సూటిగా కాక ధ్వనిస్తేనే బాగుంటుంది. ఈ విషయాన్ని మొల్ల ఇలా చెప్పింది:

పలిపవు సన్నపయ్యెదను వాసిగ గంధపుపూత తోడుతన్
గొలదిగ గానవచ్చు వలిగుబ్బచనుంగవరీవి నొప్పగా
దెలుగని చెప్పుచోట గడు తేటలమాటల గ్రొత్తరీతులం
బొలువు వహింపకున్న మరి పొందగునే పటహాదిశబ్దముల్? [పీఠిక. 15]

మొల్ల ఈ పద్యంలో చెప్పిన మాటలు బహుశా బైచరాజు వెంకటనాధుడు పంచతంత్రంలో చెప్పిన "ఘనతర ఘూర్జరీకుచయుగ క్రియ గూఢముగాక" (పంచ,1-18) అనే పద్యానికి ప్రతిధ్వని యేమో !

బైచరాజు వెంకటనాధునిదీ నెల్లూరిమండలమే. అతని పద్యాలను పోలిన పద్యాలు ఒకటి రెండు మొల్ల రామాయణంలో ఉన్నాయి. వెంకటనాధుని కాలం క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలు. అందుచేత మొల్ల అతనికి కొద్దిగా అర్వాచీనురాలు కావచ్చు. అయితే ఈమె కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంలో ఉండేదని ప్రతీతి. తెనాలి రామలింగని కథలో అతడు వేసిన తుంటరిప్రశ్నలకు వాతల్లాంటి సమాధానాలు ఆమె చెప్పినట్లు లోకులు చెప్పుకొంటారు ఏకామ్రనాధుడనే తొలి చరిత్రకారుడు మొల్లనుపేర్కొన్నాడు అతడు తన ప్రతాపచరిత్రలో ఇలా వ్రాశాడు :

మరియొక్కనాడు తిక్కన సోమయాజుల వరప్రసాద(ంబు) చే (త) కుమ్మర మొల్ల రామాయణంబును వచనకావ్యంబు (?) రచియించి ప్రతాప రుద్రునకు అంకితంబుగా సేయు సమయంబున ఆరాజు సమ్ముఖంబున ఉన్న విద్వాంసులు విని ఇది శూద్రకవిత్వంబు ఇది నిషిద్ధంబని నిరాకరించిన నారాజు సర్వజ్ఞుంబు గావున వారిని మెచ్చి రాజబ్రాహ్మణ కృతంబైన కావ్యంబు కావలెనని(న) యా విద్వాంసులు భాస్కరుని పిలిపించిన అతండు

రచించిన శ్రీ మద్రామాయణంబు విను సమయంబున. అచటికి మొల్ల యేతెంచి రామాయణంబు మున్ను రచించియున్నానని యచట నొక పద్యంబు చిత్రంబుగా చదువుటయు యా రాజు సర్వజ్ఞుండు కావున దాని ప్రజ్ఞకు మెచ్చి విప్రజనంబుల మనంబుల నొచ్చునో యని మొల్లను పిలిపించి పల్లకియును నగరిని నిత్యజీవితంబును కట్టడజేసి తన యెదుట నుండనీక తన దేవి విశాలక్ష్మి సుమ్ముఖంబున నుండజేయుటయు, యా వార్త విని శాఖవెల్లి మల్లికార్జునభట్లు నిరోష్ఠ్యరామాయణంబు రచించుటయు .. [1]

[సిద్ధేశ్వర చరిత్ర, పుట160]

విక్రమనాధుడు ప్రతాపచరిత్ర వ్రాస్తున్నప్పుడు మహమ్మదు ఖుల్లీ పాదుషాహ్ మహావైభవదేవేంద్రుడై గోలుకొండ ఏలుతున్నాడు.[2] మహమ్మదు ఖుల్లీ క్రీ.శ.1581 లో రాజ్యానికి వచ్చాడు. ఇతడు మల్కిభరాముని కొడుకు. 1612 దాకా పాలించాడు. అందుచేత మొల్ల క్రీ.శ. 1581 కి పూర్వం ఉండేదని చెప్పవచ్చు. ఈమె పూర్వ కవులలో నుతించిన అర్వాచీనుడు శ్రీనాధుడు.

ఈమె అచ్చంగా వాల్మీకిరామాయణాన్ని అనుసరించలేదు. అధ్యాత్మరామాయణం మొదలైనవాటిలో ఉండే ఘట్టాలను అనువదించింది. నదిని దాటించే ముందు గుహుడు శ్రీరాముని కాళ్లు కడిగే డన్న విషయం తెలుగు రామాయణంలో వేరెక్కడా లేదు. ఈ సంగతి మొల్ల మాత్రమే ఇలా చెప్పింది:

సుడిగొని రామపాదములు సోకిన ధూళి వహించి రాయి యే
ర్పడ నొక కాంత యయ్యోనట పన్నుగ నాతని పాదరేణువి
య్యెడ వడినోడసోక నిది యేమగునో యని సంశయాత్ముడై
కడిగె గుహుండు రామపదకంజయుగంబు భయమ్ము పెంపునన్ [అయోధ్య. 32]

ఈ భావాలు సంస్కృత అధ్యాత్మరామాయణంలో ఉన్నాయి. అందులో గుహుడు ఇలా అంటాడు.

క్షాళయామి తవ పాదపంకజం - నాథ దారుదృషదోః కిమంతరం
మానుషీకరణ చూర్ణ మస్తి తే - పాదయో రితి కథా ప్రథీయసీ

1. నిరోష్ఠ్యరామాయణాన్ని మరింగంటి సింగరాచార్యులుగారు వ్రాశారు వారు నవాబులయుగంలోవారే

2 తెలుగురాజుల చరిత్ర, మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం. R 749

పాదాంబుజం తే విమలం హి కృత్వా – పశ్చాత్పరం తీర మహం నయామి
నోచేత్తరీ సద్యువతీ మలేన – స్యాచ్చే ద్విభోపాద్ధి కుటుంబహానిః [3]
[అధ్యాత్మరామా, బాల. 6-3,4]

మొల్లలాగానే అమెసమకాలికుడైన తులసీదాసు కూడా ఈ అధ్యాత్మ రామాయణ భావాలను అనుసరించాడని నిడుదవేలు వెంకటరావుగారు గుర్తించారు. [4] మొల్లకు సమకాలికుడైన తెలుగుకవి అయ్యలరాజు రామభద్రుడు తన రామాభ్యుదయంలో గుహుడు కాళ్లు కడగడం చెప్పలేదుగాని 'మీ పాదధూళి సోకితే రాళ్లు జవరాళ్లుగా మారుతాయి' అని భయపడి, 'కాళ్లు కందుతాయి, రాళ్లమీద నడవకండి' అని సీతమ్మ అన్నట్టూ, ఆమె ఉద్దేశ్యం తెలిసిన రాముడు నవ్వినట్టూ ఇలా వ్రాశాడుః

అలజవరాలు రాలు విభుదంఘ్రులబోవగ ద్రోవద్రోవబె
ట్టులికి సతీశతంబులగునో యను శంక మొరంగి నాథరా
నెలవుల నూద మెట్టకుము నీ చరణాబ్జము కందు నావుడున్
వెలది తలం పెరింగి రఘువీరుడు నవ్వుచునేగ నవ్వలన్. [రామా.5-106]

సంస్కృత రామాయణాలనే కాక మొల్ల తెలుగులో పూర్వకవులు వ్రాసిన రామాయణాలనుకూడా అక్కడక్కడ అనుసరించింది పరశురాముడు రాముణ్ణి అడ్డగించేటప్పుడు భాస్కరరామాయణంలో ఈ క్రింది పద్యం ఉంది.

రాజట యంతమీద మరి రాముడు దా నట ధీకరాజులన్
రాజిల ద్రుంచి తత్ప్రస్రుతరక్తమునం బితృతర్పణక్రియల్
రాజిలజేసియున్న భృగురాముడు తుచ్ఛమదాంధులైన యీ
రాజుల గీజులన్ వెడగురాముల గీముల జూచి సైతునే [భాస్క. బాల. 757]

దీనిని ఇలా మొల్ల వ్రాసింది.

రాముడు గీము దంచును ధరాజను లెల్ల నుతింప దిట్టవై
భీముని చాపమున్ విరిచి ప్రేలెద వందుల కేమిగాని యీ
శ్రీమహిశేశు కార్ముకము జేకొని యెక్కిడుదేని నేడు నీ
తో మరిపోరుసల్ప వత్రదోతు రణస్థలి నీ శరీరమున్ [బాల. 95]

3. అధ్యాత్మరామాయణంలో ఈ శ్లోకాలను తెలియజేసినవారు – శనగల నరసింహస్వామిగారు, భారతి, ఏప్రిలు 1964 పుట 88.

4. భారతి, మార్చి 1964, పుట 87.

"శివధనస్సు విరిచినందుకు విర్రవీగుతున్నావు. అది పాతది" అని పరశురాముడురామునితోఅన్నమాటలుభాస్కరరామాయణంలోఇలా ఉన్నాయి.

హరు దురుబలమున బహునం-గరముల లావెల్ల గొని తగన్ విడిచిన యా
చిరకాలజీర్ణచాపము-వెరవారగ బట్టి నీవు విరుచుట యరుదే.
[భాస్క. బాల. 768]

ఈ భావాలనే మొల్ల ఇలా చెప్పింది:

శివుని చివుకు విల్లు శీఘ్రంబె యానాడు-విరచినాడ ననుచు విర్రవీగ
వలదు నేడు నాకు వశమైన ఈ చాప - మెక్కు పెట్టి తివియు మింతెచాలు.
[మొల్ల. బాల. 94]

'చిరకాలజీర్ణ చాపం' అనకుండా చివుకువిల్లు అనడం లోనే మొల్ల తెలుగుతనం ఉంది. అయితే ఆమె తత్సమాలు వాడదని కాదు, అవసరం వచ్చినప్పుడు వాడుతుంది. అశోక వనంలో సీతమ్మముందు శ్రీరాముని రూపాన్ని హనుమంతుడు వర్ణించిన పద్యంలో ఇలా చెప్పింది.

నీలమేఘచ్ఛాయ బోలు దేహమువాడు ధవళాబ్జపత్రనేత్రములవాడు
కంబుసన్నిభమైన కంఠంబు గలవాడు బాగైనయట్టి గుల్ఫములవాడు
తిన్ననై కనుపట్టు దీర్ఘ బాహులవాడు ఘనమైన దుందుభిస్వనమువాడు
పద్మరేఖలు గల్గు పదయుగంబులవాడు చక్కని పీనవక్షంబువాడు
కపట మెరుగని సత్యవాక్యములవాడు
రమణి రాముండు శుభలక్షణములవాడు
ఇన్ని గుణముల రూపింప నెసగువాడు
వరుస సౌమిత్రి బంగారు వన్నెవాడు. [మొల్ల,సుందర, 102]

ఈ పద్యంలో చివరి రెండుపాదాలలో ఎంత గడుసుగా లక్ష్మణుని వర్ణించింది! మాటల్లో పొదుపుగా ఉంటే రసంవిరివిగా నిష్పన్నం కావచ్చు. సీతను చూచివచ్చాక హనుమంతుడు ఆమె రూపాన్ని రాముని ముందు వర్ణించిన ఘట్టంలో కూడా మొల్ల కొసమెరుపులు ఈ పద్యంలో చూపింది.

కట్టిన వస్త్రంబు కట్టుకొంగేతక్క జీర్ణించిపోయిన చీరతోడ
నుడుగని వగలచే నేరంత ప్రొద్దును జెక్కింటచేర్చిన చేయితోడ
బుడమిపై బొరలాడు నెడలు బూదిదబ్బుంగి నిరతంబు దొరగు కన్నీటితోడ
నిడుదపెన్నెరివేణి సడలించి జడలతో నిరతనిరాహారనియతితోడ

గినుక జంకించు దైత్యకామినులనడుమ
దపము జేయుచు దనుజబాధలకు నోర్చి
వనిత ప్రాణంబు దక్క సర్వము 'త్యజించి
నిత్యమును మిమ్ము మదిలోన నిల్పియుండు. [మొల్ల,సుందర, 246]

మొల్ల ఇలా కవిత్వం చెప్పుందికనుకనే ఆమె కావ్యం తెలుగునకుం బొందై. రుచియై, వీనులకువిందై కానిపిస్తుంది.

7

అయ్యలరాజు రామభద్రుడు

అష్టదిగ్గజాలలో ఉండేవాడని లోకులు చెప్పుకొనే కవులలో అయ్యలరాజు రామభద్రుడు ఒకడు. ఇతడు ఒంటిమిట్టరఘువీరశతకాన్ని వ్రాసిన అయ్యలరాజుతిప్పయ్యకు మనమడో, మునిమనమడో అయిఉంటాడు. రామభద్రుడు కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంలో ఉన్నాడో, లేదో చెప్పలేంగాని క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలలో ఉండేవాడు. ఇతడు రామాభ్యుదయం అనే పేర రామాయణాన్ని ప్రబంధరూపంలోవ్రాసి అళియరామరాయల మేనల్లుడైన గొబ్బూరి నరసరాజుకు అంకితంచేశాడు. ఈ కృతిని అంకితం పుచ్చుకొన్నప్పుడు నరసరాజు చినకోట్ల ధర్మవరరాజ్యపరిపాలకుడై కర్నూలుదుర్గాన్ని సంరక్షిస్తూ ఉండేవాడు రామభద్రునితో గొబ్బూరి నరసరాజు ఇలా అన్నాడట:

క్షితిపతి యెవ్వడైన నగు గీర్తియ సొమ్ము నృపాలకోటికిం
గృతిపతియైనవాడె కృతకృత్యుఁడు గాన నొనర్పు సప్తసం
తతులకు నెక్కుడండ్రు కృతి దాశరథీద్ధకథాసుధాచమ
త్కృతకృతి రామభద్ర చెవికిం జవికొల్పు భవత్కవిత్వముల్ [రామా. 1-13]

ఈపద్యంలో చెప్పినట్టే రామభద్రుడు రామాయణాన్ని చమత్కృతకృతిగా 8 అశ్వాసాల కావ్యంగా చెప్పాడు. ప్రబంధ మన్నాక వనవిహారం, జలక్రీడ, వేట మొదలైన వర్ణనలు చెయ్యాలికనుక తృతీయాశ్వాసంలో గాని రాముడుపుట్టడ మంటూ జరగలేదు. సీతారాముల కల్యాణందాకా ఉన్న కథకే నాలుగాశ్వాసాలు పట్టింది. మిగతా నాలుగాశ్వాసాలలో మిగతాకథను కొన్నిచోట్ల టూకీగా చెప్తూ, కొన్నిచోట్ల కొంచెం విస్తరిస్తూ వర్ణిస్తూ చెప్పాడు. ఆవర్ణనలలోనే కవిత్వమన్నది

ఎలా ఉండాలో వివరించాడు. సంతానం లేదని విచారించే దశరథుడు 'ధ్వనిచాలని కావ్యం, అనపత్యదూరసంసారం ఒక్కటి'రని వాపోతాడు (2-67). సుగ్రీవపట్టాభిషేకం జరిగాక వానకాలాన్ని వర్ణిస్తూ కవి ఇలా అన్నాడు:

ధారాశుద్ధి బ్రసిద్ధి గాంచి ఘనశబ్దస్ఫూర్తి వర్తిల్లగా
దోరంబైన రసస్థితిన్ దరళవిద్యున్మాలికాలక్షణో
దారంబై కవిసేవ్యమై వనమయూరారూఢిబ్రోవించి వ
ర్షారంభంబు ప్రబంధమ ట్లఖిలవద్యాక్రాంత మయ్యెం దగన్. [రామా. 6-13]

దశరథుని పుత్రికామేష్టి వ్యాకరణంలాగ ఉన్నదని ఇలా శ్లేషించాడు:

వ్యంజనవిభక్తిచాతురి నందమొంది
కర్మకారకగుణవృద్ధి గరిమ నొంది
యుత్తమాగమపురుషాగమాత్త మగుచు
గ్రతుభుజక్రియ మించె వ్యాకరణసరణి. [రామా. 3-20]

వ్యాకరణం, అలంకారశాస్త్రాలు అన్నీ తెలుసు కాబట్టి రామభద్రుడు సాహిత్యలక్షణచిత్రకవిత్వప్రభావంబు లొక్కొకచోట కనబడుతూ ఉండగా చక్కని చమత్కారాలు కురిపిస్తూ ప్రబంధం వ్రాశాడు. ఆడవాళ్ళ నడుములను సింహాలతో పోలుస్తూ వాళ్ళను హరిమధ్య లనడం కవిసమయం. అయితే అది వర్ణనమాత్రమే. కౌసల్యమటుకు కడుపుతో ఉన్నా హరిమధ్యే అని కవి ఇలా చెప్పాడు:

హరిమధ్య యనుట వరమం-థరగామినులందు వర్ణనామాత్రమగున్
బరమార్థము కౌసల్యం-బురుహాక్షికి విష్ణుగర్భమున బూనుటచేన్.
[రామా. 3-86]

తొమ్మిది నెలలూ మోసి రాముణ్ణి కన్న కౌసల్యకు గౌరికూడ సమానం కాదట:

నెలలు తొమ్మిది మోచి నిర్భిద్రధామ
రామచంద్రుని గన్న యా రామతోడ
నొక్క నెల మోచి పతిమేన నొరగు గౌరి
తారకారాతిజననయిత్రి ధాత్రి సరియె ? [రామా. 3-111]

ఇలా చమత్కారాలు చెప్పడంలో రామభద్రుడు గడుసువాడేగాని పాత్రపోషణలో శ్రద్ధ తీసుకోడు. వేటకు వెళ్ళి పొరపాటున మునిబాలుణ్ణి చంపాక దశరథునికి అంధదంపతులు శాపం ఇస్తారు. ఈ రామభద్రుడు చిత్రించిన దశరథుడు తనవల్ల ఇంత దారుణం జరిగిందే అని బాధపడడు. పైగా సంతోషిస్తాడు."తదీయాగ్నిసంస్కారవిధులు నిర్వర్తించి పుత్రసంతానకారణం బగు తాపసశాపం బమోఘంబని యంతరంగంబున శోకంబు లెక్కింపక పరమసంతోషభరమగ్నుండయి మరలిపోవుచు నలరి మరియు వేటాడుచుం జనియె" (రామా. 2-54) అని వెనువెంటనే దశరథునిచేత వేటాడించాడు.

దశరథుని పాత్రను ఇలా పోషిస్తే రాముని పాత్రను మరింత తగ్గించాడు. వనవాసానికి వెళుతూ ఆసంగతి మొదటసీతతో చెప్పడు. అమె అడవులకు మామూలుగా వస్తుంది. ఏదో పిక్‌నిక్ కు వెళ్లుతున్నట్లు కొంత దూరంవెళ్ళాక రాముణ్ణి ఇలా ప్రశ్నిస్తుంది:

మన యూరెయ్యది యెంత దవ్వు మన మీమార్గంబునం బోవుటల్
మన మెచ్చోటికి బోయిరావలయు నేలా లేదు తే రిచ్చటన్
మన తోటన్వలె బువ్వుటోవరులు సమ్యక్చంద్రకాంతస్థలుల్
గనరా విప్పుడదేమి నావిభుడు శోకం బాత్మలో నాగుచున్ [రామా. 5-87]

కట్టుకొన్న ఇల్లాలు అలా అడిగాకగాని, పాపం, రాముడు నిజం చెప్పడు. చావుకబురు చల్లగా చెప్పినట్టు పధ్నాలుగేళ్ళు అరణ్యవాసానికి పోతున్నట్లు చెప్తాడు,

ఇంతి ! గురువాజ్ఞ బదునాలుగేండ్లు వనుల
నియతి జరియించు వ్రతము పూనితిమి నీవు
విపినసంచారమున కింత నెరవవలవ
దదని మునికన్య లాయాస ముడిగి మనరె ? [రామా. 5-38]

అడవిలో ప్రవేశించాక జటావల్కలాలు ధరించి తపోవేషం వేసుకొన్నాక సీతమ్మ ఆ ప్రశ్న వేస్తే శ్రీరాముడు ఈ జవాబు చెప్పాడు. భర్తతో ఏదో ప్రాచీన ఫాన్సీడ్రెస్సుపార్టీకి వెళ్లుతున్నామని సీతమ్మ అంతవరకూ భావించిందా ? ఏ రామాయణాన్ని అనుసరించి రామభద్రుడు ఇలా మార్పుచేశాడో తెలియదు. దీనికన్నా మరోఘోరం ఒకటి–లక్ష్మణుడే శూర్పణఖముక్కూ చెవులూ కోసినట్టు

అన్నిరామకథలలోనూ ఉంటే ఈ రామభద్రుడు ఆ రామభద్రుని చేతిలో కత్తి పెట్టించి ఆరక్కసి 'ముక్కరకుఁ నోచకుండ' ముక్కరజేయించాడు

(5-138)

ఇలాంటి అనౌచిత్యాలు ఉన్నా రామభద్రుని ప్రబంధంలో కొన్నిచోట్ల సొగసులు ఉండబట్టే ఈ కావ్యం ఇన్నాళ్లు నిలిచింది. కొన్ని ఘట్టాలలో తనప్రతిభను బాగా చూపించాడు. అశోకవనంలో ఆంజనేయుడు శ్రీరాముని ముద్రిక ఇచ్చినప్పుడు దాన్నిచూస్తూ సీతమ్మ అనుకొన్న మాటలు 14 పద్యాలలో ఎంతో బాగా వ్రాశాడు ఈ పద్యాలుగూ మణిపూసలు.

ఉగ్రధనుర్విభేదనున కో మణిముద్రిక నీవు నేను బా
ణిగ్రహణం బొనర్ప కరుణించుటకుం దగియున్న యున్కి య
వ్యగ్రమతిం దలంచుకొని ప్రాణసఖి న్నను బాసవైప క
త్యుగ్ర విపద్దశ న్మునిగియున్నదిగా యని చూడవచ్చితే?

ఈ మణికాంతిచేత నిరు లెచ్చుటకో చనజేసి నీవుగా
వామును రేలునుం బయటవైతువు నీవికి నెగ్గుసేయు శ్రీ
రాముని మ్రోల నా కలుక రానటులం బ్రతికూలవయ్యె నా
హా మరి నేడు నా కయితి నావద వచ్చినవేళ ముద్రికా !

ఆ కరుణాజలరాశికి-నీకుం దగు నూర్మికా ! గణింపగ నాకుఁ
నీకతనగదా యిప్పుడు-శోకానల మారి చలువ చొప్పడె మదికిన్ !

నను బాసి దూరమున జ-క్కిన యినకులు ప్రేలనుండ కిటు వచ్చితె యా
యన నలకువ దినదినమున్-గనుగొనగా లేక ముద్రికా నను వెదకన్

హారమంజీరవలయకేయూరకుండ-లాదులవియుండగా నేమి యడవులకును
గరమనుపరించివచ్చి నీకరణివిభుని-యొద్దనుండనెయోముద్దుటుంగరంబ.
విశ్వలోకేశ్వరుడు రఘువీర డిట్లు-పనికివత్తు వటంచు జేపట్టినపుడ
భూషణంబులు తలద్రొక్కి పూజగొంటి-చాలదేయోయలంకారచక్రవర్తి !

అనవిరోధుని మునివిరోధుని నవ్విరాధుని గూల్చి జే
చను నెడం జనకాననీవరచక్రవర్తియనుంగున
ల్గని కరాగ్రమువెంట జిందెడు లోహితాంబులవంబులో
యన భవన్మణిరోచు లొల్కుగదా తదాశ్రితముద్రికా !

పోర విరోధుని గొని రఘు-వీరుడు కర మూచికొనుచు వేంచేయగ నా
దీరత్నరుచి నవాస్ర-గ్ధార వడసినట్లు తెరువుకడకుం బడుగా !

వలలభుక్ప్రాణపవమానపారణావ-రాయణంబైన రామదోర్దండఫణికి
గరళవైశ్వానరజ్వాల గాదెనీదు-ప్రాంతమాణిక్యమున విడివడిన డాలు.

ఈ జాతికెంపు కేలుట- జాజిరజాజ్వల్యమానమగు విపినవిశ
ల్యాజాలజన్యకిరణస-మాజముతో మారుమలయు మాస్థిదుగదా !

మాయల లేడి నా మదికి మక్కువ గొల్పన దెచ్చిపెట్టరా
మాయని రాము నంపితిగదా! యెడ దవ్వయిపోవ నవ్వధుర్య
బాయక ! ముద్రికా సుకృతపాకముచే సులభానుబంధవై
యాయనచెట్ట వట్టుకొని యక్కరతో జన నీకు గల్గెగా !

తెరువున జఘనపయోధర-భరమున నడు గలసియుడగ బతి యూతగ నే
కర మిచ్చు నాకు నవ్వలి- కర మది నీ కాణయాచిగా యుంగరమా !

మొగము ద్రిప్పిన వేగమున జెక్కుపై జిందుశ్రవణకైరవధూళి చక్కదుడిచి
బిగువురెప్పముసుంగు దీయని కనుదోయి కలితలీలాహల్లకమున నొత్తి
చిరునవ్వుతమకంబు చెల్లబెట్టని మోవి కడిదిప్రాదెలనాకు మదు పొసంగి
పానువుడిగబోయి బడలిక బొరసిన్నయదుగుదమ్ముల నొప్పి యూర నంటి

యినకులస్వామికరము నన్నునయించు
పలుకునకు మున్న తాన నాయలుక దీర్చు
నెప్పుడప్పుడ యెరుగవే చెప్పవేమి !
యూర్మికా, యిపు డెటువలెనున్నయదియొ !

చిటికినవ్రేలిగోరునకు సీమమె తాగయినేయుగావునన్
జిటిపొటి ముచ్చటల్ దనుక జెక్కులకుం గలపేది ప్రొద్దు తొ
ల్లిటివి దలంచుకొన్నె లవలిదళసీమల వ్రాయజొచ్చెనో
కటకట ! ముద్రికా ! మకరికాలత లిప్పుడు పువ్వదేనియర్ణ.

[రామా. 6:157-200]

అయ్యలరాజు రామభద్రునికి తెలుగుసాహిత్యంలో స్థానం ఇవ్వడానికి రామాభ్యుదయం పూర్తిగ్రంథం అక్కర్లేదు. ఈ పధ్నాలుగుపద్యాలే చాలు. అయినా, ఇతడు వేరే ఏమైనా గ్రంథాలు వ్రాశాడా అన్నది, చారిత్రిక దృష్టితో తెలుసుకోవాలి. సకలకథాసారసంగ్రహం రచించిన పుత్తేటి రామభద్రుడూ,

ఇతడూ ఒకరే అని పొరబడడం మన సాహిత్యచరిత్రలో ఇంతవరకూ జరుగుతూ వస్తున్నది. అతడు వేరు.[1] అయ్యలరాజువారి వంశంలో పూర్వీకుడు తిప్పయ్య ఒంటిమిట్టరఘువీరశతకం వ్రాస్తే దానిని రామభద్రుడే వ్రాశాడని కొందరు సాహితీపరులు పొరబడుతున్నారు.[2]

రామాభ్యుదయాన్ని వ్రాసి గొబ్బూరి నరసరాజుకు అంకితమివ్వడానికి ముందో, లేక ఆతరువాతో రామభద్రుడు గుత్తి అప్పలరాజు అనే దాతను ఆశ్రయించాడు. స్వరయతులను చెప్తూ ప్రమాణంగా అప్పకవి ఈ పద్యాన్ని ఉదాహరించి, అది అయ్యలరాజు రామభద్రునిదని చెప్పాడు:

రాజమనోజా ! విద్యా-భోజా ! దీనార్థికల్పభూజా ! రిపుసం
ఙ్ఞాజా ! వైభవవిజితబి-డౌజా ! రవితేజ ! గుత్తియప్పలరాజా ! [అప్ప. 3-142]

ఈ రామభద్రుణ్ణి అప్పకవి పూర్వకవిస్తుతిలో ప్రస్తుతించాడు. అయితే పేరుపెట్టి చెప్పలేదు. "రామరాజభూషణరత్నఖచితచారు మస్తకలాపాదిహార్ద్ర వాక్యగౌరవము పెక్కుభంగుల గణనజేసి" అని చెప్పాడు (అప్ప. 1-27). దీని కోకథ ఉంది. రామాభ్యుదయంలో దశరథుడు వేటకు వెళ్ళిన అరణ్యాన్ని వర్ణిస్తూ రామభద్రుడు ఒక సీసపద్యం చెప్పాడు. దాని ఎత్తుగీతి ఇలా ఉంది:

పృథులషడ్జస్వరోద్గీతఖిల్లవల్ల-వాధరాగీతికాకర్ణనాతిభీతి
పరవశాత్మపటీరకోటరకుటీర-లీనఫణియగు నక్కాన కాననయ్యె. [రామా. 2-25]

ఇందులో పాటకు పాములు భయపడ్డట్టు కవి చెప్పాడు. 'సంగీతకళా రహస్యనిధి' అని బిరుదుచెప్పుకొన్న రామరాజభూషణుడు ఈ పద్యం విని 'పాటకు పాములు భయపడతాయా' అని నిండుసభలో ఆక్షేపించాడట. 'నెమళ్ళకు భయపడతాయి ! షడ్జస్వరం నెమలికూతకదా!' అని రామభద్రుడు సమర్థించుకొని రామరాజభూషణుని తలదన్నడానికి చిహ్నంగా అతని కిరీటాన్ని తీయించాడట.

అయితే చిక్కదనంలోని చక్కదనంలో అయ్యలరాజు రామభద్రుడు భట్టుమూర్తికన్నా కొన్నిపాళ్లు తక్కువే !

---

1. నమగ్రాంధ్రసాహిత్యం - మలిరాయల యుగం.
2. 'అష్టదిగ్గజములు' - కురుగంటి సీతారామయ్యగారి వ్యాసం, పుట 125.

8

తెనాలి కవులు-బంధువులు

గార్లపాటి రామయ్యగారికి సుప్రసిద్ధుడైన తెనాలి రామకృష్ణుడేకాక మరిఇద్దరు కుమారులున్నారు. వీళ్లుకూడ కవులే, రామలింగం తరువాత పుట్టిన కవిపేరు శ్రీగిరి, ఇతడు శ్రీశైలమహాత్మ్యం అనే కావ్యం వ్రాశాడు. ఇతని తమ్ముని పేరు 'అన్నయ్య', ఈయన సుదక్షిణాపరిణయమనే కావ్యం వ్రాశాడు రామయ్యగారి కొడుకులు ముగ్గురూ కవులే అయినా తమగ్రంథంలో పరస్పరప్రసక్తులు లేనే లేవు. అయితే వీరి బంధుత్వాలు తెలియజేసే సాక్ష్యమొకటి లభిస్తున్నది రామకృష్ణుని పెద్దతమ్ముడు శ్రీగిరికవికి రామభద్రకవి అనే మనుమడున్నాడు. అతడు ఇందుమతీ కల్యాణ మనే కావ్యం వ్రాశాడు. దానిలో తన తాతలగురించి, సోదరునిగురించి ఇలా చెప్పాడు. :

ప్రౌఢి మీ పెదతాత పాండురంగాదిసత్కృతులు చేసెను రామకృష్ణసుకవి
యనుజు డన్నన్న మీ పినతాత రచియించె బరగ సుదక్షిణాపరిణయంబు
మీతాత శ్రీగిరి చాతురీవిఖ్యాతి శ్రీశైలమాహాత్మ్యకృతి యొనర్చె
గడిమి మీ తండ్రి యిమ్మడి రామకృష్ణార్యుడన కీర్తిగనెసంస్కృతాంధ్రములను
వారలను మించె మీ యన్న వీరరాఘ
వాఖ్యకవి సర్వకవితా మహత్వమునను
నిన్ను నూచానసంతాను నెన్నదరమె
ప్రాజ్ఞ హృదయాబ్జరవి రామభద్రసుకవి. [ఇందుమతీ కల్యాణం][1]

రామభద్రకవిధర్మమా అని ఈ పద్యంవల్ల తెనాలి వారి కుటుంబంలో

1. తంజావూరు సరస్వతిమహల్ గ్రంథాలయం కేటలాగు (ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణ) గ్రంథసంఖ్య 138.

మూడుతరాలదాకా ఎందరు కవులున్నారో తెలుస్తున్నది రామకృష్ణుని తమ్ములు, తమ్ముని మనమలూ మాత్రమే కాక అల్లుడూ, అల్లుని తమ్ముడుకూడ కవులే. వాళ్ళ ఇంటిపేరు లింగమగుంటవారు, రామకృష్ణుని అల్లునిపేరు రామయ్య. అల్లుని తమ్మునిపేరు తిమ్మయ్య ఇప్పుడు ఈతెనాలి కవులనుగురించీ, వాళ్ళ బంధువులను గురించీ వరుసగా తెలుసుకొందాం.

1 **శ్రీగిరికవి:** రామకృష్ణుని పెద్దతమ్ముడు ఇతడు శ్రీశైల మాహాత్మ్యం వ్రాసినట్టు ఇతని మనుమడు రామభద్రకవి చెప్పడంవల్ల తెలుస్తున్నది అయితే ఇప్పు డా గ్రంథం అలభ్యం

2 **అన్నప్ప:** రామకృష్ణుని రెండవ తమ్ముడు ఇతడు సుదక్షిణా పరిణయం అనే అయిదాశ్వాసాల ప్రబంధాన్ని వ్రాసి పులిజాల సోమయ్యకు అంకితమిచ్చాడు. సోమయ్య ఖాదాలి పట్టణంలో కోనేటి రామరాజువద్ద ఉద్యోగిగా ఉండేవాడు ఈ రాజు అళియరామరాయల పెదతండ్రి మునిమనుమడు ఇతడు క్రీ శ 1560 ప్రాంతాలలో బహుశా పెనుగొండపై ఆధిపత్యం వహించేవాడు. పులిజాల సోమయ్య ఒకనాడుతెనాలి అన్నయ్యను పిలిచి పుస్తకం అంకితమిమ్మన్నాడు.

తన కవిత్వపు గొప్పతనాన్ని కృతిపతినేటంటే అన్నయ్య ఇలా చెప్పించాడు:

పలుకుల కల్కి కప్పురపు బల్కులు చల్లినరీతి బందు వె
న్నెలతళుకుల్ విధుండు హవణించిన మించున శంబరారి చెం
గలువల తూపుగోపుల ముఖాముఖిజూపిన యేపునం గృతుల్
పలుకగ నేర్తు పూర్వకవిపద్ధతి రామయయన్న సత్కవి ! [సుదక్షిణా 1-15]

సరస్వతీదేవి కర్పూరపలుకులు చల్లినట్లు, చందమామ పండు వెన్నెల కురిపించి నట్లు, మన్మథుడు చెంగలువల తూపులు వేసినట్లు తన కవిత్వం ఉందని అన్నప్ప చెప్పుకొన్నా సరస్వతీ, చందమామా, మన్మథుడూ కాక కవే స్వయంగా చల్లినట్టు మాత్రం కవిత్వముంటుంది. ఈ ఉపమానాలు పింగళి సూరన్నగారివి సుదక్షిణాపరిణయంలో పూర్తిగా సూరపరాజుగారిని అనుసరించక పోయినా పాత్రలచేత కథ చెప్పించడం, వాళ్ళ చేత వర్ణనలు చేయించడం మొదలైన పద్ధతులను అన్నయ్య అమలుజరిపాడు నాయికా, ఆమె చెలికత్తెల సంభాషణలో తన పేరు రాగానే నాయకుడు ప్రవేశించే ఘట్టంలో వసుచరిత్రను అనుకరించాడు. కథ చిన్నదే రఘువంశంలోని దిలీపుడు సుదక్షిణ అనే రాచబిడ్డను పెళ్ళాడడం ఇందులో కథ అష్టాదశ వర్ణనలూ ఉన్నాయి ఒక్క మధుపానవర్ణనలో కొంచెం కొత్తదనం ఉంది. తప్పతాగిన కప్పురగంధుల మాటలు తడబడడాన్ని అన్నయ్య ఇలా వర్ణించాడు:

తతతతామరసాక్షి, తలపంత మాడకు; వివివివిబాకంఠ, వీణదెమ్ము
పపపపాటలగంధి, పాటపాడు మొకింత; కుకుకుకుందస్మిత, కురులు ముడువు;
ససససారసహస్త, సరిదానవా నీవు; నననసాతుక నాలినవ్వు లేల;
వవవవారిజముఖి, వలదు వాదులు చాలు; గొకొకొకోమలి, యేల కోపవేగ
మనుచు దవుతప్పు లాడుచు నన్ను గనిరి–మదననిర్ముక్తదుత్తూరమార్గణాగ్ర
హతుల నలసిరొ యన ఖేచరాబ్జముఖులు – భర్త దేల్చిరి మైరేయపానకేళి.
[సుదక్షిణా, 3-104]

ఆంధ్రసాహిత్యంలో నన్నెచోడుని కాలంనుంచి ప్రబంధాలలో మధుపానవర్ణన ఉంది గాని ఇటువంటి పద్యం కనబడదు దీనిని పోలిన ఒక పద్యాన్ని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు ఉదాహరించారు. అది మాధవభట్టు వ్రాసిన సుభద్రాహరణం అనే శ్రీగదితమున ఉందట:

బలరాముడు:– (మధ్యస్థాలిత్యముచే) ఎఎఎఎచట అఅఅపపప పాపిష్ఠి ...

పొడియొనరింతునా ! హహలముం గొని నాభుభుజంబుచేత నూ
ర్చిడి బొనరింతునా . పిపిపిపిండిగ జేయుదునా ! కడుంబడల్
పడ ధథరాస్థలిన్ ససకలంబుగ గూల్చుదునా ! యదేల? యే
ర్పడ, కకకల్లు పోయి పపపాత్రము నిండగ ద్రావుదుం ద్రుటిన్.[2]

తెనాలి అన్నప్ప తాను పూర్వకవిపద్ధతిని పలుకగలిగినవాడనని చెప్పుకొన్నాడు. పూర్వకవులను మించి ఇంకెక్కడా 'సరససాహిత్య సాహిత్యపరత' ప్రదర్శించలేదు

3. **ఇమ్మడి రామకృష్ణుడు:** ఇతడు రామకృష్ణుని పేరింటి వాడు. రామకృష్ణుని పెద్దతమ్ముని కొడుకు సంస్కృతాంధ్రాలలో కీర్తిపొందాడని ఇతని కుమారుడు రామభద్రకవి తన ఇందుమతీ కల్యాణంలో చెప్పాడు ఇతని కావ్యాలపేర్లు చెప్పలేదు కాబట్టి చాటువులు రచించా డనుకోవచ్చు

4. **వీరరాఘవుడు :–** ఇతడు రెండవ రామకృష్ణుని పెద్ద కొడుకు, సరసకవితా మహత్వంలో ఈ వీరరాఘవుడు తాతతండ్రుల్నందరినీ మించినవాడని రామభద్రుడు చెప్పాడు గాని వ్రాసిన కావ్యా లేమిటో తెలియవు

5. **రామభద్రుడు:–** రెండవ రామకృష్ణుని చిన్న కొడుకు మొదటి రామకృష్ణుడు ఇతనికి పెదతాత తాను 'ప్రాజ్ఞహృదయాబ్జరవి' నని రామభద్రకవి చెప్పుకొన్నాడు ఇతడు ఇందుమతీ పరిణయం అనే నాలుగాశ్వాసాల కావ్యాన్ని వ్రాసి పాలచూరి కృష్ణనృపాలునికి

---

2 సోముడు – ఉత్తరహరివంశవిమర్శ: వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు పుట 119

అంకితమిచ్చాడు. ఈ కృతి అముద్రితం. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయంలో ఒక ప్రతి ఉంది. (సంఖ్య 108).

6. **లింగమగుంట సర్వకవి:** ఇతడు తెనాలి రామకృష్ణుని అల్లుడైన లింగమగుంట రామయ్య పితామహుడు. తనతాత సర్వన్న కవిసార్వభౌముడని రామయ్య చెప్పాడు. అయితే ఏ గ్రంథాలు వ్రాశాడో వివరించలేదు పెదపాటి జగ్గన్నలాగే వివిధకావ్యాలనుండి పద్యాలను సేకరించిన అజ్ఞాతగ్రంథ సంధాత సర్వదేవుడు అనే కవి వ్రాసిన ఆదిపురాణాలనుండి రెండు పద్యాలు, విరాటంనుండి ఒక పద్యం ఉదహరించాడు. ఈ పద్యాలు కన్నడంలో సర్వదేవుడనేపేరు వహించిన పొన్నకవి (క్రి.శ. 953) వ్రాసిఉంటాడని నేలటూరి వెంకట రమణయ్యగారు[3] నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు భావిస్తున్నారు. [4] ఉదాహరించిన పద్యాలను చూస్తే, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారన్నట్లు అవి ప్రాచీనతర రచనలు లా గోచరించవు. [5] అయినా అవి ఆదిమ యుగంలోని సర్వదేవుని రచనలే.[6] పెదపాటి ఎర్రన తన మల్హణ చరిత్రలో ఒక సర్వదేవుని నుతించాడు

> వినుతులొనర్తు నాంధ్ర సుకవిప్రభు నన్నయభట్టు తిక్కయ
> జ్వను శివదేవు భాస్కరుని జక్కన నాచనసోము సర్వదే
> వుని భవదూరు వేమునల పోతన పిల్లలమఱ్ఱి వీరభ
> ద్రుని శరభాంకు వీరకవి ధూర్జటి గేతన భట్టుబాణునిన్.

ఈ పద్యంలో పెదపాటి ఎర్రన ఒక కాలక్రమాన్ని అనుసరించలేదు ఎర్రన నుతించిన సర్వదేవుడు ప్రాచీన కన్నడ కవి కాక కృష్ణరాయలకాలానికి కొంచెం పూర్వుడో, సమకాలికుడో అయిన లింగమగుంట సర్వదేవుడు కావచ్చు. ఈ విషయం భావిపరిశోధనవల్ల తేలవచ్చు.

7. లింగమగుంట రామయ్య: ఇతడు తెనాలి రామకృష్ణుని అల్లుడు. బహుగ్రంథకర్త. ఇతడు వ్రాసిన 6 పుస్తకాల పేర్లు తెలస్తున్నాయి

1. ఆనందకాననమాహాత్మ్యం [7] 2. చతుర్వాటి కామాహాత్మ్యం [8]
3. మత్స్యపురాణం 4. వామన పురాణం
5. వేంకటమాహాత్మ్యం 6. లక్షణ తిలకం

3. ఉదయిని (మాసపత్రిక)-సంపాదకుడు కొంపెల్ల జనార్థనరావుగారు, మే, 1986
4. తెనుగుకవుల చరిత్ర, పుట 93.
5. ప్రబంధ రత్నావళి, పీఠిక, పుట 27
6. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం, (1989) - I పుట 111
7. ట్రై-కేటలాగు - 4 వసంపుటి, 3 వభాగం, గ్రంథసంఖ్య R 677.
8. డిస్క్రిప్టివ్ కేటలాగు - 1 వసంపుటి, గ్రంథసంఖ్య 336.

ఇందులో మొదటి రెండు గ్రంథాలే లభిస్తున్నాయి. అవికూడా అముద్రితాలు. వీటి తాళపత్రప్రతులు మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి. ఆనందకాననం అంటే కాశీ కవి వైష్ణవుడు కనుక కాశీని విష్ణుక్షేత్రంగా వర్ణించి, అదువల్లనే దానికి ఆ మాహాత్మ్యం వచ్చిందనిచెప్పాడు. వాయుపురాణంలోని లక్ష్మీసంహితలో ఉన్న ఆనందకాననమాహాత్మ్యానికి ఇది తెనిగింపట, ఇది అయిదాశ్వాసాల కావ్యం. ఇది రామయ్యకవి చివరిది కావచ్చు. దీనికిముందే మిగతారచనలు చేసినట్టు ఈ గ్రంథంలో ఇలా చెప్పాడు:

విసుము మత్స్యపురాణ వామనపురాణ
ములును వేంకటమాహాత్మ్యమును ఫలప్ర
దము చతుర్వాటి కామహాత్మ్యమును దెనుగు
చేసి వెలసితి నవనిబ్రసిద్ధి దనర. [R 677]

చతుర్వాటిక అంటే చదలువాడ. ఇది నెల్లూరిమండలంలో గుండ్లకమ్మ దగ్గర ఉంది ఇక్కడికి లింగముకుంట దగ్గరే రామయ్య తన స్వగ్రామమైన చదలువాడ మాహాత్మ్యాన్ని అయిదాశ్వాసాలలో వ్రాశాడు రామయ్య తన మామగారి లాగ స్థలపురాణాలు వ్రాయడం స్పెషలైజు చేసినట్టుంది. అయితే ఇతడు 'లక్షణతిలకం' అనే ఛందో గ్రంథంకూడా వ్రాసినట్టు లక్షణశిరోమణిలో పొత్తపి వెంకటరమణకవి చెప్పాడు.

8. **లింగముగుంట తిమ్మకవి:** తెలుగులో ఎన్ని ఛందోగ్రంథాలున్నా ఇవాళ తెలుగులో పద్యరచన చేయడానికి ప్రారంభించేవానికి అప్పకవీయం పెద్దబాలశిక్ష, అయితే సులక్షణసారం చిన్నబాలశిక్ష దీనిని లింగముకుంట తిమ్మకవి వ్రాశాడు. ఇతడు తెనాలిరామకృష్ణుని అల్లుని తమ్ముడు. తన అన్నగారు రామయ్య మత్స్యపురాణం, వామనపురాణం మొదలైనవి వ్రాస్తున్నప్పుడు ఈ తిమ్మకవి వాటికి లేఖ కుడుగా ఉండేవాడు. 'లక్షణశాస్త్రములెల్ల బరీక్షించుట కొంతకొంత యెరిగినవాడ'నని ఇతడుచెప్పుకొన్నాడు. ఇతనిదగ్గరగ్రంధసామాగ్రిచాలా ఉంది

గ్రంథసామగ్రిగలుగుట బ్రతిపదమున
కన్ని లక్షణములు వ్రాయు దనిన నందు
గ్రంథవిస్తర మగుగాన గవితమాత్ర
మెన్నిటను దేటపడు నన్ని విన్నవింతు. [సులక్షణ అవతారిక –6]

ఇంతకుపూర్వం ఛందోగ్రంథాలను వ్రాసినవాళ్ళ లక్షణాలు కొందరు చెప్పినవి మరికొందరు ఒప్పుకోలేదు అందరి అభిప్రాయాలనూ తాను క్రోడీకరిస్తానని తిమ్మకవి ఇలా చెప్పాడు :

కొంద రెంచు లక్షణమును గొంద రెంచ
రందరును నెంచినవి కొన్ని యవియు నవియు
దొరయగా గూర్చి కవిసమ్మతులను వ్రాయు
దొకటి కొకటికి సంస్కృతాంధ్రోక్తు లెనయ [సులక్షణ అవతారిక -5]

ఈ గ్రంథం క్రి శ 1862 నుండి అచ్చుపడి చలామణిలో ఉంది. అయితే 1950 దాకా దీని కర్త వెల్లంకి తాతంభట్టు అని ప్రచారమైంది; కాని రావూరి దొరస్వామిశర్మగారు దీనినిబాగా పరిశీలించి పరిష్కరించాక తిమ్మకవి పేరనే వావిళ్ళవారు ప్రచురించారు

తిమ్మకవి 'బాలబోధచ్ఛందం' అనే మరో లక్షణగ్రంధాన్ని కూడ రచించాడట ఈ సంగతి కాలూరి ఆంజనేయకవి తన 'సుకవికర్ణామృతం' అనే గ్రంథంలో చెప్పాడు ఈ బాలబోధచ్ఛందం ప్రతి ఒకటి కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు వారి కార్యాలయంలోఉంది (సంఖ్య 909) అయితే సులక్షణసారం వ్రాశాక తిమ్మకవి యింకో గ్రంథం వ్రాయనక్కర్లేదు. అతడు గ్రంథం చివర ఒక పద్యంలో చెప్పిన మాటలు నిజం.

అద్దమున గిరి కాన్పించునట్టిపగిది
నంచితంబగు కవితా ప్రపంచలక్ష
ణంబు లన్నియు నింద యున్నవి గణించి
తెలియ ఘటానఘటనశక్తి గలుగు రామ.[సులక్షణ. 326]

కొండ అద్దమందు కొంచమై ఉన్నా, దాని రూపాన్ని బాగా చూడవచ్చు.

9

అద్దంకి గంగాధరుడు

ఆంధ్రసాహిత్యాన్ని ఎంతగానో ఆదరించి, తెనుగు కవులను పోషించి మల్కిభరాంపాదుషా ఎన్నో కృతులను అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు గాని అతనిపేరట వాస్తవానికి ఒకేఒకకావ్యంనేడు కనబడుతున్నది. దానిపేరు తపతీసంవరణో పాఖ్యానం. ఇది అద్దంకి గంగాధరకవి రచించాడు. ఇతడు మహమ్మదీయ ప్రభువులకు కావ్యాలను అంకితం చేసినవాళ్ళలో మొదటివాడని ప్రతీతి. అయితే తపతీసంవరణోపాఖ్యానాన్ని అంకితం పుచ్చుకొనడానికి ముందు మల్కిభరాం ఎన్నో కావ్యాలను అందుకొన్నాడు. ఈసంగతి కవే తన కృతిలో చెప్పాడు: అతనితో మల్కిభరాం ఇలా అన్నాడట:

పెక్కుకృతుల్ చమత్కృతులు పెంపుగ నందితిగాని నీదు స
మ్యక్కృతికన్యపై గల మమత్వము వర్తిల దందు లెక్కకుం
బెక్కువగాగ గోపికలు మించి వసించిన నేమి రాధపై
మక్కువ యెక్కుడై మిగుల మన్ననసేయదె శౌరి వేడుకన్ ? (1-18)

తనను శ్రీకృష్ణునితోనూ, గంగాధరకవి కావ్యకన్యను రాధతోనూ పోల్చుకొన్న మల్కిభరాముడే 'భారతాఖ్యానమందు గలుగు తాపత్యచరితంబు' ఘనత మెరిసేటట్టు 'వివిధశృంగారమహిమల' తో విస్తరిస్తూ తన పేర చెప్పమని కవిని పురమాయించాడు. (తపతీ.1-19) తపతీసంవరణోపాఖ్యానం మహా భారతంలోని ఆదిపర్వంలో ఉన్నది. దానిని నన్నయ్యగారు 23 గద్యపద్యాలలో

వ్రాశారు. (ఆది.7 : 68-90). దీనినే గంగాధరుడు పెంచి, అష్టాదశవర్ణనలూ చొప్పించి అయిదాశ్వాసాల కావ్యంగా వ్రాశాడు.

మహాభారతంలోని కథ చాలా చిన్నది. సూర్యునికి తపతి అనే ఒక కుమార్తె ఉంది. ఆమెను ఎవరి కిచ్చి వివాహం చేద్దామా అని ఆడపిల్లలను కన్న ప్రతితండ్రిలాగే సూర్యుడుకూడా ఆలోచించాడు చివరికి భూమిమీద తనలాగా వెలిగే సంవరణుని కిచ్చి పెళ్ళిచేద్దామని నిశ్చయించాడు సంవరణుడు ఒకనాడు వేటకు వెళ్ళి ఒక కొండకోనలో ఒక అమ్మాయిని చూసి ముగ్ధుడై మోహించాడు అంతలో ఆ పిల్ల అదృశ్యమైంది రాజు నేలమీదపడి విలపించాడు. ఆమె దయతలచి కనబడింది. తనను గాంధర్వరీత్యా వివాహం చేసుకొమ్మన్నాడు. ఆ చిన్నది తాను తండ్రి చాటు బిడ్డ నని చెప్పింది. మానాన్న నడగండన్నది ఇంతకూ ఆ పిల్లదాని తండ్రి సూర్యుడే. అయితే తనకా పిల్లనిద్దామని సూర్యుడు నిశ్చయించుకొన్నట్లు సంవరణునికి తెలియదు. తపస్సు చేసి ఎలాగైనా సూర్యుణ్ని మెప్పించి, అతని అల్లు డవుదామని రాజు దీక్ష తీసుకొన్నాడు ఆ తపస్సుతో చిక్కి సగమయ్యాడు. ఇది అతని కులగురువు వసిష్ఠుడు చూశాడు. వెంటనే సూర్యలోకానికి వెళ్ళి, చెప్పవలసిన నాలుగూ చెప్పి, పెళ్ళికూతుర్ని వెంటబెట్టుకొని చక్కా వచ్చాడు. లక్షణంగా పెళ్ళి జరిగింది.

భారతంలోని ఈ కథను ప్రబంధంగా మార్చడంలో గంగాధరకవి చాలా మార్పులు చేశాడు. తపతికి సరియైన పెళ్ళికొడుకును వెదికే బాధ్యతను ఇంకెవరూ లేనట్టి ఆమె పెంపుడుచిలుక బుజాన వేసుకొని ఊరూరూ తిరుగుతుంది. హస్తినాపురం పాలించే సంవరణుని తోటలో ఆగి పనికట్టుకొని ఆరాజుముందు తపతిఅందాన్ని వర్ణిస్తుంది. ఆ అందాన్ని వినగానే అతడు మరులుకొన్నాడు. మన్మథావస్థల్లో పడ్డాడు. తపస్సుచేసి మెప్పిస్తే తన కూతుర్ని ఇవ్వకపోతాడా అని సూర్యుణ్ణి గురించి తపస్సు చేశాడు. సూర్యుడు ప్రత్యక్షమై మాటయిచ్చాడు. ఈ లోగా చిలుక తపతివద్దకు వెళ్ళి సంవరణుని చక్కదనాన్ని వర్ణించింది ఆ వివరాలు విని తపతి అతణ్ణి ప్రేమించింది. ఆమెకూడ సహజంగా మన్మథావస్థలకు లోనై మహాచెడ్డవిరహబాధ అనుభవించసాగింది. తదుపరి సంవరణుడు వేటకు వెళ్ళాడు. తపతిని కలుసుకొన్నాడు. మూలంలోలాగ కొంత కథ నడిచింది. పెళ్ళిని కవి విపులంగా వర్ణించాడు.

సంవరణచరిత్రను తెలుగులో ఇంకొక కవికూడ రచించాడు. చదలువాడ

మల్లన్నచేత విప్రనారాయణచరిత్రను అంకితంపుచ్చుకొన్న మాకరాజు తిమ్మరాజుకు లక్ష్మీపతిరాజు అనే తమ్ముడున్నాడు. అతణ్ణిగురించి మల్లన యిలా చెప్పాడు:

> **పెక్కుమారులు పార్వతీప్రియరమాధి-పులకు జేయించెనవలక్షపూజనములు**
> **పరుప జెప్పించికొనియె సంవరణచరిత-మెలమి మాకయలక్ష్మీపతీశ్వరుండు.**
>
> [వి.ప్ర. 1-46]

మాకరాజు లక్ష్మీపతి చెప్పించుకొన్న 'సంవరణచరిత్ర'ను బహుశా చదలువాడ మల్లన్నే రచించి ఉంటాడని కొందరు పరిశోధకులు భావిస్తున్నారు.[1] ఈ కథను సంస్కృతంలో పదవ శతాబ్దంలోనే నాటకంగా రచించినవారు లేకపోలేదు. క్రీ.శ. 935-955 లమధ్య కేరళదేశాన్ని పాలించిన కులశేఖర వర్మ దీనిని ఆరంకాల దృశ్యకావ్యంగా రచించాడు.[2] ఉర్దూకవులపైకూడ ఈ సంవరణోపాఖ్యానపు ప్రభావం ఉందట. ఖులీఖుతుబ్షా ఆస్థానకవి 'వఝిహీ' వ్రాసిన 'ఖుత్బ్‌ముష్తరీ' అనే ప్రబంధంపై తపతీసంవరణపు ప్రభావ మున్నదని మిత్రులు డాక్టరు బిరుదురాజు రామరాజు గారు చెప్తున్నారు.[3] నిజానికి మల్కిభరాముని ప్రణయగాథకూడ గంగాధరకవి వ్రాసిన ప్రబంధంలో సూచితమైందని వారి ఉద్దేశ్యం.

సమకాలిక ప్రణయ సన్నివేశాల నుండికథకు కావలసిన సందర్భాలు చేదుకొన్నాడో, లేదోగాని గంగాధరుడు తాను జీవిస్తున్న నాగరికతలోని యాంత్రిక సదుపాయాలను సమకూరుస్తున్నసాంకేతిక పరిజ్ఞాన విధాలను కొన్ని కొన్ని చోట్ల తెలియజేశాడు. సంవరణుని చూసిన చిలుక అతనితో ఇలా అంటుంది. "భవద్దర్శన ఘటీ యంత్రంబు మదీయమనఃకూప కథారసంబుల వెడలించుచున్న యది" (2-9) ఆనాటి గోల్కొండ ఖిల్లాలో నూతులలోని నీళ్ళను ఘటీయంత్రాలు వెడలిస్తూ ఉండేవన్నమాట. ఇప్పటికీ, పాడుపడ్డ గోలుకొండ కోటలో నీటిసరఫరా కోసం ఏర్పాటు చేసిన మట్టిగొట్టాల అవశేషాలు

---

1. విప్రనారాయణ చరిత్ర (ఆం.సా. పరిషత్ప్రచురణ) ద్వితీయ ముద్రణ పీఠికలో నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు, పుట 31

2 సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర: లౌకిక వాఙ్మయం–మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, పుట 405

3. నాకు వ్రాసిన ఒక లేఖలో ఇది చెప్పారు

గోడలపై భాగంలో కనబడుతూ ఉంటాయి. గంగాధరుడు ఇటువంటి సమకాలిక వర్ణనలు ఇతోధికంగా చేయలేదే అన్నదే విచారం.

కవికి తన ఏలిక సరదాలేమిటో తెలుసు. వాటిని తీర్చడానికే ప్రయత్నించాడు. "నూతనాసక్తుమేగారె తలంప నెట్టి యెడలన్ సర్వంసహా ధీశ్వరుల్?" అని ఒక అర్థాంతరన్యాసంలో గంగాధరుడు ప్రశ్నించాడు. (1-86) ఏలిక ఆసక్తి మేరకు, ఆనాటి సాహిత్య లోకపు "ఫ్యాషన్" లకు లోబడి వసుచరిత్రమూస లోనిదా అనిపించేటట్టు ఈ కావ్యాన్ని రచించాడు. అందుకే సాహిత్య చరిత్రకారులూ, విమర్శకులూ, కొన్ని కొన్ని అభిప్రాయాలకు వచ్చారు.

"తపతీసంవరణము సరసమయినదై మంచికల్పనలు గలిగి దాదాపుగా వసుచరిత్రమును బోలి వరలుచున్నది." అని కందుకూరి వీరేశలింగముగారు వ్రాశారు.[4] అయితేపూండ్లరామకృష్ణయ్యగారు తమ అముద్రితగ్రంధచింతామణిలో దీనిని ఖండిస్తూ "వసుచరిత్రమునకు వసుచరిత్రమేసాటిగాని మరియొక గ్రంథము మన భాషలో నిప్పటికి లేదు అన్నారు.[5] పాటిబండ మాధవశర్మగారు తాము పరిష్కరించిన తపతీ సంవరణము పీఠికలో రెండుకావ్యాల సంవాదములు కొన్ని చూపించి సముచిత చర్చ చేశారు.[6] 'తపతీసంవరణము 1550 ప్రాంతమున సంకల్పింపబడి, రచింపబడి 1565 ప్రాంతమున ఇభరామునకు అంకితము చేయబడినది. వసుచరిత్రము 1570 తరువాత తిరుమలరాయలకు అంకితము చేయబడినది. ఎప్పుడు సంకల్పింపబడినదో, రచింపబడినదో చెప్పజాలము. 1550 కి పూర్వమే రచింపబడుచుండెననుట సత్యమునకు మిక్కిలి దూరము.' ఇంతటి దృఢనిశ్చయానికి వచ్చారు. కనుక మాధవశర్మగారు కచ్చితంగా ఒక విషయం ఆదిలోనే చెప్పారు. 'ముందువచ్చిన చెవులకన్న వెనుక వచ్చిన కొమ్ములువాడి' అన్నట్లు తపతీసంవరణమే ముందు పుట్టినను, తరువాత పుట్టిన వసుచరిత్రమునకు ముందు ప్రచారము కలిగినది. వసుచరిత్ర పద్యములు ముందుగా చదివి ఉన్నవారు తపతీసంవరణ పద్యములు చదివి గంగాధరుడు, "రామరాజభూషణుని అనుసరించెననుట సహజము "

---

4. ఆంధ్రకవులచరిత్ర-ద్వితీయభాగం, పుట 80
5. అముద్రితగ్రంధచింతామణి - సంపుటి 11, సంచిక 12, సెప్టెంబరు 1898
6. మాధవశర్మ పాటిబండ, 'తపతీసంవరణము' అద్దంకిగంగాధరకవి ప్రణీతము liv -54, 1972.

సాహిత్యచరిత్రకారులకు, విమర్శకులకు భ్రమలుగాని, అభిమాన, దురభిమానాలుగాని ఉండకూడదు. గంగాధరుడు తాను ఎవరెవరివల్ల ప్రభావితుడైనది ఒకపద్యంలో చెప్పాడు,

మున్నటి సంస్కృత కవులను
విన్నాణపు దెలుగు గవుల వేడుక మీఱన్
సన్నుతులొనర్చి, యాధుని
కోన్నత సత్కవుల కరుణ నూర్జిత మతినై. [తపతి. 1-8]

ఈ పద్యంలో చెప్పిన అధునికోన్నత సత్కవుల పేర్లు తెలియవు ఊహాగానానికి అంతుండదు. గంగాధరుని సమకాలికులే కొందరు లేనిపోని సామ్యాలు తెచ్చారేమో. కవి ఇలా అంటున్నాడు.

లందరి కుకవులు కొందఱు
పండితమానీంద్రులగుచు బలికిన నేమి?
యొండేమి యనక వారికి
దండము లొన గూర్చిరేని ధన్యులు సుకవుల్ [తపతి. 1-9]

గంగాధరుడు ధన్యుడే. తన విషయములోనేకాదు, తనకవిత విషయంలో కూడా సత్ప్రవర్తనను వాంఛిస్తాడు.

తిన్నని పదముల నడవడి
జెన్నయి పలుకులను రసము చిప్పిలు చుండన్,
సన్నపు వార్త నటించగ,
నన్నువ సతివోలె గవిత యమరగవలదే !

[తపతి. 1-17]

సతివంటి కవితలు చెప్పిన గంగాధరుడు సత్కవే. ఇతని కావ్యం రసబంధురమే. 'సుక్తమీన జలాశయంబు చందంబున' కనబడే కావ్యంలో వెతికితే వసుచరిత్రలో లాగే కొన్ని గడుసు పోకడలు కనబడతాయి.

రామరాజభూషణునిలాగ అద్దంకి గంగాధరుడు కూడ అక్కడక్కడ తన వైదుష్యాన్ని ప్రదర్శించుకొన్నాడు. అసంభవమైనదానిని అకాశపుష్ప మనడంపరిపాటి. ఆడవాళ్ళ నడుమును అకాశంతో పోల్చినప్పుడు వాళ్ళ పొక్కిలిని పొన్న పువ్వుతో పోల్చి కవిఅకాశపుష్పాన్ని సాధించాడు.

"నఖః కుసుమ మాలికా వికాసంబు లాశ్రయా సిద్ధంబు
లను నైయాయిక సిద్ధాంతంబు ప్రత్యక్షప్రమాణంబున
బూర్వపక్షంబు గావింపంజాలిన వెన్నడిమిపొక్కిలి
పొన్నపూవుల వలనను ...." అంటూ హస్తినాపురంలోని వారనారీమణులను వర్ణించే సుదీర్ఘవచనంలో చెప్పారు.[7] [తపతి. 1-65]

గంగాధరుడు తన తర్కశాస్త్ర పాండిత్యాన్ని ఇలా ప్రకటించాడు:

నాకమునయున్న దేవతానీకమెల్ల
జంద్రబింబాస్యపూర్వ పక్షంబుజేసి
విదప వారల ముఖచంద్ర బింబములను
నపరపక్షంబు జేసె నత్యద్భుతముగ. [2-65]

మన ప్రబంధాలలో కవులు సంగీతజ్ఞానాన్ని ఏదో ఒకకల్పనలో చూపించడం పరిపాటి. కృతిపతి ఇభరాముడు సంగీతరసైకలోలుడు (1-99) కనుక అద్దంకి గంగాధరుడు కూడ తన నైపుణ్యం ఇలా వెల్లడిస్తున్నాడు:

భాస్వరంబైన మదకోకిల స్వరంబు
పంచమంబని పెద్దలు పల్కవిందు
మీ మధుర భాషికీమధ్య సీమకెల్ల
మధ్యమం బాట యాశ్చర్యమహిమ యెవుడు [4-6]

గంగాధరుని నాయక విషయం లోనేకాదు, కవిత్వం లోకూడ 'మధ్యమం' అనువైన మాటేమో.

7. ఈ సంగతిని శ్రీమతి వసుమతిగారు మొదట చెప్పారు ఖుతుబ్షా సుల్తానులు - ఆంధ్రపంస్కృతి, పుట 67.

10

పొన్నికంటి తెలగన్న

క్రీస్తుశకం 575 లో తెలుగుభాషాలోని మొట్టమొదటి శాసనం కనబడుతున్నది. క్రీ.శ. 850 ప్రాంతాలలో మొదటి కవితాసాక్ష్యాలు కనబడుతున్నాయి. అయినా అచ్చంగా తెలుగులోనే వ్రాసినా పూర్తి పుస్తకం క్రీ.శ.1575 లో తప్ప వెలువడలేదు. అంటే, తెలుగుశాసనం గోచరింఛిన వెయ్యిసంత్సరాలకు గాని అచ్చ తెలుగు కావ్యం ప్రభవించ లేదన్నమాట. పొన్నికంటి తెలగన్న అనే కవి 'యయాతిచరిత్ర' అనే కావ్యం వ్రాసి ఈ పుణ్యం కట్టుకొన్నాడు. పూర్వం మన సాహితీపరులు 'సంస్కృతమే ఎల్లభాషలకు తల్లి' అనీ, ఆ భాషలోని పదాలు లేకపోతే నిత్యజీవితంలో వ్యవహారాలూ, కావ్యరచనా సాగవనీ భావించేవారు. అయితే నిజమైన భాషాశాస్త్రవేత్తలు తెలుగు పూర్తిగా సంస్కృతంలోనుంచే జన్మించలేదని చెప్తారు. మన భాషలో తొలి వ్యాకరణం రచించిన మూలఘటిక కేతన ఆంధ్రభాషాభూషణంలో ఇలా చెప్పాడు:

> **తల్లి సంస్కృతంబె యెల్లభాషలకును-దానివలన గొంత గానబడియె**
> **గొంత తాన కలిగె నంతయు నేకమై-తెనుగుబాస నాగ వినుతికెక్కె.**
>
> **[ఆంధ్రభాషా. 14]**

తనంతట తానే కలిగిన కొంత తెనుగే అచ్చతెనుగు. అయితే, పాలకులు, పండితులు, శిష్టులు నిత్యజీవితంలో విరివిగా సంస్కృతం ఉపయోగించడంచేత కావ్యభాషలో కూడా రమారమి మూడువంతులు తత్సమాలే అధికారం చలాయించసాగాయి. శ్రీనాథుని కాలం వచ్చేసరికి సుదీర్ఘసమాసాలు పద్యమంతా ఆక్రమించుకొన్నాయి. అతణ్ణి అనుసరించేవాళ్ళవల్ల తెనుగు

మాటలకు రమారమి 'దేవిడిమన్నా' చెప్పే స్థితి వచ్చింది. అయినా ఎంత సంస్కృతపదభూయిష్ఠంగా పద్యం చెప్పేవాడైనా పూర్తిగా అచ్చతెనుగులో చెప్పిన పద్యం ఒకటైనా తన కావ్యంలో రచిస్తూఉండేవాడు. దానికి లోకం పొంగిపోయేది. ఈ విషయాన్ని పొన్నికంటి తెలగన్న ఇలా చెప్పాడు:

అచ్చతెనుంగుబద్దె మొకటైనను గబ్బములోన నుండినన్
హెచ్చని యాడుచుందు రది యెన్నుచు నేర్పున బొత్త మెల్ల ని
ట్లచ్చ తెమంగువ న్నొడువ నందుల చంద మెరుంగువారు నిన్
మెచ్చరొ యబ్బురం బనరొ మెలనరో కొనియాడరో నిన్నున్. [యయాతి. 1-12]

అందుకే లోకులు మెచ్చుకొంటారని తెలగన్న అచ్చతెనుగులో కావ్యానికి కావ్యమే పూర్తిగా వ్రాయదలచాడు. ఇతని కీసంకల్పం కలగడానికి ఆనాటి సాంఘిక రాజకీయపరిస్థితులే కారణం. తెలగన్న గోలకొండ ప్రాంతాల వాడు. అతని కాలంలో ఆ రాజ్యాన్ని మల్కిభరాముడు ఏలూతూఉండేవాడు. ఆ నవాబుకు తెలుగుసాహిత్య మంటే ఇష్టమేగాని అచ్చ తెలుగంటే మరీ యిష్టం.[1] అందుచేత అతని దగ్గరుండే సరదార్లు అచ్చ తెలుగును ఆదరించారు. సాహితీపరులు ఆ గ్రంథాలు చెప్పసాగారు. పొన్నికంటి తెలగన్న అచ్చ తెలుగులో కావ్యం వ్రాస్తున్నా డని అమీనుఖాను డనే వజీరు విన్నాడు. అతడు మల్కిభ రాము పాదుపాకు హితపరి. చదువులకు కుదురై మన్నికలకు ఎన్నికై చెన్నొందేవాడు. ఈ అమీన్‌ఖానుడు ఆ గ్రంథాన్ని అంకితంపుచ్చుకొవాలని మరింగంటి అప్పన్న గారిద్వారా తెలగన్నకు కబురు పంపాడు. తెలగన్నను పిలిచి అప్పన్నగారు ఇలా అన్నారట:

పిలిచి పొన్నికంటి తెలగన్న ! నీచేయు-నచ్చ తెనుగుగబ్బ మన్నియెడల
మించివెలయగా నమీనుఖానున కిచ్చి-పుడమిలోన సిరుల బొగడుగనుము
మున్నెవ్వరు నొడువని యా-తెన్నిడి కడుమీరి యచ్చ తెనుగుంగబ్బం
బెన్నికమీరగ జెప్పిన-నిన్నుం బొగడంగ గలదె నెలతాల్పయినన్?

[యయాతి. 1-10,11]

1. "He (Ibrahim Qutb Shah) appears to have preferred a pure Telugu Diction (Acca Telugu or Acca Tenugu) rather than the highly Sanskritized mixed Language of the day." - Suneeti Kumar Chaterji in Languages and Literatures of Modern India, p. 281.

ఈ మాటలు విన్నాక తెలగన్న మదిలో కోర్కె ననలెత్తింది. తన కబ్బానికి తగిన రేడు అబ్బినందుకు సంతసించాడు. అమీనుఖాను సాహిత్యపోషకుడు. పట్టంచుల పచ్చడాలు, వరాహాలు, గుర్రాలు, పల్లకీలు, కుంచెల అందలాలు, గొడుగులు, పడగలు మొదలైనవి దోరహత్తుగా బట్లకు ఇచ్చేవాడు (యయాతి. 1-28). బ్రాహ్మణులకు పెళ్లిళ్లు చేయించేవాడు (1-3). అతని భార్య బడేబీబి ఊళ్లో వాళ్ళకు తలలో నాలుకలాగా ఉండేది. అందర్నీ ఆదుకోనేది. ఆమెగురించి తెలగన్న ఇలా చెప్పాడు:

అత్తవారిండ్లకు నరుగు కన్నియలకు గట్నంబు లిచ్చుచు గారవించు
బొద్దుపొద్దుననె యెవ్వుడు లేచి వాడల వసిబిడ్డలకు నెల్ల బాలుపోయు
నాకొన్నవారల కద్దమరేయైన నారగించగ బెట్టు నరపియరపి
పాలునీ రెనసిన బాగున బెనిమిటితలపులో మెలకువ మెలగ వేర్పు
నౌర తన పుట్టినింటికి నత్తవారి–యింటికిని వన్నె దెచ్చిన తుంటవిల్తు
తల్లివంటి బడేబీబి దరమె పొగడ–దమ్మిపూవింట నెలకొన్న దంటకైన!

[యయాతి. 1-43]

అమీనుఖాను మెదటిభార్య ఇటువంటి చల్లనితల్లి అయితే అతని రెండవభార్య 'సెక్కరబీబీ' చుట్టముల పాలిటి తంగేటిజున్ను. మూడవభార్య 'సెమ్మెబీబీ'కూడా అటువంటిదే. ఇల్లాళ్లు ముగ్గురూ అయిదుగురు కొడుకులను కన్నారు. పెద్దభార్యకు గతాతఖాను, ఫాజిల్‌ఖాను పుట్టారు. వీళ్ళలో గతాతఖాను అక్బరుచేత మెప్పు లందుకొన్నాడు. ఇతనికి అరబ్బీ, పారసీ, గుజరాతీ, మహారాష్ట్రం, తెలుగు, కన్నోజి మొదలైన భాషల్లో వ్రాయడం, చదవడం బాగా వచ్చు. (యయాతి. 1-47) అమీర్‌ఖాన్ రెండవభార్యకు షేక్ ఇబ్రహీం, అబ్దుల్ అల్లీ అనే కుమారులున్నారు. వీళ్ళలో అబ్దులల్లీ కూడ అరబ్బీ పారసీలతో పాటు తెలుగు వ్రాయగలడు; చదవగలడు. ఇభరాము పాదుషా హుజూరులో ఇతడు రాయకం (యయాతి. 1-57). మూడవభార్య కొడుకు అబ్దుల్ కరీం చదువులపోడ. తెలుగుభాషను, తెలుగువాళ్ళను అభిమానించే ఇటువంటి భార్యలు, బిడ్డలు ఉన్న అమీర్ ఖానుకు తన కృతిని అంకితమివ్వడానికి తెలగన్న చాలా సంబరపడ్డాడంటే ఆశ్చర్యంలేదు.

వేసిన బాటమీద సాగిపోవడం చాలా తేలిక. బాట వేయడమే కష్టం. ఏదైనా మొట్టమొదటిసారిగా ప్రారంభిస్తున్నవాడు కొన్ని నియమాలు పెట్టు కోవాలి. తత్సమాలు లేకుండా తెలుగులో కవిత్వం చెప్పాలను కోవడం మంచిదేగాని పేర్లు, బిరుదులు మొదలైనవి చెప్పేటప్పుడు సంస్కృతపదాలు వాడకపోతే బోధపడదు. 'చతుర్ముఖుడు' అనవలసిన చోట 'నలువ' అనీ, 'పుష్పశరుడు' అనే మాటకు 'ననవిల్తుడు' అనీ వాడితే ఫరవాలేదు గాని 'పక్కిడాల్ వేలుపుపొక్కిలిపసిబిడ్డ' అంటే బ్రహ్మ అని తెలియడం కష్టం. అలాగే 'చౌపంచములుకులు గల దంట' అంటే 'పంచశరుడు' అని అను వదించుకొంటేనే అర్థమవుతుంది. సంస్కృతంలో సుప్రసిద్ధమైన పేర్లకు తెలుగులో మారుపేర్లు పెడితే కటువుగా ఉంటుంది. అందుకే పొన్నికంటి తెలగన్న ఒక నియమం పెట్టుకొన్నాడు:

> తెనుగున మారుపేళ్ళిడి- పెనచిన వినఁగూడ దనుచు బిరుదులు పేళ్లున్
> మును వేల్పుబాసవెంబడి-నునిచెద గాదనకుఁడయ్య యుల్లములందున్.
>
> [యయాతి. 1-14]

ఈ నియమానికి ఏ అయ్యా కాదనడు. యయాతి, దేవయాని, శర్మిష్ఠ, శుక్రుడు మొదలైన పేర్లకు మారుపేర్లు పెట్టలేదని ఎవరూ దెబ్బలాడరు. తెలగన్న చాలా చక్కని నియమం పెట్టుకొని 737 గద్యపద్యాలలో యయాతిచరిత్రను వ్రాశాడు. అయితే మహాభారతంలోని కథనంతటినీ వ్రాయలేదు. యయాతి దేవయానీ శర్మిష్ఠలను పెళ్ళి చేసుకోవడం, పిల్లలను కనడం దాకా కథ చెప్పాడు వావిళ్ల వారు చెప్పినట్టు తెలగన్న వ్రాసిన కథ కన్నా మిగిలిపోయిన కథే ఎక్కువ అనిపిస్తుంది.[2] కావ్యమైతే అచ్చ తెలుగులో వ్రాశాడుగాని తెలగన్న ప్రబంధలక్షణాలు విస్మరించ లేదు. పురవర్ణన, ఋతువర్ణన, వనవిహారం, జలక్రీడ, విరహం, ఉపాలంభనలు, వేట మొదలైనవి అన్నీ చెప్పాడు. అచ్చ తెలుగులో చెప్పడంవల్ల కొన్ని వర్ణనలలో కొత్తదనం కొట్టవచ్చినంత స్ఫుటంగా ఉంది. అగడ్తలో తామరలు అగ్గిపిల్లలాగ ఉన్నాయని పురవర్ణనలో చెప్పాడు.

2. యయాతిచరిత్ర (వావిళ్ళ ప్రచురణ 1956) పీఠిక, పుట 5.

అగడితలో గెందామర-మొగడలు గనువట్టి జాల మూకై చూడం
దగి మున్నిటం దేలుచు-బెగడని వార్యంపుటగ్గిపిల్లలు వోలెా.

[యయాతి. 1-80]

ఎర్రతామరలు అగ్గిపిల్లలలాగ కనబడితే తెలగన్నకు తుమ్మెదలు 'చీకటిసోకుడుపిల్లల'లా గోచరించాయి (2-73). ఇది రామకథలోని వర్ణన. వ్రాస్తున్నది యయాతిచరిత్రే అయినా అందులో 101 గద్యపద్యాలలో తెలగన్న రామాయణాన్ని చెప్పాడు (2-61 నుండి 3-40 దాకా). యయాతి వేటకు వెళ్ళినప్పుడు ఒక లేడిని తరుముతూ జాబాలి ఆశ్రమాన్ని చేరుకొంటాడు. పూర్వం రాముడు ఇలాగే లేడివెంట బడ్డాడని జాబాలి రామకథ చెప్తాడు. రంభ రావణాసురునికి శాపం ఇవ్వడం దగ్గర్నుంచి కథ ఉంది. ఈ ఘట్టంలో తెలగన్న తిక్కన్నగారిని బాగా అనుసరించాడు. నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో తిక్కన్న గారు చకోరాలు వెన్నెలలో ఎలా విహరించిందీ విపులంగా వర్ణించారు. తెలగన్న ఆ బాణీలోనే వ్రాశాడు.

అనుకువెన్నెల దాల్చి తునిచి సేవెలు చేసి వెన్నెలపాలను జున్నునర్చి
గట్టివెన్నెల పిండిగొట్టి వెన్నెల వెన్నగలయ వెన్నప్పాలుగా నమర్చి
గడితంపు వెన్నెల గండ్రకల్ సిగరిగా దియ్య వెన్నెలలోన దెచ్చి పెట్టి
యొడల వెన్నెల చక్కరిడి జోర్కు వెన్నెల ఖూనిక నాళిలుగాను గూర్చి

పండు వెన్నెల యను వెండిపళ్లెరముల
జెలగి యిల్లాండ్రు వడ్డింప జెలులు దాము
వేడుకలు మీర ఖువ్వంపుగూడు గుడిచి
పొదలు తమితోడ వెన్నెలపులుగు లమరె. [యయాతి. 2-84]

ఇలా వెన్నెలపులుగులను వర్ణించడంలో రాధామాధవకవిగూడ గట్టివాడు. అతడు చకోరాలను ఇలా వర్ణించాడు:

మొలకవెన్నెల చాలు గలిపి నెచ్చెలులకు
    సూడిదగా నిచ్చి యాడు నొకటి
గుజ్జువెన్నెల గ్రొచ్చుకొని తెచ్చి చుట్టాల
    బిలిచి విందులు పెట్టి మలయు నొకటి
తీగ వెన్నెలతీగ దిగిచి వేతునుకలు

పేపి వల్లభ కిచ్చి చెలగు నొకటి
చిగురువెన్నెల ద్రుంచి మగని కుత్తుక బ్రేము
గూర్కొని కూర్కొని గునియు నొకటి
లప్పవెన్నెలకుప్ప బాలలకు జూపి- మేత పెట్టించి కెలకుల మెలగు నొకటి
కేలి జంద్రోదయోత్సవశ్రీల బొదవె-గోరికలు మిన్ను ముట్ట జకోరకములు.
[రాధా. 4-102]

ఈ ఒక్క పద్యంలోనే కాదు. సుదీర్ఘమైన గద్యంలో చకోరాల పలరాచకేళి, ప్రణయకలహాలు రాధామాధవకవి చాలా విరివిగా వర్ణించాడు. అతని ప్రభావం తెలగన్న మీద ఉంది. రాధామాధవకవిలాగ తెలగన్న కూడ 'మదన గోపాలమంత్రోపాసకుడు. రాధామాధవుడు తన గద్యలో తాను 'మదన గోపాల చరణకమలసేవాధురీణుడ'నని చెప్పుకొన్నాడు. తెలగన్న కూడ గద్యలో తాను 'శ్రీ మదనగోపాల మంత్రవరప్రసాదలబ్ధ సారస్వతసుకవిజనహిత వచోవైభవుడ'నని చెప్పుకొన్నాడు. రాధామాధవకవినే కాక ప్రబంధకవులనుకూడ తెలగన్న అనుకరించాడు. తెలుగు సాహిత్యవనంలోని రకరకాల పువ్వులనుండి తేనెలు తెచ్చాడు. ఇతడు తన కృతిపతి వేయించిన తోటను ఇలా ప్రశంసించాడు :

ఏచి వవిచి పూచి కాచి పండిన యమీర్ఖా - పురము మేలితోట లరసికాంచు
ముసలివారికైన బసిబిడ్డలకునైన - బండ్లు వచ్చు నలరు బ్రాయ మొదవి.
[యయాతి. 1-37]

అమీన్‌ఖాను వేయించిన తోటకాదు, వ్రాయించిన పుస్తకాన్ని చూసినా వళ్ళూస్తాయి; నోరూరుతుంది.

తెలగన్న అచ్చంగా తెలుగన్న . .

11

సారంగు తమ్మయ్య

రాజరాజనరేంద్రునికి సారంగధరు డనే కుమారుడు లేడని ఖచ్చితంగా చెప్పవచ్చుగాని ఆంధ్రదేశంలో అటువంటి పేరున్న వ్యక్తులు లేకపోలేదు. క్రీ శ. 1580 ప్రాంతాలలో గోలకొండ నగరానికి సారంగు తమ్మయ్య అనే కవి కరణంగా ఉండేవాడు. ఇతని మూలపురుషుని పేరు సారంగధరుడట. అందుచేత వంశాన్ని సారంగువారని లోకులు పిలిచేవారు. ఈ కుటుంబంలో అందరూ గణితవిద్యావిశారదులు. మహమద్‌కులీ కుతుబ్‌షా గోల్కొండను 84 దుర్గాలతో ఏలుతున్నప్పుడు సారంగుతమ్మయ్య గోల్కొండ కరణీకం చేస్తూ ఉండేవాడని అతడు వ్రాసిన వైజయంతీవిలాసం అనే కావ్యంలోని ఈ పద్యంవల్ల తెలుస్తూంది.

> ఇనసమతేజులౌ నృపుల నెల్ల మహమ్మదుశాహి యేలు నీ
> యెనుబదినాల్గుదుర్గముల నేలిన యేలిక గోలకొండ ద
> ర్శననగరస్థలిన్ గరణికం బొనరించెడు దమ్మమంత్రి యా
> జనపతి రమ్ము పొమ్మన బ్రజల్లయవెట్ట గృహస్థు లౌననన్. [వైజ. 1-30]

ఈ పద్యంవల్ల సారంగు తమ్మయ్యను మహమ్మదుషా 'రా, పో' అని తన కొలువుకూటానికి పిలుస్తూఉండేవాడని తెలుస్తున్నది. నవాబుతో ఇంత పరిచయం ఉన్న తమ్మయ్య తన కావ్యాన్ని నరాంకితం చేయక కులదైవం శ్రీరామునికి అంకితం ఇచ్చాడు. వైజయంతీవిలాసం నాలుగాశ్వాసాల కావ్యం. మొత్తం 568 గద్యపద్యాలలో విప్రనారాయణ చరిత్ర కవి వ్రాశాడు. పన్నిద్దరాళ్వా

రులలో విప్రనారాయణుడు ఒకడు. ఇతడు విష్ణుమూర్తిమెడలో వుండే 'వైజయంతి' అనే మాలిక అవతారం. అందుకే కవి ఈ కావ్యానికి ఆ పేరు పెట్టాడు.

శ్రీరంగంలో ఒక విప్రుని ఇంట నారాయణు డనే బిడ్డ లేకలేక పుట్టాడు. అతడు పెరిగి పెద్దవాడై విష్ణు భక్తుడై స్వామివారికి రోజూ పువ్వులు దండలు గుచ్చి పంపించేవాడు.

పరుల తోటల విరులచే సరుల నెంత
పెంపుగా స్వామి కే సమర్పించుచున్న
దీనిచే గూలి మాత్రంబెకాని పూర్ణ
ఫలము రాదని యొక్కయుపాయ మెంచి. [వైజ. 1-81]

తానే స్వయంగా ఒక తోట వేయించాడు. చుట్టు పంచాది పెట్టించి అందులో చౌకంగా మూడు చేరుల చవిక కట్టించి నియమంగా ఒక తులసివనం పెంచాడు. రోజూ పువ్వులు సమర్పించేవాడు. ఒకనాడతని తోట ప్రాంతాలకు దేవదేవి అనే వేశ్య తన సోదరి మధురవాణితో వచ్చింది. వాళ్లిద్దరూ చోళదేశంలోని రాజుగారిని తమ విద్యలతో మెప్పించారు. దేవదేవి శ్రీరంగంలో రంగశాయి గుడి పాత్ర. ఆమె నాట్యం చేస్తే చోళరాజు 'హవుదప్పా! పాత్రరాయ! అహహ. భళిభళి.' అని మెచ్చుకున్నాడు. వేయినూట పదహార్లు కృపచేసి పంపించాడు.

దేవదేవీ, మధురవాణీ ఆ తోటలో విప్రనారాయణుని చూచి నమస్కరించారు. అతడు వాళ్లను కన్నెత్తి చూడలేదు. తన దారిని తాను పోయాడు. దేవదేవి నొచ్చుకొంది. అతణ్ణి పరమవిటునిగా చేస్తానని పంతం పట్టింది.

ప్రకటజితేంద్రియుల్ ధర బరాశరకౌశికు లంతవారు స్త్రీ
లకు వశు లంతకంటె మిగులం దృఢమై మగకచ్చ బిగ్గ గ
ట్టుకొనగ నీత డెంత శుకుడో హనుమంతుడొ భీష్ముడో వినా
యకుడొ తలంచుమా సరసిజాయతలోచన! నెమ్మనంబునన్. [వై. 2-16]

ఇటువంటి అయ్యలేకదా సంజవేళ చిటుకు మనకుండా ఘటచేటీవిటులై

ఊళ్లో తిరుగుతూ ఉంటారని ఆమెవిశ్వాసం. విప్రనారాయణుని మార్చలేవని మధుర వాణి సవాలు చేసింది. 'నువ్వే కాదు, ఈ ఊళ్లో ఇంకెవరూ అలా చేయలేరు. చేస్తే ఆ వేశ్యకు నేను నీళ్లు కట్టెలూ మోస్తాను' అని మధురవాణి ప్రతిజ్ఞ చేసింది. అక్క చెల్లెళ్లు పందెం వేసుకున్నారు.

మర్నాడు దేవదేవి దాసరిసాని వేషం వేసుకొని విప్రనారాయణుని తోటకు వెళ్లింది. అతడు ఉట్టిబెట్టిన గుమ్మడికాయలా కూర్చొన్నాడు. ఆమె మ్రొక్కింది. 'మీ తిరువడిఘళ్ ఆశ్రయించడానికి వచ్చాను. ఎవరూ లేనిదానను' అంది. అతడిలా ప్రశ్నించాడు:

తల్లి దండ్రి యన్నదమ్ము లెవ్వరు లేక-యొంటి నింటినుండి యుట్టిపడితె
యింతి యింతకాల మెందుంటివి విర క్తి-కిని నిమిత్తమేమి యొనర జెపుమ.
[వైజ. 2-61]

తాను వేశ్యననీ, వృత్తిమీద విరక్తి కల్గి ఇలా వచ్చాననీ చెప్పింది. అది ఎంత నీచాతినీచమైన బ్రతుకో 31 గద్యపద్యాలలో వర్ణించి ఆ రోత భరించలేక వచ్చానంది.

వారసతులైన యాసీమవారివలెనె-మోడిమానిసినైన నే గోడు లేదు
జిహ్వ నాల్గచ్చరాలు నేర్చినకతాన-వడపుగూటికి మనసుగొల్పకయుటైతి.
[వైజ. 2-95]

ఆమె అలా చెప్పాక అతనికి అనుమానం వేసింది. 'ఇమ్ముల వేశ్యాసహవాసమ్ములు శ్రీవైష్ణవులకు చందంబగునే మమ్మావల నేమందురొకొమ్మా యీ లోకులు' అని చెప్పాడు.

కాకులు రావిపండ్లు దిని క్రక్క శిలామయదేవమందిరా
నీకములందు రావులు జనించును సజ్జనచిత్తవృత్తి య
వ్యాకులలీల రాతిగుడివంటిది లోకములోన వేశ్యలుం
గాకులవంటివార అటుగాన బ్రమాదము చేరనిచ్చినన్ [వైజ. 2-98]

రాబోయే ప్రమాదాన్ని ఆ వేదవేది చెప్పాడు. దాని కామె తగిన సమాధానం చెప్పింది. తనకు భోగేచ్ఛ లేదని చెప్పింది. ఒకవేళ వుంటే, గంతలకు తగిన బొంతలు లేవా, ఇక్కడకు రావాలా అంది. అతణ్ణి సవాలు చేస్తున్నట్టు పాతసామెత జ్ఞాపకం చేసింది.

వినవే సామెత ముని తన-మనసు వదిలమైన లంజమందిరమునవై
నను గాపుర ముండగనగు-ననగను విట్లాడ నీకు నగునె మహాత్మా!

[వైజ 2-103]

విప్రనారాయణుడు ఆలోచించాడు. తన మనస్సు సంగతి తనకు తెలుసు. దేవదేవి చిత్తశుద్ధిని నమ్మాడు.

రూపమున గుంటి గాదు కురూపి కాదు
వారసతియై గడించు నీ వయసునందు
దేశమున భిక్షమెత్తుకో దీని కేల
మనసు గట్టి విరక్తి బొందినదిగాన. [వైజ. 2-105]

అతడు ఆశ్రయం ఇచ్చాడు. ఆమెదాస్యాన్ని అంగీకరించాడు మ్రానిలో చేవ చొచ్చినగతి ఆమె ప్రవేశించింది. ఈ పరదేశపడుచును సాకమన్న ఉపేక్షాపచారం అవుతుందని ఆమెపట్ల కరుణ వహించాడు. ఆదరం మెల్లగా ఆశగా మారింది.

వటుమానసపు క్షేత్రము-గుటిలాలక చేష్టితముల గుద్దలి గొని యి
ట్టటు పాదుచేసి మోహపు-వటబీజము మరుదు నాటి వర్ధిలజేసెన.

[వైజ 2-136]

ఎప్పుడు వేరే ఉద్దేశాలు అతని మనసులో ప్రవేశించాయో అప్పుడే వజ్రపంజరంలాంటి అతని మనస్సు కరిగి నీరుకావడం మొదలుపెట్టింది. ఈ మార్పు క్రమక్రమంగా ఎలా సంభవించిందో చాలా చక్కని పద్యంలో సారంగు తమ్మయ్య చెప్పాడు.

ఆ విప్రోత్తము వజ్రపంజరనిభంబై నిశ్చలంబైన స
ద్భావం బింగవ సాహచర్యగుణసంపర్కంబునన్ లోహమై
గ్రావంబై దృఢదారువై తరుణవృక్షంబై ఫలప్రాయమై
పూవై తమ్మకరందమై కరగిబోబో నీళ్ళకుం బల్చనై. [వైజ. 2-139]

అతడు మనోజవేదనలో పడ్డాడని ఆమె గ్రహించింది. గారదావిన మీనులాగ తన వలకు జేరెబో బోడి దాసరని ఆమె సంతోషించింది. ఒకనాడు కుంభవృష్టి కురిసింది. వాననెపంతో ఆమె నాతడు ఆశ్రమానికి అహ్వానించాడు.

'వనితా, చలి నుండ నేల, వెచ్చని తావునకు ర'మ్మన్నాడు. చల్లకు వచ్చి యింక దాచడ మెందుకని కోరిక చెప్పాడు. ఆమె ఆశ్చర్యం నటించింది. 'నొసలు భక్తుడు, నేరు తోడేలు అన్నట్టుంది మీతీరు' అంది. సరే దేవర చిత్తంబులోన కర్తవ్యం బేమిటి? అని ఒప్పుకొంది. అతడు తిరువళకు ఆ ధ్యేయమన్నాడు. ఆమె ఇలా చెప్పింది :

దీపము మన్మథరాగో-ద్దీపము లక్ష్మీకరము మదికి భయహరమా
దీపములేని రతు ల్సుఖ-లోపము లవి చీకటింటిలో వెకిరింతల్ [వైజ. 3-26]

ఏ పనులకైనా దీపం కావాలి. ఈపనులకు తగదని అతడన్నాడు. 'దీపం ఆర్పడ' మెందుకు? దానికీ మనకూ మధ్య తెర కడతానంది. ఆ నెపంతో ఆమె తాను కట్టిన చీర విడిచి తెర కట్టింది. తెరతోపాటు అతని అటకూడా కట్టింది. ఆమె వెంట సానివాడకు వెళ్ళాడు. ఆమె పంచ చేరాడు. వేశ్యమాతకు ఆశ్చర్యం వేసింది. ఇటువంటివాణ్ణి తన కూతురు ఎందుకు వలచి తీసుకువచ్చిందో అనుకొంది. దేవదేవి ఇలా చెప్పింది :

పొది నవ్వయు నేమను బ-న్నిదమాడిన కోస మితని దెచ్చితి నిక నా
కొదవ పని తీరె నిక నీ-కొదవయె యని పల్క తల్లి కూతున కనియెన్.
[వైజ. 3-96]

దానితో వేశ్యమాత విజృంభించింది. విప్రనారాయణుని వెళ్ళగొట్టింది. దేవదేవి ఎడబాటును అతడు సహించలేకపోయాడు.

తలచిన నిద్ర రాదు చలిదార్కొను మోసల బేర నెవ్వనిం
బిలిచిన గుండె జల్లుమను బేర్చు మనఃపరితాపవేదన
ల్నిలిచినచోట నిల్వ ధృతి నెక్కొన దక్కట! రంగరంగ! తా
వలచిన యింతి బాయువగ వద్దు సుమీ పగవానికేనియున్. [వై. 3-115]

విరహం భరించలేక విప్రనారాయణుడు దేవునిమీద భారం వేశాడు. వేశ్యమాతకు సొమ్ము దర్శించుకుంటేగాని దేవదేవియింట అడుగుపెట్టడానికి వీల్లేదు. దేవుడు తన గుడిలోని బంగారుపాత్రను తీసుకువెళ్లి విప్రనారాయణుని తరపున ఇచ్చాడు. వేశ్యమాత పుచ్చుకొంది. విప్రనారాయణుని తండ్రి లక్షాధికారి ఇలాంటిసొమ్ములు యింకెన్ని ఉన్నాయో పుచ్చుకొందామని లేని ప్రేమతో పిలిపించింది.

గుడిలోని పాత్రపోవడంతో అర్చకులు భయపడ్డారు. అధికారులకు ఫిర్యాదు చేశారు. తలవరులు చక్కని అపరాధపరిశోధన చేసి విప్రనారాయణుని బంధించారు. శ్రీవైష్ణవులకు తలకొట్టినట్టయింది. ఇతర మతాలవారిలా ఎత్తిపొడిచారు :

చోరుడనంగరా దొరుల సొమ్ములు ముచ్చిలినం బ్రసన్నునిన్
జారుడనంగరాదు పెలుచం బరకాంతలగూడ వీడనా
చారు దనంగగూడ దనిశంబును వేశ్యలతో రమించినం
బోరన మీర లితనికి బూనుడు బ్రహ్మరథంబు వైష్ణవుల్ [వైజ. 4-101]

వాళ్ల మాటలు నిజం చేయడానికో అన్నట్టు దేవుడు కడపట ప్రత్యక్షమై విప్రనారాయణుని, దేవదేవిని చూపించి ఇలా అన్నాడు :

లీలావినోదమునకై-యీలాగున నేను వీరి నిరువురి రతిరా
ట్కేళిం గూర్చితి మద్యన-మాలిక యిత డప్పరః ప్రమదయీసతియున్.

[వైజ. 4-125]

భాగవతులు నిజంగా విప్రనారాయణునికి బ్రహ్మరథం పట్టారు.

ఈ కథను సారంగు తమ్మయ్య ఆడుతూ పాడుతూ హాయిగా వ్రాసినట్టు కనబడుతుంది. చక్కని హాస్యంతో, చల్లని జాతీయాలతో మెత్తగా కథ చెప్పుకుంటూ పోయాడు. ఇతడే కాకుండా, ఇంకా ఎందరో ఈ విప్రనారాయణ చరిత్రను వ్రాసి మెరుగులుపెట్టారు. అందుచేత ఇతడు పాత్రలను దిద్దిన తీరు బాగా రాణించలేదని కొందరు భావించవచ్చు. అయితే నిష్పక్షపాతంగా చూస్తే తమ్మయ్య చిత్రించిన తీరు బాగులే దనలేం. ఒక క్రమోన్మీలనం ఉంది. ఇతనిదృష్టిలో విప్రనారాయణుడు కేవలం తలపులు లేని కట్టె కాడు. ఆశ్రయమిచ్చేటప్పుడే అతడు భయపడ్డాడు. అలాగే జరిగింది. ఇతరకవుల విప్రనారాయణ చరిత్రలలో నాయకుడు మనిషిలాగా ఇంత స్పష్టంగా కనబడడు. తమ్మయ్య మానవస్వభావాన్ని అర్థం చేసుకొన్నదిట్ట.

వైజయంతీవిలాసం తప్ప ఇతడు తెలుగులో ఇంకే రచనా చేసినట్టు కనబడదు. 'హరిభక్తి సుధోదయం' అనే ఇరవై అధ్యాయాల గ్రంథానికి సంస్కృతంలో వ్యాఖ్యానం వ్రాశాడు. దానికి 'భక్తసంజీవిని' అని పేరుపెట్టాడు.

అందులో ఒక సంస్కృతశ్లోకంలో తాను భాగీరథీపట్టణానికి మంత్రినని చెప్పుకొన్న సంగతి ఈ సంపుటి తొలిప్రకరణంలోనే తెలుసుకొన్నాము.[1]

ఆ భాగీరథీపట్టణమే మన భాగ్యనగరంగా మారింది. తమ్మయ్య రాచకార్యాలలో ఉండి ఎక్కువగా కృతులు చేయలేదనుకోవాలి. సమకాలిక జీవితాన్ని చక్కగా చిత్రించే ఇటువంటికవులు ఒక కావ్యం వ్రాసినా చాలు.

---

1. ఈ శ్లోకాన్ని డా బి. రామరాజుగారు ఉదాహరించారు. 'శాంతి' - సాహిత్య సంకలనం, సంధాత–భార్గవదేవ, విద్యాకులపతి, గుంటూరు పుటలు 670-672.

12

చదలువాడ మల్లన

కవిత్రయంలో ఒకరైన ఎర్రయ్యగారి తరువాత ఆ వంశంలో కవులూ, పండితులూ కృతులుచెప్పి రాజసత్కారాలు పొందారు. ఎర్రయ్యగారు రెడ్డిరాజుల కొలువులో ఉండి క్రీ.శ. 1360 ప్రాంతాలదాకా జీవించిఉండవచ్చు. వారి తరువాత ఒక నాలుగుతరాలు ఆకుటుంబంలోని వాళ్ళగురించి తెలియదు గాని క్రీ.శ. 1485-90 ప్రాంతాలలో విజయనగరసామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన సాళువనరసింహరాజు చదలువాడ మల్లన గారిని సత్కరించాడు. ఆ తరువాత క్రీ శ. 1515 దాకా ఆంధ్రదేశంలోని కొన్ని ప్రాంతాలను పాలించిన గజపతులు ఈ మల్లన్నగారి కుమారుడు ఎర్రన్నగారిని అందలాలూ ఆభరణాలూ ఇచ్చి సంతోషపెట్టారు. గజపతులను మెప్పించిన ఎర్రయ్యగారికి లింగన్న అనే కుమారుడున్నాడు అయన 'రాజులు మెచ్చగ' కావ్యాలు చెప్పాడు. ఈయన క్రీ..శ. 1540 ప్రాంతాలవాడు. ఇతనికి ఒక కుమారుడు పుడితే లింగన్న తన తాతపేరు పెట్టుకొన్నాడు ఈ మల్లన్న గురించే మనంఇప్పుడు చెప్పు కొంటున్నాం.

ఈ పండితకుటుంబం మొదట గుడ్లూరుసమీపాన ఉండే చదలువాడలోనూ తరువాత కాళహస్తిలోనూ ఉండేవారు. 'శ్రీ కాళహస్తీశ్వరదయాసహాయం'తో మల్లన కవిత్వం చెప్పసాగాడు, ఇతడు 'అనుపమరచన'గా రుక్మాంగదచరిత్రను ద్విపదలలో చెప్పి రామయ్యగారి భాస్కరునికి అంకితమిచ్చాడు. రామయ్య భాస్కరుడే కొండవీడు ప్రాంతాలలో బాచరుసయ్య అనేపేరుతో క్రీ.శ. 1550

ప్రాంతాలలో పాలించాడు. చదలువాడ మల్లన వ్రాసిన ద్విపద రుక్మాంగదచరిత్ర ఇప్పుడు దొరకడం లేదుగాని ఒకనాడు దీనిని లాక్షణికులు ప్రమాణంగా అంగీకరించారని చెప్పవచ్చు. అఖండయతులను చెప్పుతూ అప్పకవి ద్విపద రుక్మాంగదలోనుంచి ఈ రెండుపాదాలను ఉదాహరించాడు.

శ్రీకరగుణసాంద్ర చిరయశోరుంద్ర-ఆకారచంద్రరామయభాస్కరేంద్ర!

[అప్ప 3-229]

అనుపమరచనగా ఈరుక్మాంగదచరిత్రను చెప్పాక చదలువాడ మల్లన కార్వేటినగరానికి చేరిఉంటాడు. ఈ మండలం క్రీ.శ. 1530 దాకా సాళువరెడ్ల పరిపాలనలో ఉండేది. ఆ తరువాత మాకరాజు వంశీయుల హస్తగతమైంది. క్రీ.శ.1550 ప్రాంతాలలో ఈ పరిసరాల్లో దోపిడీదొంగల ముఠా ఉండేది. ఆ గుంపును మాకరాజు అనే వీరుడు అణచి వేశాడు డెబ్బయిఏడు పాళెముల మన్నీలు ఏకమైబైదగుండ్లపై వచ్చినప్పుడు ఈ మాకరాజు కోట వెలువడి అవలీలగా జయించాడట ఈ మాకరాజు కుమారుడు తిమ్మరాజు క్రీ.శ. 1580 ప్రాంతాలలో నేటి కార్వేటినగరాన్ని పాలిస్తూఉండేవాడు. చదలువాడ మల్లయ్య విప్రనారాయణచరిత్రను అయిదాశ్వాసాల కావ్యంగా వ్రాసి ఈ తిమ్మరాజుకే అంకితమిచ్చాడు. ఇతనితో కలుపుకొని నలుగురు కవులు నలభైసంవత్సరాలలోపున నాలుగురకాలుగా ఈ విప్రనారాయణ చరిత్రనే రచించారు. వాళ్ళ వివరాలివి :

క్రీ.శ 1545	పరమయోగివిలాసం ద్విపద–నాలుగోఆశ్వాసం	తాళ్ళపాక చిన్నన్న
క్రీ.శ 1564	పరమయోగివిలాసం చంపు–3:181–309	సిద్ధరాజు తిమ్మరాజు
క్రీ శ. 1580	విప్రనారాయణ చరిత్ర	చదలువాడ మల్లన
క్రీ.శ 1580	వైజయంతీ విలాసం	సారంగుతమ్మయ్య

ఈ నలుగురిలో మొదటి ఇద్దరి రచనాకాలం నిర్ణయించడానికి ఆధారాలున్నాయిగాని మిగతా ఇద్దరిలో ఎవరు ముందో ఎవరు వెనకో చెప్పలేం. చివరి మూడు గ్రంధాలనూ చదివిచూస్తే 'పరమయోగివిలాసమును మల్లనకవియు,

విప్రనారాయణచరిత్రమును దమ్మయ్య కవియు జదివియుందురనియు, విప్రనారాయణచరిత్రమునకు మెరగుపెట్టవలె నను తలంపుతో దమ్మయ్య వైజయంతీ విలాసము రచించె ననియు స్ఫురింపకపోదు," అని కొందరు పండితులు భావిస్తున్నారు,[1] అయితే వైజయంతీవిలాసం క్రీ.శ. 1510 లోనే పుట్టిందని మరికొందరు భావిస్తున్నారు. [2] అయితే ఇరువురును దాదాపు సమకాలికులే. ఒకరి కావ్యము నొకరు చూడక వ్రాసియుందురని చెప్పి విప్రనారాయణచరిత్ర రచనాకాలం క్రీ.శ. 1580 అనివారే అభిప్రాయ పడుతున్నారు.[3] అయితే ఒకటి మాత్రం చెప్పాలి. తొలిముగ్గురు కథలూ ఇంచుమించు ఒకలాగే ఉన్నాయి. సారంగు తమ్మయ్య మార్పులు చేశాడు. అందుచేత తొలి మూడుగ్రంథాలే తొలిరచనలని చెప్పవచ్చు. వాటి సామ్యాలు చూద్దాం.

విప్రనారాయణుణ్ణి మోహపరవశుణ్ణి చేస్తానని దేవదేవి పందెం వేసింది. అతని ఆశ్రమంలో చేరింది. అతడు ఆమెచేతికి చిక్కలేదు. 'కొనసాగని ప్రతిన ఎందుకు చేశానురా భగవంతుడా' అని దేవదేవి విచారిస్తూ నిద్రపోయింది. అప్పుడు చిన్నన్న వ్రాసిన ద్విపదపంక్తులు ఇవి:

అని కనుమూయంగ నారంగవిభుడు-సనుదెంచి 'వెరవకో సారంగనేత్ర!
యెల్లి యీ ప్రొద్దున కెల్ల నీమనసు-జల్లజేసెద'నని చనిన మేల్కాంచి.

[ద్విపదపరము, 4,పుట 289]

దీనినే సిద్ధరాజు తిమ్మరాజు ఇలా వ్రాశాడు :

ఇట్టి చింతతోడ నింత యొకింతగూ-ర్కుటయు రంగనాయకుండు గరుణ
పొలుపుమీర దాని కలలోన బ్రత్యక్ష-మగుచుగానిపించి యాదరమున.
ఏల విచారించెద వో-బాలిక! నీ కోర్కెయెల్ల ఫలితంబుగ నే
వాలాయము గావించెద-జాలి యడుగుమనుచు బలికి చనియెం జనినన్.

---

1. విప్రనారాయణచరిత్ర (పరిషత్ప్రచురణ) పీఠికలో జయంతి రామయ్య, మల్లాది సూర్య నారాయణ శాస్త్రిగార్లు, పుట 8.

2. ఆంధ్రకవితరంగిణి: 8 వ సంపుటం-చాగంటి శేషయ్యగారు,పుట 86.

3. ఆంధ్రకవితరంగిణి: 10 వ సంపుటం-చాగంటిశేషయ్యగారు, పుట 69.

ఇదే విషయాన్ని ఒక పద్యంలోనూ. కొంత వచనం లోనూ చెప్పాడు :

నేరము చేసితి నెంతయు-నీరేరుహనాభ కృష్ణ నీ తిరువుళ్ళం
బేరితి నానతీవే-శ్రీరంగా రంగరంగ సేవకఫలదా !

అనుచు జింతాపారవశ్యంబున గొంత నిద్రించునవసరంబున నార్తజనశరణ్యుండును నిఖిలదేవతావరేణ్యుండును భక్తజనఫలప్రదాయకుండు నగు రంగనాయకుం డయ్యంతిభావంబున నావిర్భావంబు నొంది 'యిందువదనా' భవదీయ మనోరథంబు సఫలంబయ్యెడు. ఎల్లి యీ ప్రొద్దు దనుకం దాళుకొమ్మని యనుగ్రహించి యప్పంచశరగురుండు తిరోహితుండైనం గనుంగొని మేల్కాంచి చంచత్కుతూహలాద్భుత భయసంభ్రమంబులు మనంబునం బెనంగొన నాత్మగతంబున... [విప్ర 3-43,44]

సారంగుతమ్మయ్య కథలో దేవదేవి విచారించడం గాని, దేవుడు కలలో కనబడి హామీ ఇవ్వడంగాని లేదు. తొలిముగ్గురూ దైవఘటనకే ప్రాధాన్య మిచ్చారు. తమ్మయ్య మానవులగుణాలనే చిత్రించడానికి ఎక్కువ ప్రయత్నించాడు.

దేవదేవితల్లికి 'విటకంటకి' అనే ఖ్యాతిని చిన్నన్న, తిమ్మరాజు, మల్లన్నలు ముగ్గురూ వ్రాశారు. 'కడుకోప మెసగి రోకలి మూపుమీద నిడుకొని' ఆవేశ్యమాత వచ్చిందని చిన్నన్న వ్రాశాడు (పుట 299) 'బుజముపై నెక్క రోకలి పూనిపట్టి గదరుకొనుచును గసరుచు బెదవులదర' దానిని మల్లన ప్రవేశపెట్టాడు (4-19), సారంగుతమ్మయ్య గిన్నె తెచ్చిన వటునికి 'బాగాలు, తెల్లనాకులు, కైరవళ్లు, గంధాక్షతలు' ముందు ఇప్పించాడు.

తొలి ముగ్గురు రచయితలూ విప్రనారాయణుని సహజ భక్తివైరాగ్యాలను తొలినుంచి చూపించారు. అతని దృఢచిత్తాన్ని చూపించారు. తమ్మయ్య సృష్టిలో విప్రనారాయణుడు మానవమాత్రుడు, మల్లనసృష్టించిన విప్రనారాయణుడు వానవచ్చినరాత్రి, తనతోట ఏమైపోతుందోనని ఇలా భయపడతాడు:

కావేరి పూర మెక్కడ వెల్లివిరిసెనో యొద్దిగాలువయొద్ది యుర్లబడెనో
ఆసదైన మ్రాకులెయ్యెవి పెల్లగిల్లెనో యాకు లేవంక జీ కాకువడెనో
కలిగొట్టు చిన్న రెమ్మల.. బెట్టినో మడిసి యే కొమ్మలు బదలువడెనో
గాడ్పుచే నాటాడి కారె మేమయ్యెనో లతికల చెలువ మేగతినిజెనో

తెలియ నింతయు వర్ణంబు వెలియదాయె
మొగులు మొత్తంబు లెప్పటి పగిదితోడ
గారు క్రమ్ముచు నున్నవో కాక కొంత
పలుక బారెనో కనుగొనవలయుననుచు. [విప్ర. 3-67]

తోటలోనికి వెళ్లి మొక్కలను చూడాలనుకొంటాడు గాని ఆతోటలోనే తోటమనిషి ఒకర్తె ఉందనే జ్ఞాపకమే మల్లనపాత్రకు లేదు. ఇక సారంగుతమ్మయ్య చిత్రించిన విప్రనారాయణుడు అదిలోనే అమెను ఉపేక్షచేయగూడదని భావిస్తాడు. దానికి కారణాలివి:

ఏ బసాపడి తోటకేతెంచునందాక బనిసేయు దా బసాపడనుబోదు
నే జేత బనివట్టితే జూచి ముందుగా దానందుకొను నొడల్ దాచుకొనదు
నే మేల్కనకమున్న తా మేలుకొకి దేహశుద్ధియై తిరుమాళ్ల శుద్ధిచేయు
నేనిద్రబోవుదాకా నిద్రబోవ, దేవని చెప్పనోయని పాయకుండు
విరతియై నింట వేపుర విడిచివచ్చి-తోటపనిపాటుకొదిగి నాతో బ్రయాస
పడుచునున్నది పరదేశిపడుచుదీని – సాకకున్న నుపేక్షాపచార మొదవు.
[వైజయంతి 2-126]

ఉపేక్షచేయకూడదనే తమ్మయనాయకుడు తనకు పెరుమాళ్ళకోవెల ప్రసాదము కట్టడివస్తూ ఉంటుందని ఆ తళియప్రసాదం అమెకుఇస్తాడు తమ్మయ పాత్ర భక్తుడైనా మనిషే. ఇతరుల విప్రనారాయణులు ఎప్పుడూ మహనీయులు, కొంతవరకు చిన్నన్న పాత్రచిత్రణే వాస్తవానికి దగ్గరగా ఉంటుంది. వానలో తడిసిన దేవదేవిని విప్రనారాయణుడు చూశాడు. 'కటకటా. కడునొచ్చె దీనినిటకు రమ్మందునే, యేల, యివ్వేళ నేకాంతమునవచ్చి యెలనాగలున్న నేకాంతులకు కూడునే' అనుకొంటాడు. 'దయమాలి ఎలా ఉండడం' అనుకొంటాడు 'తడయనేటికి రమ్ముతరళాయతాక్షి. జడియక మాపర్ణశాలలోనికి!' అంటాడు. ఇప్పుడు దేవదేవి తడియార్చుచందాన కొంతసౌందర్యాన్ని ప్రదర్శిస్తుంది. 'బడలితి రొక్కింత పదములొత్తుదునె?' అనికాళ్లు పడుతుంది. చలిగాలికొరకు పీచింది, అమోహనాంగి చేయి అంటడం వల్ల విప్రనారాయణుడు

హరికుబ్జమున్ను నెయ్యంబునంగలయు-కరణి నాలేమ నంగజకేళిదేల్చె
[ద్విపదపరమ-4, పుట 295]

చిన్నన్న చేసిన కథనాన్నే సిద్ధరాజు తిమ్మరాజు కుదించాడు. మల్లన పెంచి కొన్ని మెరుగులుపెట్టాడు. తడుస్తున్న దేవదేవిని మల్లన విప్ర నారాయణుడు దయదలచి పిలుస్తాడు. ఆమెలోనికి వస్తుంది. ఆ తరువాత ఆమెను 'ఇది ముట్టుకోకు, అది ముట్టుకోకు' అని హెచ్చరిస్తాడు.

తడికాళ్ళతో ద్రొక్కదవుచుమీ యిదె కుశా
        స్తరణ మాత్మధ్యానసమయమయ్యె
నెడలేదు వేష్టవ-లిటురమ్ము ముట్టెదు
        గనుక ప్రాతస్స్నానమునకు వలయు
చీరంబుపై తీర్థ పెరుమాళ్లు వేంచేసి
        యున్నవా రపచార మోసరిల్లు
పెట్టెనారము పట్టెబుట్టిలో దులసిని
        జతనంబు భానువాసరము రేపు
వల్ల మామూల వలపిరిచల్లు నిచట
నురియు నీచాయ నిద్రమై నుందునచట
మహితరామానుజోదీర్యమాణభాష్య
ముఖబహుగ్రంథ సామీప్యమునకు జనకు. [విప్ర. 3-77]

దేవదేవి సామాన్యురాలా? 'ఈచలికతంబున నిద్దుర రాదు, విష్టుగాథా పదలీలలం గడపెదం దగుప్రొద్దు' అని కోకిలలధ్వనితో ఆలాపన చేసిందట.

తలిరుంబోడి దొడంగి మాధవుడు రాధంగూడి క్రీడించు గా
థలు కుబ్జం గయికొన్న వార్తలను సత్యావాంఛ లిడేర్చుసు
ద్దులు నాభీరవధూటులందుగల పొందున్ రుక్మిణీదేవిపై
చెలిమిం గ్రొన్నన యిచ్చులాగు వినిపించెన్ మాధురీ వైఖరిన్. [విప్ర. 3-82]

శృంగారరసప్రధానమైన కథలు చెప్పిన తరువాత "బడలినవార లిందనుక బాదులు ద్రవ్వియుగారమెత్తియున్" అని కాళ్లు ఒత్తుతుంది. అతనికి పులకలెత్తాయి. రంగస్వామి ప్రేరేపగా విప్రనారాయణుడు ఆమెతో క్రీడించాడని మల్లన్న మనకు చిన్నన్న మాటలనే జ్ఞాపకం చేస్తాడు. అయితే మల్లన గారి విప్రనారాయణునకు దేవదేవే సమస్తం నేర్పవలసి వచ్చింది.

చక్కెర కెమ్మోవి చవిచూచిచవిచూడనొయ్యన గొనగోరనొత్తియొత్తి
కివకివ బారువా క్రియబల్కి వల్కంగ నలకళాదేశంబు లంటియంటి

చుంబన క్రియలను జొక్కించి చొక్కింపగదునోయారముగాగ గవిసికవిసి
బిగియారు కౌగిట సొగియించి సొగియింప జిట్టంటుచేతల జెనకి చెనకి
యచితబంధానుబంధత నుండియుండ – ననగిపుంభావరీతుల ననగి పెనగ
దపసికిని నేర్పియతని మార్గ్యంబునెల్ల-రమణివిదనార్పెనతను ప్రౌఢిమ చెలంగ
[విప్ర. 3-90]

మల్లన వర్ణించిన దేవదేవి విప్రనారాయణుల శృంగారంలో చెలగిన 'అతను ప్రౌఢిమ' ఎలాంటిదోగాని ఇతన కావ్యంలోచూపిన ప్రౌఢిమ పూర్తిగా స్వతంత్రంకాదు, తిమ్మరాజా, మల్లనా, తమ్మయ్యల రచనలు పరిశీలించాక "కథాసన్నివేశకౌశలమందీ ముగ్గురు కవులలో దారతమ్యము నిరూపించ వలసినచో గొన్నిపట్ల దమ్మకవియే యధికుడని చెప్పదగినను ననేక ప్రధానవిషయంబుల మల్లనయే మేలని పించుకొను" నని జయంతి రామయ్యగారూ, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారూ అభిప్రాయపడ్డారు.[4] అయితే ఆ ప్రధాన విషయాలు కొన్ని చిన్నన్నకు ప్రతిధ్వనులు.

4. విప్రనారాయణచరిత్ర (పరిష్కృతముద్రణ) పీఠిక, పుట 12

13

పింగళి సూరన్న

అప్పటికి ఆంగ్లసాహిత్యంలో షేక్సుపియరు అడుగుపెట్టలేదు. ఎడ్మండ్ స్పెన్సరుకూడ తన ప్రథమకావ్యం రచించలేదు. నేటి బృహత్కథలకు వాడే 'నావెల్లా' అనే పదంతో ఇటాలియన్ భాషలో సరికొత్త సాహిత్యరూపం ప్రభవించలేదు. హాలెండు దేశంలో డచ్చికవితాసార్వభౌముడు వాండెల్ జన్మించలేదు. అలాగే ఈనాటికీ కొత్త వ్యాఖ్యానాలూ, అర్థాలూ, ఆలోచనలూ రేపే 'డాన్‌క్విక్సోట్'ను రచించిన 'సర్వాంటిస్' స్పెయిన్ సాహిత్యంలో ప్రవేశించలేదు. ఫ్రాన్సుదేశంలో మాత్రం అప్పుడప్పుడే 'గర్గాంటువ' అనే విడ్డూరమైన పాత్రను సృష్టించి 'రబెల్లే' నవలలవంటి రచనలు చేశాడు. ఇటలీలోకూడ అర్లండో 'ఫ్యూరియానో' అనే మహాప్రతిభావంతమైన కావ్యాన్ని అప్పుడప్పుడే వ్రాశాడు. ఇది క్రీ.శ. 1532 నుండి 1585 దాకా ఉన్న సువర్ణయుగం. విశ్వసాహిత్యంలో చిరస్థాయిగా నిలిచే ఈ తారలతో బాటు మన తెలుగుసాహిత్యంలో ఒక మహాకవి ఇదే యుగంలో జన్మించాడు. అతడు పింగళి సూరన్న. ఈ విశ్వకవి తొలినుంచి తన కవితావైభవాన్ని నిఖిలసూరిలోకం అంగీకరిస్తుందన్న ఆత్మవిశ్వాసంతో తన రచనలు చేశాడు. సమకాలికలాక్షణికులూ, వ్యాఖ్యాతలూ ఈ సౌజన్యాజేయుణ్ణి సూరపరాజుగారనే పేరుతో గౌరవించారు.

పింగళివారిది విద్వత్కుటుంబం. నేటి మన నిజామాబాదుజిల్లాకు చేరువలో మహారాష్ట్రంలో పింగళి అనే గ్రామం ఉంది.[1] బహుశా అది ఈ

1. మన్మాడ్ - పూర్ణా రైలుదారిలో పూర్ణాకు దగ్గరలో 'పింగళి' రైలుస్టేషన్ ఉంది. సికిందరాబాదుకు, దీనికి 321 కిలోమీటర్లు

కుటుంబానికి ఆదిలో ఉనికిపట్టు అయిఉండవచ్చు. పింగళి గ్రామంలో గోకనామాత్యుడనే కవి ఉండేవాడు. అతడు 'నందకస్తవం' అనే కావ్యం వ్రాశాడు. ఇందులో శ్రీ మహావిష్ణువుయొక్క ఖడ్గాన్ని వర్ణించాడు. ఈ గోకనామాత్యునికి చాలాకాలం దాకా సంతానం లేదు. అతని భార్య సూర్యనారాయణుణ్ణి సేవించింది. ఆ దేవుడు కలలో కనబడి ఒక దొండచెట్టు ఇచ్చాడనీ, నాటినుంచి పింగళి గోకన్నగారి సంతానం దొండపాదులాగ విస్తరించిందనీ జనులు కథల్లో చెప్పుకొంటారు. ఈ గోకన్నగారిని గురించి మరో విడ్డూరమైన కథకూడ ప్రచారంలో ఉంది. 'పింగళివారి పేకి' అనే సామెతసైతం పుట్టింది.

గోకన్నగారు ఒకనాడు అడవిలో పోతూఉంటే ఒక గాజుపూస దొరికిందట. దానిని ఆయన ఏ మణిశలాకగానో భావించి పెట్లో దాచుకొన్నాడు. ఆ తరువాత వాళ్లింట్లో పేకి అనే పనికత్తె కుదురుకొంది. ఒకనాడు అది పురిటి గదిలో, కూర్చున్న చోటినుంచే నాలుక చాపి దీపాన్ని ఎగసనతోసిందట. 'ఇది ఎవర్తో దేవాంతకురా'లని ఇంటివాళ్లు దానిని వదిలించుకోజూశారు. ఎవరూ చేయలేని పనులు అది, చెప్పింది తడవు, అవలీలగా చేసివేసేది. దాని బాధపడలేక పింగళివారు ఉన్న ఊరు విడిచి దేశాంతరం పోయారు. వాళ్లు విడిచిపెట్టిపోయిన పెద్దరుబ్బురోలును-నలుగురు మనుష్యులైనా ఎత్తలేనిదాన్ని-అవలీలగా నెత్తిమీద పెట్టుకొని అది ఆ కొత్తఊరులోనూ సిద్ధమైంది. "ఏం చేస్తే నువ్వు మమ్మల్ని వదిలిపెడతావ్?" అని గోకన్నగారు విసుగెత్తి అడిగారు. "ఈ ఆ పూస ఇచ్చివేస్తే పోతా"నని అది చల్లగా చెప్పింది. ఆయన ఇచ్చాడు. అది కథతోపాటు కంచికి వెళ్లింది. ఈ కథకు కాళ్లూ చేతులూ ఉన్నాయో లేదోగాని సూరపరాజుగారే ఒక గ్రంథంలో తమ తాతగారు పేకి అనే గంధర్విని ఏలినట్లు కొన్ని పద్యపాదాలతో ఈ కథనే నడిపించారు.

పేర్వెలయంగ నాఘనుడు పింగళి గోకబుధోత్తముండు గం
ధర్వి నొకర్తు బేకి యనుదానిని దాసిగ నేలె యోగితా
గుర్వనుభావుడై నెరపె గోపకుమారుని ఖడ్గవర్ణనం
బర్వపు నిండువెన్నెలలపై నెరి జూపెడు కీర్తిసంపదన్. [ప్రభా 1-14]

ఈ గోకన్నగారి వంశంలో నాలుగైదుతరాలు పోయాక రామయ్యగారు

మొదలైన వ్యక్తులు గోదావరీ ప్రాంతాలకూ, కృష్ణాతీరానికీ, గాదయగారిలాంటివాళ్లు పల్నాడుకూ పాకనాటికీ వలసవెళ్లారు. కృష్ణాజిల్లాలోని నిడుమానూరులో కొందరూ, కృష్ణరాయసముద్రంలో కొందరూ అగ్రహారాలు సంపాదించి జీవితం గడుపుతూండేవారు.

కృష్ణదేవరాయలవారు భువనవిజయాన్ని నెలకొల్పి అందులో అష్టదిగ్గజాలను ప్రతిష్ఠించే బంగారుకాలంలో పింగళివారి వంశంలో సూరపరాజుగారు జన్మించి ఉంటారు. క్రీ.శ. 1530 ప్రాంతాలలో వారు విద్యాభ్యాసం ముగించుకొని ఉంటారు. అనన్యసామాన్యమైన పాండిత్యాన్నీ, చాటుప్రబంధరచనా పాటవాన్నీ అలవరుచుకొని ఆయన సత్కావ్యరచనా విశారదులయ్యారు. సూరపరాజుగారు చిన్నప్పుడు శివభక్తులు. తాము 'లలాటేక్షణభక్తిశీలుర'మని చెప్పుకొన్నారు. ఈ శివభక్తిని ప్రకటించే 'గిరిజా కల్యాణం' అనే కావ్యాన్ని సూరపరాజుగారు నూనూగు మీసాల నూత్నయౌవనంలో వ్రాశారుకాబోలు. ఆ కృతి నేడు కాల గర్భంలో కలిసిపోయింది. అందులో నుంచి ఒకే ఒక పద్యాన్నే అనంతర లాక్షణికులు ఉదాహరించారు.

సంస్కృతంలో 'లప' అనే ధాతువుకు ఘఞ్ ప్రత్యయం చేర్చినప్పుడు 'లాప' అనే రూపం వస్తుంది. ఇందులో వచ్చిన 'ఆ'కారానికి విడిగా యతిని చెప్పవచ్చునట. ఈ 'ఘఞ్' యతికి ప్రమాణంగా పింగళిసూరనగారి గిరిజాకల్యాణం నుంచి ఈ ప్రయోగం కస్తూరి రంగకవి తన ఆనంద రంగరాట్ఛందంలో (3-234) చూపించారు.

కోపాటోపంబున ధర–జీపాలకచంద్రముడు మునిశిఖామణులఁ
ద్రోపించిన వారు దురా–లాపము లాడుచును బోయి రా సమయమునఁ.

సూరపరాజుగారి ఇతరకృతులనుంచికూడ ఉదాహరణ లిచ్చిన కస్తూరిరంగకవి పొరబడడానికి ఆస్కారం లేదని, మొన్న మొన్నటిదాకా వారి గిరిజాకల్యాణం ప్రచారంలో ఉండేదని చెప్పవచ్చు. తమ లలాటేక్షణభక్తిశీలాన్ని గిరిజాకల్యాణంలో ప్రదర్శించాక సూరపరాజుగారు గరుడపురాణాన్ని తెలిగించారు. ఇది అష్టాదశపురాణాల్లో ఒకటైనా సూరపరాజుగారి కాలందాకా దీనిని తెలిగించడానికి ఎవరూ ముందుకు రాలేదు. ఇది విష్ణుసంబంధమైన

పురాణమేగాని ఉత్త 'ఓఘాయిత్యపు' పురాణంగా లోకం భావిస్తుంది. ఎవరింటనైనా పీనుగు లేచినప్పుడుగాని దీనిని చదవరు. ఇది సాక్షాత్తూ విష్ణుమూర్తి గరుత్మంతునికి చెప్పినది. ఇందులో జీవుడు బొందిని విడిచి పెట్టాక ఎన్ని యాతనలు అనుభవిస్తాడే, ఏయే అంచెలు దాటుతాడో మొదలైన వివరాలు ఉన్నాయి. శ్రాద్ధాలు, కర్మలు ఎలా జరపాలో ఇది విశదపరుస్తుంది. ఈ పురాణాన్ని ఎవరి కోరికమీద ఎందుకు తెలిగించారోగాని సూరపరాజుగారు తమ కవితాజీవితపు తొలిరోజులలోనే ఇది రచించారు. దీనిని వ్రాసినట్టు వారు తమ అనంతర రచనలలో చెప్పుకోవడమేగాని ఈ గ్రంధాన్ని లాక్షణికులుగూడ చూసినట్టు లేదు. ఎవరూ ఇందులోనుంచి ఉదాహరణలు ఇవ్వలేదు.

సూరపరాజుగారు సాహిత్యరంగంలో ప్రవేశించి 'మహితప్రబంధరచనా ఘనవిశ్రుతి' బొందే కాలంనాటికి కృష్ణదేవరాయలవారు అస్తమించారు. రాయసామ్రాజ్యం అంతఃకలహాలతో ఉంది. కవులూ విద్వాంసులూ చెట్టుకో పిట్టలాగ చెదరకపోయినా చిల్లరరాజులను ఆశ్రయించవలసి వచ్చింది. కృష్ణ దేవరాయలవారిని రాజమండ్రియుద్ధంలో తమ కర్పుతో సేవించుకొన్న 'అకువీటి' ఇమ్మరాజువంశం వారు ఆ రోజుల్లో రాజధానిలో మంచి పలుకుబడి గలవారు. ఈ ఇమ్మరాజుమనమడు పెదవెంకటాద్రిప్రాభవం విజయనగరంలో చాలా ఎక్కువగా ఉండేది. ఈ పెదవెంకటాద్రి బహుశా క్రీ.శ. 1545 ప్రాంతాలలో సూరపరాజుగారిని చేరదీశారు.

పంపానదీతీరాన ఉండే ఆకువీడుపట్టణంలో కవీ, అతని పోషకుడూ ఉండేవారు. సూరపరాజుగారు 'నవ్యప్రకారం'గా ఏదైనా 'భవ్యకావ్యం' వ్రాయాలని కుతూహలపడుతూఉండగా ఆకువీటి పెదవెంకటాద్రికి మరో కుతూహలం కలిగింది. తెలుగులోకూడ అసమానపాండిత్యాన్ని ప్రకటించడానికి, శ్లేషల్లో ఎన్నిరకాలువీలున్నాయో అన్నీ ప్రదర్శించడానికి అనువైన రచనలు ఎవరిచేతనైనా వ్రాయించాలని అతడు ఉబలాటపడ్డాడు. ప్రతిపద్యంలోనూ రెండర్థాలు వచ్చేటట్టు ద్విసంధాన కావ్యం వినాలని ఉత్సాహపడ్డాడు.

రెండర్థాలతో ఒక్క పద్యం చెప్పడమే సాధారణంగా కష్టమైన పని,

అటువంటప్పుడు కావ్యమంతా రెండర్థాలతో వ్రాయడం గగనమే. అయితే అలా వ్రాసినవాని పాండిత్యానికి ఎవరైనా జోహారుచేస్తారు. ఆ కావ్యం సంస్కృతంలో కాక తెలుగులో అయితేనా, ఇక చెప్పేదేముంది? బ్రహ్మరథం పట్టవలసిందే! అయితే రామాయణభారతాలు రెండూ జోడించి చెప్పగల మొనగా డెవరు అని అకుపీటి పెదవెంకటాద్రి సూరపరాజుగారితో ఇలా అన్నాడు :

రెండర్థంబుల పద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండుం దద్గతి గావ్యమెల్ల నగునే నోహో యనంజేయదే
పాండిత్యంబున నందునుం దెనుగుకబ్బం బద్భుతం బంధ్రు ద
క్షుం డెవ్వా డిల రామభారతకథల్ జోడింప భాషాకృతిన్? [రాఘవ. 1-10]

అయితే రెండు ఇతిహాసార్థాలనూ జోడించిన దక్షుడు తెలుగులోనే ఇంతకుముందు లేకపోలేదు. వేములవాడ భీమకవి మన భాషలోనే పూర్వం రాఘవపాండవీయ మనే ద్వ్యర్థికావ్యం వ్రాసినట్టు లోకులు చెప్పుకొంటారు. అయితే అందులోని ఒక్క పద్యమైనా ఎవరూ చూసినట్టు లేదు. "ఇంతకు ముందు ఎవరు చెప్పారో ఏమిటో మన కెందుకు? రకరకాల గొప్పప్రబంధాలు చెప్పగల్గ వన్న మంచికీర్తి నీకు ఉందికాబట్టి రెండర్థాల కావ్యం నువ్వు వ్రాయగల వనుకొంటాను" అని అకుపీటి రాజు సూరపరాజుగారితో ఇలా అన్నాడు :

భీమన తొల్లి చెప్పె నను పెద్దల మాటయెకాని యందు నొం
డేమియు నేయెడ న్నిలుచు టెవ్వరు గాన రటుండనిమ్ము, నా
నామహితప్రబంధరచనాఘనవిశ్రుతి నీకు గల్గుటన్
నీమది దద్వ్యయార్థకృతి నైపుణియుం గలదంచు నెంచెదన్. [రాఘవ. 1-11]

తెలుగులో అప్పటికి రెండర్థాల కావ్యాలు చదువుకోవడానికి ఏమీ లేకపోయినా సంస్కృతంలో కోకొల్లలు. క్రీ.శ. 6-వ శతాబ్దంలోనే సంస్కృతద్వ్యర్థి కావ్యాలు ప్రారంభమైనాయట. సుప్రసిద్ధఅలంకారికుడైన ఆచార్యదండి ఒక ద్విసంధానం వ్రాశాడట. ఆ తరువాత ఒక నిఘంటువు వ్రాసిన రచయిత ద్వ్యర్థి కావ్యరచయితగా పేరుపొందాడు. పింగళి సూరపరాజుగారి కాలంనాటికే సంస్కృతంలో రకరకాల గారడీరచనలు బయలుదేరాయి. రెండర్థాల

కావ్యంలోనే విలోమరచనలు చేసినవాళ్ళూ ఉన్నారు. క్రీ.శ. 14-వ శతాబ్దంచివర దైవజ్ఞ సూర్యపండితుడు రామకృష్ణ విలోమకావ్యం అనే రచనచేశాడు. ఇందులో రామకృష్ణులిద్దరి చరిత్రలూ సంగ్రహంగా చెప్పడమేకాక శ్లోకం మొదటినుంచి చివరకూ, చివరనుంచి మొదటికి ఒకలాగే నడుస్తుంది. ఈ కావ్యంలోని నలభై శ్లోకాలు అచ్చుపడ్డాయని మల్లాది సూర్యనారాయశాస్త్రిగారు ఒకటి ఉదాహరించారు.[2]

తం భూసుతాము క్తిముదారహాసం వందే యతోలవ్యభవం దయాశ్రీః
శ్రీయాదవం భవ్యలతోయదేవం సంహారదాముక్తి ముతానుభూతం.

క్రీ.శ 14-వ శతాబ్దపు చివరిరోజులలో ఇటువంటి పాండిత్య ప్రకర్ష కనబడడం విడ్డూరం కాదు. అంతకు రెండు వందల సంవత్సరాలకు ముందు మరీ ఉద్ధోలంగా బహుళార్థ రచనలు చేసినవాళ్ళు ఉన్నారు. క్రీ.శ. 1177 లో సోమప్రభాచార్యుడనే మహానుభావుడు ఒక్క శ్లోకమే వ్రాసి దానికి నూరురకాల అర్థాలు చెప్పాడట. అదే శ్లోకంలో 24 గురు జైనతీర్థంకరుల వృత్తాంతాలు ఉన్నాయట. అందులోనే బ్రహ్మవిష్ణునారదాదివైదిక దేవతల ప్రస్తుతులూ ఉన్నాయట. అందులోనే జైనమతాచార్యులు, నలుగురు చాళుక్యరాజులు, ఒక కవి, ఒక నాగరకాగ్రణి, కవిగారి గురుదేవులు మొదలైనవాళ్ళకు విడివిడిగా అన్వయించే అర్థాలున్నాయట. ఇంతమందికి అన్వయించిన ఆ శ్లోకం పుష్పకవిమానం కదా! చివరకు కవిపరంగా అన్వయించినా అర్థమైందట. ఈ కావ్యాన్ని శతార్థక కావ్యమనీ, ఈ కవిని శతార్థకకవి అనీ తరువాతివాళ్లు పిలువజొచ్చారు.[3]

ఈ గారడీరచనలన్నీ ఒక యెత్తూ, రెండర్థాల నాటకం ఒక ఎత్తూను! సంస్కృతసాహిత్యంలో ఒక ద్వ్యర్థినాటకంకూడ ఉందట. శ్రవ్యకావ్యం అయితే ఇంటిదగ్గర ఇన్ని నిఘంటువులూ, వ్యాఖ్యలూ దగ్గర పడేసుకొని పాఠకుడు రెండర్థాల రచనను అర్థంచేసుకొనడానికి ప్రయత్నం చేయవచ్చు. డ్రామాహాలులో కూర్చొని దృశ్యం చూస్తున్నప్పుడు ఒకే సంభాషణను రెండు

2. సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర – ద్వితీయసంపుటం, పుట 308.

3. 'ద్వ్యర్థిత్ర్యర్థికావ్యములు – ఉయ్యూర్తి వెంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక, సంపుటి 24, సంచిక 2.

రకాలుగా అర్థంచేసుకొనడం చాలా ఇబ్బందే. సంస్కృతంలో ఈ రెండర్థాల నాటకాన్ని ఎవరు వ్రాశారో, ఎప్పుడు వ్రాశారో, దాని ఇతివృత్తం ఏమిటో ఎవరికీ తెలియదు. స్కెర్మర్ దొరగారి సంస్కృతగ్రంథాల పట్టికలో దీని ప్రసక్తి ఉంది.[4] మొత్తంమీద సూరపరాజుగారి కాలంనాటికి సంస్కృతంలో బహుళార్థక రచనలు చాలా ఉన్నాయి. రామాయణభారతార్థాలను జోడించిన రచనలుకూడ ఎక్కువ. వాటి వివరాలు చూద్దాం.

సం	కాలం	కావ్యం	కవి	వివరం
1.	క్రీ.శ. 6-వ శతాబ్ది	ద్విసంధానం	దండి	బహుశా రాఘవపాండవీయమే ఇతివృత్తం కావచ్చు.
2.	క్రీ శ. 960-1000	ద్విసంధానం	నైఘంటుక ధనంజయుడు	రాఘవపాండవీయమే ఇందులోని ఇతివృత్తం
3.	క్రీ శ 11-వ శతాబ్ది	రామచరితం	సంధ్యాకర నంది	వంగదేశాన్ని పాలించిన రామపాలుని చరిత్రనూ శ్రీరాముని చరిత్రనూ జోడించాడు.
4.	క్రీ.శ. 1104	రాఘవపాండవీయం	కవిరాజ సూరి	13 సర్గల కావ్యం, 668 శ్లోకాలున్నాయి
5.	క్రీ.శ. 1182-89	పార్వతీరుక్మిణీయం	విద్యామాధవ కవి	పార్వతీపరిణయం, రుక్మిణీకల్యాణం జోడించి చెప్పాడు.
6.	క్రీ.శ 12-వ శతాబ్ది	శతార్థక కావ్యం	సోమప్రభాచార్యుడు	ఒకే శ్లోకానికి నూరర్థాలు వచ్చేటట్టు వ్రాసి అర్థాలు వివరించాడు.
7.	క్రీ శ 14-వ శతాబ్ది చివర	రామకృష్ణవిలోమం	దైవజ్ఞ సూర్య పండితుడు	రమారమి 40 శ్లోకాలు అచ్చయినవి. మొదటి నుంచి చివరకు, చివరి నుంచి మొదటికి శ్లోకం ఒకలాగే నడుస్తుంది

4. ఆం సా ప.పత్రిక - సంపుటి 24, సంచిక 2 : ఉయ్యూర్ది వారి వ్యాసం, పుట 61.

తన కాలంనాటికి సంస్కృతంలో కొన్ని ద్వ్యర్థి కావ్యాలున్నా సూరపరాజుగారు తెలుగులో అటువంటి రచన మొదలుపెట్టేటప్పుడు తమకు తామే మార్గదర్శకులు. శక్యాశక్యవిచారం లేకుండా ఈ రచనకు అంగీకరించినట్టు అయన చెప్పినా అన్నివిధాలా ఆయన శక్యులే. తమ కృతిలో చమత్కృతి చూపిస్తామని చెప్పి తెలుగుభాషలో రెండర్థాల కావ్యాలు వ్రాసేవాళ్లెవరైనా పాటించవలసిన నియమాలు కొన్ని తయారుచేసి మొదటే వాటిని బేరీజు వేశారు.

ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాఖిభాషాశ్లేష
యొక్కొక్కచోట నొక్కొక్కచోట
నుచితశబ్దశ్లేష యొక్కొక్కచోట న
ర్థశ్లేష యొక్కొక్కతరిని ముఖ్య
గౌణవృత్తిశ్లేషఘటన యొక్కొకతరి
నర్థాన్వయము వేరె యగుచు నునికి
శబ్దాన్వయవిభేదసంగతి యొక్కొక్క
తరి నివి యొక్కొక్క తరిని రెండు
మూడు గూడుటయు నన సముజ్వలముగ
నాకు దోచిన గతి బెక్కుపోక లమర
రామభారతకథలు పర్యాయదృష్టి
జూచు సుమతుల కేర్పడ నాచరింతు. [రాఘవ. 1-17]

ఈ పద్యంలో చెప్పిన నియమాలు ఆరురకాలు. వాటిని ఒక్కొక్కటీ చూద్దాం.

1. మాటవిరుపువల్ల సంస్కృతంద్వారా ఒక అర్థం, తెలుగులో వేరొక అర్థం పుట్టించడం :

దీనిని సూరపరాజుగారు ఎలా సాధించారో ఒక ఉదాహరణవల్ల చూద్దాం. దశరథుడు మునిబాలుణ్ణి ఏను గనుకొని చంపాక అతణ్ణి తీసుకొని తల్లిదండ్రులకు అప్పగిస్తాడు. ఆ ఘట్టంలోనిది ఈ పద్యం :

విని యతనిం దనపై నిడు-కొని యేగి నియమికి దగని ఘోరార్తి యొన
ర్చినవాడ మీకు దండ్యుడ-నని తను దెలుపుచును వారి కప్పనసేసెన్.

[రాఘవ. 1-28]

భారతార్థంలో ఇదే పద్యంతో పాండురాజుమాటలను సాధించాలి. ఒక ముని తన భార్యతో లేడిరూపాన క్రీడిస్తున్నప్పుడు పాండురాజు వాళ్లను చంపుతాడు. తరువాత పశ్చాత్తాపం పొందుతాడు. పై పద్యంలో 'ఏని, యతనిం, దనపై' అనే తెలుగుమాటలనే కలిపితే 'ఏనియతనిందన' అనే సంస్కృతపదం వస్తుంది. 'మిక్కిలినియతమైన నిందను పైన పడవేసుకొని' అని భారతార్థంలో అర్థం చెప్పుకోవాలి.

2. ఉచితశబ్దశ్లేష. ఏ భాషలోని పదాలకు ఆభాషలోనే శ్లేష :

పై ఉదాహరణలో ఒక భాషలోని మాటలనే గడుసుగా విరవడంవల్ల వేరేఅర్థం సాధించడం జరిగింది. ఇప్పుడు ఏ భాషలోని పదాలను ఆ భాషలోనే రకరకాలుగా విరిచి రెండేసి అర్థాలు సాధించే మార్గం. పై పద్యానికి తరువాత, దశరథుడు బాణం తీశాక మునిబాలుడు మరణించాడు. కొడుకుపోయాక ముని భరించలేని బాధతో ఇలా శపించాడు అని కవి ఇంకో కథగా చెప్తున్నాడు :

చేసి మనుజేశ్వరుండు తచ్చాపసనమున
నాత్మశరసముత్పాటనమాచరించె
దానబట్టి ప్రాణంబు లెంతయు జలింప
నసుతతోగ్రార్తి కోర్వక యతివరుండు. [రాఘవ. 1-29]

ఈ పద్యంలో చలింపన్ + అసుతతా + ఉగ్రార్తి అనే పదవిభాగాలు రామాయణార్థంలో చేసుకోవాలి. భారతార్థంలో పాండురాజు బాణానికాహుతైన ముని స్వయంగా శపించబోతున్నట్టు అర్థం చెప్పుకొందుకు వీలుగా అసు + తత + ఉగ్రార్తి అని అర్థం చెప్పుకోవాలి.

ఈ పద్యంలో సంస్కృతభాషలోని పదాలను రెండు రకాలుగా విరవడంవల్ల వచ్చే సభంగశ్లేషను చూశాం. ఇంక తెలుగులో సభంగశ్లేష చూద్దాం. తన బాణం వల్ల పడిపోయిన వ్యక్తిని చూడగానే మొట్టమొదట దశరథుడూ, పాండురాజా ఇలా విలపిస్తారు :

ఏనుం గవికర మరయక-పూనితిగా కిట్టిపొర్థులబొసగునాయెయెం
గానమె కాలనియమగతి-తో నావేట మునియుగము ద్రుంగించె దుర్దన్ [రాఘవ. 1-25]

రామాయణార్థంలో ఏనుంగు + అని, కరము + అరయక - ఏనుగనుకొని ఏమీ చూడకుండా అని అర్థం చెప్పుకోవాలి. భారతార్థంలో ఏనుఁగ + కనికరము + అరయక అని విరుచుకోవాలి.

3. అర్థశ్లేష. మాటలను వాడినప్పుడు నానార్థాలవల్ల వివిధార్థాలను సాధించవచ్చు :

పైన చెప్పిన 'ఏనుం గనికర మరయక' అనే పద్యంలో 'మునియుగము' అనే మాటలో యుగము అంటే ఆయుష్షు అనీ, జోడీ అనీ అర్థాలున్నాయి. రామాయణార్థంలో ఆయుర్దాయమనీ, భారతార్థంలో ద్వయమనీ అర్థం చెప్పుకోవాలి. ఇది సంస్కృతంలో అర్థశ్లేష. తెలుగులో అర్థశ్లేషకుకూడ ఉదాహరణలు పైపద్యాలలోనే ఉన్నాయి. 'చేసి మనుజేశ్వరుడు' అనే పద్యం మూడవ పాదంలో 'దానబట్టి' అనే మాటకు రామాయణార్థంలో దానఁ + పట్టి అని బోధపరుచుకోవాలి: 'పట్టి' అంటే కుమారుడు, చేత అని రెండర్థాలు.

4. ముఖ్యగౌణవృత్తిశ్లేష. ప్రపంచంలో రూఢిగా ఉన్నపదాలకు తెలివితేటలతో వేరే అర్థాన్ని సాధించడం :

లోపాముద్ర అగస్త్యుని భార్య అని అందరికీ తెలుసు. ఈ మాట వాడినప్పుడు భారతంలో వేరే అర్థం సాధించడం కష్టం. వనవాసంలో రాముడు అగస్త్యుణ్ణి చూశాడు. అర్జునునికి శివుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. ఈ ఘట్టంలో ఈ పద్యం చెప్పాడు :

భద్రగతి నరుగ లోపా-ముద్రానందస్వరూపమునిదర్శితని
ర్నిద్రప్రపన్నతాసం-పద్రుచిరత మెరయ నేత్రపర్వ మొనర్చెన్. [రాఘవ. 3-53]

భారతార్థంలో భద్రగతిన్ + అరుక్ + అలోప + అముద్ర + ఆనంద అని విరుచుకొని అర్థం చెప్పుకోవాలి.

ఈ ముఖ్యగౌణవృత్తిశ్లేషకు రాఘవపాండవీయంలోని రెండవ పద్యంలోనే ఉదాహరణ దొరుకుతుంది.

ఆ పట్టణ మేలెడి పృథి-వీపాలుడు భ్రుకుటిమాత్రవిముఖితసమదా
టోపారి పంక్తిరథుడు-దీపించు నుదారనీతి ధృతరాష్ట్రు డనన్. [రాఘవ. 1-2]

ధృత = ధరింపబడిన, రాష్ట్రుడు = దేశము గలవాడు అనే అర్థం దశరథునికి అన్వయించుకోవాలి.

ఈ శ్లేషలు కాక అర్థాన్వయశ్లేష, శబ్దాన్వయశ్లేష, ఈ చెప్పిన శ్లేషల సాంకర్యాలు కలిపితే రకరకాల మార్గాలు దొరుకుతాయి. వీటన్నిటినీ ఉపయోగించి సూరపరాజుగారు తెలుగులోని ఈ తొలి ద్వ్యర్థికావ్యాన్ని వ్రాశారు. ఇది రచిస్తున్నప్పుడు సంస్కృతరాఘవపాండవీయాలు చదివి కథల జోడింపులో పూర్వులను ఎంతవరకూ అనుకరించారో తెలియదు. ఇప్పటికీ ఎవరూ ఈ పరిశోధన చేసినట్టు లేదు. రామాయణభారతాలను జోడించడంకోసం ప్రసిద్ధ కథలలో కొన్నిమార్పులు చేయకతప్పదు. సూరపరాజుగారు చేసిన మార్పులు ఏమేమిటో పండితులు పేర్కొన్నారు.[5] అయితే బుద్ధున్నవాళ్లెవరూ ద్వ్యర్థి కావ్యాలను కథకోసం చదవరు. కవిగారి తెలివితేటలు ఏమాత్రమో చూద్దామని పాఠకుడూ, చదివేవాడు ఏ మాత్రం అర్థం చేసుకోగలడో అని రచయితా పరస్పరం ఉవ్విళ్ళూరుతూ ఉంటారు. అయితే ఈయూణ్ణి వెంకట వీరరాఘవాచార్యులవారు చెప్పినట్లు బహుళార్థక కావ్యాల రచనలో రచయిత మనస్సూ, చదవడంలో పాఠకుని మెదడూ క్లేశపడతాయి. వారన్నట్టు "పదములకు లేని యర్థములు దన పాండిత్యప్రౌఢిచేగాని, నైఘంటుక సాహాయ్యమునగాని సాధించి, భావసంపదగాని రససంపదగాని లేని తన గారడికవితచేతను, దన పాండితీ కౌశలముచేతను నీ కవి పఠితల నాశ్చర్యనిమగ్నులనుగా జేయునుగాని రసపరవశులనుగా జేయజాలడు.[6]

అయితే పింగళి సూరపరాజుగారు ఆడంబరాలను అభిలషించే చౌకబారు కళాకారులు కారు. పోషకుడు వాంఛించి ప్రస్తుతించినప్పుడు తన కుశాగ్రబుద్ధిని ప్రకటించడానికి ఇటువంటి ద్వ్యర్థికావ్యం వ్రాశారేగాని శ్లేషకన్నా ధ్వనికి ప్రాముఖ్యమివ్వాలని వారికి తెలుసు. కళ అంటే ఏమిటో, అది ఎలా పూర్ణంగా ఉదయిస్తుందో వారికి బాగా తెలుసు. సాహిత్యంపట్ల వారికి కొన్ని విశ్వాసాలు ఉన్నాయి. వాటిని ప్రకటించడానికి 'నవ్యప్రకార' రచన అవసరమేగాని ప్రోత్సహించేవాడు పూర్తిగా అత్యపూర్వ రచన చేయమని ఉత్సాహపరిస్తేనేగాని మహారచనకు అస్కారముండదు.

సూరపరాజుగారికి తగిన విధంగా ప్రోత్సాహమిచ్చి, వారిచేత సరస

---

5. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం–పీఠిక, వఝల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు, పుట 78.
6. ఆం.సా.ప.పత్రిక, సంపుటం 23, సంచిక 5.

ప్రబంధనిబం... చేయించిన రాజు నంద్యాల కృష్ణంరాజు, ఈయన ఆరవీటి వంశంలోని వాడు. అళియరామరాయల బంధువు. ఎలాంటి బంధువో చెప్పవచ్చు గాని విన్న వెంటనే బంధుత్వం ఠక్కున తెలియదు. ఈ నంద్యాల కృష్ణంరాజు అళియరామరాయల ముత్తాతగారి ఒక మనుమని మునిమనుమడు. అళియ రామరాయల ముత్తాత ఆరవీటి బుక్కరాజు. ఇతని వంశం తామరతంపర. ఇతని కొడుకులు, మనుమలు చిన్న మండలాధిపతులై నంద్యాలవారుగా, పొట్లపాడువారుగా, కోనేటివారుగా ప్రసిద్ధు లయ్యారు. ఆరవీటివారి వంశవృక్షం పద్మవ్యూహంలాగా కనబడుతుంది. ఐనా కృష్ణ దేవరాయలవారి అల్లుడుగా దక్షిణభారత దేశపు రాజకీయాలలో గొప్ప వ్యక్తిగా పేరుపొందిన అళియరామరాయలకూ, నంద్యాల కృష్ణంరాజుకూ గల సంబంధం చూసీచూడగానే తెలిసే టూకీవంశవృక్షం ఒకటి వేసి చూద్దాం.

ఆరవీటి బుక్కరాజు

అబ్బలమ్మవలన	ఐల్లాదేవివలన
సింగరయ్య	రామరాజు
నరసింగరాజు	శ్రీరంగరాజు
నారపరాజు	
నరసింగరాజు	
కృష్ణంరాజు	అళియరామరాయలు, తిరుమలదేవరాయలు

నంద్యాల కృష్ణంరాజుగారి తాత నారపరాజు క్రీ.శ. 1515 లో కొండవీటి వద్ద జరిగిన యుద్ధంలో కృష్ణదేవరాయల వారికి సహాయం చేశాడు. నంద్యాల కృష్ణంరాజుకూడా అళియరామరాయలకు ఏవో యుద్ధాలలో కొద్దిగానో గొప్పగానో తోడ్పడివుంటాడు. బహుశా శాంతియుతంగా దేశం వర్ధిల్లి నప్పుడు కేరళదేశానికి వెళ్ళిన అధికారులలో ఈ నంద్యాల కృష్ణంరాజుకూడా ఒకడై ఉంటాడు. కృష్ణ

దేవరాయలవారి సోదరుడు అచ్యుతదేవరాయలు మరణించిన తరువాత అళియరామరాజు క్రీ.శ.1542లో సదాశివరాయలకు పట్టం కట్టాడు. వెను వెంటనే కొంత సైన్యాన్ని ద్రావిడ రాజ్యాలపైకి పంపవలసివచ్చింది. తిరువనంతపురం పాలించే రాజుతిరుగుబాటు చేశాడు. అతణ్ణి అదుపులోకి తీసుకురావడానికి అళియరామరాజు సాక్షాత్తూ తన పెదతండ్రికుమారులైన చినతిమ్మ విట్ఠలరాజులను పంపించాడు. వాళ్లు గొప్పసేనతో వెళ్లారు. తిరువా న్కూరురాజు పాదాక్రాంతుడయ్యాడు. విజయనగరంసేనలు అనంతశయనందాకా వెళ్లి అక్కడ అనంతపద్మనాభుణ్ణి సేవించుకున్నారు. విట్ఠలరాజు చూపిన శౌర్యాన్ని మెచ్చుకుని అళియరామరాయలు అతణ్ణి ద్రావిడ, కేరళరాజ్యాలపై రాజప్రతినిధిగా నియమించాడు. క్రీ.శ. 1558 దాకా – కనీసం 15 సంవత్సరాలు విట్ఠలరాజు ఈ అధికారంలో ఉన్నాడు. ఈ కాలంలో నంద్యాల కృష్ణంరాజూ, అతడు చేరదీసిన పింగళి సూరపరాజుగారూ కూడ కేరళదేశం వెళ్లి ఉంటారు.

రాఘవపాండవీయం వ్రాసిన తరువాత సూరపరాజు గారి దృక్పథంలో చాలా మార్పులు వచ్చాయి. ఆయన పూర్వం లలాటేక్షణ భక్తిశీలుడు. ఇప్పుడు విశిష్టాద్వైతిగా మారారు. ఆయన కేరళనుంచి కాశ్మీరందాకా భారత దేశాన్ని మనఃఫలకంపై చిత్రించుకొని ఒక సమైక్యత అనాడే ఊహించు కోగలిగారు. పూర్వం పాండిత్యప్రకర్ష చూప సంసిద్ధులయేవారు. ఇప్పుడు భాషలో సుపరిచయమైన పదాలే వాడాలనీ, అవి సుకుమారంగా ఉండాలనీ, అభిప్రాయాలు సరళంగా ఉండాలనీ భావింపసాగారు. ఈ మహాకవిలో వచ్చిన మార్పులు గుర్తించిన నంద్యాల కృష్ణంరాజు వారి మాధుర్యమైన ఉరువాగ్వైచిత్రిని సఫలం చేయడానికి వారిచేత నిర్నిద్రసారస్యలీలాచిత్రమైన మహాప్రబంధం ఒకదానిని చేయించుకోదలిచాడు. సూరపరాజుగారుకూడ సకలలక్షణలక్షితమైన మహాప్రబంధమే కీర్తికారక మని భావిస్తున్నారు. ప్రభువుకోరికమేరకు కళా పూర్ణోదయం అనే ప్రబంధం చేయదలిచారు. ఈమహా కావ్యంలో మూడు విశే షాలు ఉంటాయని చెప్పారు:1. అత్యపూర్వకథాసంవిధాన వైచిత్రి, 2. శృంగార ప్రాయత, 3. పుణ్యవస్తువర్ణనాకర్ణనీయత.

సూరపరాజుగారు చెప్పిన ఈ మూడు విశేషాలూ అక్షరాలా ఈ మహా కావ్యంలో ఉన్నాయి. సూరపరాజు గారి కాలందాకా తెలుగుకవులందరూ తమ

కావ్యాల ఇతివృత్తాలను పురాణాలలోంచో, ఇతిహాసాలలోంచో తీసుకున్న వాళ్ళేగాని స్వయంగా ఒక కథను కల్పించి సజీవ పాత్రలను సృష్టించి స్వతంత్ర రచన చేయలేదు. సూరపరాజుగారే ఓం ప్రథమంగా ఈ కళాపూర్ణోదయంలో అటువంటి ప్రయత్నం చేశారు. అందుచేత ఈ కథ అతి అపూర్వం. ఈ కథా సంవిధానంలో ఉన్న వైచిత్రి నిజంగా మహనీయమే. ఈ ఇరవయ్యో శతాబ్దంలో సహితం తెలుగు నవలలు నిజమైన నవలల్లాగా లేవు. అటువంటిది 1550 ప్రాంతాలలో సూరపరాజుగారు కళాపూర్ణోదయాన్ని నవలలాగా వ్రాశారు. కవి స్వయంగా చెప్పే కథకన్నా పాత్రల సంభాషణలద్వారా పూర్వకథలు తెలిపే పద్ధతి చాలా మంచిది. కళాపూర్ణోదయంలో సూరపరాజుగారు ఈ పద్ధతినే వాడారు. కొంత నవలలాగ, కొంత నాటకంలాగ, కొంత ఈనాటి సినిమాచిత్రంలాగా ఈ రచన సాగింది. జీవితంలాగే కళాపూర్ణోదయం వెంటనే అర్థం కాదు. అర్థం స్ఫురించినా అంతరార్థం అవగాహన చేసుకోవడానికి చాలా వ్యవధి పడుతుంది. అయితే ఉత్త కథమాత్రమే కావలసిన వాళ్ళకు సైతం ఈ కావ్యం కమ్మని విందు చేస్తుంది.

కళాపూర్ణోదయ కథాసంగ్రహం

ప్రథమాశ్వాసం: శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకానగరం పాలిస్తూ ఉండిన రోజులలో ఆ ఊరి చివరనున్న ఉద్యానవనంలో కలభాషిణి అనే చిన్నది చెలికత్తెలతో ఉయ్యాల లూగుతూవుంది. ఆ జవరాలు వెలబాలిక. ఆమె అందం ఆ ఊరిలోని విటులను ఉవ్విళ్ళూరిస్తూ ఉంటుంది. ఆ పిల్ల చాకులాంటిది. కుశాగ్రబుద్ధి. కలభాషిణి ఉయ్యాల ఊగుతూంటే అదే సమయంలో ఆకాశంలో ఇటు శిష్యసమేతంగా నారదుడూ, అటు ప్రియునితో రంభా వస్తున్నారు. నారదుని శిష్యుడు చాలా గొప్ప కవి. ఒకసారి దండకం ఒకటి చెప్పి కృష్ణుణ్ణి మెప్పించి ఒక మణిహారాన్ని బహుమానంగా పుచ్చుకున్నాడు. అతని పేరు మణికంధరుడు. సానిపాపలు ఉయ్యాల లూగుతుంటే ఆ కవి వర్ణించకుండా ఉండలేకపోయాడు. ఇలా పొగిడాడు:

> తమి బూదీగెల తూగుటుయ్యెలల బంతా లాడుచుం దూగువా
> కొమరుం బ్రాయపు గబ్బిగుబ్బెతల యంఘ్రుల్ లక్కగా జాగి మిం
> టిమొగంబై చనుదెంచు కీవి గనుగొంటే దివ్యమౌనీంద్ర వా
> కమ్మగిన్నెతలమీద గయ్యమునకుం గాల్దాచులా గొప్పెదుర్ [కళా. 1-44]

ఇది విని నారదుడు మెచ్చుకొన్నాడు. 'దేవతాస్త్రీలతో కయ్యానికి కాలు చాచడం

అంటావేమిటోయ్. వాళ్ళ తలదన్నడాని కన్నా తప్పులేదు' అన్నాడు దేవముని. ఈ మాటలు అంటూ ఉంటే విమనాంలో అటునుంచి వస్తున్న రంభ విన్నది. దానితో ఆమెమన సొకలాగా అయింది. అయితే భావాలు మనసులోనే దాచుకుని నారదుణ్ని పలకరించినట్లు పలకరించి రెండు ఎత్తిపొడుద్దా మనుకుంది. నలకూబరునికి నారదుణ్ని చూపి 'నమస్కరించిపోదాం' అన్నది. ఆ ప్రేయసీ ప్రియులు నమస్కరించారు. 'ఒండొరులపై వదలని ప్రేమకలిగి భాసిల్లండి' అని నారదుడు దీవించాడు. రంభ ఒకమాట అంటించింది. 'అయ్యా. మీ దీవన చేత మా ప్రేమ కొంత చెడకుండా నిలుస్తుందేమో గాని ఇతడు మానవకాంతల అందానికి ముగ్ధుడవకుండా ఉంటాడా' అన్నది. 'మాతలదన్నే మానవకాంతలు' అని ఆమె ఎత్తిపొడుపు. నారదుడు 'ఏమిటి నీఉద్దేశ్యం' అన్నాడు 'రండి. మా విమానంలో క్రిందికి దింపుతాం. మాట్లాడుకొంటూ వెళ్ళవచ్చు' అని రంభ ఆహ్వానించి. లిఫ్ట్ ఆఫర్ చేసి ఉపచారాలు చేసింది.

విమానం దిగివస్తూఉంటే ఈశతాబ్దంలో మనమే తలెత్తిచూస్తాం. ఆ రోజుల్లో వాళ్లు చూడరా? కలభాషిణి చూసింది. ఆమెకళ్ళకు నలకూబరుని అందం కనిపించింది. ఆమె అలాగే చూస్తున్నది. విమానంలో వాళ్లు తమలో తాము మాట్లాడుకొంటున్నారు నారదుడు 'ఏమిటి నీ ఉద్దేశ్యం?' అని రంభను అడిగాడు. 'మానవకాంతలు మాతల దన్నుతారని మీరన్నారు గాని. ఎవ్వరూ మమ్మల్ని సరిపోల రనడానికి కుబేరుని కుమారుడైన ఈ నలకూబరుడే సాక్ష్యం.' అన్నది రంభ. 'రోజు లొక్కలాగే ఉండ'వని నారదుడిలా అన్నాడు:

> నిను బోలు వనిత నీకును-వనజముఖీ. యితని బోలువా డితనికి నెం
> దును గల్గి కలచునో! యి-ట్టి నిగాఢపుముదము సొంపు తీవులు చనునే?
>
> [కళా. 1-61]

నారదుని వంటి ముని నవ్వులాట కన్నవిసైతం నిజమై ఇబ్బంది పెడతాయి. ఆ సంగతి రంభకు తెలుసు. అందుచేత 'స్వామీ. చాలించండి' అన్నది. అంతట విమానం తోటలో దిగింది. నారదుణ్ణీ. అతని శిష్యుణ్ణీ దింపి విమానం మళ్ళీ ఎగిరింది. నలకూబరుని అందాన్ని కళ్ళతో తాగేస్తున్న కలభాషిణి చెవులు రిక్కబొడుచుకుని. విమానంలోని వారి మాటలేమైనా వినబడతాయేమో అని వినగలిగినన్నీ విన్నది. ఆ మాటలవల్ల వాళ్లు రంభా నలకూబరులని నిర్ణయించుకున్నది. ఆ విమానం కనిపించేదాకా అతని అందాన్ని చూసి వెనక్కి తిరిగివచ్చింది.

నారదుడు శిష్యసమేతుడై వెడుతున్నాడు. అతణ్ణి కలభాషిణి కలుసుకుంది. ఆమెకు వీళ్ళిద్దరూ కొత్త కానేకారు. శ్రీకృష్ణుని కొలువులో ఆమె స్వామివారిని సేవిస్తూఉంటుంది. మణికంధరుడు చెప్పిన దండకాన్ని ఏకసంధన గ్రహించి అప్పచెప్పి అందరినీ ఆశ్చర్య నిమగ్నులను కావించింది. కలభాషిణి నారదుణ్ణి కలుసుకొని నమస్కరించింది. 'వాళ్లు రంభానలకూబరులేనా' అని అడిగింది. 'అవును. నీ కెలా తెలును? విమానంలో అను

కున్న మాటలు విన్నావా?' అని ప్రశ్నించాడు. 'చిత్రం' అన్నదామె. రంభకు సవతికయ్యంలో గర్వ మణుగుతుందని మాటల సందర్భంలో నారదు డన్నాడు 'ఎవ రా సవతి?' అని కుతూహలంతో కలభాషిణి అడిగింది నారదుడు ఇలా అన్నాడు:

సవతియన నింక నొకతెన్-భువిలోపల వేర వెదకబోవలయునె! యో
ధవళాక్షి! నీవ కానే-రవె దైవనియుక్తి గొంత ప్రాప్తి గలిగినన్? [కళా. 1-74]

ఈ మాటలు విని 'నాకంతటి అదృష్టమా? రంభలాంటి రూపం నాకెలా వస్తుంది?' అన్నది కలభాషిణి. 'దానికే?' అని నారదుడు మాటల ధోరణి మార్చేశాడు 'మా శిష్యుడు చెప్పిన దండకం చదువు' అన్నాడు. ఆమె చదివింది. మణికంధరుని కవిత్వాన్ని మెచ్చుకొంది కవిత్వమంటే ఎలా ఉండాలో సూచించింది 'మునీంద్రా, అంతఃపురంలోకి మీ శిష్యుడు ప్రవేశించలేడుకదా అప్పుడు మీవీణ మీరే మోసుకొని వెడుతున్నారు. నన్ను కనికరించి ఆ సేవ నాకు ప్రసాదించండి' అని వేడింది. 'అలాగే' అని నారదుడు అంగీకరించాడు. ఆమె ఏదో రహస్యంగా అడగాలనుకుంటున్నదని గ్రహించి మణికంధరుడు కొంచెం దూరంగా వెళ్ళాడు. అప్పుడు కలభాషిణి "మునీంద్రా. విమానంలో తిరిగి వెళ్ళిపోతున్న రంభానలకూబరులు తమలో తాము మాట్లాడుకోవడం విన్నాను అతడు 'కళాపూర్ణుని విషయం చెప్పు' అని ఆమె నడిగాడు. రంభ 'చెప్పకూడదు' అంది. దయచేసి ఆ కళా పూర్ణుని కథేమిటో చెప్తారా?" అని అడిగింది. నారదుడు దివ్యదృష్టితో చూశాడు. 'ఆ కథ నేను కూడా చెప్పకూడ'దన్నాడు 'ఎందువల్ల?' అని కలభాషిణి కుతూహలంతో అడిగింది. ఆ కథ చెప్పినవాళ్ళు భూలోకంలో పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగా చిరకాలం ఆయురారోగ్యాలతో ఉంటారు. దేవతలం ఆ కథ చెప్పితే మానవలోకంలో పుట్టాలిగా, అందుచేత అది మాకు శాపం; చెప్పం' అన్నాడు

ద్వితీయాశ్వాసం: నారదుడు శ్రీకృష్ణుని దగ్గరికి వస్తూ పోతూ ఉండడానికి కారణం ఒకటుంది. అతనికి తుంబురుణ్ణి గానంలో ఓడించాలనే కోరిక ఒక టుంది. శ్రీకృష్ణుడూ, అతని భార్యలూతప్ప, మరెవ్వరూ తనకు దివ్యగానం నేర్పలేరని నారదునికి తెలుసు. అందుకే ఏళ్ళతరబడి వాళ్ళదగ్గర నేర్చుకొన్నాడు అతనితో పాటు మణికంధరుడూ, కలభాషిణీ అంతటి గానకళాప్రపూర్ణులయ్యారు విద్య పూర్తికాగానే శ్రీకృష్ణుని భార్యలు నారదుణ్ణి మెచ్చుకొన్నారు బయటికి వచ్చాక అతనికి అనుమానం వేసింది. ఆ పొగడ్త నిజమా? ముఖస్తుతా? 'కామరూపం ధరించగల శక్తి కనుక నాకుంటే నేను వాళ్ళ చెలికత్తెవేషంలో వెళ్ళి నిజం తెలుసుకొందును కదా?' అని కలభాషిణి అన్నది. 'ఆ శక్తి నేను ప్రసాదిస్తాను. వెళ్ళి తెలుసుకొని రా' అని నారదుడు ఆమెకు ఆ సామర్థ్యాన్ని శాశ్వతంగా ప్రసాదించాడు ఆమె తెలుసుకొని వచ్చి విన్నవించింది నారదు డామె నిలా దీవించాడు:

కొమ్మ మున్ను నీ వాత్మలో గోరినట్టి
కాంతు రంభామనోహరాకారు డగుచు

మెరయువానిని గూడి రమించగలవు
నమ్ము, భామినిక నీ భవనమున కనియె [కళా. 2-48]

కలభాషిణిని యిలా దీవించి, మణికంధరుణ్ణి తీర్థయాత్రలు చేయమని, హరిని కీర్తించమని ఉపదేశించి నారదుడు వెళ్ళిపోయాడు. ఆ తరువాత చాలాకాలానికి కల భాషిణి తన గృహారామంలో కూర్చుని వీణ వాయిస్తుంటే ఒక సిద్ధుడు ఆకాశంలోంచి సింహా రూఢుడై దిగివచ్చాడు. అతని పేరు మణిస్తంభుడు. ఈ సిద్ధుడు ఆమెపాట వినడం కోసమే వచ్చాడట. ఆమెతోపాటు సరిసమానంగావిద్య నేర్చుకొన్న మణికంధరుడు గానం కట్టిపెట్టి ధ్యానంలో పడ్డంవల్ల సంగీతం అంటే చెవికోసుకునే ఈ సిద్ధుడు, పాపం, పాట-పస్తులు పండుకొంటున్నాడు. అయితే అదృష్టవశాత్తూ అతనికి దూరదృష్టి, దూరశ్రవణం మొదలైన సిద్ధులు ఉన్నాయి కనుక మణికంధరునిలాగా పాడే ఈ కలభాషిణిని దివ్యదృష్టివల్ల తెలుసుకొని కీలుసింహంమీద ఎక్కి యెకాయెకి వచ్చాడు

మణిస్తంభుడు చెప్పే విషయాలన్నీ కలభాషిణి ఆశ్చర్యంతో విన్నది. అతడు తన సిద్ధులను ప్రత్యక్షంగా ప్రయోగించి ఆమెకు చూపించాడు. ఆమె చెలికత్తెలను దూరంగా పంపించి, వాళ్లు ఆడుకొనే మాటలు, చేసిన చేష్టలు చెప్పాడు. అత డంటే ఆమెకు నమ్మకం కలిగింది. తనతోపాటు విద్య నేర్చుకొన్న మణికంధరుని విషయాలు తెలుసుకోవాలని అనుకుంది అతని తీర్థయాత్రలను, తపస్సును సిద్ధుడు చెప్పాడు. ఈ మణిస్తంభుడు చెప్తున్న వన్నీ నిజమేనని ఆదారంట పోతున్న ఒక చిలుక చెప్పింది. అది దేవలోకంలోనిదట. మణికంధరుడు చేస్తున్న తపస్సుకు భయపడి దానిని చెడగొట్టడానికి ఇంద్రుడు రంభను పంపించినట్లు ఆ చిలుక చెప్పింది. కలభాషిణి సంతోషించి ఆ చిలుకను పంపించింది.

మూడో ఆశ్వాసం: 'అమ్మా కలభాషిణీ, నీదగ్గరకు నేను రావడం నీపాట వినడానికి, వీణ తీసుకొని పాడు' అన్నాడు సిద్ధుడు ఆమె కొంత పాడి, 'ఇప్పుడు మణికంధరు డెలా ఉన్నాడు? రంభ ఏం చేస్తూంది?' అని అడిగింది సిద్ధుడు దివ్యదృష్టితో చూసి కనిపించేదంతా చెప్పాడు. మణికంధరుడెలా రంభకు లోబడిందీ పూసగుచ్చినట్టు చెప్పాడు అతని శక్తులకు ఆశ్చర్యపడి, కలభాషిణి, 'మహాత్మా, మీరు మాయింట ఒకటిరెండు పూటలేనా ఉండాలి' అని ప్రార్థించింది అతడుంటానన్నాడు. కొంతసేపయాక మళ్ళీ 'దివ్యదృష్టితో చూస్తారా, వాళ్ళేం చేస్తున్నారు?' అని అడిగింది 'ఎన్నిసార్లయినా చూస్తాను నాకేం శంక ల్లేవు రాతిప్రతిమకు చక్కలిగింతలా?' అని సిద్ధుడు చూశాడు. రంభామణికంధరులు రతిక్రీడలో ఉన్నారట. ఆమె పరవశంలో 'నలకూబరా విడవిడురా' అని పలవరిస్తోందిట. (సిద్ధుడీ సంగతులు చెప్పగానే కలభాషిణిలో కొత్తకుతూహలం పుట్టింది. ఆమె నలకూబరుని అందానికేనాడో ముగ్ధురాలైంది, మోహించింది.) 'ఇప్పుడు నలకూబరు డెక్కడున్నా'డని నేరు విడిచి అడిగేసింది. 'రంభ ఉన్నవనందగ్గిరే ఒకచోట కనిపెట్టుకొనిఉన్నా'డని సిద్ధుడు చెప్పాడు చెప్పి ఊరుకోలేదు. 'నీ మనస్సు నలకూబరునిపై

వుంది, ఇంకేం పాడుతావు? వెడతా' అన్నాడు. 'వెడతారా? నన్నేం చేసి పోతారు' అని బాధపడి, 'ఎలాగైనా నన్ను నలకూబరునిదగ్గరకు చేర్చండి' అని ప్రాధేయపడింది. 'సరే, నన్ను ముట్టుకోకుండా, ఈ కీలుసింహం మీద దూరంగా కూర్చో. అక్కడకు చేరుస్తాను' అన్నాడు మణిస్తంభుడు. ఆమె అలాగే కూర్చుంది. సింహం ఎగిరిపోయింది.

మేఘాల దారిలో వారికి రంభచెలికత్తెలు ఎదురుపడ్డారు. 'ఏం, మీ ప్రియసఖిని వదలివస్తున్నారేం? ఆవిడగారు మణికంధరుణ్ణి మరి కొన్నాళ్లు అనుగ్రహిస్తుందా?' అని సిద్ధుడు ప్రశ్నించాడు. 'ఇంకేమి మణికంధరుడు? అయనగా రెటు పోయాడో ఎవరికి తెలుసు? ఇప్పుడు రంభమ్మ నలకూబరునితో కులుకుతూంది.' అని చెలికత్తెలు చెప్పారు. కలభాషిణిగుండెలు ఒక్కక్షణం ఆగిపోయాయి. వాళ్లు పయనిస్తున్న సింహం నిజంగానే ఆగిపోయింది. ఎంత మొత్తినా కదలలేదు. దానికి కారణం ఉంది. వాళ్లు మృగేంద్రవాహన అనే శక్తి ఆలయంమీదుగా పయనిస్తున్నారు. ఎలాంటి సింహాలేనా ఆ చుట్టపక్కల పయనించడానికి భయపడతాయి. కాబట్టి, 'దిగి ఆశక్తిని సేవించుకొని వెళ్ళడం మంచి'దని సిద్ధుడు చెప్పాడు. దేవాలయందగ్గర కలభాషిణిని వదలి మణిస్తంభుడు పువ్వులకోసం వెళ్లాడు. ఆ గుడిలో ఒక పండుముసలమ్మ ఉంది. ఆమె పేరు సముఖాసత్తి.

కలభాషిణి గుడిలోకి రాగానే ఆ ముసలమ్మ గాభరాపడింది. 'అయ్యో, ఆ సిద్ధునితో ఎందుకు వచ్చావుతల్లీ! వీడు నిన్ను బలివేయడానికి తీసుకువచ్చాడు' అని చెప్పింది. కలభాషిణి నివ్వెరపోయింది. 'నిజం తల్లీ, ఈశక్తి చాలా సత్యమున్న దేవత. ఇక్కడ వ్రాసిన శాసనాలు చూడు' అని చెప్పింది. 'ఇక్కడ రెండేళ్లు జితేంద్రియత్వంతో తపస్సు చేస్తే కోరికలు సిద్ధిస్తాయి. తొందరగా వెంటనే ఈడేరాలంటే ఆ గోరు గల్లుతో కళ్లు తోడుకొన్నవాళ్ళకు దివ్యదృష్టి, ఆ నారసంతో చెవులు పొడుచుకొంటే దూరశ్రవణశక్తులు వస్తాయి. ఆ సురియతో నాల్క కోసుకొన్నవాళ్ళకు సారస్వతప్రౌఢి సిద్ధిస్తుంది. ఈ గండకత్తెరతో తల ఉత్తరించుకొంటే అది మళ్లా అతుక్కొని తనను చంపదలచినవాళ్ళనే చంపేశక్తులు వస్తాయి. గానవిద్యలో ఆరితేరిన వారకాంతను–అందమైన దానిని–బలియిస్తే మహారాజ్యపదవివస్తుంది.' అని వేరువేరు శాసనాలు అక్కడ ఉన్నాయి. 'ఈ మణిస్తంభుడు నాముందే దూరదృష్టి, దూరశ్రవణశక్తులు సంపాదించాడు. నేను కాశ్మీరదేశంనుంచి వచ్చాను. నా పేరు సముఖాసత్తి. ఈ సిద్ధుడు నిన్ను బలివేస్తాడు' అని అవ్వచెప్పింది.

అంతలో సిద్ధుడు వచ్చాడు. కలభాషిణిని నిజంగానే బలివేయబోయాడు. అవ్వ దేవిమీద ఒట్టుపెట్టింది 'తల్లీ, నామాట నిజమయ్యేటట్టు చూడు' అని మొక్కుకుంది అయినావాడు లక్ష్యపెట్టక కత్తి ఎత్తి అడ్డువచ్చిన అవ్వను నరికి కలభాషిణిశిరస్సు ఖండించబోయాడు. అవ్వ పెట్టిన ఒట్టు ఫలించి, వాడు కలభాషిణితోసహా దూరంగా ఎక్కడికో ఎగిరిపోయాడు వాళ్లు ఎగిరిపోవడం అవ్వచూసింది. అయితే ఇప్పు డామె అవ్వ కాదు. యువతి అయింది. ఆమె ఆ దేవాలయంలోనే యోగాభ్యాసం చేస్తూ ఉండిపోయింది

కొంతకాలం గడిచాక కలభాషిణి ఆ గుడిలోకి సురక్షితంగా వచ్చింది. 'బ్రతికొచ్చావా తల్లీ' అని యువతి అడిగింది 'నువ్వెవరమ్మా' అంది కలభాషిణి. 'నేను ఆ అవ్వనే. దేవిదయవల్ల బ్రతకడమేకాక యౌవనంకూడా పొందాను' అంది సుముఖాసత్తి. అంతలో మణికంధరుడు అక్కడకు వచ్చాడు. తనతోపాటు గానవిద్య నేర్చుకొన్న కలభాషిణిని చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. వాళ్ళిద్దరూ యోగక్షేమాలు ప్రశ్నించుకొనేలోగా ఆ గుడిలోకి మణిస్తంభుడు కత్తిపట్టుకువచ్చాడు 'నీకోసం అన్నిచోట్లా గాలించాను' అని కలభాషిణితో చెప్పి 'ఈమె ఎవరు?' అని సుముఖాసత్తిని అడిగాడు. తెలుసుకొని ఆశ్చర్యపోయాడు 'ఇక్కడనుంచి వెళ్ళాక ఏం జరిగింది?' అని సుముఖాసత్తి అడిగింది. మణిస్తంభుడు ఇలా చెప్పాడు: 'దేవి నన్నూ, ఈమెనీ ఎగరగొట్టగా వెళ్ళి ఎక్కడో ఒక పూలపాన్పుపై పడ్డాం. భయంతో ఆమె ఒణుకుతూంటే నాకు కామోద్రేకం కలిగింది. నేనామెను బలాత్కరింప బోయాను ఆమె 'రక్షించండి' అని కేకలు వేసింది. ఎక్కడినుంచో నలకూబరుడు వచ్చాడు. నన్ను తరిమితరిమి కొట్టాడు. నా కత్తి లాక్కొన్నాడు. అప్పుడు రంభ వచ్చి నలకూబరుణ్ణి తనతోపాటు తీసుకుపోయింది. నేను వాళ్ళ వెనుకనే వెళ్ళాను నా కత్తి చాలా గొప్పది దానికి మహిమ లున్నాయి. దానిని పోగొట్టుకోవడం ఇష్టం లేక వెళ్ళాను ఒక పొదరింట్లో రంభానలకూబరులు క్రీడిస్తున్నారు. కొంతసేపటికి అక్కడికి ఇంకో రంభ వచ్చింది. ఒకరి ముఖా లొకరు చూసుకున్నారు. నలకూబరుడు నివ్వెరపోయాడు ఎవరు అసలురంభో చెప్పలేకపోయాడు. రంభ లిద్దరూ మాట్లాడుకొన్నారు. ఎంతకీ తెగ లేదు. అక్కడకు నారదుడు వచ్చాడు. అతడు ఈ కలహాభోజనం కడుపునిండా ఆరగించి చక్కాపోయాడు. సవతుల కయ్యం సాగుతూనే ఉంది. ఒక రంభ, 'పద ఇంద్రలోకానికి అక్కడ తేల్చుకుందాం' అంది. రెండోది 'రా' నన్నది. రానన్న రంభ నకిలీరంభ,అని తేలి పోయింది అసలురంభ దానిని శపించింది. కత్తితో దాని తల తెగాలని శపించింది. కపట రంభ పోయింది. అసల్తు రంభ నలకూబరునితో క్రీడిస్తూంది. కొంతసేపు పోయాక మరో నలకూబరుడు వచ్చాడు ఇందాకా జరిగినదాని కిప్పుడు పుంభావ కలహం జరిగింది ఎవరు సత్యనలకూబరుడో తేలలేదు. మల్లయుద్ధం చేశారు. చివరకు రంభకో ఉపాయం తట్టింది 'మిమ్మల్ని ఓ ప్రశ్న వేస్తాను ఎవరు సమాధానం చెప్తే అతడే నిజమైన నల కూబరుడు' అన్నది ఆమె అడిగిన ప్రశ్న ఏమిటంటే 'మనకు కళాపూర్ణుని ప్రసక్తి ఎప్పుడు వచ్చింది? నే నేం చెప్పాను?' ఈ ప్రశ్నకు కొత్తగా వచ్చిన వాడే సమాధానం చెప్పాడు మొదటివాడు తెల్లముఖం వేశాడు. వాడు మోసగా డని గ్రహించి అల్పావశిష్టా యువుగా శపించాడు 'ఎవరు నువ్వు?' అని ప్రశ్నించి తేల్చుకొనేలోపల రంభ నిజమైన నలకూబరుణ్ణి తీసుకుని వెళ్ళిపోయింది. నాకత్తి నాకు దొరికింది. అది తీసుకు ఇలా వచ్చాను ' ఇలా చెప్పి మణిస్తంభుడు కలభాషిణిని చూసి ఇంక నీకథ చెప్పు అన్నాడు

నాలుగోఆశ్వాశం: 'నాకథ చెప్పడాని కేముంది? అంతా నువ్వేచెప్పావు ఆకపటరంభను నేనే' అంది కలభాషిణి.

అందరూ ఆశ్చర్యపోయారు కలభాషిణి విచారించింది తాను క్రీడించింది సత్య నలకూబరునితో కాదన్నమాట శాపగ్రస్తురాలైనా ఫలితం దక్కలేదన్నమాట ఈనగాచి నక్కలపాలు చేసినట్టు ఇన్నాళ్లు దాచిన శీలాన్ని ఏ దుర్మార్గుని పాలు చేశానో అని వగచింది. 'విచారించకు. ఆ కపటనలకూబరుణ్ణి నేనే' అన్నాడు మణికంధరుడు అమె ఆశ్చర్యపోయింది

'నిజం. నాతపస్సు చెడకొట్టి, రంభ నాతో మొదట క్రీడించింది పారవశ్యంలో నల కూబరుని పేరు పలవరించింది. నాకు రోత పుట్టింది. ఆమెను వదలి వెళ్ళిపోయాను ఆ దేవవేశ్యకు బుద్ధిచెప్పాలని నా తపో మహిమలన్నీ ధారపోసి నలకూబరుని రూపు పొంది ఆమెకు తెలియకుండా ఆమెతో క్రీడించాను నీ ఆర్తనాదం విని రక్షించడానికి వచ్చాను తరువాత నీకు తెలుసు' అన్నాడు మణికంధరుడు

'పోనీలే, నా అందం కృతార్థమైంది. నువ్వంటే నాకు తొలినుంచి ఇష్టమే ఆ ప్రేమను బయటపెట్టలేదు అయినా ఇప్పుడు నామాటలు ఎవరు నమ్ముతారు' అంది కలభాషిణి 'ప్రేమలో కొన్ని వింత తత్త్వాలుంటాయిలే' అని మణికంధరుడు కాశ్మీర దేశంలోని సుగాత్రీశాలీనుల కథ చెప్పాడు

"కాశ్మీరదేశంలో శారదాపీఠం ఉంది శంఖంలో పోసినదే తీర్థం అక్కడివాళ్లు మెచ్చుకొన్నదే కవిత్వం. నా సాహిత్య స్థాయిని తేల్చుకొనడానికి కాశ్మీరం వెళ్ళాను అక్కడో వేదగురువుఇంటికి వెళ్లాను. అతని శిష్యు డొక పుస్తకం తెచ్చాడు 'ఏమిరా ఇంత ఆలస్యమేం?' అని గురువు అడిగాడు 'కారణం ఉంది. నేను పూలతోటకువెళ్ళి శాలీనుణ్ని పుస్తకం అడిగాను. ఆయన సుగాత్రి తొడలమీద కాళ్లు పెట్టుకుని ఉన్నాడు ఆ భార్యాభర్తలు ఏదో మాట్లాడుకుంటున్నారు ఉన్నట్టుండి ఆయనకు కోపంవచ్చి నూరుతాళ్ళ కోనేటిలో పడిపోయాడు ఆవిడకూడ అతనితోబాటు ఉరికింది నేను పుస్తకం తెచ్చాను' అని శిష్యుడు చెప్పాడు. ఆ దంపతుల మరణానికి అందరూ రోదించారు

ఆ పుస్తకంలో సుగాత్రీశాలీనుల కథ ఉంది. దానిని శారదాదేవి స్వయంగా వ్రాసిందట. శారదాపీఠంపూజారికి సుగాత్రి అనే కూతురు ఉంది ఆమెను శాలీను డనే అబ్బాయి కిచ్చి పెళ్ళిచేశారు ఇల్లరికం ఉంచుకున్నారు శోభనంగదిలో భార్య సర్వాలంకార శోభితయై వస్తే అతడు కన్నెత్తి చూడలేదు ఇలా ఒకనాడు కాదు. పలునాళ్లు. ఈ సంగతి బహిరంగ రహస్యం అత్తగా రీ సంగతి విని అల్లుణ్ని వివగించు కొంది. తోటపనులను పెట్టింది. ఒకనాడు వర్షం వచ్చింది భర్త తోటలో తడిసిపోతున్నాడేమో అని సుగాత్రి బాధపడింది తన ఆభరణాలన్నీ తీసేసి భర్తతోపాటు తోటలో పనిచేసి అలిసిపోయింది. ఆమె సహజ సౌందర్యానికి ముగ్ధుడై శాలీను డామెను ఏలుకొన్నాడు ఆ రాత్రి పడకటింట్లో ఆమె మళ్ళీ ఆభరణాలతో అడుగుపెడితే కన్నెత్తి చూడలేదు చివరకు కొన్నాళ్లకు శాలీనుని వింత ప్రేమతత్త్వం అందరికీ అర్థం అయింది సుగాత్రి పాతివ్రత్యానికి

శారదాదేవి ప్రత్యక్షమైంది. వాళ్ళ చరిత్రను తానే వ్రాసి కాశ్మీరదేశంలో వ్రాయడం, చదవడం వచ్చినవాళ్ళందరికీ ఇచ్చింది. ఏ కారణంవల్లనో ఆదంపతులు కోనేటిలో ఉరికి చచ్చిపోయారు."

ఈ కథ చెప్పి మణికంధరుడు ' ఆ శాలీనునిలాగే నువ్వూ నీ ప్రేమలో ఒక తరహాకు చెందినదానివి ' అన్నాడు అన్నాక సముఖాసత్తిని చూసి 'ఏమమ్మా, నువ్వు కాశ్మీరదేశంనుంచి వచ్చా నన్నావే ఈ సుగాత్రీ శాలీనుల కథ నీకు తెలియదా?' అని ప్రశ్నించాడు. 'తెలియకేం? ఆ సుగాత్రిని నేనే' అంది సముఖాసత్తి అందరూ ఆశ్చర్యపోయారు. 'నూరుతాళ్ళ కోనేటిలో పడి ఎలా బ్రతికావు?' అన్నారు. 'నన్నో మొసలి మ్రింగి అరిగించుకోలేక మరునాడు బయట పారేసింది. నన్ను నా పతితో చేర్చడం నీభారమని వాటికి మ్రొక్కుకుని తీర్థయాత్రలు చేస్తూ ముసలిదాన్ని అయ్యాను సుముఖులు అంటే శాస్త్ర విదులు. వాళ్ల సమీపంలో ఎప్పుడూ వర్తించడంచేత సుముఖాసత్తి అని పిలిచేవారు. ఇక్కడకు చేరాక నాకథ మీకు తెలుసు ' అంది. నేను బ్రతికానుగాని నా భర్త ఏమయ్యారో అని బాధపడింది.

నీ భర్తమాత్రం ఎందుకు జీవించడు? నేనే నీభర్తను' అని మణిస్తంభుడు అన్నాడు. ఆమె నమ్మలేనంత ఆశ్చర్యపడింది అతడు వివరించాడు ఆ మడుగులో ఒక యోగి జలస్తంభన విద్యతో సమాధిలో ఉన్నాడు అతడు కనికరించి శాలీనుణ్ణి కాపాడి యోగవిద్యలు నేర్పివయస్తంభనపు మణి, మహిమలున్న కత్తి, ఎగిరే సింహం ఇచ్చాడు. స్తంభనపు మణివల్ల అతనికి మణిస్తంభుడనే పేరు వచ్చింది

ఈ నలుగురూ ఒకరి నొకరు పరస్పరం గుర్తించుకున్నాక కల భాషిణీమణికంధరులు వారివారి శాపాలు తలచుకొన్నారు. 'అయ్యో, కళాపూర్ణుని ప్రసక్తి ద్వారకదగ్గిర వచ్చిందని చెప్పలేకపోయావా, శాపం తప్పేది' అన్నది కలభాషిణి 'నాకేం తెలుసు' అన్నాడు. మణింకధరుడు 'ఔనౌను, నేను నారదమునీంద్రుణ్ని అడిగినప్పుడు నువ్వు దూరంగా వెళ్ళావు. ఆ కళాపూర్ణుని కథచెప్తే, చెప్పినవాళ్లూ విన్నవాళ్లూ భూలోకంలో పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగా ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యాలతో తులతూగుతారట!, అంది కలభాషిణి.

అప్పుడే అలఘువ్రతుడనే ఒక మళయాళ బ్రాహ్మణుడు ఆ గుడిలోకి వచ్చాడు. అంత చక్కని మాహాత్మ్యం కల కథను వినా లనుకున్నాడు. రెండేళ్లు ఈ గుడిలో తపస్సు చేస్తే కోరికలు తీరుతాయి కనుక, ఆ విధంగా యిష్టసిద్ధి పొందా లనుకున్నాడు

'నేనెలాగా కత్తిచేత చావవలసినదానను నన్ను ఈ దేవికి బలివెయ్యి. నువ్వు మహారాజువి అవుతావు' అని కలభాషిణి మణికంధరునితో చెప్పింది. అతడు తట పటాయించి బలివేశాడు. 'విలంబనం చేసినందువల్ల, వచ్చే జన్మలోగాని నీకు మహారాజపదవి లభించదు పుట్టిన వెంటనే సద్యోయౌవనం పొంది రాజువి అవుతావు' అని దేవి ప్రత్యక్షమై చెప్పింది. ప్రియునికోసం ప్రాణాలు అర్పించిన కలభాషిణిని బ్రతికించి ద్వారకలో ఆమె

ఇంట పడవేసింది. మణికంధరుడు తన వీణను ఆ గుడిలో భద్రంచేసి కృష్ణుడు తనకు ఇచ్చిన మణిహారాన్ని అక్కడ తపస్సు చేసుకుంటున్న మళయాళబ్రాహ్మణునికి కృష్ణార్పణం అని దానం చేసి శ్రీశైలం కొండమీంచి క్రిందపడి చావడానికి వెళ్లాడు.

సుముఖాసత్తి మణిస్తంభులైన మాజీ సుగ్రాత్రీశాలీనులు తమ కీలు సింహంమీద ఎక్కి దేశం విహరించడానికి వెళ్ళారు. పూర్వం శాలీనుడు అంత కోపించుకొని చెరువులో పడడానికి కారణం ఏమిటంటే ఆమె తనకు బిడ్డలు పుట్టకుండా దేవిచేత వరం పొందిందట ఆ దేవే అతనికి బిడ్డలు పుడతారని వరం ఇచ్చిందట. నాకు తెలియకుండా ఇటువంటి వరం పుచ్చుకొంటావా అని చెరువులో పడ్డాడు. ఇప్పుడు భార్యాభర్తలు మళ్ళీ కలుసుకున్నాక అతడు స్త్రీ రూపం ధరించుతానన్నాడు. ఆమెను పురుషరూపం ధరించమన్నాడు. ఆమె 'సరే, నేను మగవాణ్ని అవుతాను, మీరు స్త్రీ అవండి' అంది ఆమె అన్నమాట నిజమయే వరం దేవత యిచ్చింది కనుక అలాగే జరిగింది

ఐదే ఆశ్వాసం: రెండేళ్ళూ గడిచాయి. మళయాళ బ్రాహ్మణుడు ఉన్నట్టుండి మణిహారంతో సహా పోయి ఒక రాజసభలో పడ్డాడు. ఆ సభలో మధ్య ఒక ఉయ్యాల తొట్టిలో రెండునెలల శిశువు ఉంది. బ్రాహ్మణుడు తనచేతిలో ఉన్న హారాన్ని రాజుకు సమర్పించాడు. ఇక్కడి కానుకలన్నీ దీని సొమ్ములు అని ఆ హారాన్ని శిశువు మెడలో వేశారు.

'రెండేళ్ళ తరువాత మళ్ళీ ఈ హారాన్ని చూశా'నని ఆ నెలల బిడ్డ అందరూ ఆశ్చర్య పడేలా చెప్పింది. ఆ పిల్ల తన కథ ఇలా చెప్పింది:

"పోయిన జన్మలో కాక, అంతకు ముందుజన్మలో నేను బ్రహ్మలోకంలో భారతీదేవి పెంపుడు చిలుకను. ఒకనాడు సరస్వతీ చతుర్ముఖులు ఒక చెరువువద్ద విహరిస్తున్నారు ఆ చెరువులో ఒక మణిస్తంభం ఉంది. దాని గట్టుమీద పూలపాన్పుపైన చతుర్ముఖుడు సరస్సువైపు ముఖం పెట్టుకొని పడుకున్నాడు. సరస్వతీదేవి ఆయనపాదాలు ఒత్తుతూ వుంది ఉన్నట్టుండి ఆయనకు వాంఛలుపొడమి ఆమె ముఖాన్ని తనవైపుతిప్పుకొని, నాల్గ ముఖాలతోనూ ముద్దుపెట్టుకోబోయాడు. ఆమె ఇదేమిటని పెదవికి చెయ్యి అడ్డుపెట్టుకొని వెనక్కి ఒరిగింది ఆయనామెను దగ్గరకు లాక్కుని నాల్గుముఖాలతోనూ అదరపానం చేశాడు ఒక నోట్లోని పన్నువల్ల ఆమెపెదవి గంటుపడింది ఆమె పరవశించి అపూర్వమైన మధురధ్వని చేసింది. తన సుఖావస్థను కప్పిపుచ్చడానికి ఆమె పెడమోమై కాళ్లు ముడుచుకొని పడుకొంది. అప్పు డామెముఖం కొలనులో ఉన్న మణిస్తంభంలో ప్రతిఫలించింది. చెట్టుమీద ఉన్న నేను ఆమెలక్షణాలన్నీ కామశాస్త్రంలో చెప్పినవే అని గుర్తించాను సరిగ్గా అదే సమయానికి చతుర్ముఖుడు 'చిలుకా, ఊసుపోవడం లేదు, ఏదైనా కథ చెప్పు' అన్నాడు. 'దేవరవారిముందు నేను చెప్పడమా? మీరు చెప్తే వింటాను' అన్నాను ఆయన ఇలా చెప్పాడు.

'అనగనగా కాసారపురం అనే నగరాన్ని కళాపూర్ణు డనే రాజు పాలిస్తున్నాడు. అతడీలోకంలో ఉన్న రాజులందరినీ జయించాడు. ఆరాజు పుట్టుకతోనే యువకు డయాడు. స్వభావు డనే సిద్ధుడు అతనికి విల్లు, బాణాలు, ఒక మణిశలాక తయారుచేసి ఇచ్చాడు. ఒకనాడు మదాశయుడు అనేరాజు రూపానుభూతి అనే తనభార్యతోనూ, ధీరభావుడనే మంత్రితోనూ కళాపూర్ణునివద్దకు వచ్చాడు. అతడు విల్లెత్తి ధీరభావుణ్ని తరిమివేసి ఆ దంపతులను తనకు దాసులను చేసుకొన్నాడు.'

బ్రహ్మదేవుడు ఇంత దాకా కథ చెప్పేసరికి అమ్మవారికి ఆసక్తి పుట్టింది. 'కళాపూర్ణు డేమయ్యాడో? అతని తల్లితండ్రు లెవరో అడగవే చిలుకా' అని ఆపైనవ్వుతూ పురమాయించింది నేను అడిగాను.

'అతడు అభినవకౌముది అనే కాంతను వరించాడు. అతని తల్లి మణిస్తంభుడు, తండ్రి సుముఖాసత్తి' అని చతుర్ముఖుడు చెప్పగానే ఆమె అయనను కౌగలించుకొని 'ఇంతలోనే తబ్బిబ్బులా? తల్లి మగవాడు, తండ్రి ఆడదా? సరే, తరువాత కథ చెప్పండి' అని వీపు చరచి అడిగింది. అయన ఆ చేష్టకు ఆనందించి మళ్ళీ ముద్దుపెట్టుకొన్నాడు. ఒక పన్ను నాటింది. ఆమె కోపం నటించి 'తరువాత కథ చెప్పండి' అంది. అతని కౌగిలి విడిపించి రెండు చేతులతో అతని ముఖాలు పక్కకు త్రోసింది ఆమె వక్షోజాల పొంగు, నడుముఅందం చూసి మళ్ళీ ఆయన ఆమెను చుంబించాడు. 'ఇది నేర్చుకున్నారు, బాగానేఉంది, ఆ రాజేమయ్యాడు' అని ఆమె అడిగింది.

'ఏ..వుతాడు? మహారాజులా ఉన్నాడు. అతని మంత్రి సత్యదాత్ముడు పట్టాభిషేకం చేస్తే క్రముక కంఠోత్తరం అనే పట్టణాన్ని దివ్యంగా ఏలుతున్నాడు. మదాశయు డావురికి పసిడికోటలు పెట్టాడు. ఆ మదాశయుడు, అతని భార్య కళాపూర్ణుణ్ణి సేవించుకొంటున్నారు. ఆ రాజువద్దనున్న మణిశలాక మహిమవల్ల దాన్ని చూడగానే వాళ్ళకు మధురలాలస కల్గి మధురలాలస అనే అమ్మాయి పుట్టింది. మదాశయుని పురోహితులు నలుగు రున్నారు. వాళ్ళు ఆ మణిశలాకను మెచ్చుకొంటున్నారు. అందులో ఒక దామణిని గట్టిగా నొక్కేసరికి కళాపూర్ణునికి కోపంవచ్చి, ఆ పురోహితులనూ వాళ్ళ ఏలికఅయిన మదాశయుణ్ని కూడా తరిమివేశాడు మదాశయుడు కట్టించిన పసిడికోటను ఒల్లక పడగొట్టించాడు మదాశయుడు తన భార్యతో, బిడ్డతో, పురోహితులతో క్రముక కంఠోత్తరపురం వదిలిపోయాడు. వాళ్లు మధ్యదేశంలోనికి వెళ్ళగానే మధురలాలస చిక్కిపోసాగింది. ఆ బిడ్డ బ్రతికిఉంటే చాలు అని మళ్ళీ అందరూ కళాపూర్ణునివద్దకే చేరారు. మణిశలాకను చూశాక మధురలాలస కోలుకొంది '

ఇలా చతుర్ముఖుడు కథ చెప్పగానే ఆమె దొంగకోపంతో బొమలు ముడిచి 'నా మీదనా మీకవిత్వం' అంది. 'ఇప్పు డేమైం'దని చతుర్ముఖుడు అడిగాడు. 'ఈ కొలని దగ్గిర మన విహారవిలాసాలనే మీరు కథగా చెప్పారు ఈ కొలనే కాసారపురం. ఇందులోని మణి

స్తంభంలో ప్రతి ఫలించిన నాముఖమే కళాపూర్ణుడు · నా చిరునవ్వే అభినవకౌముది. మీ ఆశయమే మదాశయు డనే రాజు మీ నాల్గు ముఖాలే నలుగురు పురోహితులు. నా కనుబొమలే కళాపూర్ణుని విల్లు నాచూపులే అతని బాణాలు నాపెదవే అతనివద్ద ఉన్న మహిమగల మణిశలాక. ఇవి అందరికీ స్వభావసిద్ధంగా ఉంటాయి కనుక వీటిని స్వభావు డనే సిద్ధుడు ఇచ్చాడు అన్నారు' అని ఆయన చెప్పిన కథలో ప్రతివాక్యానికి, ప్రతిపదానికి తమ శృంగారలీలను సమన్వయం చేసింది. ఆయన నిజమేనని ఒప్పుకున్నాడు. ఆనంద పారవశ్యంలో సరస్వతి చేసిన ఆ మధురధ్వని నేను సాదకం చేసి చూసుకొంటున్నాను. అప్పు డొకసారి రంభ ఇంద్రునితోపాటు బ్రహ్మదేవునిసేవకు వచ్చింది నేను సాధకం చేస్తున్న ధ్వని విని 'ఇది అయ్యగారి సేవలో అమ్మగారు ఉగ్గడించిందా?' అని ప్రశ్నించింది. నేను 'అవు'నని కళాపూర్ణుని కథ చెప్పాను అంతలో సరస్వతి వచ్చి నామీద మండి పడింది తన రహస్యక్రీడ బయటపెట్టినందుకు నన్ను వారకాంతగా పుట్టమని శపించింది సమయానికి చతుర్ముఖుడు వచ్చి 'ఆ తరువాత జన్మలో మధురలాలసవై కళాపూర్ణుని రాణి వవుతావులే' అని దీవించాడు. 'ఇంకా అదే పలవరింతా?' అని అడిగింది సరస్వతి 'కళాపూర్ణుని కథ భూలోకంలో జరుగుతుందిలే' అని ఆయన అన్నాడు మరి ఆ రాజు తల్లి మగవాడు, తండ్రి ఆడది అన్నారు కదా, అదెలాగ సాధ్యం? అని సరస్వతి ప్రశ్నించింది 'నా దయవల్ల అది సాధ్యమవుతుందిలే' అని ఆయన అన్నాడు. 'అయితే నాగుట్టు బయట పడుతుందా' అని ఆమె ప్రశ్నించింది 'తప్పకుండా. ఈ కళాపూర్ణుని కథ చెప్పిన వాళ్లు, వినినవాళ్ళు భూలోకంలో పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగా చిరకాలం సంపదలతో తులతూగుతారు.' అని ఆయన దీవించారు. సరస్వతి మండిపడింది 'ఈ కథ ఎలా బయట పడుతుందో చూస్తాను ఆ చిలుక వల్ల భయంలేదు. రంభ చెప్పదు రంభేదీ? రంభా, నా సంగతి తెలుసా?' అని గద్దించింది. స్తంభంచాటున ఉన్న రంభ వణికిపోయింది. నేను ద్వారకా నగరంలో కలభాషిణి అనే వారకాంతనై జన్మించాను ఆ జన్మతరువాత ఇలా పుట్టాను

ఇలా ఆ రెండు నెలలబిడ్డ చెప్పేసరికి అందరూ ఆశ్చర్యపడ్డారు ఆపిల్ల చెప్పిన కథ అక్షరాలా జరిగింది. ఆ శిశువే మధురలాలస ఆ సభ కళాపూర్ణుని సభ అందులో మదాశయుడు, రూపానుభూతి మొదలైన పాత్ర లందరూ ఉన్నారు. ఆ విద్యురపు శిశువు అందులో ఉన్న ప్రతి ఒక్కరి పూర్వజన్మగాథా వివరించి చెప్పింది. మణికంధరుడే కళాపూర్ణుడై పుట్టాడు. సుగాత్రితండ్రే స్వభావసిద్ధుడు.

ఇప్పటికి ఐదో ఆశ్వాసం కూడ పూర్తికాలేదు. సూరపరాజుగారీ కావ్యాన్ని ఎనిమిది ఆశ్వాసాల మహాప్రబంధంగా వ్రాశారు. కళాపూర్ణోదయం గొప్పతనాన్ని లోకానికి చాటిన ఆధునికులు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారు. వారు 'కవిత్వతత్త్వవిచారం' అనే గ్రంథంలో సూరపరాజుగారి ప్రతిభను బాగా

శ్లాఘించారు. లోపాలను దాచకుండా చూపించారు. రెడ్డిగారి ఉద్దేశ్యంలో కళాపూర్ణోదయంలోని కథ 6వ ఆశ్వాసంలోని 189వ పద్యం తరువాత ప్రౌఢంగా లేదు.[7] కళాపూర్ణోదయానికి 'భావప్రకాశిక' అనే వ్యాఖ్యానం వ్రాసిన మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారి ఉద్దేశ్యంకూడా అదే.[8] అయితే కళాపూర్ణోదయంపై గొప్ప కృషి చేసి డాక్టరేటు పట్టం పొందిన జి.వి. కృష్ణారావుగారు మాత్రం దానిని ఖండించి సూరపరాజుగారు వ్రాసిన ప్రతిపద్యంలోనూ అర్థం వుందని రుజువు చేశారు. విమర్శకులు లోపాలను ఆపాదించినవాటిని పూర్వపక్షం చేశారు. కళాపూర్ణోదయంలోని అంతరార్థాన్ని విశదీకరించారు.[9] వారి వివరణ నా మాటలలో చెప్తాను.

సూరపరాజుగారి ఉద్దేశ్యంలో కళాపూర్ణోదయంలోని ఇతివృత్తం కళయొక్క పూర్ణోదయమే. ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఒకటి గాదు, రెండు కాదు, తొమ్మిది దృష్టాంతాలతో బలపరచవచ్చు: 1. కావ్యంలోని కథాసంవిధానవైచిత్రి, 2. కవిత్వనిర్వచనానికి కావ్యంలో చేసిన ప్రయత్నాలు, కావ్యంఫలశ్రుతి, 3. మణికంధరుని పూర్వగాధ, ఉత్తరచర్యలు, 4. మణిస్తంభసుముఖాసత్తుల పేర్లు, వాళ్ల స్వదేశం, ఆరాధ్యదైవం, 5. సరస్వతీచతుర్ముఖుల రహస్యకథ, 6. కళాపూర్ణుడు, అభినవకౌముది, మధురలాలస, వారిసంతానమైన సుప్రసాదుడు, సరసుడు అనే పేర్లు, 7.కావ్యంలో తాత్త్వికవిషయాలను చెప్పడం, 8. శాస్త్రవ్యసనాతి ధన్యమగు సజ్జనకోటి అనుగ్రహంవల్ల తన కావ్యానికి ప్రచారం ఆశించడం, 9. కావ్యానికి కళాపూర్ణోదయం అనే పేరు పెట్టడం.

ఈ తొమ్మిదిసత్యాలను కృష్ణారావుగారు చాలా బాగా దీర్ఘంగా వివరించారు.

సూరపరాజుగారి ఉద్దేశ్యంలో కళ ప్రకృతికి ప్రతిబింబమూ కాదూ; అనుసరణా కాదు. కళాకారుడు ప్రపంచానికి దర్పణం కాదు. అతడు సార్వజనీనమైన విషయాలనే ఏరుకొని తన శిల్పంతో వాటికి శాశ్వతత్వాన్ని ప్రసాదించాడు. వాస్తవికవాదిమాత్రమే కాక స్వతంత్ర వ్యక్తిత్వం ఉన్నందుకు కళాకారుడు తన బహిరంతరప్రపంచాలకు స్పందించినందువల్లనే కళ ఉదయి

7. కవిత్వతత్త్వవిచారం, పుట 179.

8. కళాపూర్ణోదయం ('సరస్వతి గ్రంథమండలి' ప్రచురణ) పీఠిక, పుట 37.

9. Studies in Kalapurnodaya by Dr. G.V. Krishna Rao, p. 252

స్తుందని సూరపరాజుగారి విశ్వాసం. వ్యక్తిత్వంతో స్పందించి సృజించకపోతే కళ అన్నదే ఉండదు. అయితే వ్యక్తిగత స్పందనే పూర్తిగా కళకాలేదు ఇది కళాసృష్టికి ప్రథమదశ. రెండవదశ పరిణామం. కళాకారుని వ్యక్తిగతమైన అనుభవం అతని విశ్వాసాలకూ, సంప్రదాయాలకూ లోనై మార్పులు పొందుతుంది. మూడవదశలో కళ స్వయంవ్యక్తమవుతుంది.

సరస్వతీచతుర్ముఖుల కథలో కళ ఇలాగే పూర్ణంగా ఉదయించింది. చతుర్ముఖుడు దివ్యకళాకారుడు. అతని వ్యక్తిగతవిలాసలీల అనుభూతిగా ఉన్నప్పుడు ఒకటి; దానిని మాటల్లోనికి మార్చి కథ చెప్పినప్పుడు వేరొక టైంది. అది భూలోకంలో జరిగినప్పుడు చిలవలు పలవలు చేరాయి. సూరపరాజుగారీ కళాపూర్ణోదయంలో కళను గురించి తమకు గల సిద్ధాంతాలను చెప్పడానికే మణికంధరుణ్ణి కవిని చేశారు. కాశ్మీరం పంపించారు. జి.వి. కృష్ణరావుగారు చెప్పినట్లు మణికంధరుణ్ణి కాశ్మీరు పంపడంలో ఏదో అర్థం వుంది. సంస్కృతభాషలోని ఆలంకారికు లందరూ రమారమీ కాశ్మీరువాళ్లే. నిజానికి కాశ్మీరమే శారదాపీఠం. కళాపూర్ణోదయం కళగురించి కవిసిద్ధాంతాలను చెప్పే గ్రంథం కనుక కళాపూర్ణుని తల్లితండ్రులను శారదాపీఠం పూజారి ఇంట సూరపరాజుగారు పుట్టించారు. కృత్రిమఅలంకారాలను వివగించుకొన్నే వాడు తల్లి అనడంలో అంతరార్థం లేకపోలేదు. శాస్త్రవిదుల సమీపాన ఉండడం కూడా అవసరమే.

డాక్టర్ జివి. కృష్ణరావుగారు చెప్పిన అర్థాలూ, చూపించినసొగసులేకాక కళాపూర్ణోదయం కొత్తదృష్టితో చదివితే ఎన్నో విషయాలు స్ఫురిస్తాయి. మృగేంద్రవాహన ఆలయం కేరళదేశంలోనే ఉందనడంలో సూరపరాజుగారు కేరళకు వెళ్లడమేకాక వేరే అంతరార్థం ఉంది. మంత్రశాస్త్రం అక్కడ వికసించింది. అలంకారశాస్త్రానికి కాశ్మీరమెంతో మాంత్రికులకు కేరళకూడా అంత ప్రసిద్ధమే. కలభాషిణిజీవితంలో రంభానలకూబరులే ఎందుకు ప్రవేశించాలి? బ్రహ్మ లోకంలో ఆమె చిలుకగా ఉన్నప్పుడు ఆమె జీవితంలో రంభ ప్రవేశించింది కనుక, కలభాషిణిగా చిలుక పుట్టినప్పుడు జరగని సంఘటనలు ఏమీ బ్రహ్మరహస్య కథలో చెప్పలేదు, అయినా అవి అలా ఎందుకు జరిగాయి? బ్రహ్మవాక్యమే కాదు; బ్రహ్మకుమారుని వాక్కుకూడా

అమోఘం. ఉత్తమకళాకారుని సృష్టిలో కళ పూర్ణంగా ఉదయిస్తుంది; అసూయాగ్రస్తుడైన ప్రతిభావంతుని శిల్పం వల్ల తప్పులతమాషాలు జరుగుతాయి.

కళాపూర్ణోదయంపైనా, సూరపరాజుగారిపైనా ప్రత్యేకంగా పుస్తకాలనే వ్రాయవచ్చు. వారు కళాపూర్ణోదయం వ్రాశాక ప్రభావతీప్రద్యుమ్నం అనే ప్రబంధం వ్రాశారు. అయితే రచనాదోషాలు లేకపోయినా ఇది కళాపూర్ణోదయం కన్నా నికృష్టమని కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి గారి అంచనా. ఈ పతనానికి కారణం భావలోపాలని చెప్పారు.[10] కళాపూర్ణోదయంవంటి శిఖరాగ్రం చేరాక సూరపరాజుగారిలాంటి ఉదాత్తమనీషిసైతం క్రిందికి దిగారు. ఎంత స్వతంత్ర రచన విధానాన్ని చూపినా, ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నప్రబంధాన్ని రొటీనుప్రబంధాల చట్రంలో ఇరికించారు. కళాపూర్ణోదయాన్ని వేనోళ్ల పొగడిన రెడ్డిగారివంటి సహృదయులే ఈ దిగుమతికి బాధపడక తప్పలేదు అయితే రెడ్డిగారి సహృదయతను అర్థం చేసుకోలేని సనాతనులు ప్రబంధములలో వెర్రివికారము లుండునని తలంచుట' పొరపాటు యొక్క లక్షణమనీ, ప్రబంధస్త్రీల సుగుణాలను రెడ్డిగారు గ్రహించలేదనీ, మహాకవుల రచనలలో దోషా లుండవనీ సమర్థించసాగారు.[11] ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలోని సొగసులను వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు వ్యాఖ్యానించారు.[12] సూరపరాజుగారి ఇతరరచనలగురించి కూడా చెప్పారు. మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు ఒక వ్యాసంలో సూరపరాజుగారి మూడు రచనలనుగురించి చక్కగా సింహావలోకనం చేశారు. రాఘవపాండవీయం ఉభయభాషాపాండిత్యంలో బుద్ధిచాతుర్యానికీ, కళాపూర్ణోదయం అద్భుతవిచిత్రకళాకల్పనలో ప్రతిభా చాతుర్యానికీ, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నం సారవత్తరకవిత్వకళలో ప్రజ్ఞాచాతుర్యానికీ సాక్షమిస్తున్నాయట.[13]

స్వతంత్రంగా కథానిర్మాణ కౌశలం ఉన్న సూరపరాజుగారు సుప్రసిద్ధకథనే

---

10. కవిత్వ తత్త్వవిచారం, పుట 103
11. కవిత్వ తత్త్వవిచార విమర్శనం, కాశూరి వ్యాసమూర్తిగారు
12. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నం, వెంకట్రామ గ్రంథమాల ప్రచురణ
13. కళాపూర్ణోదయం, సరస్వతీగ్రంథమాలప్రచురణ పీఠిక పు 20.

తీసుకొని ప్రభావతీప్రద్యుమ్నాన్ని రచించారు. దీనికి హరివంశం విష్ణుపర్వంలోని కథ ఒక్కటే కాక క్రీ.శ. 12వ శతాబ్దిలో తిరువనంతపురం పాలించిన రవివర్మ అనే కేరళకవి వ్రాసిన 'ప్రద్యుమ్నాభ్యుదయం' అనే నాటకం కూడా ఆధారం.[14] అయితే సూరపరాజుగారు తెలుగుసాహిత్యంలో చిరకాలం నిలచిపోయే పాత్ర నొక దానిని ఇందులో సృష్టించారు. దాని పేరు శుచిముఖి. అది హంస. బ్రహ్మదేవుని రథవాహనుడైన సారంధరు డనేవాని కూతురు. దానిని భారతీ దేవి పెంచింది. దీనికి శుచిముఖి అని పేరు పెట్టిందామె. దాని కవిత్వానికి మెచ్చి ఉపమాతిశయోక్తి కామధేనువు అనే బిరుదు ఇవ్వడమేకాక, దానిని సరస్వతీదేవి స్వయంగా దాని కాలికి తొడిగింది.

ఈ శుచిముఖి ప్రభావతీప్రద్యుమ్నంలోని కథను మొత్తం నడుపుతుంది. ఇంద్రోపేంద్రులకు ఉపాయాలు చెప్తుంది. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నులను కలుపుతుంది. వజ్రనాభుణ్ణి చంపించి దేవతలకు మేలుచేకూరుస్తుంది. దీని కవిత్వాన్ని ఇంద్రుడిలా మెచ్చాడు:

శబ్దసంస్కార మెచ్చుటను జారగనీక పదమైత్రి యర్థసంపదల బొదల
దలపెల్ల నక్లిష్టతను బ్రదీపితముగా బునరుక్తిదోషంబు పొంత బోక
యాకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శాఖాచంక్రమక్రియ గడవజనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకో నదుకుచు నుపపత్తి యొందు నత్యూర్జితముగ
నొకట బూర్వోత్తరవిరోధ మొందకుండ
దత్తదవయవవాక్యతాత్పర్యభేద
ములు మహాకావ్యతాత్పర్యమునకు నొనర
బలుక నేర్చుట బహుతపఃఫలముగాదె! [ప్రభా. 2-3]

మహాకావ్యానికి కావలసిన వేమేమిటో ఈపద్యంలో సూరపరాజుగారు చక్కగా విశదీకరించారు. కళాపూర్ణోదయంలో కలభాషిణిచేత మణికంధరుని కవిత్వాన్ని ప్రస్తుతింపజేస్తున్నప్పుడు రెండు పద్యాలలో కవిత్వనిర్వచనాలు చెప్పించారు.

---

14. The sources of Prabhavathi Pradyumnam అనే వ్యాసంలో ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు ఈ కథకు ఆధారాలను సమగ్రంగా చర్చించి శుచిముఖిపాత్రను బాగా సమీక్షించారు. Oriental Research Institute Publication, University of Madras. 1933.

పొసగ ముత్తెపుసరు ల్ప్రోహణించినలీల
దమలోన దొరయుఁ శబ్దములు గూర్చి
యర్థంబు వాచ్యలక్ష్యవ్యంగ్య భేదంబు
తెలిగి నిర్దోషత నెసగజేసి
రసభావములను సర్వంబుగ వైదర్భి
మొదలైన రీతు లిమ్ముగ నమర్చి
రీతుల నుచితంబులై తనరారెడు
ప్రాణంబు లింపుగా బాదుకొల్పి
సమర నుపమాదులును యమకాదులు నగు
నట్టి యర్థశబ్దాలంక్రియలు ఘటించి
కవిత జెప్పంగ నేర్చు సత్కవివరునకు
వాంఛితార్థంబు లొసగనివారు కలరె? [కళా. 1-82]

కవితాశైలి ఎలా ఉండాలో ఇంకా ఇలా వివరించారు. వెన్నెలకు కమ్మదనం ఉంటే, కమ్మదనం, చల్లదనం వున్న కర్పూరపు పలుకులకు నున్నదనం వస్తే, కమ్మగా, చల్లగా, నున్నగా ఉండే చల్లగాలికి తీయదనం అబ్బితే అప్పుడు కవిపలుకులకు సాటికల దనవచ్చునని కలభాషిణి మణికంధరుణ్ణి ప్రశంసించింది.

సూరపరాజుగారికి కూడా ఇది వర్తిస్తుంది. డచ్చి కవితాసార్వభౌముడైన 'వాండెల్' శైలికూడా అలంకార భరితమైన పదాడంబరమెరుగని లాలిత్యానికి పేరుపడింది. శైలిలో వాండెల్‌ను పోలిన సూరపరాజుగారు కథాసంవిధానంలో ఫ్రెంచి మహారచయిత 'రెబెలె'ను సరిపోలుతారు. శైలీ కథాసంవిధానాలలో, సునిశితమైన హాస్యపోషణలో 'రెబెలె' వ్రాసిన 'గార్గంటువ ఎట్ పంటాగ్రుయెక్'తో సాటివచ్చే కావ్యాలు కొద్దిగానే ఉంటాయి. ఆ శతాబ్దాన్ని ఉద్రూతలూగించిన నవ్యాదర్శాలకు అది ప్రతిబింబం. అలాగే ఇటలీదేశపు మహాకవి లాడవికో అరియుస్టో వ్రాసిన అర్లోండో ఫ్లూరియూసో అనే కావ్యం ఆ యుగంలోని ఉత్తమోత్తమ కావ్యం. స్పెయిన్ దేశపు దిగ్గజం మెగులెకదసర్వాంటిస్ వ్రాసిన డాన్‌క్విక్సోట్‌లోని అంతరార్థం బోధపరుచుకోడానికి ఇప్పటికీ ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. ఆంగ్లకవులలో స్పెన్సరు 'కవీనాం కవిః' షేక్స్పియరువంటి నాటకకర్తలు అరుదు. విశ్వసాహిత్యంలోని ఈ కోవకు చెందిన సూరపరాజుగారు కృష్ణరాయలవారి అష్టదిగ్గజాలలో ఒకరు కాకపోతేనేం!

14

రామరాజభూషణుడు

ఆంధ్రసాహిత్యంలో అప్పుడప్పుడు మంచికో చెడ్డకో మార్పులు తెచ్చిన యుగపురుషులు కొందరున్నారు. చెప్పుకోదగిన మార్పులు తెచ్చిన ప్రాచీనులలో రామరాజభూషణుడు కడపటివాడు. అనుసరించడమే అన్నిటికన్నా మించిన ప్రశంస అనే సూక్తి నిజమైతే మన ప్రాచీనులలో ఇంతటి ప్రశంసలు పొందిన కవి ఇంకొకడు లేడని చెప్పవచ్చు. పద్యరచనా శిల్పంలో పరాకాష్ఠపొందిన సిద్ధహస్తం రామరాజభూషణునిదే. అతడు తెలుగుపద్యానికి పాటనేర్పడమేకాక దానిచే ఆటలాడించాడు. మాధుర్యానికి మారుపేరుగా చలామణిఅయే పద్యాలకు అతని లేఖిని జలసూత్రస్తంభం. తెలుగుపద్యాలను రచించడమే కాక వాటిని చదవడంకూడా ఒక కళే అన్న సంగతి రామరాజభూషణునితోనే మొదలైంది. అతడు ప్రబంధ పఠన, రచనాధురంధరుడు.

అసలు రామరాజభూషణుని ఇంటిపేరే 'ప్రబంధాంకం' వారు. మధురప్రబంధాలనుపఠించడమే వాళ్ళ కులవృత్తి. కృష్ణదేవరాయలవారు సుఖసంకథా వినోదాలతో విద్యానగర సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలిస్తున్న చల్లని రోజులలో భట్టుపల్లె అనే గ్రామాన్ని ప్రబంధాంకం వారికి ఇచ్చారట.[1] ఆ

---

1. కర్నూలు జిల్లాలోని పులివెందలకు దగ్గర్లో ఒక భట్టుపల్లె ఉంది. నేటి మైసూరురాష్ట్రంలో మన కర్నూలుజిల్లాను ఆనుకొని హొలాలగుండికి రెండున్నరమైళ్ళలో ఒక 'భట్టరహళ్ళి' ఉంది. వీటిలోంచి ఏదైనా కావచ్చు.

దానానికి కారణం వాళ్లు కవితాప్రియులవడమే. కృషదేవరాయలవారి కాలంలో ప్రబంధాంకం సింగరాజూ, అతని కుమారుడు తిమ్మరాజూ ప్రఖ్యాతులై సన్మానాలు పొందారని ఊహించవచ్చు. కృష్ణదేవరాయల తరువాత వారి సోదరుడు అచ్యుతదేవరాయలు క్రీ.శ. 1531 నుండి 1542 దాకా పన్నెండు సంవత్సరాలు రాజ్యం చేశాడు. అతని కుమారుడు వెంకటపతిదేవ మహారాయలు ఒక్క ఏడాదిపాటే సింహాసనమెక్కాడు. ఇతడు అర్భకుడనీ ఆనాటి రాజకీయాల తుఫానులో కొట్టుకుపోయిన అమాయకుడనీ చరిత్రకారులు భావిస్తారు. అయితే ఈ వెంకటరాయలు విద్వన్నిధి అనడానికి శాసనప్రమాణాలున్నాయి. ఒక శాసనంలో ఇలా ఉంది:[2]

> క్షితిప్రతిష్ఠాపిత కీర్తిదేహే ప్రాప్తేపదం వైష్ణవమచ్యుతేంద్రే,
> అథాస్యభద్రాసన మవ్యమూమర్త్యోర్ విభో వేంకటదేవరాయః
> ప్రశాస్యరాజ్యం ప్రవవాస్త్రరూపే విద్వన్నిధౌ వేంకటరాయభూపే
> అభాగధేయా దచిరాత్ప్రజానాం అఖండలావాసమథాధిరూఢే.
>
> [ఎపిగ్రాఫియాఇండికా - IV]

ఈ శ్లోకంవల్ల వెంకటరాయలు వీరుడు, నవమన్మథుడు, విద్వన్నిధి అని తెలుస్తున్నది. పెదతండ్రి కృష్ణదేవరాయలవారిలాగా, తండ్రి అచ్యుతదేవరాయలలాగా ఇతడు గూడ కవులను సన్మానించి ఉంటాడు. ప్రబంధాంకం సూరప్ప అనే భట్టు ఇతని కొలువుకు అలంకారప్రాయంగా ఉండేవాడు. ఆ కవి తాను వెంకట రాయభూషణుడనని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు ఏ సరసకవిత్వం చెప్పాడో తెలియదు గాని చాలా ప్రసిద్ధుడైనట్లు మాత్రం అతని కుమారుని పద్యం వల్ల తెలుస్తున్నది. వెంకటరాయభూషణునికి మూర్తిరాజు అనే కుమారుడున్నాడు. ఇతణ్ణే భట్టుమూర్తి అని కూడా పిలిచేవారు.

భట్టుమూర్తి చిన్నప్పుడు అల్లసాని పెద్దనగారి వద్ద చదువుకొన్నాడని పండితలోకంలో ప్రతీతి ఉంది. ఆంధ్ర కౌముది అనే లక్షణగ్రంథాన్ని మండ లక్ష్మీనరసింహాచార్యులు రచించాడు. ఇతడు భట్టుమూర్తికి నూరేళ్ళ అర్వాచీనుడు. ఈయన తాతగారి ముత్తాత భట్టుమూర్తి కాలంవాడే. ఈ లక్ష్మీ నరసిం హాచార్యులు తన ఆంధ్రకౌముదిలో ఒక ప్రయోగం చూపిస్తూ "ముప్ర

---

2. 'వసుచరిత్ర విమర్శనములో వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి గారు ఉదాహరించారు పుట 133.

త్యయాభావస్య అల్లసాని పెద్దనార్యశిష్యేణ భట్టుమూర్తికవినావిరచితే వసు చరిత్రే" అని వ్రాసి ఉదాహరణ ఇచ్చాడు. అందుచేత పెద్దనగారికి భట్టుమూర్తి అనే శిష్యుడున్నాడని, అతడు వసుచరిత్ర వ్రాసిన మహాకవే అని నిస్సందేహంగా ఊహించవచ్చు. అయితే పెద్దనగారి దగ్గర భట్టుమూర్తి ఎప్పుడు చదువుకొన్నాడన్నది ఒక ప్రశ్న.

రాయలవారి అష్టదిగ్గజాలలో భట్టుమూర్తి ఒకడని పండితలోకం చెప్పుకొంటుంది గాని అందుకు ఆధారాలు తక్కువ. భట్టుమూర్తి వ్రాసిన తొలి గ్రంథం పేరు నరసభూపాలీయం. ఇందులో కృతిపతివంశాన్ని వర్ణిస్తూ చెప్పిన చారిత్రకవిషయాలు క్రీ.శ. 1557కు పూర్వం జరిగినవి. అందుచేత నరసభూపాలీయాన్ని భట్టుమూర్తి ఆ సంవత్సరానికి పిమ్మటనే వ్రాసిఉండాలి. కృష్ణదేవారాయలవారి ఆస్థానంలో ఒక దిగ్గజస్థానాన్ని భట్టుమూర్తి అధిష్ఠించి ఉంటే క్రీ.శ. 1530 కి పూర్వమే అతడు చెప్పుకోదగ్గ రచనలు చేసిఉండాలి. లేకపోతే అంతటి మహోన్నత స్థానం లభించదు. క్రీ.శ. 1530 లోనే గొప్పరచనలు చేసిక కవి క్రీ.శ. 1557 దాకా, అంటే రమారమీ ఒక పావు శతాబ్దం పైచిలుకు వేరే ఇంకేమీ రచనలు చేయకుండా ఒక అలంకారశాస్త్రాన్ని అనువదించాడన్నది నమ్మలేని విషయమే. కాబట్టి భట్టుమూర్తి రాయలవారి కొలువులో లేకపోవచ్చు.

అల్లసాని పెద్దనగారు కృష్ణదేవరాయలతో దివికేగ లేక కొన్నేళ్లు జీవించారు. క్రీ.శ. 1540 ప్రాంతాలలో బహుశా భట్టుమూర్తి పెద్దన్నగారి శిష్యరికం చేశాడేమో! క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలలో విద్యాభ్యాసం పూర్తి చేసుకొని మరో ఏడేళ్ళకు రాజాశ్రియం పొందాడని భావించవచ్చు. ఇతడు కృష్ణదేవ రాయల ఆస్థానంలో ఉండడానికి చారిత్రకంగా అవకాశం లేకపోతే రాయలవారి కన్నా వృద్ధుడైన తిమ్మరుసు మీద ఇతడు చెప్పాడని లోకులు చెప్పుకొనే చాటువుల కథలకు కూడ ఆస్కారముండదు. తెలుగుదేశంలోని ముప్ఫయి ఇద్దరు మంత్రుల గురించి తెలిపే సీసపద్యాన్ని ఒక భట్టుకవి ఏ కాలంలోనే రచించాడు. అందులో 21 వ మంత్రిగురించి ఇలా ఉంది:[3]

3. చాటుపద్యమణిమంజరి- I , వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు,పు 73

భట్టుమూర్తికి గిన్క రెట్టింప బచ్చల హార మర్పించె దిమ్మరనమౌళి

ఈ సీసపాదంలోని తిమ్మరసు విజయనగరసామ్రాజ్యానికి శిరఃప్రధానిగా శాశ్వతకీర్తినిపొందిన అప్పాజీ సాళువ తిమ్మరసయ్యే అని ప్రతీతి. ఒక భట్టుమూర్తికి ఒకనాడు ఒకలాంటి కోపం వచ్చి తిమ్మరుసుగారి పాత జీవితాన్ని కెలికి ఇలా తిట్టడం మొదలుపెట్టాడట:

గుత్తింబల్లెలుకుట్టి చంద్రగిరిలో గూడెత్తి పెన్గొండలో
హత్తిఁసత్రమునందు వేడిబలుదుర్గాధీశు తాంబూలవుం
దిత్తుల్మోసి పదస్థులైన ఘనులఁ దీవింప,...

ఆ భట్టుమూర్తి ఇంతదాకా పద్యం చెప్పేసరికి అంత శిరఃప్రధానీ భయపడి తన మెడలోని పచ్చలహారం తీసి కవికి ఇచ్చుకొన్నాడట. అప్పుడు కవి ఇలా పూరించాడట.

....దీవించెదఁ
మత్తారాతి యయాతి నాగమసుతుఁ మంత్రీశ్వరుఁ తిమ్మరుఁ.

ఈ చాటువు ఏసందర్భంలో పుట్టిందో గాని శిరఃప్రధానిగా వెలుగుతున్న తిమ్మరసయ్యను ఇలా ఒక కవి 'బ్లాక్‌మెయిల్' చేశాడనడం అసందర్భం.

ఈ భట్టుమూర్తి ఈ పద్యం చెప్పడానికి పూర్వం 'నే దిట్టకమాన'నంటూ ఒక ఉత్పలమాలిక చెప్పాడట. ఇది అల్లసాని పెద్దనగారి 'పూతమెరుంగులఁ' అనే ప్రఖ్యాత మాలికకు పూర్వమే రచితమైందని కొందరు పరిశోధకుల అభిప్రాయం.[4] తాను ఎలా తిట్టగలడో, ఎలా దీవించగలడో కవి బెదరగొడుతూ చెప్తున్నాడు:

లొట్ట యిదేటిమాట పెనులోభులతో మొగమోట మేల తా
గుట్టకయున్న వృశ్చికము గుమ్మడిపుర్వని యందు రేకదా
పట్టపురాజువట్టి సరిపల్లె సరాసరి యాయకున్న నే
దిట్టకమాన నామతము తీవ్రమహోగ్రభయంకరంబుగా
దిట్టితినా మహాగ్రహమతిఁ మరకగ్రహజర్జరీభటా

---

4. వసుచరిత్ర విమర్శనం - వజ్ఝలవారు, పుట.161

పట్టపు దట్టఫాలఫణి భర్మబహూకృత వర్ణటస్ఫుటా
ఘట్టన దట్టజాలక విఘట్టనిరర్గళ రాజభృత్యకీ
చట్టచటార్భటీనయన జర్జరకీలలు రాలగావలెఁ
జుట్టరికంబునన్ బొగడఁజూచితినా రజతాద్రిధిత్యకా
పట్టణమధ్యరంగగతభవ్య వధూవదనానుషంగసం
హట్టశిరస్థగాంగఝరహల్లకజాల సుధాతరంగముల్
చుట్టుకొనన్వలెన్ భువనచోద్యముగా వయదంబుగా మరిన్
దిట్టితినా సభాభవన ధీంకృత భీమనృసింహరార్ధ్వజా
తాట్టమహాట్టహాసచతురాస్య సముద్భ్రుకుటీ తటీవటీ
కోట్టణ రోషజాల హృతకుంఠిత కంఠగభీరనాద సం
ఘట్టవిజృంభమాణగతి గావలె, దీవనవద్యమిచ్చి చే
పట్టితినా మణీకనక భాజనభూషణభాసురాంబరా
రట్టతురంగగంధగజరాజదమూల్యఘనాతపత్రభూ
పట్టణ భర్మహర్మ్యభటపంక్తిచిరాయురనామయంబు నై
గట్టిగ దోడుతో వెలయగావలె నెక్కువ ఠీవి జూడుడీ
యట్టిటు మందెమేలముల నందరనుంబలె జుల్క జూచి యే
పట్టుననైన గౌరవము వల్కకుడీ వయిపెచ్చు నందులఁ
గొట్టుదు దుష్కవిద్విరదకోటుల బంచముఖోద్భటాకృతిఁ
బెట్టుదు దండముల్ సుకవిబృందము కే నతిభక్తి సారెకుఁ
గట్టితి ముల్లె లేబదియు గాగల నూటవదారు లెయ్యెడఁ
రట్టడి భట్టుమూర్తికవిరాయని మార్గ మెరుంగ జెప్పితిన్.

[చాటుపద్యమణిమంజరి I, పుట 103]

ఈ ఉత్పలమాలిక కందుకూరిరుద్రకవి 'తిట్లూదీవనల' పద్యాలను జ్ఞాపకం చేస్తుంది.[5] దీనివల్ల భట్టుమూర్తిని ఎవరో కేరడమాడారని తెలుస్తున్నది. పట్టపురాజుగారి 'పట్టి' 'సరిపల్లె' అనే ఊరు సరాసరి ఈయకపోతే తిడతా నని ఈ కవి తిడుతున్నాడు. ఈ పట్టపురాజుగారి పట్టికీ, తిమ్మరసయ్యగారికి సంబంధం ఏమిటో ఇప్పటికి ఎవరూ పరిశోధించి నట్టు లేదు. 'సరిపల్లె'కూ, భట్టుమూర్తికీ ఏమిటి సంబంధమోకూడ తెలియదు. ఈ మాలిక వల్ల

5. సమగ్రఆంధ్రసాహిత్యం (1989) మలిరాయల యుగం.

భట్టుమూర్తి 'యాభైముల్లెలు' కట్టాడనీ, నాటపదార్లు సిద్ధంచేశాడనీ తెలుస్తున్నది. ఈ ఉత్పలమాలికకూ, తిమ్మరసయ్యకూ సంబంధం ఉన్నట్టు తోచడం లేదు. ఇది ఏ భట్టుమూర్తి చెప్పినదోకూడ నిర్ణయించలేము. భావిపరిశోధనవల్ల గాని ఈ భట్టుమూర్తికీ, తిమ్మరసుకూ గల జగడాన్ని తెలుసుకోలేము.

ప్రస్తుతానికి అల్లసాని పెద్దనగారి వద్ద భట్టుమూర్తి శిష్యరికం చేశాడని మాత్రమే నిస్సందేహంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఆంధ్రకవితాపితామహునివద్ద శుశ్రూష చేసి భట్టుమూర్తి గొప్ప వైదుష్యాన్ని సంపాదించాడు. సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథాలన్నీ కాచి వడపోసినట్టున్నాడు. ప్రఖ్యాత కవులలో ఉండే సుగుణాలన్నీ తనలో ఉన్నట్టు ఇతడు తన తొలి గ్రంథంలోనే చెప్పుకొన్నాడు. కృతిపతి ఇతణ్ణి ఇలా ప్రశంసించాడట:

బాణవేగంబును, భవభూతిసుకుమార
తయుమాఘుశైత్యంబు దండిసమత
యల మయూర సువర్ణకలన చోరుని యర్థ
సంగ్రహమ్ము మురారిశయ్య నేర్పు
సోము ప్రసాదంబు సోమయాజులనియ
మంబు భాస్కరుని సన్మార్గఘటన
శ్రీనాథుని పద ప్రసిద్ధధారాశుద్ధి
యమరేశ్వరుని సహస్రముఖదృష్టి
నాక కల దటుగాన ననేకవదన
సదనసంచారఖేదంబు సడలువరిచి
భారతీదేవి నీజిహ్వ బాదుకొనియె
మూర్తికవిచంద్ర ! విఖ్యాతకీర్తి సాంద్ర! [నరస. 1-15]

ఈ పద్యంలో సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యాలలోని పన్నెండుమంది ప్రఖ్యాతకవుల పేర్లను, వాళ్ళ ప్రత్యేకతలను శ్లేషించాడు. తెలుగుకవులలో నన్నయ్యగారూ, ఎర్రయ్యగారూ లేరు. బహుశా శ్లేషలు అడ్డురావడంవల్ల విడిచి పెట్టాడేమో. ఇతనిలో ఉన్న ఆయాకవుల ప్రత్యేకత లివి:

1. బాణుడు-వేగం
2. భవభూతి-సుకుమారత
3. మాఘుడు-చల్లదనం
4. దండి-సమత
5. మయూరుడు-సువర్ణకలనం
6. చోరుడు-అర్థసంగ్రహం

7. మురారి–శయ్యా నేర్పు   8. సోముడు–ప్రసాదగుణం
9. తిక్కన–నియమం   10. భాస్కరుడు–సన్మార్గఘటన
11. శ్రీనాథుడు–పదప్రసిద్ధధారాశుద్ధి   12. అమరేశ్వరుడు–సహస్రముఖదృష్టి

ఇంతమంది ప్రసిద్ధులసిద్ధుల్ని వంట పట్టించుకొన్నాడు. కాబట్టే భట్టుమూర్తి చాలా కవిత్వవిద్యలలో ఆరితేరాడు. తన ప్రజ్ఞలను ఒక్క పద్యంలో ఇలా చెప్పుకొని తనను కృతి పతి పిలిపించాడని విశదం చేశాడు:

శతలేఖినీపద్యసంధానధౌరేయు ఘటికాశతగ్రంథకరణధుర్యు
నాశుప్రబంధబంధాభిజ్ఞు నోష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యజ్ఞు నచలజిహ్వోక్తి నిపుణు
దత్సమభాషావితానజ్ఞు బహుపద్యసాధిత వ్యస్తాక్షరీధురీణు
నేకసంధోదితశ్లోక భాషాకృత్యచతురు నోష్ఠ్య నిరోష్ఠ్యసంకరజ్ఞు
నమితయమకాశుధీప్రబంధాంకసింగ
రాజసుతతిమ్మరాజపుత్రప్రసిద్ధ
సరసవేంకటరాయభూషణసుపుత్రు
నను బుధవిధేయు శుభమూర్తి నామధేయు   [నరస. 1-13]

ఈ పద్యం వల్ల భట్టుమూర్తికి పది ప్రజ్ఞలున్నట్లు విశదమవుతున్నది. వాటిని విడివిడిగా తెలుసుకొందాం:

1. శతలేఖినీపద్య సంధానధౌరేయత:– అంటే నూరుగంటాలకు పద్యాలను చెప్పే నేర్పు; శతావధానం.

2. ఘటికాశతగ్రంథకరణశక్తి:– అంటే గడియకు నూరు అనుష్టుప్ శ్లోకాలను చెప్పగల ప్రజ్ఞ

3. ఆశుప్రబంధబంధాభిజ్ఞత:– ఆశువుగా ప్రబంధాలను. బంధ కవిత్వాన్ని చెప్పడం.

4. ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యజ్ఞత:– అచ్చులతో హల్లులతో పెదవులు మూసుకొనేటట్లూ, మూసుకొననట్లూ పద్యం చెప్పడం.

5. అచలజిహ్వోక్తినైపుణ్యం:– నాలుక కదలనక్కరలేని అక్షరాలతో పద్యం చెప్పడం

6. తత్సమభాషావితానజ్ఞత:–పూర్తిగా తత్సమపదాలతోనే కవిత్వం చెప్పడం.

7. బహుపద్యసాధిత వ్యస్తాక్షరీధురీణత:– పద్యాలలోని అక్షరాల స్థానాలకు అంకెలువేసి తారుమారు చేసి చిత్రం వచ్చిన క్రమంలో అంకెలతో అక్షరాలను చెప్పే జ్ఞాపకం

పెట్టుకొని పద్యాన్ని చెప్పడం వ్యస్తాక్షరి. ఏకకాలంలో అనేక వ్యస్తాక్షరి పద్యాలను జ్ఞాపకం పెట్టుకోగలడట.

8. ఏకసంధోదిత శ్లోకభాషాకృత్యచతురత:- ఒక్కసారి వినగానే శ్లోకమంతా అప్పజెప్పగలగడం.

9. ఓష్ఠ్యనిరోష్ఠ్యసంకరజ్ఞత:- పెదవులు మూసుకొన్న వెంటనే తెరుచుకొనేటట్టు వీలుగా అక్షరాలను పేరుస్తూ పద్యం చెప్పడం.

10. అమితయమకాశుధీశక్తి :- అమితమైన యమకంతో ఆశువుగా పద్యాలను చెప్పడం.

ఇన్నిరకాల ప్రజ్ఞలున్నాయని చెప్పిన ఈ పద్యంవల్లనేకాక ఇతని తొలిగ్రంథంలోని గద్యవల్ల మరికొన్ని విశేషాలు తెలుస్తున్నాయి:

ఇతడు (1) సారస్వతాలంకారుడు; (2) నిరంకుశప్రతిభా బంధురుడు; (3) ప్రబంధపరన, రచనాధురంధరుడు; (4) సకలభాషా విశేష నిరుపమావధాని.

ఇటువంటి అసాధారణమైన ప్రజ్ఞలను ప్రకటించడానికి పైలావచ్చినే అనువైన వయస్సు. శతావధానులుగా విఖ్యాతి పొందిన తిరుపతి వెంకటకవులు తమ పందొమ్మిదవ యేటనే శతావధానం చేయడం నేటి పండితులకు తెలిసిన విషయమే. వయస్సు ముదిరితే ధారణపట్టే ఏకాగ్రత సడలుతుంది. అందుకే నూనూగుమీసాల నూత్నయౌవనంలోనే ఎన్ని అవధానాలు చేసినా 'నువ్వా నేనా' అన్నట్టు చేయవచ్చు. భట్టుమూర్తి కూడా ఆ వయస్సులోనే చేసి ఉంటాడు. ఇంతటి ఉద్దోలమైన పాండిత్య మున్నవాడిని ఏరాజైనా చేరదీస్తాడు. భట్టుమూర్తిని పోచిరాజువంశంలోని నరసరాజు ఆదరించాడు. ఇతడు కృష్ణరాయలవారి అల్లుడైన అళియరామరాజుగారి మేనల్లుడు. క్రీ.శ. 1557 ప్రాంతాలలో ఈ నరసరాజు తొరగంటిదుర్గాన్ని పాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఇతడు భట్టుమూర్తిని సత్కరించి తన పేరుమీదుగా కావ్యాలంకారసంగ్రహం అనే అలంకారశాస్త్రాన్ని వ్రాయించాడు. దీనినే సాహితీపరులు నరస భూపాలీయం అని పిలుస్తారు. ఈ పేరు కూడ భట్టుమూర్తి పెట్టినదే. గద్యలో చివర చెప్పాడు.

ఇది అయిదాశ్వాసాల అలంకారశాస్త్రం. సంస్కృతంలో విద్యానాథుడు రచించిన ప్రతాపరుద్రియశోభూషణానికి ఇది అనువాదంలా కనబడుతున్నదని

విజ్ఞులు భావిస్తున్నారు.[6] ఇది 'మహాకవివాఙ్మయాలకు ఉపకారావహమై' ఉండాలని కృతిభర్త ఆశించాడు. అలంకారనికరాలను ఇరవుకొలిపి చమత్క్రియాభిశోభితమతితో కృతికర్త రచించాడు. వివిధ నాయికానాయకుల లక్షణాలు. కావ్యస్వరూపం, వృత్తుల్ను, రీతులు, ధ్వనులు. రసాలు, దోషాలు, శబ్దాలంకారాలు, అర్థాలంకారాలు మొదలైనవాటిని గురించి వివరంగా చెప్పినన్ని చెప్పి "ఈరీతి కొన్నియలంకారము తేర్పరచినాడ, గడమ తడవనేనేరక వర్ణించుట గాదు. ఆరయ విస్తారభీతి" చేతనే అన్నాడు (5-242). ఇతడు కావ్య మంటే ఏమిటో ఇలా వివరించాడు:

> ఇంక గావ్యస్వరూపంబు నేర్పరింతు
> విగతదోషంబులునగుణాన్వితము లధిక
> లపదలంకారభావోపలక్షితములు
> నైన శబ్దార్థములు కావ్య మనగజెల్లు. [నరస 2-52]

శబ్దార్థాలే కావ్యమైనా అది శరీరంమాత్రమే. వాటికి ముస్తాబు అవసరం.

> తగువగు శబ్దార్థంబులు–ధ్వని జీవ మలంక్రియావితానము సొమ్ముల్
> తనరు గుణంబులు గుణములు–ఘనవృత్తులు వృత్తులౌర! కావ్యేందిరకున్
> [నరస. 2-53]

ఈగ్రంథంలో భట్టుమూర్తి తన అసాధారణప్రజ్ఞలను కొన్నింటిని ప్రదర్శించాడు. నాలుక కదలనక్కరలేని అక్షరాలతో వ్రాసిన 'అచలజిహ్వాం' చూడండి.

> భోగాంబువాహవాహవి–భాగేహాభావుకాంగ భావభవమహా
> భాగమహీభాగమహా–భోగావహబాహుభోగిపుంగవభోగా! [నరస. 3-160]

ఈ పద్యంలో అన్నీ కంఠంతోనూ, పెదిమలతోనూ పలికే అక్షరాలే ఉండడంవల్ల నాలుకను కదపనక్కరలేదు. ఇలాగే అంతస్థాలతోనూ, ఊష్మాలతోనూ ఒక పద్యం వ్రాశాడు. ఇందులో కాఖ్గాలు, చాఛ్జాలు మొదలైన వర్గపంచకాలు లేవు. అన్నీ యరలవల వర్గంలో అక్షరాలే.

6. కావ్యాలంకార సంగ్రహం (మూడవకూర్పు) పీఠిక, బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు, పుట 11.

హారహీరసారసారిహారశైల వాసవో
ర్వీరుహాహిహార శేష వేషహాసలాలప
శ్రీరసోరుయాశసాంశుశిల వైరివిరసం
హారసార శౌర్యసూర్యహర్యవార్యసాహసా! [వరప. 5-245]

ఇటువంటి ప్రజ్ఞలే కాక గర్భకవిత్వం, బంధకవిత్వం మొదలైనవికూడ ఇందులో ప్రదర్శించాడు. అయితే ఇటువంటి గారడీలు ఎన్ని చేసినా, అలంకారం, ధ్వనిలక్షణాధికారరసాలంకారాలు ఎన్ని చెప్పినా లక్షణగ్రంథం కావ్య మనిపించుకోదు. చక్కని కావ్యాలు చెప్పగల నేర్పున్న భట్టుమూర్తిని నరసరాజు చేరదీసినా మేనల్లుడు ఆదరించిన కవిలోని అసాధారణశక్తులను చూసి అళియరామరాజు స్వయంగా భట్టుమూర్తికి ఆశ్రియమిచ్చాడు. అతణ్ణి భట్టుమూర్తి బహుసంస్కృతాంధ్రకృతులతో పలుమార్లు మెప్పించాడు. అతని కారుణ్యంవల్ల రత్నహారాలూ, గుర్రాలూ, ఏనుగులూ, అగ్రహారాలూ మొదలైన సత్కారాలు పొందాడు. ధన్యుడయ్యాడు. రామరాజుసభకు భట్టు మూర్తి భూషణమయ్యాడు. అతనికి రామరాజభూషణుడనే బిరుదు వచ్చింది. అందరూ అతణ్ణి ఆ పేరుతోనే వ్యవహరించసాగారు.

అళియరామరాయలు క్రీ.శ. 1565లో జరిగిన రక్షస తంగడి యుద్ధంలో మరణించాడు. అప్పటిదాకా రామరాజభూషణుడు అతని కొలువులోనే ఉండి ఏవేవో కృతులు రచించాడు. అయితే వాటిలో ఏ ఒక్కటీ మనకు దక్కలేదు. రామరాయలు మరణించాక అతని తమ్ముడు ఎర తిమ్మరాజు విజయ నగరసామ్రాజ్యానికి పట్టం కట్టుకొన్నాడు. తిరుమల దేవరాయలనే పేరు పెట్టుకొన్నాడు. ఇతడు తన అన్నగారు పోషిస్తున్న రామరాజభూషణుని ఆదరించి అతని చేత వసుచరిత్ర అనే కృతిని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. నరసభూపాలీయంలో తన ప్రజ్ఞలను చాలా ఏపులంగా చెప్పుకొన్న కవి ఇందులో వాటిలో కొన్నిటిని, మరికొన్నిటిని చెప్పుకొన్నాడు. కృతిపతి తనను పిలిపించిన సందర్భంలో ఈ పద్యం వ్రాశాడు:

నను శ్రీరామపదారవిందభజనానందున్ జగత్ప్రాణవం
దన కారుణ్యకటాక్షలబ్ధకవితా ధారాసుధారాశివం
జనితైకైకదిన ప్రబంధఘటికా సద్యశ్శతగ్రంథక
ల్పను సంగీత కళారహస్యనిధి బిల్వంబంచి వల్కెం గృపన్. [వసు. 1-16]

ఈ పద్యం వల్ల రామరాజభూషణుడు రోజు కొక ప్రబంధాన్నీ, గడియకు నూరుశ్లోకాలనూ చెప్పడమే కాక సంగీతకళారహస్యనిధి అనే బిరుదును సంపాదించాడని తెలుస్తున్నది. ఈ ప్రజ్ఞను అతడు నరసభూపాలీయం వ్రాస్తున్న రోజులలో చెప్పుకోలేదు. నరసభూపాలీయరచన క్రీ.శ. 1557 తరువాత; వసుచరిత్రరచన క్రీ.శ. 1580 తరువాత, ఈ పాతిక సంవత్సరాలలో రామరాజభూషణుడు సంగీతంలో చాలా కృషి చేశాడని చెప్పవచ్చు. దానికి రామరాజు సంగీతప్రియుడవడంకూడ కారణం కావచ్చు. అళియ రామరాయల ఆదరణలో ఉండే రామయామాత్యుడనే విద్వాంసుడు 'స్వరమేళకళానిధి' అనే సంగీత గ్రంథం వ్రాశాడు. కొండవీటి దుర్గాధిపతిగా మంచి పదవిలో ఉన్నాడు.

అసలు కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంనుంచీ కవులు సంగీతంపట్ల కొంచెం ఎక్కువశ్రద్ధ వహించసాగారు. ఆదిలో పాల్కురికి సోమనాథుడు తన రచనలను చిన్న సైజు విజ్ఞాన సర్వస్వాలుగా రూపొందించడంలో తన కాలంనాటి సంప్రదాయల నన్నిటిని చెప్పాడు. అతని రచనలలోని సంగీత సంప్రదాయం గురించి మంచి పరిశోధనే జరిగింది.[7] అయితే సోమన్న చెప్పిన విషయాలు 'లక్షణము, లక్ష్యము లేని వట్టిపట్టీలు' అని సంగీత వేత్తలు భావిస్తారు.[8] కవిత్రయంలో ఒక్క ఎర్రయ్యగారు తమ సంగీతరసికత్వాన్ని,విజ్ఞానాన్ని చూపించారు. కృష్ణరాయలవారు స్వయంగా వీణవాయించగలరు. ప్రబంధ కవులు ఏదోఒక వంక పెట్టుకొని తమ సంగీత రసికత్వం పద్యాలలో కనబరచసాగారు. మిగతా కవులు ఒకటి రెండు పద్యాలలో అక్కడక్కడ ఈ పాటవాన్ని చూపితే రాధామాధవకవి చాలాసార్లు అడపాతడపా చూపించాడు. సాక్షాత్తూ సరస్వతీదేవిచేత పద్మాసనం వేయించి వీణయందలి పట్టు గవుసెనతీయించి చేలాంచలాలతో కాయలు తుడిపించి 'కొలదిగ రాగ భేదములకుఁ దగుసారెలు సారె కొత్తి తంత్రులు కొనగోళ్ళ' మీటించాడు (రాధా. 2-62, 63). మండలాకృతిలో కూర్చోపెట్టి మధుపానం చేయించి

7. సోమననాటి సంగీతసంప్రదాయం–బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు గారు (పరిశోధన, 1955 ఆగస్టు –నవంబరు ఉమ్మడిసంచిక, పుట 99)

8. భాషాసమితివారి విజ్ఞానసర్వస్వం-III సంగీతం: రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి వ్యాసం, పుట 688.

విలాసవతులచేత చిరుబూతు లాడించి వాళ్ళకు పసిడిపీణ లిచ్చి రాధామాధవకవి పాడించాడు.

సరిగుండక్రియ విస్తరించె గరగన్ సౌధాగ్రరత్నావళుల్
తరుణీరత్న మొకర్తు కొక్కతె వసంతశ్రీ వచారించి ఖా
స్వరగేహాంగణదారుతోరణలతా స్తంభంబులం బల్లవో
త్కరసంశోభులజేసె నుల్లసిలి రాగజ్ఞుల్ ప్రశంసింపగన్. [రాధా. 4-121]

పంచతంత్రం వ్రాసిన బైచరాజు వెంకటనాథుడు చందోపాలంభనలో తన సంగీతరసికత్వాన్ని చూపాడు:

కందళితానురాగములు గావు మనంబులు విన్నయంతలో
నందరు పారవశ్యపద మందురు చల్లదనం బొకింత లే
దిందున శంకరాభరణ మెట్లయి తీవు శశాంక నీవదం
బుం దుది నంత శూన్యమగు బో వివరింపగ మాటలేటికిక్? [పంచ. 4-170]

పెద్దనగారూ, తిమ్మనగారూ, రామకృష్ణుడూ మొదలైన వాళ్లు సరేసరి, సంగీతప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు సూక్ష్మపరిశీలన ప్రస్ఫుటం చేశారు. పింగళి సూరపరాజుగారు వాగ్గేయకారుణ్ణే కథానాయకుణ్ణి చేశారు. తెలుగుసాహిత్యంలో సంగీతం ఇలా చోటు చేసుకొంటున్నప్పుడు సంగీతం పైన ప్రత్యేకం కృషి చేసిన రామరాజభూషణుడు 'సంగీత కళారహస్యనిధి' అనే తనబిరుదును సగర్వంగా చెప్పుకోవడం అవసరమే.

అప్పటి తెలుగుసాహిత్యం ఒక రకమైన విప్లవ దశలో ఉంది. పురాణాలు, స్థలపురాణాలు, ఇతిహాసాలు మొదలైన కావ్యవస్తువులన్నీ రమారమి నిండుకొన్నాయి. స్వకపోలకల్పితమైన కథలను వ్రాయడానికి కొందరు ఉత్సహిస్తున్నారు. అత్యపూర్వకథాసంవిధానంతో పింగళి సూరప రాజుగారు 'కళాపూర్ణోదయం' వ్రాసి పేరుకెక్కారు. సంప్రదాయాలను పాటించేవారు ఇటువంటి సాహసాలను సహించలేరు. రామరాజభూషణుడు కేవలం సనాతనుడు కాడు. పాత కల్పనలకు కొత్త కల్పనలను జోడించాలనే వాడు. అందుకే తిరుమలదేవరాయల చేత ఈ మాటలు చెప్పించి వసు చరిత్రరచనకు ఉపక్రమించాడు.

కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్యసత్కథల్
వావిరి పుట్టురత్నము లవారిత సత్కవికల్పనావిభూ
షావహపూర్వవృత్తములు సానలదీరిన జాతిరత్నముల్
గావున నిట్టి మిశ్రకథగా నొనరింపుము నేర్పు పెంపునన్. [వసు. 1-19]

అందుకే వసుచరిత్రను మిశ్రకథగా వ్రాశాడు. ఈ కావ్యంలో మిశ్రమే ఎక్కువగాని కథ తక్కువే. మహాభారతం ఆదిపర్వంలో ఉపరిచరవసువు కథ ఉంది. నాలుగు ముక్కలలో ఆ కథ చెప్పుకోవచ్చు.

చేది దేశాన్ని వసురాజు పాలిస్తూఉండేవాడు. అతడు ఒకనాడు వేటకు వెళ్ళి విరక్తి గలిగి తపస్సు చేయడం మొదలుపెట్టాడు. ఇంద్రుడు ప్రత్యక్షమై ఆ తపస్సుకు మెచ్చుకొని ఎక్కడికి వడితే అక్కడికి వెళ్ళ గలిగే ఒక విమానాన్ని, ఇంకా మరికొన్ని మహిమలున్న కానుకలు ఇచ్చి వసురాజు చెలిమి చేశాడు. ఆ విమానంలో వసురాజు ఉపరిలోకాలు చరించడం వల్ల అతనికి ఉపరిచరవసువు అనే పేరు వచ్చింది. అతడు ఏటేటా చేసే ఇంద్రోత్సవాలు ప్రారంభించాడు. ఇతని రాజ్యంలో శుక్తిమతి అనేనది పారుతూఉంది. దానికి కోలహాలుడు అన్న కొండ ఒక సారి అడ్డంపడితే వసురాజు కాలి కొనగోటితో ఆ కొండను తొలగించి నదికి ఆటంకం తీర్చాడు. ఈ మేలు మరవలేక శుక్తిమతి తనకు కోలాహలునివల్ల పుట్టిన వసుపదుడనే కొడుకునూ, గిరిక అనే కూతుర్నీ వసురాజుకు సమర్పించింది. అతడు గిరికను పెండ్లిచేసుకొని, బావమరిదిని సేనాపతిగా చేసుకొన్నాడు. ఈ వసురాజు మళ్ళీ ఒకనాడు వేటకు వెళ్లాడు ఈ సారి ఆయనకు కలిగినది విరక్తి కాదు; రక్తి. గిరిక మీద మోహం ఉండబట్టలేక ఆయన రేతస్కందమైంది. అది అమోఘమని బంగీకట్టి ఒకడేగ ద్వారా గిరికకు బట్వాడా చేయించాడు ఈ డేగకు ముక్కున మాంస మున్నదని ఇంకో డేగ దారిలోనే అడ్డం తగిలింది. బంగీ కాస్తా యమునా నదిలో పడింది. దాన్ని ఓ చేప మింగింది. అది ఒక అప్సరస. పేరు అద్రిక అది శాపంవల్ల ఆ నదిలో చేప అయింది. వసువీర్యబిందుద్వయంవల్ల దానికి ఒక ఆడపిల్ల పుట్టింది. దానిని జాలరులు వలలువేసి తీసి దాశరాజు కిచ్చారు. ఈ పిల్లే మత్స్యగంధి వ్యాసుల వారి తల్లి.

ఇదీ మహాభారతంలో ఉపరిచరవసువుకు సంబంధించిన కథ దానిని నన్నయ్యగారు పట్టుమని పన్నెండు గద్యపద్యాలలో వ్రాశారు (ఆది 1:22-33). ఇందులో నాలుగే నాలుగు గద్యపద్యాలలోని కథను తీసుకొని రామరాజభూషణుడు 800 పై చిలుకు గద్యపద్యాలలో సాటిలేని ప్రబంధంగా రూపొందించాడు. రెండోసారి వసురాజు వేటకు వెళ్ళడం, రక్తి కలగడం

మొదలైన విషయాల జోలికి రామరాజభూషణుడు పోలేదు. పెళ్లితో కథ అపాడు. చిన్న ఇతివృత్తంలోని కొద్దిభాగాన్ని తీసుకొని ఆరాశ్వాసాల మహా కావ్యంగా నగిషీలు చెక్కాడు. భారతకథలో క్రమాన్ని మార్చాడు.

ప్రథమాశ్వాసం:- చేది దేశంలో అదిష్ఠానపురం ఉంది. (దీనిని రామరాజభూషణుడు 24 పద్యాలలో రకరకాల శ్లేషలతో వర్ణించాడు). ఆ పురాన్ని వసురాజు పాలిస్తున్నాడు. అతడు పూర్వం శుక్తిమతిని కోలాహలుని బెడదనుంచి తప్పించాడు. ఈ సాహసాన్ని మెచ్చి ఇంద్రుడు అతని చెలిమి చేశాడు. బహుమతులు ఇచ్చాడు. కోలహలుణ్ని మన్నించి వసురాజు అతణ్ని తన క్రీడాశైలంగా చేసుకొన్నాడు. ఇంతలో వసంతం వచ్చింది. ఎలాగ? దానిని కవి ఇలా వర్ణించాడు:

లలనాజనాపాంగవలనావసదనంగతుల నాళికాభంగదోఃప్రసంగ
మలసానిలవిలోలదళసాసవరసాలఫలసాదరశుకాలపనవిశాల
మలినీగరుదనీకమలినీకృతధునీకమలినీ సుఖితకోకకులవధూక
మతికాంతసలతాంతలతికాంతరనితాంతరతికాంత రణతాంతసుతమకాంత
మకృతకామోదకురవకావికలవకుల-ముకులసకలవనాంత ప్రమోదచలిత
కలితకలకంఠకులకంఠకాకలీవి-భాసురము వొల్చు మధుమాసవాసరంబు.
[వసు. 1-126]

స్త్రీ పురుషులు వసంతోత్సవం చేస్తున్నారు. పాటలు పాడుతున్నారు. ఎలాగ? ఇలాగని కవి చెప్పున్నాడు:

అరిగా బంచమ మేపగించి నవలా లవ్వేళ హిందోళవై
ఖరి సూపం బికజాతి మాత్మరవభంగవ్యాకులంబైవనీ
ధర నాలంబితపల్లవ వ్రతవిధుల్దాల్పం దదీయధ్వనిన్
పరిగా గైకొనియెన్ వసంతము మహాసంపూర్ణభావోన్నతిన్.[వసు. 1-130]

ఈ పద్యంలో రామరాజభూషణుడు తన సంగీతకళా రహస్యనిధులను విప్పాడు. స్త్రీలు హిందోళరాగం పాడితే కోయిలలు బాధపడ్డాయట. ఆ రాగంలో తమ స్వరమైన పంచమం లేదని వ్యాకులత చెంది ఆకులూ అలములూ తింటూ తపస్సు చేశాయట. ఆ వ్రతవిధులను మెచ్చి వాసంతం మహాసంపూర్ణభావంతో పంచమస్వరాన్ని స్వీకరించిందట. ఈ పద్య కల్పనలో రెండు విషయాలు కవికి తోడ్పడ్డాయి. హిందోళరాగంలో రిషభం, పంచమం

ఉండవు. ఈ రెండూ ఉన్న రాగాన్ని హిందోళవసంతం అంటారు.[9] ఈ వాస్తవిక లక్షణాలను తీసుకొని శ్లేషించాడు. 'అరిగా' అంటే 'శత్రువని భావించి' అని ఒక అర్థం. అ 'రి'గా అని మరొక అర్థం ఉద్దేశించాడు. ఈ పద్యానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తూ శొంఠి భద్రాద్రిరామశాస్త్రిలుగారూ, శేషాద్రిరమణకవులూ "సప్తస్వరసహితమయి సంపూర్ణ సంజ్ఞ గల వసంత రాగమును బాడిరని యాశయము" అని చెప్పారు.[10] కర్ణాటక వాసంతంలో పంచమం ఉండదు. రామరాజభూషణుని ఉద్దేశం స్త్రీలు పూర్వం రిష భపంచమాలు లేని హిందోళం పాడారు; ఇప్పుడు అవి ఉన్న హిందోళవసతం పాడుతున్నారని చెప్పడమే. సంగీతంలో సరదా ఉన్న పరిశోధకులు పూనుకుంటే రామరాజభూషణుని రహస్యాలు మరికొన్ని తెలుస్తాయి.

స్త్రీలు హిందోళవసంతం పాడే వనం బాగా పూచింది. వచ్చి చూడమని వనపాలకులు వసురాజుతో విన్నవించారు. రాజు తన నర్మసఖునితో తోటలోకి వెళ్ళాడు. అక్కడ రెండుపిట్టలు ఆ రాజుకు అసన్నమయ్యే శుభాన్ని విన్నవించాయి. అతడు తన క్రీడాశైలానికి వెళ్ళాడు.

దీనితో ప్రథమాశ్వాసం ముగిసింది. ఈ మాత్రం కథను రామరాజభూషణుడు 71 గద్యపద్యాలలో చెప్పాడు.

రెండో ఆశ్వాసంలో రాజుగారూ, అతని సఖుడూ ఒక పాట వింటారు. ఆనాదం పరమానందానుసంధానం. అది ఎవరి పాటో తెలుసుకొని వస్తానని నర్మసఖుడు వెడతాడు. వెళ్ళి వెళ్ళి కొండమీద పగడాల మంజూరులు, వజ్రాల తిన్నెలు గల మణిమందిరం చూశాడు అందులో ఒక అమ్మాయి వీణ వాయిస్తున్నది. ఈమెను చూడడానికి రాజుగారిని తీసుకురావాలని ఆ సఖుడు వెళ్ళాడు వెళ్లి రాజుదగ్గన ఆ అమ్మాయిని నఖశిఖపర్యంతం వర్ణించసాగాడు. ఇది 17 పద్యాలు. ఆ యువతి ముక్కు ఇలా ఉందని వర్ణించాడు:

నానాసూనవితానవాసనల నానందించు సారంగ మే
లా నన్నొల్ల దటంచు గంధఫలి బల్కాకం దపం బంది యో

9. హిందోళకు "సమగమదనిస-సనిదమగరిన అనిఆరోహణ,అవరోహణక్రమాలుఉన్నాయి హిందోళవసంతం అనే రాగానికి సగమపదనిదస - సనిదమగరిగస" అని ఆరోహణ, అవరోహణలు. (గానకళాబోధిని - యన్.సి.పార్థసారథి దంపతులు)
10. వసుచరిత్ర -వావిళ్ళముద్రణ (1962), పుట 120

షానాసాకృతి బూని సర్వసుమనస్సౌరభ్యసంవాసమై
పూనెం బ్రేక్షణమాలికా మధుకరీపుంజంబు నిర్వంకలన్. [వసు. 2-47]

ఈ పద్యం ముక్కు తిమ్మనగారు వ్రాస్తే దానిని రామరాజభూషణుడు కొనుక్కొని తన కావ్యంలో పెట్టు కొన్నాడని ఒక కట్టుకథ ప్రచారంలో ఉంది. ఇది నైషధంలోని ఒక కల్పనకు మెరుగుపెట్టడమని వసుచరిత్రమీదా, రామరాజభూషణుని మీదా సమగ్రపరిశోధనలు చేసినవజ్ఝల చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారు చెప్పారు.[11] పద్యం తపస్సు చేసి దమయంతీదేవి పాదరూపంలో జన్మించిందని శ్రీహర్షుడు వర్ణించాడు(నైషధం, 2-40). దీనిని శ్రీనాధుడు అనువదించలేదు. సంస్కృతనైషధమంటే ఎంతో అభిమానమున్న రామరాజ భూషణుడు సంపంగి పువ్వుచేత తపస్సు చేయించి దానిని కథానాయిక ముక్కుగా పుట్టించాడని వారంటే దీనికి సరియైన మూల సంస్కృతశ్లోకం విద్యానాధుని నలకీర్తికౌముదిలో ఉందని, దానిని పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికలో ప్రకటించారు.[12]

కన్నార చూసిన కన్యను సఖుడు అపాదమస్తకం వర్ణించాక ఆ యువతిని తానూ చూడాలని రాజు వెడతాడు. ఆ మందిరం బయట రాజు ఆగుతాడు. సఖుడు ఒక యతివేషం వేసుకొని లోనికి వెళతాడు. యోగక్షేమాలు అడిగి ఆయువతి పుట్టుపూర్వోత్తరాలు అడుగుతాడు. చెలికత్తె మంజువాణి తన సఖి జన్మవృత్తాంతం చెప్పుంది. శుక్తిమతినదిని కోలాహలుడు ఎలా మోహించినదీ, వాళ్లు ఎలా సంభాషించుకొన్నదీ చెప్పుంది. అతని ప్రేమను శుక్తిమతి నిరాకరించింది. అతడు బలాత్కరించాడు. ఆమె ఎలుగెత్తి ఆర్తనాదం చేసింది. వసురాజు వచ్చి కాపాడాడు. కోలహలుణ్ని కాలిగోటితో ఎగమీటాడు. తరువాత ఆ కొండను క్రీడాశైలం చేసుకొన్నాడు.

దీనితో రెండో ఆశ్వాసం ముగిసింది. ఇందులో శుక్తి మతీకోలాహలుల కథను కవి చాలా శ్లేషమయంగా చెప్పాడు. వాళ్ళను నదీపర్వతాలుగానూ, మానవరూపంలోని వ్యక్తులుగానూకూడ ఒకే పద్యంలో చూపించాడు.

---

11. వసు చరిత్రవిమర్శనం పుట 43.
12. భృంగానవాప్తిప్రతిపన్నఖేదాకృత్వా వనేగంధఫలీతపోలం,
    తన్నాసికాభూదనుభూతగంధా స్వపార్శ్వ నేత్రీకృతభృంగసేవ్యా.

ఈ శ్లోకాన్ని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు ఉదాహరించారు. (వసు చరిత్ర - వావిళ్ల ముద్రణ, చతుర్థముద్రణపీఠిక, పుట 24).

మూడో ఆశ్వాసంలో మంజువాణి పూర్వకథను పూర్తి చేస్తుంది. శుక్తిమతిని కోలాహలుని బారినుండి కాలిగోటితో రక్షించినందుకు అబ్బురపడి ఇంద్రుడు వసురాజుతో చెలిమిచేస్తాడు. టెలివిజన్ సెట్టు ఉన్న ఒక ఎయిర్ కండిషన్డు విమానం బహూకరిస్తాడు. దాన్ని ఇంద్రుడు ఇలా వర్ణించాడు:

మానవీయానంత మణికాంతధామమై యిది హిమానీవేళ నింపునింపు
శీతవ్రవాళమంజులతావిశాంతమై యలరించు నిది వసంతాగమమున
తరళముక్తాదీప్తి ధారాధివాసమై వేసవి నిది మహోల్లాస మొసగు
వ్రజలవజ్రోవలప్రాసాదభాసమై తొలుకరి నిది కుతూహలము నిలువు

జనవరోత్తమ, యిది సర్వసమయసౌఖ్య
జనక మిందలి యాలేఖ్యసాధ్యసిద్ధ
కిన్న రాంగన లవిగీతగీతనృత్య
వాద్యములు సూపి విలుతురు వలయుయెడల. [వసు. 3-15]

ఈ శుభవిమానంలో వసురాజు తిరిగేవాడని మంజువాణి చెప్తుంది. శుక్తిమతికి సంతానం కలగడం, కుమార్తెపేరు గిరిక అని చెప్తుంది. ఆ గిరికే ఈ యువతి. చిన్నప్పట్నుంచి వసురాజు అంటే ప్రీతి అని మంజువాణి కథ ముగిస్తుంది యతివేషంలో ఉన్న చెలికాడు 'ఇప్పుడారాజు ఇక్కడికి వస్తా'డని అంటాడు రక్కున రాజు ప్రవేశిస్తాడు. నాయికానాయకులు చూచుకొంటారు విడిపోతారు. ప్రేమలో పడి పోతారు. గిరిక విరహం ఓర్వలేకపోతుంది. చెలికత్తెలు కోటలోకి తీసెకెళతారు తాము పుష్పాపచయం, జలక్రీడలు చేసి ఆమెకు శైత్యోపచారాలు చేసి కేళీభవనానికి తీసుకువెళతారు దీనితో మూడో ఆశ్వాసం అయింది.

నాలుగో ఆశ్వాసంలో సూర్యుడస్తమించాడు. చంద్రుడు వెలుగసాగాడు విరహాన్ని గిరిక తట్టుకోలేకపోయింది. ఉపాలంభనలు అయ్యాయి. వెన్నెలవెల్లువను ఆమె భరించలేకపోయింది.

ఆ జాబిల్లి వెలుంగు వెల్లికల డాయఁగ లేక రాకానిశా
రాజశ్రీసఖమైన మోమున బటాగ్రం బొత్తి యెల్గెత్తి యా
రాజీవానన యేడ్చె గిన్నరవధూరాజత్కరాంభోజకాం
భోజీమేళవిపంచికారవసుధాపూరంబు తోరంబుగాఁ. [వసు. 4-52]

ఈ పద్యంలో కాంభోజీరాగానికి మేళవించిన వీణామృతంలాగ గిరిక ఏడిచిందని చెప్పాడు. అళియరామరాయల వారి కాలం దాకా వీణలు ఒకే

రకంగా ఉండేవనీ, వాటిని రామరాజభూషణుడే మార్చాడనీ ప్రతీతి. అంతదాకా అయా రాగములకు తగినట్లు వెనుకముందులుగా సర్దుకోవలసిన వీణయెదమీది చలసారికలను అచలసారికలుగా మైనమతికించు పద్ధతిని కనిపెట్టి రామరాజభూషణుడే ఆచరణలోకి తెచ్చినట్లు ఆంధ్రదేశంలో సంప్రదాయం.[13] అయితే ఈ ప్రఖ్యాతమైన ఏడుపుపద్యం వల్ల క్రీ.శ. 1580 దాకా రామరాజభూషణుడు ఆ చలసారికల వీణను ఆచరణలో పెట్టలేదని తెలుస్తున్నది.

గిరిక ఇలా వెన్నెలలో వెక్కివెక్కి రోదిస్తూఉంటే వసురాజు విరహంతో వేగుతున్నాడు. గిరిక చెలికత్తె రాయబారానికి వెళ్ళింది. చల్లని వార్తతో వచ్చింది. ఆనవాళ్ళు తెచ్చింది. తూరుపు తెల్లవారింది. నాలుగో ఆశ్వాసం అయింది.

ఇలాగే రెండాశ్వాసాలు పెళ్ళిమాటలు, నానాదేశపురాజులు రావడం మొదలైన వర్ణనలతో కావ్యాన్ని పెళ్ళి దాకా నడిపించి, మూడుముళ్ళూ వేయించి మూడు నిద్రలూ తీయించి, వాళ్ళు సుఖంగా ఉన్నారని చెప్పి కవి మనల్ని సుఖపెడతాడు. ఈ కావ్యంలో పద్యాలు నడిచినంత చక్కగా కథ నడవదు. అసలు కావ్యం వ్రాయడానికి కధ కూడా కావాలా అన్న ప్రశ్న వేయడానికి ఆస్కారం కలిగించేటంత తియ్యగా దీనిని రామరాజభూషణుడు రచించాడు. అడుగడుగునా శ్లేష. ప్రతిపద్యంలోనూ ఏదో గడుసుదనం. ఏదో గమ్మత్తు. అయితే ప్రతిపద్యంలోనూ శ్లేష ఉన్న కావ్యం పార్సెల్ పాసెంజరుబండిలాంటిది. అన్ని స్టేషన్లలోనూ ఆగాలి. విసుగెత్తుతుంది.

వ్యాఖ్యానం లేకుండా, నిఘంటువులు చూడకుండా పెద్దలు చెప్పకుండా నిజానికి వసుచరిత్ర అర్థంకాదు. నరసభూపాలీయంలో "వరవృత్తములు మాని వాణి యెవ్వానికై పలచి నానాశ్లేషములకు జిక్కె"(1-8) అని భట్టుమూర్తే సుబంధుణ్ణి స్తుతించాడు. ఈ సుబంధుడు తాను 'ప్రత్యక్షర శ్లేషమయ ప్రపంచవిన్యా సవిదగ్ధుడ' నని చెప్పుకొన్నాడు.[14] రామరాజభూషణుడు కూడ అంతే. వాణి ఇతని కవిత్వంలో నానాశ్లేషముల జిక్కింది. "భాషాపాండిత్యమును

13. గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు - 'కవిజీవితములు', పు. 373-74.

14. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక, సంపుటి 23, సంచిక 5. ఈయూట్టివారు ఉదాహరించారు.

విచారించినచో నీ భట్టుమూర్తికి సంస్కృతమున నున్నంత స్వాతంత్ర్యము తెలుగులో నున్నట్లు కనబడదు. ఇతని గ్రంథమునందలి శ్లేష లించుమించుగా నూటికి తొంబదిపాళ్లు సంస్కృతభాషకు సంబంధించినవే" అని వేదాల తిరువెంగళాచార్యులుగారు చెప్పిన మాటలు తెలుగుసాహితీ పరులందరూ గుర్తుపెట్టుకోవాలి.[15]

సంస్కృతం చదువుకొన్న పండితులే తెలుగుసాహితీపరులుగా ఉండే కాలంలో వసుచరిత్రకు ఎక్కడ లేని ఆధిక్యతా రావడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. అందుకే తెలుగు వసుచరిత్రను సంస్కృతపండితులు ఆ భాషలోనికి వెను వెంటనే అనువదించారు. అప్పయదీక్షితులవారి శిష్యుడు కాళహస్తికవి (క్రీ.శ. 1554-1626) దీనిని చాలా మట్టుకు యథాతథంగా అనువదించాడు. ఈ సంస్కృతవసుచరిత్రను మిత్రులు డాక్టరు బి. రామరాజుగారు పరిష్కరించి ప్రచురించారు. రామరాజభూషణుని గ్రంథాన్ని అనువదించినా కాళహస్తికవి ఆ సంగతి ఎక్కడా చెప్పలేదు.[16]వసుచరిత్ర సంస్కృతంలోనికి కేవలం చంపూకావ్యంగానే కాక నాటకంగా కూడా వెలసిందట. దాన్ని 'పేరుసూరి' అనే కవి వ్రాశాడు.[17] వసుచరిత్ర ఒక్క సంస్కృతంలోనికే కాక తమిళభాషలోకికూడా క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలోనే పరివర్తన చెందిందని మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తెలియపరిచారట.[18]

వసుచరిత్ర అనతికాలంలోనే ఇంత ప్రచారం పొందడంతో అనంతర కవులందరూ దాని ననుసరించడం మొదలు పెట్టారు. అసలు వసుచరిత్రలో 800 పై చిలుకుపద్యాలుంటే వాటిలోనుంచి 287 పద్యాలను ఏరి, కథ చెడకుండా పిల్లవసుచరిత్రను ఏ కాశ్వాసప్రబంధంగా రామరాజ భూషణుడే వ్రాసి ఉండాలి. వసుచరిత్రను అనుకరిస్తూ బయల్దేరిన కొందరి కావ్యాలను

---

15. తెలుగుభాషాసమితివారి విజ్ఞానసర్వస్వం –III, ద్వ్యర్థికావ్యకవులు పుట 851
16. వసుచరిత్ర–కాళహస్తికవి, పీఠిక, పుట 21.
17. వసుచరిత్ర (వావిళ్ళప్రతి) చతుర్థముద్రణ పీఠిక– అనుబంధంలో నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు చెప్పారు, పుట 29.
18. Journal of Sri Venkateswara Oriental Institute, Tirupati, Vol. III .No. 2. నిడుదవోలువారు పై పత్రికలోనే (పుట 31) చెప్పారు

కూడ పిల్లవసుచరిత్రిలంటారు. వాళ్ళను గురించి తరువాత చెప్పుకొందాం.

వసుచరిత్రను వ్రాశాక రామరాజభూషణునికి జీవితమంతా రామమయంగానూ, కవిత్వంమంతా శ్లేషమయంగానూ కనిపించసాగింది. అతడు ఉత్తశ్లేషతో తృప్తిపడలేదు. ద్వ్యర్థికావ్యరచనకు పూనుకొన్నాడు. పింగళి సూరపరాజుగారు రాఘవపాండవీయం వ్రాస్తే ఇతడుహరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం వ్రాశాడు. రామాయణభారతాలకు ఎక్కడేనా పోలికలు దొరుకుతాయిగాని హరిశ్చంద్రుని కథకు, నలుని కథకు సమానఘట్టాలు తక్కువే. అయినా రామరాజభూషణుడు తన అసాధారణప్రతిభతో రెండు కథలనూ జోడించాడు. ఈ ద్వ్యర్థి కావ్యాన్ని అతడు శ్రీరామునికి అంకితమిచ్చాడు. చిన్నప్పట్నించి భట్టుమూర్తి హనుమద్భక్తుడు. వార్ధక్యంలో అంజనేయునిలాగా తానూ రామభక్తుడయ్యాడు. తన సంతానంలో చాలామంది కుమారులకు రాముడనే పేరుపెట్టాడు. దానమిచ్చిన అగ్రహారానికి రామచంద్రపురం అనే పేరు పెట్టాడు. రామాలయాలను ప్రతిష్ఠించాడు. చెరువులకూ రాముని పేరే పెట్టాడు. పింగళి సూరపరాజుగారు వ్రాయకపోతే రాముని పేరు మీద ద్వ్యర్థి కావ్యం ఈయనే వ్రాసి ఉండేవాడు.

మామూలు ఏ కార్థకావ్యాలలోనే రెండేసి అర్థాలు వచ్చే పద్యాలు వ్రాసే వాడు రెండర్థాల కావ్యాలలో ఇంకా విజృంభించడా? శ్రీనాధుడు శృంగారనైషధంలో అనువదించని శ్లోకాలనూ, చూపెట్టని నైపుణ్యాన్నీ ఈ ద్వ్యర్థికావ్యంలో రామరాజభూషణుడు ఎలా ప్రచరించినదీ వఝ్ఝలవారు సోదాహ రణంగా రుజూవు చేశారు. వసుచరిత్రకు 162 పేజీల సుదీర్ఘ విమర్శ వ్రాసినట్టే హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానానికి కూడా వఝ్ఝలవారు 170 పేజీల విమర్శ వ్రాశారు. ఇతరకవులు వర్ణించిన వర్ణనలకు మెరుగులు పెట్టడం భట్టుమూర్తి స్వభావమట. అందుకే ఎక్కువగా పెద్దనగారి పద్యాల పోలికలు ఇతని గ్రంథాలలో ఉంటాయి. అయితే అవి పరార్థవంచనలు కావు. ఇతని కావ్యాలు 'రసోచితచమత్క్రి యాకల్పనాకల్పభవ్యాలుగా' ఉంటాయి. కనుక సమకాలికులుసైతం మెచ్చుకొన్నారు. ఇతరుల కవిత్వానికి వంకలు పెడతాడని పేరు మోసిన తెనాలి రామకృష్ణుడే వసుచరిత్రను తన కావ్యంలో స్మరించాడు. పాండురంగని

దేవాలయంలోకి ఒక పాము వచ్చిందట. అది గిరికమీద మరులుకొన్న వసురాజులాగా ఉందని కేవలం వసుచరిత్రపై గల గౌరవం కొద్దీ పోల్చాడు.

గిరికాముపక్తబుద్ధిను – వరిచరునిం బోలు నొక్క పన్నగ మొకనా
డురవడి వెచ్చుటనుండియొ – మురమర్దను దివ్యభవనమున కేతెంచెన్.

[పాండు. 4-242]

వసుచరిత్రను పేర్కొన్న వెనువెంటనే రామకృష్ణుడు ఆముక్తమాల్యదను కూడ చెప్పాడు. వసురాజులాంటి పామును చూసి భయపడ్డ ఎలుకపిల్ల ఆముక్తమాల్యదలాగా దేవుని పాదాల చేరిందట.

యమదంతచండమగు భుజ-గమునకు వెరచరచి యాఖుకన్యక కమలా
రమణాంఘ్రిజేరె గురుభి – తమతి యగు నాముక్తమాల్యదకు నెనయగుచున్.

[పాండు. 4-244]

రామకృష్ణుడు పేర్కొన్న ఈ రెండు కావ్యాలూ, ఆంధ్ర సాహిత్యంలోని కావ్యపంచకంలో ప్రౌఢతరాలు. రామరాజభూషణుని రచనతో ఆంధ్రపంచ కావ్యల జాబితా పూర్తయింది. : (1) పెద్దనగారి మనుచరిత్ర, (2) భట్టుమూర్తి వసుచరిత్ర, (3) పింగళిసూరపరాజుగారి రాఘవపాండవీయం (4) శ్రీనాథుని శృంగారనైషధం, (5) రాయలవారి ఆముక్తమాల్యద.

ఈ పంచకావ్యాల పఠనం సాహిత్యవిద్యార్థులకు చాలా అవసరమేగాని బహుళాంధ్రోక్తిమయ ప్రపంచంలో ఇంకా చాలా ఉంది. దానిని రామరాజభూషణుడే ఇలా శ్లేషించాడు:

మహిమున్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపం గుండలీంద్రుండు ద
ద్మహనీయస్థితిమూలమై నిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవ న్మహా
మహులై సోముడు భాస్కరుండు వెలయింపన్ సొంపు వాటించు నీ
బహుళాంధ్రోక్తి మయప్రపంచమున దత్ప్రాగల్భ్య మూహించెదన్.

[వసు. 1-10]

ఆంధ్రసాహిత్యవృద్ధి ఎంత విపులమైనా దానిని కేవలం వసుమయం చేసినవాడు చిరస్మరణీయుడే.

15

మరింగంటి సింగరాచార్యులు

భావసంపదనుగాని రససంపదనుగాని చూడక కేవలం పాండిత్యప్రకర్షకే జనం చప్పట్లు కొట్టేటప్పుడు పింగళి సూరపరాజుగారివంటి ఉదాత్తశిల్పిసైతం ద్విసంధానాలవంటి గారడీరచనలు చేశాడు. రామరాజభూషణుడు సరేసరి : నూరుగంటాలకు కవిత్వం చెప్పేవాడు; ఘడియకు నూరుగ్రంథాలు రచించగల నన్నాడు; ఆశుకవిత్వంలో ఆరితేరినవాడు. అతడు అచ్చులలో ఉఊలూ, ఒఓలూ, హల్లులలో పఫబభమాలూ, వకారం లేకుండా నిరోష్ఠ్యంగా పద్యాలు చెప్పగలడు. అలాగే అన్నీ ఓష్ఠ్యాలతోనే పద్యం వ్రాయగలడు. ప్రతి అక్షరంతోనూ అచ్చులూ హల్లులూ ఓష్ఠ్యమైన రచన అతనిదొకటి నరసభూపాలీయంలో ఉంది.

భూమిసుమనోమరద్రుమ!-వామాప్రద్యుమ్న! భూమవంశోద్భవ! పో
లోమివిభుశుభవైభవ!-భీమోపమ! భీమభీమ పృథుదోర్విభవా. [వరప. 2-175]

ఒక అక్షరం ఓష్ఠ్యం, దాని తరువాతిది నిరోష్ఠ్యం ఐన ఓష్ఠ్య, నిరోష్ఠ్య సంకరంకూడ భట్టుమూర్తి కావించాడు.

భూనాథోత్తమ! జంభభంజనమహాభోగాభిరామక్రియా!
దానోజ్జృంభిత వారిపూరభరితోద్యద్వార్ధివీచివ్రజా!
మానామేయ! సుధాబ్ధినిర్మలగుణా! మాద్యన్మహాయూథప
శ్రీనూత్న ప్రథమానభాగ్యవర! వైరివ్రాత భేదివ్రతా! [వరప. 4-90]

ఏదో ఒక పద్యంలోనైతే ఇటువంటి నియమం పాటించవచ్చుగాని పూర్తిగా ఒక కావ్యమే నిరోష్ఠ్యంగా వ్రాయడం కష్టమే. సంస్కృతంలో శాకల్య

మల్లన ఒక నిరోష్ఠ్యరచన చేసినట్టు చెప్పుకొంటారుగాని మరింగంటి సింగరాచార్యులుగారు దశరథరాజనందనచరిత్ర రచించే దాకా తెలుగులో నిరోష్ఠ్యకావ్యం లేనేలేదు. ఈ సంగతి ఆయనే ఇలా చెప్పారు :

మును రామాయణమున్ నిరోష్ఠ్యముగ నింపు ల్మీర శాకల్యమ
ల్లన యా సంస్కృతభాష జేసె నన నా లాపుల్ చెవు ల్నిండగా
వినుటేకాని ధరిత్రిపై నిజముగా వీక్షింపలే, దట్టి దే
దెనుగుంజేసెద వెల్లడం గవులకున్ దృష్టాంతమై యేర్పడన్. [దశరథ 1-32]

ఒక ప్రక్రియలో ప్రథమస్థానాన్ని సంపాదించుకొన్నా ఈ కవికి తృప్తి చాలలేదు. మరొక విభాగంలో ప్రపథమ స్థానం అభిలషించి సాధించాడు. అప్పటికి అచ్చ తెనుగులో ఒక కావ్యాన్ని పొన్నికంటి తెలగన్న రచించాడు. అయితే అచ్చ తెనుగులో ఇంకా ఎవరూ నిరోష్ఠ్యరచన చేయలేదు. అందుకని సింగరాచార్యులు ఇలా తలపోశాడు.

ఇల కవితాప్రయాసమగు నెన్నికమై యుభయార్థ కావ్యముల్
గల విపుడిట్ల వెన్న యది గద్దిక ముందర గల్లనేర్చునే
దెలుగు నిరోష్ఠ్యమం గృతి యిదే మతిదక్కగ నివ్వటందులన్
గలుగదు వింటలేదె యిక కాగల జాడలు నెన్ననేటికిన్ [సీతాకల్యాణం - 1-31]

కవితా ప్రయాసయగు కావ్యాలు చెప్పిన ఈ సింగరాచార్యులు నవాబుల యుగంలోని పండితుడు. కుతుబ్‌షాహీల కొలువులో మరింగంటి కవులు పేరు మోశారు. ఆసూరివారనే ఇంటి పేరుండేది. అయితే ఆసూరి రామానుజాచార్యుల వారు కూరేశభట్టారకుల వారితో శ్రీరంగం వెళ్ళినప్పుడు దేవుడే అన్న మాటలవల్ల ఆసూరివారికి ఆ యింటిపేరు వచ్చిందట.

కంటిమి మిము కూరేశుల
గంటిమి మీ వెంట వచ్చు ఘనులెవరో మరిం
గంటిమని పల్కనది మా
యింటికి పేరుంట నా మహిన్ రహికెక్కెన్.

అని మరింగంటి కవులు తమ రచనలలో చెప్పుకొంటారు. అయితే వాస్తవానికి ఈ వంశం వారు ఆదిలో 'మరికల్లు' అనే గ్రామవాస్తవ్యులు కావడం వల్ల 'మరికంటి మరింగంటి అని ఇంటి పేరు రూపొంది ఉండవచ్చు.

తెలంగాణాలో దేవరకొండ, నల్లగొండ, మహబూబ్‌నగర్ తాలూకాలలో 'మరికల్లు' అనే పేరు గల గ్రామాలు ఉన్నాయని పరిశోధకులు చెప్తున్నారు.[1] గోలకొండను ఇబ్రహీంరాముడు పాలించే రోజులలో మరింగంటి వారి వంశంలో ఎనమండుగురు అన్నదమ్ములు చాలా ప్రసిద్ధులు. వీళ్ళను గురించి సింగరాచార్యులు దశరధ రాజనందన చరిత్ర అనే నిరోష్ఠ్య రామాయణంలో ఇలా చెప్పాడు.

> ముగురు రాజులచేత మ్రొక్కులు గన్నట్టి భగవత్సమాను తప్పలగురుండు
> వేదవేదాంగాదివివిధార్థసంపత్తి నతిశయిల్లిన వేంకటార్యమౌళి
> కలిత సౌందర్యరేఖావిలాసంబుల జెంగలించెడి శ్రీనృసింహవిభుడు
> కుపితమాయావాదిగురుశాస్త్రహరణపారగుడైన కోనేటి రాయశౌరి
> సరసశతపద్యలేఖ నావిరచనోక్తి
> గల జగన్నాథసూరు లగ్రజులు గాగ
> నలరి రంగప్ప నరసింగరప్ప దమ్ము
> లై మెరయువాడ భువి సింగరాహ్వయుండ. [దశరథ - 1-30]

ఈ పద్యంలోని తొలిపాదంలో చెప్పిన మరింగంటి అప్పన్నగారే పొన్నికంటి తెలగన్నను అచ్చ తెనుగుకావ్యాన్ని వ్రాసి అమీనుఖానుకు అంకితమిమ్మని చెప్పారు (యయాతి. 1-9). రెండు, మూడు, నాలుగుపాదాలలోని వ్యక్తులను గురించి వివరాలు తెలియవుగాని జగన్నాథసూరి మాత్రం చాలా ప్రసిద్ధుడు. అతణ్ణి నేబతి కృష్ణయామాత్యుడు తన రాజనీతిరత్నాకర మనే పంచతంత్రంలో ఇలా ప్రస్తుతించాడు.[2]

> గురుమూర్ధన్యు శతావధానబిరుదాంకుఁ ద్రావిడామ్నాయ త
> త్త్వరసజ్ఞున్ పటుసంస్కృతాంధ్రరచనాదక్షుఁ హయాధీశకం
> ధరసంలబ్ధసువర్ణవృష్టియుతు కర్ణాటక్షమాభృత్సభాం
> తరపూజ్యున్ మరుగంటి వెంగళజగన్నాథార్యు గీర్తించెదన్. [రాజనీతి. 1-38]

ఈ పద్యంవల్ల మరింగంటి జగన్నాథసూరి కనకాభిషేకం పొందిన పండితుడనీ, శతావధాని అనీ, బహుగ్రంధకర్త అనీ తెలుస్తున్నదిగాని అతని గ్రంథాల వివరాలు తెలియవు. నేబతి కృష్ణమంత్రి తన కావ్యంలో సింగరాచార్యులను కూడ ఇలా నుతించాడు :

---

1. శ్రీ రంగాచార్య (పరిష్కర్త) దశరథరాజనందన చరిత్ర, పీఠిక పుట 7. అధోజ్ఞాపికలో

2. నేబతి కృష్ణమంత్రి పద్యాలను డా బి. రామరాజుగారు 'ఖుతుబ్‌షాహీసుల్తానులు-ఆంధ్రసంస్కృతి' అనే గ్రంథంలో ఉదాహరించారు పుటలు 97 నుండి 112 దాకా.

ఆంధ్రభాషానిరోష్ఠ్యమహాప్రబంధ-రాజిరచనాధురీణ కర్ణాటరాయ లబ్ధకవిసార్వభౌమకల్యాణబిరుద-శాలి మరిగంటి సింగరాచార్య దలతు.
[రాజనీతి. 1-9]

ఈ పద్యంవల్ల సింగరాచార్యునికి కవిసార్వభౌమబిరుదును విజయనగర పాలకులే ఇచ్చారని తెలుస్తున్నది. బహుశా అళియరామరాయలు కాకపోవచ్చు. సింగరాచార్యులు తన గద్యలో తాను సకలైశ్వర్యధురీణుడ నని చెప్పుకొన్నాడు. అయితే ఆ సిరులు తనకు దేవుడిచ్చినవే అని చాటుకొన్నాడు.

ఇది శ్రీమల్లక్ష్మీనృసింహావతార వేంకటేశ్వర వర ప్రసాద లబ్ధ సకలైశ్వర్య ధురీణ యంధ్రభాషా నిరోష్ఠ్యాది వింశతిప్రబంధ నిర్మాణ మౌద్గల్య గోత్ర పవిత్ర తిరుమల దేశిక పౌత్ర వేంగళాచార్యపుత్ర మరింగంటి సింగరాచార్య ప్రణీతంబైన దశరథరాజ నందన చరిత్రంబునందు సర్వంబును షట్కాండ పంచమాశ్వాసంబు.

ఈ గద్యవల్ల ఇతడు ఇరవై గ్రంథాలను వ్రాసినట్లు తెలుస్తున్నది. కొన్ని రచనల పేర్లు మాత్రం తొలివండితులు సేకరించారు.[3] మరికొన్నిటిని అధునికులు సంపాదించగలిగారు.[4] తాను రచించిన శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణం అనేకావ్యంలో సింగరాచార్యులే ఏయే వయస్సులో తాను ఏయే రచనలు చేసిందీ 5 పద్యాలలో విశదం చేశాడు. (1-14 నుండి 18 దాకా)

9వ యేట (1) వరదరాజస్తుతి. (2) శ్రీరంగశతకం; 10వ యేట (3) చక్రలాంఛనవిధి; 11వ యేట (4) కవికదంబం; 12వ యేట (5) శతసంహిత ఆంధ్రీకరణ; 13వ యేట (6) రామకృష్ణవిజయం అనే రెండర్థాలకావ్యం; 14వ యేట (7) నాటకశాస్త్రం; 15వ యేట (8) ధనాభిరామం (9) ప్రేమాభిరామం; 16వ యేట (10) నలయాదవరాఘవ పాండవీయం అనే నాలుగర్థాల కావ్యం; 17వ యేట (11) సకలాలంకారసంగ్రహరాధాసుధాపూరణం; 18వ యేట (12) ఆంధ్రభాషాభూషణం; 19వ యేట (13) దశరథ రాజనందనమనే నిరోష్ఠ్యరామాయణం; 20వ యేట (14) నిరోష్ఠ్య శుద్ధాంధ్రసీతాకల్యాణం (15) తారక బ్రహ్మరామ శతకం : ఆ తర్వాత ఎప్పుడోగాని (16) శ్రీకృష్ణశతానందీయం (?) (17) కృష్ణతులాభారం (18) రతిమన్మథాభ్యుదయం (19) రామాభ్యుదయం.

---

3. గోలకొండపత్రిక, పుట 415.

4. ఆంధ్ర విజ్ఞానసర్వస్వం-విశ్వసాహితి, పుట 755.

సింగరాచార్యులు ఇన్ని కావ్యాలు వ్రాసినట్టు తెలుస్తున్నా ఇందులో రెండే ముద్రితమైనాయి - దశరథరాజనందన చరిత్ర, శుద్ధాంధ్రనిరోష్ఠ్యసీతా కల్యాణం. ఇవి అచ్చు పడినా, దొరకడం లేదు. దొరికిన సాక్ష్యాలవల్ల పెట్టుకొన్న నియమాల పరిధిలో ఇతడు ఉద్దండకవి అని భ్రమించడానికి అవకాశాలు ఉన్నాయి. ఇతణ్ణి అశ్వపతులు, నరపతులు, గజపతులు సమానంగా సత్కరించారు. 'నరనాగాశ్వనృపాల సభ్యగణితుడ'నని సింగరాచార్యులు స్వయంగా చెప్పుకొన్నాడు (దశరథ. 1-33). ఇతనికి మల్కిభరాముడు మదపుటేనుగులు, వెల్లగొడుగులు, ముత్యాలహారాలు, గుర్రాలు, అందలాలు, అగ్రహారాలూ ఇచ్చాడట. ఏ వయస్సులోనో తెలియదు.

సింగరాచార్యులు తన ఇరవయ్యోఏట "చెప్పరానట్టి కావ్యంబు చెప్పబూని నాడ" అని తన వాంఛను ఇలా చెప్పాడు.

తెనుగున గొన్ని గావ్యములుదెల్లముగా రచియింపవచ్చు వే
ర్కొనగ నిరోష్ఠ్య కావ్యములు గొన్ని యొనర్గగ వచ్చుగాక చ
క్కననివి రెండు చందములు గ్రచ్చుఱ గూరిచి నేర్పు చేత నె
వ్వనికి రచింప శక్యమగు వాంఛ యొనర్చితి దాని సేయగన్.
[సీతాకల్యాణము - 1-27]

మునుపెవ్వరూ ఇలాంటి పని ఎందుకు చేయలేదంటే తనకు కీర్తి తెప్పించడం కోసమే.

తొలుతటి సుకవులు ఘనులై
యిలనాంధ్ర నిరోష్ఠ్యకావ్యమేలాసేయం
దలచరొ! నాకు బ్రసిద్ధము
గలుగగ నొనరించు కొఱకు గావలె నరయన్. [సీతాకల్యాణము - 1-29]

సింగరాచార్యులు నిజంగా కచ్చాల సింగం అనిపిస్తాడు గాని ఇతని కావ్యాలను పరిశీలించినవారు ఇలాచెప్తారు. "మనకు లభ్యమైన రెండు కృతులలో శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతాకల్యాణ రచన బాగుగానున్నది. అట్లనినచో ద రా.నం. చరిత్ర రచన బాగులేదని కాదు. కవిత్వమంత ప్రౌఢముగా లేకున్నను సులభగ్రాహ్యముగానూ లేదు " అని చెప్పక తప్పదు.[5]

5. శ్రీరంగాచార్య దశరథరాజనందన చరిత్ర పీఠిక పుట 62.

సింగరాచార్యులు దశరథరాజనందన చరిత్రలో రామకథనే చెప్పాడుగాని పెట్టుకున్న నియమాల ప్రకారం రామలక్ష్మణ శబ్దాలలో ఓష్ఠ్యాలున్నాయి కాబట్టి వాటిని యథాతథంగా వాడలేకపోయాడు. ఆస్తికులకు పరమపవిత్రమైన రామనామము ఈ కబ్బంలో వాడడానికి కవిగారికి ఇబ్బందికరమైంది..

16

ముగ్గురు లాక్షణికులు

అష్టాదశవర్ణనలతో ప్రబంధాలు విరివిగా రచించే కాలంలో ఏకవైనా సర్వలక్షణలక్షితంగా కావ్యన్నే వ్రాయాలనుకొంటాడుగాని కేవలం లక్షణగ్రంథాలనే వ్రాసి తృప్తిపడడు. ఇతరకృతులను చెప్పినా లాక్షణికులుగా మాత్రమే చెప్పుకోదగ్గ కవులు ఈ యుగంలోనూ చాలామంది ఉన్నారు. వాళ్ళలో కొందరిని గురించి అక్కడక్కడ ముచ్చటించుకొన్నాం. ఇప్పుడు ఇంకో ముగ్గురిని గురించి చెప్పుకొందాం.

1. నైషధం తిమ్మమంత్రి:- ఇతడు'లక్షణమంజరి' అనే గ్రంధాన్ని ఏకాశ్వాసంగా రచించి గరళపురీశ్వరునికి అంకితమిచ్చాడు అందుకే దీనిని 'గరళపురీఛంద' మని పేర్కొంటారు ఇది అముద్రితం గ్రంధాంతాన ఇలా ఉంది:

యతిగణప్రాసంబు లతులాంధ్రవిస్ఫూర్తివర్గ ఫలంబులు వరుసదత్త జేయుదుచిత గ్రహంబులు ప్రచురమౌ సంధులు తెలియ సంస్కృతమును దెనుగు విధములు గణకూట భేదంబులను భాషదేహాశంబును దశదేషములును కలితప్రబంధమున్ ఘటియించుశుభ కాలమను మాతృ కార్ననంబునువిచిత్ర

కవనలు ప్రత్యయము నలంకారగతుల
చందములు తత్ప్రభావృత్తజాలములును
జాతులుద్ధరమాలికాజాతివృత్త
లక్షణము లేర్పరించితి దక్షవైరి. [R.559]

అప్పకవి 41 యతిభేదాలను చెప్పాడు; ఇతడు 50 చెప్పాడు. అందుచేత ఇతడు

అర్వాచీనుడని భావించనక్కరలేదు. అప్పకవికి తరువాతివాడైన కూచిమంచి తిమ్మకవి 28 మాత్రమే చెప్పాడు. నైషధం తిమ్మకవి 16 వ శతాబ్దిచివర ఉండవచ్చు.

2. విశ్వేశ్వరకవి:- ప్రాచీనలక్షణగ్రంధాలలో విశ్వేశ్వర ఛందం ఒకటి ఉందని కస్తూరిరంగకవి తన ఆనందరంగరాట్ఛందంలో కొన్ని పద్యాలను ఉదాహరించాడు అవైనా రాసులు, ఫలాలు మొదలైన ప్రకరణంలోనివేగాని వేరేవీ వివరించలేదు ఆశ్లేషపునర్వసులు పిల్లులు, మఘపుబ్బలు ఎలుకలు, ఉత్తరఉత్తరాభాద్రలు గోవులు అంటూ ఏవేవో చెప్పాడు మొదట చెప్పినవి పోతులు, తరువాత చెప్పినవి పెంట్లు అని యోనిపొంతనాలు చెప్పాడు (రంగ 2-241) ఈ కవి ఏకాలం వాడో ఎక్కడివాడో ఎవరాలేం తెలియవు తెలుగుసాహిత్యంలో విశ్వేశ్వరనామధారులు ఇద్దరున్నారు: ఒకరు శివతత్త్వరసాయనం వ్రాసిన విశ్వేశ్వరదేశికులు; రెండోకవి శేషధర్మం ఆంధ్రీకరించిన వెలుతురుబల్లి విశ్వనాథకవి. వీళ్ళకూ, ఈ విశ్వేశ్వరఛందానికి ఏమీ సంబంధం లేదు.

3. చిత్రకవి పెద్దన:- తెలుగులో ఎన్ని లక్షణగ్రంధాలున్నా ఎందులోనూ నాటకానికి లక్షణం కనబడదు మొదటిసారిగా నాటకలక్షణాన్ని చెప్పినవాడు చిత్రకవి పెద్దన్నే . ఇతడు కడపజిల్లా గండికోటతాలూకాలోని వెల్లలూరునివాసి. ఆగ్రామంలోని హనుమంతుని భక్తుడు. కందాళ అణ్ణగారి శిష్యుడు. ఈఅన్నగారి కుమారుడు ప్రసిద్ధుడైన కందాళ అప్పపండితుడు. అతడు క్రి శ.1580 తరువాత పాండురంగమాహాత్మ్యం అంకితంపొందిన ఏరూరి వేదాద్రికి గురువు అందుచేత కందాళఅణ్ణగారూ, ఆయనశిష్యుడూ. క్రీ.శ 1560 ప్రాంతాల ఉంటారు చిత్రకవి పెద్దన చిన్నప్పుడే ఒక శతకం వ్రాసి హనుమంతునికి అంకితమిచ్చాడు. తరువాత లక్షణసారసంగ్రహం అనే లక్షణగ్రంధం వ్రాశాడు ఇందులో తనకు ముందున్న లాక్షణికులను ఇలా నుతించాడు:

త్ర్యక్షవరప్రసాదకవితాఢ్యుని వేములవాడ భీము న
య్యక్షతభక్తివిస్ఫురదనంతు ననంతు గవిత్వలక్షణా
ధ్యక్షుల గాచిరాజు బసవార్యుని భైరవు నూత్నదండివా
గీక్షణకర్త నేత యగు వెల్లకి తాతబుధేంద్రు నెన్నుదున్. [లక్షణ.1-3]

పూర్వలాక్షణికులను నుతించడమేకాక వాళ్లను ఇతడు అనుసరించాడు "ఈకవి ఛందోభాగము అనంతుని ఛందము ననుసరించి రచించెనని పరిశీలన వలన తెలియుచున్నది." అని పరిశోధకులు చెప్తున్నారు.[1] ఇతరభాగాలలో ఎవరిని అనుసరించినా చిత్రకవి పెద్దన నాటకలక్షణం స్వయంగా చెప్పాడు.

---

1. తెలుగుభాషలో ఛందోరీతులు-రావూరి దొరస్వామిశర్మగారు, పుట 395

తెలుగున నాటకలక్షణ-మిల నెవ్వరు జేయలేదు వృషదశ్వసుతా
లలితమతి నీదు కృపచే - దెలిసిన యంతయు నొనర్తు దితిజధ్వంసీ.

[లక్షణ. 3-57]

49 పద్యాలలో నాటకలక్షణాన్ని ఇతడు విపులంగానే చెప్పాడు చివర ఇలా అన్నాడు:

వివిధలక్షణలక్ష్యసంవిదు లొనర్చు
నాటకములు పదార్వన్నె హాటకములు
లక్షణజ్ఞులు గాని ప్రల్లదు లొనర్చు
నాటకంబులు భువి నారకూటకములు. [లక్షణ 3-99]

నాటకలక్షణం చెప్పాక పెద్దన తనకు ఇంటిపేరుగా నిలిచిన చిత్రకవిత్వ లక్షణాలను వివరించాడు 'కల్పితకల్పవల్లికాబంధం' అని ఒకటి చెప్పాడు. నాలుగు చంపకమాలలనుండి పదిహేడు వృత్తాలు పుడతాయట

ఇటువంటి ఫీట్సు చేసినవాడు నిజంగా చిత్రకవే .

17

పన్నెండు మంది వేదాంతులు

మన ప్రాచీనులు ధర్మార్థకామ మోక్షాలునాలుగింటికీ సరిసమానమైన ప్రాముఖ్యమే ఇచ్చినా భారతదేశం కేవలం ఆధ్యాత్మికవిద్యకే అంకితమై, ప్రతిఒక్కడూ పరంలో బాగుపడడానికే ఇహంలో బ్రతుకుతున్నట్టు భావించవలసిన తాత్వికనిర్వేదం మనరక్తంలో జీర్ణించుకుపోయింది. దానికి కారణం కలగాపులగపు వేదాంతమే. భారతీయదార్శనికులు ప్రతిపాదించిన వివిధదర్శనాలలోని అంశాలను చిత్తంవచ్చినట్టు కలగలుపుచేసి ప్రబోధం చేసినవాళ్లు చాలామంది ఉన్నారు. ఉపనిషత్తులలోని బ్రహ్మపదార్థం, హఠయోగంలోని కుండలిని, భగవద్గీతలోని కర్మవాదం మొదలైనవన్నీ ఒక మూసలోకరిగి సామాన్యులకు వేదాంతమైంది, ఇది బోధించే గురువులు ఎక్కువగా నవాబుల యుగంలో కనబడతారు. పద్యరచన చేయగలిగిన యోగులందరూ ఈ కాలంలో వేదాంత గ్రంథాలు వ్రాశారు. కాకతీయయుగంలో ధర్మశాస్త్రాలూ, పురాణాలూ, పద్మనాయకయుగంలో అర్థశాస్త్రాలూ, రెడ్డిరాజుల యుగంలో అలంకార గ్రంథాలూ తదనంతర యుగాలలో కామశాస్త్రాలూ ప్రబంధాలూ విచారిత్రక కారణాలవల్ల విరివిగా వ్రాయడం జరిగిందో ఆచారిత్రకమైన అవసరాలవల్లనే నవాబులయుగంలో వేదాంతగ్రంథాల రచనలు అధికంగా జరిగాయి. దేశంలో కొంతభాగాన్ని పరమతాలను అభిమానించేవాళ్లు పాలిస్తున్నప్పుడు స్వీయమతాన్ని రక్షించుకోవడానికి జరిగిన వివిధప్రయత్నాలలో ఈరచనలుకూడా చేరతాయి. ఈ యుగంలోని వేదాంతకవులను గురించీ, రచనల సంగతీ తెలుసుకొందాం.

1. పటమూలుడు:- ఇతడు 'పటమూలమందిరా!' అనేమకుటంతో ఒక శతకం వ్రాశాడు. అందులోని కొన్ని పద్యాలు మాత్రమే లభించాయి.[1] క్రీ.శ 1580 ప్రాంతాలలో ఉన్న జంటకవులు తురగా రాజకవి, అయ్యంకి బాలసరస్వతీ తమ నాగరఖండంలో ఈ కవిని పేర్కొన్నారు వటమూలుడు తన గురువులలో ఒకడని వేమన కూడ చెప్పాడు పటమూలుడు క్రీ.శ. 1450 ప్రాంతాలలో ఉండి ఉంటాడని నిడుదవేలు వెంకటరావుగారు నిర్ణయించారు [2] అయితే ఇతడు ఎప్పటివాడో తేల్చక క్రీ.శ. 1580 కి పూర్వుడై ఉంటాడని చాగంటి శేషయ్యగారు అభిప్రాయపడ్డారు [3] ఈ పటమూలుడు నిజంగా వేమనకు గురువే అయితే అతడు 16-వ శతాబ్దపు ఉత్తరార్ధంలో ఉండిఉంటాడని నేను భావిస్తున్నాను ఈ కవి యోగవిషయాలను స్పష్టంగా తేటమాటలలో చక్కగా చెప్పినట్లు ఉదాహరించిన పద్యాల వల్ల తెలుస్తున్నది. వీటిని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ చాటుపద్యమణిమంజరి-II లో ప్రచురించారు.

చూపులు రెండు ముక్కుతుద జొన్పియు జూచిన చూపు వెంటనే
లోపల జూచి చండకరులో శశిగూర్పి చతుర్దళంబుపై
దీపము వెట్టి దాని తుదితేజము తానయి విశ్వమంతయుఁ
వ్యాపకుడైన పుణ్యుడు మహాత్ము డగుఁ పటమూలమందిరా !

[చాటు II పుట, 22]

యోగంలో కుండలినీ శక్తి ముఖ్యమైనది. దానిని తెలిసినవాడే యోగి. ఆసంగతి ఇలా చెప్తున్నాడు :

వాలిన యింద్రియాలయ కవాటము లన్నియు మూసి నెమ్మదిఁ
దాళము వెట్టి లో వెలుగు తత్వము గన్గొని తట్టి సుందరిఁ
లాలితనాగకన్య నుపలాలనచేసిన వాడె యోగియౌ
మాలిన వేషములఁ జముని మార్కొనునే పటమూలమందిరా ! [చాటు II, 23]

ఈ కవి వ్రాసిన శతకం పూర్తిగా దొరికితే యోగశాస్త్రంపై చక్కని సంకలనం అవుతుంది.

2. వామయోగి:- పటమూలకవిలాగే వేదాంతవిషయాలను ప్రతిపాదించే పద్యాలను

---

1. భారతి, సంపుటి 13-భాగం 1, పుట 43.
2. శతకకవుల చరిత్ర - వంగూరి సుబ్బారావుగారు, అనుబంధం, పుట 735.
3. ఆంధ్రకవి తరంగిణి-X పుట 8.

రచించిన మరొకకవి నామయోగి ఇతడు పంచచామరాలలో వేంకటేశ్వరశతకం వ్రాశాడు. ఎలాంటివాడు యోగో ఇతడుకూడ విశదంచేశాడు

గొప్పకన్నులున్న మంచి గొప్పసిగ్గు చన్నులుఁ
గొప్పలో పిరుందులున్ను గొప్ప గొప్పు గల్గినఁ
ఒప్పు మోహనాంగి రతికి నొప్పుమంచు వేడినఁ
ఒప్పకున్నవాడే రాజయోగి వెంకటేశ్వరా !

రతికి ఒప్పనివాడే రాజయోగి అని చెప్పినా ఈనామయోగి ఒకనాడు కాముకుడు ఆసంగతి అతడే ఇలా చెప్పుకొన్నాడు :

పామరుండనై మదించి బ్రహ్మజాతకుండనై
కాముకుండ నైతి నిన్ను గాననైతి నయ్యయో
తామసంబు మాన్పి నన్ను ధన్యుజేయుమీ భువిఁ
నామయోగి హృన్నివాస!నాథ!వెంకటేశ్వరా!

ఇతడు వ్రాసిన 40 పంచచామరాల ప్రతి ఒకటి తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయంలో ఉంది [4]

3.సదానందయోగి:- తెలుగులో శతకాలనురచించిన యోగులలో సదానందుడొకడు 'సవ్యతరభోగి శ్రీ సదానందయోగి' అనే మకుటంతో ఇతడు 90 పద్యాలు చెప్పాడు ఇతడు క్రీ.శ.1450-1500ప్రాంతాలవాడని నిడుదవేలు వెంకట రావుగారు ఊహిస్తున్నారు [5] శతకకవుల చరిత్రలో వంగూరి సుబ్బారావుగారు ఈ కవి క్రీ శ 1800-1900 మధ్య ఉండిఉంటాడని మొదటఅభిప్రాయపడ్డారు ఈశ్వర ఫణిభట్టు అనేకవికి సదానంద యోగి అనేగురువు ఒకడున్నాడు అతడే ఇతడిని భావించడంవల్లా, ఫణిభట్టు బహుశా పోతరాజుగారికి అర్వాచీనుడూ, పెద్దనగారికి ప్రాచీనుడూ అయిఉంటా డనుకోవడం వల్లా ఫణిభట్టుకాలమూ, అతని గురువుకాలమూ క్రీ శ 1450-1500 అయిఉంటుందని పరిశోధకులు భావించారు అయితే శైలివల్ల సదానందయోగి, అనుసరణాలవల్లా ప్రబంధపద్ధతివల్లా ఫణిభట్టూ పెద్దనగారికి అర్వాచీను లనిపిస్తున్నది

సకలతత్వార్థ సంగతులు సంగ్రహించి 'సవ్యతరభోగి శ్రీసదానందయోగి ' అనే మకుటంతో సదానందయోగి ఒక గీతశతకం రచించాడు. ఇందులో ఒకటి తక్కువ నూరు

4. తం స మ గ్రంథాలయం క్యాటలాగు (ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంప్రచురణ), గ్రంథం నెంబరు 410, పుట 143

5. శతకకవులచరిత్ర - వంగూరి సుబ్బారావుగారు, అనుబంధం, పుట 739.

పద్యాలున్నాయి ఇతడు అనుభవం ముఖ్యమంటాడు 'వేదశాస్త్రపురాణాది విద్యలెల్ల చదివి పాండిత్యములు సేయు జనులకెల్ల ననుభవజ్ఞాన మెక్కడి దరసిచూడ" అని ప్రశ్నించాడు (68) "అనుభవజ్ఞాని యైనట్టి యమలమూర్తి తన్ను ప్రకటన సేయడు ధాత్రిలోన నివురు నుముకయు నిండిన నిప్పురీతి' అని చెప్పాడు.(69). ద్వైతం, అద్వైతం అనే విభేదాలు ఇతనికి ఇష్టంలేదు "ఏ మతంబున నుండిన నేమి తప్పు? ముక్తిగనువారి కొక్కటి ముద్రపదము. తాను సంకల్పరహితు డైతేను చాలు" అన్నాడు (98). ఇతడు నిత్యనైమిత్తికాలను పాటించక్కర్లేదన్నాడు "నిత్యనైమిత్తికాదులు నెరపకున్న పాతకంబని వెరచునే పరమయోగి? పోతురాజుకు భయమేల భూతసంఖ్య?" (55) అని చెప్పాడు "బంధముక్తులు రెండూ భ్రమే" అన్నాడు (82). "ఆలుబిడ్డల విడిచినందువల్ల మోక్ష మబ్బునె? ' అన్నాడు (91).

ఈ యోగి కవిత్వం చాలా నిరాడంబరం.

4.ఈశ్వరఫణిభట్టు:- భారతంలోని అనుశాసనిక పర్వంలో హరసనత్కుమారసంవాదం ఉంది దానిని అంపశయ్యమీద నున్న భీష్ములవారు ధర్మరాజుకు చెప్పారు దీనిని ఆధారంగా ఈశ్వర ఫణిభట్టు పరతత్వరసాయనం అనే వేదాంత గ్రంథం వ్రాశాడు ఇందులో కర్మయోగం, సాంఖ్యయోగం, యోగతంత్రం, రాజయోగం మొదలైనవి గురువు తనకు ఎలా ఉపదేశించాడో అలాగే కవి రచించాడట ఇతని గురువు సదానందయోగి ఆయన కవికి బ్రహ్మోపదేశం చేశాడు. ఈ సంగతి కవి కృత్యాదిని చెప్పాడు గురువుకే అది అంకితమిచ్చాడు ఇది వేదాంతవిషయాలను చెప్పే గ్రంథమైనా ప్రబంధధోరణిలో వర్ణనలు ఉన్నాయి. అల్లసాని పెద్దనగారిలాగా గణపతిబాల్యాంకచేష్టను వర్ణించి విఘ్నేశ్వరపూజచేశాడు మహాభారతంలోని హరసనత్కుమార సంవాదాన్ని మొదట తిక్కనగారు అనువదించారు ఫణిభట్టు తిక్కన గారిని పూర్వకవిస్తుతిలో నుతించాడు అర్వాచీనులలో ఇంకెవరినీ పేర్కొనకపోవడంవల్ల ఇతడు ఎప్పటివాడో చెప్పలేని సమస్య ఏర్పడింది ఇతని గ్రంథాన్ని మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయంవారు ప్రచురించారు మంచిశైలి

5. ముమ్మడి మల్లన్న:- కృష్ణానదికి దక్షిణాన కొప్పురావూరు అనే గ్రామం ఉంది అందులో క్రి.శ 16 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధపు తొలిరోజులలో కృష్ణమంత్రి ఒకాయన ఉండేవాడు ఇతడు శృంగారనిధి ఇతని తాతపేరు ముమ్మడిరాజు అందుచేత ఈ యింటి వారికి ముమ్మడివారనే పేరు వచ్చింది ముమ్మడి కృష్ణమంత్రికి మల్లన్న అనే పుత్రుడు పుట్టాడు ఇతడు బాల్యంలోనే వేదాంతంవైపు మొగ్గాడు ధేనువుకొండ గ్రామంలో ఉన్న తిమ్మయాచార్యుని శుశ్రూష చేశాడు ముమ్మడిమల్లన చిన్నప్పుడే తత్వచంద్రోదయం అనే ద్విపదకావ్యాన్ని వ్రాశాడు ద్వారకలో శ్రీ కృష్ణపరమాత్ముడు రుక్మిణీదేవి కోరితే లోకానుగ్రహకాంక్షచే అద్వైతమార్గం ఉపదేశించాడట

ఒక యిచ్చయును లేక యుండెడి బయలు
సకలంబు తానైన చక్కని బయలు
లోకంబు లన్నియు లోగొన్న బయలు
రాకపోకలు లేక రంజిల్లు బయలు

అంటూ సుమారు 100 ద్విపదలలో 'బయలు' వర్ణించాడట ఈ తత్వచంద్రోదయంప్రతి ఒకటి కాకినాడలో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులో ఉంది. (గ్రంధసంఖ్య 77).[6] శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణికి ఉపదేశించిన ఈ గ్రంధాన్ని కవి శ్రీరామునికి అంకితమిచ్చాడు. తరువాత శ్రీరామమంత్ర ప్రభావాన్ని చాటే ఒక గ్రంధాన్ని వ్రాసి శ్రీకృష్ణునికి అంకితమిచ్చాడు. దీనిపేరు శ్రీరామస్తవరాజం. ఇది మూడాశ్వాసాలకావ్యం. కవి దీనిని 'ప్రబంధనాయకరత్నం' అన్నాడు వ్యాసులవారు శ్రీరామమంత్ర ప్రభావాన్ని, వేదాంతవిషయాలను ధర్మరాజుకు ప్రబోధించిన వివరాలను ఈ గ్రంధంగా కవి రచించాడు. ఇది చాలా ప్రచారం పొందింది దీనికి చాలా ప్రతులు లభిస్తున్నాయి. "ఇతని కవిత్వం అంత మంచిది కా"దని చాగంటిశేషయ్యగారు అభిప్రాయపడ్డారు.[7] ముమ్మడి మల్లన వ్రాసిన రెండుశతకాలు బయటపడ్డాయని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు చెప్పున్నారు.[8] ఒకదానిమకుటం 'కృష్ణసచివునిమల్లా!' రెండవదాని మకుటం 'ముక్తికాంతాప్రియా!' అని. ప్రణవాంగనను అంగజుకేళితో తృప్తిపరచాలని కవి చెప్పున్నాడు :

బంగరునిగ్గుంబలె ప్రణ–వాంగన భ్రూమధ్యమందు నణువగుదానిన్
అంగజు కేళిం దనిపిన – సంగతి ముక్తెల్ల గృష్ణసచివుని మల్లా !

ఈ ముమ్మడి మల్లయ్యకు చాలామంది శిష్యులున్నారు. అందులో కొందరు కవులు.

6. ఢిల్లీ వెంకటకవి:- ఇతడు ముమ్మడి మల్లయ్య శిష్యుడే శ్రీ సీతాదేవి ప్రార్థిస్తే శ్రీరాముడు బోధించిన విషయాలను ఇతడు 'జ్ఞానసూర్యోదయం' అనే ద్విపదకృతిగా వ్రాసి తన గురువుకు అంకితమిచ్చాడు దీని ప్రతి కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో ఉంది.[9] గ్రంధసంఖ్య 77. ఈకృతిలోని కొంతభాగాన్ని పరిషత్తువారు ఉదాహరించారు.

భాగంబు లానందపదలక్షణములు
ప్రాగను నొక్కటి ప్రధ్వంస మొకటి

6. పరిషత్పుస్తక భాండాగారం క్యాటలాగు II, పుట 36.
7. ఆంధ్రకవితరంగిణి - X, పుట 193.
8. శతకకవులచరిత్ర-వంగూరి సుబ్బారావుగారు, అనుబంధం, పుట 744.
9. పరిషత్పుస్తకభాండాగారం క్యాటలాగు II, పుటలు 37,38.

అన్యోన్య మొకటి యత్యంత మొకటి
శూన్యముల్ నాలుగు సొరిది నిత్యమును
వెలయును దీనిని వివరింతు వినుము
కలుగు మృత్తికయందు ఘటములు మొదట
పరికింపగా నిది ప్రాగభావంబు
వెరవైన ఘటములు వెనుక లేదనుట
పటువుగ ప్రధ్వంస భావశూన్యంబు
ఘటములు పటమందు బటము లాఘటము
కలిగిలేదనుటయె కలిగి యన్యోన్య
మన యభావం బింక నాకాశపుష్ప
మనుట యత్యంతమౌ నల యభావంబు
ఘన నిత్యపద మిది కంజాక్షి మరియు.

క్లిష్టమైన విషయాలు చాలా సరళమైన పద్ధతిలో చెప్పగల ప్రతిభ ఇతనికి ఉన్నట్లు కనబడుతుంది

7. మారేపల్లి వెంకటయోగి:- ఇతడుకూడ ముమ్మడి మల్లయ్య శిష్యుడే. అలమేలు మంగమ్మ అర్థిస్తే తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడు కరుణించి చెప్పిన వేదాంతాన్ని ఇతడు 'తత్వదీపిక బోధ' అనేద్విపద కృతిగా వ్రాసి వెంకటేశ్వరునికే అంకితమిచ్చాడు. ఇది అముద్రితం దీని ప్రతికూడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి గ్రంథాలయంలో ఉంది.

8. సిద్ధరామకవి:- వేదాంత విషయాలను పద్యాలలోనూ, ద్విపదలుగానే కాక వచనగ్రంథాలుగా కూడ రచించినవారు లేకపోలేదు. క్రి.శ. 1560 ప్రాంతాలలో ఉన్న సిద్ధరామకవి 'ప్రభుదేవర వాక్యం' అనే శైవవేదాంత గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు.[10] దీనికి 'పిండచక్రనిర్ణయం' అనే నామాంతర ముంది. ఇతడు కేదారదేవర శిష్యుడు. శంకరకవి వ్రాసిన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం అంకితం పుచ్చుకొన్న బాచయ్యకూ, తపతీసంవరణోపాఖ్యానం వ్రాసిన అద్దంకి గంగాధరునికి కూడా ఈ కేదారదేవరే గురువు అందుచేత సిద్ధరామకవికూడ క్రి శ. 1530-1580 మధ్య ఉండిఉంటాడని నిర్ణయించవచ్చు. 'చిత్కళోద్దామ శ్రీగురు సిద్ధరామ ' అనే మకుటంతో ఇతడొక శతకం వ్రాశాడు. ఇందులో లోకంపోకడకూడ చక్కగా చెప్పాడు

9. యోగానంద అవధూత:- ధేనువుకొండ తిమ్మయ్య గారికి ముమ్మడి మల్లయ్యేకాక చింతలపల్లి లింగావధాన్లు అనే శిష్యుడు కూడా ఉన్నాడు ఈ లింగావధాన్లు ఏమైనా కృతులు

---

10. ఆంధ్రకవిసప్తశతి -బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు, పుట 291.

ఒక యుచ్చయును లేక యుండెడి బయలు
సకలంబు తానైన చక్కని బయలు
లోకంబు లన్నియు లోగొన్న బయలు
రాకపోకలు లేక రంజిల్లు బయలు

అంటూ సుమారు 100 ద్విపదలలో 'బయలు' వర్ణించాడట ఈ తత్వచంద్రోదయంప్రతి ఒకటి కాకినాడలో ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులో ఉంది. (గ్రంధసంఖ్య 77).[6] శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణికి ఉపదేశించిన ఈ గ్రంధాన్ని కవి శ్రీరామునికి అంకితమిచ్చాడు. తరువాత శ్రీరామమంత్ర ప్రభావాన్ని చాటే ఒక గ్రంధాన్ని వ్రాసి శ్రీకృష్ణునికి అంకితమిచ్చాడు దీనిపేరు శ్రీరామస్తవరాజం. ఇది మూడాశ్వాసాలకావ్యం. కవి దీనిని 'ప్రబంధనాయకరత్నం' అన్నాడు. వ్యాసులవారు శ్రీరామమంత్ర ప్రభావాన్ని, వేదాంతవిషయాలను ధర్మరాజుకు ప్రబోధించిన వివరాలను ఈ గ్రంధంగా కవి రచించాడు. ఇది చాలా ప్రచారం పొందింది దీనికి చాలా ప్రతులు లభిస్తున్నాయి. "ఇతని కవిత్వం అంత మంచిది కా"దని చాగంటిశేషయ్యగారు అభిప్రాయపడ్డారు.[7] ముమ్మడి మల్లన వ్రాసిన రెండుశతకాలు బయటపడ్డాయని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు చెప్తున్నారు.[8] ఒకదానిమకుటం 'కృష్ణసచివునిమల్లా!'. రెండవదాని మకుటం 'ముక్తికాంతాప్రియా!' అని. ప్రణవాంగనను అంగజాకేళితో తృప్తిపరచాలని కవి చెప్తున్నాడు :

బంగరువిగ్రహంబలె ప్రణ–వాంగన భ్రూమధ్యమందు నణువగుదానిన్
అంగజు కేళిం దనిపిన – సంగతి ముక్తెల్ల గృష్ణసచివుని మల్లా !

ఈ ముమ్మడి మల్లయ్యకు చాలామంది శిష్యులున్నారు. అందులో కొందరు కవులు.

6. ఢిల్లీ వెంకటకవి:- ఇతడు ముమ్మడి మల్లయ్య శిష్యుడే శ్రీ సీతాదేవి ప్రార్థిస్తే శ్రీరాముడు బోధించిన విషయాలను ఇతడు 'జ్ఞానసూర్యోదయం' అనే ద్విపదకృతిగా వ్రాసి తన గురువుకు అంకితమిచ్చాడు దీని ప్రతి కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో ఉంది [9] గ్రంధసంఖ్య 77. ఈకృతిలోని కొంతభాగాన్ని పరిషత్తువారు ఉదాహరించారు

భాగంబు లానందపదలక్షణములు
ప్రాగను నొక్కటి ప్రధ్వంస మొకటి

---

6. పరిషత్పుస్తక భాండాగారం క్యాటలాగు II, పుట 36.
7. ఆంధ్రకవితరంగిణి - X, పుట 193.
8. శతకకవులచరిత్ర-వంగూరి సుబ్బారావుగారు, అనుబంధం, పుట 744.
9. పరిషత్పుస్తకభాండాగారం క్యాటలాగు II, పుటలు 37,38.

అన్యోన్య మొకటి యత్యంత మొకటి
శూన్యముల్ నాలుగు పొరిది నిత్యముమ
వెలయును దీనిని వివరింతు వినుము
కలుగు మృత్తికయందు ఘటములు మొదట
వరికింపగా నిది ప్రాగభావంబు
వెరవైన ఘటములు వెనుక లేదనుట
వటువుగ ప్రధ్వంస భావశూన్యంబు
ఘటములు పటమందు బటము లాఘటము
కణగిలేదనుటయె కణగి యన్యోన్య
మన యభావం బింక నాకాశవుష్ప
మనుట యత్యంతమౌ నల యభావంబు
ఘన నిత్యవద మిది కంజాక్షి మరియు.

క్లిష్టమైన విషయాలు చాలా సరళమైన పద్ధతిలో చెప్పగల ప్రతిభ ఇతనికి ఉన్నట్లు కనబడుతుంది

7. మారేపల్లి వెంకటయోగి:- ఇతడుకూడ ముమ్మడి మల్లయ్య శిష్యుడే. అలమేలు మంగమ్మ అర్థిస్తే తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడు కరుణించి చెప్పిన వేదాంతాన్ని ఇతడు 'తత్వదీపిక బోధ' అనేద్విపద కృతిగా వ్రాసి వెంకటేశ్వరునికే అంకితమిచ్చాడు. ఇది అముద్రితం దీని ప్రతికూడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి గ్రంథాలయంలో ఉంది.

8. సిద్ధరామకవి:- వేదాంత విషయాలను పద్యాలలోనూ, ద్విపదలుగానే కాక వచనగ్రంథాలుగా కూడ రచించినవారు లేకపోలేదు క్రీ.శ 1560 ప్రాంతాలలో ఉన్న సిద్ధరామకవి 'ప్రభుదేవర వాక్యం' అనే శైవవేదాంత గ్రంధాన్ని వ్రాశాడు.[10] దీనికి 'పిండచక్రనిర్ణయం' అనే నామాంతర ముంది. ఇతడు కేదారదేవర శిష్యుడు శంకరకవి వ్రాసిన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం అంకితం పుచ్చుకొన్న బాచయ్యకూ, తపతీసంవరణోపాఖ్యానం వ్రాసిన అద్దంకి గంగాధరునికి కూడా ఈ కేదారదేవరే గురువు అందుచేత సిద్ధరామకవికూడ క్రి శ. 1530-1580 మధ్య ఉండిఉంటాడని నిర్ణయించవచ్చు 'చిత్కళోద్దామ శ్రీగురు సిద్ధరామ.' అనే మకుటంతో ఇతడొక శతకం వ్రాశాడు. ఇందులో లోకంపోకడకూడ చక్కగా చెప్పాడు

9. యోగానంద అవధూత:- ధేనువుకొండ తిమ్మయ్య గారికి ముమ్మడి మల్లయ్యేకాక చింతలపల్లి లింగావధాన్లు అనే శిష్యుడు కూడా ఉన్నాడు. ఈ లింగావధాన్లు ఏమైనా కృతులు

10. ఆంధ్రకవిసప్తశతి -బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు, పుట 291.

వ్రాశాడో లేదో గాని ఈయన శిష్యుడు మాత్రం వ్రాశాడు. అతని పేరు యోగానందావధూత ఆత్మైకబోధము (R 478) గురుశిష్య సంవాదం (R.98,R 883) అనే ద్విపద కృతులు ఇతడు రచించాడు వ్యాకరణం, ఛందస్సు పట్టించుకోలేదు

అనుభవార్థం బింత యది లెస్స తెలిసి
అనుదిన మీబోధ నరయుడు మీరు
యతిప్రాసముల గొడవ యేలను మాకు
గతి గురుడని తలచు గతి యది మాకు

అని ఖచ్చితంగా చెప్పాడు యతిప్రాసల గొడవ అక్కరలేదన్న పాదంలోనే మాత్రాధిక్యం ఉంది. సబబే .

10.అఖండసచ్చిదానంద అవధూత:- ఇతడు మరో అవధూత ఈయన పురూరవచరిత్ర మనే పద్యకావ్యం వ్రాశాడు. విషయం వేదాంతమే. పురూరవ చక్రవర్తికి నారదుడు చేసిన తత్వోపదేశాన్ని ఈయన వ్రాశాడు ఈ పుస్తకంలో ఒక్క ఆశ్వాసం మాత్రమే లభించింది. (R.604) ఆయనకు సాంఖ్యయోగం అభిమానమని చెప్పవచ్చు ఈ అవధూతవివరాలేమీ తెలియవు.

11.కంభంపాటి నారప్ప:- యతిప్రాసల గొడవ పట్టించుకోని యోగానంద అవధూతకు తిమ్మయ్య అనే శిష్యుడు ఒక డున్నాడు ఆయనకు రామబ్రహ్మం అనే ఆయన శిష్యుడు. రామబ్రహ్మానికి కంభం పాటి నారప్ప శిష్యుడు. ఈయన భగవద్గీత అనువదించాడు మహాభారతంలో గీతను తిక్కనగారు తెనిగించలేదు. ఆ భాగాన్ని ఆంధ్రీకరించి కంభంపాటి నారప్ప హరిహరనాధునికే అంకితమిచ్చాడు. ఇది ఆరాశ్వాసాల గ్రంథం దీని అసమగ్రప్రతి ఒకటి మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది. (R. 227)తిక్కనగారి లాగే హరిహరనాధుణ్ణి ఆదిలో నుతించాడు గాని తిక్కనగారు 'శ్రీయన గౌరినా బరగు చెల్వ' అని లక్ష్మీపార్వతులకు అభేదం చెప్పారు. ఇతడు 'శ్రీయును పార్వతీ సతియు' అన్నాడు.

శ్రీయును పార్వతీసతియు జిత్తము చెల్వుగ సంతసింప వి
శ్వాయత దేహియై హరిహరంబగు మూర్తియు దాల్చి విష్ణురూ
పాయ నమ శ్శివాయ యని ప్రాజ్ఞు లహర్నిశముం నుతింపగా
మాయ కతీతమైన పరమాత్ముని వేడెద గార్యసిద్ధికై.

ఇతడు భగవద్గీతను ఆంధ్రీకరించినవాళ్ళలో ప్రధముడు. ఇతని గ్రంథం అచ్చుపడడం అవసరం.

12.పరమానందతీర్థులు:- ఈ యుగంలోని యోగులు ఒకటీ అరా శతకాలో గ్రంథాలో వ్రాస్తే అయిదారు పుస్తకాలు వ్రాసిన ఘనుడు పరమానందయతి ఇప్పటిదాకా చర్చించిన

వేదాంత కవులందరికీ ఇతడు గురుస్థానంలో ఉన్నవాడు. ఇతనికి దత్తాత్రేయయోగి గురువు ఈ గురుపరంపర పట్టిక చూడండి.

దత్తాత్రేయ యోగి
|
పరమానందయతి
|
ధేనువుకొండ తిమ్మరాజయోగి

- చింతల లింగావధాన్లు
  - యోగానంద అవధూత (యతి వ్రాసల గొడవలేనివాడు)
    - తిమ్మయ్య
      - రామబ్రహ్మం
        - కంభంపాటి నారయ్య (భగవద్గీత అనువాదకుడు)
- ముమ్మడి మల్లయ్య (శ్రీరామ స్తవరాజరచయిత)
  - ఢిల్లి వెంకటకవి (జ్ఞానసూర్యోదయ కర్త)
  - మారేపల్లి వెంకటయోగి (తత్వదీపికాబోధ రచయిత)

క్రీ.శ 1586 నుండి కర్ణాటక రాజ్యాన్ని పాలించిన వెంకటపతిరాయల ఆశ్రితుడైన తరిగొప్పుల మల్లన్నకూడ దత్తాత్రేయయోగి శిష్యుడే అందుచేత పరమానందయతికాలం పదహారోశతాబ్దపు ఉత్తరార్థం అవుతుంది ఇతడు వ్రాసిన పుస్తకాలుపదకొండు ఉన్నాయి అవి. (1) అనుభవదర్పణం, (2) ఉత్తరగీతవ్యాఖ్య, (3) ఉపదేశక్రమం, (4) గోపాల శతకం, (5) దత్తాత్రేయశతకం, (6) పరమానందశతకం, (7) బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవం. (8) ముక్తికాంతాపరిణయం, (9) వివేకచింతామణి, (10) శివజ్ఞానసుందరి అనే ద్విపదకావ్యం, (11) సంపంగి మన్నశతకం వీటిలో ఉపదేశక్రమం బ్రహ్మవిద్యా సుధార్ణవం వచనకావ్యాలు అందులోనూ చక్కని వ్యావహారికవచనం "విమలతత్వార్థరహస్యవేత్తలైన పరమానందతీర్థులు సమస్తలోకోపకారార్థంగానున్న ..శ్రీ మద్దత్తాత్రేయగురుకృపాలబ్ధస్వాను భవంవల్లనున్ను పరమానందమగ్న చిత్తుండనై ఒక అనుభవ గ్రంథం రచియింప నిశ్చయింస్తిని అయితే అనుభవం వాక్కుననుచ్చరింప శక్యమౌనా అంటే శక్యమే కాదు. సత్యం; అయినా గాని చెరువునిండి పూర్ణమైతే అలుగు పారినట్లు నాయందు నిండిన సచ్చిదానందమే బహిః ప్రసారియై లోకులకు ఉపకరిస్తున్నది అలుగులనున్ను మడుగులనున్ను పారిన ఉదకాలు సమస్తమైన సస్యాదులకున్ను ఉపకరించినట్లే ఉపకరిస్తున్నది" అని ఈయన

బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవంలో వ్రాశారు.[11] ఇది పదమూడు ప్రకరణాల అముద్రిత గ్రంథం.

పరమానందయతి వ్రాసిన గ్రంథాలలో అచ్చువడి లోకులకు ఉపకరిస్తున్నవి అతని శతకాలు శికకేశవుల కభేదం కల్గించిన 'శివముకుంద పరమానందా' అనే శతకంలో 111 కందపద్యాలున్నాయి.

1. కన్నది కన్నట్లే చెవి
విన్నది విన్నట్లె యుబగి వినకే కనకే
యున్నది యే నై యుంటిని
బన్నుగ నిక శివముకుంద పరమానందా ! (86)

2. అంతా నేనై యుండగ
నింతైనా మాయకునికి యెక్కడిదయ్యా,
యంతట దొలగక నాతో
బంతంబా శివముకుంద పరమానందా ! (28)

3. ఆటాకులు త్రిప్పుచు పది
కోటులు చదువంగ నేమి? గురువాక్యంబుల్
పాటించి తెలియ కది యే
ర్పాటౌనా శివముకుంద పరమానందా ! (14)

4. తనయింటం దానుండిన
తనయిల్లే తనకు చేటు దా తెచ్చునయా
తన యిల్లు కాలమేసిన
పని మేలది శివముకుంద పరమానందా ! (51)

ఈ పరమానందశతకం కన్నా ఇతని సంపంగిమన్న శతకం అధికంగా ప్రచారం పొందింది కవిచౌడప్పకు మార్గం చూపే మాటలతో తూకంగా ఈ శతకం సాగింది.

వానలు వస పైరుల కధి-మానము వస వనితలకును మరి యోగులకున్
ధ్యానము వస యామీదట-జ్ఞానము వస సుప్రసన్న సంపంగిమన్నా: (17)

అని దేనికేది వసో చెప్పాడు "మేదిని గల విద్యలెల్ల మెతుకుల కొరకే" అన్నాడు (78) "మనస్సన్యాసము దొరకని సన్యాసము కూటికే" అనిచెప్పాడు (9) తనది కూరగాయల కవిత్వం బనక కృపామతి గైకొనమన్నాడు (3)

పరమానందయతిది కూరగాయల కవిత్వం కాదు "విద్యానిధి యగునతడే సద్యోముక్తుడు" అని ప్రబోధించే కవిత జ్ఞానామృతమే అందుకే ఇతని శతకాలు పదికాలాలపాటు నిలబడుతున్నాయి !

11. R 789 డ్రై కేటలాగు, మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం, సంపుటి 5, పుట 1890.

18

పచ్చకప్పురపుతిరువేంగళరాజు

తెలుగు దేశంలోనేకాక ఇతర రాష్ట్రాలలో కూడా తెలుగు సాహిత్యం చాలా అభివృద్ధి చెందింది. ముఖ్యంగా అది ద్రావిడదేశంలో ఒకనాడు గొప్ప వెలుగు వెలిగింది. పదిహేడవ శతాబ్దంలో నాయక రాజుల దోహదం వల్ల ఆంధ్రసాహిత్యం తమిళగడ్డమీద మూడుపువ్వులూ ఆరుకాయలూ కాచింది. అయితే ఈ పువ్వులు పదహారోశతాబ్దంలోనే మొగ్గతొడిగాయి. అచ్యుత దేవరాయలవారు విజయనగరంలో కొలువుండి పృథ్వీరాజ్యం చేస్తున్నప్పుడు వారికి కుడిభుజమై, వారి ద్రావిడ భూములలో రామనాడుతిరుపత్తూరుసీమలను గోళ్ళ పెద రామప్ప. ఏలుకొంటూ ఉండేవాడు. ఇతని తమ్ముని పేరు చిన రామప్ప. ఈ తెలుగునాయకులకు తమ భాషన్నా, తమ సాహిత్యమన్నా చాలా మక్కువ. తమిళదేశంలో ఉంటున్నా తెలుగు కవులను ఆదరించి గ్రంథాలు చెప్పించారు.

పచ్చకప్పురపు తిరువేంగళరాజనే కవిని పిలిపించి చినరామప్ప తన అన్నగారిపేర చొక్కనాథచరిత్ర అనే ద్విపదకావ్యాన్ని చెప్పించాడు. పెదరామప్పశాసనాలు సదాశివరాయల కాలంలోకూడా కనబడుతున్నా అతణ్ణి తిరువేంగళరాజు 'అచ్యుతదేవరాయ ప్రతాపదక్షిణ బాహుదండాంకు'డని చెప్పడంచేత ఈ కావ్యం క్రీ.శ. 1542 కు పూర్వం ప్రభవించిఉంటుంది. చినరామప్ప శాసనాలు క్రీ.శ. 1540 లో కొన్ని కనబడతాయి. అందుచేత ఈ మధ్య కాలంలో వేంగళరాజు దీనిని వ్రాశాడని భావించవచ్చు.

తిరువేంగళరాజు భటవంశంలోనివాడు. ఇతని తాత తండ్రులు కూడాకవులే. ప్రౌఢదేవరాయల కాలంలో ఈ కవి తాతా, పినతాతా ఉండేవారు. తాతపేరు తిమ్మ రాజు. అతడు తన చదువులతో ప్రౌఢదేవరాయలను మెప్పించి పచ్చకర్పూరం అందుకొన్నాడు. నాటినుండి ఈ వంశంవాళ్ళకు 'పచ్చకర్పూరంవా'రనేది యింటిపేరయింది. అనంతపురానికి ఏడుమైళ్ళ దూరంలో ఉన్న చెయ్యేరు ఈ కవుల వంశానికి స్వగ్రామం. ఆ ఊళ్ళో ఉన్న ఓరుగంటమ్మ అనే శాంభవీదేవికి తిరువేంగళరాజు భక్తుడు. ఇతడు కవిత్వంలో తన శక్తిని తాను గుర్తెరిగినవాడు.

మరి గాళిదాసభీమనతిక్కయజ్వ-లరయ నన్నయ్య శ్రీనాథుడగాను
ఏ నెంతవాడను.......... [చొక్కనాథ. I, పుట 5]

ఇంత వినయమున్న అతడు 'పద సంధు లర్థముల్ ప్రాసంబు యతులు పదిలమై లక్షణప్రామాణ్యముగను' కల్పాంతస్థాయిగా చొక్కనాథచరిత్రను రచించదలచాడు

తమిళ దేశంలోనిమధుర సుప్రసిద్ధక్షేత్రం. సుందరేశ్వరుడనే చొక్కనాథుడు అక్కడి దైవం. పాండ్యదేశానికి మధుర రాజధాని. ఆ రాజులకు చొక్కనాథుడు ఇలవేల్పు. తమిళసాహిత్యచరిత్రలో సంగకాలంనుంచి మధురకు ప్రాముఖ్య ముంది. ఇక్కడ కవిసంఘాలు వెలిశాయి. 'సంగపలక'ను చొక్కనాథుడే ప్రసాదించాడు.

అది 'నాల్మూర మూరెడు వెరివి చదరం'. ఇంత చిన్న పలక మధురలోని కవులందరకీ ఎలా సరిపోతుంది? అయితే అది దివ్యమైన సుజ్ఞానపలక కనుక నిజమైన విద్యాధికునికి చోటు ఇస్తుంది. 'ప్రజ్ఞావిశేషులు, పండితోత్త ములు, ఘనమైన ద్రావిడకావ్యులు' నలభై ఎవనముండుగురు దానిని అధిష్ఠించేవారు. వాళ్ళలో ముగ్గురు ప్రసిద్ధులు. నక్కీరుడు, భరణుడు, కపిలుడు అనే ఈ ద్రావిడకవిత్రయం శ్రేష్ఠమైన కావ్యాలు వ్రాశారు. చొక్కనాథుని లీలలలో, తమిళ కవుల పాటలలో చిరకాలంనుంచి ద్రావిడ దేశం విరాజిల్లుతూ ఉంది.

చొక్కనాథుని లీలలు లెక్కకు అరవైనాలుగు. వాటి నన్నింటిని క్రమంగా నెంబర్లు వేసుకొంటూ తిరువేంగళరాజు కథనం చేశాడు. ప్రతిలీలచివరా ఇది

ఇన్నోలీల అని అంకె చెప్పాడు. ఈ అరవైనాలుగు కథలనూ తిరువేంగళరాజు తొమ్మిది ఆశ్వాసాలలో రచించాడు. కృతయుగంలో ఒక పదహారు, త్రేతా యుగంలో మరోపదహారు ద్వాపరయుగంలో ఇంకో పదహారు, కలియుగంలో వేరే పదహారులీలలు జరిగాయట. యుగానికిపదహారుచొప్పున నాలుగు పదహార్లు అరవైనాలుగు లీలలు చొక్కనాథుడు జరిపాడని గ్రంథంవల్ల తెలిసినా అన్నీ భారతదేశచరిత్రలోని ఆదిమయుగంలో జరిగాయని భావించవచ్చు.

ఒక లీలలో సుందరేశ్వరుడు తన నాట్యకౌశల్యాన్ని పతంజలికి చూపిస్తాడు పతంజలి క్రీ.పూ. 185 ప్రాంతాలవాడు. అప్పటినుంచే మధురకు ప్రాముఖ్యం వచ్చిందనుకోవచ్చు. అసలు ఈ నగరానికి హాలాస్యపురం అనే పేరు జైనులు చేసిన చేతబడివల్లనే వచ్చింది. వాళ్లు ఒక విషసర్పాన్ని శైవులపైన పంపారట అది 'జిహ్వాగ్రమున నగ్నిశిఖలు పర్వగను, సంహారకారియై సంభ్రమాన' వచ్చింది. దాని 'విషమంటుకతన బొలు పొంద హాలాస్యపురమనబరిగె' (27వ లీల) అందుచేత జైనుల రోజులలోనే ఈ లీలలు ఎక్కువగా జరిగాయని చెప్పవచ్చు.

ఈ చొక్కనాథచరిత్రనే మధురా పురాణమని, చౌషష్టిలీలావిలాస మని కూడ పిలుస్తారు. సంస్కృతంలో హలాస్యక్షేత్రమాహాత్మ్యం అనే గ్రంథం ఉంది దానినే తిరువేంగళరాజు మొదటిసారిగా తెనిగించాడు. ఇతని తరువాత కొందరు దానిని చంపూకావ్యంగానూ, వచనకావ్యంగానూ, రచించారు. తిరువేంగళరాజు వ్రాసిన ద్విపద కావ్యంలోని "ఆ ఖ్యానశైలియు, వర్ణనా శైలియు ప్రౌఢములనుటకన్న ప్రసన్నములనుట మేలు." అని యీ పుస్తకాన్ని ప్రకటించిన తి. చంద్రశేఖరగారు చెప్పారు.[1]

తిరు వేంగళరాజు చెప్పిన కవిత్వం ఎలా ఉన్నా, కవిత్వం ఎలా ఉండాలో అతడు చెప్పిన కథ వినదగ్గది.

మధురలో ఉండే నలభైఎనిమిదిమంది సంఘకవులు ఒకసారి కలహించారు తమ కావ్యసత్యాలు చెప్పడానికి శివుడే తప్ప ఇంకెవరూ తగరని భావించారు దేవుని దగ్గరకు వెళ్లి ఇలా అడిగారు;

1 చొక్కనాథచరిత్ర-మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయ ప్రచురణ నెం 35 (1954)

వరద మా మా కవిత్వమ్ములన్నియును- నరసి వేర్వేరుగా నందరిచేత
విని తదర్థములు వివరించి తెలిసి- ఘనముగా హీనాధికమ్ములు సర్వ
సమ్మతిగాగ లక్షణము లేర్పరచి-మమ్ము రక్షింపు మంబర కేశ! యీశ!

[54వ లీల, పుట 272]

అప్పుడు ఈశ్వరుడు మధుర సంఘానికి వెళ్ళి అందరి కవిత్వం విన్నాడు. "ఈ ఊళ్ళోకళాదుడనేవాడున్నాడు. అతడికి రుద్రశర్మ అనే కారణజన్ముడున్నాడు. వాడికి వినిపించండి." అని ఆదేశించాడు. అయితే ఆ రుద్రశర్మ మూగవాడు; వెర్రివాడు. అందుకే కవులు ఆశ్చర్య పోయారు. "మీగద్యపద్యముల్ మీ కావ్యములును బాగుగా మీకు నేర్పరుపంగగలడు." అని శివుడు చెప్తే వాళ్లు ఇలా ప్రశ్నించారు:

"............................... వినవయ్య యీ మూగ వెర్రివా డెట్లు
మా కావ్య తారతమ్యంబులు దెలిసి-ప్రకటమ్ముగ నేర్చి భాషింపగలడు?"

అప్పుడు శివుడు వివరించాడు. " ఎవరి కావ్యం విన్నాక ఆ రుద్ర శర్మ కళ్ళంట నీళ్ళు కారి ఒళ్ళు పులకరిస్తుందో, అతడు గొప్పకవి" అన్నాడు. కవులు వెళ్ళి చదివి వినిపించారు. రుద్రశర్మ కవిత్రియంవాళ్ళ కావ్యాలకే పులకించాడు.

ఏ భాషలోనైనా, ఏకాలంలోనైనా మాటలురాని పామరులను సైతం కదిలించగలిగేదే నిజమైన కవిత్వం!

19

దోనూరి కోనేరునాథుడు

అళియరామరాయలకు పొట్లపాడి తిమ్మరాజు అనే పెదతండ్రి ఉన్నాడు. ఈయనకు నలుగురు భార్యలు, పదముగ్గురుకుమారులు అని ఇంతకు ముందు చెప్పుకున్నాం. ఇతని మూడవ భార్యకు పుట్టిన నలుగురు కుమారులలో పెద్దవాడి పేరు నల్లతిమ్మరాజు. ఈయన దోనూరి కోనేరునాథుడనే కవిని పిలిపించి తన తండ్రి పేర బాలభాగవతాన్ని చెప్పించాడు.

కోనేరునాథుడు సంస్కృత ప్రాకృతాదిక భాషామయ కావ్యకర్త. పృథ్వీ నాయకాస్థాన రత్నకలాపం. అష్టభాషాకవిమిత్రుడు. సాహిత్య మార్గ నిశ్శంకుడు. వినయలక్ష్మీసనాథుడు. ఈ సంగతులన్నీ ఇతడు బాలభాగవతమనే పద్య కావ్యంలో చెప్పుకొన్న పద్యాలవల్లా గద్యవల్లా తెలుస్తున్నాయి. నల్లతిమ్మరాజు ఇతణ్ణి పిలిచి ఇలా అన్నాడు:

సకలక్ష్మాకవినాథయూథములు మెచ్చన్ సంస్కృతప్రాకృతా
ధికభాషా మయ కావ్యకర్తవయి పృథ్వీనాయకాస్థానర
త్నకలాపంబన పేరు గాంచిన కృతార్థశ్రేష్ఠ! దోనూరి కో
నకవీంద్రోత్తమ! నీమహామహిమచందం బద్భుతం బిద్ధరన్.

అని పొగిడాడు. కవిని పొగిడాక అతడు భాగవతాన్ని ప్రస్తుతించాడు. తరువాత ఇలా అన్నాడు:

అట్టి భాగవతంబునం దలరుచున్న-ద్వాదశస్కంధకథలును వరుసగూర్చి
కావ్యమొక్కటి బాలభాగవతమనగ-జెప్పిలోకోపకారంబు సేయవలయు.

పోషించే రాజు లోకోపకారం చేయమన్నప్పుడు ఏ కవికి ఉత్సాహం

పుట్టదు? అయినా పోతరాజుగారి భాగవతం ప్రచారం పొంది సుప్రసిద్ధమయ్యాక తన కావ్యం మొఖం ఎవరు చూస్తారనే భయం కలుగకమానదు. కోనేరునాధుడు ఇలాగ సరి పెటుకొన్నా డు:

భాగవతముగల్గ బాలభాగవతంబు-ప్రియముసేయగలరు పెద్దలెల్ల
జగతితల్లి సరస జవ్వనియగుపిన్ని-జూచువార లాత్మ జొక్కునట్లు.

కోనేరునాధుడు సంపూర్ణంగా వ్రాసాడుగాని అది నేడు కొంతవరకే లభ్యమవుతున్నది. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంధాలయంలో ఒక అసమగ్ర ప్రతి ఉంది. దానిలో ఆరవ ఆశ్వాసంలో కొంతభాగందాకా మాత్రమే గ్రంధముంది అయిదవ ఆశ్వాసంలో దశమస్కంధం పూర్తవుతున్నది. "పోతరాజుగారు తెనిగించిన భాగవతానికి ఇది సంగ్రహంగా ఉం"దని పరిశీలించిన పండితులు చెప్తున్నారు[1] తల్లిభాగవతం విశేషంగా ప్రచారంపొందడంవల్ల ఈ పిల్ల భాగవతాన్ని ఎవరూ అచ్చువేసినట్లు కనబడదు. ఈ బాలభాగవతాన్ని కోనేరునాధుడు ఎప్పుడు వ్రాసినదీ కృత్యాది ఆరవీటివాళ్ళ వంశావళిని వర్ణిస్తూ అళియ రాయలను గురించి చెప్పిన ఈ పద్యంవల్ల తెలుసుకోవచ్చు:

ఏపున ద్రోహిభావము వహించిన సల్కయతిమ్మరాజు ద
త్పాపసహాయు సల్కయయుతంబుగ శౌర్యముమీర ద్రుంచి వి
ద్యాపురియందు బాలఘనుడయ్యె సదాశివరాయ రాజ్యసం
స్థాపకుడై సిరంగవసుధావరు రామనరేంద్రుడున్నతిన్.

అళియరామరాయలు క్రీ. శ.1543లో సలకరాజు తిమ్మరాజును వధించి సదాశివరాయలకు పట్టం కట్టాడు. ఈ చారిత్రకసంఘటనను పేర్కొనడంచేత బాలభాగవత రచన క్రీ శ. 1543 తరువాత జరిగిందని చెప్పవచ్చు బాలభాగవతాన్ని కోనేరునాధునిచేత పద్యకావ్యంగా చెప్పించి తన తండ్రికి అంకితమిప్పించిన నల్లతిమ్మరాజే ఆ కవిచేత అదే పుస్తకాన్ని ద్విపదకావ్యంగా చెప్పించి తన చిన్నతమ్ముడు చినతిమ్మరాజుకు అంకితమిప్పించాడు. ఆ రాజు ఇలా అన్నాడని ద్విపద బాలభాగవతంలోని ఈ పాదాలు చెప్తాయి:

మాకు నాశ్రితుడవు మహనీయలీల
లోకులు మెచ్చ బల్కుదు మేలుకవిత

1. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంధాలయం డిస్క్రిప్టివ్ క్యాటలాగు I, గ్రంధసంఖ్య 27, పుట 52.

ధరగల్గు సప్తసంతానంబులందు
నరుదైనయదినిల్పు నదియుసుగృతియె
జనపతి మణికి మజ్జనకుడౌ రామ
జననాథు తిమ్మభూజానికి మున్ను
వచియించితానన వచన కావ్యముగ
బ్రచురంబుగా బాలభాగవతంబు
వాసికి నెక్కి యుర్వసుధాతలమున
భాసిల్లు నా బాలభాగవతంబె
యరుదుగా నడిచిన యన్ని మార్గముల
దిరముగా మా చిన తిమ్మయ్య పేర
ద్విపద కావ్యంబుగా వెలయంగ జేయు
మివుడు మా కెంతయు హితమిదియనుచు. [స్కంధం, I, 135-148]

ఈ పై ద్విపదలలో పూర్తి కావ్యాన్ని వచనకావ్యమని కవి పేర్కొనడం గమనించదగిన విషయం. పద్యకావ్యాన్ని వచన కావ్యమని ఎందుకన్నాడో? గాన యోగ్యమైన చంపూకావ్యాలని వచన కావ్యాలని పేర్కొనడం హరిభట్టు కాలంనుంచీ కనబడుతూంది. బహుశా ఈ సంప్రదాయం చేతనే కాబోలు కోనేరు నాథుడు ద్విపదగా వ్రాసిన బాలభాగవతంకూడ పూర్తిగా అచ్చు కాలేదు. తంజనగరం దేవరాజసుధీమణిగారు పరిశోధించి పన్నెండుఫారాల సంపుటంగా ఈ ద్విపద బాలభాగవతాన్ని ప్రచురించారు.[2] ఇందులో చతుర్థ స్కంధం చివరిదాకా ఉంది. దేవరాజసుధీమణిగారు ఈ కృతిని ఇలా పొగిడారు:

ఇది పండితులు మెచ్చుకొను కావ్యము; ముముక్షువులు పారాయణము చేయు పురాణము; స్త్రీ లింపుగాబాడుకొను పాట; బాలురుసులువుగా జదువుకొను కథ ఇది సకల పురుషార్థములకును సాధనము దీని మాధుర్యమును, మహాత్మ్యమును జదివిననే తెలియును శబ్దరత్నాకరకారులైన శ్రీమాన్ సీతారామాచార్యులవారు దీనినుండి ప్రయోగములను దమనిఘంటువునందుదాహరించియున్నా రనగా దీని ప్రామాణికత్వమును, ఖ్యాతిని వేర వర్ణింపనక్కరలేదుగదా![3]

బహుజనపల్లివారు కోనేరునాథుణ్ణి అయిదవతరగతి కవిగా పరిగణించారు. బాలభాగవతం ద్విపదలు చదివితే ఈ అంచనా నిజమే ననిపిస్తుంది.

2 బాలభాగవతం– వేదం అండ్ కంపెనీ (మద్రాసు) వారి ప్రచురణ. 1914.

3. అదేపుస్తకం, పీఠిక, పుటలు 5,6.

తల్లిభాగవతంలో శ్రీకృష్ణనిర్యాణఘట్టం చాలా కదిలిస్తుంది. శోకిస్తూ వచ్చిన అర్జునుణ్ణి చూసి ధర్మరాజు ప్రశ్నిస్తాడు:

ఓడితివో శత్రువులకు? - నాడితివో సాధుదూషణాలాపంబుల్?
గూడితివో పరసతులను? - వీడితివో మానధనము వీరులనడుమన్?
తప్పితివో యిచ్చెదనని? - చెప్పితివో కపటసాక్షి? చేసిన మేలుం
దెప్పితివో? శరణార్థుల - రొప్పితివో ద్విజాల జనుల రోగుల సతులన్?
అడిచితివో భూసురులను? - గుడిచితివో బాలవృద్ధ గురువులు వెలిగా?
విడిచితివో యాశ్రితులను? - ముడిచితివో పరుల విత్తములు లోభమునన్?

పోతరాజుగారు వ్రాసిన ఈ పద్యాలలోని భావాలను దోనూరి కోనేరు నాథుడు ఎలా చెప్పాడో చూద్దాం:

వగచెదేమిటికిట్లు వరధైర్యమహిమ - జగతిపై నొరుల మెచ్చనివాడవయ్య
అర్థులకిచ్చెదనని యొడంబడిన - యర్థ మీ లేక యొండాడితో కాక
శరణాగతుల విప్రజనవృద్ధ బాల - తరుణుల గావక తరమితో విడిచి
తొడిబడ బంధు మిత్రుల దిగనాడి- యొడబడి భోగంబు నొందితో నీవ
యో పార్థ! యటుగాక యున్న విక్రముగ - దాపంబు నీకిట్లు దగుల దే వేళ

[బాల ప్రథమ.1186-1193]

పోతరాజుగారి భాగవతంలో అర్జునుడు కన్నీరు తుడుచుకుంటూ, గద్గదస్వరంతో చెప్పిన సమాధానమిది:

మన సారథి మన సచివుడు- మనవియ్యముమనసఖుండు మనబాంధవుడున్
మన విభుడుగురువుదేవర - మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా!

[భాగ.1-356]

దీనికి కోనేరునాధుని ద్విపదలు ఇవి:

అనిపలుకునన్నతో నాధనంజయుడు- కనుగవనీరు చక్కగనొత్తుకొనుచు
నెట్టకేలకు మనం బించుక నిలువ- బట్టి గద్గదము బైపడగ నిట్లనియె
తల్లియు దండ్రియు దాత దైవంబు- నెల్ల బంధువులు నధీశుండు దాన
యైయుండుహరినన్నునట మోస పుచ్చి- పోయె నేమందునో భూనాధచంద్ర!

[బాల. ప్రథమ. 1194-1201]

తల్లి భాగవతంలో పోతరాజుగారు అర్జునుని విషాదాన్ని ఇరవై రెండు పద్యాలలో వ్రాశారు. అందులో ఈ క్రింది పద్యం మకుటాయమానం:

చెలికాఁడ రమ్మని చీరునన్నొకవేళ మన్నించు నొక వేళ మరిదియనుచు
బంధుభావంబున బాటించునొకవేళ దాతయై యొక వేళ ధనములిచ్చు
మంత్రియై యొకవేళ మంత్రమాదేశించు బోద్ధయై యొకవేళ బుద్ధిసెప్పు
సారథ్య మొనరించు జనవిచ్చునొకవేళ గ్రీడించు నొకవేళ గేలిసేయు
నొక్కశయ్యాసనంబున నుండు గన్న – తండ్రికై వడి జేసిన తప్పుగాచు
హస్తములు వట్టి పొత్తున నారంగించు – మనుజవల్లభ! మాధవు మరవరాదు.

[భాగ. 1-367]

ఈ పద్యానికి కోనేరు నాథుడు వ్రాసిన ద్విపదలు ఇవి:

మందహాసంబుతో మాటికి నన్ను – నందంబుగా శౌరి యంకించి పిలుచు
చనవులు దలచిన జననాథయేమి – యనవచ్చు గుండెజల్లనియెడునిపుడు
నాహారశయ్యాసనాదుల బొత్తు – మోహంబు నెరవు నమ్మురశాసనుండు
తనతనూజుని యెడ దండ్రియపోలె – మనములో నా తప్పుమరచిమన్నించు.

[బాల. ప్రథమ.1226-1233]

పోతరాజుగారి భాగవతం చదివాక దీనిని చదవమనడం తేనెలు తాగిన నోటికి నీళ్ళు అందించినట్టే అవుతుంది. అయితే కాకిపిల్ల కాకికి ముద్దు. తన బాలభాగవతాన్ని కోనేరునాథుడు ఇలా ప్రస్తుతించాడు:

ఇదియ వేదము శాస్త్రమిదియపురాణ–మిదియయలంకారమిదియయటంచు
సకలవిద్యజ్ఞులల్ సన్నుతిసేయ – బ్రకటమౌ భువి బాల భాగవతంబు.

[బాల. ప్రథమ 591-594]

తెలుగులోనే కాక సంస్కృతంలోకూడ ఒక బాల భాగవతం ఉంది. దానిని వారణాసి ధర్మసూరి అనే ఆంధ్రుడే రచించాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 1414-1625ల మధ్య ఉండి ఉంటాడని ఈయూణ్ణి వెంకటవీర రాఘవాచార్యులు గారు ఊహిస్తున్నారు.[4] అయితే వారణాసి ధర్మసూరి క్రీ.శ. 1700 ప్రాంతాలవాడని మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు చెప్పారు.[5] సంస్కృత బాలభాగవతానికీ, తెలుగు బాలభాగవతాలకూ గల పోలికలను ఎవరూ చర్చించలేదు. కోనేరునాథుడు పద్యబాలభాగవతాన్ని క్రీ.శ.1543 తరువాత వ్రాశాడని ఇందాకా చెప్పుకున్నాం. ద్విపద బాలభాగవతాన్ని వ్రాసిన తారీఖు క్రీ.శ. 1547 అని అతడే ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

---

4. తెలుగు భాషా సమితి వారి విజ్ఞాన సర్వస్వం- III సంపుటం, పుట 858.

5. సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్ర-II, పుట 266.

అరుదుగా శాలివాహనశకాబ్దములెన్న విధానతర్కసా
గరశశిసంఖ్యలే వెలయు గల్గు ప్లవంగ మనంగ నెంచు వ
త్సరమున బల్కె దిమ్మవసుధాపతికిన్ గవిసార్వభౌముడీ
హరిహితబాలభాగవత హారిపద ద్విపదప్రబంధమున్.

ఈ పద్యంవల్ల కోనేరునాథునికి కవి సార్వభౌముడనే బిరుదుకూడ ఉన్నట్టు తెలుస్తున్నది. ఈ 'కవిసార్వభౌము'ని గ్రంథాలు పూర్తిగా అచ్చుపడితే విపులమైన అంచనా వేయడానికి వీలవుతుంది. కోనేరునాథుని గ్రంథాలు ఇప్పటిదాకా చరిత్రకారులకు చాలా పనికి వచ్చాయి. విజయనగరసామ్రాజ్య చరిత్రలో ఆరవీటివారి వంశం పాత్రను ఈ పుస్తకాలవల్ల బాగా తెలుసుకోవచ్చు. ద్విపద బాలభాగవతం చివర కోనేరునాథుడు పరీక్షిత్తు మొదలు పొట్లపాడి తిమ్మరాజు దాకా 45 పురుషాంతరాల వంశచరిత్ర వర్ణించాడు.[6] దీనిలో తూర్పుచాళుక్యులలో రాజరాజును గురించి వ్రాసిన అముద్రిత ద్విపదభాగాలను నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు ప్రచురించారు.[7]

అతనికి దగవిమలాదిత్యుడాదవె – రతికి నీడనజాలు రత్నాజియందు
నా జగతీశుతొయ్యలి భానుమతికి – రాజరాజనరేంద్ర రాజన్యుడాదవె
అతడు వేంగిదేశమనుహారమునకు – నతులనాయకమణియనదగునట్టి
రాజమహేంద్రవరంబను పేరి – రాజధాని మనోహరముగ గట్టించె
నారాజమణి కార్యుడగు పెద్దకొడుకు – సారంగధరుడతి శాంతుడైయుండి
యాసక్తి బినతల్లియైన చిత్రాంగి – చేసిన యాపద జెచ్చెర గడచి
యనుఘుడై 'చౌరంగి' యనుసిద్ధుడయ్యె – జననాథ నేడును జగతిపై నిలిచె
నాతడె యాభారతాఖ్యానమందు – బ్రతిలేని మొదటిపద్యంబులు మూట
నందె తెనుంగున నా నన్న పార్యు – డందరు వెరగొందునట్లుగా నొడువ.

ఈ ద్విపదలలో చరిత్ర లేదుగాని సారంగధరుని కట్టుకథ తెలుగులో వ్యాపించినవైనాన్ని ఇది తెలియజేస్తుంది. ఈ ద్విపద భాగాలను కోనేరునాథుడే వ్రాసిఉంటే క్రీ.శ.1547కు ముందే ఈ కట్టుకథ పుట్టిందని చెప్పవచ్చు చరిత్రనూ, కుహనా చరిత్రనూ చెప్పే కోనేరునాథుని గ్రంథాలు పరిశోధకులకు చాలా అవసరమైనవే.

6. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో గ్రంథసంఖ్య 972. డిస్క్రిప్టివు క్యాటలాగు IV, పుటలు1283 నుంచి 1285 దాకా.
7. దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయము–నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు (1960), పుట 58.

20

సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజు

అహోబల నరసింహుడూ, తిరుపతి వెంకటేశ్వరుడు ఆంధ్రదేశ మంతటా చాలా ప్రసిద్ధదైవాలు. మంగళగిరి పానకాలస్వామికూడ అంతటి కీర్తి గలవాడే. అయితే ఇతడి పేరట కవులు చెప్పిన కృతులు చాలా అరుదుగా కనబడతాయి. క్రీ.శ. 1548 ప్రాంతాలలో సిద్ధి (సిద్ధ) రాజు తిమ్మరాజు అనే రాచకవి పరమయోగివిలాసం అనే కావ్యాన్ని ఈ దైవానికి అంకితమిచ్చాడు. పానకాలు రోజూ తాగుతూండడంవల్ల నోరు తియ్యనైన మంగళగిరి నరసింహుడు ప్రసన్నులను రక్షించాలని ఇలా మంగళాచరణం చేశాడు:

> **శ్రీ రంజిల్లగ బానకం బనిశమున్ సేవింపగా దద్గుణం**
> **బారూఢిం బొలుపొందెనో యనగ యోగానందమాధుర్యల**
> **క్ష్మీరమ్యాకృతి నొప్పు మంగళగిరి శ్రీమన్నృసింహుండుస**
> **త్కారుణ్యామృతవృష్టిచే దనుపు నిత్యంబుం బ్రపన్నావళిన్** [పరమ 1-1]

ఈ పద్యంలో 'ప్రపన్నులు' అనే మాటలో విశేషముంది. వైష్ణవమతంలో భక్తులను ప్రపన్నులు అంటారు. విశిష్టాద్వైతమతంలో కర్మజ్ఞానభక్తిప్రపత్తులనే నాలుగు విధాల యోగాలు చెప్పి భక్తి ప్రపత్తులకు ప్రాముఖ్యమిచ్చారు. శరణాగతివల్లనే మోక్షం కలుగుతుందంటారు. అందుకే ఆత్మసమర్పణ చేసే శరణాగతిని అనుసరించే భక్తులను ప్రపన్ను లంటారు. ఈ ప్రపన్నులకు అమృతప్రాయంగా దివ్య సూరుల చరిత్రలు ఉంటాయి. వైష్ణవ మతంలో పన్నెండుమంది ఆ ళ్వారు లున్నారు. వీళ్ళనే దివ్యసూరులనీ, పరమయోగులనీ వ్యవహరిస్తారు. 'ఆళ్' అనే పదానికి తమిళభాషలో 'ఏలు' అని అర్థం.

'ఆళ్వారు' అంటే 'ఏలువారు' లేక 'ఏలినవారు' అని అర్థం చెప్పవచ్చు. ఈ పన్నెండుమంది ప్రభువులూ ద్రావిడవేదాన్ని శ్రీమంతం చేశారు. వేద మనేది గీర్వాణభాషలోనే ఉండాలిగాని ఇతరభాషలో ఉన్నదానికి ఆ గౌరవం ఎలా వస్తుంది అన్నది చిక్కు ప్రశ్నే. ఈ సమస్యను పరిష్కరించడానికి దివ్యసూరుల చరిత్రను వ్రాసినవాళ్లు ఒక కథ చెప్తారు.

వైకుంఠంలో ఒకసారి లక్ష్మీదేవి విష్ణుమూర్తిని ప్రశ్నించింది: "స్వామి,మీరు దశావతారాలు ఎత్తారు. వేదశాస్త్రాలు బోధించారు. అయినా జీవులు పాపంలో పడుతున్నారు. 'సర్వ శేషివైన నీకు భేదంబుగలదె? కొంద రనుభవముక్తులను, కొందరనుభవబద్ధులను జేయు టెల్ల'నీకు బాగుందా?" అని ఆమె అడిగింది. దేవుడు ఆమె ప్రశ్నలోని కరుణను అర్థంచేసుకొన్నాడు. అడిగిన శ్రీదేవినీ, భూదేవినీ, నీళాదేవినీ, తనశంఖచక్రాది ఆయుధాలనూ, భూలోకంలో అవతరించి అన్ని వర్ణాల వారికీ అందుబాటులో ఉండడానికి ద్రావిడభాషలోవేదార్థాన్ని ప్రవచించమన్నాడు. ద్రావిడభాషలోనే వ్రాయమన డానికి కారణముందని చెప్పాడు.

పూర్వం గౌరీకల్యాణం జరిగేటప్పుడు అది చూడడానికి అందరూ ఎగ బడ్డారు. మునులు, దేవతలు అందరూ ఉత్తరానికి చేరుకొనడంవల్ల ఆ దిక్కున భూ భారం హెచ్చి 'బాలన్సు' తప్పింది. దీనికి ఉపాయం ఏమిటని దేవతలు పెద్ద 'ఇంజనీయరు' విశ్వకర్మను అడిగారు. "అగస్త్యుణ్ణి దక్షిణాదికి పంపించండి, బరువు సర్దుకొంటుంది" అని అతడు సలహా చెప్పాడు. అందరూ సంతోషించారుగాని అగస్త్యుడు మండిపడ్డాడు. "ఎన్నాళ్ళనుంచో చూద్దామని ఎదురుచూసిన గౌరీకల్యాణం చూడడంపడనిచ్చావు కాదు. కాబట్టి నీ కులం వాళ్లకు ఇకపైన పని ఎక్కువ, కూలి తక్కువ లభించాలి" అని అగస్త్యుడు విశ్వకర్మను శపించాడు. "అయితే నీ వేదాలు ద్రావిడ భాషలో ఉండుగాక" అని విశ్వకర్మ ప్రతిశాపమిచ్చాడు. ఈ శాపాలను నిజం చేయడానికి దేవుడు లక్ష్మీదేవినీ, పరివారాన్ని దివ్యసూరులుగా జన్మించి ద్రావిడ భాషా ప్రబంధాలను రచించమన్నాడు. ప్రపన్నులను రక్షించమన్నాడు. ఆ ఆజ్ఞ మేరకు దేవుని కుటుంబపరివారాలు ఆళ్వారులుగా జన్మించారు.

వాళ్ళ పేర్లు. అంశలు ప్రక్క పట్టికలో చూడండి.

పరమయోగివిలాసంనుంచి తెలిసే దివ్యసూరులు

వరుస నెం.	అంశ	ద్రావిడనామం	సంస్కృతనామం	తిమ్మరాజుపుస్తకంలో పద్యాల సంఖ్య
1.	పాంచజన్యం	పొయిగై ఆళ్వారు	సారయోగి	1 : 61 68
2.	కౌమోదకి	బూదత్తాళ్వారు	భూతయోగి	1 : 69 75
3.	నందకం	పేయాళ్వారు	మహాయోగి	1 : 76 107
4.	సుదర్శనం	తిరుమజిశాళ్వారు	భక్తిసారయోగి	1 : 108 2 : 156
5.	విష్వక్సేనుడు	నమ్మాళ్వారు	శఠగోపయతి	2 : 157 211
6.	కుముదుడు	మధురకవి ఆళ్వారు	..	2 : 212 241
7.	కౌస్తుభం	కులశేఖరాళ్వారు		3 : 3 92
7.	నీళాదేవి	నీళాదేవి (కులశేఖరుల కుమార్తె)	.	3 : 93 118
	లక్ష్మి	పద్మినీకన్య	..	3 : 120 - 159
8.	శ్రీవత్సం	తిరుప్పాణియాళ్వారు	యోగివాహయతీ	3 : 161 180
9.	వనమాలిక (వైజయంతి)	తొండరడిప్పొడియాళ్వారు	భక్తాంఘ్రిరేణువు	3 : 181 309
10.	వైనతేయుడు	పెరియాళ్వారు	విష్ణుచిత్తుడు	4 : 1 - 46
11.	భూదేవి	చూడికుడుత్తనాంచారు	గోదాదేవి	4 : 47 123
12.	కార్ముకం	తిరుమంగైయాళ్వారు	పరకాలయతి	4 . 124 - 5 : 102
	విష్వక్సేనమంత్రి (గజాస్యుడు)	నాథముని	..	5 : 103 156
	సింహాముఖుడు	యామునాచార్యులు	..	5 : 157 203
	శేషుడు	ఎంబెరుమానారు	రామానుజాచార్యులు	5 : 204 చివరిదాకా

భూదేవిఅంశతో జన్మించిన గోదాదేవిని ఆళ్వారులలో చేర్చిన వైష్ణవులు శ్రీదేవిఅంశతో, నీళాదేవిఅంశతో జన్మించినవాళ్లను చేర్చలేదు. వైష్ణవ సంప్రదాయంలో ఆళ్వారులు పన్నెండుమందే గాని సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజు 15 మంది పరమయోగుల చరిత్రలను కథనం చేశాడు. తాళ్లపాక చిన్నన్న కూడా పరమయోగివిలాసాన్ని ద్విపద కావ్యంగా వ్రాశాడు. చిన్నన్న కాలం క్రీ.శ.1545 ప్రాంతాలు. సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజు ఇతనికి సమకాలికుడే. చిన్నన్న ద్విపద కావ్యాన్ని చూసి ఇతడు పద్యకావ్యంగా వ్రాశాడని కొందరు అభిప్రాయపడు తున్నారు.[1] సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజు సుప్రసిద్ధుడైన అళియరామరాయల మేనల్లుడు. క్రీ.శ.1544 ప్రాంతాలలో కొండవీటికి ప్రభువయ్యాడు. ఇతడు తన గురించి కావ్యంలో అట్టే వ్రాసుకోలేదు. తన వంశాన్ని కూడా వర్ణించలేదు. ఒకే ఒక పద్యంలో తనను గురించి, తన బంధువుల గురించి చెప్పుకొన్నాడు.

ఏరాజుముత్తాత భూరిసామ్రాజ్యలక్ష్మీధురీణభుజుండు సిద్ధనృపతి
ఏ నరాధిపుతాత నానార్థిసంతానసంతానశాఖి యనంతశౌరి
ఏ విభుం దళిరామభూవరు తిరుమల ప్రభు వేంకటేంద్రుల భాగినేయు
డే గుణాఢ్యుని తండ్రి భోగవైభవమాత్మసుత్రాము డౌభళక్షోణిభర్త
అట్టి తిమ్మనృపుం డాజిహతతురుష్క-రక్తశోణనదీకృతప్రబలసలిల
వితతకృష్ణానదీయశోర్జితుడు కోన-మాంబపుత్రుండు రంగరాజానుజుండు.

[వరమ. 1-7]

ఈ పద్యంలోని 'ఆజిహతతురుష్కరక్త శోణనది' అనే సమాసంలో అతిశయోక్తిలేదు. సిద్ధరాజు తిమ్మరాజు తన మేనమామ అళియరామరాయలు నియోగించినప్పుడు 50 వేల ఫౌజుతో కొండపల్లి మచిలీపట్టణాలపై దండు వెళ్ళాడు. గోలకొండపై రామరాజు చేసిన దండయాత్రలో పాల్గొన్నాడు. ఇతడు లేని వేళలో కొండవీటిని తురుష్కులు ముట్టడించారు. అప్పుడు ఆ దుర్గ రక్షణకోసం రామరాజు ఎర్రతిమ్మరాజును నియమించాడు. వెలుగోటి చిన తిమ్మనాయకుడు అనే దళపతి కొండవీడును కాపాడాడు. గోలకొండ సైన్యాల రక్తంతో కృష్ణానది ఎర్రబడింది.[2] ఈ దండయాత్రలు క్రీ.శ. 1557 తరువాత జరిగాయి. పరమయోగి విలాసాన్ని బహుశా క్రీ.శ. 1557 తరువాత, రక్షస

1. విప్రనారాయణచరిత్ర (చదలవాడమల్లన) పీఠికలో నిడదవోలు వెంకటరావుగారు.
2. Further Sources of Vijayanagara History - K. Nilakantha Sastri & N. Venkataramanayya. pp. 260, 261.

తంగడి యుద్ధానికి పూర్వం సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజు వ్రాసి ఉంటాడు. తన కావ్యం ఉద్యన్నవభావబంధుర మనీ, రసాన్వయమనీ, సమ్మతశబ్దశుద్ధి గలదనీ కవి ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

ఉన్నతి మీరగా బరమయోగివిలాసము పేరి కావ్య ము
ద్యన్నవభావబంధుర రసాన్వయ సమ్మతశబ్దశుద్ధి సం
పన్నత నట్లు సిద్ధనరపాలుని యాఖళతిమ్మభూవరుం
డెన్నిక జేయబూని మది నెంతయు సంతస మందె ధన్యతన్. [పరమ. 1-10]

ఈ పద్యంలో చెప్పిన శబ్దశుద్ధిసంపన్నత నిజమే అనిపిస్తుంది. సుప్రసిద్ధ లాక్షణికుడైన అప్పకవి ఈ గ్రంథంలో నుంచి ఒక ప్రయోగాన్ని ప్రమాణంగా అంగీకరించి ఉదాహరించాడు (అప్ప. 3-66).

తాళ్ళపాక చిన్నన్నగ్రంథంలో లేని భావాలుకూడా ఈ పుస్తకంలో ఉన్నాయి. 'సామీ, నీకు పక్షపాతం తగునా?' అని ప్రశ్నించి, లోకంలో అందరికీ మోక్షం ఇమ్మని లక్ష్మి ప్రార్థించిన ఘట్టంలో చిన్నన్న ఇలా వ్రాశాడు:

నిఖిలజీవులు నెన్న నీశేషభూతు-లఖిలజీవులకు నీవయ్య వల్లయ్యు
గొందరి విగతదుఃఖుల జేసి మరియు-గొందర విహితదుఃఖుల జేయదగునె?
జాడతో దేవర సకలజీవాళి-నీడేర్పువిధము నా కెరిగింపుమయ్య
యన విని లేతన వ్వానవాబ్జమున-ననలొత్త దన ప్రాణనాయిక జూచి
యల్లన దన కేల నావద్మహస్త-పల్లవం బొనగూర్చి బళిబళీ యనుచు
దలిరుబోడిరో నీవు తలచిన గతినె-తలపులో నేనును దలచుచున్నాడ
ననయంబు నీవు నన్నడిగినందులకు-వినుము చెప్పెద నది వివరంబుగాగ
[పరమ. ద్విపద. పు. 22,23]

ఈ ఘట్టంలో తిమ్మరాజు ఇలా వ్రాశాడు:

.... ఇందిరపలుకులు విని యయ్యంబుజాక్షుండు ఇచ్చ మెచ్చుచు నత్యాదరంబున నత్తరుణీమణి నవలోకించి –

తండ్రికంటెను దల్లికి దనయులందు
బరమవత్సలతాధర్మగరిమ మిగుల
నధిక మని పల్కుదురు గాన నబ్జవదన
యిట్టి కారుణ్య ముచితమ యెందు నీకు ! [పరమ.1-45, 46]

శ్రీదేవి కారుణ్యంలోనే కాక సిద్ధరాజు తిమ్మరాజు కావ్యంలోనూ ఔచిత్యం ఉంది

21

రామరాజు రంగప్పరాజు

ఆ రవీటి రాజులలో స్వయంగా పుస్తకాలు వ్రాసిన కవులు ఇద్దరున్నారు. ఒకడు పరమయోగివిలాసం వ్రాసిన సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజు; రెండో రామరాజు రంగప్పరాజు. ఇతడు పొట్లపాటి తిమ్మరాజు గారి మనమడు. ఈ తిమ్మరాజు గారు అళియరామరాజుకు పెదతండ్రి. ఈయనకు నలుగురు భార్యలూ, పద ముగ్గురు కొడుకులూ, అని ఇంతకుముందు చెప్పుకొన్నాం. అందులో పెద్దభార్య పెద్దకొడుకుపేరు పిన్న కొండ్రాజు. అతని కొడుకే ఈ రంగప్పరాజు ఈయన తండ్రిపేరుగాని, తాతా పేరుగాని ఇంటిపేరుగాని వాడక ముత్తాత పేరును తన పేరుకు ముందే జోడించాడు. సాంభోపాఖ్యానం అనే అయిదాశ్వాసాల కావ్యం వ్రాసి దాని గద్యలో అది 'సకలకళాభోజ రామ రంగప్ప రాజప్రణీతం' అని చెప్పాడు. తన సూక్తిప్రపంచంలోని కాంచనకమలాల మాలికతో కమలా కళత్రుడైన శ్రీరంగనాథుణ్ణి పూజించడంకోసం ఇతడు ఈ కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. 'వచోరచనాచమత్కృ యాసన్న హనాభిముఖ్య శుభ సంపదవాప్తికలాభిలాష' తోబ్రహ్మను ప్రార్థించాడు (1-6). శివుణ్ణి శ్రీవైష్ణవాన్వయశేఖరునిగా భావించాడు. పరిమళం, రసం, పదబంధరచన, శబ్దానుశాసనం మొదలైన లక్షణాలు గల కవిత్వాన్ని శివుడే ప్రసాదించగలడని విశ్వసించి ఇలా ప్రార్థించాడు:

నిజశిరస్సింధునీరజరాజగంధసంభారంబు దలపించు పరిమళంబు
నిజశేఖరసుధాంశునిస్సరద్ధారాళసుధఁబిసాళించు మెచ్చుల రసంబు
నిజశరీరార్ధమానితమానినీతనూబంధబంధుపదబంధరచన
నిజపాదకటకాహి వేత్రిస్ఫుటోక్తుల శాసించు శబ్దాను శాసనంబు

గలుగ హరిభక్తిఘనమైనఘనుల కవిత
తను దలంచినయంత మాత్రనె ఘటింప
జేయ శ్రీవైష్ణవాన్వయ శేఖరంబు
ఇపుడు మత్కృతి గొనసాగజేయుగాత. [సాంబో. 1-7]

రంగప్పరాజు కోరుకున్నట్టే అతని కృతి కొనసాగింది. అందులో నన్నయ్యగారి మార్గం కొంత పరిఢవిల్లిందట. తిక్కనగారి సూక్తిఫక్కిక కొంత పెంపొందింట. ఎర్రనగారి ఫణితి, నాచనసోముని గీర్విభవం,రావిపాటి తిప్పన్న గారి వచస్థేమం, శ్రీనాధుని ఉక్తి మొదలైనవి తన కవితలో రాణిస్తాయని రంగప్పరాజు సగర్వంగా, షష్ఠ్యంతాల తరువాత, ఇలా చెప్పుకొన్నాడు. శ్రీరంగనాధునకు –

అభివందన సహస్ర మమరించి నన్నయ్యభట్టు మార్గము కొంత పరిఢవిల్ల
దిక్కనమఖి సూక్తిఫక్కిక యొకకొంత పెనుపొంద నెర్రన పెగడ ఫణితి
యొకకొంత తిలకింప నొకకొంత నాచన సోము గీర్విభవంబుసొగసు మీర
త్రిపురాంతకునివచఃస్థేమంబు నొకకొంత కొరల శ్రీనాథోక్తి కొంత నిగుడ
మరియు దక్కిన సుకవుల మధురవచన
రచనలును గొంత రాణింప రసనిబంధ
బంధురముగాగ నే నిచ్చు భవ్యకావ్య
హీరమునకు గథాక్రమం బెట్టిదనిన. [సాంబో 1-57]

ఇంతమంది ప్రథమశ్రేణితెలుగుకవుల సుగుణాలన్నీ ఉట్టిపడే కవిత్వం చెప్పాలన్న ఆశయం గొప్పదే! రంగప్పరాజు ఈ కవులను అనుసరించడంమటుకు స్ఫుటంగా కనబడుతుంది. నాచనసోముణ్ణీ. శ్రీనాథుణ్ణీ మరీ ఎక్కువగా అనుకరించాడు. శ్రీకృష్ణునికి, జాంబవతికి పుట్టిన కొడుకు పేరు సాంబుడు. ఈ కుమారుడు దుర్యోధనుని కుమార్తె లక్షణను ప్రేమించాడు. తన తండ్రి రుక్మిణీ దేవిని పెళ్లాడినట్టు సాంబుడు ఎవరికీ చెప్పకుండా లక్షణను ఎత్తుకొని పోయాడు. కౌరవులతో తగదా వచ్చింది. బలరాముడు సాయపడ్డాడు. కయ్యంమాని కౌరవులు వియ్యానికి వప్పుకొన్నారు. సలక్షణంగా లక్షణ పెళ్ళి జరిగింది. ఈ కథను రంగప్పరాజు అష్టాదశవర్ణనలతో చెప్పాడు. సాంబుడు పుట్టడానికి ముందు జాంబవతి కల్యాణం, దానికి ముందు శ్యమంతక మణికథ, అంతకుముందు ప్రద్యుమ్నజననం, దానికి ముందు రుక్మిణీకృష్ణుల

శృంగారక్రీడలు, వాటికి ముందు ద్వారకవర్ణన, అన్నింటికీ ముందు గ్రంథాదిని శ్రీకృష్ణుని బాల్యక్రీడలు కవి వర్ణించాడు. ఇన్నోటి చేర్పడం వల్ల ఈ గ్రంథం 1224 గద్యపద్యాల కావ్యముంది సాంబోపాఖ్యానాన్ని పరిష్కరించిన కరి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు చెప్పినట్టు "ఈ ప్రబంధరచనమునందు కవికి ముఖ్యోద్దేశము రసప్రకటనమేగాని కథాసంవిధానము గాదు."[1]

కథకు సాంబోఖ్యానం అని పేరుపెట్టినా చతుర్థాశ్వాసంలోగాని సాంబుడు జన్మించడు. శ్రీకారం చుట్టి 580 గద్యపద్యాలు చెప్పాక జాంబవతి తనకు సంతానం ప్రసాదించమని కృష్ణుణ్ణి అడుగుతుంది. మరోమారు గద్య పద్యాలు చెప్పాక సాంబుడు పుడతాడు. సత్రాజిత్తుకథలో సైతం గడియారం మోగడం,భోజనాలకు లేవడం, 'సరసకవిహృదయంలాగ యుక్తాయుక్త పదార్థవివేకకలిత'మైన భోజనశాలకు వెళ్ళడం (2-52), భోజనానంతరం విహారప్రదేశంలో విశ్రమించడం మొదలైన వివరాలు చెప్పుకుంటూ పోవడంవల్ల కథ యింత పెరిగింది. ప్రబంధమన్నాక అష్టాదశవర్ణనలు ఉండాలి కదా, అందుచేత వాటివల్ల కూడా గ్రంథం శ్రీమంతమైంది.

నిజానికి రంగప్పరాజు చేసిన వర్ణనలవల్ల మంచికావ్యం చదువుతున్నా మనే తృప్తి కలుగుతుంది కవికిగల స్వతంత్రభావనాశక్తి కనబడుతుంది వైశాఖపూర్ణిమనాటి రాత్రిలను ఇలా వర్ణించాడు:

> పెనముపై నట్టుపోసినలీల జుయ్యంచు బొల సె వెన్నెల తప్తభూధ్రశిఖల
> నువ్వుపువ్వున ముఖానలోద్ధతి జల్లార్చి తేటి చెందొవపూవు దేనె లాసె
> నఖిలావదాతాంగి య్యెచురుక్కున నిసుమడుగంట బ్రియునింటి కరిగె జార
> కబళించె మరక యాకటి కోర్వకచకోరి సిష్టవ్రరోహిణీ నేత్రకళలు
> మల్లియల పూవుదుమ్ము ముమ్మరము మున్మ
> రాగ్ని శిఖ లంచు విరహి యారాటమందె
> గలువ వికసించియును గసుగంది మొగము
> వాల్చె వైశాఖపూర్ణిమారాత్రులందు [సాంబో. 2-100]

సంపెంగలు, తుమ్మెదలు, మల్లెలు మొదలైన ప్రకృతి సరంజామాను తీసుకోని సమకాలికవిషయాలను చెప్పగలగడం భావనాశక్తికి మంచి నిదర్శనం

1. సాంబోపాఖ్యానం (ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ప్రచురణ) పీఠిక పుటలు 10,11.

తుమ్మెదనే మహమ్మదీయుడు సంపెగతావిని విడిచి ఉపవాసమున్నాడట. మల్లెపూవులనే చంద్రుణ్ణి చూసి రెండు నమాజులు చేశాడట. మహమ్మదీయుల ఆచారాలను తెలుసుకొన్న కవి ఈ క్రింది కల్పన చేశాడు:

చనువకముల తావి గొనక రోజా లుండి - తేటి మలక మల్లెతెల్ల విరుల
చందు చూచి విరహజయకాంక్ష మైదుగా - నాయొనర్చెనుత్తరాయణమున
[సాంబో. 2-103]

రోజా అంటే రంజానులో ఉండే ఉపవాసం. మలక అంటే మహమ్మదీయ ప్రభువు. దుగానా అంటే రెండు నమాజులు. చందురిణ్ణి చూస్తేనే గాని రంజాను నెలలో మహమ్మదీయులు భోజనం చేయరు. ఈ పద్యంలో చూపిన కల్పనా శక్తిని రంగప్పరాజు చాలా చోట్ల ప్రదర్శించాడు. అయితే కొన్ని చోట్ల ఔచిత్యం లోపించిందనాలి. ముఖ్యంగా పెళ్ళిభోజనాల ఘట్టాన్ని వర్ణిస్తూ విందు భోంచేసే బంధువులు వాడిన ముతకమాటలన్నీ ఇతడు గ్రంథస్థం చేశాడు. పైగా అవి ఇరువంక సరసులు ఆడిన జాణతనము లంటాడు, చూడండి

చిరునగవులతో గన్నుం - గిరువులతో సొళగంబు గేరదములతో
దరచయ్యె జాణతనములు - నెరతన మిరువంక బంధునివహంబులకున్.
గుహ్యకేశశ్రిల గోరగింపుము నీవు పరమభద్రము ప్రజావతి యొసంగ
సర్వేంద్రియప్రీతి చాము కియ్యది యిచ్చె గురుతరగుణరత్నకోశ మీవు
లలితశష్పశ్యామలం బిచ్చెలువ కొప్పు కామపాలకవృద్ధి గలుగు నీకు
గడువు సుఖంబు నీకునె కాని లేదెందు లలితంబు పంచాంగుళంబు నీకు
నవ్వబిందు త్రికోణార్పనాప్రశస్తి
శాశ్వతంబగు గాకంచు జాణజనము
లాడి రిరువంక సరసు లా మ్రేడితముగ
భుక్తి గృహకాయమానాగ్రభూములందు. [సాంబో 5-288, 289]

విందు భోజనాలలో మేలమాడడం శ్రీనాథుని శృంగార నైషధంలో ఉంది. తన సాంబోపాఖ్యానంలో శ్రీనాథోక్తి కొంత నిగుడించినట్టు రంగప్పరాజు చెప్పాడు. శృంగార నైషధంలోని ఈ క్రింది శ్రీనాథోక్తులను మనసులో పెట్టుకొని పై 'జాణ తనములు' చొప్పించాడు.

సర్వతోముఖపిపాసకు దప్పిబడియెద కామమోదనము నిక్కముగ వలయు
నీ ముఖంబునపూకు నెరయంగ సుఖమబ్బు గాంచుగావుతనిన్నుగమలయోని
యనులోమమున లెస్స పని జేసికొంటివ్వు భగవదారాధన పొ్రప్తినిధిని
విద్వజ్జనులు నిన్ను విషయించివత్తురు కలమధురములు నీ గళరవంబు
లనుచు నెయ్యంపు వియ్యంబు లల్లనల్ల
సరసనర్మోక్తి జాతుర్యసౌష్ఠవముగ
గోష్ఠిసలిపిరి దమలోన గొంతప్రొద్దు
భోజనాగారపర్యంత భూములందు. [శృంగారనైషధం, 6-110]

ఇలాగ బువ్వపుబంతిలోని మేలాలను శ్రీనాధుడు పదిపద్యాలలో వర్ణించాడు. రంగప్పరాజు ఒక్క ఈ విషయంలోనే కాక ఇతరచోట్లకూడ శ్రీనాధుణ్ణి అనుసరించాడు. నలుడు దమయంతితో గృహప్రవేశం చేయడం, తరువాత దినచర్యలో వైతాళికగీతలు మొదలైనవి శ్రీనాధుడు వ్రాశాడు. రంగప్పరాజుకూడ లక్షణతో గృహప్రవేశం, వైతాళికులు సాంబుని లేపడం మొదలైనవి గ్రంధంచివర వ్రాశాడు.

'శ్రీనాధోక్తిని తన కావ్యంలో పొందుపరచినట్లే నాచనసోముని గీర్విభవాన్ని కూడా రంగప్పరాజు ప్రదర్శించాడు. ఉత్తరహరివంశంలో రుక్మిణి ప్రార్థిస్తే సంతానప్రాప్తికోసం కృష్ణుడు తపస్సుచేయడానికి వెళతాడు. ఇందులో జాంబవతి కోరితే వెళతాడు ఉత్తరహరివంశంలో కృష్ణుణ్ణి చూసి మునులు ఇలా అన్నారని నాచనసోముడు వ్రాశాడు:

నీవారము నీ విచ్చితి – నీ వారము భోగనియతసుఖంబుల్
గావింపుము మా ప్రియములు –గావింపుము నీవు భక్తి గమ్య మురారీ.
[ఉత్తరహరి 2-116]

ఈ సాంభోపాఖ్యనంలో కృష్ణుడే మునులతో ఇలా అన్నాడని అవే మాటలను గూర్చి రంగప్పరాజు వ్రాశాడు.

నీ వారంబని యాదితత్వము మది న్నిత్యంబు భావించుచు_
నీవారంబులు నీరము ల్పలదళానీకంబు లీకంబులు_
దైవారం గొని మీరు సేయు తపము ల్తత్ఫలప్రాప్తులుం
గైవారంబులుసేయగాదగుసెయీకైలాసవాసంబున_? [సాంబో. 3-201]

ఈ ఒక్కచోటనే కాక ఇతరఘట్టాలలో కూడా రంగప్పరాజు నాచనసోముణ్ణి అనుకరించాడు. సోముణ్ణి, ఇతర కవులను రంగప్పరాజు ఎలా అనుకరించాడో కర్రిసాంబమూర్తిశాస్త్రి గారు సోదాహరణంగా చూపించారు.

ఈ కావ్యాన్ని రంగప్పరాజు ఎప్పుడు వ్రాశాడో తెలుసుకోవడం ఒకందుకు చాలా అవసరం. ఈ కావ్యరచనాకాలాన్ని నిర్ణయించగలిగితే తెలుగు సాహిత్యంలో తారీఖు తెలియని చాలామంది కవుల ప్రబంధంలోనూ సాయం సంధ్యను, అంధకారాన్ని తారలను వర్ణించడం ఉంటుంది. ఈ సాంబోపాఖ్యానం లోనూ ఉంది. రంగప్పరాజు ఇలా వర్ణించాడు:

> కాలధనంజయుం డదను గాంచి దివాకరమత్స్యయంత్రముం
> గీలెడలించి సంధ్య యను కృష్ణ నుదంచిత రాగవిభ్రమ
> శ్రీలలితాంగి గైకొనుడు జేరి తమఃపటలీవిరోధిభూ
> పాలక సేన లేయు సితభల్లములంబలె బర్వె దారకల్. [సాంబో. 5-17]

ఇదే పద్యాన్ని పెదపాటి జగ్గన్న తన ప్రబంధరత్నాకరంలో ఉదాహ రించాడు. అయితే అతడు ఇది సాంబోపాఖ్యానంలోని పద్యమని చెప్పలేదు. తెనాలి రామలింగయ్య వ్రాసిన హరిలీలావిలాసం అనే పుస్తకంలోనిదని ఉదాహరించాడు (ప్రబంధ.434). హరిలీలావిలాసంలోనుంచి 21 పద్యాలను జగ్గన్న స్వీకరించాడుగాని ఈ ఒక్కపద్యం మాత్రమే సాంబోపాఖ్యానంలో కనబడుతుంది. ఈ పద్యాన్ని జగ్గన్న రంగప్పరాజు వ్రాసిన గ్రంథంనుంచే ఎంచుకొన్నాడని విశ్వసించవచ్చు. సాంబోపాఖ్యానంరచన ఎప్పుడు జరిగిందో మనం నిర్ణయించగలిగితే పెదపాటి జగ్గన్న కాలాన్ని అంచనా వేయవచ్చు. 'తాటితోనే దబ్బనం' అని అతనితో పాటు అతడు ఉదాహరించిన కొందరు కవుల కాలాలనూ చెప్పవచ్చు.

సాంబోపాఖ్యానంలో రంగప్పరాజు తన పినతండ్రిని వర్ణిస్తూ, ఆయన బాలభాగవతాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడని ఇలా చెప్పాడు:

> సరసము బాలభాగవతచంపువు దోనురి కోనసత్కవీ
> శ్వరరచితంబు రామన్నపచంద్రునితిమ్మయ చిన్న తిమ్మభూ
> వరు డఖిలావనీజనశివంకరముం గయికొంట యొప్పు శం
> కరుడు శశాంక రేఖయును కౌస్తుభ మంజునాథుడుంబలెన్. [సాంబో. 1-23]

ఈ పద్యంలో చిన్న ఇబ్బంది ఉంది. పద్యబాలభాగవతాన్ని పొట్లపాడి తిమ్మరాజుకూ, ద్విపదబాలభాగవతాన్ని చినతిమ్మరాజుకూ కోనేరునాధుడు అంకితమిచ్చాడు. ఈ పద్యంవల్ల ఈ చంపువును చినతిమ్మరాజుకు అంకితమిచ్చాడని స్ఫురించడానికి అవకాశముంది. అయితే పొట్లపాడి తిమ్మరాజూ, చినతిమ్మరాజూ ఈ కృతులను శంకరుడు శశాంకంరేఖనూ, విష్ణువు కౌస్తుభాన్నీ స్వీకరించినట్టు అందుకొన్నా రనే అర్థం వచ్చేటట్టు కవి పద్యం చెప్పి ఉంటాడు. విలేఖరులు తప్పువ్రాిమడంవల్ల పద్యం ఇలా రూపొందింది కాబోలు. సవరించడానికి ఆస్కారముంది. "భూవరుల లఖిలా వనీజన శివంకరముల్ గయికొంట" అని మూడవ పాదాన్ని మార్చవచ్చు. ఈ విధంగా పరిష్కరించకపోయినా, చినతిమ్మరాజు పేరుండడంవల్ల ఈ పద్యం ద్విపద బాలభాగవతాన్ని ఉద్దేశించినదని భావించవచ్చు. కోనేరునాధుడు ద్విపద కావ్యాన్ని క్రీ.శ. 1547 లో వ్రాశాడు. బాలభాగవతాన్ని అంకితమిచ్చిన పదిపన్నెండేళ్ళకు సాంబోపాఖ్యాన్ని రంగప్పరాజు వ్రాశాడని ఊహిస్తే తప్పు లేదు. అందుచేత క్రి.శ. 1560 ప్రాంతాలలో ఈ గ్రంధరచన జరిగిందని అంచనా వేద్దాం.

ఇది గ్రంధంలోని అంతరంగిక సాక్ష్యానికి విరుద్ధం కాదు. సాంబో పాఖ్యానంలో కవి అళియరామరాజును సజీవునిగానే వర్ణించాడు. తిరుమల దేవరాయలను ఎరతిమ్మరాజని పేర్కొన్నాడు. అంటే అప్పటికి రాక్షస తంగడియుద్ధం జరిగి ఉంటుంది.

ఇంకొక ఆకరంవల్ల కూడ సాంబోపాఖ్యానం రచనాకాలాన్ని నిర్ణయించవచ్చు. ఈ రంగప్పరాజుగారి గురువు పేరు తిరుమల శ్రీనివాసచార్యులు. ఈ సంగతిని కవిగద్యలో చెప్పాడు. ఈ శ్రీనివాసాచార్యులవారే నంద్యాల కృష్ణమరాజుకుకూడా గురువు. పింగళిసూరపరాజుగారు కళాపూర్ణోదయం రాసి ఈ కృష్ణమరాజుకే అంకితమిచ్చారు. కళాపూర్ణోదయాన్ని వారు క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలలో వ్రాశారని మనం ఇంతకుముందుగుర్తించాం.[2] కళాపూర్ణోదయంలోని కొన్ని వర్ణనలు మెచ్చుకొన్నాకనే రంగప్పరాజు

---

2. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం

సాంబోపాఖ్యానం వ్రాశాడని భావించవచ్చు. కళాపూర్ణోదయంలో మణిస్తంభుడు సుముఖాసత్తితో కలిసిసముద్రాన్ని చూశాక వారిలో కామోద్రేకం కలిగిందనీ, ఆతరువాత పుత్రజననం జరిగిందనీ సూరపరాజుగారు వ్రాశారు.

సరిగ్గా ఇదే పద్ధతిలో రంగప్పరాజు సాంబోపాఖ్యానంలో శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణీదేవితో కలిసి ఉప్పుకడలిని చూడడానికి వెళ్ళినట్టూ, ఆతర్వాత ప్రద్యుమ్నుడు జన్మించినట్టూ వ్రాశాడు. ఈ ఘట్టంలో 9 పద్యాలను వ్రాసి రంగప్పరాజు సముద్రవర్ణన చేశాడు (సాంబో.1:193-201). పింగళి సూరప రాజుగారు ప్రప్రథమశ్రేణిరచయితలు. వారిని చూచే ఇతరులు అనుక రించారని తలచవచ్చు. అందుచేత కళాపూర్ణోదయంరచన జరిగాకనే సాంబోపాఖ్యానాన్ని రంగప్పరాజు వ్రాశాడని భావించవచ్చు. ఈవిధంగాకూడా క్రీ.శ. 1560 ప్రాంతాలలో ఈ కావ్యం ప్రభవించిందని నిర్ణయించవచ్చు.

రంగప్పరాజు ఎవరిని అనుకరించినా, అతని కవిత్వంలో కొన్ని సొగసులు లేకపోలేదు. ద్వారకానగరంలోని భటులను వర్ణిస్తూ అతడు సత్కవిత్వం ఎలా ఉండాలో చెప్పాడు.

వడి గలిగి ప్రాససంపద–నదరి పదన్యాసలీల నతిచిత్రగతుల్
గదలుకొని సత్కవిత్వము–వడువున భటకోటి వీట వాలుంజాలర్

[సాంబో. 1-157]

ఇవన్నీ రంగప్పరాజు కవిత్వంలో ఉన్నాయి

22

జక్కరాజు వేంకట కవి అయ్యల రాజు కవులు

ప్రబంధాలను అంకితంపుచ్చుకొనే కాలంలో శాస్త్రీయ గ్రంధాలను వ్రాయించి ఆ కృతులను స్వీకరించడం చెప్పుకోదగ్గ విశేషమే. అందులోనూ సామాన్యప్రజలకుబోధపడేటట్లు రాజనీతినీ, వ్యవసాయానికి పనికివచ్చే వర్షశాస్త్రాన్నీ అనువదింపజేయడం నిజంగా లోకోపకారమని చెప్పాలి. కొండ్రాజు వెంకటాద్రి అనే మహనీయుడు రెండు శాస్త్రగ్రంధాలను వ్రాయించాడు జక్కరాజు వెంకటకవి అనే కవి చేత క్రీ.శ 1584 వ సంవత్సరంలో ఇతడు కామందకాన్ని తెనిగింపజేశాడు. తెలుగులో అంతకుముందు కామందకం ఉండేది క్రీ శ. 1355 ప్రాంతాలలోనే ఒక ప్రాచీన కవి వ్రాసిన కామందకం ప్రచారంలో ఉండేది. దానిలోనుంచి 308 పద్యాలను స్వీకరించి మడికి సింగన్న తనసకలనీతి సమ్మతంలో ఉదాహరించాడు రెండు వందలా యాభై సంవత్సరాలలో ఈ ప్రాచీన గ్రంథం పాతబడడంవల్లనో, దొరకకపోవడంవల్లనో దీనిని మళ్ళీ అనువదింపజేయాలని కొండ్రాజు తిమ్మరాజు భావించాడు. 'సర్వహితంబుగా ఋజువుగా భూపాల యోగ్యంబు' జక్కరాజు వెంకటకవి దీనిని తెనిగించాడు

సంస్కృతంలో నీతిసారం అనే 36 ప్రకరణాల గ్రంథం ఒకటి ఉంది.

దీనిని కామందకుడు వ్రాశాడు. ఇతడు ఏ దేశంవాడో, ఏ కాలపువాడో తెలియదు, అయినా ఇతని గ్రంధం పుట్టిననాటినుంచీ పండితసంప్రదాయంలో పఠనపాఠవ్యవహారంలో ఉంది మల్లి నాధసూరి మొదలైన వ్యాఖ్యాతలందరూ దీనిని స్మరించారు.[1] ఈ గ్రంధానికే 'ఉపాధ్యాయనిరపేక్ష', 'నయప్రకాశం' అనే రెండు వ్యాఖ్యానాలున్నాయి. ఈ కామందకాన్ని జక్కరాజువెంకటకవి 1006 గద్యపద్యాలలో చక్కగా అనువదించాడు. "ఇది ప్రాచీనకామందకమంత రసవంతం కాదేమోకాని శబ్దశుద్ధియు, విషయవైశద్యమును, ఉత్తమ రచనము మొదలగు సుగుణములతో నొప్పుచున్నది." అని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చెప్పిన మాటలు నిజం.[2] ప్రాచీన కామందకానికీ, దీనికీ గల పోలికలు చూద్దాం. చారులున్న రాజు నిద్రపోతున్నా చూస్తూఉంటాడని ప్రాచీన కామందకరచయిత ఒక గీతపద్యాన్ని వ్రాశాడు.

సూక్ష్మసూత్ర ప్రచరణముల్ సులభవృత్తి-బొలపకరివిరచేష్టలజాచుచుండు
చారచక్షులు గలిగిన జనవరుండు-నిద్రపోవుచునైనను నెలమిజూచు.

[సకలనీతి. 381]

ఈ భావాన్నే జక్కరాజు వెంకటకవి ఇలా చంపకమాలలో చెప్పాడు:

చెలగెడు సూక్ష్మసూత్రములచేత బలెం దన వేగువారిచే
నిగల సర్వవార్తలు మహీపతి దా నెరుగంగ నొప్పుని
ట్లులవున జారచక్షుడయి యందమునొందిన రాజు నిద్రచే
నలరినవేళ మేల్క నినయట్టివిధంబున మించు నెంచగన్.

[ఆంధ్రకామందకం, 5-82]

తల్లియింటికి వెళ్ళినా రాజు ఆ భవనాన్ని శోధించాలనీ, ఎక్కడికి వెళ్ళినా అంగరక్షకులు వెంట ఉండాలనీ, ధూళిలోనూ వానలోనూ ఉండకూడదనీ ప్రాచీన కామందక రచయిత ఇలా ఒక సీసపద్యం చెప్పాడు:

తల్లి జేరగబోవుతరినైన భూపతి భవనశోధన మొనర్పంగవలయు
నెక్కడి కేగిన హితులైన యాయుధహస్తులు చుట్టూర నరుగవలయు
సంకటగహనభూస్థలి నిల్వబోలదు ధూళిసల్లెడు పెనుగాలినైన
విపులధారాసారవృష్టి నత్యాతపఘోరాహమున నంధకారరాత్రి

1 సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర, II - మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు పుట 188.

2. ఆంధ్రకామందకం (మద్రాసు గవర్నమెంట్ ఓరియంటల్ సిరీస్ ప్రచురణ-1950)పీఠిక, పుట11

స్వస్థుడై యుండి యొరుగంగ జనదు మరియు
నిర్గమంబు బ్రవేశంబు నియతమేని
రాజపథమున జనుల జేరంగనీక
యధిపు డావిష్కృతోన్నతి నరుగవలయు [సకలనీతి. 279]

ఈ భావాలనే జక్కరాజు వెంకటకవి మూడు పద్యాలలో వ్రాశాడు;

తన తల్లి యింటికైనఁ–జనపతి యెచ్చరిక జనగాదగు గా
వున నడవికి జనియెడిచో–దనరగ నెచ్చరిక లేక తగునా యరుగఁ?
ధూళిజల్లుచు విసరెడి దొడ్డగాలి–కాలమందును జడివానకాలమందు
మందు వేసవియందును మబ్బులోన–నరుగరా దెందు సుస్థిరుడైన పతికి.
కలకల ముల్లసిల్ల నల కట్టికవా రిరువంక సందడిఁ
దలగ నొనర్చి దూరముగ దారు భజింప బలంబు పెంపు సొం
పులుడగ రాజవీధులనె పోవుచు వచ్చుచు నుండగా దగుఁ
జెలగి నిజోన్నతుల్ జనులు చెంతల జూడ నృపాలమౌళికిఁ.

[ఆంధ్రకామందకం, 3-125-127]

జక్కరాజు వెంకటకవి చేసిన అనువాదంలో ఆనాటి రాజకీయపరిభాష బాగా కనబడుతుంది. 'ఆయుధహస్తులు' అనే చోట 'కట్టికవారు' అని వాడాడు. ఇలాగే నగరులలో ఉండే నపుంసకులను 'అన్నగాం'డ్రని చెప్పాడు (3-129). సేనలలో ఉండే విభాగాలను తెలుగుమాటలలో చెప్పాడు కైజీతపు మూకలు, ప్రోత మూకలు, కూటపు మూకలు, అడవి మూకలుఅనే నాలుగు తెలుగుపదాలలో ఉన్న మూకలతోపాటు మిత్రబలాలనూ, శత్రుబలాలనూ చేరిస్తే ఆకాలంనాటి ఆరువిధాల సేనలు తెలుస్తాయి ఏయే బలాలను ఎవరెవరిపైన పంపాలో చక్కగా చెప్పాడు. అధర్మయుద్ధమైనా తప్పులేదట.

మోసపు పోరిచే రిపుల మూక నవశ్యము నొంచగా నగుఁ
వేసటలేకయుండు పృథివీపతి యీగతి శత్రు గెల్చుటల్
దోసముగాదు మున్నిటుల ద్రోణసుతుండును ద్రౌపదేయులం
బ్రాసము బూని యేమరిన పట్టున నొంపడె నిద్ర వేళలఁ?

[ఆంధ్రకామందకం, 8-50]

ఎన్ని యుద్ధాలలో గెలిచినా మగవాడు ఆడదాని దగ్గర ఓడిపోతాడు ఈ సంగతిని జక్కరాజు వెంకటకవి ఇలా తెనిగించాడు:

వలపుల సొంపు కెంపుజిగి వన్నె వాల్గడకన్నులంగనం
గలకల మంచు మించు మృదుగద్గదభాషలు నేకంతపు చ
ర్యలు వెలలేని మెచ్చుల యోయూరితుటారిమిటారి యొప్పులుం
గల కలవాణి యేనరుని గాకలబెట్టదు గుట్టుముట్టగన్?

[ఆంధ్రకామందకం, 1-48]

వెంకటకవిచేత కామందకాన్ని తెనిగింపజేసిన వెంకటాద్రి ఆ తరువాత కొన్నాళ్ళకు అయ్యలరాజుకవులను పిలిపించి రెట్టమతశాస్త్రాన్ని తెనిగింప జేశాడు. కన్నడభాషలో రెట్టడు అనే శాస్త్రజ్ఞుడు వ్రాసిన గ్రంథాన్ని అనువదించి తనకు అంకితమిమ్మన్నాడు. గ్రంథమేకాక గ్రంథంలోని 'ప్రతి పద్యమును మదంకితముగాగ నాంధ్రభాషానిరూఢి గావ్యంబు జేయు డఖిలజనులకు నుపకారమై చెలంగ' అని ఆదేశించాడు (రెట్టమత, 1-15). జంటకవులు అలాగే చేశారు. ప్రతిపద్యంలోనూ వెంకటాద్రిపేరు వచ్చేటట్టు చూశారు లేకపోతే రెట్టడి పేరైనా చెప్పారు.

ఈ జంటకవులు సుప్రసిద్ధమైన అయ్యలరాజువారి వంశంలో పుట్టినవాళ్లు. ఒంటిమిట్ట రఘువీరశతకం చెప్పిన అయ్యలరాజు తిప్పయ్యగారి కోవలో పిన్నక్కయ్యగారికి అయ్యలయ్య పుట్టాడు. నాగన్నకు భాస్కరకవి పుట్టాడు. ఈ కవిద్వయం రెట్టమతాన్ని వ్రాసి వెంకటాద్రికి అంకితమిచ్చారు. అయితే కొందరు పరిశోధకులు ఈ వెంకటాద్రి ఆంధ్రకామందకం అంకితంపుచ్చుకొన్న వెంకటాద్రి కాడనీ, అతనికి వరుసకు మనుమడైన మరో వెంకటాద్రి అనీ అంటారు. రెట్టమతశాస్త్రం క్రీ.శ. 1770 లో రచితమైందని చెప్పారు.[3] అయితే ఇది పొరబాటు అభిప్రాయం. గ్రంథాన్ని సరిగ్గా చూడక చెప్పిన మాటలు. రెట్టమతశాస్త్రంలోనే దానిని అంకితం పుచ్చుకొన్న రాజుయొక్క వివరాలు గ్రంథంలోని సంబోధనలలోనూ, ఆశ్వాసాంత పద్యాలలోనూ ఉన్నాయి రెండుగ్రంథాల వివరాలనూ జోడిస్తే తెలుస్తుంది.

---

3 రెట్టమతశాస్త్రం (వావిళ్ళ ప్రచురణ 1964) పీఠిక- నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు

ఆంధ్రకామందకం కృతిపతి	రెట్టమతశాస్త్రం కృతిపతి
తండ్రిపేరు	రసికమందార పెదతిమ్మరాట్కుమార
పెదతిమ్మరాజు	వేంకటక్ష్మాప సర్వదిగ్వినతభూప. [3-28]
	క్షమాధృతక్షమా. మహాభుజాపరాక్రమక్రియా
తల్లిపేరు	కుమారకల్ప.దానకల్ప.కుంభినీశ.పాపసం
సంగమ్మ	గమాపధూమణీకుమార కాంతిపంకజాహితా.
	సమానకౌరవాధినాధ! సప్తసంతతీశ్వరా. [3-58]
	కామందకకావ్యనాయక కవీంద్రేష్టార్థసంధాయకా [5-74]
	అని జంటకవులు చెప్పారు.

ఈ వివరాలను తోసిరాజని గ్రంధాంతంలో ఉన్న ప్రక్షిప్తపద్యంలోని రచనాకాలన్ని నమ్మకోకూడదు. ఆ పద్యం ఇది:

కలియుగప్రథమభాగము నాల్గువేల యెన్మిదినూర్లవయిని డెబ్బదియు నొకటి
శాలివాహనశకసమలిల వేయునాన్నూటతొంబది రెండు రూఢిగాగ
బ్రభవాదిగతములు పరగనిర్వదిమూడు నేండ్లయ్యె నెన్న విబుధు
లట్టికాలంబున నయ్యలు భాస్కరకవివర్యులలరాజకమలహితుని
యాజ్ఞ బూర్వోక్తరెట్టమతాఖ్య కావ్య
మును నొనర్చిరి యాచంద్రముగను గీర్తి
వక్తృశ్రోతలకును గల్గ వసుధమీద
నల యహోబలనృహరికి నర్పణముగ. [రెట్ట 5-73]

ఈ పద్యం ప్రకారం రెట్టమతశాస్త్రరచనాకాలం క్రీ.శ 1770 అవుతుంది. కాని గ్రంధంలోని కృతిపతివంశం క్రీ.శ 1600 ప్రాంతాలదాకానే కవులు కథనం చేశారు. మిగతా 170 సంవత్సరాల మాట ఏమిటి? రెట్టమతశాస్త్రంవల్ల తెలిసే కొండ్రాజువారి వంశవృక్షాన్ని (ప్రక్కపుట) చూస్తే వెంకటరాజుకుమారుల తరంతో వంశావళి కథనం పూర్తవుతుంది.

1. కొండ్రాజువారి వంశంలో ముగ్గురే వెంకటరాజులను కవులు చెప్పారు వీళ్ళలో V నంబరు వెంకటరాజే రెట్టమతం కృతికర్త అనడానికి ఆస్కారముంది.

2. ఈ వెంకటరాజు మాతామహుని పేరు మంగయగారి గురవరాజు ఈ గురవరాజుగారి పెద్దకొడుకు పెదసంగభూపాలునివద్ద విరూరి వేదాద్రి వ్రాయసంగా ఉండేవాడు గురవరాజువద్దనే వేదాద్రి వ్రాయసమని విద్యారత్న నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు

చెప్పడం (రెట్టమతశాస్త్రం పీఠిక 6 వ పుట, అధోజ్ఞాపిక) ప్రమాదజనితం'

3. తెనాలి రామకృష్ణుని గురువుగారైన భట్టరు చిక్కాచార్యులే ఈ వెంకటాద్రికి గురువు.

4. క్రీ.శ 1584 లో కామందకం వెంకటాద్రి ఉన్నాడు. అతని తరువాత ఒక్కతరాన్నే రెట్టమతంకవులు చెప్పారు. అందుచేత రెట్టమతశాస్త్రం రచన క్రీ శ 1770 లో అనడానికి ఆస్కారం లేదు

ఈ వంశావళిలోని వివరాలవల్ల కొండ్రాజు వెంకటాద్రి తెనాలిరామకృష్ణుని సమకాలికుడని తేలుతుంది. రెట్టమతశాస్త్రం క్రీ.శ. 1584 తరువాత కొద్ది సంవత్సరాలకు అంకితం పుచ్చుకొని ఉంటాడు. ఇతడు ప్రౌఢవిద్వత్కవీశ్వర ప్రకరవినుతగాఢసత్కృతావిభుడు' అని అయ్యల రాజుకవులు చెప్పారు కృతిపతిగురించి ఇన్ని వివరాలు చెప్పినా, కవులు తమనుగురించి వివరాలేం చెప్పుకోలేదు. వీళ్లు తెనిగించిన వివరాలున్నాయి. ఇది ఒక రకంగా దోనయామాత్యుని సస్యానందంలాంటిది. ఈ గ్రంథంలో చివరిభాగం జ్యోతిష్యం ప్రభవ. విభవ మొదలైన అరవైసంవత్సరాలకు ఫలితాలు ఉన్నాయి.

వానలు ఆకాశంలోని మేఘాలవల్ల కాక ప్రశ్న అడిగేవాళ్లు పట్టుకొన్న వస్తువులనుబట్టి, ప్రక్కనున్న శకునాలనుబట్టి కురుస్తాయో, కురవవో చెప్పవచ్చునన్న మూఢనమ్మకం ఈ గ్రంథంలో ఉంది 'ప్రజాప్రశ్నలక్షణం' అనే ప్రకరణంలోని ఈ పద్యం చూడండి:

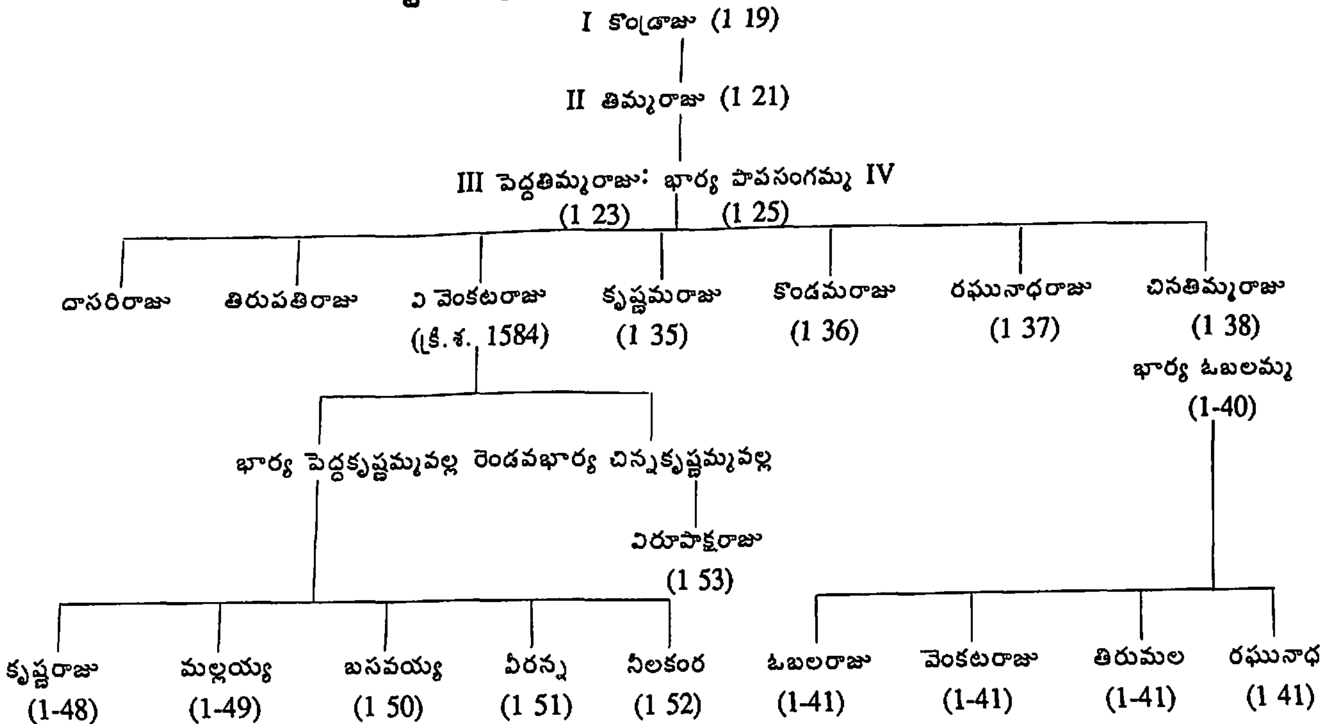
విరులయిన ఫలములయినను-బరువడి యక్షతలనైనబట్టుక నగుచుఁ
సరసులు వానకు నడిగిన-విరివిగ వర్షంబు గురియు వేంకటనృపతీ!

[రెట్టమత 2-2]

ప్రశ్న అడుగుతున్నప్పుడు ఎవరైనా వల, నిప్పులు మొదలైనవి పట్టుకొంటే వానలు పడవట (2-15)

ఇటువంటి శాస్త్రీయగ్రంథాలవల్ల నేడు ప్రయోజనం చాలా పరిమితం.

రెట్టమతశాస్త్రంవల్ల తెలిసే కొండ్రాజువారి వంశవృక్షం

(పేర్లతరవాత బ్రాకెట్లలో ఉన్న సంఖ్యలు అవతారికలోని పద్యాల సంఖ్య)

23

చక్రపురి రాఘవాచారి

సంస్కృత పంచకావ్యాలలో శ్రీహర్షుని నైషధీయచరిత్రను అన్ని సంప్రదాయాలవాళ్ళూ ఏకగ్రీవంగా 'చేర్చకపోయినా ఆ ప్రౌఢకావ్యానికి శ్రీనాధుడు చేసిన అనువాదాన్ని మాత్రం తెలుగువాళ్ళు తమ పంచకావ్యాలలో లెక్కించారు. నైషధం విద్వదౌషధం అయింది. ప్రౌఢతరంగా శ్రీనాధుడు ఈ కావ్యాన్ని అనువదించాక అనంతరకవులందరూ దానిని ఒక శతాబ్దిన్నర చదువుకొన్నారేగాని నలచరిత్రను మళ్ళీ రచించాలని భావించినట్టు లేదు. శ్రీహర్షుని కావ్యంలోని మంచి శ్లోకాలనూ, చక్కని శ్లేషలనూ శ్రీనాధుడు విడిచిపెడితే వాటిలో కొన్నింటిని రామరాజభూషణుడు అనువదించి అనుసరించి తన వసుచరిత్రలో పెట్టుకొన్నాడు. అంతతో తనివితీరక ఏ కార్థకావ్యంలో శ్రీహర్షుడు చూపిన చమత్కారాలు ద్వ్యర్థికావ్యంలో చూపాలని అతడు హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం అనే రెండర్థాల కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. భట్టుమూర్తి ఇలాగ మళ్ళీ నలచరిత్రను వ్రాయడానికి ఉపక్రమించిన కాలంలో ఇతరకవులుకూడా ఈ చక్రవర్తి కథను సీదాగా రచించడానికి పూనుకొన్నారు. వాళ్ళలో చక్రపురి రాఘవాచార్యులు ఒకడు. ఈయన నలచరిత్రను ద్విపదకావ్యంగా వ్రాసి ఘటికాచలంలోని నరసింహస్వామికి అంకితమిచ్చాడు. మద్రాసురాష్ట్రం ఉత్తరార్కాటుజిల్లాలో ఉన్న షోలింగర్ అనే చోళ లింగపురాన్నే ఘటికాచలమంటారు. ఇది 108 దివ్యతిరుపతులలో ఒకటి. ఈ క్షేత్రంలో కందాళవారిది ఆచార్యపీఠం. క్రీ.శ. 1517లో కందాళదొడ్డయాచార్యులవారనే ఒక గురువుగారు ఉండేవారు. అయనకు తన పేరిటివాడే ఒక శిష్యుడున్నాడు

శిష్యుని ఇంటిపేరు చక్రిపురివారు. వీళ్ళది పండితకుటుంబం. చక్రిపురి దొడ్డయాచార్యులకు ఇద్దరు కొడుకులు. పెద్దవాడి పేరు రంగయ్య; రెండో వాడి పేరు తిరువెంగళయ్య, రంగయ్యరాజపూజితుడు; సంగీత సాహిత్య సత్కళావిదుడు; సరససత్కవి. తిరువెంగళయ్య ఆంధ్రవిద్యా ప్రవీణుడు. ఈయనకుమారుడే రాఘవాచార్యులు. ఇతడు విద్యావిశారదుడు. ఈ వివరాలన్నీ రాఘవాచార్యులు వ్రాసిన ద్విపద నలచరిత్రలోని 'గద్యల' వల్ల తెలుస్తున్నాయి. దీనిని కవి రెండుభాగాలుగా వ్రాశాడు.[1] అయితే పూర్వార్ధంచివర చెప్పిన స్వంతవిషయాలకూ, ఉత్తరార్ధంచివర చెప్పినవాటికీ కొంచెం తేడా ఉంది.పూర్వార్ధంలో కవి తనకు రంగనామాత్యుడనే పెదతండ్రి ఉన్నట్టు చెప్పాడు (2-877). ఉత్తరార్ధం 'గద్య' లో ఈ పేరు కనబడదు. పెదతండ్రి పేరుండవలసిన ద్విపదలను విలేఖరి వ్రాసినట్టు లేదు.[2] అందువల్ల అన్వయంలో ఇబ్బంది కూడా కనబడుతుంది. చక్రిపురి రాఘవాచార్యులు తన పెదతండ్రి, తండ్రి కవులని చెప్పాడేగాని వాళ్ళు వ్రాసిన గ్రంధాల వివరాలు చెప్పలేదు. అయితే తన కావ్యానికి ఎటువంటి ఖ్యాతి రావాలో మాత్రం చెప్పుకొన్నాడు.

> జలధివంద్యునకు భూజనసేవితునకు-నలువగు ఘటకాద్రినారసింహునకు
> నంకితంబుగ జేసి యవనిలోపలను-గొంకక యీకథ గోరిక సభల
> వెలయ బ్రఖ్యాతిగా వేడ్క చెన్నొంద-సలలితసారాంధ్రశబ్దసంగతుల
> దెలిపెద నీకథ ద్విపదకావ్యమున..... ... [నల.ఉపోద్ఘాతం,55-61]

ఈ కవి ఈ కథను 'అవనిలో కవిరాజు లైనట్టి సరసకవుల సత్కృప' తనకు కలగబట్టి వ్రాశానని చెప్పాడు. అయితే కవిరాజయిన శ్రీనాథుణ్ణి అనుసరించలేదు. శృంగారనైషధంలోని రసవంతమైన భాగాలను ఇందులో చేర్చలేదు. భారతం అరణ్యపర్వంలో నన్నయ్యగారు కథను ఎలా కథనం చేశారో దానినే రాఘవాచార్యులు మూడువంతులా ముప్పాతిక అనుసరించాడు. నన్నయ్యగారి నలచరిత్రలో స్వయంవరానికి వచ్చిన రాజులను పెళ్ళికూతురుకు పరిచయం చేయడానికి ఎవరూ లేరు. శృంగారనైషధంలో సాక్షాత్తూ భారతీదేవి పరిచయం చేస్తుంది. ద్విపదకావ్యంలో రాఘవాచార్యులు ఈ పనిని రాజపురోహితుడు వసుదేవునికి అప్పగించాడు. (నన్నయ్యగారి భారతంలో

---

1. దీనినే బ్రౌనుదొరగారు అయిదాశ్వాసాలుగా విభజించి ప్రచురించారు.

2. నలచరిత్ర (వావిళ్ళవారిముద్రణ), పుటలు 127 & 318.

పురోహితుని పేరు సుదేవుడు, అరణ్య.2-142). తొలిభాగంలో శ్రీనాథుణ్ణేకాదు. మలిభాగంలో నన్నయ్యగారినికూడా మంచి ఘట్టాలలో రాఘవాచార్యులు అనుసరించలేదు. సైరంధ్రివేషంలో సుబాహుపురానికి వస్తున్న దమయంతిని రాజమాత చూస్తుంది. ఆమె దాసితో ఇలా అన్నదని నన్నయ్యగారు వ్రాశారు.

జీర్ణమై కడుమాసిన చీర గట్టి-ధూళిధూసరాలకములు దూలుచుండ
నబల యున్మత్తవేషిణియైన లచ్చి-కరణి నిటువచ్చుచున్నది కంటె దాసి?
[అరణ్య.2-116]

ఒక చిన్న సమాసకంలో బ్రహ్మాండమైన అర్థాన్ని మహాకవులే చెప్పగలరు. పండు ముసలిదైన సుముఖాసత్తిని వర్ణిస్తూ పింగళి సూరపరాజుగారు ఆమె 'భావజుడు వెళ్ళిపోయిన పాడుమేడ పగిది' కన్పిస్తున్న దన్నారు (కళా.3-89). బిక్షువర్షీ యసినివర్ణిస్తూ శ్రీ శ్రీ ఇలా అన్నాడు:

ముగ్గుబుట్టవంటి తల- ముడుతలు దేరిన దేహం
కాంతిలేని గాజుకళ్లు-తనకన్నా శవం నయం.

ఇటువంటి వర్ణనలకు నన్నయ్యగారి 'ఉన్మత్తవేషిణియైన లచ్చి' నాయనమ్మ. సరసకవుల సత్కృప తనకు ఉన్నదన్న చక్రపురి రాఘవాచార్యులు ఈ ఘట్టంలో చాలా పేలవంగా వ్రాశాడు. రాజమాత తన చెంత నుండిన తరుణంలో ఇలా అందట.

.... వనజాక్షి జూచితే వచ్చెడుదాని
నలినారి బోలు నాననకాంతి మించి-పలనొప్ప శ్రీలక్ష్మి వదువున నున్న
దీ యింతి యెవ్వరో యెరుగంగ రాదు. . ..... [నల.4;710-713]

కవిరాజులైన సరసకవులు సత్కృపతో అందించిన భావాలను కూడా స్వీకరించలేకపోవడం లోపమే. నన్నయ్యగారు దమయంతిముఖకాంతి నలినారి కాంతి అనలేదు. 'దినకరప్రభాపటలధూసరితచంద్రరేఖలాగ దీప్తి విహీనయై డస్సినా కడురమ్యంగా ఉం'దన్నారు (అరణ్య.2-116). ప్రసన్న కథాకలితార్థయుక్తి స్ఫురింపజేసే మహాకవుల రచన ముందు రాఘవాచార్యుల రచన తీసికట్టేగాని దేనితోనూ పోల్చక చదివితే అక్కడక్కడ చక్కదనాలు కొన్ని కనబడతాయి. మాటవరసకు నలుని ధర్మరాజ్యాన్ని వర్ణిస్తూ కవి తన సమకాలికులు ఎటువంటి రాజ్యం సుభిక్ష మనుకొంటారో తెలియజేశాడు.

నూరుమాడలకు మున్నుగ రూకవడ్డి-యేరుకిర్వదినాలుగెద్దులు దున్ను
పదిపాళ్ళకొకపాలు పార్థివేంద్రునకు-గొదవతొమ్మిదిపాళ్లుకొనుబంటకాపు
లొలయుచు బుట్టికి నొక రూక పన్ను-గలిగి వర్తించు నా కాలంబునందు
ఇల నవగ్రహదోషమెన్నడు లేదు. [నల.1;57-63]

ఇలాగ సమకాలికవిషయాలనైనా వేరే చోట్ల చెప్పక పోవడం విచారకరమే. కథ చెప్పడంలోకూడ అక్కడక్కడ 'పేదరాశి పెద్దమ్మా, పెద్దమ్మ కొడకా, కొడుకు చేతి గొడ్డలి' అని చెప్పిందే చెప్పిందే చెప్పడం విసుగెత్తిస్తుంది. అయినా నడక బాగుంది, అనుప్రాసలు, అంత్యప్రాసలు కొంచెం ఎక్కవగానే వాడినా శ్రావ్యంగా ఉంటాయి. నలచరిత్ర వ్రాసిన రాఘవాచార్యులు విష్ణుభక్తిచరిత్ర అనే ద్విపదకావ్యం రచించాడు. ఇది విష్ణుపురాణమనేపేర అచ్చుపడింది.[3] కాని కవి నిర్దేశించిన పేరు భక్త చరిత్రే.

వలనొప్పఘటికాద్రివాసు డైనట్టి-నలినాక్షుడోంకారనారసింహునికి
వెలయు నంకితముగా ద్విపదరూపమున-బలువైన శ్రీవిష్ణుభక్తచరిత్ర.
విరచింతు నా నేర్పువిధమెల్ల దెలియ-............ [D-1182]

మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంవారు ప్రచురించిన వర్ణనాత్మకక్యాటలాగులో "ఈ నీరసద్విపదప్రబంధమున అళ్వార్లు మొదలగు విష్ణుభక్తుల చరిత్రములు వర్ణితములైనవి." అని వ్రాశారు.[4] ఈ కావ్యాన్ని కూడ రాఘవాచార్యులు రెండు భాగాలుగా వ్రాశాడు. మొదటిభాగంలో యమలోకవర్ణనం, అక్కడకు వచ్చే పాపాత్ములు చేసే పాతకాల వివరాలు ఉన్నాయట. రెండో భాగంలో రామానుజుల ప్రభావం, ఆ మతస్థాపన. దాని మాహాత్మ్యాలు వర్ణించాడట.[5]

నీరసమైన ద్విపదకావ్యాలు వ్రాసిన ఈ ప్రథమేతర శ్రేణిరచయిత ఒక్క విషయంలో ప్రథమస్థానాన్ని నోచుకొంటున్నాడు. ఇంతవరకూ మనకు లభించిన యక్షగానాలలో కందుకూరి రుద్రకవి రచించిన సుగ్రీవవిజయం మొదటిదనుకొంటున్నాం. రుద్రకవికాలం క్రీ.శ. 1520 ప్రాంతాలా,లేక 1620

3.ఆంధ్రవాఙ్మయసూచిక-కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు, పుట 193.

4. మద్రాసు ఓరియంటల్ లైబ్రరీ-డి క్యాటలాగు, IV -ద్విపదకావ్యలు, పుట 1505

5. ఆంధ్రకవితరంగిణి - చాగంటి శేషయ్యగారు, పుటలు 193, 194.

ప్రాంతాలా అన్నది తేలదు. ఈ నూరేళ్ళ కాలంలో ఇద్దరు ముగ్గురు రుద్రకవులు ఉన్నా రనుకోవడం, వాళ్ళలో రెండో రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయం వ్రాశాడనుకోవడం భావ్యం. అప్పుడు అతనికాలం క్రీ.శ. 1558 ప్రాంతాలు అవుతుంది. సరిగ్గా ఈకాలంలోనే చక్రపురి రాఘవాచార్యులుకూడా యక్ష గానంవ్రాసిన సాక్ష్యాలు కనబడుతున్నాయి. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథా లయంలో 'విప్రనారాయణచరిత్ర' మనే యక్షగానం ఒకటి ఉంది. దాని నెంబరు D 1939. కర్త పేరు తెలియదు. ఇది అముద్రితం. ఈ యక్ష గానాలపై పరిశోధనలు జరిపిన డా॥ యన్.వి.జోగారావుగారు ఈ యక్షగానాన్ని చక్రపురి రాఘవాచార్యులే వ్రాశాడని నిరూపించారు.[6] కర్తకాలం క్రీ.శ. 1545 ప్రాంతాలు కావచ్చునని ఊహించారు. అందుచేత కందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవవిజయంకన్నా ఈ విప్రనారాయణచరిత్ర ప్రాచీనమని రాఘవాచార్యులకే లభిస్తున్న మొదటి యక్షగానరచయితగా తొలిపీట వేయాలని చెప్పారు. "రాఘవాచార్యుల రచన సలక్షణముగా నున్నది కాని యింత ప్రౌఢముగాలేదు" అని డాక్టరు జోగారావుగారు తేల్చారు. అయినా విప్రనారాయణచరిత్రే దొరుకుతున్న యక్షగానాలలో మొదటిదైతే ఆ కారణంచేతనైనా అది అచ్చుపడాలి. తొలియక్షగాన రచయితగా చక్రపురి రాఘవాచార్యుల రచనలను సమీక్షించి స్మరించాలి.

---

6. యస్వీజోగారావు. ఆంధ్రయక్షగానవాఙ్మయచరిత్ర-ద్వితీయభాగం-పుట 2.

24

ఏకామ్రనాథుడు, చరిత్రకారులు

కథలంటే చెవికోసుకొని జాతి ఉండదు. కట్టు కథలు, పిట్టకథలు విన్నాక ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ప్రతిఒక్కడూ తన జాతి చరిత్రను వినాలను కొంటాడు. తన దేశాన్ని పాలించిన రాజుల కథలు, వాళ్ల జీవితవిశేషాలు తెలుసుకోవాలనుకొంటాడు. 'ఈ రాణీ ప్రేమ పురాణం. ఆ ముట్టడికైన ఖర్చులు' తూచా తప్పకుండా చెప్పమంటాడు. సాంఘికచైతన్యం మేల్కొన్న పాఠకుడు 'సామ్రాజ్యపు దండయాత్రలో సామాన్యుని సాహసమెట్టిది?' మొదలైన ప్రశ్నలు వేస్తాడు.

వాస్తవానికి మన పురాణాలన్నీ అంత్యంతప్రాచీన కాలంలో దేశచరిత్రలుగా ప్రారంభమైనవే ప్రతిపురాణంలో, వంశం, మన్వంతరం, వంశానుచరితం ఉండాలి, ప్రక్షిప్తాలతో కల్తీకాని రోజుల్లో, మన ఆదిమజీవనంలో, తొలిపురాణాలు చరిత్రల స్థానాన్ని భర్తీచేసేవి. సత్యం కన్నా మహిమలకే ప్రాధాన్యమిచ్చే మన పూర్వులు యధార్థగాథలకు అభూతకల్పనలు జోడించి, భారతీయులు 'చరిత్రహీను'లనే అపఖ్యాతిని తీసుకొచ్చారు

సంస్కృతవాఙ్మయంలో ఎన్నో శాఖలున్నాయి. కాని, చరిత్రరచన వాటిలో కనబడదు. ఎన్నిసారులు లెక్కపెట్టినా కల్హణుని రాజతరంగిణి తప్ప మరో చారిత్రక గ్రంథం కనబడదు ఇది సంపూర్ణదేశ చరిత్రకాదు ఒక్క కాశ్మీరుకే పరిమితం. సంస్కృతవాఙ్మయంలో కనీసం ఈ ఒక్కపుస్తకమేనా కనబడుతున్నది 'అల్లుడికి నెయ్యీ లేదు, అల్లుడితో వచ్చినవాడికి నూనే లేదు' అన్నట్టు సంస్కృతంలో సిసలైన చారిత్రకగ్రంథాలు లేవు; ఆ

వాఙ్మయాన్నే అనుకరించే తెలుగులో ఆంధ్రదేశానికి సంబంధించిన కట్టుకథల పుట్టయినా లేదు.

మహమ్మదీయుల ఆ గమనంతో మనవాళ్లు చరిత్ర విషయంలో మూసుకొన్న కళ్లు కొద్దిగా తెరుచుకొన్నారు. అరబ్బీపారసీకభాషలలో మహమ్మ దీయులు వ్రాసిన చారిత్రికగ్రంథాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. వాళ్ళతో సంపర్కం ఏర్పడ్డాక హిందువులుకూడా చరిత్రలు వ్రాయసాగారు. అయితే మాతృభాషలలో వ్రాసిన పాపానపోలేదు. మాతృదేశంగురించి వ్రాసి పుణ్యం కట్టుకోనూ లేదు లక్ష్మీనారాయణ, చంద్రభాను మొదలైన హిందూచరిత్ర కారులు మహమ్మదీయభాషల్లో వ్రాసిన గ్రంధాలలో మహమ్మదీయరాజ్యాలచరిత్రేగాని హిందూసంస్థానాల చరిత్ర ఎక్కడా కనబడదట.[1] 'తల్లికిలేని ముద్దు దాదికివస్తుందా?' అని సామెత చెప్పినట్టు హిందూచరిత్రకారులే వ్రాయకపోతే విజయనగరసామ్రాజ్యచరిత్రను ఫెరిస్తావంటి ముస్లిం చరిత్ర కారులు వ్రాస్తారా[2]

కాకతీయసామ్రాజ్యం పతనమయ్యాక, ఓరుగల్లు మహమ్మదీయుల వశయయ్యాక, బహమనీరాజ్యం విస్తరిల్లుతూవచ్చాక అరబ్బీ పారసీ కభాషలను అభ్యసించి ఆ వాఙ్మయంలోని ప్రాచీననవీన చరిత్రలను చదివే తెలుగువాళ్ళలో కనీసం ఒక్కడికైనా తాను పుట్టిన గడ్డను పాలించిన రాజవంశాల చరిత్రను రచించాలనే సంకల్పం కలగకపోతే మనజాతంత నిర్వీర్యమైన జాతి, నిస్తేజమైన జాతి ఇంకొకటి లేదని సిగ్గుతో ఒప్పుకొని, వంచిన తల ఎత్తుకొనేవాళ్ళం కాదు. అయితే క్రీ శ 1600 ప్రాంతాలలో కొంత లేటు గానైనా, కాకతీయుల ఘనవైభావాన్ని గ్రంధస్థం చేసిన చిరస్మరణీయుడు ఒకడు మనకు ఆ అవమానం కలుగకుండా చేశాడు అతని పేరు ఏకామ్రనాధుడు. అతడు వ్రాసిన చారిత్రికగ్రంధంపేరు ప్రతాపచరిత్ర. దానిని గురించి తెలుసుకొందాం.

"ఏకామ్రనాథుండనువాడు ఒక్క పుణ్యకథ పలుకందలంచి"కాకతిరాజులు "వెయ్యేండ్లు భూమి పాలించి యేకశిలానగరంబు కట్టించిమరియు పెక్కుసాహసరేటులు చేసి శాత్రవుల గెల్చిన చరిత్ర సంగ్రహించుక ఇన్నూరు ఇరవదేనుకథలుగా అనుక్రమణిక సర్వంబు"

1.చరిత్రరచన: ప్రథమభాగం-డా నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు, పుట 2

2.ఖాసిం ఫెరిస్తా తారీఖ్-ఉల్-హింద్ అనే గ్రంథం వ్రాశాడు. అందు హిందూదేశంలోని అన్ని మహమ్మదీయరాజ్యాల చరిత్ర ఉంది

తెలుపుతానన్నాడు. ప్రతాపచరిత్ర వ్రాశాడు.

చంద్రవంశంలో ఎందరో గొప్పరాజులు పుట్టారు. వాళ్ళలో సోమదేవరాజు ఒకడు. ఆయన కందారం రాజధానిగా పరిపాలన చేస్తూఉన్నప్పుడు కటక వల్లభునితో విరోధ మొచ్చింది. గజయుద్ధంలో గజపతిచే సోమదేవరాజు మరణించాడు అతనిభార్య సిరియాలదేవి అప్పటికి గర్భిణి. ఆమె శత్రువుల బారి నుండి తప్పించుకొని హన్మకొండకు పోయి తల దాచుకొంది ఆ ప్రాంతా లను ఒక ఎరుకల రాజు పాలిస్తున్నాడు. అతని పురోహితుడు మాధవ శర్మ ఆమెకు ఆశ్రయమిచ్చాడు. సిరియాల దేవి హనుమకొండలో ఉంటున్నట్టు కటవల్లభునకు తెలిసింది. అతడు దండెత్తి వెళ్లాడు. సిరియాల దేవి కోసం వెతికించాడు.

"రాజగృహంబులకు రాజస్త్రీజనంబులను, విప్రగృహంబులకు విప్రవరులను . నానాజాతిగృహంబులకు నానావర్గంబులవారిని నియోగించి" వాళ్ళతో "నాకు సిరియాలదేవిని వెతకి తెచ్చినవారికి నా రాజ్యంబులో అర్థరాజ్యంబు ఇచ్చెద"నాకు నతండునే చెలికాడు నాకు ప్రాణ బంధుండు. ఇందుకు తప్పను" అన్నాడు. వాళ్లు అట్లు రాజుచే అనుజ్ఞాతులై హన్మకొండజొచ్చి రాజగృహంబులను మేడలును రాణివాస గృహంబులను బండార గృహంబులును వేలిమాలియును పనులుగాపిళ్లును నూతులును తోటలును నానావర్ణగాడంబు లును వెతకి వచ్చిన తావుకు మగిడి వచ్చుచు చూచినయెడల మగుడ చూచుచు పోయిన వీధికి మగుడ పోవుచు ఎక్కిన మేడలు తిరుగ ఎక్కుచు ఆ విధంబున సిరియాలదేవిని కావక పురంబును నొక్కకడకు రావించి చూచునెడ కందారంబు ప్రజల నొక్కరైన గానక యేడు దినంబులు వెతకి బ్రాహ్మణ స్త్రీలలో సిరియాలదేవిని చూచి కొందరు ఇది రాజపత్ని యగుదునవి తలంచి 'బహుజనంబులతో వచ్చినది, ఒంటిగా నుండ నేర్చునే? యిది విప్రాంగనయే కదా కాబోలు' నని మగుడువారును;

అందులో నొక్క ధూర్తు ఆ యింతిని వీక్షించి 'యీ యింతి ముఖంబు పూర్ణబింబం బు తిరస్కరించు చున్నది. యీ కుటిలకుంతలంబులూన్ను, ఈమంద యానంబులును, ఈ విశాలనేత్రంబులును పింగిటి బొమ్మలూన్ను సంపెంగనాసికంబును ఈ బాహువులును జక్క వస్తనంబులున్ను యీ రంభోరుహదంతలును హరి మధ్య నడుమును అష్ట దళపద్మంబులచేతులు, వజ్రంబుల పలువరుసయు, ఇంద్రనీలంబుల కురులును ఈ పాద పద్మంబుల మెరుంగులును తక్కిన యితరజనకాంతలకు గలుగ నేర్చునే? యిది రాజపత్ని యగు సిరియాల దేవియని తప్పదని నిశ్చయించి తన వారల కెరింగించిన:

ఎరుకురాజుల యనుమతిని కటకవల్లభుని సముఖమునకు దోడుకొని పోవు

సమయంబున ఆ పురివిప్రులు సిరియాలదేవిని మరల తీసుకొని హాహాకారంబులు చేయుచు "ఈ సతి రాజకాంత కాదు; ఇది విప్రకాంత; మా మాధవశర్మకూతురు. ఈ చెలియ పెనిమిటి వారణాసికి పోవుచు గర్భంబున నున్న మాతగృహంబున నుంచి చనియె. ఇది నిజంబు. ఎట్టి ప్రమాణంబు అయిన చేసెదము" అన్నారు.[3]

కటకపల్లభుడు వాళ్ళను చూసి "ఈమె వడ్డించిన అన్నం మీరు తింటే ఈమె బ్రాహ్మణకాంత అని నమ్ముతాము" అన్నాడు. ఆమె వడ్డించింది. వాళ్లు తిన్నారు. ఆమె మాధవశర్మకూతురని అంతా నమ్మారు. ఆమెకూడా ఆ బ్రాహ్మణుని కన్నకూతురులాగే కృతాజ్ఞతతో వర్తించి తనకొడుక్కు మాధవవర్మ అని పేరు పెట్టుకొంది.

మాధవవర్మ "శాలివాహనశకవర్షంబులు ఇన్నూట ముప్పయి ఆరగు తారణనామసంవత్సర మాఘశుద్ధపంచమీ గురువారంబున శ్రీవణానక్షత్రంబున" సింహాసన మెక్కాడని ఏకామ్రనాథుడు చెప్పాడు. ఈ మాధవవర్మల గాయతు ప్రతాపరుద్రునిదాకా ఓరుగల్లు ఏలిన 15 మంది చరిత్రలు కథనం చేశాడు. ఏకామ్రనాథుడు చేసిన ఈ కథనం ఆధారంగా పట్నంలో ఝుమ్మి వెంకన్నగారు, ఖండేరావుపంతులుగారు లెక్కచేసి కాక తిరాజులపేర్లు వాళ్లు ఎన్నేళ్లు పాలించారో ఆ వివరాలు ఇలా ఇచ్చారు:[4]

నెం.	రాజుపేరు	పరిపాలనకాలం	శాలివాహనశకం
1.	మాధవరాజు	175 సంవత్సరాలు	శకం 230 మొండి
2.	పద్మసేనరాజు	80 "	
3.	వెన్నమరాజు	72 "	
4.	గుండమరాజు	75 "	
5.	కుంతలదేవి	9 "	
6.	ఎరుకదేవరాజు	76 "	
7.	భువనైకమల్లుడు	76 "	
8.	త్రిభువనైకమల్లుడు	74 "	
9.	కాకతిపోతరాజు	72 "	
10.	రుద్రమరాజు	74 "	
11.	మహాదేవరాజు	3 "	

3. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక, 6-వ సంపుటి, పుటలు 341, 342.

4. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక, 7-వ సం. పుట 312.

నెం.	రాజుపేరు	పరిపాలనకాలం	శాలివాహనశకం
12.	గణపతిరాజు	77 "	
13.	రుద్రమదేవులు	38 "	
14.	అన్నమదేవుడు	12 "	
15.	శ్రీమత్ప్రతాప వీరరుద్రమహారాజు	76 "	శకం 1229 దాకా
	మొత్తం	999 సంవత్సరాలు	

ఈ 15 మంది రాజుల పట్టికలో 8వ వ్యక్తి అయిన త్రిభువనైకమల్లుని దగ్గరనుంచి అందరూ చారిత్రకవ్యక్తులే. ఈ త్రిభువనైకమల్లుడే కాకతిబేతరాజు ఇతడు పశ్చిమ చాళుక్యులకు సామంతుడై వాళ్ళ బిరుదులను వహించాడు. ఇతడు ఆధునిక చరిత్రకారులు చెప్పే రెండవ బేతరాజు అని గుర్తించవచ్చు. ఇతని కాలం క్రీ.శ. 1075-1110. ఇతని కుమారుడు కాకతిప్రోలరాజు. ఇతడే ఓరుగల్లు నిర్మించాడని ఏకామ్రనాధుడు చెప్పాడు. తారీఖులుకూడ ఇచ్చాడు. "శాలివాహనశక వర్షంబులు తొమ్మిదినూట తొమ్మిదియగు శుభకృత్‌నామసంవత్సరం కార్తీకశుద్ధపంచమి గురువారంబున రోహిణీనక్షత్రంబున వొరంగల్లుకట్టియు" అని ఏకామ్రనాధుడు వ్రాశాడు.[5] క్రీ.శ. 1087 లో ఓరుగల్లు నిర్మాణం జరిగిందని ఇతడు చెప్పినా ఆధునిక చరిత్రకారులుమాత్రం క్రీ.శ. 1158-1145 మధ్యపాలించిన రుద్రదేవమహా రాజే ఓరుగల్లు నిర్మించినట్లు చెప్తారు.[6]

ఈ విధంగా ఏకామ్రనాధుడు చాలా చారిత్రకవిరుద్ధాలైన విషయాలను చెప్పాడు. రుద్రమదేవి గణపతిదేవచక్రవర్తి కన్నకూతురు. అయితే ఈమె గణపతిదేవుని భార్య అని ఏకామ్రనాధుడు పొరపడ్డాడు.[7] కృష్ణదేవరాయలవారి సమీపకాలంలో ఉండే మొల్ల తిక్కనసోమయాజికాలంనాటిదనుకొన్నాడు. ఆమె తన రామాయణాన్ని ప్రతాపరుద్రుని కంకితమివ్వబోయిందని చెప్పాడు.[8]

5. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక, సం. 7, పుట 134
6. తెలుగుభాషాసమితివారి విజ్ఞానసర్వస్వం, సం III, పుట 230
7. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక, సం 7, పుట 139.
8. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక, సం 7, పుట 208.

ఇటువంటి చారిత్రికలోపాలు ఎన్ని ఉన్నా ప్రతాపచరిత్రకు మనసాహిత్యంలో ఒక ప్రత్యేకస్థానం ఉంటుంది. తన కాలంనాడు ప్రచారంలో ఉన్న విషయాలను ఏకామ్రనాథుడు గ్రంథస్థం చేశాడు.

అయితే ఏకామ్రనాథుడు ఎప్పటివాడు అన్నది. ప్రశ్న. ఈ సమస్యను ప్రతాపచరిత్రలోని అంతరంగికసాక్ష్యాలతో పరిష్కరించాలని ఖండవల్లి లక్ష్మీ రంజనంగారు ప్రయత్నించారు. విజయనగరసామ్రాజ్యాన్ని ఏలిన వీరనర సింహరాయల్ని ఏకామ్రనాథుడు పేర్కొన్నాడు. కాకతీయరాజులలో ఏడవవాడైన భువనైకమల్లుడు "చతురంగబలంబులతో విజయనగరంబుపై వెడలి యప్పురం బేలు వీరనరసింహరాయల గెల్చి అతనితో అప్పనం బులుకొన్నా"డని ఏకామ్రనాథుడు వ్రాశాడు.[9] వీరనృసింహరాయలు కృష్ణదేవరాయలవారి అన్నగారు. ఇతడు క్రీ.శ. 1505-1509 మధ్య విజయనగరాన్ని పాలించాడు. ఏకామ్రనాథుడు మొల్లనుకూడ పేర్కొన్నాడు. ఈ అంశాలను చర్చించిన ఖండవల్లివారు ఏకామ్రనాథుని ప్రతాపచరిత్ర క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలలో రచించిన గ్రంథమని భావిస్తున్నారు.[10]

అయితే ఏకామ్రనాథుడు అంతకన్నా అర్వాచీనుడని చెప్పవచ్చు. అతని ప్రతాపచరిత్రకు చాలా ప్రతులు ఉన్న ట్టున్నాయి. తెలుగురాజుల చరిత్రము అనే పేరమద్రాసుప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయంలో ఒక ప్రతి ఉంది. (R 749). దానిలో చివర ఇలా ఉంది:

ప్రతాపరుద్రుండు ఏకశిలానగరంబు ఏలి నిరిచారణపోయిన వెనుక ప్రతాపవీరభద్రయ్య సులతానివశాన యేలిన యేండ్లు 3. ఆ వెనక డిల్లీశ్వరుని వశంబు చేసుకొని యేలిన యేండ్లు 48 వారు చాలించుకొని పోయినతర్వాతను ఓరుగల్లు అంతరమన్నీలు వెమానుములుకు మొదలైనవారు హనుమకొండ రాణా చేసి యేలిన యేండ్లు 14 తర్వాతను గజపతి రాయలు వెనక రేచర్లవారు రాజ్యము చేసిన యేండ్లు 53. ఆ తర్వాతను చితాపఖానుడు ఓరుగంటిలో చెట్టు నరికి కుంచాలు పోయించి పయిన గట్టించి యేలిన యేండ్లు 18 అతని కుమారుడు దముసరమలక యేలిన మేండ్లు 7. తర్వాతను విభరాముకొమారుడు యేలిన యేండ్లు 6 నెలలు. ఇటు యివతలను

9. ఆదేవత్రిక, నం.6 పుటలు 447, 448.

10. సిద్దేశ్వరచరిత్రము (ఆంధ్రరచయితలసంఘం, హైదరాబాదు వారి ప్రచురణ) ఇంగ్లీషు పీఠిక, పుట 5.

రుధిరోద్గారినామసం॥ పుష్య బ 5 శనివారంనాడు మహమ్మదు ఖుత్బిపాదుషాహ మహా వైభవదేవేంద్రులై యేలుచున్నాడు.

ఈవివరాలప్రకారం ప్రతాపరుద్రుని కాలంనుండి తెలుగురాజుల చరిత్ర రచనందాకా రెండువందలా ఏడున్నర సంవత్సరాలు జరిగింది.

ప్రతాపరుద్రుని నిర్యాణం	క్రి.శ. 1326
ప్రతాపచరిత్ర రచనదాకా జరిగిన కాలం	207- 6
రచనాకాలం	క్రి.శ. 1533-06

అయితే ఈ లెక్కతప్పు అని చెప్పాలి. మహమ్మదుకులీ క్రి.శ. 1582 నుండి 1611 దాకా పాలించాడు. తెలుగురాజుల చరిత్రలో మహమ్మదుకులీ పాదుషాపరిపాలనలో ఒక రుధిరోద్గారి వచ్చిందని తెలుస్తున్నది. క్రి.శ. 1564లో ఒకసారి, క్రి.శ. 1623 లో ఒకసారి రుధిరోద్గారి వస్తున్నది. అయితే ఈ శకవర్షాలలో పుష్యబహుళపంచమితిథి శనివారంనాడు రాదు. తిథివారాలు సరిపోయిన రుధిరోద్గారి రెండుసార్లు కనబడుతుంది. ఆ వివరాలు ఇవి:

6-1-1504	రుధిరోద్గారి	పుష్య బహుళపంచమి	శనివారం
3-1-1564	"	"	సోమవారం
31-12-1623	"	"	బుధవారం
28-12-1683	"	"	శుక్రవారం
24-12-1743	"	"	శనివారం

తెలుగురాజుల చరిత్ర చివర ఇచ్చిన వివరాల ప్రకారం సరిపెట్టుకోవాలనుకొంటే క్రి.శ. 1623లో వచ్చిన రుధిరోద్గారి కొంచెం దగ్గర్లోకి రావడానికి అస్కారం ఉంటుంది. అప్పటికి మహమ్మదుకులీరాజ్యం అంతమై ఒక పుష్కరం దాటింది. క్రి.శ. 1612నుండి 1626 దాకా సుల్తాన్ మహమ్మదు పాలించాడు: "మహావైభవదేవేంద్రులై యేలుచున్నాడు" అని రచయిత చెప్పిన పాదుషా ఈ సుల్తాన్‌మహమ్మదు అని భావించవచ్చు. రచయిత చెప్పిన రాజ్యకాలం లెక్కలో ఇభరాముని ముప్పయిసంవత్సరాలు కలియలేదు.

ఏమయినా ఇభరాముని కాలంలోనో, లేక అతని తరువాతనో ప్రతాపచరిత్రరచన జరిగిందని మాత్రం చెప్పవచ్చు. ఇభరాముని కాలంలో అయితే క్రి.శ.1564 రుధిరోద్గారి అనీ, ఇభరామునితరువాత వచ్చినదైతే క్రీ.శ. 1623 లోని రుధిరోద్గారి అనీ చెప్పుకోవాలి. బహుశా ఏకామ్రనాథుని కాలం ఈరెంటిమధ్యదని చెప్పుకోవడం భావ్యం.

అది దోనూరి కోనేరునాథుని కాలం. ఆయన రాజరాజనరేంద్రునికి సారంగధరుడనే కుమారుడున్నాడని చాలా ప్రచారం చేశాడు. ఏకామ్రనాథుడు కూడా "విజయాంకునకు విష్ణువర్ధనుండు జన్మించె. అతనికి రాజనరేంద్రుడు జన్మించె. రాజనరేంద్రునికి సారంగధరుడు జన్మించె" అని వ్రాశాడు.[11] మన రాజమహేంద్రవరాన్ని పాలించిన రాజరాజనరేంద్రునికి సారంగధరుడు కుమారుడని తొలిసారిగా చెప్పిన తెలుగుకవి దోనూరి కోనేరునాథుడు అని ఇంతకుముందు అతని చరిత్రలో చెప్పుకొన్నాం. అందుచేత ఏకామ్రనాథుడు దోనూరి కోనేరుకవికి సమకాలికుడని చెప్పవచ్చు.

ఏకామ్రనాథుని ప్రతాపచరిత్రవల్ల ఎన్నెన్నో విషయాలు తెలుస్తాయి. ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థానంలో ఉండే మంత్రులు, కవులు, పండితులు మొదలైన వారి వివరాలూ, ఆనాటి వైభావాన్ని సూచించే లెక్కలూ, మొదలైనవి ఏకామ్రనాథుడు ఇచ్చాడు. నాటి రాజకీయచరిత్రను కాక పోయినా సాంఘికచరిత్రను ఏకామ్రనాథుని రచనవల్ల బాగా తెలుసుకోవచ్చు. చారిత్రక గ్రంథాలను వ్రాసేవాళ్లకు ఏకామ్రనాథుడే నిజంగా మార్గదర్శకుడు. అతని రచనను ఆధారం చేసుకొని కాసె సర్వప్ప అనే కవి సిద్ధేశ్వరచరిత్ర అనే పేర కాకతీయుల చరిత్రను ద్విపదకావ్యంగా వ్రాశాడు.ఏకామ్రనాథుడే తనకన్నా ముందు ఈ కథ చెప్పాడని సర్వప్ప తన గ్రంథంలో చెప్పాడు.

> ....నాగనాథుని యడుగులకు మ్రొక్కి చాల
> యతని యనుమతి నేకామ్రనాథుండు-మతిమీర జెప్పిన కత వచించెదము.
> [సిద్ధేశ్వర.2 .6-9, పుట 22]

సర్వప్పమాటలవల్లనే అతడు ఏకామ్రనాథునికి అర్వాచీనుడని

11. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక, సం.6, పుట 336.

తెలుస్తున్నది. ఒకతరం తేడా ఉండవచ్చు. సర్వప్ప ముత్తాత పేరు మల్లన. ఇతడు "బయకారములు పెక్కు పద్యకావ్యములు నయమొప్ప జెప్పిన నాగరకుడు." సర్వప్పతండ్రిపేరుకూడా మల్లప్పరాజే. అతడు కూడా గాన విద్యలలో ఆరితేరినవాడు. సర్వప్ప తాను ఆట్టే చదువుకోలేదని చెప్పాడు.

> శబ్దసంగతులును శాస్త్రాదివిమల-శబ్దలక్షణములు చర్చించి యెరుగ
> నాటకాలంకారనవ్యరీతులను-కూటువలుంకువల్ గుణదోషఘంద
> వాటంబులేమియు వరుసతో నెరుగ ..... [సిద్ధేశ్వర.6-22;7-1]

ప్రతిభ లేకపోవచ్చు. వ్యుత్పత్తిఅభ్యాసం కొరవడవచ్చు. కాని ఉత్తమాదర్శంతో పూర్వరాజుల కథలను చెప్పడంలో కాసె సర్వప్ప చిత్తశుద్ధిమాత్రం ప్రశంసనీయం వ్యాకరణవిరుద్ధమైన ప్రయోగాలు, మాత్రాధిక్యాలు ఉన్నా సిద్ధేశ్వరచరిత్రవల్ల వేరే ప్రయోజనాలు ఉన్నాయి.దీనిని కవిత్వకోసం చదువు కోనక్కర్లేదు. చారిత్రికసంప్రదాయంకోసం చదవాలి. సిద్ధేశ్వరచరిత్ర చరిత్ర కారులకు చాలా విషయాలను ఇచ్చింది

సర్వప్ప ద్విపదలను వ్రాస్తున్నా ఏకామ్రనాథుని వరవడిలో వచనంలోనే చారిత్రకగ్రంథాన్ని వ్రాసినవాడు మరొకడున్నాడు అయితే అతని పేరేమిటో తెలియదు. మధుర నేలిన నాయకరాజులలో ఒక విశ్వనాథనాయనయ్యగారి స్థానాపతి తన ప్రభువుకు వ్రాసిన విన్నపం 'రాయవాచకం' అనే పేర ప్రసిద్ధ మైంది. కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంలో మధురనాయక రాజ్యాన్ని కటికం విశ్వనాథనాయకరసయ్య స్థాపించాడు. అయితే రాయవాచకాన్ని వ్రాసినది ఇతని స్థానాపతి కాదు క్రీ.శ. 1595 నుండి 1601 దాకా మధురను రెండవ కృష్ణప్ప అనే నాయకరాజు పాలించాడు. అతనికి విశ్వనాథు డనే తమ్ముడున్నాడు. ఈయన స్థానాపతే రాయవాచకాన్ని వ్రాశాడని సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారులు నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారు నిశ్చయించారు [12]

రాయవాచకం ఆనాటి వ్యావహారికంలో వ్రాసినా చక్కని వచనగ్రంథం. ఇందులో కర్ణాటకరాజుల దినచర్య, విద్యారణ్యప్రశంస, విద్యానగరనిర్మాణం,

12. మధుర తంజావూరు నాయకరాజుల నాటి 'ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర' – దాక్షిణాత్యాంధ్రసాహిత్యం', పుట 74.

శంకుస్థాపనముహూర్తం, కృష్ణరాయల పట్టాభిషేకం, కృష్ణరాయనికి మంత్రులు రాజనీతి ఉపదేశించడం, లోకవార్తలు తేవడానికి వేగర్లను నియమించడం, కోశాదివివరణ, కృష్ణరాయలు పట్టణ శోధనకు వెళ్ళడం, రాయల సేనవివరణ, సాళువతిమ్మరుసుప్రశంస, విజయాపురవృత్తాంతం, అశ్వపతి, గజపతి ,నరపతుల తారతమ్యం తురుష్కుల శీలం, అహమ్మదాబాదుగోలకొండల వృత్తాతం, తురుష్కనాజ్యంలో దండనవిధం, గజపతివారికి విరోధులు విషప్రయోగం చేయించడం, రాయలు తురకలమీదకు యుద్ధానికి వెళ్ళడం, వివిధ విజయాలు మొదలైనవి ఉన్నాయి. ఇది ఒకవిధంగా కృష్ణరాయచరిత్ర. దీనిని వచనంలో వ్రాసినా స్థానపతి మొదటి నాలుగు పద్యాలు వ్రాశాడు.

విజయనగరవృత్తాంతము-సుజనులచే విన్నయట్టి సూనృత వాక్కుల్
ప్రజలకు దేటపడంగా-సృజియించితి గృష్ణరాయశేఖరు చరితల్ [రాయ.1]

తన ప్రభువైన విశ్వనాధనాయనయ్యవారికి చేసుకొన్న విన్నపం ప్రజలకు చెప్పుకోవడం గమనించదగ్గది. తన గ్రంధాన్ని వ్రాయసాలు చదవాలని స్థానాపతి ఆశించాడు.

రాయలకు రాజనీతులు-నాయుడు నప్పాజి చెప్పినవి యన్నియు దా
బాయక మనసున నునిచిన-రాయసములు వ్రాయ జదువ రసికత గలుగున్
[రాయ. 3]

తన రాయవాచకాన్ని బాలురుకూడా చదవాలని స్థానాపతి కాంక్షించాడు. ఇలా చెప్పాడు:

బాలురు చదివిన బుద్ధివి- శాలురు గావలయు శాస్త్రజాలంబులలో
లోలురు నరివధచింతా-శీలురు గావలయు భక్తిశీలత నెపుడున్. [రాయ 4]

చరిత్రగ్రంధాలప్రయోజనాలలోకొన్నిటినిస్థానాపతి బాగా వివరించాడు. తన కాలంనాటి వ్యావహారిక భాషలో వ్రాయడంవల్ల ఇవాళ వాళ్ళకు కొంచెం ఇబ్బంది పెట్టే రచన ఇది. దీని గురించి నేలటూరి వెంకటరమణయ్య గారు ఇలా అన్నారు:[13]

రాయవాచకము 16 వ శతాబ్దాంతమున రాయసామ్రాజ్యమున రాజకార్య

13 దాక్షిణాత్యాంధ్రసాహిత్యము, పుట 74,75

వ్యవహారములను నడుపు అధికారవర్గమునందు చెలామణి యందుండిన భాషయందు వ్రాయబడినది. పార్సీభాష సంపర్కమువలన ఆభాషనుండి రాజకీయపారిభాషికపదము లనేకము లిందుజొచ్చినవి. తత్కారణమున నది సులభగ్రాహ్యము గాక పాఠకులకు క్లేశముగలిగించుచున్నది. అతి దీర్ఘ వాక్యములును ప్రౌఢవచన రచనావిధానమును అచటచట భావవైశద్యమునకు బంధకములై వ్యథాజనకము లగుచున్నవి. కాని, మొత్తముమీద నిందలిభాష, పొల్లు మాటలుగాని, యనావశ్యక వర్ణనలుగాని లేక, పటుత్వము గలిగియున్నది.

ఇటువంటి చరిత్రలు రమారమి పాతశాసనాలవంటివి. చరిత్రకారుల శ్రమ ఊరికే పోదు. ఎన్నో విషయాలు చెప్తుంది. దేశచరిత్రకేకాక సాహిత్య చరిత్రకుకూడ రాయవాచకం ఉపయోగపడుతుంది. కృష్ణదేవరాయలవారి పట్టాభిషేకకాలంనాటికి నగరివిద్వాంసులలో చతుర్వేది రామాదీక్షితులు, అష్ట భాషాకవిత్వ కృష్ణావధానులు, శాబ్దికపాండిత్యం వెంకటరామశాస్త్రుర్లు, సహస్రా వధాని ప్రభాకరశాస్త్రుర్లు ఉండేవారట. వీళ్ళ పేర్లు ఇతరచోట్ల కనబ డవు. రాయవాచకం రచనాకాలంనాటికి ఇరవైయతిభేదాలే ఉండేవి. వాటివివరాలు ఇవి: "స్వరవడి, ప్లుతవడి ఉభయవడి హ్రృద్యనుస్వరవికల్పప్రాగ్భవసంశయ ప్రభువిభాగంబుల కాకు ఆదేశనిత్యఆర్య అఖండవర్గతక్కటి యెక్కటి సరసలాటవకుళలను ఇరవైవళ్ళభేదముల ...." (రాయ. పుట 24).

ఆనాడు మంత్రులు రాజులకు ఎలా విన్నపం చేసేవారో రాయవాచకం విశదపరుస్తుంది: "అపూర్వమైన మనుష్యులు దొరికితే సకలమును సంత రించవచ్చును." అని రాయలవారు పలకరిస్తే అయ్యమరసుగారు ఇలా విన్నపం చేశారట.

సింహాసనపట్టునకు స్త్రీలున్ను రత్నములున్ను గలిగినది అయితే అంతకన్నా అధికం మహీపతుల కనగా నీతి పద్యం.

వసు ధరిత్రియు బురుషులె-రత్నములెవ్వరు బురంధ్రి రత్నములు నిలా
రత్నము లవనీపతులకు-బత్నులెరత్నములు వగవబద్దెవరేండ్రా [నీతిశాస్త్ర]

అవి అన్నారుగనక రాజులైనవారలు అనువైన పురుషరత్నాన్ని సంతరిస్తే ఆయనా నవరత్నములున్ను చతురంగబలములనున్న సంతరించగలడు. అటు గనక అప్పాజి సాధారణనియోగిగా యెంచవద్దు. ఆయన అసాధారణ నియోగి. అఘటనఘటనా

సామర్థ్యం ఆయనకే గలదు. అవి యేలాగంటేను-అందరున్ను మనుష్యులు. అందరికిన్ని అవయవాలు సరి. ఇందులో ఉత్తములు మధ్యములు అధములు అని యెరిగి యేర్పర చవలెను అది యేలాగంటేను-గుణాధిక్యమువల్లను యెక్కవ. మరిన్ని పంచలోహము లున్ను అన్నియు సరి అందున బంగారు హెచ్చింది. యేంది అంటే వారియకకు రాంగా వన్నె హెచ్చించినట్టు గుణాధిక్యంవల్ల మనుష్యులలోనున్ను అప్పాజని అధికుడని యెరుగవలెను అది యేలా గంటేను-

శ్లో। శతేషు జాయతే శూరః సహస్రేషుచ పండితః
వక్తా శతసహస్రేషు దాతా భవతివా నవా.

అనే నీతి ప్రకరణకు నూటికి వక బంటును వెయ్యింటికి వక పండితుడున్ను లక్షకు వఖడు వక్తుండై సభాస్థలిని మాట వలుకులాడును. శిమలో వఖడు దాతఅనేది కలండో లేడో అన్నట్టు వొఖరు గాక అందరికిన్ని ఆ గుణములు యాల వచ్చిని అని అయ్యమరసు విన్నపంజేసి- [రాయవాచకం, పుటలు 45, 46]

అందరూ మనుష్యులే అయినా ఉత్తములు వేరైనట్లు అన్నీ గ్రంథాలే అయినా పనికొచ్చేవి వేరు. రాయవాచకం మనకు చాలా విధాల ఉపకారం చేస్తుంది. కాకతీయుల చరిత్రను ఏకామ్రనాథుడు వ్రాసినట్లే విజయ నగర రాజుల చరిత్రనుస్థానాపతి చక్కనివచనంలో వ్రాశాడు. సర్వప్ప ఆ చరిత్రను ఛందోబద్ధం చేసినట్లే కుమారధూర్జటి తరువాతి యుగంలో ఈ చరిత్రను గణబద్ధం చేశాడు అయినా చరిత్రలు వచనంలో వుంటేనే మంచిదని అనంతర రచయితలు గుర్తించారు.

ఏకామ్రనాథుని ప్రతాపచరిత్ర, స్థానాపతి వ్రాసిన రాయవాచకం తొలి చారిత్రిక గ్రంథాలే కాక మనకు లభించే తొలి వచనరచనలుగా కూడ మన సాహిత్యంలో విశిష్టస్థానాన్ని ఆక్రమిస్తాయి.

25

పెదపాటిజగ్గన్న

ఆంధ్రసాహిత్యంలో కొన్ని గ్రంథాలు కేవలం నామమాత్రావశిష్టం కాకుండా కవీంద్రకావ్యనామాలు తెలుపుతూ ఎన్నో కొన్ని పద్యాలను ఉదాహరిస్తూ ఒక సంకలనగ్రంథాన్ని రచించి దేశానికి ఉపకారం చేసిన చిరస్మరణీయుడు పెదపాటి జగ్గన్న. ఈవిధమైన సాహిత్యసేవ చేసినందుకు ఇతనికి తెలుగుదేశం ఎంతగానో ఋణపడిఉందని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చు. సంకలనగ్రంథాలను రచించినవారిలో ఇతను మూడవవాడు. ప్రప్రథముడు మడికి సింగన. తన కాలంనాటికి సుప్రసిద్ధమైన కావ్యాలనుండి నీతులను సేకరించి 'సకలనీతి సమ్మతము' అనే నీతిశాస్త్రాన్ని సింగన సంతరించాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 14వ శతాబ్ది చతుర్థపాదంలోనివాడు.[1] సింగన తరువాత చెప్పదగిన సంధానకర్తపేరు దురదృష్టవశాత్తూ మనకు తెలియదు. అతడు పెదపాటి జగ్గనకు కొద్దిగా ఒక తరం ప్రాచీనుడు కావచ్చు. అతని సంకలనగ్రంథం ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి గ్రంథాలయంలో 'ఉదాహరణపద్యములు' అనే పేరుతో అసంపూర్ణంగా ఉంది. మొదలూతుదీ లేని ఈ సంకలనగ్రంథంవల్ల ఏభైముగ్గురు కవులరచనలు దేశానికి దక్కాయి. ఇందులో ముప్పయ్యొక్కమంది పద్యాలు ప్రత్యేకం ఈ గ్రంథకర్త సంకలనంలోనే దొరుకుతున్నాయి. వీటిని జగ్గన్న ఉదాహరించలేదు.

---

1. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం (1989) III పద్మనాయకరెడ్డిరాజుల యుగాలు

పెదపాటి జగ్గన ఇంటిపేరు రామాపెగ్గ్రడవారు. పెదపాడులో ఉండబట్టి ఆకుటుంబాన్ని పెదపాటివారని వ్యవహరిస్తున్నాం. జగ్గన కావ్యలక్షణగణితాది సత్కళాప్రజ్ఞావిశేషవైభవాలు కలవాడు. రాజసభలలోనూ విద్వత్సభలలోనూ రసికబాంధవులచే ప్రస్తుతింపదగిన ధర్మాచారనియతి గలవాడు. అతడు జననుతులైన కవీశ్వరుల సత్కృతిసారాన్ని 'కావ్యసారవర్ధనం' అనే గ్రంథంగా చేయదలిచాడు. ఈ సంకల్పం కలగగానే ఇతనికి జగన్నాథుడు కలలో ప్రత్యక్షమై ఇలా అన్నాడట.

ఆరయ రామపెగ్గ్రడ కులాగ్రణి గంగయమంత్రిజగ్గ!మా
పేరిటివాడ వెప్పుడును బ్రేమ ఘనంబగు మాకు నీవయిగా,
గౌరవలీల నీవు సమకట్టిన మేలిమి కావ్యసార మిం
పారగమత్సమర్పణము నన్యహకీర్తిగజేయునావుడున్. [ప్రబంధ.అను.4]

మనసులో ప్రమోదాయత్తుడై పెదపాటి జగ్గన్న ఇలా అనుకున్నాడట:

జననుతులౌ కవీశ్వరుల సత్కృతిసారము కావ్యసారవ
ర్ధన మనిచేసి నీలగిరినాథుని కర్పణసేయు టొప్పు జ
క్కని పదియారువన్నె కనకంబున వాసనకమ్మకస్తురిన్
గనదురుకాంతియున్ జెరకునన్ ఫలముబ్బుట భాగ్యమేకదా [ప్రబంధ.అను.6]

ఈ మేలిమి కావ్యసారాన్ని జగన్నాధునికి అంకితమివ్వడం జగ్గన తన భాగ్యమని భావించినా అది నిజంగా ఆంధ్రుల భాగ్యం. తెలుగుసాహిత్యంలోని కొన్ని మణిపూసలను అతడు భద్రపరిచాడు. 60 మంది కవులపేర్లూ, 78 గ్రంథాల నామాలూ చెప్పి కొన్నివందల పద్యాల గుత్తులను గుచ్చాడు. అతడు చేసిన విభాగాలవల్ల ఆంధ్రసాహిత్యాన్ని ఎన్ని అంశాలుగా కేటాయించవచ్చో తెలుస్తున్నది. ఏ ప్రబంధంలోని పద్యమైనా ఈ విభాగాలలో ఏదో ఒకదానిలో ఇమడకతప్పదు. చూడండి:

ప్రథమాశ్వాసం

1. నారాయణస్తుతి
2. శంకరప్రభావం
3. త్రిపురవిజయాభిరామం
4. అర్ధనారీశ్వరం
5. హరిహరాత్మకం
6. బ్రహ్మస్తుతి
7. త్రిమూర్తిస్తుతి
8. లక్ష్మిగౌరీసరస్వతీప్రభావం
9. అష్టదిక్పాలకాదిదేవతాప్రార్థన

8. సాంధ్యరాగం
9. సాయంకాలసమీరణం
10. దీపికళికావిధానం
11. విదియచంద్రుని చందం
12. తారకావర్ణన
13. చక్రవాకవియోగం
14. విటవిడంబన, లక్షణశృంగారాలు
15. విటలక్షణం
16. వేశ్యాలక్షణం
17. కుటివేశ్యాచేష్టలు
18. వేశ్యమాత ప్రగల్భాలు
19. భద్ర, దత్తక,కూచిమార పాంచాల లక్షణాలు
20. చిత్రిని, హస్తిని, శంఖిని, పద్మిని జాతులు
21. బాల,యౌవన,ప్రౌఢ, లోల అనే విభేదాల లక్షణాలు
22. కూటప్రకారం
23. రతివిశేషం
24. రతివర్ణనం
25. కళాస్థానవిశేషాలు
26. ప్రణయకలహం
27. అందులోనేకూర్మి
28. అంధకారం
29. నిశివిడంబనం
30. జారసంచారలక్షణం
31. చంద్రోదయం
32. చంద్రకిరణలాంఛన చంద్రికా విభ్రమాలు
33. చకోరికావిభ్రమాలు
34. చకోరికావిహారాలు
35. వేగుచుక్క పొడవడం
36. కోడికూత
37. చంద్రతారకాస్తమానాలు
38. ప్రత్యూషం
39. ప్రభాతమారుతం
40. అరుణోదయం
41. ప్రభాతరాగోదయం

మిగిలిన ఆశ్వాసాలు

1. మధ్యాహ్నసూర్యవిడంబనం
2. గ్రీష్మం
3. వానాకాలం
4. శరత్కాలం
5. హేమంతం
6. శిశిరం
7. వసంతం
8. వనవిహారాలు
9. దశదోహదాలు
10. తుమ్మెదలు పక్షులు మొదలైన వాని విరావ సంచార లక్షణాలు
11. జలకేళి
12. వస్త్రాభరణ వర్ణన
13. మధుపానం
14. సిద్ధపురుషప్రభావం
15. యోగినీప్రభావం
16. ద్యూతలక్షణం
17. వేట
18. మృగలక్షణాలు
19. సముద్రవర్ణన
20. దాన్ని దాటడం
21. సేతుబంధం
22. నదీవర్ణన
23. పుణ్యక్షేత్ర ప్రభావం
24. వ్రతమాహాత్మ్యం
26. నారదుడు అగస్త్యుడు మొదలైన ఋషుల ప్రభావం

27. వైరాగ్యయోగతపోలక్షణాలు
28. తపోవిఘ్నం
29. దేవతాప్రత్యక్షం
30. దండయాత్ర
31. శంఖభేరీరావాలు
32. గుణధ్వని
33. రథాశ్వవేగాలు
34. బాణపాతం
35. ప్రతిజ్ఞ
36. వీరాలాపాలు
37. దూతవాక్యాలు
38. హీనాధిక్యాలు
39. రణప్రకారం
40. మల్లయుద్ధం
41. రణభయం
42. రణాంత్యం
43. లోభదైన్యగుణాలు
44. మనోవ్యథ
45. ధనికులు, దరిద్రులు క్షుధార్తులు మొదలైనవారి లక్షణాలు
46. రోదనం
47. శకునాలు
48. స్వప్నఫలాలు
49. దిగ్విజయం
50. ధర్మోపదేశం
51. శృంగారం
52. భావవిస్తారం
53. కీర్తి
54. భూభరణం
55. గాంభీర్యధైర్యగుణాలు
56. దానవిశేషాలు
57. ధాటీచాటు ధారావిశేషాలు
58. పరోక్షం
59. కల్పితకల్పవల్లి
60. చక్రబంధం, నాగబంధం, మొ
61. పాదగోపనం, పాదభ్రమకం మొదలైనవి
62. నిరోష్ఠ్యం
63. ద్వ్యక్షరి
64. నవరసోత్పత్తి

తన కాలం నాటికి ప్రచారంలోకి వచ్చిన గ్రంథాలన్నిటినీ కాచి వడ బోయడంవల్ల పెదపాటిజగ్గన్న ఈవిధంగా విషయశీర్షికలను పేర్కొనగలిగాడు. సుప్రసిద్ధ గ్రంథాల నుండి ఎన్నదగిన పద్యాలను ఈ శీర్షికలలోనికి చేర్చుకొని అయిదాశ్వాసాలకావ్యంగా అతడు సంతరించాడు. అయితే, దురదృష్టవశాత్తూ ఈ సంకలనగ్రంథంలోని మూడు ఆశ్వాసాలు మాత్రమే మనకు దక్కాయి. దీని వ్రాతప్రతి తంజావూరు సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయంలో ఉంది.[2] ఈ మూడు ఆశ్వాసాల వల్లా తెలియవచ్చే 58 మంది కవులలోనూ తెనాలి రామ లింగడు ప్రసిద్ధులలో అర్వాచీనుడు. పింగళిసూరన, రామరాజభూషణుడు మొదలైనవారి గ్రంథాలనుంచి ఉదాహరించకపోవడంవల్ల పెదపాటి జగ్గన్న

2. తంజావూరు గ్రంథాలయం వర్ణనాత్మక కేటలాగు (ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణ), సంఖ్య 184, పుట 47.

వాళ్ళకు సమకాలికుడని, ఆ గ్రంథాలీసంకలనం తయారయ్యే నాటికి ప్రచారం పొందలేదని భావించవచ్చు.

ఖచ్చితమైన ఆకరాలు దొరికే దాకా ఏకవి కాలాన్నయినా నిర్ణయించ కూడదు. పెదపాటి జగ్గన్న గురించి రాస్తూ "ఈ కవి కాలనిర్ణయమనేక కవుల నిర్ణయమునకు దోడు యగుటచే నీ జగ్గకవి కాలమును సరిగా దెలుసుకొనుటకై భావిపరిశోధకులకు సాహాయ్యమగునను తలపు" సాహిత్యచరిత్రకారులు తెలియజేస్తూ కొంత చర్చించారు.[3] ఈ కవి క్రీ.శ. 1550-60 ప్రాంతాలవాడని అప్పటికి దొరికిన ఆకరాలలో నిర్ణయించారు.

అయితే తదనంతర పరిశోధనలు కొన్ని కొత్త విషయాలను విశదంచేస్తున్నాయి. పెదపాటి జగ్గన్న తన సంకలనంలో తెనాలి రామలింగయ్య రచించిన హరి లీలావిలాసంలోనివని చెప్తూ 21 పద్యాలను ఉదాహరించాడు. వాటిలో ఒకటి మాత్రం రామరాజు రంగప్ప రాజు రచించిన సాంబోపాఖ్యానం లోనిదని తేలింది. ఈ సంగతి రంగప్పరాజు గురించి చెప్పుకొన్న ప్రకరణంలో ఈ సంపుటిలోనే చర్చించాం. సాంబోపాఖ్యానాన్ని రంగప్పరాజు క్రీ.శ. 1560 ప్రాంతాలలో రచించి ఉంటాడని కూడ ఆ ప్రకరణంలోనే అంచనా వేశాం.

ఫణిధవు మాధవుడు అనే కవి రచించిన ప్రద్యుమ్న విజయం అనే కావ్యంలోనిదని చెప్తూ పెదపాటి జగ్గన్న ఈ క్రింది పద్యాన్ని ఇచ్చాడు.

అత్రిముని కంటి పసుబిడ్డ దాకసమున
నుడుగుణములాడకడకు నెడ్డగిలిన
బాలభానుండు నలుగడ బర్వమిటు
వెండిగుండన నుదయించె వేగుజుక్క [ప్రబంధ -350]

అయితే ఈ పద్యం అద్దంకిగంగాధరుడు రచించిన తపతీ సంవరణం అనే కావ్యంలోనిది. (తపతీ-3-104). కవులపేర్లూ, కావ్యాలపేర్లూ చెప్పడంలో పెదపాటి జగ్గన్న అక్కడక్కడ పొరబడటం జరుగుతూనే ఉంది. అద్దంకి గంగాధరుడు తనకావ్యం ఎప్పుడు రాశాడో తెలుసుకొనడం ముఖ్యం. "తపతీ సంవరణము 1550 ప్రాంతమున సంకల్పింపబడి, రచింపబడి 1565 ప్రాంతమున

3. చాగంటి శేషయ్య, ఆంధ్రకవి తరంగిణి - 10 వ సంపుటి - పుట 92 నుండి.

ఇభరామునకు అంకితము చేయబడినది" అని సాహిత్య విమర్శకులు భావిస్తున్నారు.[4]

కవిపేరు రమారమి సరిగ్గానే చెప్తూ పెదపాటి జగ్గన్న ఇంకొక కావ్యనామంలో పొరపడి ఒక పద్యాన్ని ఉదాహరించాడు.

తెలతెలవాఱ నొయ్య నరుదెంచు నిశాంత రతాంతకాంతలా
చెలువల కింపుగా మెలగు జెక్కుల గూరిన చూర్ణకుంతలా
వళి నరసంబుగా జడియు వాడిన సెజ్జల మీది పాయిరుల్
దొలగగఁజేయు నూడిగపు దొయ్యలులంబలె వేగుదెమ్మెరల్ [ప్రబంధ-439]

ఇది తెనాలి రామలింగయ రచించిన హరిలీలా విలాసంలోనిదని జగ్గన్న చెప్పాడు. అయితే ఇది తెనాలిరామకృష్ణుని పాండురంగమాహాత్మ్యంలోని పద్యం అని పరిశోధకులు గుర్తించారు. (పాండురంగ 1-119) పాండురంగ మాహాత్మ్యం రచనా కాలం కూడా ఉజ్జాయింపుగా నిర్ణయించవచ్చు. రామకృష్ణుడు తన కావ్యంలో ఒకచోట వసుచరిత్రను స్మరించాడు. భట్టుమూర్తి ప్రభావం దట్టంగా ఉండే రోజుల్లో ఆ ప్రబంధం పట్ల తన గౌరవాన్ని చూపెట్టడానికే ఈ పని రామకృష్ణుడు చేశాడు. (పాండురంగమాహాత్మ్యం 4-242) వసుచరిత్ర క్రీ.శ. 1570 తర్వాత తిరుమల రాయలకు అంకితం చేయబడిందని సాహిత్య విమర్శకులు భావిస్తున్నారు.[5] పాండురంగమాహాత్మ్యం రచన బహుశా 1575 లో జరిగి ఉండవచ్చు.

ఇటీవలి పరిశోధనలవల్ల తేలిన కాల నిర్ణయాలను బేరీజు వేద్దాం.

రామరాజురంగప్పరాజు
రచించిన సాంబోపాఖ్యానరచనాకాలం క్రీ.శ.1560
అద్దంకి గంగాధరుని
తపతీ సంవరణం అంకితకాలం క్రీ.శ. 1565
తెనాలిరామకృష్ణుని
పాండురంగమాహాత్మ్యంరచన క్రీ.శ. 1575

---

4. పాటిబండ మాధవశర్మ – తపతీ సంవరణం – పీఠిక పుట LIV.

5. అదే పుస్తకంలో – అదే పుటలో

ఈ ముగ్గురు కవుల గ్రంథాలలోంచి పద్యాలను తీసుకొన్న పెదపాటి జగ్గన ఆ మూడు కావ్యాల పేర్లనూ తప్పుగా పేర్కొన్నాడు. దీనికి బహుశా ఒకటే కారణం కనబడుతుంది. ఈ పద్యాలవిడివిడి కమ్మలేగానీ కావ్యాల ప్రతులు ఇంకా ప్రాచుర్యం పొందని కాలంలో వినికిడిని బట్టి జగ్గన్న ఆ గ్రంథా ల పేర్లను చెప్పడంలో పొరబడి ఉండవచ్చు. జగ్గన్న ఈ కవులకు సమకాలికుడే కావచ్చును లేక ఒకతరం అర్వాచీనుడని భావించినా తప్పు లేదు. ప్రబంధరత్నాకరాన్ని పెదపాటి జగ్గన్న బహుశా క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతా లలో సంకలనం చేసి ఉంటాడు.

ఇంతటితో ఈ కాలనిర్ణయసమస్య పరిష్కారమైపోయిందని మనం నిట్టూర్చలేము. దీనిని జటిలం చేయడానికి కొన్ని మడతపేచీలు ఉన్నాయి. వాటిని కూడా కూలంకషంగా చర్చించాలి. అప్పుడే చిక్కుముళ్ళనీ విడిపోయి విషయం తిన్ననవుతుంది.

జగ్గన్న ఇంటిపేరు రామాప్రగడవారు. ఈ వంశీయులు ఆదిలో పాతకృష్ణామండలం కైకలూరు తాలూకాలోని ప్రత్తిపాడులో ఉండేవారు. తమ తాతగారు రామాప్రగడరామయ్య ప్రత్తిపాటి పురధాముడని జగ్గన ప్రబంధ రత్నాకరం అవతారికలో చెప్పాడు. (పద్యసంఖ్య11). తన కాలంలో ఈ కుటుంబంవారు ఏలూరు తాలుకాలోని సిద్ధపాడుకు చేరుకున్నారు. తాను 'శ్రీ పెదపాటి పురీ బాలగోపాల కృష్ణప్రసాదిత శ్రీల ' వెలసినవాడినని జగ్గన్న చాటుకొన్నాడు. (పద్యసంఖ్య 21). అక్కడే "కావ్య లక్షణలక్ష్యగణితాది సత్కళా ప్రజ్ఞావిశేషవైభవాలు" అతనికి కలిగాయి. దీనికి "రాజవిద్వత్సభా రసిక బాంధవ మాననీయ ధర్మాచారనియతి" కారణం. పెదపాటి జగ్గన రసికబాంధవులలో ఆ పెదపాటి కాపురస్తులే అయిన ఇద్దరు సమకాలిక కవులు చెప్పుకోదగ్గవారున్నారు. ఒకరిపేరు పెదపాటి సోమయ్య, ఇంకొకరి పేరు పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడ లేక ఎర్రన్న. ఈకవిమిత్రులగ్రంథాలలోంచి కూడా చాలా పద్యాలు స్వీకరించి జగ్గన్న తన సంకలన గ్రంథంలో చేర్చాడు.

పెదపాటి సోమయ్యే గురించి చాలా టూకీగా మలిరాయల యుగంలో ఇతరకవుల ప్రకరణంలో చెప్పుకొన్నాం. ఇతడు బహుకావ్యకర్త. లాక్షణికులు

ఇతణ్ణి ప్రామాణిక కవిగా అంగీకరించి ఇతని ప్రయోగాలను తమ లక్షణగ్రంథంలో పేర్కొన్నారు. కూచిమంచి తిమ్మకవి ఈ పెదపాటి సోమయ్యను కవిలోకబ్రహ్మ అని పేర్కొన్నాడు. ఇతని నాలుగు కావ్యాల నుండి పెదపాటి జగ్గన్న, ఇతనికి ఒక తరం ప్రాచీనుడైన అజ్ఞాత గ్రంధ సంధాత విడివిడిగా స్వీకరించిన పద్యాలు మొత్తం ఇరవై నాలుగు ఉన్నాయి. వాటి వివరాలు చూడండి.

	కావ్యం	జగ్గన్న	అజ్ఞాతసంధాత	మొత్తం
1.	అరుణాచలపురాణం	10పద్యాలు	–	10
2.	కేదారఖండం	3 ,,	6 పద్యాలు	9
3.	త్రిపురవిజయం	–	1 పద్యం	1
4.	శివజ్ఞానదీపిక	2 పద్యాలు	–	2
	4కావ్యాలు	15 పద్యాలు	7పద్యాలు	22పద్యాలు

ఇద్దరు సంకలన కర్తలూ, ఒక లాక్షణికుడూ మాత్రమే కాక సమకాలికులు అనుసరించేటంత మంచి పద్యాలను సోమయ్య చెప్పాడు. ఇతనికి ఎటువంటి బంధువూ, అసలు బంధుత్వం ఉందోలేదో, తెలియదుగాని పెదపాడులోనే పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడ కుమారనైషధం, మల్హణ చరిత్రలనే రెండు కావ్యాలను రచించాడు. మొదటి గ్రంథంలోంచి ఒకటి కాదు, రెండుకాదు పదిహేడు పద్యాలను స్వీకరించి పెదపాటి జగ్గన తన ప్రబంధరత్నాకరంలో చేర్చాడు. మల్హణ చరిత్ర నుండి మూడు పద్యాలను మాత్రమే స్వీకరించినట్లు లెక్క తేలింది.

పెదపాటి సోమయ్య రచనలను ఎర్రన్న చదివాడని, మెచ్చుకొని అనుసరించాడని కచ్చితంగా చెప్పవచ్చు. ఇద్దరూ ఒకే ఇంటిపేరువారు. బహుశా ఒకేవంశం వారూ ఒకే ఊరివారు అని చెప్పడానికి ఈ సంవాద రచన దాఖలా. పెదపాటిసోమన తన అరుణాచలం పురాణం పురవర్ణనలో ఈ పద్యం చెప్పాడు.

అంగయుక్తంబుగా నామ్నాయములు నాల్గు చదువంగ నేరని సద్విజాతి,
బ్రాహ్మపాద్మాదిపురాణాగమేతిహాసములెఱుంగని బ్రహ్మసంభవుండు,

భాట్ట వైషిక ప్రాభాకరాది శాస్త్రములాఱు చూడని ధరణిసురుడు,
స్మృతులోచితము లైన సప్తతంతువులెల్ల బారమెయ్యింపని బాడబుండు,
కావ్యనాటకలసదలంకార ముఖ్య
విద్యలన్నియు నెఱుగని విప్రవరుడు
పంచయజ్ఞములును లేని బ్రాహ్మణుండు
వెదకి చూచిన బొదమందు వీటిలోన [ప్రబంధ 493].

ఈ పద్యంవల్ల ప్రభావితుడై పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడ తన మల్హణ చరిత్రలో కథానాయకుని విద్యాభ్యాసం గురించి ఇలా చెప్పాడు.

అంగయుక్తంబుగా నామ్నాయములు రెండు
బల్లి పారుంబుగా బరిచయించె
బ్రహ్మాండ శైవాది బహుపురాణంబులు
కరతలామలకంబుగా నెఱింగె
భాట్ట వైశేషిక ప్రముఖ శాస్త్రంబులు
నవగతంబులుగాగ నభ్యసించె
శుకుల వ్యాసాది దేశికుల తత్త్వార్థముల్
శోధించె నామూల చూడముగను
వాదవహ్ని జలస్తంభనాదులరసె
నంజనాకర్షణక్రియ లలవిగనియె
సరససంగీత సాహిత్య సరణి దెలిసె
నఖిల విద్యావిశారదుండయ్యె నంత [మల్హణ - 1-62]

పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడ రచించిన కుమారనైషధంలోనిదని చెప్తూ జగ్గన్న ఈ క్రింది పద్యాన్ని ఇచ్చాడు.

కురువింద వజ్రమయగో
పురకాంతుల వలన బొద్దు పోకలు రాకల్
పరికింపనరిది యయ్యును
సరసిజకైరవ వికాస సంపద దెలియున్ [ప్రబంధ-79]

వాస్తవానికి ఈ పద్యం కుమారనైషధంలోనిది కాకపోవచ్చు. ఇదే పద్యం అదే పెద్దపాటి ఎర్రాప్రెగడ రచించిన మల్హణ చరిత్రలో కనబడుతుంది. (1-36). బహుశా ఈ పద్యాన్ని ఎర్రాప్రెగడ రెండు కావ్యాలలోనూ వాడుకొని

ఉండవచ్చు. అందుచేత పెదపాటి జగ్గన్న పొరబడినట్లు భావించకూడదు.

ఇక్కడ ముఖ్యంగా గమనించవలసిన విషయం ఏమిటంటే పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడ కుమారనైషధం రచించడానికి గల చారిత్రిక కారణాలు. ఈయుగంలో రామరాజభూషణుడు తన హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం రచనలో అంతకుముందు శ్రీనాధుడు శృంగార నైషధంలో అనువదించని శ్లోకాలనూ చూపెట్టని నైపుణ్యాన్ని ప్రదర్శించడం గురించి చెప్పుకొన్నాం. ఇదే యుగంలో రామరాజు రంగప్ప రాజు తన సాంబోపాఖ్యానంలో శ్రీనాధుని అనుసరిస్తూ చేసిన కల్పనలను గురించి కూడా తెలుసుకొన్నాం. ఆ రోజుల్లో నైషధం మీద కొత్త మోజు మళ్ళాతలఎత్తినట్టుంది. రామరాజు రంగప్ప రాజుగాలి పెద్దపాడు దాకా వీచి ఉండవచ్చు. (లేకపోతే పెద్దపాటి జగ్గన్న సాంబోపాఖ్యానం లోని పద్యాన్ని తన సంకలనంలో చేర్చడానికి ఆస్కారం ఉండదు; కవి పేరుగానీ, కావ్యం పేరుగానీ, సరిగ్గా ఇవ్వలేదనుకోండి. అది వేరే విషయం)

యుగధర్మంవల్ల ఆ నాటి సాహిత్య ఫ్యాషన్లకు ఆకర్షితుడై పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడ కూడా నైషధం రచించదలిచి ఉంటాడు వసుచరిత్రకు పిల్ల వసుచరిత్రలూ, తల్లి భాగవతానికి పిల్లగా బాల భాగవతం; మూల భారతానికి సంక్షేపంగా బాలభారతం పుట్టుకొస్తున్న ఆ రోజుల్లో నైషధానికి ప్రతిధ్వనిగా కుమారనైషధం ప్రభవిస్తే ఆశ్చర్యం లేదు. తన గ్రామంలోనే ఉన్న ఎర్రాప్రెగడ రచించిన ఈ గ్రంథం నుంచి పదిహేడు పద్యాలను జగ్గన్న స్వీకరించడం సహజమే. ఎర్రాప్రెగడ ఇతర కృతి మల్హణ చరిత్రనుండి మూడంటే మూడే పద్యాలను రెండే రెండు ఆశ్వాసాల నుంచి జగ్గన ఎంచుకొనడానికి వేరే కారణాలుండవచ్చు. బహుశా ప్రబంధరత్నాకరం సంకలన కాలానికి అది రెండాశ్వాసాల అసమగ్ర రచనగానే ఉండి ఉంటుంది.

ఇప్పటిదాకా చెప్పుకొన్న విషయాల సారాంశం ఏమిటంటే కొంచెం వయస్సులో తేడాలున్నా పెదపాటి సోమయ్య, పెదపాటి జగ్గన్నా, పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడా ఒకే ఊరువారు, ఒకే కాలంవారు అని నిస్సందేహంగా భావించవచ్చు. జగ్గన్న సంకలనగ్రంధ రచన క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలో జరిగి ఉంటుంది. ఈ కాల నిర్ణయ వ్యవహారం చాలా సరళంగా సాగి ఒక

కొలిక్కి వచ్చినట్టు కనబడుతుందిగాని దీన్ని జటిలసమస్యను చేసే నూతనాంశాలు కొన్ని బయటకొచ్చాయి.

పెదపాటి జగ్గన్న తన ప్రబంధరత్నాకరంలో పేర్కొన్న అన్ని గ్రంధాలూ దేశానికి దక్కలేదు. కొన్ని లభ్యమయ్యాయి. అటువంటి వాటిలో మల్హణచరిత్ర ఒక కావ్యం. ప్రబంధరత్నాకరంలో ఉదాహరించిన మూడు పద్యాలూ ఈ గ్రంధంలో ఉండడంచేత అది జగ్గన్న పేర్కొన్న కావ్యమే.అని భావించడానికి ఎటువంటి అభ్యంతరమూ ఉండదు. మల్హణ చరిత్ర వ్రాత ప్రతి ఒకటి ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంధాలయంలో ఉంది. (R. 653). ఇది శృంగార కావ్యం కనుక రెండుసార్లు ఇద్దరు విభిన్న ప్రచురణ కర్తలు దీనిని ముద్రించారు.[6] పెదపాటి జగ్గన్న తాను ఉదాహరించిర మల్హణ చరిత్ర కావ్యకర్తపేరు పెదపాటి ఎర్రా ప్రెగడ అని చెప్పాడు గాని గ్రంథంలో లభిస్తున్న వివరాలను బట్టి కవిపేరు ఎడపాటి ఎర్రిన అని ప్రచురణ కర్తలూ, సాహిత్య లోకమూ విశ్వసిస్తున్నారు.

ఎడపాటి ఎర్రిన్న తన కావ్యాన్ని చుండి కాళయ్య అనే గ్రామకరణానికి అంకితమిచ్చాడు. ఇది 'కృష్ణరాయ జనకాంతున కీయకదాచినట్టి' కృతిగా అంకితం పద్యంలో చెప్పాడు. ఈ ప్రకటనే కాలనిర్ణయ ప్రణాళికలో సమస్య లను తీసుకొచ్చి పెట్టింది. సర్వసాధారణంగా సాహిత్యలోకంలో భీమన అన్న పేరు చెప్పగానే వేములవాడభీమకవి జ్ఞాపకం వచ్చినట్టు కృష్ణరాయలనగానే సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలవారే జ్ఞప్తికి రావడం సహజం. ఎడపాటి ఎర్రిన పేర్కొన్న 'కృష్ణరాయజనకాంతుడు' రాయలవారు కాక మరొక రాజై ఉంటాడన్న భావం తర్వాత ప్రచారంలోనికి వచ్చింది. ఆ రాజుఎవరై ఉంటాడు?

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో నంధ్యాల కృష్ణంరాజు కవిపోషకుడు. ఈయన ఆరవీటి వంశంలోనివాడు . రాయలవారి అల్లుడైన అళియరామరాయల బంధువు. పింగళి సూరపరాజుగారి కళాపూర్ణోదయాన్ని అంకితం పుచ్చు

---

6. శృంగార మల్హణ చరిత్ర - ప్రకాశకులు జి యన్ శాస్త్రిఅండ్ కో మద్రాసు 1927 లో మొదట ప్రచురించారు తర్వాత శృంగార కావ్య గ్రంథమండలి మచిలీపట్నంవారు 1940లో మల్హణచరిత్ర అనే పేరుతో ప్రచురించారు

కొన్నారు. ఇది క్రీ.శ. 1558 ప్రాంతాల జరిగింది.[7] ఎడపాటి ఎర్రన్న నంధ్యాల కృష్ణంరాజునే 'కృష్ణరాయ జనకాంతుడు' అని ఉద్దేశిస్తే కవికాలం రాయలవారికి ఒక తరం అర్వాచీనం కావాలి.

మల్హణ చరిత్రను బందరు శృంగార కావ్యమండలి వారు 1940 లో ముద్రించారు. దీనికి చోడవరపు జానకిరామయ్యగారు పీఠికరాస్తూ ఈ కావ్యాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్న "చుండికాళుడు పదునారవ శతాబ్దానికి చెందినవాడు మాత్రముకాదు. 17 వశతాబ్దమున నుండి యుండవచ్చును" అని రాశారు. (పుటలు 12-13). ఈ ఊహను సమర్థించే ఉపపత్తులు వారు చూపెట్టలేదు. అయితే ఊహ కరక్టే! ఉపపత్తులు మనం సేకరించాలి.

చుండి కాళయను పొగిడి తన కావ్యాన్ని అంకితమిస్తూ ఎర్రన్న చెప్పిన పద్యం ఇది:

ఇట్టిమహాప్రధాన పరమేశ్వరమూర్తివిగాన నీవుచే
పట్టితి! మేలు! చుండిపురపాలక!కాళనమంత్రిచంద్ర!మున్
గట్టిగ గృష్ణరాయ జనకాంతుని కీయక దాచినట్టి యా
రట్టడియైన యెఱ్ఱకవిరాజిత మల్హణ కావ్య కన్యకన్ (మల్హణ·1-19)

ఈ పద్యంలో చాలా అనుమానాలకు అస్కారముంది. ఎర్రకవికి 'రట్టడి' అనే విశేషణ ప్రాసస్థానంలో ఎందుకు వాడినట్టు? రట్టడి పదం గ్రామాధికారనే అర్థంలోనే వాడినట్టా? కావ్యకర్త ఎర్రన్న ఎడపాటి పురాధిపుడన్నది వాస్తవమే (మలహణ 1-16). అయితే రట్టడి పదానికి ముందు తచ్ఛబ్దార్థకమైన 'ఆ' అనే అక్షరాన్ని ఎందుకు వాడినట్టు?........ కృష్ణరాయజనకాంతునికీయక దాచిన రట్టడి ఇంకొక ఎర్రన్నా?

రట్టడి అనే పదానికి నింద, అపఖ్యాతి అనే అర్థాలు కూడా ఉన్నాయి. 'రట్టడియైన' అనే మాటవల్ల ఈ కావ్యంగానీ, కావ్యకర్తగానీ అపఖ్యాతి పాలైనారన్న సూచన ఉందా? మల్హణచరిత్ర అవతారికలోనే ఇంకొకపద్యం అటువంటి అనుమానానికి అస్కారమిస్తోంది. ఎడపాటి ఎర్రన్నతో చుండి కాళయ్య ఇలా అన్నాడట.

---

7. చూ., ఈ సంపుటంలోనే పింగళి సూరన్న పై ప్రకరణం

పాటిగలట్టిమేటి యెడ పాటి పురాధిప యెఱ్ఱనార్య, నీ
సాటిగ జెప్పినట్టి కృతి సాటువయై విలసిల్లుగా కిటన్
జాటుచు హీనమానవుల చాటునమాటున వ్యర్థకూటకా
ర్భాట కథల్ వినంగనగు బాటగుగాక రుచింపనేర్చునే? (మల్హణ 1-16)

ఈ కావ్యాన్ని అంకితమివ్వమంటూ చుండి నాగయ్య అడగడానికి ముందు వ్యర్థకూట కార్భాటక కథలు ఏవైనా చాటుమాటున హీనమానవులు ఎడపాటి ఎఱ్ఱన గురించి అతని కృతి గురించి చెప్పుకొనే వారా? చుండి కాళయ్య చెవిని పడ్డ ఆ కూటక కథల ఆర్భాటం ఏమిటి? ఈ కావ్యాన్ని ఎడపాటి ఎఱ్ఱన కాక ఇంకెవరో పూర్వులు రచించారన్న విషయమా?

పెదపాటి జగ్గన్న తన సంకలన గ్రంథంలో చెప్పిన కావ్యకర్త ఇంటిపేరూ, పేరూ పెదపాటి ఎఱ్ఱాప్రెగడ, లోకులు సర్వసాధారణంగా ఎఱ్ఱాప్రెగడ అనే వ్యక్తిని ఎఱ్ఱన్న అని వ్యవహరించడం కద్దు. మల్హణ చరిత్రను పూర్వుడైనా, అర్వాచీనుడైనా ఒక ఎఱ్ఱన్న రచించాడని ఒప్పుకొన్నా జగ్గన్న చెప్పిన పెదపాటి వారే ఆ తరంలోనే ఎడపాటి వారయ్యారనడానికి దాఖలాలు ఏమిటి?

మల్హణ చరిత్రలో ఎడపాటి ఎఱ్ఱన తన వంశం గురించి వివరాలు ముక్తసరిగా కూడా చెప్పుకోలేదు. తాము ఒకనాడు పెదపాటి వారమని సూచన ప్రాయంగా నైనా చాటలేదు. పాత కృష్ణామండలం ఏలూరు తాలూకాలోని పెదపాడునుంచి ఎఱ్ఱాప్రెగడగారి కుటుంబం పాకనాడులోని చుండి పరిసరాలలో నున్న ఎరపాడుకు ఎప్పుడు వెళ్ళారు. వెళ్ళగానే ఆ ఊరి గ్రామకరణీకం ఎఱ్ఱన్నకు లభించి 'ఎడపాటి పురాధిపుడయ్యాడా?

ఈ అనుమానాలన్నింటినీ ఒకే ఒక్క సంజాయిషీ తీర్చగలదు. క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలోని పెదపాటి ఎఱ్ఱాప్రెగడ రచించిన మల్హణ చరిత్ర అనే అసంపూర్ణకావ్యం రెండుమూడు తరాల తర్వాత పాకనాటిలో వున్న ఎడపాటి ఎఱ్ఱన్న చేతికి దఖలుపడి ఉంటుంది. అతడు కూడా కవే. మూడవ ఆశ్వాసాన్ని అతడు పూరించి వుంటాడు. మొత్తంగ్రంథానికి తన కర్తృత్వం చెప్పుకొని వుంటాడు. లేక కొంత సత్యం చుండి కాళయ్యకు విశదపర్చి ఉంటాడు. ఎడపాటి ఎఱ్ఱన్న ఈ కృతిని ఒక కృష్ణరాయజనకాంతునికి ఇవ్వా

లనే భావించాడు. ఆ రాజువెవరై ఉంటారన్న విషయంపై ఇప్పటికీ కొన్ని పరిశోధనలు జరిగాయి.

"ఎడపాటి ఎఱ్ఱన్న చెప్పిన కృష్ణరాయలు శ్రీకృష్ణరాయలు కాదు. చుండి వేజళ్ళ, తెట్టు సంస్థానాధీశ్వరులలోని కృష్ణరాయలు. ఈ వివరాలు గురజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు 'కవి జీవితముల'లో వెన్నెల కంటి వెంకటాచలం కవియొక్క చరిత్రలో రాశారు " అంటూ పాతసంగతి నొకదాన్ని శ్రీనిడదవోలు సుందరేశ్వరరావుగారు ఇటీవల జ్ఞాపకం చేశారు.[8]

కవి జీవితాలలో గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు విష్ణుపురాణాన్ని ఆంధ్రీకరించిన వెన్నలకంటి సూరన్నగారి మునిమనవడి యొక్క మునిమనవడని వెంకటాచలాన్ని గుర్తించారు. గురజాడ వారిలెక్క ప్రకారం ఈ వెంకటాచలం క్రీ.శ 1678 నుండి 1728 ప్రాంతాల మధ్య ఉన్నవాడు.[9] ఇతడు కృష్ణవిలాసమనే కావ్యాన్ని చెప్పాడు. ఇందులో సంస్థానాధీశ్వరులైన వేజళ్ళవారి ప్రస్తావన ఉంది [10] వేజళ్ళవారి వంశంలో ఇద్దరు కృష్ణమరాజులు ఉన్నారు.

వీళ్ళలో మొదటి కృష్ణమరాజు క్రీ శ. 1600 నుండి 1630 దాకా పాలించాడు. ఇతని మనుమడు కృష్ణమరాజు క్రీ.శ. 1678 నుండి 1693 దాకా పాలించాడు.

ఈ తెట్టు కృష్ణమరాజులలో ఏ ఒక్కరితోనైనా ఎడపాటి ఎఱ్ఱన్నకు సంబంధమున్నట్టు గురజాడవారు ఎక్కడా చెప్పలేదు నిడదవోలు సుందరేశ్వరరావుగారు మరే విధమైన సమాచారాన్నీ భారతి వ్యాసంలో ఎఱ్ఱన్న గురించి చెప్పలేదు. ఇతర వ్యాసాలలో చెప్పినట్టయితే ఆ విషయాన్ని అధోజ్ఞాపికలో కూడా సూచించలేదు. ఎఱ్ఱన్నకూ ఈ తెట్టు సంస్థానాధీశులకూ ఏదైనా-బాదరాయణ సంబంధాన్ని మనమే ఊహించుకోవాలి.

తెట్టు ప్రభువులలో మొదటి కృష్ణమరాజు రాజ్యానికి వచ్చినప్పుడు అతని ఈడు సుమారు మూడు సంవత్సరాల ముక్కుపచ్చలారని వయసున్న

8. భారతి - జనవరి 1982 పుట 43.

9. గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి కవిజీవితములు (5 వ ముద్రణ)పుట-692.

10 చూ. ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారి 'ఆంధ్ర సంస్థానములు - సాహిత్య పోషణ' పుట 173

ఇతణ్ణి వెంట పెట్టుకొని ఇతని మంత్రి వర్గం కందుకూరులో లష్కరుతో పాటు ఉంటున్న ఫౌజుదారును దర్శించుకొంది. అప్పుడా ఫౌజుదారు కృష్ణమరాజు బాలుడనే కారణం వల్ల గుడ్లూరు పరగణా మాత్రమే అతనికిచ్చి ఏడువందల వరహాలు పేష్కస్సు నిర్ణయించి తతిమ్మా పరగణాలు సర్కారులో దాఖలు చేసుకొన్నాడు. తర్వాత కృష్ణమరాజు గుడ్లూరులో కోట కట్టుకొని నలబై రెండేళ్లు రాజ్యం చేశాడు.[11]

ఎడపాటి ఎర్రన్న మల్హణ చరిత్ర రచనాకాలం బహుశా ఈ కృష్ణమరాజు రాజ్యారంభంగానీ లేక రాజ్యాంతకాలంగానీ అయివుంటుంది. రాజు ముక్కుపచ్చలారని వాడు కాబట్టి 'కృష్ణరాయజనకాంతునికీయక' తన కావ్యాన్ని దాచి పెట్టుకొనడానికి ఆస్కారముంది. లేక రాజ్యాంతకాలం అయితే కృతి ఇద్దామని కావ్యం రాసి అనుమతి పుచ్చుకొని కృత్యాది పద్యాలు. రాసేలోపున రాజు మరణించి వుంటాడు. ఎడపాటి ఎర్రన్న రెండో కృష్ణమరాజు కాలం వాడైతే క్రీ.శ. 1678-1693 సంవత్సరాల వాడవుతాడు. మల్హణ చరిత్ర కావ్యాన్ని కూలంకషంగా పరిశీలిస్తే రెండో కృష్ణంరాజు రాజ్యాంత కాలంవాడని నిరూపించవచ్చు.

చుండి కాళయ్యకు అంకితమైన మల్హణ చరిత్ర అవతారికలో కవిచేసిన స్తుతివల్ల కూడా ఈ కృతి క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలో కాక రెండు మూడు తరాల తర్వాత రచించినదని చెప్పవచ్చు ఆ పూర్వకవిస్తుతిని చూడండి.

ఏనుతులొనర్తు నాంధ్ర సుకవి ప్రభునన్నయ్య భట్టు దిక్కయ
జ్వను శివదేవు భాస్కరుని జక్కన నాచన సోము సర్వదే
వుని భవదూరువేము నల పోతన బిల్లలమఱ్ఱి వీర భ
ద్రుని శరభాంకు వీరకవి దూర్జటి గేతన భట్టు బాణునిన్. (మల్హణ 1-9)

ఈ పద్యంలో ఒక కాలక్రమాన్ని ఎడపాటి ఎర్రన్న పాటించలేదు. నుతించిన పూర్వకవులలో ఒక్క ధూర్జటి కాలం స్పష్టంగా తెలుస్తున్నదని పూర్వ పరిశోధకులు భావించారు. రాయలవారి రాజ్యాంతకాలానికి గాని ధూర్జటీ, రామకృష్ణుడు యువకవులై రాణించలేదు. ఇటీవలి పరిశోధనల

11. గురజాడ శ్రీరామమూర్తి కవి జీవితములు పుట 689.

వల్ల వేమనగారి కాలం అసందిగ్ధంగా తెలియవస్తుంది. ఆయన క్రీ.శ. 1627-1697 ప్రాంతాలలో ఉంటారని నేను చాలా దాఖలాలతో ధృవీకరించాను.[12]

వేమనగారి పూర్వకవిగా నుతించిన కవివారి సమకాలికుడో, అర్వాచీనుడో అయి ఉంటాడు. తెట్టుప్రభువులలో రెండవకృష్ణమరాజు (1678-1693) పాలిస్తున్న రోజులలో ఈ కావ్య రచన పూర్తయి ఉంటుంది. ఈ కృష్ణ రాజుకే తన కృతిని ఇద్దామని ఎర్రన్న మొదట భావించి సాటి గ్రామకరణమైనచుండి కాళ్ళయ్యకు ఇవ్వవలసి వచ్చి ఉంటుంది. "కృష్ణరాయ జనకాంతుని కీయ కదాచినట్టి" అనే ప్రకటనకు ఒక పాఠాంతరం కూడా కనబడుతుంది. "కృష్ణరాయ జనకాంతుని కీయగ గూర్చినట్టి" అన్నదే ఈ కొత్త పాఠం. దీనికి నెల్లూరు పరిశోధకులు విద్వాన్ నవులూరి మాలె కొండయ్యగారు చూపించారు.[13] ఈ వినూత్న పాఠం వారికి ఎక్కడ దొరికిందో వారు సూచించలేదు. అయితే ఇప్పటిదాకా అందరూ ఎర్రన్న ఇంటిపేరు 'ఎడపాటి' అని విశ్వసిస్తూ ఉంటే ఇది తప్పనీ ఈ పేరులో రెండో అక్షరం ట వర్గంలోని తృతీయాక్షరం కాదనీ శకటరేఫ అనీ వారు సరిచేశారు. ఎఱపాడు, చుండీ దగ్గరగ్రామాలు, వేజేళ్ళ ప్రభువుల రాజ్యకేంద్రమైన తెట్టుకు సమీపమైనవే.

పూర్వకవి స్తుతిలో వేమనగారిని నుతించిన కావ్యకర్త మీద వేమన గారి ప్రభావంగాని ఆటలవెలదుల మీద అభిమానంగాని ఉండి తీరుతుంది. మల్హణచరిత్ర ప్రథమాశ్వాసంలో మచ్చుకైనా ఒక్క ఆట వెలదీలేదు. సీసపద్యాల ఎత్తుగీతిలోనైనా కనీసం ఒక్క ఆటవెలదీ ప్రథమాశ్వాసంలోలేదు. ద్వితీయా శ్వాసంలో మాత్రం అయిదు ఆటవెలదులు విడిగానూ మూడుసీసాల ఎత్తు గీతి స్థానాలలోనూ కనబడతాయి. తృతీయాశ్వాసంలో పదహారు ఆటవెలదులు ఉన్నాయి. ఇవి వేమనగారి బాణీలోనే ఉన్నాయి. మచ్చుకు రెండు చూడండి:

సౌఖ్య మనుభవింప సంతతి పుణ్యంబు
బోవు మూలధనము పోయినట్లు
వరుస పుణ్య ధనము వర్ధిల్లునట్లుగా
నిత్య సౌఖ్యమంద నేర్పుటురవు. (మల్హణ 3-45)

---

12. మన వేమన పుట -44.

13. విక్రమసింహపురి మండల సర్వస్వంలో ప్రాచీనాంధ్ర కవులు. పుట 235.

కన్ను విచ్చినప్పుడు కన్పింతు మనసున
కన్ను మూయ నెదుట కదలకుండు
పట్టి జిక్కు పడవు. ప్రాణేశ్వరీ యింత
యింద్రజాలవిద్య యెరిగి తెట్లు (మల్హణ 3-97)

ఎర్రన్నకు వేమనగారి మీది భక్తి మూడో ఆశ్వాసం రాస్తున్నప్పుడు బాగా ముదిరింది. అందుకే దాచినట్టి ఈ కావ్యానికి కృతిపతి దొరికాక, కృత్యాది పద్యాలు రాస్తూ పూర్వకవి స్తుతిలో వేమనగారిని నుతించాడు: ఈ ప్రగాఢ భక్తికి కారణం ఇద్దరూ శైవులు కావడమే. ఒకప్పుడు వేమనగారు వీర శైవాన్ని ఉద్ధోలంగా ప్రబోధించారు.

ఎరపాటి ఎర్రన్న మీదనే గాని జగ్గన్న పేర్కొన్న పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడమీద వేమనగారి ఆటవెలదుల ప్రభావం లేదని రుజువు చేయవచ్చు. ఎర్రాప్రెగడ కుమారనైషధం అనే కావ్యాన్ని రచించాడనీ ఆగ్రంథం నుంచి పెద్దపాటి జగ్గన్న 17 పద్యాలను స్వీకరించాడనీ ఇంతకు ముందు చెప్పుకొన్నాం. ఈ పదిహేడు పద్యాలలో పదమూడు సీసపద్యాలే. (శ్రీనాథుని అనుసరించి కుమారనైషధం చెప్పున్న కవి సీసాలను రచించడంలోఆశ్చర్యం లేదు.) ఈ పదమూడు సీసాలలో ఒక్క టంటే ఒక్కటే పద్యం ఎత్తుగీతిలో పెద్దపాటి ఎర్రాప్రెగడ ఆటవెలదిని చెప్పాడు. మిగతావన్నీ తేటగీతులే.

ఇంత సుదీర్ఘచర్చవల్ల తేలినదేమిటంటే పెద్దపాటి ఎర్రాప్రగడా, ఎరపాటి ఎర్రన్నా విభిన్న వ్యక్తులు. వీరిలో మొదటి కవి రచించిన రెండాశ్వాసాల మల్హణచరిత్రను రెండో వ్యక్తి పూర్తి చేసి తన పేరుమీదుగా చుండి కాళయ్యకు అంకితమిచ్చాడు. పెద్దపాటి ఎర్రాప్రెగడకు, ఎరపాటి ఎర్రన్న రెండు తరాల అర్వాచీనుడు. పెదపాటి ఎర్రాప్రెగడా, పెదపాటి జగ్గన్నా సమకాలికులు. ఒక ఊరివారే. వీరు క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలోని వారే.

చాలామంది కవుల కాలనిర్ణయాలు పెదపాటి జగ్గన్నకాల నిర్ణయంతో ముడివేసుకుని ఉండడంవల్ల ఇతను ఎప్పటివాడో, ఏ విధమైన అనుమానాలకూ తావులేకుండ తేల్చడం సాహిత్య చరిత్రలో చాలా ముఖ్యమైన కార్యం.

జగ్గన్న పేర్కొన్న 60 మంది కవులలో 37 మంది గూర్చి ఇంతదాకా ఆయా యుగాలలో చర్చించడం జరిగింది. వాటి వివరాలు చూడండి.

నెం.	కవి పేరు	యుగం	గ్రంథాలు	పుట
1.	నన్నయభట్టు	చాళుక్యయుగం	భారతం	
2.	నన్నెచోడుడు	"	కళావిలాసం, కుమార సంభవం	
3.	అప్పనమంత్రి	కాకతీయయుగం	చారుచర్య	
4.	మూలఘటిక కేతన	"	ఆంధ్రభాషాభూషణం	
			దశకుమార చరిత్ర	
5.	భాస్కరుని కేతన	"	కాదంబరి	
6.	తిక్కన సోమయాజి	"	విజయసేనం	
7.	రంగనాథుడు	"	చాటువులు	
8.	చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు	పద్మనాయక యుగం	విక్రమసేనం	
9.	ఎర్రాప్రగడ	"	నృసింహపురాణం	
10.	రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు	"	తారావళి	
			అంబికాశతకం	
			ఉదాహరణం	
11.	హుళక్కి భాస్కరుడు	"	రామాయణం	
12.	నాచన సోముడు	పద్మనాయకయుగం	ఉత్తరహరివంశం	
13.	విన్నకోట పెద్దన	రెడ్డిరాజులయుగం	కావ్యాలంకారసంగ్రహం	
14.	వల్లభరాయుడు	"	వీథినాటకం	
15.	శ్రీనాథుడు	"	వల్లభాభ్యుదయం	
16.	మడికి సింగన	"	జ్ఞానవాసిష్ఠం	
			పద్మపురాణం	
17.	నిశ్శంక కొమ్మన	గజపతులయుగం	శివలీలావిలాసం	
18.	జక్కన	"	విక్రమార్క చరిత్ర	

నెం.	కవి పేరు	యుగం	గ్రంథాలు	పుట
19.	దగ్గుపల్లి దుగ్గన్న	"	నాచికేతోపాఖ్యానం	
20.	బమ్మెర పోతరాజు	"	భాగవతం	
21.	కూచిరాజు ఎఱ్ఱన	తొలిరాయలయుగం	కొక్కోకం, సకలపురాణసారం	
22.	చంద్రమౌళి	"	హరిశ్చంద్ర కథ	
23.	భైరవుడు	"	శ్రీరంగమహాత్మ్యం	
24.	నంది మల్లన	"	మదనసేనం	
25.	నందిఘంటల జంట	"	ప్రబోధచంద్రోదయం	
26.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరయ్య	"	శాకుంతలం	
27.	మలయమారుతం సర్వన్న	"	షష్ఠస్కంధం	252
28.	ఏర్చూరి సింగన్న	"	కువలయాశ్వ చరిత్ర	
29.	నూతనకవి సూరన	"	భాగవతం; ధనాభిరామం	
30.	ముక్కు తిమ్మన	మలిరాయలయుగం	పారిజాతాపహరణం	
31.	చరిగొండ ధర్మయ్య	"	చిత్రభారతం	
32.	ప్రౌఢకవి మల్లయ	"	రుక్మాంగదచరిత్ర	
33.	పెదపాటి సోమయ్య	"	కేదారఖండం మొ॥	
34.	మాదయగారి మల్లన	"	రాజశేఖర చరిత్ర	
			అరుణాచలపురాణం	
			శివజ్ఞాన దీపిక	
35.	హరిభట్టు	"	ఉత్తర నృసింహపురాణం	
36.	అంగద బసవయ్య	"	ఇందుమతీ కళ్యాణం	
37.	తెనాలి రామలింగయ్య	"	కందర్పకేతు విలాసం	
			హరిలీలా విలాసం	

26

ఒక అజ్ఞాతగ్రంథసంధాత

పెదపాటి జగ్గన్నతోపాటు మన కృతజ్ఞతలు నోచుకొన్న ప్రాచీన గ్రంథసంధాత ఒకాయన ఉన్నాడు. దురదృష్టవశాత్తూ అతని పేరు మనకు తెలియదు. అయితే ఇతని సంకలన గ్రంథమే లేకపోతే కొంతమంది ప్రాచీన తెలుగుకవుల పేర్లూ వాళ్ళ రచనలగురించి కొద్దిపాటి వివరాలూ మనకు తెలిసేవే కావు. పెదపాటి జగ్గన్న ఉదహరించని 35 కావ్యాల పేర్లు చెపుతూ ఇతడు 32 కవుల పద్యాలను సేకరించాడు. ఇతడు తన సంకలన గ్రంథానికి ఏ పేరు పెట్టాడో గాని ఇప్పుడు అది 'ఉదాహరణపద్యములు' అనే పేరిట ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి కార్యాలయంలో ఉంది. ఈ అసంపూర్ణగ్రంథాన్ని తీసుకొని దీనిలోని కవులను, పద్యాలను పెదపాటి జగ్గన్న ప్రబంధరత్నాకరంలో కలిపి అకారాదిక్రమంలో వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వింగడించారు. ఈ నూతనసంకలనాన్ని 'ప్రబంధరత్నావళి' అనే పేరిట 1918లో మొదట ప్రచురించారు.

వేటూరివారి ఉద్దేశ్యంలో పెదపాటి జగ్గన్నకన్నా అజ్ఞాతసంధాత ఒక ఇరవై సంవత్సరాలు ప్రాచీనుడైనా అవుతాడు.[1] అయితే వారు మొదట ఊహించినట్టు ఇద్దరూ కొంచెం ఇంచుమించు సమకాలం వాళ్ళే అనుకోవచ్చు.

ఈ సంధాత ఉదాహరించిన 32 మంది కవులలో అందరి గురించి

1. ప్రబంధరత్నావళి - పీఠిక - పుట - 3.

కొద్దిగానో, గొప్పగానో ఇంతకుముందు సంపుటాలలోనూ, ఈ సంపుటంలోనూ చెప్పుకొన్నాం. ఆ వివరాలు చివర పట్టికలో చూడవచ్చు.

అజ్ఞాతసంధాత కావ్యాల పేర్లు మాత్రమే చెప్పి, కవుల పేర్లు ఇవ్వకుండా ఉదహరించిన పద్యాలు మూడు ఉన్నాయి. ఒకటి 'ఇంద్రసేనము' అనే ప్రబంధంలోని పురవర్ణన.

పుడిసిటిలోన డాంకి కడు బొల్పరి యమ్మున వింకి చల్లినఁ
గడవల గానవచ్చి వెస గైకొని తెచ్చిన రాల్ల జొచ్చి య
జ్జడనిధి భంగవర్ణ గని స్రష్ట యపాయము లేని వార్ధిగా
గడగి యొనర్చెనో యన నగర్త పొగడ్తల నొప్పు నప్పురిన్. [ప్రబంధ.516]

పురాతన చరిత్రము అనే గ్రంథంలోని పురవర్ణన విభాగంలోనుంచే మరొక పద్యాన్ని అజ్ఞాతసంధాత ఉదహరించాడు.

చీటికి మాటికి వెలువడి-హాటకమయవప్ర మెక్కి యహి కన్యలు మి
న్నేట విహరింతురనినను-గోటపొడవుబరిఖలోతు గొలదియె పొగడన్?
[ప్రబంధ. 522]

మూడవ పద్యాన్ని అతడు రంగనాథశతకంలో నుంచి ఉదహరించాడు.

కురులుతుంపెసలాడగ్రుమ్మడియరవిడగుచకుంభయుగళంబుగువిసియాడ
గటియుగంబు నటింప గొను కంపముబెంపసరులురంబునగల్లుచొకళింప
గనుజంకెలొరపెక్కగగురంగముల నిక్క గర్ణపత్రములాటగతులకెక్క
గంకణంబులు మ్రోయగలనాద మెసపోయరశనాకలాపంబురట్టు సేయు
నటుని రీతి విరభటుని చందంబున-గమ్మవిలుతు కీలుబొమ్మకరణి
నువరిభాగకేళి నొప్పెదా గావేరి-రంగవిభునిగూడి రాజవదన. [ప్రబంధ 523]

పుస్తకంపేరు చెప్పి ఉదహరించిన ఈ మూడు పద్యాలూకాక మరో 47 పద్యాలను ఈ అజ్ఞాతసంధాత ఉదహరించాడు. వాటి రచయితలెవరో, అవి ఏ గ్రంథాలలోనివో తెలియదని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రబంధరత్నావళిలో ప్రచురించారు. వీనిలో ఒకటి శ్రీనాధుని భీమఖండంలోనిది (ప్రబంధ.535). 8 పద్యాలు 'రామా'! రాజచూడామణీ.' అనే మకుటంతో ఉన్నవి. ఇవి ధూర్జటి శైలిని జ్ఞాపకం తెప్పిస్తాయి.

వరుస నెంబరు	కవి పేరు	కావ్యంపేరు	యుగం	సంపుటం నెంబరు
1.	పద్మకవి	జినేంద్రపురాణం	ఆదిమ యుగం	I
2.	సర్వదేవుడు	ఆదిపురాణం; విరాటపర్వం	"	"
3.	అథర్వణాచార్యులు	భారతం	కాకతీయ యుగం	II
4.	కేతన	కువలయాశ్వ చరిత్ర	"	"
5.	మారన్న	మార్కండేయ పురాణం	"	III
6.	చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు	విక్రమసేనం	పద్మనాయక, రెడ్డిరాజుల యుగం	"
7.	ఎర్రాప్రెగడ	హరివంశం	" "	"
8.	చెన్నమల్లు శ్రీగిరన్న	నృసింహపురాణం	" "	"
		శ్రీరంగ మాహాత్మ్యం		
9.	నాచన సోముడు	వసంత విలాసం	" "	"
10.	పశుపతి నాగనాథుడు	శ్రీవిష్ణుపురాణం	" "	"
11.	నిశ్శంక కొమ్మన	వీరమాహేశ్వరం	" "	"
12.	దగ్గుపల్లి దుగ్గన	శివకాంచీ మాహాత్మ్యం	" "	"
13.	అనంతుడు	ఛందం	గజపతుల, తొలిరాయల యుగాలు	IV
14.	ఆంధ్రకవి రామయ్య	విష్ణుకాంచీ మాహాత్మ్యం	"	"
15.	తాళ్ళపాక అన్నమయ్య	వెంకటేశ్వర శతకం	"	"
16.	దేవరాజు భట్టు	హరిశ్చంద్ర	"	"
17.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరయ్య	పురుషార్థసారు, శాకుంతలం	గజపతుల, తొలిరాయల యుగాలు	IV

వరుస నెంబరు	కవి పేరు	కావ్యం పేరు	యుగం	సంపుటం నెంబరు
18.	అల్లసాని పెద్దన	మనుచరిత్ర	మలిరాయల యుగం	V
19.	పెదపాటి సోమయ్య	త్రిపుర విజయం	"	"
20.	చందలూరి చిక్కయ్య	నాచికేతోపాఖ్యానం	"	"
21.	కానుకొలను అన్నమ రాజు	అమరుకం	"	"
22.	వాసిరాజు రామయ్య	బృహన్నారదీయం	"	"
23.	కాకమాని గంగాధరుడు	బాలభారతం	"	"
24.	రాయనం గణపయ్య	సౌగంధికాపహరణం	"	"
25.	కుడిచెర్ల తిప్పరాజు	కాంచీమాహాత్మ్యం	"	"
26.	కుంటుముక్కల తిమ్మయ్య	శైవాచార సంగ్రహం	"	"
27.	రాపరది దేచిరాజు	పేరు తెలియదు	"	"
28.	పోతరాజు	భేతాళపంచవింశతి	"	"
29.	భీమన్న	దశావతార పద్యాలు	"	"
30.	రెడ్డిపల్లె ముద్దమ రాజు	అష్టమహిషీ కళ్యాణం	"	"
31.	పోతరాజు వీరయ్య	త్రిపుర విజయం	"	"
32.	సిద్ధన ప్రెగడ	శాకుంతలం	"	VI
33.	?	ఇంద్రసేనము	నవాబుల ఆరవీటి రాజుల యుగం	"
34.	?	పురాతన చరిత్రము	"	"
35.	?	రంగనాథ శతకం	"	"

తినదే చెట్టుల యాకు మేక,గుహఁగొందిఁబాము నిద్రింపదే,
వనవాసంబున బక్షులుఁ మృగములుఁ వర్తింపవే, నీటిలో
మునుగం జూఁగవె మత్స్యకచ్ఛపములుఁ, మోక్షార్థులై ముక్తికిఁ
మనసేమూలము నీదుభక్తికిని రామా! రాజచూడామణీ ! [ప్రబంధ.594]

ఈ సంధాత సేకరించిన ఈ చిల్లరపద్యాలలోకొన్ని ఎవరు వ్రాశారో, ఏగ్రంథంలోనివో తెలియనందుకు మనస్సు చివుక్కుమంటుంది. మాటవరుసకు భృంగి ఆటపాటలను చెప్పే ఈ గీతపద్యం ఎవరిదో, ఏగ్రంథంలోనిదో తెలిస్తే ఎన్నో జాతీయసంప్రదాయాలను భోధపరుచుకోవచ్చుననిపిస్తుంది.

గజ్జపరిద్రొక్కి జూపె భాగడవిధంబు–గీతమున కాడెజేసె సంకీర్తనంబు
పాడెనూళాదిగీతప్రబంధవితతి–భృంగిపంచాగకంబైన పేరణమున.[ప్రబంధ.549]

ఈ పద్యాలు ఎవరివో తెలియవన్న బాధకన్నా ఈ సంధాతపేరు తెలియదే అన్న విచారం కూడ ఎక్కువే. ఇతని సంకలనగ్రంథం సాహితీపరులకు చెప్పలేనంత గొప్పగా ఉపయోగపడుతున్నాక ఇతనికి కృతజ్ఞత చెప్పుకోవాలి. ఇతని ఉదాహరణపద్యాలతో పాటు రామాపెగ్రడ జగ్గన్న ప్రబంధరత్నాకరాన్ని జోడించి ప్రబంధరత్నావళిని సమర్పించినందుకు వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారికి తెలుగుజాతి ఎంతగానో ఋణపడింది. వేటూరివారి కృషిపైన ఆధారపడి అభివృద్ధి చెందుతున్న సాహిత్య పరిశోధన చక్రవృద్ధిగా వారికి అభివందనాలు చెప్పుకోవాలి.

27

కొందరుస్మరణీయులు

జ్ఞాపకం పెట్టుకోదగ్గ ఒక్కపద్యం చెప్పిన కవినైనా సాహిత్య లోకం సర్వసాధారణంగా విస్మరించదు. సంకలన గ్రంథాలలోనో, లక్షణగ్రంథాలలోనో కవినామాన్నీ, అతని కావ్యనామాన్ని లేక చాటువునూ భద్రం చేయడం చక్కని సంప్రదాయం. మడికిసింగన తరువాత పెద్దపాటి జగ్గన ఈ మంచిపని ఎంత చక్కగా చేశాడో పోయిన ప్రకరణంలో చెప్పుకొన్నాం. అతడు ఇచ్చిన 60 పేర్లలో 37 మందిని గూర్చి కాలనిర్ణయాలతోపాటు ఇంతకు ముందు యుగాలలో తెలుసుకొన్నాం.

జగ్గన్న సమకాలికుడైన పెద్దపాటి ఎర్రాప్రెగడ గురించి కూడా ఇంతకు ముందు ప్రకరణంలో జగ్గన్న కాల నిర్ణయం తేల్చడంకోసం సుదీర్ఘంగా చర్చించాం. పెద్దపాటి ఎర్రాప్రెగడతో కలుపుకొని 38 కవులగురించి తెలిసినన్ని భోగట్టాలు క్రోడీకరించాం. ఇంక 22 మంది కవులలో జగ్గన్న జాబితాలో మిగిలారు. ఈ కవుల వైనాలు కొద్దిగానో గొప్పగానో చెప్పుకొనడం సాహిత్య చరిత్రకు అవసరం. ఈ స్మరణీయులు పెదపాటి జగ్గన్నకు ఒక తరం ప్రాచీనులో లేక సమకాలికులో అయి ఉండాలి.

1. **తేళ్ళపూడి కసవరాజు** :-ఇతడు కళావతీశతకం వ్రాశాడు. ఇందులో తన ప్రియురాలైన కళావతి శృంగారచేష్టలను కవి మెచ్చుకొనడమే కావ్యవస్తువులాగా కనబడుతుంది. ఈ శతకంలోని ఒకపద్యాన్ని పెదపాటి జగ్గన్న ఉదాహరించాడు.

ప్రకటితలీల గీలెదలి పావటముత్రెవు జేరు మోముపై
దకపికలాఠ గ్రొక్కదలుదంతపుగమ్మల కాంతి మొత్తమై
ఏకచకపోలభాగముల వెన్నెల గాయుచునుండ నీవునన్
..................లాగులు మెత్తుగదేకళావ తీ ! [ప్రబంధరత్నావళి.94]

ఈ పద్యంలోని నాల్గవ పాదంలో చుక్కలుపెట్టిన భాగం శిథిలమైందో లేక మరీ పచ్చిగా ఉందని పరిష్కర్తలు చాటుచేశారో తెలియదు. కసవరాజు వ్రాసిన శతకం సుప్రసిద్ధమైన దనడానికి నిదర్శనంగా ఇందులోని ఇంకో పద్యాన్ని పూర్వసంధాతకూడా తన ఉదాహరణపద్యాలలో చేర్చుకొన్నాడు. చూడండి:

గురుకుచవంభముల్గదల గ్రొమ్ముడి వీడగ రాల గ్రొవ్విరుల్
కరమణి కంకణక్వణనకాచనగధ్వను(?) లుల్లసిల్లగా
భరతవుబిట్ట కైవడిని బాదికి జేరెడి వెల్వెలాగువన్(?)
బరివరిరీతులం జెలగుభంగులు మెత్తుగదే కళావతీ! [ప్రబంధ.93]

ఈ కళావతీశతకానికి బహుశా ఈ క్రింది పద్యం భరతవాక్యం కాబోలు.

ఆ కంజావనయుపరతి-కాకాశమువరకె దార అటునిటువడియెన్
బోకైవగిరులుకదలెను-భీకరమగు తమము చంద్రబింబము గప్పెన్.
[ప్రబంధ.పుట 185]

చంద్రబింబాన్ని తమం కప్పిందో లేదోకాని ఈ కావ్యంపైమటుకు కాలాంధకారం కమ్ముకొంది. ఈ మూడు పద్యాలూ తప్పించి కసవరాజు వ్రాసిన కళావతీ శతకంలోని మరేమీ మనకు మిగులలేదు.

2. **బొడ్డపాడి కొండయ్య:-** ఇతడు 'అంగభవభంగతిరుకాళహస్తిలింగ' అనే మకుటంతో శతకం చెప్పినట్టు కనబడుతుంది. ఈ శతకంలోనుంచి మూడు పద్యాలను తీసుకుని జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. ఈ మూడూ త్రిపుర సంహారాన్ని ప్రస్తుతించేవే. బెజవాడకు 15 మైళ్ళ దూరంలో బొడ్డపాడు అనే గ్రామం ఉంది. ఈ కవి ఆ ఊరివాడు కావచ్చు.

3. **గౌరవకవి:-** ద్విపదకావ్యాలుగా హరిశ్చంద్రుని కథ, నవనాథచరిత్ర వ్రాసిన గౌరన్న చాలా సుప్రసిద్ధుడు. ఇతడుసంస్కృతంలో లక్షణదీపికకూడా

వ్రాశాడు. ఇతని గురించి గజపతులయుగంలో చెప్పుకొన్నాం. ఈద్విపదకవే 'నవగ్రహస్తవం' చేశాడో, లేక మరొక గౌరనకవి తొమ్మిది పద్యాలను చెప్పాడో తెలియదు. ఈ స్తవంలోని రెండు పద్యాలను జగ్గన్న ఉదాహరించాడు.

మ్రొక్కుల యిక్క కాంతిగల మువ్వురు వేల్పుల మూర్తి చీకటిం
మెక్కడి మెత్తి పద్మముల మేలు నవగ్రహరాజు మింటిపై
నెక్కెడు మానికంబు దిన మేలిక సింహవిభుండు ముక్తి పెన్
జక్కెర యిందుమిత్రుడు ప్రసన్నత మాకు ప్రసన్ను డయ్యెడిన్.
హరుతలవూ చకోరముల యామని పాల్కడలుబ్బు మందు శ్రీ
వరుని మరంది తారకల వల్లభు డిందిరతోడబుట్టు వం
బురుహముదాయి కల్పలత పొది యనంగుని మామ రేవిభుం
డరయగ గర్క టేశు డమృతాంశుడు మాకు బ్రసన్నుడయ్యెడుం.

[ప్రబంధ.134, 135]

నన్నయ్యగారు మహాభారతంలో వ్రాసిన ఉదంకునినాగస్తవంలో 'మాకు ప్రసన్నుడయ్యెడున్' అనే మకుటం నాలుగుసార్లు కనబడుతుంది (ఆది 1:105-108). ఈ అత్యంతప్రాచీనమకుటాన్ని గౌరన వాడడం గమనించదగ్గది. అయితే నన్నయగారు తత్సమాలు ఎక్కువవాడారు. గౌరన దేశ్యాలపై మొగ్గుతున్నాడు. పెదపాటి జగ్గన తన ప్రబంధరత్నాకరంలో చంద్రాదిత్యుల ప్రభావాన్ని మాత్రమే శీర్షికలలో చేర్చడంవల్ల మిగతాగ్రహాల స్తవం ఉదాహరించలేదు. అవీ దొరికితే బాగుండును.

4. **చిరుమూరి గంగరాజు:-** తిక్కనగారు వ్రాసిన నిర్వచనోత్తర రామాయణంతో – ఆంధ్రదేశంలో మొదటి సారిగా కుశలవుల చరిత్ర గ్రంథస్థమైంది. అయితే ప్రత్యేకంగా 'కుశలవోపాఖ్యానం అనే పేరుతో కావ్యం వ్రాసిన వారిలో చిరుమూరిగంగరాజు ప్రాచీనుడు. ఇతని కావ్యంలోని ఒక పద్యాన్ని మాత్రమే జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. అది శ్రీరాముని వర్ణన. చక్కని రచన.

పదపద్మరజమున బాషాణపుత్రిక బాబోడి జేసిన పుణ్యుడితడు
బాలుడై హరధనుర్భంగంబు సీతకు మంకువపేయు విశ్శంకుడితడు
మణిమయంబైయున్న మాయాకురంగంబుగడగి జంపిన వేటకా డితండు
కట్టాణిముత్యంబు కైవడి మున్నీరు బాణాగ్రమున నిల్పు ప్రౌఢు డితడు
ప్రబలదశకంఠపటుకంఠవిభిదవిపిన-దహనకీలాయమాన దోర్దండచండ

చటులకోదండనిర్ముక్తశరనికాయు-డితడుగాకుత్ స్థవంశాబ్ధిహిమకరుండు.
[ప్రబంధ.117]

ఈ కావ్యంలోని సుకవిప్రశంసలో వ్యాసనుతిని ఉదాహరణపద్యాల సంధాత ఉదాహరించాడు.

5. **గంగరాజుచౌడయ్య**:- ఇతడు 'సాముద్రిక శాస్త్రం', 'నందనచరిత్ర' అనే రెండు గ్రంథాలు వ్రాశాడు. మొదటిదానిలోనుంచి రెండుపద్యాలను, రెండవగ్రంథం నుంచి 7 పద్యాలను సంకలనకర్తలు ఉదాహరించారు. ఇష్ట దేవతాప్రార్థనలో 'ఉద్యన్నవభావశబ్దభావరసతత్వాన్ని' తన కృతికి వాణి ఎప్పుడూ ఇవ్వాలని చౌడయ్య కోరుకున్నాడు (ప్రబం. 151). వేగుచుక్క నిలా వర్ణించాడు.

దొడ్డముత్తియంబు దొరంపు బటికంబు-వెండిగుండు మొల్ల విరుల చెండు
రసముగుళిక కప్పురంబునకరుడు నా-సొంపు మిగిలి వేగుజుక్క వొడిచె.
[ప్రబంధ.147]

ఉదాహరించిన పద్యాలవల్ల నందనచరిత్రలోని కథ, నాయకుని వివరాలు తెలియవు. చౌడయ్య వ్రాసిన సాముద్రికశాస్త్రం ఎవరికి అంకితమోకూడా తెలియదు. 'కసవామాత్యునికి అంకితంగా ఒక సాముద్రిక మున్నది. అది ఈతని దగునో? ఈత డేనాటివాడో?' అని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ప్రశ్నించారు.[1] కసవామాత్యునికి అంకితంగా ఉన్న సాముద్రికాన్ని అన్నామాత్యు డనే కవి వ్రాశాడు. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో అన్నామాత్యుని సాముద్రికానికి నాలుగు ప్రతులున్నాయని, నెం. 2391 లో దాని కర్త అన్నామాత్యు డని, తండ్రిపేరు మారయ్య అని ఉన్నదట. ఈసంగతులు తంజావూరు లైబ్రరీ కేటలాగు రెండవభాగంవల్ల తెలుస్తున్నాయి.[2] అందుచేత చౌడయ్య సాముద్రికం, కసవమంత్రికి అంకితమైన సాముద్రికం విభిన్నమైనవే. చౌడయ్య నందనచరిత్రలాగే కూడ సాముద్రికం కూడా నష్టమైంది.

6. **అమడూరినరసింహభట్టు**:- గజపతుల యుగంలో వెన్నెలకంటి అన్నయ్య

1. ప్రబంధరత్నావళి పీఠిక, పుట 9.

2. A Discriptive Catalogue of Telugu Manuscripts, T.M.S.S.M. Library, Tanjore, Vol.II, No 882, Pp 144

షోడశకుమార చరిత్రను వ్రాసినట్లు మనకు తెలుసు. ఆ గ్రంథంకాక షోడశరాజచరిత్ర అనేదాన్ని ఆమడూరి నరసింహభట్టు అనే కవి వ్రాసినట్లు పెదపాటి జగ్గన్న ఉదాహరించిన ఈ ఒకే ఒకపద్యంవల్ల తెలుస్తున్నది.

జంఘాలప్రతిభాను లార్థకవితాసంఘాతులాశుక్రియా
సంఘుస్రష్టలు సంఘళఃకలశజుల్ సాహిత్యసర్వంకషుల్
సంఘుర్వార్షులు కాక కాకవులు లక్ష్యంబే హాలిగ్రామఘా
జం ఘాత్రైకశరణ్యబల్బజ(?) నిబంధల్ మత్కటా క్షేక్షకున్. [ప్రబంధ.182]

సంప్రదాయంప్రకారం మనకు షట్చక్రవర్తులు, షోడశమహారాజులు ఉన్నారు. 16 మంది రాజుల పట్టికను ఒక శ్లోకం విశదం చేస్తుంది.

గయోంబరీషో శశిబింద్వనంగా-పృధుర్మరుత్వన్మరుతా సుహోత్రః
రామా దిలీపో నృగ రంతిదేవా-యయాతిమాంధాతృభగీరథాశ్చ.

ఈ శ్లోకంలో చెప్పిన 16 మంది చరిత్రలను ఆమడూరు నరసింహభట్టు బహుశా షోడశరాజచరిత్ర అనే పేర రచించి ఉండవచ్చు. ఈ గ్రంథం నేడు లభ్యం కాదు. ఈ సందర్భంలో షోడశరాజుల చరిత్రను విడివిడిగా ఏయే కవులు రచించారో తెలుసుకొనడం సముచితమే.

సంఖ్య	రాజుల పేరు	గ్రంథం పేరు	కవికాలం
1.	గయుడు	గయోపాఖ్యానాలు తెలుగులో ఉన్నా అవి గంధర్వుని చరిత్ర గాని మహారాజుచరిత్ర కావు	....
2.	అంబరీషుడు	అంబరీషోపాఖ్యానం	మహాభాగవతంలో సుప్ర
3.	శశిబిందుడు	శశిబిందుచరిత్ర	సిద్ధం చరిగొండ నరసింహ కవి క్రీ.శ. 1600 (అప్ప కవి దీనిని పేర్కొన్నాడు)
4.	అనంగుడు	...	.. .
5.	పృథువు	పృథుచరిత్రము	పట్టమట్ట సరస్వతీసోమ యాజి (1670)
6.	మరుత్వంతుడు	. ....	...

సంఖ్య	రాజుల పేరు	గ్రంథం పేరు	కవికాలం
7.	మరుత్తు	మరుత్తరాట్చరిత్ర	శ్రీనాథుడు
8.	సుహోత్రుడు	.....	...
9.	పరశురాముడు	...	...
10.	శ్రీరాముడు	వివిధ రామాయణా లూ, ప్రబంధాలూ ఉన్నాయి.	...
11.	దిలీపుడు	సుదక్షిణాపరిణయం	తెనాలి అన్నయ్య (నవాబులయుగం)
		దిలీపచరిత్ర	కొటికెలపూడి వెంకట కృష్ణకవి
12.	నృగుడు	...	...
13.	రంతిదేవుడు	...	..
14.	యయాతి	యయాతిచరిత్ర	పొన్నిగంటి తెలగన్న (నవాబులయుగం)
15.	మాంధాత	కవికర్ణరసాయనం	సంకుసాల నరసయ్య (మలిరాయలయుగం)
16.	భగీరథుడు	....	..

అమడూరి నరసింహభట్టు వ్రాసిన షోడశరాజుచరిత్ర లభిస్తే ఈ పదహారుమంది చరిత్రలూ ఒక్కచోటే చదువుకొనే అవకాశం కలిగేది. ఇతని గ్రంథంలోంచి ఒకేఒక పద్యమైనా దొరికినందుకు సంతోషించాలి.

7. పొన్నాడ పెద్దిరాజు:– పింగళి సూరన్నగారు ప్రభావతీప్రద్యుమ్నాన్ని వ్రాయడానికి ముందే తెలుగుదేశంలో ప్రద్యుమ్నుని కథ ప్రచారంలోఉండేదని చెప్పవచ్చు. పొన్నాడ పెద్దిరాజు వ్రాసిన ప్రద్యుమ్న చరిత్రనుండి 22 పద్యాలను సంకలనకర్తలు ఉదహరించారు. అయితే ఇందులో 18 పద్యాలు పుర వర్ణనకు సంబంధించినవే. మిగిలిన మూడింటిలో ఒకటి నాయకవర్ణన. ఇంకొకటి నాయకీ నాయకులు కలుసుకొన్నప్పటి చూపుల వర్ణన, మరొకటి పురుష విరహం. నాలుగవది చకోరికావిరహాన్ని వర్ణిస్తుంది. పొన్నాడ పెద్దిరాజు చకోరికను గంపెడు సంతానమున్న తెలుగు యిల్లాలిలాగ వర్ణించాడు.

బ్రొతియే యిక గల్గు లేత వెన్నెలనిగ్గులుగ్గు పెట్టెద నీకు నూరకుండు

మునుపుగా నీ కత్తు ముదురు వెన్నెలసోగు సంతసంబున నుండు జాలి మాని
వేగిరింపకు నీకు వెలది వెన్నెల క్రొవ్వు గుడిపింతు చిన్నారికడుపునింత
నిట్టి ముచ్చట వాయనిదింతు బండువెన్నెల వెల్లి బలుమారు నిన్ను జేరి
కూయకుడు మీరు సంతుష్టి గూరినపుడు–శీతలంబగు వెన్నెల చిగురుబాన్పు
నందు నిడినిద్రపుచ్చెదననుచు నాద–రించె బిడ్డలనొక చకోరీపురంధ్రి.
[ప్రబంధ. 203]

ఈ ప్రద్యుమ్న చరిత్రలోని పద్యాలవల్ల నాయిక పేరేమిటో తెలియదు. ప్రభావతి కాదేమో. ఈ గ్రంథం దొరికితే పింగళి సూరన్నగారి ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలో ఎంత సంప్రదాయసిద్ధమైన కథో, ఎంత ఆ మహాకవికల్పనో తెలుస్తుంది. ఇదే యుగంలోమరొక కావ్యంకూడా ప్రద్యుమ్న చరిత్రను చెప్తుంది. అది వ్రాసిన కవిపేరు ఫణిధవుమాధవుడు. అతణ్ణిగురించి ఇప్పుడే చెప్పుకొందాం.

8. **ఫణిధవు మాధవుడు:–** ఇతడు ప్రద్యుమ్న విజయం అనే కావ్యం రచించాడు. ఇందులోంచి 13 పద్యాలను జగ్గన్న ఉదహరించాడు. వీటిలో మూడు వేగుచుక్కను వర్ణిస్తాయి. ఒకటి సూర్యోదయవర్ణన. ఆరు పుర వర్ణన లోనివి. ఒకటి చంద్రికిరణాల వర్ణన. మిగిలిన రెండూ చెంచు భామలను చిత్రిస్తాయి. ఈ కథలో చెంచెత ఒక పాత్రలాగా ఉంది. ఆమెయౌవన విజృంభణాన్ని ఇలా వర్ణించాడు.

చెంచెతగుబ్బ చన్నుగవ శీఘ్రతరంబుగ నంతనంతవ
ర్ధించిన యౌవనోపగమజృంభణ మెక్కిన నంతకంత శో
షించెను దాని నెన్నడుము జీవితనాథుడు పాని విల్లునున్
జెంచులరాజులున్ సవతిచేడియపిండును బక్కణంబులన్. [ప్రబంధ.353]

చెంచువాళ్ళలాగే జక్కులవాళ్లుకూడా మాధవుని చిత్రణలో కనబడతారు. సూర్యోదయాన్నిలా వర్ణించాడు.

నవకపు దెల్ల ముగ్గు జతనంబున గూర్చి వియద్గృహంబునన్
దివురుచు రంగవల్లికలు దేవగణంబులు చూచి మెచ్చగా
సవరగ దీర్చి కాలమను జక్కుల ముద్దుడు వేడ్కతో దివా
యవనిక బాయదట్టినవ నంచితలీల వెలింగె దామరల్. [ప్రబంధ.356]

ఈ పద్యుమ్నవిజయం పూర్తిగా దొరికినా కొన్ని చిక్కులు విడతాయి.

9. భావన పెమ్మన:- ఇతడు అనిరుద్ధచరిత్రను అష్టాదశవర్ణనలతో సలక్షణప్రబంధంగా చెప్పాడు. ఈ గ్రంథంనుండి 64 పద్యాలు సంకలనకర్త లిద్దరూ ఉదాహరించారు. పెదపాటి జగ్గన్న 7 పద్యాలనే స్వీకరించాడు. మిగిలిన 57 పద్యాలనూ పూర్వసంధాత సేకరించాడు. పెమ్మన కాలాన్ని ఒక రకంగా నిర్ణయించడానికి ఈ పద్యాలలోని సరస్వతీప్రార్థన పనికి వస్తుంది.

చీటికి మాటికిన్ మొగుపు జేతులు మాళి ఘటించి మ్రొక్కెదం
హాటకగర్భు బోటికి మహాకవికాంక్షితకల్పకాటవి
వాటికి దారకాహృదయవల్లభమంజులపుష్పమంజరి
జూటికి వల్లకీస్ఫురితశుద్ధవరాటికి వాగ్వధూటికిన్. [ప్రబంధ.236]

ఇది పోతరాజుగారికి అనుకరణ, అంచేత ఈకవి పోతరాజుగారికి అర్వాచీనుడు. అంటే క్రీ.శ. 1500 తరువాత ఎప్పుడైనా ఉండవచ్చు. ఇతని గ్రంథంలోంచి ఇన్ని పద్యాలను పూర్వసంధాత సేకరించడానికి కారణమేమిటో తెలియదు. సర్వసాధారణంగా అన్ని ప్రబంధాలలో కానవచ్చే పద్ధతిలోనే కవిత్వ ముంది. ఇతరకావ్యాలలో అరుదుగా కనబడే పద్యాలు ఒకటిరెండు ఉన్నాయి. శివునిముందు ప్రమథులుచేసిన నాట్యంలో భృంగినర్తనాన్ని పెమ్మన ఇలా వర్ణించాడు.

క్షామక్షామము గీకటప్రకటవక్షఃపీఠమున్ బాండుర
శ్మశ్రావయవంబు నైన వికటాకారంబుతో నవ్వుకై
చాముండాకరతాళకుక్షిపలయస్థానంబుగా నుజ్జ్వల
హేముద్రంబుగ బేరణీవిధము నర్తించెన్ మహాభృంగియున్. [ప్రబంధ. 231]

పెమ్మన గొప్పతనం ఒకలాగా చెప్పవచ్చు. ఈ సంకలన గ్రంథంలో ఇతని పద్యాలే ఎక్కువ. అమరేశ్వరుని పద్యాల సంఖ్య తరువాత చెప్పకోతగ్గది. చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుని నుతించిన కవులు మనకు కనబడతారుగాని అతణ్ని అనుసరించిరవారెవరో తెలుసుకొనడం కష్టం. అమరేశ్వరుని గ్రంథం సంపూర్ణంగా లభ్యం కానందువల్ల ఈ పరిస్థితి ఏర్పడింది. అయినా పెమ్మన కవిమాత్రం అమరేశ్వరుని అనుసరించినట్లు చెప్పవచ్చు 'ఘుత్తాకేకుజముల్ సడల్చె మొగడల్ మున్నేమహీజంబులందొత్తెఁ' (ప్రబం. 57) అని ఈ

విధంగాప్రశ్నలతో అమరేశ్వరుడుతన విక్రమసేనంలో వనాన్ని వర్ణించాడు.[3] పెమ్మనకవి ఇదే వరవడిలో వసంతాన్ని వర్ణించాడు.

తలిరులు దోచె తరుల దట్టములై? ననలేధరారుహం
బులదలనూపె మున్న? వలిమొగ్గల నొప్పెడినే యనోకహం
ములు?నవగుచ్ఛరాజినగముల్వ్యలసిల్లెడు నెవ్వి? యన్నియున్
గలుగుట నే మహీజములు గన్నులపండువులయ్యె నామనిన్ [ప్రబంధ. 240]

అమరేశ్వరుని కావ్యంలాగే పెమ్మనప్రబంధంకూడా సంపూర్ణంగా దొరకకపోవడం దురదృష్టమే.

10. **బొడ్డపాటి పేరయ్య;**– ఇతడు బహుగ్రంథకర్త. కనీసం నాలుగు కావ్యాలను, రెండు శతకాలను వ్రాసినట్టు జగ్గన్న ఉదాహరించిన పద్యాలవల్ల తెలుస్తున్నది: 1. అనంతమహత్త్వం, 2. పద్మినీవల్లభం, 3. మంగళగిరివిలాసం, 4. శంకరవిజయం అనేవి ఇతని కావ్యాలు. సూర్యశతకం, మల్లికార్జునలింగశతకం అనేవి ఇతరరచనలు. పద్మనాయకయుగంలో ఉన్న రావిపాటి తిప్పన్న 'చంద్రా రోహిణీవల్లభా' అనే మకుటంతో ఒక తారావళి వ్రాశాడు.[4] బహుశా దీనినే అనుకరిస్తూ బొడ్డపాటి పేరయ్య 'సూర్యా! పద్మినీవల్లభా' అనే మకుటంతో సూర్యశతకం వ్రాశాడు. దీనిలోని ఒకే ఒక పద్యం మనకు లభిస్తున్నది.

ఈగల్వోలె ప్రబంధములే వెదకుచు న్నిర్ఘ్యం బరున్ మెచ్చకే
మూగల్వోలె నిరంతరాస్యులగుచున్ మూర్ఛించి తర్కించినన్
వీగన్నేరని దుష్కవుల్ బ్రతుకనీ విక్రాంతులై వారినో
రాగంబోవగ నేల సత్కవులు సూర్యా!పద్మినీవల్లభా! [ప్రబంధ. 292]

బొడ్డపాటి పేరయ్యకు సూర్యుడు ఇష్టదైవం. సూర్య శతకంగాక 'పద్మినీ వల్లభం' అనే ప్రబంధమే వ్రాశాడు. ఈ గ్రంథంలోని ఆరుపద్యాలు మాత్రమే లభిస్తున్నాయి. వాటివల్ల కథ తెలియదు. అయినా ఇందులో సూర్యుని మహత్త్వం చాటాడేమో? అయితే 'అనంతమహత్త్వం' అనే కావ్యంలో సూర్యుణ్ణే నుతించాడు. 'పద్మినీవల్లభుడు తన పాలివేల్పు' అని చెప్పాడు. ఈ అనంత

3. సమగ్రాంధ్రసాహిత్యం 111 – పద్మనాయకయుగం.
4. అదే పుస్తకం, అదే సంపుటి, పుట 82.

మహత్త్వంలోని ఒకే ఒక పద్యం జగ్గన్న ఉదహరించాడు. అలాగే మంగళ గిరి విలాసంలోంచికూడా ఒకటే పద్యాన్ని స్వీకరించాడు. పేరయ్య వ్రాసిన శంకరవిజయంలో 7 పద్యాలను చూస్తే ఇది జగద్గురుశంకరాచార్యులవారి జీవితచరిత్రకాదనిపిస్తుంది. ఇందులోని నాయిక మేనాపుత్రి. చూడండి ఆమె వర్ణన.

సమలావణ్యము వన్నెగూడిరసముల్ సంధించి శృంగారవే
షముతో జొక్కపుజాపు నవ్వేలయ నిచ్చాతూలికన్ భావచి
త్రముగా బంచశకరుండు రాగరతి జెంతం జూచుచున్ వ్రాసి పా
లము నాగీశ్వరు వేడి నించె నన మేనాపుత్రి యొప్పెం గడున్. [ప్రబంధ. 291]

విజయవాటి మల్లికార్జునలింగంపైన పేరయ్య మరొక శతకం వ్రాశాడు. ఇందులోని మూడుపద్యాలను జగ్గన్న ఉదహరించాడు. ఆ మూడూ త్రిపుర సంహారానికి సంబంధించినవే. ఈ కవికి బంధువో కాడో తెలియదుగాని ఇదే ఇంటిపేరు గల బొడ్డపాటి కొండయ్య వ్రాసిన కాళహస్తి లింగశతకంలోకూడా త్రిపురసంహారాన్ని వర్ణించే మూడు పద్యాలనే సంకలనకర్త గ్రహించడం గమనించతగ్గది. బొడ్డపాటి గ్రామంలో ఉండే ఈ ఇద్దరు కవులూ ఒకే రకపు భావాలతో శతకాలను చెప్పడంవల్ల ఒకరిని ఇంకొకరు అనుకరించారనడం స్పష్టం.

11. పోలమరాజు:- ఇతడు పర్వతపురాణం అనే ప్రబంధం రచించాడు. దీనిలోంచి రెండు పద్యాలను జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. ఒకటి సూర్యాస్తమయాన్ని వర్ణించేది. రెండోది రాజనీతికి సంబంధించినది. పాలకుడు తెలుసుకోవలసిన పదహారురకాల సంధులను ఇది వివరిస్తుంది. తెలుగుదేశంలో పర్వతం అంటే శ్రీశైలమే సంప్రదాయసిద్ధంగా స్ఫురిస్తుంది. కనుక ఈ పురాణం శ్రీశైలమహత్త్వం తెలియజేస్తుందని భావించవచ్చు.

12. తులసి బసవయ్య:- ఇతడు సావిత్రికథను ప్రబంధంగా నిర్మించాడు. ఈ కావ్యంలోంచి 26 పద్యాలను పెదపాటి జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. ఇతర ప్రబంధాలలో కనపడని వర్ణనలుగాని, కల్పనలుగాని ఇందులో లేవు. కోడికూత నిలా వర్ణించాడు.

మాయవు దుంటవిల్తు వెడమాయల మానినులార! ప్రాణముల్
వేయెదు నాడునాటి కిక బోవిడు డీయలుకల్ నిజేశులన్
బాయకుడీ యటంచు బరిభాషల జాటెడు భంగి గొక్కొరో
కోయని కూత వేసె దొలికోడి పురాంతరగేహదేహళిన్. [ప్రబంధ.328]

13. నండూరి మల్లయ్య:- ఇతడు హరిదత్తోపాఖ్యానం అనే ప్రబంధం వ్రాశాడు. దీనిలోంచి ఒకే ఒక పద్యాన్ని పెదపాటి జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. అది పురవర్ణనలో తోటల గురించి చెప్పినది.

నవరుచివల్లవస్థితి దనర్చి లసత్సు మనస్సు మృద్ధిమై
భవమున బొంది గంధబహుబంధురతం దగి యాశ్రితద్విజో
త్సవముల బొల్చి వారవనితామణిరీతి ద్రివిష్టపంబురే
వ వరగజంబుమార్కి గ్రతువాటిగతిన్ బురితోట లొప్పుగన్. [ప్రబంధ. 342]

14. మద్దికాయల మల్లయ్య:- ఈ కవి వ్రాసిన రేవతీపరిణయం అనే కావ్యంలోంచి మూడు పద్యాలను జగ్గయ్య ఉదాహరించాడు. ఒక పద్యంలో పుళిందవిభుడు తెచ్చిన కానుకలను చెప్పాడు. దీనివల్ల కావ్యంలో వేటను బాగా వర్ణించాడని ఊహించవచ్చు. మన కావ్యాలలో కానుకలు తెచ్చిన చెంచులు రాజును వేటకు ఆహ్వానించడం మామూలే. ఇంకో పద్యం సూర్యాస్తమయవర్ణన. మూడో దానిలో దీపాలను వర్ణించాడు. పద్యం బాగుంది.

నిలయతమః ప్రతానము గణింప మరుంగులు సొచ్చినట్లుగా
నలరు పిరింది నీడలు రతాంతదుకూలపరిగ్రహత్వరా
కలితవిలాసినీనివహకౌతుక హేతువులై చెలంగ ను
జ్జ్వలరుచి మించె గేహముల సంపెంగ మొగ్గల వంటి దీపముల్.[ప్రబంధ.345]

15.ఘటసాని మల్లుభట్టు:- కవులు తమ స్వగ్రామాలలో దైవాల మహత్త్వాలను చాటడానికి స్థలపురాణాలు రచించడం పరిపాటే. ఘటసాని ల్లుభట్టు జలపాలిమహత్త్వం అనే కావ్యం వ్రాశాడు. ఏలూరులో జలపాలీశ్వరుడనే దేవుడు ఉన్నాడట.[5] బహుశా ఈ దైవమహత్త్వాన్ని మల్లుభట్టు కావ్యంగా ప్రస్తుతించాడు కాబోలు. ఈ కృతిలోంచి పెదపాటి జగ్గన్న మూడుపద్యాలను

---

5. ఆంధ్రకవితరంగిణి- IX, పుట 26,

స్వీకరించాడు. పతివ్రతల మహిమను చెప్పే అనసూయకధను ఒక సీస పద్యంలో వ్రాశాడు. మరో సీసపద్యంలో వారకాంతలను వర్ణించాడు. ఇంకో సీసపద్యంలో గర్భచిహ్నాలను పేర్కొన్నాడు. శివుడు వరమిచ్చినందువల్ల కథా నాయకునితల్లి గర్భవతి అయినట్టు తోస్తుంది. కవిత్వం మరీ సాధారణంగా ఉంది.

16. **జైతరాజు ముమ్మయ్య:-** ప్రతికవీ తన కృతి చమత్కృతిపట్టుగా ఉండాలనుకొంటాడు. జైతరాజు ముమ్మయ్య అలాగే భావించాడు. ఇతడు విష్ణుకధానిధానం అనే గ్రంధాన్ని వ్రాశాడు. ఇందులోని 43 పద్యాలను సంకలనకర్తలు ఉదాహరించారు. కావ్యంపేరువల్ల ఇందులో విష్ణుకధలే ఉంటాయని స్ఫురించినా కవికి హరిహరరూపం అంటే చాలా ఇష్టం. బాలకృష్ణుని అవిధంగా వర్ణించాడు.

అరుణజటాచయంబును దిగంబరభావము సాంద్రధూళిధూ
సరితశరీరమున్ వెరవుచంద మెరుంగమి యెల్ల చోటులన్
దిరుగుచు నున్కి యున్ గలిగి తెల్లముచేసె యశోదపట్టి దా
హరిహరు లేకమూటదనయందతి శైశవవిభ్రమంబునన్. [ప్రబంధ 367]

ఇంకొక పద్యంలోకూడా హరిహరులను కలిపి వర్ణించాడు. (ప్రబంధ. 395). మూడు పద్యాలలో శివతాండవాన్ని కీర్తించాడు. చక్కని ధార.

ఆడెన్ దాండవ మూర్జటిన్ బటహాలిలాటోపవిస్ఫూర్జిత
క్రీడాడంబర ముల్లసిల్ల గరళ గ్రీవుండు జూటాటవీ
క్రోడాఘాటకరోటికోటరకుటీకోటీలుఠత్సింధువీ
చీదోలావటలీవరిస్ఫుటతరస్ఫీతధ్వని ప్రౌఢిమన్. [ప్రబంధ. 371]

తత్సమపదాలను గుప్పించి సుదీర్ఘసమాసాలలో ఎంత బాగా కవిత్వం చెప్పగలడో అంత చక్కగానూ చిన్నచిన్న మాటలలోసైతం ఇతడు వ్రాయగలడు. శివతాండవాన్నే ఇంకొకలాగ వర్ణించాడు.

అడగ గెంజడల్ దొలకి యాడగ జాహ్నవి దిక్కులెల్ల న
ల్లాడగ భూతధాత్రి యసియాడగ నాకము నాకసంబు నూ
టాడగ ముజ్జగంబు గొనియాడగ నిచ్చట నీవు తాండవం
బాడగ గౌరినిన్ సరసమాడగ జేరు నటా మహానటా! [ప్రబంధ. 370]

ముమ్మయ్యకు పూర్వకవులంటే భక్తిభావమేగాని వర్తమానకవులెవరికీ తీసిపోరనే విశ్వాసమున్నవాడు.

పూర్వకవీంద్రులం గొలుచు పూనికి నిప్పటివారి గొల్తు ని
ర్గర్వత నిక్కవీంద్రులు పురాణకవీంద్రులకంటె దక్కువే
యుర్విని నేటివారగుట యొచ్చె మె? నేడును దామ్రపర్ణిలో
బూర్వపుముత్తియంబులను బోలిన మౌక్తికరాజి లేదొకో? [ప్రబంధ. 390]

ముమ్మయ్య పద్యాలన్నీ ముత్యాలే.

17. **నెల్లూరి ముత్తరాజు:**—కృతి చమత్కృతికి అటపట్టుకావాలని జైతరాజు ముమ్మయ్య కోరుకున్నా నిజంగా ఆ అదృష్టం నెల్లూరి ముత్తరాజుకు పట్టిందేమో అని తోస్తుంది. ఇతడు పద్మావతీకళ్యాణం అనే కావ్యం వ్రాశాడు. దీనిలోంచి ఒకే ఒక పద్యాన్ని జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. అయితే అది వెలలేని వజ్రం. విరహంలో ఉన్న కథానాయికను సఖి ఊరడిస్తున్న ఘట్టంలోనిది.

నీవెంత వేడుకొన్నను – గేవలపాతకుల కేల కృపపుట్టు మదిన్
దేవుడు 'నహి' గురువున్ 'నహి' – భావజచంద్రులకు వికచపద్మదళాక్షీ!
[ప్రబంధ. 362]

'దేవూనై గురువూనై' అనే సామెతను వాడి ఇంత చక్కగా చమత్కరించిన తొలి కవిగ్రంథంలోని ఇతర పద్యాలు దొరకకపోవడం నిజంగా విచారింపదగిన విషయమే.

18. **ఎలకుర్తి రామయ్య:**—ఇతడు రామలింగశతకం రచించాడు. దీనిలోంచి ఒక పద్యాన్ని జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. అర్ధనారీశ్వరరూపాన్ని కవి చక్కగా వర్ణించాడు.

గంగాప్రవాహంబు కన్నె గేదగి రేకునమృతాంశురేఖ ముత్యాలసేస
యురగేంద్రహారంబు కురువిందములపేరువిసముకప్పురముతో విడియంబు
ప్రేతకంకటికాలు పంకసంజాతంబుజింకపిల్లయు రాచచిలుక బోద
యిభ చర్మచేలంబు నింద్రగోపపుబట్టు భూతిపుంజము నవ్యపుష్పరజము
హేమగోత్రకోదండంబు నిక్షుధనువు–గలుగునర్ధనారీశ్వరాకారమునను
భువనజాలంబు భక్తుల బ్రోవుమయ్య–రాజహంసరథాంగ శ్రీరామలింగ.
[ప్రబంధ.424]

19. **నాగలూటి శేషనాథుడు:**– పోలమరాజులాగే ఇతడూ 'పర్వతపురాణం'

రచించాడు. దీనిలోంచి ఒకేఒక పద్యాన్ని జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. అది ముక్కంటి ప్రశంస.

తత్తరపాటుతో విరులు తద్దయు మాన్పగ జాలు కన్నును
వ్రేత్తున వేల్పుమూకలకు విందులు వెట్టెడు కన్ను దమ్మియున్
మొత్త మొలర్ప లచ్చకిని ముద్దుగ బుట్టిన ముద్దువట్టి మే
నెత్తిల జూచు కన్ను గల యిట్టిడి వేలుపు గొల్తు నిచ్చలున్. [ప్రబంధ. 456]

సంస్కృతస్కందపురాణంలోని శ్రీశైలఖండాని కిది తెలిగింపు. దీని ప్రతి ఒకటి మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో వుంది (R.39). ఇది ఆరాశ్వాసాల కావ్యం. శేషనాథుడు చక్కని వ్యాకరణశాస్త్రపండితుడు. కవితాధార గలవాడు. తన సంగతి ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

ప్రబుత శ్రీగిరినాథలబ్ధకవితాప్రజ్ఞాకళాభిజ్ఞుడన్
గణభుగ్గ్రంథమతప్రయోగవిలుఠద్గాఢార్థసంవేత్తద
త్పటిభాష్యాయుతఫక్కికాద్భుతవర(ప్రౌఢీసమాఘ్రాకిత
ప్రటివత్పస్ఫుటశబ్దశాస్త్రనివహాప్రావిణ్యపారీణుడన్.

రెండు భాషలూ క్షుణ్ణంగా చదువుకున్నాడు కనుక ఆ భాషల తారతమ్యాలు ఇలా చెప్పాడు. 'జనని సమస్తభాషలకు సంస్కృతభాష ధరాతలంబులోన్ ఘనలలితార్థగౌరవవికాసి.'

తెనుగైన నేమి కవితా – జనితాలంకారచిత్రసంగతపదవ
ర్ధనవచనరచనచతురత – విన యోగ్యంబైన కృతియ నిండ్రు మహాత్ముల్.

'మహాత్ములు' అనే కృతిని యితడు తెలుగులో వ్రాసి శ్రీశైల మల్లికార్జున స్వామికి అంకితమిచ్చాడు. అతడంటే ఈ కవికి చిన్నప్పటి నుంచీ భక్తి.

నావారున్ కడు చిన్న ప్రాయమున నోనామక్కులుంబ్రేమతో
శివాయక్కులుజెప్ప నాటగొలె నే సేవింతు నీయాన నా
భావంబందున నిన్నె యెన్నుడును విభ్రాజద్భవద్భక్తిస
ద్భావజ్ఞానసుధానుభావరమగా భావింతు మల్లేశ్వరా!

అని అక్షరాభ్యాసం నాటినుండి అతనంటే భక్తి అని మల్లేశ్వరునికి చెప్పాడు. ఈ దేవునికి ఈ పేరెలా వచ్చిందో వివరించే కథ ఒకటి ఈ పర్వత పురాణం నాల్గవ అశ్వాసంలో ఉంది. ఆ కథ ఏంటే మహాత్ములు ఎలా భావిస్తారోగాని మామూలు వాళ్లు వివగించుకుంటారు.

పూర్వం చంద్రగుప్తుడనేరాజు ఉండెవాడు. అతని కూతురి పేరు చంద్రవతిదేవి. ఆమె అందాలబరిణె. ఆమె నానారసప్రియభంగిలలో శ్రోధరీతుల గీతాలు పాడితే తండ్రి ఆమెను చూసి మోహించాడు. మన్మథుడు మహాదారుణం చేయించాడు. ఈ పాపానికి ప్రాయశ్చిత్తంగా ఆమె శ్రీశైలక్షేత్రానికి వెళ్ళి తండ్రిపగ సాధించడానికి మదనాంకుని మల్లికాపుష్పాలతో పూజించింది. ఆ దేవుడు ప్రత్యక్షమై ఏమి కావాలో కోరుకోమన్నాడు. మల్లికలతో నిన్ను పూజించాను గనుగ మల్లికార్జుననామాన్ని వహించమంది.

దేవతల ప్రభావాన్ని, క్షేత్రాల మహిమలను ఆకాశానికి ఎత్తడానికి మన కవులు ఎంతటి పాపాలనైనా క్షణంలో ప్రక్షాళనం చేయించగలరు. మనకున్న సానుభూతి పరులకు ఇటువంటి గ్రంథాలపై ఉండదు. తెలుగు భాషకు ఎంతో ఉపకారంచేసిన సి.పి. బ్రౌన్ ఈ పుస్తకంపై ఇలా అభిప్రాయం ప్రకటించాడు:

'It is a silly stupid book utterly worthless yet written by a man of learning and in a good style of poetry."

నాగనాథుడు చెప్పుకోదగిన కవి కనుకనే ఉదాహరించడాని కతని గ్రంథాన్ని జగ్గన్న ఎన్నుకొన్నాడు భద్రకవిలింగకవిలాంటి అనంతరకవులు నాగనాథుణ్ణి నుతించారు.

20. **కంచిరాజు సూరయ్య:–** ధూర్జటి వ్రాసిన శ్రీ కాళహస్తీశ్వర మాహాత్మ్యం లోని కన్నప్పచరిత్ర ఒక భాగమే. దానినే సవిస్తరంగా ఒక సంపూర్ణకావ్యరూపంలో కంచిరాజు సూరయ్య వ్రాసినట్టు కనబడుతుంది. ధూర్జటి శివ భక్తుడు. సూరయ్య విష్ణుభక్తుడు. ఇతని కన్నప్పచరిత్రలోని నాల్గు పద్యాలనే జగ్గన్న ఉదాహరించాడు. అందులో రెండు విష్ణువును కీర్తించే పద్యాలు. ఒకటి వినాయకస్తుతి. నాల్గవది పుళిందగ్రామణిని కాంతలు ఎలా చూశారో చెప్పే పద్యం. సామెతలను వాడి పద్యాలను చమత్కరించడం సూరయ్యకు బాగా తెలిసినట్టుంది. కృత్యాదినే వాడాడు.

కారణ మేమి? రక్కసు నఖంబుల వ్రచ్చితి నాడు నీకు బెం
పార గుతార మబ్బదొ? పురారివిరించులు చేరియేటికిం
గోరున బోవు సేతలకు గొడ్డలి యన్న దొరంగితో? వినం
గోరెద నన్న యిందిరకు గోర్కుల నిచ్చు ముకుందు గొల్చెదన్ [ప్రబంధ. 478]

ఇతడు దేవుణ్ణి కరుణావిధేయుణ్ణి చేస్తున్నాడు.

21. **దామరాజు సోమయ్య:**– వివిధశాస్త్రాలను పద్యరూపంలో వివరించడం మన పూర్వులకు అలవాటే. దామరాజు సోమయ్య భరతశాస్త్రాన్ని వ్రాశాడు. ఈ గ్రంథంలోనుంచి 5 పద్యాలను జగ్గన్న ఉదారించాడు. మూడు పద్యాలు ఆశీర్వచనాలు. ఒకటి రాజు ఎలా కొలువుండాలో చెప్పేది. అయిదోది నటుల లక్షణాన్ని తెలిపేది.

> మొదలి పుష్పాంజలి ముదమున గావించి కరబాళి మొగబాళి సరవులెత్తి
> యురుపృథుబాళము లొగి బిల్లమురుపును హస్తప్రకరణములేననువుచరచి
> కడకట్టుశబ్దంబు కడగి దర్వును జిందు బాగైన గీత ప్రబంధములును
> కుండలి బహురూప దండలాస్యవిలాస దేశిమార్గంబుల తెరువు లెరిగి
> నయము బిరుసును నరిగతుల్ కడిదిగాను
> తిరుపు మురుపును నిలుకడ తిన్ననగుచు
> పాత్ర గావించ గనగను ప్రౌఢియైన
> వాడె నటు డనబరగు నీ వసుధయందు. [ప్రబంధ. 487]

భరతనాట్యాన్ని విశదపరిచే తెలుగుగ్రంథాలలో ఇది మొదటిది.

22. **పాలపర్తి సోమేశ్వరుడు:**–ఇతడు వ్రాసిన గ్రంథం పేరేమిటో తెలియదుగాని త్రిపురసంహారాన్ని వర్ణించే ఇతని రెండే పద్యాలను జగ్గన్న ఉదహరించాడు. తొలి పద్యంలో 'చిరశుభాంక. సోమశేఖరాంక' అనేది మకుటంలాగా చివర కనబడుతోంది. రెండోదానిలో 'శరభలింగ' అని ఉంది. బహుశా ఈ రెండూ రెండు శతకాలేమో. ఈపద్యాలలో మంచి నడక ఉన్నట్టు ఉదహరించిన రెండూ సాక్ష్యమిస్తున్నాయి.

> తలకమ్మికొండయువిలుకమ్మికొండయుగదయును నడుముగా గలుగుతేరు
> సరసిజముకుళంబు సద్వాక్యసకలంబు మాతయు నాలగు మాతలియును
> మిన్నుల జనువాడు కన్నుల వినువాడు నంకపర్యంకంబులైనశరము
> చల్లని పవనంబు నెల్లయిన భువనంబు మేవును మోవుగా మెలగు నారి
> కాకకోర్వు విల్లు గరిగల గుర్రాలు – పగలు రేయు దిరుగు బండి కండ్లు
> గలుగ బురజయంబు గైకొన్న వినుగొల్తు – చిరశుభాంక! సోమశేఖరాంక!
> [ప్రబంధ. 511]

ఇంతవరకూ పెదపాటి జగ్గన్న పేరు చెప్పి ఉదాహరించిన కావ్యాలనూ,

ఆ కవులనూ కొద్దిగా తెలుసుకున్నాం. ఏ గ్రంథంలోనివో, ఎవరు వ్రాసినవో చెప్పకుండా ఇతడు ఉదాహరించిన ఇంకో పన్నెండు పద్యాలున్నాయి. వీటిలో ఒకటిరెండు బాలా బాగున్నాయి. పీనసరోగి కస్తూరిని తెలకపిండితో సరిపోల్చాడు. అందుచేత అది విచారిస్తుంది. వద్దని కవి చెప్తున్నాడు.

పీనసరోగి నిన్ను దిలపిష్టసమానము చేసినంతనే
వాని వివేకహీనతకు వందురనేల కురంగనాభమా
మానవతీకపోలకుచమండల మండిత చిత్రపత్రికా
నూనవితాన వాసనల నుండుట లోకము నెన్నెరుంగదే? [ప్రబంధ.568]

ఇంకొక కవి, బహుశా కుకవినిందలో, కాకిని నిందిస్తున్నాడు:

ఈకలు నల్లనైన వని యెంచి విశాలరసాలశాఖయు
త్సేకముతోడ నెక్కి వికసించి ఫలంబులు నీవు మేయుచున్
గోకిలరీతి నుందు ననుకొన్నను నంటివి కాక పావపుం
గాకమ! నీకు నమ్మధురగానము గల్గునె యెన్ని వల్కినన్?[ప్రబంధ. 534]

దురంనులను నిందించే శీర్షికలో ఇంకొక పద్యంకూడా చక్కనిది ఉంది.

అతిమాధుర్యమనోజ్ఞ చూతఫలమాహారంబుగా గల్గియున్
మతి గర్వింపక కోకిలంబు వలుకున్ మంజూక్తి, జంబాలదూ
షితనీహారము గ్రోలిభేక మరచున్ జృంభించి యాకర్ణ (న)
స్థితి గాఠిన్యము దోవగా బెకబెకస్ఫీతాకులారావముల్. [ప్రబంధ.525]

ఇంకొక ఘట్టంలో మరొక విలక్షణమైన విధంగా ఆశీర్వదిస్తున్నాడు:

పదియు బదియు నింక బదియేను బదియేను
నిరువదేను నూట యిరువదేను
నూరు నూరు నూరును న్నూరు నన్నూరు
తలలవాడు నిన్ను ధన్యుజేయు. [ప్రబంధ.561]

ఈ కవి ఎవరో తెలియదు గాని ఇతని మాటలలోనే సహస్రశీర్షుడైన విరాట్పురుషుడు పెదపాటి జగ్గన్నను ధన్యుణ్ణి చేయగలడని ఆస్తికులు దీవించగలరు. ప్రాచీన ప్రబంధాల నుండి ఎన్నో రత్నాలను సేకరించిన ఈ సంకలనకర్త ఋణాన్ని దేశం తీర్చుకోలేదు.

28

మట్ల అనంతరాజు

క్రీస్తు శకం పదహారో శతాబ్దపు చివరి పాదంలో తెలుగుదేశ చరిత్రను సృష్టించిన ఆరవీటి రాజుల సామంతులలో మట్లవారు చాలా ప్రముఖులు. నిజానికి, విజయనగరరాజ్యపు దీపం కొడిగట్టకుండా స్నేహపూర్వకమైన సహాయం చేసి సింహాసనం నిలబెట్టినవాళ్ళలో మట్లవారు ప్రథమశ్రేణిలో ఉంటారు. సాధారణమైన అమరనాయకులుగా ఉండే వీళ్లు మహా మండలేశ్వరులై ప్రసిద్ధులయ్యారు మట్లవారి చరిత్ర, పదహారో శతాబ్దపు చివరిపాదంలోని దేశచరిత్ర ఒకటే

వసుచరిత్రను అంకితం పుచ్చుకొన్న తిరుమలదేవరాయలకు ముగ్గురు కుమారులు. రాజ్యాన్ని మూడుముక్కలుగా విభాగించి వాటికి ముగ్గురు కుమారులను పాలకులుగా నియమించి క్రీ శ 1572లో తిరుమలదేవరాయలు మరణించాడు. (1) శ్రీరంగపట్టణం కేంద్రంగా కన్నడదేశాన్ని రామరాజు ఏలుకొంటున్నాడు (2) పెనుకొండ రాజధానిగాశ్రీరంగదేవరాయలు తెనుగుదేశాన్ని క్రీ.శ. 1572 నుండి క్రీ శ. 1585 దాకా పధ్నాలుగేళ్లు పాలించాడు. (3) చంద్రగిరి ముఖ్యపట్నంగా దక్షిణదేశాన్ని 1572 నుండి వెంకటపతిరాయలు పాలిస్తున్నాడు

క్రీ.శ. 1585 లో శ్రీరంగరాయలు మరణించగానే పెనుకొండ రాజ్యంలో ప్రతిష్టంభన వచ్చింది శ్రీరంగరాయల కుమారులు అర్భకులు. రాజ్యం

అసలే అల్లకల్లోలంగా ఉంది. ఒకవైపునుంచి గోల్కొండవాళ్ళూ, మరొక వైపు నుంచి విజాపురంవాళ్ళూ దాడులు చేస్తున్నారు. శ్రీరంగరాయలు పాలించిన పధ్నాలుగేళ్ళూ ప్రజల గోడు అరణ్యరోదనమే. ఇప్పుడు పసిపిల్లలు పట్టం కట్టుకొంటే పరిపాలన సుస్థిరంగా ఉండదు. అందుచేత అమరనాయకులంతా కలిసి చంద్రగిరి నేలుతున్న వెంకటపతిరాయలనే పెనుకొండవిభాగాన్ని కూడా కట్టుకొని పాలించమని కోరారు. సామంతుల కోరిక మన్నించి వెంకట పతిరాయలు రెండు భాగాలకూ అధినేత అయ్యాడు. తన కేంద్రాన్ని చంద్రగిరి నుండి పెనుకొండకు మార్చాడు. తన తండ్రి తిరుమలదేవరాయలవల్ల తరిగిపోయిన వైభవాన్ని మళ్ళా రాయసామ్రాజ్యానికి తీసుకురావడానికి ప్రయత్నించి చాలా కృతకృత్యుడయ్యాడు. ఈ ప్రయత్నాలలో అతనికి సహకరించిన అమరనాయకులలో మట్లవారు చాలా ప్రముఖపాత్ర వహించారు.

కర్నూలు మండలంలోని సిద్ధవటం పొత్తపిసీమలలో మట్లవారికి పొందలూరు, సెనగలూరు, పొన్నంపల్లెగ్రామాలలో అమరభూములు ఉన్నాయి.[1] ఈ మండలానికి కొండ్రాజు తిరుపతిరాజు ఏలిక. ఇతడు వెంకటపతిరాయల అధికారాన్ని ప్రతిఘటించాడు. ఈయనకు నంద్యాల కృష్ణమరాజు తోడ్పడ్డాడు. ఈ కృష్ణమరాజే కళాపూర్ణోదయం కృతిభర్త. కొండ్రాజు తిరుపతిరాజు కేంద్ర ప్రభుత్వాన్ని ధిక్కరించి రాయలకు సాయపడుతున్న అమరనాయకుల భూములను ఆక్రమించుకొన్నాడు. మట్లవారు రాయలకు విశ్వాసపాత్రులు. అందుచేత వాళ్ళ మాన్యాలను మండలాధిపతి తిరుమలరాజు హస్తగతం చేసుకొన్నాడు.

అప్పుడు మట్లవారిలో ఎల్లమరాజు ప్రముఖుడు. ఇతనికి నలుగురు భార్యలు; ఎదిగివచ్చిన కొడుకులు, మనమలు ఉన్నారు. తన అమరభూముల్ని స్వామిద్రోహి ఆక్రమించుకొంటే ఏ అమరనాయకుడు ఊరుకొంటాడు? మట్లఎల్లమరాజు రాయలకు ఈ సంగతి విన్నవించాడు. తన అధికారాన్ని ప్రతిఘటించిన నంద్యాల కృష్ణమరాజునూ, కొండ్రాజు తిరుపతిరాజునూ, లొంగదీయాలని రాయలు నిశ్చయించాడు. తానే స్వయంగా యుద్ధానికి

1. Further Sources of Vijayanagara History Vol.II, No. 214, P.328.

కదిలాడు. మట్లఎల్లమరాజూ, పెమ్మసానివారూ, మరికొందరు నాయకులూ
సేనలు నడిపించారు. కొండ్రాజు తిరుపతిరాజు ఊటుకూరుగవను కాచ
కొంటున్నాడు. కళాపూర్ణోదయం కృష్ణమరాజు జంబులమడుగులో రాయల్ని
ఎదిరించాడుగాని యుద్ధంలో నిలువలేకపోయాడు. తిరోగమించి నంద్యా
కోటలో తలదాచుకొన్నాడు. కృష్ణమరాజును వెంటాడి బంధించమని మట్ల
ఎల్లమరాజునే వెంకటపతిరాయలు పురమాయించాడు. కోటను ఎల్లమరాజ
మూడు నెలలు ముట్టడి వేశాడు. కళాపూర్ణోదయం కృష్ణమరాజు విసుగెత్తిపోయి
సంధికి ప్రాకులాడాడు. మట్లఎల్లమరాజు అతనికి ప్రాణభిక్ష మాత్రం
పెట్టించాడు. నంద్యాలవారి భూములను వెంకటపతిరాయలు పెమ్మసానివారికి
తదితరులకు పంచి పెట్టాడు. కళాపూర్ణోదయం కృష్ణమరాజును చంద
గిరికోటలో ఆమరణాంతం బంధించారు.

నంద్యాలవారి భూములను రాయలు పెమ్మసాని వారికీ, ఇతరులకు
ఇచ్చాడే, మరి మట్లవారి మాటేమిటి? వాళ్ళ అమరభూములను ఆక్రమించు
కొన్న కొండ్రాజు తిరుపతిరాజును పట్టుకొని ఓడించి ఆ సీమసీమ నంతటి
కట్టుకోమని రాయలు మట్ల ఎల్లమరాజుకు అనుజ్ఞ ఇచ్చాడు. ఊటుకూరుదగ్గ
కొండ్రాజు తిరుపతిరాజుసేనలున్నాయి. ఎల్లమరాజు వాటిమీదికి త
బలాలు నడిపించాడు. సంకుల సమరం జరిగింది. కొండ్రాజు తిరుపతిరాజ
యుద్ధంలో మరణించాడు. యుద్ధభూమిలో శత్రువును చంపడంతో ఎల్లమరాజ
తృప్తిపడలేదు. ఆ రాత్రి రణము కుడిపించాడు. శత్రువుల తలపునకల
వారి రక్తంతోనే కలిపిన అన్నాన్ని పెట్టి భూతభేతాళాలకు బలి పెట్టాడు.[2]

కొండ్రాజు తిరుపతిరాజును ఇలాగ సంహరించి మట్లఎల్లమరాజ
సిద్ధవటం సీమకు అధిపతి అయ్యాడు. పులు గులనాడు, చెన్నూరు
దువ్వూరు, కామలాపురం, పోరుమామిళ్ల, బద్వేలు మొదలైన భూములన్నింటి
మట్లవారు మహామండలేశ్వరులయ్యారు. ఎల్లమరాజుకు ఈ యుద్ధంల
అతని కుమారుడు అనంతరాజు ఎంతగానో తోడ్పడ్డాడు. అతడు అనే

2. ఫాలదృగగ్నిదృగ్జ్వలనఖాపరిభావిఖుజాసిదర్పనో
న్మీలితసాధ్వసస్థగితనిష్కురలోచనవైరివీరభూ
పాలక పాలరక్తరసపానపలాశనతుష్టభూతవే
తాళపరీతభైరవపతద్రణమార్గనటద్భుటవ్రజా. [కకుత్ స్థ 3-166]

యుద్ధాలలో ఆరితేరిన ప్రౌఢుడు. క్రీ.శ. 1598-99 లో జరిగిన ఈ జంబుల మడుగు, ఊటుకూరు సంగ్రామాలలోనే కాక వీటికి పదేళ్ళలోపున – క్రీ.శ. 1589 తరువాత జరిగిన పెనుకొండయుద్ధంలో మట్ల అనంతరాజు విజయాలను సాధించాడు.

క్రీ.శ. 1586 లో అన్నగారు మరణించాక వెంకటపతిరాయలు పట్టం కట్టుకొని తన రాజధానిని చంద్రగిరినుండి పెనుకొండకు మార్చాడని చెప్పు కొన్నాం. తన రాజ్యాన్ని సుస్థిరం చేసుకొని, పరరాజుల చేతిలో చిక్కిన భూభాగాలను వెంకటపతిరాయలు విడిపించుకొనసాగాడు. క్రీ.శ. 1589 నాటికి అతడు ఉదయగిరిని గోలకొండ సైన్యాలనుండి స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు. అప్పుడు గోలకొండను మల్కిభరాముని కుమారుడు మహమ్మదు కులీకుత్‌బ్‌షా పాలిస్తున్నాడు. విజయనగరంవాళ్లు విజృంభించడం అతడు సహజంగా సహించలేకపోయాడు. తాను స్వయంగా సేనలు నడిపించుకొని కదిలాడు. ఇది బహుశా క్రీ.శ. 1590-93 ల మధ్య జరిగిఉంటుంది. అప్పటికే గోలకొండ సైన్యాలకు రాయభూములు కొన్ని దాసోహమన్నాయి. కడపకర్నూలు అనంతరపురం సీమలు పాదక్రాంత మయ్యాయి. సుల్తాన్ స్వయంగా వస్తున్నా డనివిని గోలకొండసేనలు ఉబ్బిపోయారు. పెనుకొండను ముట్టడించారు.

వెంకటపతిరాయలు ఇంతలో రాజధానిపైన ముట్టడి వస్తుందని భావించలేదు. సామంతులసైన్యాలను దక్కించుకొనడానికి వ్యవధి కావాలి. అందుచేత రాయలు రాజనీతిని ప్రయోగించాడు. సంధి బేరాలు పెట్టి కాల యాపన చేశాడు. ఈ లోగా నెలలతరబడి వాడుకోవడానికి సంభారాలు కోటలో చేర్చాడు. ముప్ఫయివేల పదాతిబలాలతో, నాలుగువేల తుపాకిఫౌజుతో జగదేకరావు,తంజావూరు రఘునాధనాయకరయ్య, మట్ల అనంతరాజు మొదలైన సామంతులు కోటలో ప్రవేశించారు. బలాలు కూడదీసుకొన్నాక ఈ వీరులను ఎవరు గెలువగలరు? ఒకపక్కనుంచి మట్లఅనంతరాజు, మరొక పక్కనుంచి తంజావూరు రఘునాధనాయకరయ్య, ఇంకోపక్కనుంచి జగదేకరావు గోలకొండ సైన్యాలను ఊచకోత కోశారు. సుల్తాన్ ఈ పరాజయాలు తట్టుకోలేకపోయాడు. రానున్నది వర్షాకాలం. కృష్ణపొంగవచ్చు. అందుచేత ముట్టడి ఎత్తివేసి

పలాయనం చిత్తగించాడు. ఇలాగ బహుశా క్రీ.శ. 1593 లో ఇతరనాయకులతో కలిసి మట్లఅనంతరాజు పెనుకొండను నిలబెట్టాడు.

పారిపోతూ పారిపోతూ కడపకర్నూలు అనంతపురం సీమలలో తమ అధికారం ఉన్న దుర్గాలనైనా రక్షించుకోవాలని గోలకొండసైన్యాలు భావించాయి. అయితే పెనుకొండలో జయలక్ష్మిని చేపట్టిన రాయరాణువ ఊరుకొంటుందా? పెనుకొండసేనలు గుత్తిని స్వాధీనం చేసుకొన్నాయి. గండికోటను ముట్టడించాయి. మట్ల అనంతరాజూ, కస్తూరి రంగప్పనాయకుడూ సుల్తాన్‌సేనలను వెంటతరిమాడు. కొచ్చెర్లకోటదాకా వెళ్ళగొట్టాడు. మట్లఅనంతరాజు మరొకపక్క విక్రమించాడు. గోల కొండ సైన్యాలకు స్థానికనాయకులు కొందరు సాయపడ్డారు. గుర్రంకొండలో రావెళ్ళవారు పెనుకొండసేనలను ప్రతిఘటించారు. గుర్రంకొండ బలమైన దుర్గం. దానిని ఎలాగైనా పట్టుకోవాలని మట్ల అనంతరాజు సంకల్పించుకొన్నాడు. కార్చిచ్చులాగా మందుతిత్తులు కాలుతున్నా, తుపాకులు నిప్పులు కక్కు తున్నా, చిత్తవానలాగా రాళ్లుపడుతున్నా లక్ష్యపెట్టకుండా మృత్యువును ధిక్కరించి గుర్రంకొండకోటను మట్ల అనంతరాజు పట్టుకొన్నాడు. రావెళ్ళవారిని నిర్జించాడు. ఇది అతని ఘనవిజయం. దీనిని భట్రాజులు ఇలా పొగిడారు.[3]

> కార్చిచ్చుకరణి పెంగాక లాకసమందు మందు తిత్తులకును సందడిలక
> ఘూర్ణిల్లు చిచ్చులు గ్రుమ్మరించు తుపాకి దబ్బుడిబ్బునకు తబ్బిబ్బుగాక
> జడిగొని పెనుచిత్తజల్లుగా జోరున దుమికించు రాళ్లకు దాటుపడక
> ప్రతిశబ్దములదిశల్ పగుల నార్పటిసేయు బలుఫిరంగిగుండ్ల కళుకులేక
> ఆహవముచేసి పాదుశాహారులెంచ- గూలద్రోయకె గుర్రము కొండబురుజు
> మట్ల యల్ల ధరాధిరాణ్మణియనంత - రాజదేవేంద్రవిక్రమ రాఘవేంద్ర.
>
> [భట్రాజు చాటువు]

ఈ విజయానికి తోడు అతని కోలారు ముట్టడి కూడా గొప్పది. వెంకటపతిరాయల అధికారాన్ని కళాపూర్ణోదయం కృష్ణమరాజూ, కొండ్రాజు తిరుపతి రాజూ మొదలైనవాళ్లు ఎలా ప్రతిఘటించారో అలాగే కన్నడభూములలోని

---

3. Further sources of Vijayanagara history- K.A. Neelakantha Sastri & N. Venkataramanayya, Vol.II.-No.216 (a).P.336.

కోలారుప్రాంతాలకు అమరనాయకుడైన తమ్మనగౌడకూడా ధిక్కరించాడు. ఈ విద్రోహికి కూడా బుద్ధి చెప్పాలని వెంకటపతిరాయలు నిశ్చయించాడు. మట్ల అనంతరాజు, వెలుగోటి కస్తూరి రంగప్ప. తంజావూరు రఘునాథ నాయకరయ్య మొదలైన మహావీరులతో వెంకటపతిరాయలు దండు వెళ్లాడు. కోలారు ముట్టడిలో కోటపై నడవడంబాధ్యత మట్లఅనంతరాజుకే అప్పజెప్పారు. కస్తూరి రంగయ్య, తంజావురు రఘునాధనాయకరయ్య మొదలైనవాళ్లు విక్రమించి తమ్మన గౌడను బంధించారు. మట్ల అనంతరాజు విజృభించి కోలారును స్వాధీనం చేసుకొన్నాడు.

ఈ విజయయాత్ర ఇక్కడితో ఆగలేదు. దక్షిణానికి మళ్ళింది. మధురను పాలించే పాండ్యరాజులు రాయసామ్రాజ్యానికి చాలాకాలంనుంచి అణకువగా ఉండడం లేదు. అందుచేత వాళ్ళకు బుద్ధి చెప్పడానికి మట్లఅనంతరాజును ఈ మురసునాడు యుద్ధాలతరువాత మధురమీదికి వెంకటపతిరాయలు పంపించాడు. అప్పుడు మధురను వీరప్పనాయకుడు పాలిస్తున్నాడు. రాయలు తనకు ఆదేశించిన పనులను మట్లఅనంతరాజు సక్రమంగా నిర్వర్తించాడు. మధురవీరప్పనాయకుణ్ణి సంహరించి స్వామికార్యం జయప్రదం చేశాడు.[4]

మధురను ఒక వీరప్ప నాయకుడు క్రీ.శ. 1572 నుండి 1595 దాకా పాలించాడు గనుక మట్ల అనంతరాజు మధుర నాయకుణ్ణి సంహరించిన సంవత్సరం క్రీ.శ. 1595 అయివుంటుందని చరిత్రకారులు నిర్ణయించారు.

క్రీ.శ. 1598-99 లో కళాపూర్ణోదయం కృష్ణమరాజును బంధించడానికీ. కొండ్రాజు తిరుపతిరాజును నిర్జించడానికీ ముందు మట్ల అనంతరాజు ఇలా ఎన్నో యుద్ధాలలో పాల్గొని విజయాలు సాధించాడు. సిద్ధవటంసీమకు, పులుగులనాడుకు మహామండలేశ్వరులయ్యాక మట్లవారు మరొక పెద్దయుద్ధంలో పాల్గొన్నారు.

గోలకొండసైన్యాలను తరిమికొట్టి, మురసునాడును అణచిపెట్టి, మధురనాయకులను మట్టుపెట్టి, నంద్యాల రాజును బంధించి, కొండ్రాజువారిని నిర్జించి దేశాన్ని ఒక కొలికికి తెస్తున్నా, కొందరు, వెంకటపతిరాయల అధికారాన్ని

4. రఘునాధనాయకాభ్యుదయం, ఇంగ్లీషుపీఠిక - నేలటూరి వెంకట రమణయ్య గారు, పుట 25.

ఇంకా అంగీకరించలేదు. నేటి చెంగల్పట్టుజిల్లా వేలూరును పాలించే లింగమ నాయకుడు ప్రతిఘటించాడు. దక్షిణాది దొరలను–ముఖ్యంగా మధుర, తంజావూరు, చెంజినాయకులను తనకు సహాయం రమ్మన్నాడు. లింగమ నాయకుడు గొప్ప సైన్యాన్ని సేకరించాడు. తన బావమరిది దావుల పాపయ్యను సర్వసైన్యాధిపతిని చేశాడు. నూరు ఏనుగులు, అయిదువందల జతల గుర్రాలు, వెయ్యిమంది అందలాల సామంతులు, పదివేల విలుమూక, పన్నెండువేలమంది తుపాకిమూక, ముప్ఫయివేలమంది పదాతులతో పాపయ్య కదిలాడు. ఉత్తరమల్లూరువద్ద క్రీ.శ. 1601లో సంకులసమరం జరిగింది. ఈ యుద్ధంలో మట్ల అనంతరాజేకాక అతని కుమారుడు తిరువెంగళరాజుకూడ పాల్గొన్నాడు. దామెరల చెన్నయ్య మొదలైన రణవీరుల తోడ్పాటుతో వేలూరు లింగనాయకుణ్ణి మట్ల అనంతరాజు ఓడించాడు. వేలూరు కోటను రాయలకు స్వాధీనం చేశాడు. నాటినుంచి అది రాయవేలూరు అయింది.

ఇటువంటి మహత్తరవిజయాలను సాధించి మట్లఅనంతరాజు క్రీ.శ. 1606 నాటికి వెంకటపతిరాయలను 'సకలహిందూరాజ్యసార్వభౌముణ్ణి' చేశాడు. తాను మహామండలేశ్వరుడై సిద్ధవటం రాజ్యాన్ని పాలించాడు ఎన్నో దానాలు చేశాడు. ఎందరో కవులను పోషించాడు తండ్రి పేర తటాకాలు తవ్వించాడు. తనే స్వయంగా కావ్యాన్ని వ్రాసి తండ్రికి కృతి యిచ్చాడు.

మట్ల అనంతరాజు ఎంతటి కదనవీరుడో అంతటి కావ్యలోలుడు. 'మేధావైశద్యనిరీక్షాపేక్ష'తో ప్రబంధనిబంధన చేయాలని కుతూహలపడ్డాడు. ఆ రోజుల్లో మట్లవారి కొలువులో ఒక 'ఆంధ్రకవితాపితామహుడు' ఉండేవాడు. ఆయనపేరు ఉప్పుగొండూరు వెంకటకవి. ఆయన 'ఉభయచ్ఛత్రచామర శంఖసంఘాతాంకు'డట. ఈ వెంకటకవిగారిని చూచి మట్ల ఎల్లమరాజు 'శాశ్వతమైన ధర్మమేమిటి?' అని ప్రశ్నించాడు. ఆయన 'కృతి శాశ్వతం' అని చెప్పి, 'నీ కుమారుడే సత్కవి' అని ఇలా విశదపరిచాడు.

మహినీపుత్రుదనంతుడు–బహుమహిమల జెప్ప నేర్చు భవమాళిధుని
లహరీఘుమఘుమితవచో– మహితంబులు కృతులు స్వరసమాధురి నపురా!

[కకుత్ స్థ. 1-12]

ఇలా ఆంధ్రకవితాపితామహుడు చెప్పాక మల్ల అనంతరాజు తన తండ్రి అభిప్రాయాన్ని గుర్తించి, తాను వ్రాయబోతూన్న కకుత్స్థవిజయాన్ని తండ్రికే అంకితమిచ్చాడు. ఇది అయిదాశ్వాసాల కావ్యం. ఇందులో 936 గద్యపద్యాలున్నాయి. అయితే ముప్పాతికామూడువంతుల పుస్తకం అయ్యేదాకా అసలు కకుత్స్థవిజయం మొదలవదు. 587 గద్యపద్యాలయ్యాక నాలుగో ఆశ్వాసం 35వ పద్యంలో కకుత్స్థుడు జన్మిస్తాడు. ఇతడు పురంజయుడనే పేరుతో ఇంద్రవాహనుడై దీపపతాకుడనే రాక్షసుణ్ణి జయిస్తాడు. ఈ విజయాన్ని ఆధారంగా చేసుకొని మల్ల అనంతరాజు పెద్ద కథ, చెప్పడానికి ప్రయత్నించాడు. కకుత్స్థుని తండ్రి సుకుమారుని కథా, అతని తండ్రి ఇక్ష్వాకుని కథా మొదట చెప్పాడు.

నారదసఖుడైన పర్వతుడు ఉపదేశం చేయడంవల్ల ఇక్ష్వాకు బదరికా వనంలో తపస్సు చేస్తున్నాడు. ఆ ఉగ్రతపస్సును భంగం చేయడానికి ఇంద్రుడు ప్రతివసంత మాసంలోనూ అప్సరసలను పంపించాడు. వాళ్లు 'నాట్ పెయిడ్' ఉత్తరాలలాగ తిరిగి వచ్చేస్తున్నారు. అప్పుడు కర్పూరతిలక అనే అప్సరస పంతం పట్టింది. మన్మథుడు వసంతుడు మొదలైనవాళ్ళతో తపోవనానికి వెళ్ళింది. ఆమెకూడ ఇక్ష్వాకుతపస్సును భంగం చేయలేకపోయింది. ఇక్ష్వాకు కళ్లు తెరచి, నవ్వునవ్వి తనకు అపకారం చేయడానికి వచ్చినవాళ్ళకు ఉపకారాలు చేసి సాగనంపాడు.

తన అందం ఏమీ పని చేయలేదని కర్పూరతిలక చిన్న బుచ్చుకుంది. 'వంచిన తల యెత్తుట మనసించిక' ఆమె యింటికి పోయింది. తాను తపస్సు చేసైనా ఇక్ష్వాకును పొందాలనుకొంది. కణ్వమహాముునిని ఆశ్రయించింది. అతడు వరంలాగ మారిన శాపమిచ్చాడు. ఇది జరగడానికి ముందు బ్రహ్మాదులు తల్లడిల్లి ఇక్ష్వాకుతపస్సు ఫలించే మార్గం చూశారు. అతడు కోరేదల్లా రంగధామం తనకు లభించాలనే. దేవుడు ఆ సంకల్పాన్ని సిద్ధింపజేశాడు.

ఇక్ష్వాకు ఇంటికి వచ్చాడు. రంగశాయిని పూజిస్తున్నాడు. అతనికోసం విశ్వకర్మ రాతిప్రతిమలతో దివ్యాలయం నిర్మించాడు. ఇక్ష్వాకుపెళ్లాంబిడ్డలతో హాయిగా ఉన్నాడు. అతనికి నూరుగురు కుమారులు. పెద్దవాడి పేరు

ఏకుక్షి. అతణ్ణే మహర్షులు సుకుమారుడంటారు. ఒకనాడు ఇక్ష్వాకు కొలువులో ఉండగా అతనివద్దకు ఒక వడ్రింగి వచ్చాడు.

సిరసున నొక చాయ జిలుగురుమాలుతో జీరణం బొక చెంప జిక్క జెక్కి
చికిలినిగ్గులు చిమ్ము చిన్నారి క్రొవ్వాడి చేబాడిద భుజాగ్రసీమజేర్చి
పసిడికట్టుల బొల్చు పవడంపుబిడితోడి యులిదట్టిపొరవెంట మొల నమర్చి
పదను దప్పక లోహపాషాణముల బట్టు చిత్రికవల్లు డాచేత బూని
నిగనిగని కెంపేముక్కును నీలినయన- కాంతులును బచ్చరెక్కలకైపుగల్గు
కృతకకీరంబు పలకేల నతిశయిల్ల- వచ్చె వడ్రింగియొకరుభూవరునికడకు.
[కకుత్స్థ. 2-23]

ఆ మాయచిలుక 'ఏద్దాలు' చేసింది. ఆ వడ్రింగి చక్కని గుర్రాలతో, హేషతో ఉన్న దివ్యరథాన్ని రప్పించి రాజుకు ప్రదర్శించాడు. ఈ వడ్రింగి మారు వేషంలో ఉన్న దేవశిల్పే. ఒక పనిమీద వచ్చాడు. ఇక్ష్వాకు ఈ రథాన్నెక్కి ఆకాశసంచారం చేయడం దేవతలు వాంఛించారు. తేరిచ్చి దేవశిల్పి సెలవు తీసుకొన్నాడు. తన పెద్ద కొడుకు రథం నడుపుతూ ఉండగా ఇక్ష్వాకు గగనసంచారం చేశాడు. బండి తోలడం కూడా ఒక అర్టు. సుకుమారుడు ఇలా అనుకొన్నాడు:

ఒక వేల్పుతో మాటలకు నిల్పవలసిన బగ్గముల్ గదియంగ బట్టుకున్న
గాలి ఏంతలు చూడదలపుగల్గిన చోట నెప్పుడప్పటివాగె త్రిప్పుకున్న
ముంచిపోవు విమానములు కూడగోరిన గేలెత్తి ధేయని తోలకున్న
జగదంతరప్రజాసమ్మర్దపథముల హాధిరాయని వేగ మాగకున్న
మసలు గేడించు దిరుగు సమ్మతిగ నరుగు
రథిక హృదయం బెరింగి యారాగురాలు
నొగల నొక్కండలంకార మగుటకాక
యేను సారథి నని వాని బూననేల? [కకుత్స్థ. 2-42]

ఈ రథం ఆకాశంలో పోతూ ఉండగా కొత్త ఎలమితో నారదుడు ఆ దారంట వస్తున్నాడు. ఆ దేవమౌనికి ఇక్ష్వాకు నమస్కరించాడు. రథం ఆపి ఎక్కించుకొన్నాడు. వీణను అందిపుచ్చుకొన్నాడు. "ఏమి స్వామి. వీణ ఇలా ఉంది? దుమ్మయినా దులపలేదు. తీగెలు ఊడిఉన్నాయి. తమ కండ్లు బడలికను సూచిస్తున్నాయి" అని ఇక్ష్వాకు అడిగాడు. "కలహాలు లేక కళ్లు

కాయలు కాచాయి" అని నారదుడు చెప్పాడు. జగడాలు చూడ్డంకోసం ఆ రథంలో బైతాయించాడు. ఎన్నో వింతలూ విడ్డూరాలు జరిగాయి. తన వంశం వాళ్లే అయినా ఇక్ష్వాకునూ, అతని కొడుకు వికుక్షిని చూసి కరుణించి సూర్య భగవానుడు వికుక్షికడుపులో తన అంశను దాచాడు. ఉత్తరోత్తరా ఇతని కడుపున ఒక కాయ కాయడానికి విత్తు దాచాడు. రథం సాగుతూఉండగా ఆకాశంలో ఒక కాసారం ఏర్పడింది. ఎక్కడలేని పక్షులూ వచ్చి వాలాయి. అది చెరువూ కాదు; అవి పక్షులూ కావు. కాసారం ఒక రాక్షసుడు; పిట్టలు అతని అనుచరులు. తండ్రికొడుకులు యుద్ధం చేసి వాళ్ళను ఓడించారు. రథంలో నారదుడు ఇది తీరుబాటుగా చూశాడు.

తన తండ్రితో పాటు యుద్ధాలలో పాల్గొన్న మట్ల అనంతరాజా ఆ యుద్ధాన్ని ఇలా వర్ణించాడు.

జనకుండు దుమికి కచుని గీటడంచిన దనయుండువృథురోముతలయదల్చె
గురుడు ఖేక గ్రీవు కుత్తుక దునిమిన నురుడు రోహితుని జీవితము గొనియె
దండ్రి యధ్వరవిఘాతకు బారిసమరిన గొడుకు శంఖనఖాఖ్యగోలుమనగె
నయ్యె రాజీవబాహాసురు బొలిగొన్న బిడ్డండు కునఖుని బిలుకుమార్చె
దివిజరాజాది దిక్పాలదేవతాక
విశిఖముల నిట్లు దై తేయవిశసనంబు
సలిపి రిక్ష్వాకుసుకుమారులలయకెలమి
గొంతవడి వంతువడి మరుత్కోటివొగడ. [కకుత్స్థ. 2118]

తన తండ్రితో కలిసి తానెలా యుద్ధం చేశాడో అలాగే మట్ల అనంతరాజాతో కలిసి అతని కొడుకు తిరువెంగళరాజుకూడా యుద్ధాలలో పాల్గొన్నాడు. ఈ కకుత్స్థవిజయాన్ని వ్రాస్తున్నప్పుడు అనంతరాజుకు తన జీవితంలోని ఈ ఘట్టాలు జ్ఞాపకం వచ్చాయి కాబోలు. తండ్రికొడుకుల ఉమ్మడియుద్ధాన్ని వర్ణించాడు. ఈ ఆకాశసమరం జరుగుతూ ఉండగా నారదుడు ఒకపక్కనుంచి పాతకథలు చెప్పసాగాడు. 'కొలువో ఇది రణమో ఇష్టాగోష్ఠి కథకుంతల సూపె' అని మెచ్చుకొన్నాడు. గగనకాసారకథను, ఆ రాక్షసుని జననవేళ, వాడి కాపేరు అన్వర్థమని సరస్వతి పలకడం మొదలైనవి నారదుడు చెప్పాడు. ఈయుద్ధం ముగిశాక తండ్రికొడుకులు దేవముని లోకాలన్నీ తిరిగాడు.

చివరకు నారదుడు కథనం చేశాక కర్పూరతిలక కథకూడా ఇక్ష్వాకు విన్నాడు. ఆమె విరహాన్ని తెలుసుకొన్నాడు. ఆమెను అనుగ్రహించాడ ఇక్ష్వాకురాకడలు ఒక తెల్ల తుమ్మెద నాయికకు చెప్పింది.

చెప్పిన తేటి గాంచి ముని చెయ్వి మనోజునకు న్నహాయ మీ
యప్పచి కొండపుట్టి సకియా యిక నోకదుమన్న యన్ను లం
దెప్పిరి చూచె నప్పుడొక తీరున నున్న విరాళి బాల యీ
తిప్పుల నన్ను బెట్ట దిక దెచ్చు విభున్మరుడంచు వేడుకన్. [కకుత్స్థ. 3-144]

ఇక్ష్వాకు తన పెద్దభార్య అనుమతి తీసుకొని ఈ కొత్తపిల్లను పెళ్లాడాడు (3-148). ఈ వివరం కవి వ్రాయడానికి కారణముంది. మల్ల అనంతరాజు తన తండ్రికి నాలుగోభార్యకొడుకు. బహుశా తనకు తెలియని ఏదో మానసిక మైన కాంప్లెక్సు ఈ మాట వ్రాయించి ఉంటుంది. ఇక్ష్వాకు పెళ్ళి చేసుకొని గృహప్రవేశం చేశాడు. లజ్జాభరం వదలి దంపతులు క్రీడించారు.

అధరాధరామృతం బాస్వాదనముసేయు మోహ మందగ జేసి ముద్దు బెట్టు
దరహాసమాననాంబరసీమ ఘటియించు మునివంట నొయ్యన మోవినొక్కు
నెడనెడ గిల్గంటు సడలిన ముడిగొల్పు జేలాంచలంబున జెమరు తుడుచు
నసదు లేబల్కుల గొసరి పేరున బిల్చుగను దోయి సౌఖ్యసంక్రమము దేల్పు
గుబ్బిగుబ్బల సెదనాట గౌగలించు
బారువములకు గళరవాభ్యాస మొసగు
జేరి కొనగోట మక్కువ జెక్కు నొక్కు
యువతిసురతంబు జల్పు నయ్యుత్పలాక్షి. [కకుత్స్థ. 4-18]

ఈ పద్యంలోని 'పారువములకు గళరవాలు నేర్పడం' అనే మాట పింగళి సూరపరాజుగారి ప్రభావమే కళాపూర్ణోదయంలో సరస్వతిమణితాన్ని చిలుక నేర్చుకొంటుంది. దానినే అనంతరాజు ఇలా ప్రతిధ్వనింపజేశాడు. ఈకకుత్స్థవిజయంలో కథ చెప్పే తీరంతా కళాపూర్ణోదయానికి అను సరణమే. ఎటొచ్చి అక్కడి కథలో శృంగారముండి రక్తి కట్టింది. ఇక్కడి కథలో వీరరసమే ముందుకు వచ్చింది. కళాపూర్ణోదయం పుట్టాక నారదునికి తెలుగుకావ్యాలలో గిరాకీ హెచ్చింది. అయితే కళాపూర్ణోదయంలో అతడు ఒకలోకంలోని కథకు సూత్రధారి. ఈ కకుత్స్థవిజయంలో ఉత్తకథకుడే.

అప్పటికే నూరుగురు బిడ్డలను కన్న ఇక్ష్వాకుని 'భావభవబ్రహ్మానుభవావిష్కృతహృదయుణ్ణి' చేశాక మల్లఅనంతరాజు తాను వ్రాస్తున్నది కకుత్స్థ విజయమనీ, ఇంకా కథానాయకుడు జన్మించలేదని గుర్తుచేసుకొన్నట్టుంది. ఇక్ష్వాకుచేత పెద్దకొడుక్కు పట్టం కట్టించాడు. ఆసుకుమారుడికి కకుత్స్థుడు పుట్టాడని చెప్పాడు. ఆ కుర్రాడు పెరిగి వీరుడయ్యాడని చెప్పాడు. కకుత్స్థుడు వేటాడి రాక్షస సంహారంలో తన ప్రజ్ఞను చూపాడు. ఆ నేర్పు వేయికళ్లు పెట్టుకొని చూడాలని బోయరా జన్నాడు. 'నేను అంతే చేశా'నని ఆ మాటలో ఇంద్రుడు ప్రవేశించాడు. తాను వాహనమై కకుత్స్థునిచే దీపకేతుణ్ణి సంహరింపజేశాడు.

చెప్పే తీరు ఎంత బాగున్నా, చెప్పిన కథలో పసలేకపోవడంచేత ఈ కావ్యం అంత రాణించదు. అయితే కొన్ని విషయాలలో కకుత్స్థవిజయం సాహిత్య చరిత్రలో ఒక ఫర్లాంగురాయి. మన యక్షగానాలలో కొరవంజిపాత్ర కనబడుతుంది గాని ప్రబంధాలలో అది అరుదు. మల్ల అనంతరాజు ప్రత్యేకించి కొరవంజిని ఈ కావ్యాలలో కర్పూర తిలక ప్రణయఘట్టంలో పేర్కొన్నాడు.

> **కుంచియదోయి మూపులకు గోవులకు న్నెరి చూపకోటికో**
> **డంచు లలంకరింప గురుతైన కిరీటము వెట్టి ఇక్కటీ**
> **సంచున కబ్జగంధి జలజాతసుగంధిమణీమయక్రియ**
> **ల్గాంచిన బుట్ట బుట్టె దెరుక ల్నెరపెం గొరవంజి యాటలన్.**

[కకుత్ స్థ. 3-86]

ఈ 'చెలువ కొరవంజియెరుకచే' చిన్న బోయిందట (3-86). మన ప్రబంధాలలో కొరవంజిని పేర్కొనడం ఇది తొలిసారి. కకుత్స్థవిజయం క్రి.శ. 1598 తరువాత, 1600కి పూర్వం వ్రాసినది కావడంవల్ల పదహారో శతాబ్దపు అంతంలో కొరవంజులు తెలుగుదేశంలో ఉన్నాయని చెప్పవచ్చు. ఈ కావ్యంలో మల్ల అనంతరాజు కొన్ని విశేషప్రయోగాలు చేశాడు. ముప్ఫయి మంది అని చెప్పడానికి 'ముప్పండ్రు' అనే మాట యతి స్థానంలో వాడాడు. "అప్పని ద్వీపధ్వజు డెవ్వ డాప్తులుగ ముప్పండ్రెవ్వరెచ్చో గనుం-గొనగల్గెన్" (4-138). ఇతనిప్రయోగాలు ఇప్పుడిప్పుడే నిఘంటువులకు ఎక్కుతున్నాయి.[5]

---

5. శబ్దరత్నాకరం : 'సవరణలు - వివరణల'తో ప్రచురించిన అనుబంధంలో నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు కకుత్స్థవిజయంలోని ప్రయోగాలు స్వీకరించారు

అనంతరాజు విశేషపదప్రయోగాలనే కాక అపురూపమైన వృత్తాలను కూడా ముద్రాలంకారాలతో వాడాడు. కొన్ని ఇప్పటిదాకా మరే పుస్తకాలలోనూ ఎవరూ వాడనివే. ముద్రాలంకారాల వివరాలు ఇవి:

కవిరాజ విరాజితం	3-54	మధుర గతిరగడ	2-222
తరళ	3-57, 4-139	మానిని	3-137, 5-13
త్వరితపదగతి వృత్తం	5-15	మాలిని	3-130
పణవవృత్తం	5-146	రథోద్ధతవృత్తం	5-147
పద్మనాభవృత్తం	3-31	వనమయూరం	1-217
ప్రహరణకలిక	5-104	సుగంధి	4-179
బంధురవృత్తం	5-25		

ఈ విశేషవృత్తాలన్నీ అప్పకవీయంలో కనబడతాయి. అయితే కొన్నింటికి నామాంతరాలు కూడా ఉన్నాయి. మట్ల అనంతరాజు ముద్రాలంకారాలను వాడడంవల్ల పదహారోశతాబ్దం చివరిరోజులలో ఏ పేర్లు ఈ వృత్తాలకు ఎక్కువ ప్రచారంలో ఉండేవో తెలుస్తుంది. పై విశేషవృత్తాలలో వేరే పేరులున్న వృత్తాల వివరాలు చూడండి:

1. త్వరితపదగతి: (పాలాశదలము) 17 వఛందంలో 32768 వ వృత్తం
2. రథోద్ధతము : (వరాంతిక) 11 వ చంధంలో 699 వ వృత్తం
3. సుగంధి : (శాలిని, చామర, ప్రశాంతి) 15 వ ఛందంలో 10923 వవృత్తం

మట్ల అనంతరాజు చేసిన వ్యాకరణప్రయోగాలపై కూడా పరిశోధన చాలా అవసరం. "ఈకవికి సంస్కృతభాషయందలి పాండిత్యము మిక్కుటమైనదని కొన్ని ప్రయోగములవలన తెలియవచ్చుచున్నది మాటలు కూర్పుటలో గూడ నీతడు మిక్కలి తెలివిగలవాడు " అని ఇతని గ్రంథాన్ని ప్రకటించిన సరస్వతీపత్రికాధిపతులు చెప్పిన మాట నిజం.[6] తెలివితేటల గురించి మట్ల అనంతరాజుకుకూడ కొన్ని అభిప్రాయాలున్నాయి. మామూలు దృష్టికన్నా జ్ఞానదృష్టి ఎక్కువని ఇలా చెప్పాడు :

6. కకుత్స్థవిజయం – మొదటికూర్పు (1904) పీఠిక - కొ. రా వేం. కృష్ణారావుగారు.

దర్పణంబు లేక తన మోము గవరాదు
దానవైన వెన్ను గావరాదు
కన్నులొప్ప వెంత గనవేవు జెప్పుడా
మెరుక చూవ కాంచు నెల్లయవియు. [కకుత ష్ఠ. 1-199]

మట్ల అనంతరాజుగ్రంథం ఆంధ్రసాహిత్యంవల్ల మన ఎరుకచూపును మరికొంత స్పష్టపరుస్తుంది.

29

కవి చౌడప్ప

ఎండలో ఎండనివాడూ, వానలో తడవనివాడూ లేనట్టే తన నీతి వినని వాడుకూడా లోకంలో లేడని సగర్వంగా చెప్పుకొన్న కవి కుందవరపు చౌడప్ప. ఇతని కందాలలో కనీసం ఒకటిరెండైనా నోటికిరాని సాహితీపరుడు ఉండడు. చౌడప్ప తాను నీతిపద్యాల రచయిత ననే ఎక్కువగా చెప్పుకొన్నా బూతుకవిగానే అతనికి ఎక్కడలేని పేరూ వచ్చింది. నిజానికి మన తెలుగు సాహిత్యంలో అసలుసిసలు తొలి బూతుకవి అనే పేరుకునోచుకొన్న వాడు చౌడప్ప. అయితే ఇతనికి బూతంటే భయమేంలేదు. అందరూ ఎప్పుడో అప్పుడు బహుశా తెలుగుదేశపు నడివీధుల్లో అప్పుడప్పుడు బాహాటంగా వినబడే రెండక్షరాల క్రియాపదాన్నీ, బహుశా అతని ఉద్దేశంలో ఉత్తమాంగాల నామవాచకాలనూ పద్యాలలో వాడడానికి వెనుదీయడు. మానవజీవితంలో బూతు సహజమని అతని ఉద్దేశం. ఇతడు తన శతకంలో ఇలా ప్రశ్నించాడు:

బూతని నగుదురు తమతమ - తాతలు ముత్తాత మొదలు తరతరములవా
రేతీరున జన్మించిరొ - ఖ్యాతిగ మరి? కుందవరపు కవి చౌడప్పా!

బూతును ఇంత సమర్థించినా, చౌడప్ప, బూతుకోసం బూతు చెప్పలేదు. అతని కాలంలో " పది నీతులు పది బూతులు - పది శృంగారములు గల్గు పద్యములు సభం-జదివినవాడే యధికుడు." నీతిమాటకేం, కొద్దిగా బూతాడకపోతే దొరకు సభలో నవ్వుపుట్టదట.

నీతుల కేమి యొకించుక - బూతాడక దొరకు నవ్వు పుట్టదు ధరలో
నీతులు బూతులు లోక - ఖ్యాతులురా కుందవరపు కవిచౌడప్పా !

చౌడప్ప నవ్వు పుట్టించడానికి ప్రియత్నించిన దొర మట్ల అనంతరాజు, ఇతడు కకుత్స్థవిజయం వ్రాసిన ప్రభువే. ఇతనిగురించి ఇంతకు ముందు మనం చెప్పుకొన్నాం. ఈ అనంతరాజుగారి సభలో ఘంటన చౌడన్న లనే హాస్యగాళ్లున్నారు. వాళ్ళలో రెండవవాడే కవి చౌడప్ప. ఈ హాస్యగాళ్ళ గురించి ఈ క్రింది పద్యం వినవస్తుంది.

అన్నిట మంచివారు విమలాత్ములు హాస్య కళాధురంధరుల్
సన్నుతనీతిపాలకులు జాణలు నైపుణు లెవ్వరంటిరా
పన్నుగ మట్లనంతనరపాలుని గొల్చి మహానుభావులై
వన్నెకు నెక్కి నట్టి గుణవంతులు ఘంటనచౌడగాండ్లురా!

చౌడప్పతో పాటు అనంతరాజుగారి కొలువులో హాస్యకళాదురంధరుడుగా పేరుపడ్డ ఘంటన ఎవరో తెలియదు. చౌడప్ప మాత్రం చాలా ప్రసిద్ధుడై, ధరణీనాయకకోటిని తన కవిత్వప్రౌఢితో మెప్పించిన సరసాగ్రేసర చక్రవర్తి అయ్యాడు. ఈ సంగతులను ఈ క్రింది పద్యం విశదం చేస్తుంది:

కరుణాసాగర హాస్యనాయక తపోగాంగేయ గోపాల త్వ
చ్చరణాంభోరుహభృంగ కుందవరవంశ గ్రామణీ ధీమణీ!
ధరణీనాయకకోటి నెప్పుడు కవిత్వప్రౌఢి మెప్పించగా
సరసాగ్రేసరచక్రవర్తివి గదా చౌడా జగన్మోహనా!

చౌడప్ప మెప్పించిన ధరణీనాయకకోటిలో తంజావూరి రఘునాథ నాయకరయ్యగారు ఒకరు. అయితే వారి సభలో చౌడప్ప కొంచెం ఒళ్ళు దగ్గర పెట్టుకొని నవ్వు పుట్టించడానికి ప్రియత్నించినట్టుంది. దానికి ఈ క్రింది పద్యం సాక్షి.

నేరుతు నని మాట్లాడగ - వారిజభవునంతవాని వశమా తంజా
వూరి రఘునాథనాయని - గా రెరుగగ గుందవరపు కవి చౌడప్పా!

రఘునాథనాయకరయ్యగారు చాలా విషయాలలో దిట్ట. గొప్ప విద్వాంసులకే గురువులు. సంగీతసాహిత్యాలలో పండిపోయినవారు. చౌడప్ప

కూడా గాన విద్యాప్రవీణుడు. అయితే తన గానవిద్యగురించి చౌడప్ప నేర్చినట్లు వారి ముందు మాట్లాడి ఉండడు. తన శతకంలో కూడా అక్కడక్కడే గానం గురించి చెప్పాడు.

అంభోజాక్షులలోపల – రంభయె కదు వందగత్తె; రాగంబులలో
గాంభీర్యము గల రాగము – కాంభోజియె కుందవరపు కవి చౌడప్పా !

రఘునాథనాయకరయ్యగారు తమ వాల్మీకి చరిత్రలో రంభను ఆట సానిగా, ఊర్వశిని పాటపాడిగా ప్రస్తుతించారు. రంభ ఆడిన ఆటకు వాల్మీకి చలించకపోతే ఊర్వశి పాట పాడుతుంది. కొత్త రాగాలు సృష్టించిన నాయకరయ్య గారి దగ్గర కవిచౌడప్ప తన గానవిద్యను ప్రదర్శించాడోలేదోగాని తన గురించి చెప్పుకొన్న ఒక సీసపద్యపు చివరి ఎత్తుగీతిలో ప్రత్యేకం ఈ ప్రజ్ఞను పేర్కొన్నారు.

లోభికి పొద్దులో యని కేకవేస్తివా బ్రహ్మాండభాండంబు వగిలిపోవు
గట్టిగా నొకపారి లొట్టలు వేస్తివా కుంభకర్ణుడు మేలుకొనగవలయు
కూర్చుండి యొకపారి కూతలు వేస్తివా ధర రెండు వ్రక్కలై యురలితీరు
వెరగు లుబ్ధుని బట్టి విషయింపజోస్తివా వరుపవిందియము లేమరకపోరు
వనెదు గాంగేయకుందవరాన్వయాయ – హాస్యకవి జాణ గాన విద్యాప్రవీణ
వాగధీమణి పత్పుత్ర వయచరిత్ర – పకలసౌభాగ్యగుణధుర్య చౌడయార్య!

చౌడప్పకు లోభులంటే మంట; అసహ్యం. "తినజాలక, ఏ ధర్మము గనజాలక పరమలోభి కష్టడుగూర్చే ధన మెల్ల నేలపాలని కనుమప్పా!" అని హెచ్చరించాడు. చౌడప్ప ఇచ్చే వాడిపైననే పద్యం చెప్పాడు.

ఏమియ్యని దొరవద్యము – నామంబిడి చదువు బెల్ల నాలుకతీటా
రామకథా భారతమూ – కామింపగ కుందవరపు కవిచౌడప్పా!

నిజం చెప్పడంలో కవిచౌడప్ప మొగమాటపడడు. అతడి దృష్టిలో ఇచ్చే వాడే దేవుడు.

దేవుడు దేవుండనగా – దేవుం డాదివముమండి దిగివచ్చేనా?
ఈవిగల దొరయె దేవుడు – కావంగమ గుందవరపు కవిచౌడప్పా!

అయినవాళ్ళతో కలిపి హాయిగా తినడమే వైభవమని అతని నమ్మకం.

తనపతి యిరగా మనుమలు – తనయులు తలిదండ్రు లన్నదమ్ములు బంధుల్
దినదినమును భుజియించుట – ఘనవిభవము కుందవరపు కవి చౌడప్పా!

పండుగకు ఇతడు ఇచ్చిన నిర్వచనం కూడా గమనించదగ్గది.

పండుగ పండుగ యందురు – పండుగదిన మేది పయిమపదుచుల ప్రక్కా
పండిన దినమే పండుగ – ఖండితముగ కుందవరపు కవిచౌడప్పా!

'ఋణం కృత్వా ఘృతం పిబే'త్తన్న చార్వాక సూత్రాన్ని సైతం ప్రచారం చేస్తాడు.

అప్పయిన దీసి తినవలె – ఇప్పును పరికూడు, పయిమ భామా మణులన్
మెప్పించవగవలె, జలువలె – కప్పగవలె కుందవరపు కవిచౌడప్పా!

కడుపునిండా తినడమే కాదు, అప్పుడప్పుడు తాంబూలం వేసుకొనడం కూడా అవసరం. ఎప్పుడెప్పుడు వేసుకోవాలో ఇలా చెప్పాడు:

పరగడుపున సభలోపల – తరుణులయెడ భుక్తమైనతరి నొక విడెమున్
దొరకని నరునకు సౌఖ్యము – కరువప్పా కుందవరపు కవిచౌడప్పా!

తాంబూలంతో పాటు ఒకప్పుడు పొగాకుకూడా అవసరం అంటాడు. కొన్ని కొన్ని వెచ్చ వెచ్చని పదార్థాలుంటే చలి యేదీ అని ప్రశ్నిస్తాడు.

గుడిసెయు మంచము కుంపటి – విడియమును పొగాకుదమ్ము విడవాల్గని మేల్
పడతియు గల్గిన చలి యె – క్కడి దప్పా కుందవరపు కవి చౌడప్పా!

మొత్తం మీద చౌడప్ప చాలా చక్కని భౌతికవాది. తాను తింటాడు; ఇతరులు తినాలంటాడు; సుఖంగా ఉండాలంటాడు. ఇయ్యలేనివాళ్లు కనీసం ఇప్పించగలగాలంటాడు.

ఇయ్యా ఇప్పించంగల – యయ్యలకేగాని మీసమయ్యల కేలా?
రొయ్యకు లేవా బారెడు – కయ్యానికి కుందవరపు కవి చౌడప్పా!

"తగుపాటి కవులకియ్యని – మగముండల మూతి మీద మంగలి యేలా దిగగొరగడయ్యె మీసము" అని ప్రశ్నిస్తాడు. అతని కాలంలో మూతి

మీద మీసంతో పాటే రాజులు భుజం మీద జందెం కూడా ఒకటి ముఖ్యమనుకునే వారు. దానిని ఇలా విమర్శించాడు:

రాచతనానకు జందెపు – బోచటరా గురుతు? రిపుల బొరిగొనుటయు జే
జాచిన నిచ్చుట శరణన – గాచుట రా గుందవరపు కవిచౌడప్పా!

ఇతనికి జీవితానుభవం జాస్తి. ప్రపంచాన్ని కాచివడబోశాడు. ఇతని బూతు పద్యాలలో సైతం భాష మితిమీరినా భావం సూటిగా నిజాన్నే చెప్తుంది. దానిని కూడా కటువుగా కాక కమ్మగానే చెప్తాడు. తన కవిత్వాన్ని ఇలా పొగడు కొన్నాడు.

చొక్కంబైన సుధారసంపు ఘుటికల్ చోద్యంబు నీ కావ్యముల్
ముక్కంబోవని గోస్తనీఫలతతుల్ శుంభద్రసత్కావ్యముల్
నిక్కం బన్నిట జాణ రౌదువు భళీ! నీ కెప్పుడుం జెల్లు నీ
ధక్కా వాద్యపు పద్దు కుందవర చౌడా! శ్లోకవిందోత్తమా!

ఇతడు వృత్తాలు, సీసాలు ఎన్ని చెప్పాడో గాని శతకాన్ని మాత్రం కందాలలోనే చెప్పాడు. తిక్కనగారి తరువాత కందపద్యానికి తనే ఘనుడని లోకం మెచ్చుకొంటుందని ఆత్మస్తుతి చాలా నమ్మకంతో చేసుకొన్నాడు. ఈ శతకాన్నే కాక ఒక నిఘంటువుకూడా ఇతడు వ్రాసిన ట్టుంది. 'చౌడప్పసీసాలు' అని ఒక శుద్ధాంధ్రనిఘంటువులోని 30 పద్యాలు దొరికాయి.[1] ఇవి శతకం వ్రాసిన చౌడప్పే చెప్పాడో, లేక ఇంకెవరు చెప్పారో! బహుశా వీటిని 'చౌడప్ప' రచించాడేమో ! ఈసీసాల వ్రాత ప్రతి చివర "చోడప్ప సీసములు సంపూర్ణముగా కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్య వ్రాసెను." అని ఉంది. తాను హాస్యగాణ్ణనే చెప్పుకొన్నాడు. ఇతని పద్యాలు "గ్రామీణులకు హృదయరంజకములుగా నుండును గాని పండితజనపఠనయోగ్యములని చెప్పుటకు వీలులేదు" అని కొందరు భావిస్తారు.[2] "లోకోత్తరమైన చిన్న చిన్న పద్యములను గోరు ముద్దలతో బెట్టి కవ్వించుచు మ్రింగజేయు కవిశక్తి వర్ణనాతీతము. ఇంత గుణము కలచోట నించుక దోషమన్నది క్షంతవ్యము" అని మరికొందరు భావిస్తున్నారు.[3]

1. శతకకవుల చరిత్రము – వంగూరి సుబ్బారావుగారు, పుట 221.
2. శతకవాఙ్మయసర్వస్వము – వేదము వెంకటకృష్ణ శర్మగారు, పుట 113.
3. శతకకవుల చరిత్ర, పుట 216.

చౌడప్ప మాత్రం తానెప్పుడూ నీతి తప్పనని రొమ్ము విరుచుకొని ఇలా చెప్తాడు:

శరనిధి మేరదప్పినను శంకరు డిచ్చు వరంబు దప్పినన్
సురగురు నీతి దప్పినను సూర్యుడు చంద్రుడు త్రోవదప్పినన్
పరుసతనాన రాఘవుని బాణముదప్పిన హాస్యకాండ్రలో
సరసుడు జాణ కుందవరచౌడుని పద్యము నీతి తప్పునే?

ఇంతటి ఆత్మవిశ్వాసం లేనివాడు కవి కాలేడు.

చౌడప్ప పద్యం రోరామబాణమే!

30

తరిగొప్పుల మల్లన

ఇద్దరు అసాధారణ ప్రజ్ఞావంతులు ఒకే తరంలో రెండు విభిన్నమైన బాణీలను కొత్తగా ప్రవేశపెట్టి సాహిత్యంలో చెరగని ముద్రలు వేసినప్పుడు ప్రథమేతర శ్రేణి రచయితకు ఏ ప్రతిభావంతుణ్ణి అనుసరించాలన్న సమస్య కలుగుతుంది. పదహారో శతాబ్దపు చివరి రోజులలో ఇటువంటి పరిస్థితి చాలా ప్రస్ఫుటంగా ఏర్పడింది. కళాపూర్ణోదయం సృష్టించి పింగళి సూరవ రాజుగారు ఒక నవ్యరీతికి నాంది పలికారు. వసుచరిత్ర రచించి భట్టుమూర్తి ఒక బాణీకి బోణీ చేశాడు. కొత్త కథ కల్పించి, గమ్మత్తుగా నడి పించి మెత్తగా వినిపించడం అనే పద్ధతి సూరవరాజుగారిది. చిన్న మెత్తు పాత కథను తీసుకొని చింతాకుపతకంలాంటి కావ్యాన్ని నగిషీలు చెక్కి అడుగడుగునా తన పాండిత్యాన్ని జిగేలుమనిపించడం భట్టుమూర్తి తత్వం. పాత్రస్వభావాల రాగప్రస్తారం చేసి కథను ఆలపించడం సూరవరాజుగారి ఆయువుపట్టు. ఎక్కడికక్కడ యమకాల గమకాలు పలికిస్తూ అను ప్రాసల, చిట్టస్వరాలు కల్పిస్తూ శ్లేషల తానం వాయిస్తూ కచేరీ చేయడం భట్టుమూర్తి స్వభావం. అయితే ఇద్దరూ పాఠకులను ముగ్ధుల్ని చేయగలరు. ఇద్దరూ సమకాలిక కవులపైన ప్రగాఢమైన ప్రభావాన్ని ప్రసరించినవాళ్లే.

ఈ రెండు ధోరణులనూ హర్షించి, అధ్యయనం చేసి, సుగుణాలను వంటపట్టించుకొని సమన్వయ శిల్పంలో సాహిత్యాన్ని సృష్టించడానికి ఎవరికైనా కొంతకాలం పడుతుంది. ఈ ఇద్దరు మేధావంతుల సమకాలికులు మాత్రం తమ రచనలలో ఒకచోట ఒకరిని, ఇంకొకచోట ఇంకొకరిని అనుసరించడం

ప్రస్ఫుటంగా కనబడుతుంది. ఈ పరిస్థితిని ప్రతిఫలించే దర్పణం చంద్రభాను చరిత్ర అనే కావ్యం. దీనిని తరిగొప్పుల మల్లన రచించాడు.

కర్నూలుజిల్లా నందికొట్కూరు తాలూకాలో తరిగొప్పుల అనే గ్రామం ఉంది.[1] ఆ ఊళ్ళో శ్రీవిద్యోపాసకుల కుటుంబంలో నరసన్న గారనే విద్యావంతు డున్నాడు. ఆయనకు అప్పయ్య, దత్తన, మల్లన అనే ముగ్గురు కుమారులున్నారు. వీళ్ళలో రెండవ వాడు వ్రాయసం. "రాజాధిరాజ రాజ పరమేశ సకలకర్ణాటకాంధ్రరాజధౌరేయ తిరుమల రాయతనయ చంద్రుడగు వేంకటపతిక్షితీంద్రమణికి ఈ దత్తన్న అనుపమకార్యకర్త." ఇతని వ్రాతలు ద్వీపాంతర నృపులను సైతం ఆకర్షించేవి. తరి గొప్పుల వాళ్ళ ఇంటినిండా బహుదేశవస్తువులు పడి ఉండేవి. అన్నగారిలాగే మల్లన్న కూడా వేంకటపతిరాయలవద్ద వ్రాయసం. ఇతనికి గండభేరుండ బిరుదు ఉండేది. ఇతడు ఆశు, విస్తర, చిత్ర, మధుర కవిత్వాలను చెప్పగలడు. తను చెప్పే విస్తర రచనలు సూరిహృదయాలను, ఆశువులు రసజ్ఞులను యమకాదిచిత్రాలు మాన్యసత్కవులను, మధురకవితలు ప్రాజ్ఞులను మెప్పిస్తాయని మల్లన ఇలా చెప్పుకొన్నాడు.[2]

> వరగంధచర్చిక ల్వాగ్విస్తరముచర్చికలు సూరిహృదయభాగముల గూర్చు
> గర్పూరమయవీటికవనాళువదధాటికలు రసజ్ఞసుహృన్ముఖముల శేర్చు
> నతిచిత్రనేత్రముల్ యమకాదిచిత్రముల్మాన్యసత్కవిజనాత్మల ఘటించు
> మహితసువర్ణము ల్మధురసందర్భవర్ణములు ప్రాజ్ఞమహాశయముల నించు
> గండభేరుండబిరుదవిఖ్యాతమతికి
> రాయసము మల్లనికి గవిరాయనికివి
> మహిని గవిమానులును మంత్రిమాత్రులును స
> మానమే యన వెలసిన మానఘనుడ. [చంద్రభాను. 1-44]

అసమానమైన ఈ కవిరాయడు వెంకటపతిరాయల సభాసదుల తలలో నాలుకలాగా ఉండేవాడు. ఇతనికి చాలా పలుకుబడి ఉండేదని ఈ క్రింది పద్యం వల్ల తెలుస్తుంది:

1. కృష్ణాజిల్లాలో బందరు - బెజవాడలమధ్య కూడా ఒక తరి గొప్పుల ఉంది.
2. సీసంలోని నాలుగవ పాదంలో 'మధురసద్బంధవర్ణములు' అనే పాఠం కవి ఉద్దేశించాడనిపిస్తుంది. ఆశు, విస్తర, చిత్ర, బంధకవిత్వాలు ప్రసిద్ధాలు.

నా కుపకర్త నాకు జెలి నాకు సహాయుడు నాకు బ్రో పిల
న్నాకు బహుప్రదుండని మనంబున వేంకటరాట్ప్రభాజనా
నీకము సంస్మరింప మహనీయగుణోన్నతి గన్న యుత్తమ
శ్లోకుడ మల్ల నా హ్వయుడ సుతు మత్కృతి నాథు నెన్నెదన్

[చంద్రభాను. 1-45]

మల్లన ఎన్నుకొన్న కృతినాథుడు దత్తాత్రేయుడు, ఆదేవుడు తరిగొప్పుల వాళ్ళ కులదైవం. అందుకే నరసన్న గారు తన రెండో కొడుక్కు దత్తన్న అనే పేరు పెట్టారు. పితృసన్నిభుడు, హితదేశికుడు అయిన దత్తన్నగారిమాటను పాటించి మల్లన తన కావ్యాన్ని ఇలవేల్పుకు అంకితమిచ్చాడు. ఈ కావ్యాన్ని సత్కవిప్రకరాల కర్ణాలకు సుధాపరిపూరణక్రియాభవ్యంగా వ్రాయాలని మల్లన తలచాడు.

26 పద్యాలలో విపులంగా వర్ణించదగిన వైభవంతో ద్వారకానగరం విరాజిల్లుతూ ఉండేది. శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడు పాలించే ఆ రోజుల్లో కూడా గవనిసందులలో జొరబడేవాళ్ళకు రక్షకవర్గంవాళ్లు సిక్కాగుర్తులు వేసేవాళ్ళట.

సారెకుసారెకున్ గవనిసందుల నప్పురిసొచ్చి యేగువా
డై రజనీకళత్రుడు తదగ్రతల స్థితరక్షివర్గముం
జేరి మెయిన్ సికాగురుతు చేకొనబోలును గాక యున్నచో
జేరిన వెన్నవంటి శశిబింబమున న్నెరకందు దోచునే? [చంద్రభాను. 1-63]

మేటికిరీటిపచ్చ రామశిగలతో మెరసిపోయే ద్వారకను పాలించే కృష్ణ మూర్తికి అందరికీ తెలిసినవిధంగా ఎనముండుగురు దేవేరులు. అందులో పెద్దభార్యకు ముందుగా బిడ్డ పుట్టాడు. తన కన్నా ముందుగా సవతికడుపు పండినందుకు సత్యభామకడుపు మండింది. భర్త తన మందిరానికి వచ్చాక పూర్వంలాగా కాలదన్నక 'చిన్న దొక్క మనవి గలదు. ఆలకించ'మని 'రెప్ప తుదలన్ నునుసిగ్గు దొలంక' భర్తను చూసింది. అతడు ముద్దుభార్యముచ్చట ఏమిటో తెలుసుకొని కనికరించాడు. పుట్టిన బిడ్డకు చంద్రి భాను.డనే పేరు పెట్టారు. చంద్రభానుడు చంద్రునిలాగా ప్రవర్ధమానమవుతూ, భానునిలాగా వెలుగుతున్నాడు.

దబ్బులు పట్టుకొన్న కంచుకులు 'సముఖా' అని హెచ్చరించి పేరుపేరున వక్కాణించగా ప్రవేశించిన రాజన్యులు సేవించుకొంటున్న జగాహజారంలో ఒకనాడు కృష్ణుడు కొలువున్నాడు. అక్కడకు దివినుండి ఉట్టిపడ్డట్లు నారదుడు వచ్చాడు. 'సవసవగా నేర్చినపాటియొక్క గీతము వినిపించెద' అని వీణ మీటి పాడాడు. కృష్ణుడు మెచ్చుకొన్నాడు. "మునీంద్రా. కొన్నాళ్ళ పాటు మా ద్వారకలో ఉండి మా అబ్బాయిలకు సంగీతం చెప్పండి" అని కోరాడు. మౌని అంగీకరించాడు.

కళాపూర్ణోదయంలో పింగళి సూరపరాజుగారు నారదునికే కృష్ణునిచేతా, ఆయనభార్యలచేతా సంగీతపాఠాలు చెప్పించారు. ఈ కావ్యంలో ఆ బాకీ చెల్లుపెట్టడానికి కాబోలు తరిగొప్పుల మల్లన శ్రీకృష్ణుని పుత్రులకు నారదునిచేత చదువుచెప్పించాడు. అయితే ఆ గయ్యాళి తపసి పక్షపాతం చూపించాడు. చంద్రభానునికి సరిగ్గా చెప్పలేదు. పాపం, సత్యభామగారి అబ్బాయి చదువు చెప్పమంటే నారదుడు ఇలా ప్రవర్తించాడు :

> పారెలు వెళికిన జక్కజేయు మటన్న నిదెవత్తు నిలుమని నదికి నేగు;
> దంత్రులాడినవితగ గట్టియిమ్మన్న జపవేళ యనుచు నిశ్చలత నొందు;
> శ్రుతలెల్ల దిగ్గినచో గూర్చియిమ్మన్న దేవపూజావిధి దీర్చెదనను;
> నాలాపరక్తికి మేళవింపుమటన్న ధ్యానవేళ యొకింత తాళు మనును;
> మరియు నేమాట యడిగిన మమత లేక – చెంగి చెంగి చరించు నా చేష్టలెల్ల
> మానివరు పక్షపాతంబుగా నెరింగి – చంద్రభానుడసూయావిచారుడగుచు.
>
> [చంద్రభాను. 1-135]

కలిగిన విచారాన్ని కప్పిపుచ్చుకొని మృదూక్తులతో ఆ చంద్రభానుడు "అయ్యా. నేనపకారినే? తెలపరాదా నాకు నా చందముల్?" అని ప్రార్థించి, చివరకు "సవతి బిడ్డల కిట్లు మత్సరము బెంచి చివ్వ యొనరింప నింత చేసితివిగాక" అని నారదుణ్ణి తిట్టాడు. అయన తెచ్చికోలు కోపంతో ఇలా అన్నాడు:

> తగునయ్యా! నను నిట్లు పల్కుటకు సత్యానందనా! నీవు ము
> న్నుగ నీ వీణియ మీటి యా శ్రుతుల సంధుల్గూర్చి యా శుద్ధసా

శగభేదంబు లెఱింగి యా పకలమేళా ప్రాప్తము ల్నేర్పి యుం
టిగదా పెక్కులు పల్కనేల? ఖళిరే! నీ శిష్యతల్ చేకురెగా!

[చంద్రభాను. 1-140]

అంతతో ఊరుకోక "రొమ్మున అమ్మి కట్టుకొని' షష్టిగడియలూ తిం
విద్యా లేకుండా నేర్పినా నీ దుర్బుద్ధి ఇలా ఉంది" అన్నాడు. చంద్రభానుడ
మరింక సహించలేకపోయాడు. " ఈయన కాకపోతే తుంబురుడు లేడా
అతని దగ్గర నేర్చుకొంటాను" అని నిశ్చయించాడు. సాత్యకి కొడుకుతో
కలిసి తుంబురుని కోసం బయలుదేరాడు. అంతలో ఎండాకాలం వచ్చింది
దానిని 16 పద్యాలలో కవి వర్ణించాడు. ఒక పద్యంలో బాటసారులను ఇలా
చిత్రించాడు:

చక్కెరచింతపం డొడిన సందిట నేలకి చద్ది మూళిపై
జెక్కిన కామగాతు వలచే జలకుండిక వీజనంబు వే
రొక్క కరంబునందు బదయుగ్మమునం బిగివాళ్లు గల్గిన
ద్దిక్కుల పథ్యగుల్పడలి త్రిమ్మరి రట్టి కడింది యెండలన్.

[చంద్రభాను. 1-161]

వేసవిలో వేటమంచిదని కాబోలు 'ఒక ఎరుకుపాళెగాడు' వచ్చి చంద
భానుణ్ణి వేటకు ఆహ్వానించాడు. ఆ వేటను మల్లన 50 పద్యాలతో
వర్ణించాడు. దానిని ముగించుకొన్నాక చంద్రభానుడు ఒక పూపొదదగ్గ
ముఖంగా ఉన్నాడు. అతని దగ్గరకు ఒక సిద్ధుడు వచ్చాడు. "తాము ఎక్క
నుండి ఎక్కడకు వెళ్తున్నారు?" అని చంద్రభానుడు అడిగాడు. " అని
పుణ్య క్షేత్రా లూ తిరిగి కుండిననగరానికి వెళ్లాను. అక్కడ సంగీతంలో
నారదుణ్ణి జయించిన తుంబురుడు కనబడితే కొన్నాళ్లుండి, ఇప్పుడు ఇలా
శ్రీరంగం సేవించుకొనడానికి పోతున్నాను" అని సిద్ధుడు చెప్పాడు. చంద్రభాను
నికి కుతూహలం కలిగింది. "తుంబురుడు అక్కడేం చేస్తున్నట్టు?" అ
ప్రశ్నించాడు. " ఆయన ఆ ఊరి రాజకుమార్తెకు సంగీతం చెప్తున్నాడు. ఆ
పిల్ల సామాన్యురాలు కాదు. శాపం వల్ల పుట్టిన దేవకాంత." అన్నాడు సిద్ధుడు
' ఆ శాపమేమిటో వివరించ' మన్నాడు చంద్రభానుడు. సిద్ధుడు చెప్పాడు
"భరద్వాజుని తపస్సు భంగం చేయడానికి ఇంద్రుడు చంద్రికళ అన

అప్సరసను పంపాడు. ఆమెఅందం 'చట్రాతిమీద వాన' అయింది. చివరకు ఆమె కీ శాపం వచ్చింది. " ఈ కథను సిద్ధుడు 108 గద్యపద్యాలలో విపులంగా చెప్పాడు. తన వల్ల శాపం వచ్చిన చంద్రికళకు మానవజన్మలో పాఠాలు చెప్పడానికి ఇంద్రుడు తుంబురుణ్ణి పంపాడు. అందువల్ల ఇప్పుడు అతడు కుండినపురంలో ఉన్నాడు.

సిద్ధుడు ఇలా అయాచితంగా వచ్చి తుంబురుని అడ్రెస్సు ఇవ్వడంవల్ల చంద్రభానుడు ఆ ఊరికే వెళదామని నిశ్చయించాడు. స్నేహితుడు విజయ లోలునితో కలిసి బయలు దేరాడు. దారిలో దుర్వాసుని శాపంవల్ల వీళ్లు విడిపోవలసివచ్చింది. విజయలోలుడు తిరుపతి యాత్ర చేశాడు. చంద్రభాను డు కుండిననగరం చేరాడు. తుంబురుని ద్వారా రాజకుమార్తెను చూశాడు. ఆమె చెలికత్తెలతో వనవిహారం, జలకేళి వగైరాలు చేసింది. ప్రబంధనాయికల చెలికత్తెలు ఎలా ఓలలాడుతారో మల్లన విపులంగా వర్ణించాడు:

కల్లోలమున నన్ను గదిసి యాదుటకు నో యుద్వేల కచజాల యోలయోల
నూటి గొమ్మూని నాపాటి వేయుటకు నో యుల్లోలకరనాళ యోలయోల
చేపట్టి నావెంట జేరివట్టుటకు నో యుద్దామకటిసీమ యోలయోల
దగలేక నా తోడ దడవుగుగ్రింకుటకునో యుజ్జృంభకుచకుంభ యోలయోల
యోయువిద యిందు రాకున్న నోలయోల
యోచెలియ యూరకుండిన నోలయోల
యోసకియ యెందుబోయిన నోలయోల
యనుచు నుద్దుల గూడి పోరాడి రవుడు. [చంద్రభాను. 4-35]

రాజకుమార్తె కుముదిని నాయకుణ్ణి చూశాక విరహబాధ పొందింది. చెలికత్తెను రాయబారం పంపింది. ప్రబంధలక్షణాలన్నీ, మినహాయింపులు లేకుండా, మల్లన పూరించాడు. అయితే అతని ప్రజ్ఞ వర్ణనలలో కనబడుతుంది. విడిపోయిన చాలాకాలానికి చంద్రభానుడు తన స్నేహితుణ్ణి కలుసుకొంటాడు. అప్పుడు విజయలోలుడు తాను చేసిన తిరుపతియాత్రను ఇలా వర్ణించాడు:

అనశనవ్రతముచే నతుల కార్శ్యంబున గనుపట్టు నోరిబిగములవారు
మ్రొక్కు దీర్చుటకునై మూక మూకలు గూడియే తెంచు తల మోపుటిండ్లవారు

ప్రాబముల్పిడికిట బట్టుక యిట్టట్టు దెమలని శిరసుకోడములవారు
దైహికాయాసంబు దలపక దొర్లుచునడతెంచు పొరలుదండములవారు
నామటామట మ్రొక్కు వారడుగునడుగు
దండములవారు మిగుల సందడి యొనర్ప
నడరి పన్నగసార్వభౌమాచలేంద్రు
గొలువ గోటాను కోట్లు పెన్గూట మరుగ.
ఏను వారలతో గూడి యెలమి దిగువ
తిరుపతికి నేగి యాళ్వారితీర్థవారి
దానములు సల్పి యుచిత కృత్యములు దీర్చి
సంతసంబున నప్పురాభ్యంతరమున. [చంద్రభాను.5-41,42

కావ్యాన్ని చాలా మట్టుకు సూరపరాజుగారి ప్రభావం లోనే వ్రాసి మల్లన చివరలో భట్టుమూర్తి ధోరణులు సైతం తాను వ్రాయగలనని ప్రకటిం డానికి ఇలా 'లలనా జనాపాంగ' బాణీలో తిరుపతిని వర్ణించాడు:

నాళికకాసారకేళీకలితసారనాళీకనక్షీరనాళికేర
మాలినమకరందధూళీనతమిళిందకేళీనవానందశాలికుంద
మేలాలతాదోలదోలాలసమరాళబాలాలఘుముదాలవాలసాల
మాలాపయుగనంగఖేలాపరవశాంగలీలాపరవిహంగజాలరంగ
మమరవరతనుకరతనునమితసుమిత–ముదితకలరవకులరవముఖరశిఖర
తిలకసురుచిరతరుచరగళితలలిత–మధురమధురసపాళి యాకుధరమాళి
[చంద్రభాను. 5-51]

ఈ ఒక్క పద్యంలోనే కాదు, మిగతా కొన్ని పద్యాలలో భట్టుమూర్తిబా కొట్టవచ్చినట్లు కనబడుతుంది. చూడండి:

వనితాజనతావినుతా–ననతామరసంబుమలచి నను నాచెలి భా
వినితాంతావనితాంతా–వన తాంతాపాంగ కోణవైఖరిగనుచు౯
[చంద్రభాను. 5-68]

ఇటువంటి పద్యాలలో వసుచరిత్రరచనాశైలి కనబడ్డా, మల్లన శ్లేషల కు కాక కథకుప్రాముఖ్యత మిస్తాడు. కర్రి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు మల్లన "పరకాఠిన్యమున కంతగా సహించువాడు కాడు." [3] ఈ చంద్రభాను

3. చంద్రభానుచరిత్ర (ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు ప్రచురణ 14, 1922) పీఠిక, పుట 9.

చరిత్రకూ, సురభిమాధవరాయలు వ్రాసిన చంద్రికాపరిణయానికీ పోలికలున్నాయని చెప్పి కర్రివారు చాలా విపులంగా వాటిని పొందుపరిచారు. సురభిమాధవరాయలు ఈ మల్లనకు సమీపకాలంలోని అర్వాచీనుడు. మల్లన పుస్తకాన్ని చూసి మాధవరాయలు అనుసరించాడని కర్రిసాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు నిరూపించారు. ఆ గ్రంథాల పోలికలు ఇవి:

చంద్రభాను చరిత్ర	చంద్రికాపరిణయం
1. నాయకుని పేరు చంద్రభానుడు	1. కథానాయకుడు సుచంద్రుడు
2. నాయికపేరు కుముదిని.	2. నాయిక చంద్రిక
3. ఈమె పూర్వజన్మలో చంద్రకళ అనే అప్సరస.	3. చంద్రిక కూడా పూర్వజన్మలో చిత్రలేఖ అనే అప్సరస.
4. చంద్రకళ భరద్వాజుని తపస్సు భగ్నం చేయబోయి శాపం పొందుతుంది	4. ఈమె వసంతుడనే ముని తపస్సు చెరపబోయి శాపంపొందుతుంది.
5. చంద్రభానుడు వేటలో సిద్ధుణ్ణి కలుసుకొని నాయికావృత్తాంతం వింటాడు	5. సుచంద్రుడు కూడా ఏదో పని మీద వెళుతూ దారిలో ఒక శాపగ్రస్తుడైన గంధర్వునివల్ల నాయిక సంగతి తెలుసుకొంటాడు.

ఈ కథలు మల్లన్నా, మాధవరాయలూ, స్వయంగా కల్పించుకొన్నవే. మల్లన తన కావ్యం 'నవీనతరసుధారసమధురతాబంధుర' మన్నాడు. 'విచిత్రానల్పచమత్క్రియానిబంధన' మన్నాడు. కిరీటిపచ్చలంటే ఇష్టపడే మల్లన కావ్యం ఆంధ్రసాహిత్యశిరోభూషణాలలోని రాయి కాకపోయినా ఉరోభూషణంలోని రవ్వ కాకపోదు.

31

బమ్మెరకవులు, పేరయలింగం

భాగవతాన్ని జగద్ధితంగా చెప్పిన బమ్మెరపోతరాజుగారి వంశంలో వారి తరువాత కూడా కవులు పుట్టారు. వాళ్లు చెప్పుకొన్న విషయాలవల్లనే పోత రాజుగారి జీవితంగురించి కొన్ని సంగతులు మనకు తెలిశాయి. పోతరాజు గారికుమారుని పేరు కేసన అనికొందరంటారు. కాదు. మల్లయ్య అని కొందరంటారు. పోతరాజుగారి వంశంలో వారి కొడుకో, మనవడో తెలియదుగాని ఒక మల్లయ్య ఉన్నాడు. ఆయనకొడుకుపేరుమాత్రం కేసన. ఇతడు చాలా గొప్ప పండితుడు. కృతులు చెప్పాడు. ఇతనికి ప్రౌఢసరస్వతి అనే బిరుదు ఉంది. ఈయనకు ఇద్దరు భార్యలు. ఒకామెపేరు అప్పలమ్మ; మరొక భార్య పేరు వీరమ్మ. ఈ సవతులిద్దరూ చెరో కొడుకును కన్నారు. వాళ్ళలో ఒకరిపేరు కేసకవి; మరొకరి పేరు మల్లకవి. ఈ సవతిబిడ్డలు చాలా సఖ్యంగా కలిసిమెలిసి కవిత్వం చెప్పారు.

బమ్మెరవారి వంశం తెలంగాణాలో పాలకుర్తికి దగ్గరలో నున్న బమ్మెర గ్రామంలో ఉండేవారు. అయితే కొన్నాళ్ళకు వాళ్లు గోదావరిజిల్లాలోని ఆచంటప్రాంతాలకు వచ్చారు. అజ్జరంగ్రామంలో వియ్యమందారు. ఆ చుట్టుపక్కల మోతుబరులైన పెనుమత్సవారి ఆశ్రయాన్ని సంపాదించారు. ఈ క్షత్రియుల పూర్వులుకూడా స్వయంగా కవిత్వం చెప్పారు. చాలా కృతులను అంకితం పుచ్చుకొన్నారు.[1] పెనుమత్స నారపరాజుగారు ఈ బమ్మెర కవులను పిలిపించి విష్ణుభజనానందం అనే కావ్యం చెప్పమన్నారు. తమ

1. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం నవాబుల యుగం

తండ్రి కావ్యాలను వ్రాసినట్లు ఆ కవులు కృతిపతినోట ఇలా పలికించారు:

> చెప్పె గృతుల్ సుధారసము చిప్పిల మీ జనకుండు రూఢి చె
> ల్వొప్పగ శబ్దశుద్ధిగ మహోన్నతి బ్రౌఢసరస్వతీండ్రు దా
> చొప్పున మీరలుఁ గృతులు చోద్యముగా రచియింప నేర్తురీగా
> యెప్పుడు గేసనత్కవి సమిద్ధ గుణాకర మల్లసత్కవి! [R.680]

ఈ ప్రౌఢసరస్వతిగారి అబ్బాయిలకు పెనుమత్స నారపరాజు కర్పూర తాంబూలంతో పాటు అంబరభూషాగ్రహారాదులు ఇచ్చి అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. ఇది ఎన్ని ఆశ్వాసాల కావ్యమో తెలియదు. బహుశా ఆరు ఆశ్వాసాలు ఉంటాయి. ఇందులో విష్ణుసేవామాహాత్మ్యాన్ని ప్రశంసించారట. ఈ ప్రబంధం అచ్చుపడలేదు. ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఒక సమగ్ర ప్రతి ఉంది. (R. 680.) " ఈకవుల కవిత్వం రసవంతమై ద్రాక్షాపాకమున మనోహరముగ నున్న" దని చెప్పి చాగంటి శేషయ్యగారు అయిదు పద్యాలను ఉదాహరించారు.[2]

ఈ సోదరకవులు విష్ణుభజనానందాన్నేకాక దాక్షాయణీపరిణయ మనే మరొక కావ్యాన్ని కూడా వ్రాశారు. అదికూడా అముద్రితమే. అందులోని పద్యాలను కొన్నింటిని కందుకూరి వీరేశలింగంగారు బమ్మెరపోతరాజుగారి చరిత్రలో ఉదాహరించారు.[3] ఈ దాక్షాయణీపరిణయం గురజాల మల్లన సోమయాజికి అంకితమైంది. కృతిపతిమనమడి కాలం (క్రీ. శ. 1756) దాకా దీని ప్రతులు వ్రాసుకొంటూ ఉండేవారు. అయితే ఇది ఇప్పుడు దొరకదు.

ఈ బమ్మెరకవుల బావమరిదిపేరు అజ్జరపు పేరయలింగం. ఇతడు కూడా కవే. ఆచంట రామేశ్వరస్వామి భక్తుడు. ఒడయనంబివిలాసం అనే ఆరాశ్వాసాల శృంగార ప్రబంధాన్ని వ్రాసి ఆచంటలో దేవునికి అంకితమిచ్చాడు. ఈ అజ్జరపువాళ్ళ మూల పురుషుడు గజపతులను వేదశాస్త్రాది బహువిద్యలతో మెప్పించి అజ్జరపుగ్రామాన్ని అగ్రహారంగా పొందాడు గజపతులు తెలుగు విద్వాంసులను గౌరవించారన్న సత్యం ఈ గ్రంథంవల్ల తెలుస్తున్నది.

---

2. ఆంధ్రకవితరంగిణి - వీఎ, పుటలు 99,100.
3. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర, ప్రథమభాగం, పుటలు 557, 558.

పేరయలింగం తన ప్రాంతాలలో ఉండే ఆచంటకు ఆ పేరు ఎందుకు వచ్చిందో చెప్పే కథను ఒడయనంబివిలాసంలో వ్రాశాడు. ఒడయనంబి మహా భక్తుడేగాని వేశ్యాలోలుడు. పరమనాచి అనే వేశ్యయింట్లో అతడున్నప్పుడు శివపూజకు వేళైంది. అప్పుడ ఒడయనంబి ఆమెకుచాన్నే శివలింగంగా భావించి పూజించాడట. పరమనాచి వెటకారం చేస్తే అతడు "దేవా. ఇందులో నీవు లేవా?" అని ప్రశ్నించాడు.

ఉన్నాడనుఉన్నాడను–ఉన్నాడటంచుపల్కిహెూ హెూయనుచుఁ
విన్న మహాత్ములు మెచ్చగ–జన్నున రామేశ్వరుండు సంభవ మొందఁ

తన భక్తుడు 'చన్ను బూజింప శంభు డాచందమెరిగి చంట బలుకంగ గ్రామమాచంటయయ్యె' అని అజ్జరపు పేరయళింగం చెప్పాడు. ఒడయనంబి చారిత్రిక పురుషుడు. ఆచంటకూ, అతనికీ సంబంధం లేదు. ఒడయనంబికే సుందరనాయనార్ అనే నామాంతరం ఉంది. ఇతణ్ణి గురించి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఇలా వ్రాశారు:

> **సుందర నాయనారు:** నంబినాయనా రని, ఒడయనంబి యని యితని నామాంతరములు సుజ్ఞానిని, జటీశ్వరుడు ఈతని తల్లిదండ్రులు నదివరపు నరసింహ వర్మ (నరసింహ మునయర్) ఈతని బెంచుకొన్నాడు. ద్రావిడభాషలో నీతడు గొప్పకవి. తిరుత్తొండర్ తొఘైయని యీతడు రచించిన శైవస్తోత్రమును బ్రపంచించి సోమనాథుడు కొంత తెనిగించినాడు. ఒడయనంబివిలాసమని యాతని చరిత్రమే తెలుగున బ్రబంధముగా రచితమైనది [4]

ఈ తమిళకవి క్రీ.శ. 8-వ శతాబ్దపు తొలిరోజులవాడని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.[5] ఇతడు 38,000 పదిగములు పాడాడట. అయితే నేడు ఒక్క శతకం మాత్రమే దొరుకుతున్నాయి. సుందరర్ 18 సంవత్సరాలు మాత్రమే జీవించాడు. ఈ స్వల్పవయస్సులో అతడు రెండుసార్లు పెళ్లాడాడు– ఒకసారి కులీనుల పిల్లను, రెండోసారి 'తిరువారూరు' గుడిని సేవించుకొనే సాని

---

4. బసవపురాణము (ఆంధ్రగ్రంథమాల ప్రచురణ – 1926) పీఠిక – వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు, పుటలు 58, 59.
5. History of Tamil Language & Literature - by Prof. S. Vaiyapuri Pillai, P. 110

కూతురును చేసుకొన్నాడు. సుందరర్ కాలంనాటికి ద్రావిడ శైవంలో వేడి తగ్గింది. జైనుల బెడదలేదు. పవిత్రవిషయాలను శైవులే అవహేళనం చేసే స్థితి ఏర్పడింది. నాయనారులు సైతం విషయవాంఛలకు లోనయ్యారు. దేవుణ్ణి స్నేహితునిగా పరిగణించేవారు. శివుడు తన భక్తులకు, భక్తురాండ్రకు మధ్య కుంటెనగాడుగా తయారయ్యాడు.

ఒడయనంబి దేవాలయానికి సైతం విటునిలాగే వెళ్ళేవాడు. 'ఎర్రి పీగుతూ ఎక్కుడు విట చేష్ట లేపారగా, ఎదుట నున్న వాళ్లను లెక్క చేయకుండా' అతడు వాల్మీకేశుని గుడికి వెళ్ళిన వైనం పాల్కురికి సోమనాథుడు వర్ణించాడు. (బసవ 4:1452-1454). ఒడయనంబిచేష్టలను కొందరు సమ కాలికులు గర్హించారు. మిరుమిండ నైనారు అనే భక్తుడు అభ్యంతరం చెప్పాడు; వెలివేశాడు. మిరుమిండనైనారుకుభయపడి శివుడు సాకారుడై ఒడయనంబితో కలిసి పారిపోయాడట. తరువాత వాల్మీకేశుడు ఒడయనంబికి శివభక్తుల కథలు చెప్పాడు. ఇతని 'పాటలకు మెచ్చియో, భక్తికి మెచ్చి యోనిత్యపడి వేయిమాడలు' దేవుడు ఇచ్చేవాడు. పైగా

> **కొడుకని మన్నించు గడు ముద్దు జేయు-నెడవోవు లంజియయింటికి దాన**
> **యనురాగహేతు సర్వార్థసంపదల-దనిపి నంబికి విటత్వంబు సెల్లించు**
> **నిల విదూషకుభాతి నిరుపుర వలపు-లలర నన్యోన్యగుణాంకనల్ సేయు**
> **గరమర్థి దాన నాగరకున ట్లతని-సరసోచితాలాప సంపద దనువు**
> **ధర దాన పీఠమర్దకులీల నెల్ల-పరిచర్యలును బడి పనులను జేయు**
> **వన్నియు ననసేల ముమ్మురుడవోయి-యున్నాడు శివుడు నంబెన్నకు...**
>
> **[బసవ.4:1481-1492]**

ఈ ఒడయనంబి ప్రేయసియైన పరమనాచికూడా శివభక్తురాలే. అరవై ముగ్గురు నాయనార్లలో ఈమె ఒకర్తె. ఈమెకు 'వెల' యివ్వడానికే శివుడు ఒడయనంబికి రోజుకు వెయ్యేసిమాడలు మంజూరు చేశాడు. ఈ కథనుపాల్కురికి సోమనాథుడు పండితారాధ్యచరిత్ర మహిమప్రకరణంలో సుదీర్ఘంగా కథనం చేశాడు. ఇందులోనే సుందరనంబి వెల యాలిస్తనాన్ని శివలింగంగా భావించి పూజించే వైనం ఉంది.

పాల్కురికి సోమనాధుడు చెప్పిన ఒడయనంబిచరిత్రను పేరయలింగం ఆరాశ్వాసాల ప్రబంధంగా వ్రాశాడు. ఇందులో భక్తికన్నా రక్తే ఎక్కువ. ఈ కావ్యంగురించీ, కవిగురించీ కొందరు పండితులు ఇలా అభిప్రాయపడుతున్నారు:[6]

ఈకవి యొడయనంబివిలాసమును సారంగుతమ్మయ్య వైజయంతీ విలాసమును చూచి రచించినట్లు తోచుచున్నది. ఇందలి కథ దానికంటెను నీతిబాహ్యమైనది. కవిత్వమునకు దానియందున్న సారస్యము గూడ లేదు ఇందు తండ్రియే యొడయనంబికి వలసినంత ధనమిచ్చి, వేశ్యలపాలు చేసి దాని నెప్పుడు విడువవలదని కొడుకునకు బోధించును. మరియు నిందు పాతివ్రత్యము కంటె వేశ్యావృత్తియే మేలని ఈశ్వరుడు బోధించును. ఇందులో వేశ్యావాటికలో రంకని పలికినవారిని యముడు దండించునని వ్రాయబడినది. ఇంతకంటె నీతిబాహ్యమైన గ్రంధము లేదు

చాగంటి శేషయ్యగారు మాత్రం " ఈతని కవిత్వము లలితమై సరస జన హృదయంగమముగానున్న"దని చెప్పారు.[7] 'ఒడయనంబివిలాసం' ఇంతకుముందు ఒకసారి అచ్చుపడింది. కాని ఇప్పుడు దొరకడంలేదు.

పేరయలింగం వ్రాసిన శృంగారకావ్యం, అతని బావమరదుల కృతులూ అచ్చు పడవలసిన అవసరం ఉంది.

---

6. వీరశైవాంధ్ర వాఙ్మయం - శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు తిరుపతి దేవస్థానంవారి ప్రచురణ (1952). పుట 264

7. ఆంధ్ర కవితరంగిణి - XI పుట 109.

32

బొడ్డుచర్ల తిమ్మన
బిజ్జల తిమ్మరాజు

కావ్యేషు నాటకం రమ్యం అని మన పూర్వులు నాటకాల కెంతో ప్రాముఖ్య మిచ్చారు. చెయ్యితిరిగిన రచయితమాత్రమే నాటకం వ్రాసి రక్తి కట్టించ గలడు. ఎందరు సిద్ధహస్తులున్నా, మన ప్రాచీన తెనుగు సాహిత్యంలో నాటకాల ప్రసక్తే గాని నాటకాలు కనబడవు. నన్నయ్యగారి కాలంలో తెలుగు వాళ్ళు నాటకప్రదర్శనలు చూసేవా రని చెప్పడానికి ఆధారాలున్నాయి. రాజ రాజనరేంద్రుడు 'ఉదాత్తర సాన్వితకావ్య నాటకక్రమాలు' చాలా చూశాడు. (ఆది. 1-10). ఆదిపర్వంలోనే కద్రూవినతలు చూసిన గుర్రాన్ని వర్ణిస్తూ, అది "నాటకప్రయోగంబునుం బోలె ఘనరసపాత్ర శోభిత రంగరమ్యంబైన" దని నన్నయ్యగారు చెప్పారు (ఆది. 2-27). నన్నెచోడుని కుమారసంభవంలోకూడా నాటకప్రదర్శనగురించి ఒక ముచ్చట ఉంది. కుమారస్వామి తారకాసురునితో యుద్ధం చేసే ఘట్టంలో కలహాన్ని చూసి కడుపు నింపుకొంటున్న నారదుణ్ని చోడరాజుగారు ఇలా వర్ణించారు:

> సంగరాంగణంబు రంగంబుగా దన్ను- బలసి యాడు నురుక బంధములకు
> దాన మొదలి సూత్రధారుడై నాట్యాభి-నయము లెసగ నాడె నారదుండు
>
> [కుమార. 12-147]

తెలుగుసాహిత్యంలోని ప్రథమ కావ్యాలలో ఈ నాటకప్రసక్తు లుండే

తొలి యుగాలలోని ఒక రచయిత సంస్కృతనాటకకథను స్వీకరించి కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. రాజశేఖరుడు వ్రాసిన విద్ధసాలభంజిక అనే దృశ్య కావ్యాన్ని తీసుకొని కాకతీయయుగంలో మంచెన కేయూరబాహుచరిత్రను రూపొందించాడు.[1] అదేయుగంలో పాల్కురికి సోమనాథుడు తెలుగుదేశంలోని నాటకప్రదర్శనాలను వర్ణించాడు.[2] తోలుబొమ్మలూ, కీలుబొమ్మలూ, గంధర్వ యక్ష విద్యాధర పాత్రలున్న నాటకాలూ, అతడు చెప్పాడు. నాచన సోముడు కూడా తన ఉత్తరహరి వంశంలో తెరలెత్తి ఆడే గొండ్లిని పేర్కొన్నాడు (4-216). పద్మనాయకయుగంలో ఉన్న రావిపాటి తిప్పన్నఒక దృశ్య కావ్యాన్ని వ్రాశాడు. ఇతని ప్రేమాభిరామం తెలుగువాడు వ్రాసిన సంస్కృత రూపకం. దశరూపక భేదాలలోని వీథిని రావిపాటి తిప్పన్న వ్రాస్తే భాణాన్ని పశుపతి నాగనాథుడనే మరో తెలుగు కవి వ్రాశాడు. ఇతని మదన విలాస భాణం రెడ్డి రాజుల యుగంలో ప్రభవించింది. రావిపాటి తిప్పన్న సంస్కృతంలో వ్రాసిన వీథిని అనుసరించే శ్రీనాథుడు క్రీడాభిరామాన్ని వ్రాశాడు. ఇది కొద్దిగానో, గొప్పగానో రూపకలక్షణాలున్న తొలి తెలుగు కావ్యం. శ్రీనాథుని కాలానికి యక్షగానాలు కూడా ప్రచారంలో ఉండేవని అతని పద్యాలవల్లనే తెలుస్తున్నది (భీమ. 2-65). శ్రీనాథుని కాలం నుంచీ నాటకాల గురించీ, నాట్యాల గురించీ తెలుగు సాహిత్యంలో కోకొల్లలుగా సూచనలు కనబడతాయి.

గజపతుల యుగంలోనే మొట్టమొదటిసారిగా తెలుగులో నాటకాలను వ్రాసిన కవి పేరు మనకు తెలిసింది. కొలని గణపతి దేవుడు దేశి తెనుగున నాటకాలు వ్రాసినవాడు.[3] ఈ తెలుగు నాటక రచయిత పేరే గాని అతని దృశ్య కావ్యాల పేర్లు మనకు తెలియవు. తొలిరాయల యుగంలో తొలి యక్షగాన రచయిత పేరు, అతని కావ్య నామంతో పాటు మనకు తెలిసింది. ప్రోలుగంటి చెన్నయ్యమంత్రి వ్రాసిన సౌభరిచరిత్రమే ఇప్పటికి మనకు తెలిసిన ప్రాచీన యక్షగానం. ఈ తొలిరాయల యుగంలోనే ప్రథమ శ్రేణి రచయితలు

---

1. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం, II, 13వ ప్రకరణం పుట - 174, 1989

2. పండితారాధ్య చరిత్ర (పాల్కురికి సోమనాథుడు) - పర్వత ప్రకరణం, పుటలు 435,436.

3.సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం - గజపతులు యుగం.

కొందరు ప్రఖ్యాతసంస్కృతరూపకాలను ప్రబంధాలుగా తెనిగించసాగారు. పిల్లలమర్రి పినవీరయ్య తన శృంగార శాకుంతలంలో 'కాళిదాసుని నాటక క్రమము కొంత' సంతరించుకొన్నాడు (1-27). మన భాషలోని ప్రసిద్ధ జంట కవులు నందిఘంటలకవులు కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధ చంద్రోదయాన్ని చంపూ కావ్యంగా అనువదించారు.

మలిరాయల యుగంనుంచీ తెలుగునాటకాల గురించి బోలెడన్ని వివరాలు దొరుకుతాయి. ఆనాటి నాటకాలు దొరక్క పోయినా కొన్ని పేర్లూ వాటిని ఆడేవాళ్ళ గురించి భోగట్టాలూ తెలుస్తాయి. తరువాతి యుగంలో నాటకరచనా శిల్పాన్ని పాటించి వ్రాసిన శ్రవ్య కావ్యాలు కనబడతాయి. పింగళి సూరపరాజుగారు రచించిన కళాపూర్ణోదయం, వచించిన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం ఆనాటి నాటక ప్రదర్శనల గురించి చాలా సంగతులు విశద పరుస్తాయి. ఆ నాటి నాటక బృందాలు ,వాళ్ళ సీనరీలు, పరికరాలు, వాటిని ప్రదర్శించే పద్ధతులూ, ఆ ప్రదర్శనలు జరిగేటప్పుడు సహృదయులు జల్లే మెచ్చులు మొదలైన వాటితోపాటు సంఘంలో నటుల కుండే స్థానంకూడా విశదమవుతుంది.

ఇప్పటిదాకా చేసిన సింహావలోకనం వల్ల తెలుగు సాహిత్యంలోని దృశ్య కావ్యాల పాథమిక దశ గురించి కనీసం కొంత అస్పష్టచరిత్రయినా తెలుస్తున్నది. ఇది సంస్కృత రూపకాలను యధాతథంగా అనువదించని ఘట్టం. ఆంధ్ర భాషలో స్వతంత్రదృశ్య కావ్యాలు ఎలా ఉండేవో తెలియని ఘట్టం. ఈ దశనుండి తెలుగునాటకాలు ఇంకోదశకు ప్రమోషను పొందాయి. సంస్కృత నాటకాలను నూరుపాళ్ళ నాటకాలుగా గాక పోయినా ఆ దృశ్య కావ్యాన్నే శ్రవ్య కావ్య రూపంగా కొద్దికొద్ది మార్పులతో కొందరు రూపొందించారు. తెలుగునాటకాల ఈ రెండవదశ మనకు బొడ్డు చర్లవారి పుణ్యమా అని తెలియవస్తున్నది. పదహారో శతాబ్దపు చివరి రోజులలో బొడ్డుచర్ల తిమ్మన్న అనే స్మరణీయుడు. ఒక నాట్యప్రబంధాన్ని అనువదించాడు. దాని పేరు ప్రసన్న రాఘవం. ఈ గ్రంధం ఇన్నాళ్ళూ మరుగునపడింది. హైదరాబాదు ఆంధ్రరచయితల సంఘంవారి ధర్మమా అని ఇది వెలుగుచూసింది. ఆంధ్రసాహిత్యంలోని దృశ్య కావ్యవిభాగంలో ఒక విలక్షణమైన దశను తెలియజేసే ఈ కావ్యాన్ని మిత్రులు

డాక్టరు. బి. రామరాజుగారు సంపాదించారు. వారే పరిష్కరించి దేశానికి సమర్పించారు.

ప్రసన్న రాఘవాన్ని సంస్కృతంలో జయదేవుడు రచించాడు. గీత గోవిందాన్ని వ్రాసిన జయదేవునికీ, ఇతనికీ సంబంధం లేదు. ఇతడు నాటకంతో పాటు సీతావిహారం, చంద్రాలోకం, రతిమంజరి మొదలైన ఇతర కృతులు వ్రాశాడు. జయదేవుడు ఎప్పటివాడనే ప్రశ్నకు తలోక సమాధానం దొరుకుతంది. సంస్కృత ప్రసన్న రాఘవాన్ని ప్రచురించిన మహారాష్ట్ర పండితులు ఇతడు క్రీ.శ. 1485 ప్రాంతాల వాడని తేల్చారని ఖండవల్లి లక్ష్మీ రంజనంగారు వ్రాశారు.[4] వాళ్లే ఇతడు క్రీ.శ. 1500-1577 నడుమ ఉన్న వాడని చెప్పినట్టు రామరాజుగారు వ్రాశారు.[2] అయితేక్రీ.శ. 13వశతాబ్దంనుండి 16వ శతాబ్దం మధ్యభాగం దాకా జయదేవుని కాలం ఊగులాడుతూందని రామ రాజుగారు వ్రాశారు. మన భాస్కరరామాయణంకన్నా జయదేవునిప్రసన్న రాఘవం ప్రాచీనమని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు సప్రమాణంగా రుజువు చేశారు.[5] రావణుడు సీతమ్మను ఎత్తుకొని పోయాక రామునివిరహాన్ని తెలియ జేసే ఈ క్రింది శ్లోకం ప్రసన్న రాఘవంలో ఉంది:

> సౌమిత్రే!నను సేవ్యతాం తరుతలం చండాంశు రుజ్జృంభతే;
> చండాంశోర్నిశి కా కథ రఘుపతే! చంద్రోయ మున్మీలతి;
> వత్సైత ద్విదితం కథన్ను భవతో? ధత్తే కురంగం యతః
> క్వాసి ప్రేయసి! హా కురంగనయనే!చంద్రాననే!జానకి! [ప్రసన్న.6-1]

ఈ శ్లోకానికి యథాతథంగా భాస్కరరామాయణంలో అనువాద మున్నదని నిడుదవోలువారు ఈ క్రింది పద్యాన్ని (అరణ్య.2-264) చూపించారు:

> 'తపనుడు వేపజొచ్చె నను దమ్ముడ! వృక్షముక్రింద బెట్టు' నా
> 'తపనుడు రేయి లేడు వసుధాకర! చందురుడు గాని? 'చంద్రునిగా
> నృపసుత! ఎట్లెరింగితివి! నీవు?' 'మృగాంకము చూడనున్కి' 'హా!
> చపలమృగాక్షి!చంద్రముఖి, జానకి! యెచ్చట నున్నదానవే?

4. ప్రసన్న రాఘవ నాట్యప్రబంధం (తెలుగు)-ఇంగ్లీషు పీఠిక, పుట 7.
5. అదే పుస్తకం-తెలుగుప్రరోచన, పు. 10, 2. భారతి, మార్చి 1963.

ఇందువల్ల ప్రసన్న రాఘవ కర్త క్రీ.శ. 1300 ప్రాంతాలకు పూర్వుడే అని నిస్సందేహంగా నిర్ణయించవచ్చు. ఈ జయదేవుడు పీయూషవర్షబిరుదాంచితుడు. ఇతడు తన ప్రసన్న రాఘవాన్ని నాట్యప్రబంధం అని పేర్కొన్నాడు. ఒక శ్లోకంలో తన కావ్యంపేరును గుప్తంగా పొందుపరిచాడు.

ప్రత్యంక మంకురిత సర్వరసాభిరామం
నవ్యోల్ల సత్కుసుమ రాజి విరాజిబంధం
ఘర్మేతరాంశుమివ వక్రతయాపి రమ్యం
నాట్యప్రబంధ మతిమంజుల సంవిధానం.

మూలంలో ఇలా నామగోపన ముంది కనుక తిమ్మన తన అనువాదంలో కూడా అలాగ కావ్యనామాన్ని కొంత పొందుపరిచాడు.

ప్రతిరసంబును నిఖిలాంకపంక్తి నెగడ
నలిన రాజివినూత్నబంధంబు నెలగ
ఘటితవక్రతశశిరేఖకరణి రమ్య
మగుచు నుతికెక్కు నాటకం బద్భుతముగ. [ప్రసన్న. 1-101]

మూలంలో బంధకవిత్వం ఉన్నచోట బంధం, శ్లేషలున్న చోట్ల శ్లేషలుమాత్రమేకాక నాటకాన్ని రమారమీ నాటకంలాగే తిమ్మన్న అనువదించాడు. ఎటొచ్చీ పాత్రల ప్రవేశనిష్క్రమణాలు, ఆహార్యవర్ణనలు, రంగస్థల సూచనలు అన్నీ పద్యాలలో ఉన్నాయి. ఇందులో ఇటు నాటక లక్షణాలూ, అటు ప్రబంధలక్షణాలూ ఉన్నాయి. దీనిని ఆశ్వాసాలుగాగాక అంకాలుగానే తిమ్మన విభజించాడు. ఇది ఏడంకాల కావ్యం. ఏ అంకంలో కథ ఎలా నడిచిందో టూకీగా చెప్పుకొందాం.

ప్రథమాంకం:–(1-3) నాంది. (4-148) ప్రస్తావన 'నాందంతంబున సూత్రధారుడు' ప్రవేశించి కృతిపతివంశాన్ని 78 పద్యందాకా ప్రస్తుతిస్తాడు తరువాత 80 నుండి 148 దాకా సంస్కృత నాటకంలోని ప్రస్తావనను కవి అనువదించాడు (149-175) విష్కంభము. దాల్భ్యాయనుడనే ముని రెండు గండు తుమ్మెదల సంభాషణ వింటాడు వాటి మాటల వల్ల సీత స్వయంవరానికి రావణుడు, బాణాసురుడు వస్తున్నారని తెలుస్తుంది. (176-327) స్వయంవర మంటపం, మంజీరకుడు, నూపురకుడు అనే ఇద్దరు వందిమాగధులు స్వయంవరానికి వచ్చిన రాజులను కొద్దిగా వర్ణిస్తారు. శివధనుస్సును చూపుతారు

అక్కడకు మారు వేషంలో రావణుడు వస్తాడు. కొంత సంభాషణ జరిగాక తెరమరుగునకు వెళ్లి నిజరూపంతో ప్రవేశిస్తాడు. శివధనుస్సు వంచకుండానే సీతను తెమ్మంటాడు అంతలో బాణాసురుడు వస్తాడు. ఇద్దరు రాక్షసులూ వాదులాడుకొంటారు. బాణుడు నిష్క్రమిస్తాడు. రావణుడు విజృంభించేలోపున ఆకాశంలోంచి మారీచుని ఆర్తనాదం వినబడుతుంది. వాణ్ణి రక్షించడానికి రావణుడు వెళ్ళిపోతాడు. సీతకు భయం తప్పిందని ఆనందిస్తూ అంతా నిష్క్రమిస్తారు.

ద్వితీయాంకం:-(1-37) విష్కంభం. ఒక దొంగ సన్యాసీ, మరొక కపటభిక్షుకుడు సంభాషించుకొంటారు. వాళ్లు రాక్షసులు. వాళ్ళ సంభాషణవల్ల విశ్వామిత్రునితో పాటు రామలక్ష్మణులు యాగ రక్షణకు వెళ్ళడం, తాటక వధ, మారీచసుబాహుల ఉదంతం, మిథిలకు రావడంమొదలైనవి తెలుస్తాయి. (38-182) ఉద్యానవనం. విశ్వామిత్రుడు యాజ్ఞవల్క్యమునితో మాట్లాడుతున్న సమయంలో పువ్వులు కోద్దామని రామ లక్ష్మణులుతోటలోకి వస్తారు. అదే సమయంలో చెలికత్తెలతో సీత వనంలోకి వస్తుంది పరస్పర వీక్షణ. అనురాగ జననం

తృతీయాంకం:-(1-37) ప్రవేశకం. జనకుని అంతఃపురంలో కుబ్జుడు,. వామనకుడు అనే కావలివాళ్లు విశ్వామిత్రుని రాక గురించి సంభాషించుకొంటారు. (38-48) రామలక్ష్మణులతో విశ్వామిత్రుని ప్రవేశం. దివాణంబు ముంగిటికి ప్రయాణం (49-171) దివాణం. శతానందుడూ,జనకుడూ కలిసి విశ్వామిత్రు నికీ, రామలక్ష్మణులకూ స్వాగతం చెప్పడం శివధనుస్సును రామునికి చూపమని విశ్వామిత్రుడు అడగడం రాముడు దానిని చూడడానికి వెళ్ళిన సందర్భంలో పరశురామునివద్ద నుండి సందేశం రావడం, జనకుడు సమాధానం చెప్పివంపడం, శివధనుర్భంగవార్త, పెళ్ళిమాటలు

చతుర్థాంకం:- (1-40) జనకుని మంటపం, కోపంగా వచ్చిన పరశు రామునితో తాండ్యాయను డనే ముని శివధనుర్భంగ విషయం చెప్పడం, రావణుడే దానిని భంగపరిచాడని పరశురాముడు ముందు భ్రమ పడడం, తరువాత నిజం తెలియడం, (41-120) అదేచోట, రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించడం, వివాదం రాముని జయం

పంచమాంకం:- (1-60) రెండు ప్రదేశాలు, గంగాయమునలు మాట్లాడుకొంటున్నారు. రామలక్ష్మణులు సీతతో వనవాసానికి వెళ్ళే దృశ్యం గురించి చెప్పుకొంటారు, దానికి గల కారణాన్ని సరయూనది వచ్చి చెప్తుంది. భరతుడు తిరిగి వచ్చి తల్లిని నిందించడం దాకా ఆ నది కథ చెప్తుంది (61-120)ఒక హంస వచ్చి అక్కణ్ణుంచి సీతాపహరణందాకా కథ చెప్తుంది. (121-125) ఈ మూడు నదులూ సముద్రునివద్దకు వెళ్ళి ఈ విషాదగాథ చెప్పాలని వెళ్ళాయి. గోదావరి ఏదో కథ సాగరునికి చెప్తున్నది. ఆ మూడునదులూ అక్కడకు వస్తాయి (129-148) రామాయణకథలో రాముడు ఋశ్యమూకాన్ని

చేరడందాకా గోదావరి వినిపిస్తుంది. (149-183) వానరులు సీతను వెదకడానికి వెళ్ళే ఘట్టందాకా తుంగభద్ర రామాయణ గాథను చెప్తుంది.

షష్ఠాంకం:- (1-144) ఋశ్యమూకం రామలక్ష్మణులుప్రవేశిస్తారు రాముని విరహం, లక్ష్మణుని ఊరడింపు తెరలో రత్నశేఖరుడు, చంపకాపీడుడు అనే విద్యాధరులు కలుసుకొంటారు రత్న శేఖరుని కళారచన చూడాలని చంపకాపీడుడు అడుగుతాడు. రావణుని కథను అతడు అభినయిస్తాడు. ఈ విద్యాధరుల ఇంద్రజాల విద్య వల్ల సుందరకాండమంతా ప్రదర్శితమవుతుంది. మధ్య మధ్య రాముడు విలాపిస్తాడు. ఆంజనేయుడు విజయుడై రాబోతున్నాడని చివర తెలుస్తుంది.

సప్తమాంకం:-(1-27) విష్కంభం. పులస్త్యశిష్యుడూ, కరాళకుడూ మాట్లాడుకొంటారు. రావణుని విరహం గురించి ప్రస్తావన. (28-78) లంక రావణాసురుడు, ప్రహస్తుడు ప్రవేశిస్తారు సేతుబంధనం చిత్రాన్ని ప్రహస్తుడు తెస్తాడు. దాని గురించి చర్చ. మందోదరిరాక, రణారంభం (79-257) విద్యాధర మిథునం మిగతా కథను చెప్పుకొంటాయి. శ్రీరామవిజయం, అయోధ్యాప్రవేశం

ఈ నాట్యప్రబంధాన్ని బొడ్డు చర్ల తిమ్మన్న, అక్కడక్కడ స్వతంత్రిస్తూ అనువదించాడు. ద్వితీయాంకంలో సీతను నఖశిఖపర్యంతం 24 పద్యాలలో వర్ణించాడు. (2-62 నుంచి (2-85 దాకా). సప్తమాంకంలో పురవర్ణన చేశాడు. ఇది 22పద్యాలలో సాగింది (7-224 నుంచి 7-245). ఇందులో ప్రబంధధోరణి కనబడుతుంది. మిగతా చోట్ల అనువాదం బాగా సాగింది. ఉద్యానవనంలో సీత మొదట లక్ష్మణుణ్ణి చూస్తుంది. అప్పుడు ఆమెమాటలు ఇవి:

కాకరపండు వంటి కనకంబున బోలెడువాడు ముద్దు పెం
గూకటివాడు సోగనిడుగోవుల చూపులవాడు పింఛపుం
జీకటిమ్రాని క్రొంజివురు చెర్విన వీనులవాడు కంతుపే
రాకలి మాన్పువాడు చెలువా! చెలువొందెడువాని జూచితే? [2-110]

లక్ష్మణుణ్ణి చూడంగానే ఆమె చిత్తం 'వత్సలతావీచీ ప్రక్షాళనమున వేచెలు' వందిందట. ఊర్మిళ ఆమె మనస్సులో తోచింది (2-112). రాముణ్ణి కవి ఇలా వర్ణించాడు (2-135):

చిప్పకూకటివాని చిన్నారిపొన్నారి శీతాంశుమంతుని చెలువువాని
వెడదకన్నులవాని వికచోత్పలము నేలు మెరుగుజామనచాయమేనివాని

కలభయానమువాని వలుదలై జానువుల్ గడచిన భుజపరిఘములవాని
వెలది నవ్వులవాని విజయంపు సిరి యింటి తలుపుబోలెడు నురస్థలమువాని
భద్రకరమూర్తి మరుదండ బరగువాని-తరుగువోవని గుణములు తరచువాని
జమునినేనియునని వెన్నుజరచువాని-రఘువరునిజూచెసీత విభ్రమసమేత.

ఈ నాట్యప్రబంధంలో నుంచి సూమారు 41 ప్రయోగాలు ఉదాహరించి రామరాజుగారు వాటి అర్థాలను వివరించారు. శబ్దరత్నాకరంలోనూ, సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువులోనూ లేని ప్రయోగాలు కొన్ని ఇందులో ఉన్నాయి. ఈ విధంగా కూడా ఈ గ్రంథం చాలా పనికి వస్తుంది.

ఇంతకూ ఈ గ్రంథాన్ని రచించినది బోడ్డుచర్ల తిమ్మన్నేనా అన్నది ఒక కొత్త సమస్య. గ్రంథంలో ఉన్న 1371 గద్యపద్యాలలో కవి తన గురించి ఒకేఒక పద్యం చెప్పాడు.

ధీరుడు బొడ్డుచెర్ల చినతిమ్మయమంత్రికుమారు డంచితా
కారుడు సత్కళావిదుడు కౌశికగోత్రుడు పద్మనేత్ర సే
వారతబుద్ధి నందవరవంశ్యుడు ప్రాకవిలోక నాథు డా
చారసమగ్రవర్తనుడు సారవచోనిధి యున్నవాడొగిన్. [ప్రసన్న. 1-7]

ఈపద్యంవల్ల ప్రసన్న రాఘవాన్ని బొడ్డుచర్ల చిన తిమ్మయ్య రచించాడని డాక్టరు రామరాజుగారునిర్ణయించారు. ఈ పద్యాన్నే ఆధారం చేసుకొని ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు ఈ కవి చినతిమ్మయ్య కాడనీ, అతని కుమారుడు లోకనాథుడనీ భావించారు.[6] ఈ పద్యం మూడవపాదంలోని 'ప్రాకవిలోకనాథు'డనే మాటలకు 'సత్కవిలోక నాథు'డనే పాఠాంతర ముంది. ఇది మెకెంజీరికార్డులలో కనబడుతుంది.[7] ఈ పాఠమే సరియైనదని ఖండవల్లివారి వాదం. వారి అభిప్రాయంప్రకారం బొడ్డుచర్ల లోకనాథుని కాలం క్రీ.శ. 1580-85.

బొడ్డుచర్లవారు విజయనగరసామ్రాజ్యంలో సుప్రసిద్ధులు. కృష్ణదేవరాయలతో చదరంగమాడి మెప్పించిన బొడ్డుచర్ల తిమ్మయ్య అనే మేధావి ఒకడున్నాడు. ఇతణ్ణి గురించి ఈ చాటువు (చాటు, I పుట 155)

---

6. ప్రసన్న రాఘవనాట్యప్రబంధం - ఇంగ్లీషుపీఠిక, పుట 3.

7. మెకెంజీ రికార్డులు -136వ సంపుటం, పుట 80లో ఇది ఉందని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు ఉదాహరించారు. (భారతి, మార్చి 1963)

పరిచారంతో ఉంది.

శతసంఖ్య లెక్కలైనను–సతతము శ్రీ కృష్ణరాయ జగతిపతితో
చతురంగ మాడి గెలిచెను–ధృతిమంతుడు బొడ్డుచర్ల తిమ్మన భళిరే!

కొప్పోలు కైఫీయతుప్రకారం బొడ్డుచర్ల పెదతిమ్మన్న, చినతిమ్మన్న అనే ఇద్దరు అన్నదమ్ములుండేవారు. వాళ్ళలో చినతిమ్మన్నకవీశ్వరుడు. ఇతడు 'కవీశ్వరదిగ్గంతి' అనిపించుకొని శ్రీకృష్ణదేవరాయలవద్దకు పోయి రాయలతో చదరంగ మాడుతూ ఉండేవాడు; ఆట గెలిస్తే వెయ్యారులవరకూ పందెంవేసి గెలుస్తూ వుండేవాడు. అప్పుడు "శ్రీకృష్ణ దేవ మహారాయలు చాలా సంతోషించి కొప్పోలు గ్రామం సర్వాగ్రహారంగా ధారవోసి ఇచ్చి కొప్పోల్కు ప్రతినామం కృష్ణరాయపురం అని నామం ఏర్పరిచిరి" అని స్థానిక చరిత్ర చెప్తుంది. దీనివల్ల ఒక బొడ్డుచర్ల తిమ్మయ్య కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంలో ఉండేవాడని విశదమవుతున్నది. ఇతడే ప్రసన్న రాఘవం ఆంధ్రీకరించాడని. ఇతడు క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలదాకా జీవించి ఉండటాని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు భావిస్తున్నారు.[8] చదరంగం ఆడిన బొడ్డుచర్ల తిమ్మయ్యమనమడే చినతిమ్మయ్య అని రామరాజుగారి అభిప్రాయం. చదరంగం ఆడిన తిమ్మయ్యమునిమనమడు లోకనాథుడు దీనిని వ్రాశాడని ఖండవల్లివారి ఉద్దేశం. ఈ మూడు ఊహలూకాక చదరంగం ఆడిన చిన తిమ్మయ్య కుమారుడు లోకనాథుడు వ్రాశాడేమో అని నాదొక అనుమానంఉంది.[9] ఇతడు క్రీ.శ. 1530లో పుట్టి 1575 ప్రాంతాలలో ఈ రచన చేసి ఉండవచ్చు. ఇప్పుడు ఈ కవి గురించి ఉన్న భిన్నాభిప్రాయాలను క్రోడీకరిద్దాము.

పరిశోధకుడు	నాట్యప్రబంధం వ్రాసిన కవి పేరు	చదరంగం ఆటగానితో సంబంధం	కాలం
నిడుదవోలువారు ఆరుద్ర	చినతిమ్మయ్య లోకనాథుడు	అభిన్నుడు కొడుకు	క్రీ.శ. 1550దాకా క్రీ.శ.1575 ప్రాం.

8. భారతి మార్చి 1963, పుట 73.

9. నాట్యప్రబంధ రచయితపేరు లోకనాథుడే అని నేను ఖండవల్లివారితో ఏకీభవిస్తున్నా, భావిపరిశోధనలవల్ల స్థిరపడేదాకా రామరాజుగారి నిర్ణయాన్నే స్వీకరించి, కవిపేరును చినతిమ్మయ్య అని పాఠకులకు నివేదిస్తున్నాను.

రామరాజుగారు ఖండవల్లివారు	చినతిమ్మయ్య లోకనాథుడు	మనమడు మునిమనవడు	క్రీ శ 1600ప్రాం క్రీ శ 1580-85

ఇంతకూ నాట్యపరిబంధరచయితకాలాన్ని నిర్ణయించడానికి కృతిపతి కాలం ఏదై ఉంటుందని కూడా ఆలోచించాలి. నాట్యపరిబంధాన్ని బొడ్డుచర్ల కవి నంద్యాల తిమ్మరాజుకు అంకితమిచ్చాడు. కళాపూర్ణోదయాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్న నంద్యాల కృష్ణమరాజుకు ఈతిమ్మరాజు వరుసకు సోదరు డవుతాడు. ఈ ఇద్దరి తాతలూ అన్నదమ్ములు, కళాపూర్ణోదయం కృష్ణమరాజు రాయసింహాసనానికి ఎదురుతిరిగి క్రీ.శ. 1599-1600లో జరిగిన యుద్ధంలో వెంకటపతి దేవరాయలకు పట్టంకట్టాడు. ఈ కృష్ణమరాజుకు సోదరుని వరుసవాడైన నంద్యాల తిమ్మరాజు అప్పటిదాకా జీవించి ఉండవచ్చు. అయితే ఇతడు క్రీ.శ. 1560 ప్రాంతాల జరిగిన యుద్ధంలో పాల్గొన్నట్టు బొడ్డుచర్లకవి ప్రసన్న రాఘవంలో చెప్పిన పద్యాల వల్ల ఊహించవచ్చు. కవికృతిపతిని ఇలా ప్రశంసించాడు (1-75):

యవనసైన్యవిభాళభుజవైకమల్లకల్యాణపురాధ్యక్షరిక్షితుండు
బిరుదుమన్నెవిభాళధరుజీవరాహసారాసిదుర్గవిభాళభాసితుండు
ఘనతరాత్యంబరగండ నానావర్ణమండలికరగండమండితుండు
సంగీతసాహిత్యసంగరాంగణసార్వభౌమనిశ్శంకాకం బంధురుండు
ఖండనార్జునచెలువరగండమన్నె-బెబ్బులిఖ్యాతసంజ్ఞాతపృథులజయుడు
రాజమాత్రుండె నరసింగరాజసుతుడు-దీప్తి దినరాజు నందేల తిమ్మరాజు.

ఈ పద్యం మొదటి పాదంలో కల్యాణదుర్గప్రసక్తి ఉంది. ఇది అనంతర పురంజిల్లాలో ఉన్న కల్యాణదుర్గమా లేక గుల్బర్గదగ్గర ఉన్న కల్యాణదుర్గమా, లేక గుల్బర్గ దగ్గర ఉన్న కళ్యాణమా అన్నది ప్రశ్న. యవనుల ప్రసక్తికూడ ఉంది కనుక గుల్బర్గ దగ్గరిదేకావచ్చు. నంద్యాల తిమ్మరాజు కల్యాణిపై జరిగిన ముట్టడుల్లో పాల్గొన్నాడని చెప్పవచ్చు. క్రి.శ. 1557 తరువాత జరిగిన ఒక యుద్ధంలో విజయనగరం సేనలు కల్యాణిని ముట్టడించాయి. అప్పుడా దుర్గరక్షణభారాన్ని హుసేన్ నిజాంషా తన భృత్యుడు భూపాలరాయడి భుజాలపైన పెట్టి పైర్దాకు పారిపోయాడు. కల్యాణి దుర్గాన్ని సాధించమని కొంతమందిని నియమించి అళియరామ రాయలు

అహమద్ నగరువేపు పురోగమించాడు. విజయ నగరం వాళ్ళు ధాటికి ఆగలేక భూపాలరాయడు కల్యాణీదుర్గాన్ని శత్రువులకు స్వాధీనం చేశాడు.[10] ఈ సంఘటన క్రీ.శ. 1560 ప్రాంతాల లోజరిగిందని ఊహించవచ్చు.

ఈ నంద్యాల తిమ్మరాజు పరాక్రమాన్నీ, సాహిత్యపోషణనూ సరిసమానంగా పింగళిసూరపరాజుగారు తమ కళాపూర్ణోదయం పీఠికలో3పద్యాలలో ప్రశంసించారు. ఇతడు 'కవిత్వప్రముఖబహుకళాపారంగు'డన్నారు (1-46)

ఏసీమ నెదురులేక వి-భాసిలు నంద్యాలతిమ్మపార్థివు బలముల్
వాసిగల యతివిభాసి-ప్రాసాదులతోడ దత్ప్రబంధముల గతిఁ. [1-49]

సూరపరాజుగారు చెప్పిన ఈ పద్యాలవల్ల కళాపూర్ణోదయం అంకితమిచ్చేనాటికే నంద్యాల తిమ్మరాజు అనేక కృతులు అంకితం పుచ్చు కొన్నాడని భావించవచ్చు. వాటిలో ప్రసన్న రాఘవనాట్యప్రబంధం ఒకటి కావచ్చు.

సంస్కృతంలో జయదేవుడు వ్రాసిన ప్రసన్న రాఘవాన్ని 'పిల్లమురారి' అంటారు.[11] సంస్కృతంలోనే మురారి వ్రాసిన అనర్ఘరాఘవానికి ఇది అనుకరణ. పిల్లమురారిని బొడ్డుచర్ల కవి అనువదిస్తే అసలు మురారి అనర్ఘ రాఘవాన్ని బిజ్జల తిమ్మరాజు అనే కవి తెనిగించాడు. ఇతడు కృష్ణానది పరిసరాలలోని అలంపూరు, ప్రాకటూరుసీమలవాడు. గద్వాలసంస్థానంలోని భీచిపల్లి గ్రామానికి దేశాయి. ఇతడు క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలకు ప్రాచీనుడే గాని అర్వాచీనుడు కాడు. ఈ బిజ్జల తిమ్మరాజుకుకృష్ణకవి అనే విద్వాంసుడు సహాయం చేసేవాడు. ఈయన అసదృశంగా అఖిలవిద్యలలో ప్రౌఢగన్నవాడు. పేరయ్యగారి మనమడు. పేరయ్యగారిని ఒక పద్యంలో పొగిడి ఆ తరువాత తిమ్మరాజు ఇలా చెప్పాడు:

అతనికి బౌత్రుఁడై యసదృశాఖిలవిద్యల ప్రౌఢిగన్న యా
యతమతి కృష్ణసత్కవి సహాయ కవిత్వమనస్సమాజ సం
తతభజనాదరుండ నగు నాకు నశేషవిశేషవైదుషీ

---

10. Further Sources of Vijayanagara History - K.A.Neelakantha Sastri & N. Venkataramanayya, Vol.I, P.256.

11. సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర -II: మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు. పుట. 418.

ప్రతిభ కరస్థలామలకభాస్వరమై తనరారుటబ్రమే? [R.629]

ప్రతిభ కరతలామలకంగా ఉన్న ఈ తిమ్మరాజు అనర్ఘరాఘవాన్ని అయిదాశ్వాసాల ప్రబంధంగా అనువదించాడు. ప్రొకటూరి రామేశ్వరస్వామికి అంకితమిచ్చాడు. సంస్కృతంలో అనర్ఘ రాఘవం చాలా ప్రసిద్ధమైన నాటకం. దీనిని వ్రాసిన మురారి విలక్షణమైనవాడు. ఇతడు క్రీ.శ. 790-840 ప్రాంతాలమధ్య ఉన్నాడని పండితుల ఊహ. ఇతని గురించి 'మురారే స్తృతీ యఃపంధాః' అనే నానుడి పుట్టింది. భవభూతినాటకాలకన్నా చక్కగా ఉండా లనే ఉద్దేశంలో మురారి అనర్ఘ రాఘవాన్ని వ్రాశాడు. తక్కిన నాటకాల లాగా కాక భాషాజ్ఞానంకోసం దీనిని భాషాభిమానులుచదువుతారు. మురారి తన బహుశాస్త్రవిజ్ఞానం ప్రదర్శించడానికి ఈ నాటకంలో పారిభాషికపదాలను ఉపయోగించాడు. ఇది 'పఠనపాఠరమ్యమైనట్లు ప్రదర్శన రమ్యముకాజాల' దని మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు చెప్పారు.[12] మురారి విజ్ఞానానికి కొరత రాకుండా అనర్ఘ రాఘవాన్ని బిజ్జల తిమ్మరాజు అనువదిం చాడని చాగంటి శేషయ్యగారు పరిశీలించి వ్రాశారు.[13] తెలుగు అనర్ఘ రాఘవం అచ్చుపడలేదు.

పిల్ల మురారినాటకమైన ప్రసన్న రాఘవానికి అనువాదం అచ్చుపడి, తల్లి మురారినాటకమైన అనర్ఘ రాఘవం తెనిగింపు అచ్చుపడకపోవడం అన్యాయమే.

12. సంస్కృతవాఙ్మయచరిత్ర - II, పుట 411.

13. ఆంధ్రకవితరంగిణి - XI, పుట 116.

33

ముద్దరాజు సోదరులు, చిత్రకవి పండితులు

మన తెలుగు సాహిత్యంలో రెండర్థాల కావ్యాలూ, మూడు నాలుగర్థాల పద్యాలూ ప్రవేశించాక వాటికి అర్థాలు వివరించవలసిన వ్యాఖ్యాతలు కూడా అవసరమయ్యారు. కవిహృదయాన్ని ఆవిష్కరింపజేసే వ్యాఖ్యానాలు చేయడంలో తెలుగువాడిదే పెట్టింది పేరు. సంస్కృతంలో ఎన్నో కావ్యాలున్నాయి; ఎందరో వ్యాఖ్యాతలున్నారు. అయితే వ్యాఖ్యాత చక్రవర్తిగా మల్లినాథసూరిగారే పట్టం కట్టుకొన్నారు. ఆయన పదవాక్యప్రమాణ పారావార పారీణుడు; మహామహోపాధ్యాయుడు; చుళుకీకృతశాస్త్రజలధి. ఆయన వ్యాఖ్యానాలు రచించాకనే సంస్కృతపంచకావ్యాలకు అధికప్రచారం లభించిందని లోకం చెప్పుకొంటుంది. మల్లినాధసూరి ఇంటి పేరు కోలచలవారు. వీరిది తెలంగాణా మెదకు జిల్లాలోని కొలచెలమగ్రామం. మల్లినాథసూరి క్రీ.శ. 14వ శతాబ్దివాడు. ఈయన సంస్కృత కావ్యాలకు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానాల ఒరవడిలోనే తెలుగు కావ్యాలకు తెలుగువాళ్లు వ్యాఖ్యానాలు వ్రాశారు. వాళ్లలో ముద్దరాజు పెదరామన మొదటివాడు.

ముద్దరాజువారిది ఏ గ్రామమో కచ్చితంగా తెలియదు గాని ఆ వంశంలో గణపయ్యగారనే ఒకాయన క్రీ.శ. 16వ శతాబ్దిలో ఉండేవాడు. ఆయనకు ముగ్గురుకొడుకులు. ఆ ముగ్గురికీ ఆయన శ్రీరాముని పేరే పెట్టుకొన్నాడు.

వ్యవహారంలో వాళ్లకు పెదరామన, చినరామన, రామన అనే పేర్లు వచ్చాయి. వీళ్ళలో చినరామన పండితుడో కాదో తెలియదుగాని పెదరామన వ్యాఖ్యాత. రామన లాక్షణికుడు. ఈ అన్నదమ్ములు మదనగోపాలభక్తులు. ఇద్దరూ ఆ దేవుని కృపాకటాక్షాలవల్ల ప్రాప్తమైన 'సారసారస్వత సంపదానందుల'మని వ్రాసుకొన్నారు. పెదరామన తాను సుధీమణినని చెప్పుకొన్నాడు. పింగళి సూరపరాజుగారి రాఘవపాండవీయానికి ఆదర్శాన్ని ప్రదర్శించాడు. ఆ వ్యాఖ్యానం మొదట ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

అమరయ సూరయార్య రచితాంచిత రాఘవపాండవీయ కా
వ్యమహిత మాధురీమదుభయార్థ విబోధిక టీక జేసెదన్
గమల నివాసినీచరణ కాంచననూపుర శింజితార్భటీ
సమమతి సంస్కృతాంధ్ర కృతిసాధన లక్షణ లక్షితంబుగాన్.

ఈ పద్యంలో చెప్పినట్లే పెదరామన సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథాలను ప్రమాణాలుగా చూపెట్టి రాఘవపాండవీయానికి అర్థాలు వ్రాశాడు. ఈ వ్యాఖ్యానంలో అతడు పేర్కొన్న గ్రంథాలు సుమారు నలభై ఒకటి. ఇందులో సంస్కృతగ్రంథాలు 32; తెలుగుపుస్తకాలు 9. వాటి వివరాలివి:

పెదరామన వాడిన సంస్కృతగ్రంథాలు

1. అమరం
2. అమరుకశతకం
3. కామందకం
4. కాళిదాసు రఘువంశం
5. కాళిదాసు శాకుంతలం
6. చంద్రాలోకం
7. ధాతుమాల
8. నానార్థ రత్నమాల
9. న్యాయాలు (వివిధాలు)
10. న్యాసకారులనుండి
11. నీతిసారం
12. నైషధం
13. పాణినీయం
17. మాఘం
18. యాదవ నిఘంటువు
19. యోగశాస్త్రం
20. రతి రహస్యం
21. రాజపుత్రీయం
22. రామాయణం
23. లక్షణశాస్త్రం
24. వార్తికం
25. విశ్వనిఘంటువు
26. వేదాంత సిద్ధాంతాలు
27. వైజయంతి నిఘంటువు
28. శంకరాచార్యుల శ్లోకాలు
29. శాశ్వత నిఘంటువు

14. బాలభారతం
15. బ్రహ్మాండ పురాణం
16. భారవి
30. స్మృతి
31. హయలీలావతి
32. హలాయుధం

పెదరామన వాడిన తెలుగు పుస్తకాలు

1. అవంతుని ఛందం
2. ఆంధ్రభాషాభూషణం
3. కవిత్రయ భారతం
4. కవిలోక చింతామణి
5. కావ్యాలంకార చూడామణి
6. నాచనసోముని ఉత్తర హరివంశం
7. పిల్లలమఱ్ఱి వీరయ్యగారి ప్రయోగాలు
8. భీముని ఛందం
9. మనుచరిత్ర

ఇన్ని గ్రంధాల ప్రమాణాలతో చక్కని వ్యావహారిక భాషలో పెదరామన వ్యాఖ్యానం వ్రాశాడు. ఉదాహరణకు కావ్యంలోని మొదటి పద్యానికి అతడు ఎలా వ్యాఖ్యానం చేశాడో చూద్దాం.

వెలయు నఖిలభువనములలోనవారణ-నగరిపురమతల్లి నాదనర్చి
రాజ్యలక్ష్మి మిగుల బ్రబలనయోధ్యనా-రాజవినుతిగనిన రాజధాని.

ఈ పద్యానికి రామాయణార్థం :

"అఖిలభువనములలోను – సకలజగత్తులలోపలనున్ను. 'విష్టపంభువనం జగదిత్యమరః'. అవార్గ – అనర్గళమైన, నగరివు – ఇంద్రుని యొక్క, రమ – సంపదకు (అవారణపదము రమావిశేషణము), మతల్లి – పోషించేది, నా – అనంగాను, 'శ్రీయన గౌరినా బరగు చెల్వల' అని సోమయాజిప్రయోగము తనర్చి – ప్రకాశించినదై, రాజ్యలక్ష్మి మిగులబ్రబలగాను. అత్యుక్తి ఇందుకు లక్షణం. చంద్రాలోకమందు

"అత్యుక్తి రద్భుతాత్యర్థశౌర్యోదార్యాదివర్ణనం,
త్వయిదాతరిరాజేంద్ర! యాచకాః కల్పశాఖినః"

భువనములలోను అవారణ అనే దిక్కున సంధికి ఆంధ్రభాషాభూషణమందు "మానుగ విభక్తులందుఁ బూనిన(ను)రులులకు వచ్చు బోయిన బోవుఁ" అనే లక్షణంవల్లను ఉకారలోపము రమతల్లి అనే దిక్కున 'క్షమ నకారాంతప్రకాశితంబులైన పుల్లింగములు దక్కనన్నిటికిని, పరగ సంబంధషష్ఠిపై ప్రథమయగును. దంతికొమ్ములు రమ పల్కు తరువుకొమ్మ' అనే లక్షణం షష్ఠ్యర్థమందు ప్రథమాంతరూపం అయోధ్యనా – అయోధ్యనే పేరు కలదై, రాజవినుతిగనిన రాజధాని వెలయును – సర్వోత్కృష్టమై వర్తించును.

"కృతిముఖమున దైవనమ–స్కృతి యొండె నభీష్టవస్తుకీర్తన మొండెన్
వితతాశీర్వచ మొండెను–ప్రతిపాదింపంగవలయు భద్రాపేక్షన్"
అనే న్యాయాన వస్తునిర్దేశరూపమంగళము.
"శుభముఖరుక్ క్షయధనకన–కభయైశ్వర్యముల జేయు కవు లిడ గావ్య
ప్రభులకు గను గృతుల మొదలన్–మభజసనయరతగణాళి మల్లయరేచా."

అని భీమకవి ఛందమందు చెప్పినది గనక ఆదియందు నగణప్రయోగము. వెలయు అనేది శుభపదము. వకారం అమృతబీజమున్ను.

భారతార్థం :-

అఖిల భువనములలోన, వారణనగరి – హస్తినగరము, పురమతల్లి–పురశ్రేష్ఠమైనది, వా–అనగాను. ('మతల్లికా మచర్చికా ప్రకాండముద్ధతల్లజౌ, ప్రశస్తవాచకాన్యమూని'). వారణనగరి పురమతల్లి అనే దిక్కున పొనగం బల్కెడునెడ పొల్పెసగిన ప్రథమాంతము లవయింప గదిసి కడుంబన వారు కచటతపలను–గసడదవల్ ద్రేచివచ్చు కవిజన మిత్రా!

అని ఆంధ్ర భాషాభూషణమందును.

ప్రథమాంతవిభక్తులపై–గథితములగు కచటతపలు గసడదవ లగున్
పృథివి నవి గజడదబలగు–ప్రథమను సున్నలుగ నాంతపదములమీదన్.

అని అనంతుని ఛందమందున్ను చెప్పిన లక్షణంవల్లను పకారమునకు వకారం రావలసినందుకు తాతంభట్టుగారు కవిలోకచింతామణిలో

భిన్నపదప్రథమలపై–మన్న పకారంబు నత్వ మొందును రభులన్
మున్నిడి జరూపము ప్రాపము–వన్నవరూపంబు దాల్చు నాళీకాక్షా!

అని విశేషవిధులుగా చెప్పి

ఆ వాలుంగనుదోయి యా నగుమొగం బా గుబ్బపాలిండ్ల పెం
పా వేణీభర మాయోవిలసనం బా యొప్పులం జెప్పినన్
గైవారం బగుగాని యయ్యెడ శిరఃకంపంబుతో గూడ హా
హా పుట్టించవె పుష్పధన్వునకు నయ్యబ్జాక్షి వీక్షించినన్.

అని పిల్లలమఱ్ఱి వీరమరాజుగారి ప్రయోగమున్ను. 'భూనుతకీర్తి బ్రాహ్మణుడు పుట్టిగ తోడనె పుట్టు మత్తమజ్ఞానము' అని యిదిమొదలైన కవిత్రయంవారి ప్రయోగాలున్ను వ్రాసినందువల్లను ప్రథమాంత విభక్తిమీది పకారానికి వకారాదేశము ప్రాసస్థానమందు నిత్యముగా వచ్చును. యతిస్థానమందు రాదు. యితరత్ర యెందైనం జెప్పవచ్చు నంటున్నారు గనుక వారణపురమతల్లి అని చెప్పవచ్చును నాంగానే సూరప రాజుగారు

యీమీదటి పద్యమందున్న 'ఏముఖితసమదాటోపారిపంక్తి రథుడు' అవి రామాయణార్థమందు చెప్పినారు. ప్రకృతము. తనర్చి – ప్రకాశించినదై. అయోధ్య – యుద్ధంచాయ శక్యంకావిది. యోద్ధుమశక్యా అయోధ్యా అనే అర్థమందు 'ఋహలోర్ణ్యత్' అనే మాత్రాణ్యత్ ప్రత్యయాంతము. 'నిడువు లుడుప తెనుగగు.' నా – అనగాను. రాజ – దిగ్దేశరాజులచేతను వినుతిగనిన రాజధాని సింహాసనస్థలమైనది.

పెదరామన ఇలా చక్కగా తన కాలంనాటి వ్యావహారికంలో వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తే ఈనాటి ముద్రాపకులు దానిని మార్చేసి కృతకగ్రాంథికంలో అచ్చువేశారు.[1] పెదరామనమాత్రమే కాదు పూర్వులు వ్రాసిన వ్యాఖానాలు వ్యావహారికంలోనే ఉంటాయన్న సంగతి వ్రాతప్రతులను చూస్తే తెలుస్తుంది. మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంవారి పట్టికలలో ఈ టీక గురించి ఇలా వివరించారు:[2]

> ఈ వ్యాఖ్యాన మన్నిటివలె వ్యావహారికభాషయందే వ్రాయబడియున్నది. ఇందు పెక్కు లక్షణగ్రంధములనుండియు, నితరప్రాచీన గ్రంథములనుండియు, నిఘంటువులనుండియు దరచుగా వ్యాఖ్యాన సమర్థనార్థము ప్రమాణములు గైకొనబడినవి. ఈ గ్రంథమునకు గల యెల్ల ప్రాచీనవ్యాఖ్యానములలో నిదియ మేలైనది.

రాఘవపాండవీయానికి ఇంత మేలైన వ్యాఖ్యానం వ్రాసినా ముద్దరాజు పెదరామన మన సాహిత్యచరిత్రలలో ప్రత్యేకస్థానాన్ని పొందలేకపోయాడు. ముద్దరాజుగణపయ్యగారికి ముగ్గురుకొడుకులనీ, అందులో పెద్దవాడే వ్యాఖ్యాత అనీ సరిగా గుర్తించక వీరేశలింగంగారు తమ కవులచరిత్రలో పొరపాటున ఇలా వ్రాశారు : "ముద్దరాజు రామన్న కవిసంజీవని యను లక్షణగ్రంథమును రచించెను. మరియునితడు రాఘవపాండవీయమునకు వ్యాఖ్యానమును గూడ జేసెను"[3] వీరేశలింగంగారి చరిత్రలో పడిన ప్రమాదం చాలామంది పుస్తకాలలో అలాగ దొర్లుకుంటూవస్తూంది. దీనిని రావూరి దొరస్వామిశర్మగారు సవరించారు.[4]

తెలుగు కావ్యాలకు మొదటి వ్యాఖ్యాతగా ఇప్పటికి తెలియవస్తున్న ముద్దరాజు పెదరామన ఇతరగ్రంథాలేమైనా వ్రాశాడో లేదో తెలియదు. ఇతని

1. రాఘవపాండవీయం – పటీక (వావిళ్ళ ముద్రణ).
2. డి. కేటలాగు-II, భాగం II, పుట 889.
3. తెలుగుకవులచరిత్ర (1898) రెండవభాగం, పుట 145.
4. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక, సంపుటి 38, సంచిక 1-3, పుట 25.

తమ్ముడు చిన్నరామన సంగతికూడ బొత్తిగా తెలియదు. ఈ అన్నదమ్ములలో మూడోవాడు మాత్రం ఉద్దండపండితుణ్ణని చెప్పుకొన్నాడు. తనగురించి కవిజనసంజీవనిలో ఇలా చెప్పాడు :

అందమా నీకే మహానుధానిధిని రాఘూటలాక్షణికతాకౌశలంబు
దొరయు నీకే కవిస్తోమసుతానేక నాటకాలంక్రియాపాటవంబు
తగునీకె శాబ్దిక స్తవనీయబాహ్యక్రియలముఖ్యశబ్దవిద్యానిరూఢి
చెల్లు నీకే లసజ్జేగియమానకవిత్వవైశారద్య విలసనంబు
ననుచు బుధులెల్ల వినుతింప నలరు ముద్ద
రాజు గణపయ్య గర్భవారాశిపూర్ణ
చంద్రపెదరామపినరామనచివమణుల
కనుగుదమ్ముఁడ రామభద్రాఖ్యకవిని. [కవిజన. 1-3]

ఈ జేగియమాన కవిత్వవిశారదుడు వ్రాసిన లక్ష్యగ్రంథాల సంగతి తెలియదుగాని ఇతని లక్షణగ్రంథం చాలా ప్రామాణికమైనది. ఇందులో నాలుగు తరంగాలున్నాయి. యతిపద్ధతి, విభక్తిపద్ధతి, సమాసపద్ధతి, సంధి పద్ధతి అని వాటిని విభజించాడు. ప్రథమశ్రేణికవుల గ్రంధాలనుండి ప్రమాణాలను స్వీకరించాడు – 1. అనంతుని ఛందం, 2. ఆముక్తమాల్యద, 3. కవిత్రయ భారతం, 4. కావ్యాలంకారచూడామణి, 5. చంద్రభానుచరిత్ర, 6. నైషధం, 7. పాండురంగ మాహాత్మ్యం, 8. భాస్కరరామాయణం, 9. మనుచరిత్ర, 10. యయాతిచరిత్ర, 11 రంగనాధరామాయణం, 12. రాఘవపాండవీయం, 13. వసంతవిలాసం, 14 వరాహపురాణం, 15. శృంగారషష్ఠం మొదలైన గ్రంథాలనుండి ఉదాహరణలిచ్చాడు. యయాతిచరిత్రనుండి 'వలబద్ధ జక్కవల్ వలెనున్న జిలుగుపయ్యెదలోని గుబ్బపాలిండ్లు మెరయ' అనే ప్రయోగం చూపించాడు. దీని కర్త సూరపరాజు అని కవిజనసంజీవని అచ్చు ప్రతిలో ఉంది (1-120), అయితే ఈ పద్యపాదం నిజంగా పొన్నిగంటి తెలగన్న వ్రాసిన యయాతిచరిత్రలోనిది (3-84), ముద్దరాజు రామన చూపించిన ప్రయోగాలను అనంతరలాక్షణికులు యథాతథంగా స్వీకరించారు. అప్పకవి, అహోబల పండితుడు, చిత్రకవి, అనంతుడు, కూచిమంచి తిమ్మకవి, అడిదం సూరకవి, లింగమగుంట తిమ్మన మొదలైనవాళ్ళందరూ ముద్దరాజురామనకు ఋణపడ్డవాళ్లే.

అయితే దురదృష్టవశాత్తూ ఇతని కవిజనసంజీవని సమగ్రప్రతి లభ్యంకావడం లేదు. అన్ని తరంగాలూ అసమగ్రాలే. మధ్యలో కొన్నిచోట్ల పద్యాలు పోయాయి. ఉన్నంతమట్టుకు గ్రంధాన్ని వావిళ్ళవాళ్లు వేశారు (1930). దీనిపైన రావూరి దొరస్వామిశర్మగారు పరిశోధనలుచేసి సమగ్రంగా విమర్శించారు.[5] ముద్దరాజు రామన వ్రాసిన ఈ లక్షణగ్రంధం సమగ్రప్రతి దొరికితే, అది అచ్చుపడితే మన సాహిత్యానికి చాలా ఉపయోగపడుతుంది. వాస్తవానికి దీనిని రామన వ్రాసీవ్రాయగానే సమకాలికులు వాడుకొన్నారు. చిత్రకవి అనంతకవి రామరాజభూషణుని హరిశ్చంద్రనలో పాఖ్యానానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తూ ముద్దరాజు రామన్న లక్షణంలోనుంచి ప్రయోగాలను చూపించాడు. అనంతకవి క్రీ.శ. 1580 ప్రాంతాలవాడని పరిశోధకులు నిర్ణయించారు.[2] కాబట్టి రామన్న కూడా ఆకాలంవాడే అవుతాడు. అతని గ్రంధం కొంత ముందు పుట్టిఉంటుంది.

ముద్దరాజు పెదరామన ఒక రెండర్థాల గ్రంధానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తే, చిత్రకవి అనంతకవి మరో ద్వ్యర్థికావ్యానికి టీక చేశాడు. ఈ అనంతయ్య కఠినమైన ప్రబంధాలకు అర్థం చెప్పడంలో ప్రత్యేకత సాధించాడు. హరిశ్చంద్రనలో పాఖ్యానానికి వ్రాసిన వ్యాఖ్యానపు గద్యలో తాను 'పురాతనాధు నాతన కఠిన ప్రబంధార్థబోధనసమర్థమానసాంభోజుణ్డ' అని చెప్పుకొన్నాడు. ఈ వ్యాఖ్యానంలో మొదట "విష్ణు చిత్తీయాది వివిధకావ్యార్థముల్ దెలిసి వక్కాణించు ధీరనుతుడ!" అని చెప్పుకొన్నాడు. ఇతడు లక్షణసార సంగ్రహం వ్రాసిన చిత్రకవి పెద్దన్నగారి కుమారుడు. ఈ అనంతయ్య కుమారుడు వెంకటరమణకూడా కఠినప్రబంధాలకు అర్థాలు చెప్పే పండితుడే. అతడు సాంబవిలాసం అనే గ్రంధం వ్రాశాడు. అందులో తన తండ్రి హరిశ్చంద్రనలో పాఖ్యాన వ్యాఖ్య మాత్రమేకాక ఇందుమతీపరిణయం, హరిహరశ్లేషోదాహరణం, సకలజీవనసంజీవనం, వంశావళి అనే గ్రంధాలు వ్రాసినట్టు చెప్పాడు. తన తండ్రి ఆముక్తమాల్యద, హరిశ్చంద్రనలో పాఖ్యానాలకు మాత్రమే అర్థాలు చెప్తే, తాను 'రాఘవపాండవీయవిష్ణుచిత్తీయ వసుచరిత్ర ప్రముఖ దీవ్యత్కావ్యార్థ

5. పరిశోధన, సం. III (ఆగస్టు - సెప్టెంబరు 1954), సం VI (ఫిబ్రవరి-మార్చి 1955), సం VII (ఏప్రిల్, మే 1955)

2. ఉదాహరణ వాఙ్మయం - నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు, పుట 140.

బోధనమమర్చుట్టి" అని గద్యలో వ్రాసుకొన్నాడు (R. 123). ఇతడు వసుచరిత్రకు వ్రాసిన వ్యాఖ్య దొరికితే అదే ఆ గ్రంథానికి మొదటిదవుతుంది.

ముద్దరాజు పెదరామనలాగే చిత్రకవి అనంతయ్య కూడా వ్యావహారిక భాషలోనే హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాశాడు. అయితే దీనిని పండితులు కృతకభాషలోకి తర్జుమాచేశారు. ఎలా మార్చివేశారో వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు ఉదాహరణలతో సైతం చూపించారు.[6] అయితే వారు ఇలా చూపించిన పీఠికతో వెలువడ్డ హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానంకూడా పండితులు 'అన్యాయంగా దిద్దిన' కృతకటీకతో అచ్చుపడడం శోచనీయం. చిత్రకవి అనంతయ్యలాంటి ప్రామాణికపండితుడు వ్యావహారికంలో వ్రాసిన వ్యాఖ్యావాన్ని కాకరపర్తి కృష్ణకవి అనే మరో పండితకవి వ్యావహారికంలోనే స్వయంగా "సౌమ్యముగ వ్రాసుకొనె'. చిత్రకవి అనంతయ్య వ్యాఖ్యలో వాడిన వ్యావహారిక రూపాలు రామరాజభూషణుని ప్రయోగములవలె మనకు ప్రమాణములెే యనకతప్పదు" అని వజ్ఝలవారు చాటారు.

అనంతయ్య వ్రాసిన ఇతరగ్రంథాలు దొరకకపోవడం దురదృష్టమే. అతని 'సకలజీవన సంజీవనం' బహుశా లక్షణగ్రంథమేమో అని నా అనుమానం. అలాగే అతని కొడుకు వెంకటరమణ వ్రాసిన 'త్రిలోకసంజీవని' కూడా లక్షణ గ్రంథమే కావచ్చు. ముద్దరాజు రామన 'కవిలోక సంజీవని' అనే లక్షణగ్రంథం రచించాడు కనుక ఈ చిత్రకవిపండితులలో తండ్రి 'సకలజీవన సంజీవనం.' కొడుకు 'త్రిలోక సంజీవనం' వ్రాశారని భావించవచ్చు. ముద్దరాజు పెదరామన మొదటి ద్వ్యర్థికావ్యానికి వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తే దానిని చూసి రెండవ ద్వ్యర్థికావ్యాన్ని అనంతయ్య వ్రాశాడని పండితులు భావిస్తున్నారు.[7] ముద్దరాజు వారిని చూసి చిత్రకవివారు గ్రంథాలు వ్రాయడంవల్ల ఈ రెండు పండితకుటుంబాలు ఒక ప్రాంతంలోనివే అని చెప్పవచ్చు. చిత్రకవివారి నివాసం వెల్లటూరు. ఇది కడపజిల్లా జమ్మలమడుగు తాలూకాలోని గండికోట చేరువలో ఉంది. ముద్దరాజు వారు కూడా గండికోటప్రాంతాలవాళ్ళే అని భావించవచ్చు. మొత్తంమీద ఈ

6. హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానం (వావిళ్ల ముద్రణ) పీఠిక, పుటలు 82-85.

7. పరిశోధన, ఆగస్టు-సెప్టెంబరు, 1954 : ముద్దరాజు రామన-కవి సంజీవని - రావూరి దొరస్వామిశర్మగారి వ్యాసం, పుట 47.

రెండు విద్వత్కుటుంబాలవాళ్లూ మంచి సాహిత్యసేవ చేశారు. తరువాతి లాక్షణికులకు ఎంతగానో తోడ్పడ్డారు.

అప్పకవి తన గ్రంథంలో చిత్రకవి వెంకటరమణ వ్రాసిన సాంబవిలాసం లోని ప్రయోగాలను రెండు ఉదాహరించాడు. ఈ గ్రంథం అచ్చుపడలేదు. ఇదేకాదు, ఇతడు వ్రాసిన ఇతరగ్రంథాలుకూడా అముద్రితాలే. ఇతడు త్రిలోక సంజీవని కాక రామాయణం, కుమారగురువిలాసం, అభిమన్యు విలాసం అనే గ్రంథాలు వ్రాశాడు. వెంకటరమణ రచించిన రామాయణానికి 'విద్వత్కవికర్ణరసాయన'మనే నామాంతరముంది. ఇది సకలవర్ణనాపూర్ణ రామాయణమని కవి చెప్పాడు. దీనిని సుబ్బారాయడికి అంకితమిచ్చాడు. ఈ రామాయణంలో ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. ఇది పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి వ్రాసిన రావణదమ్మీయంలాంటిదని చాగంటి శేషయ్యగారు చెప్పారు. వారు ఇంకా ఇలా వ్రాశారు: "ఈ కవిపై నెవ్వరో యభియోగము తేగానాతనిని రావణునిగాను (...) రామునిగను బోల్చి యీ గ్రంథము రచించెనట. ఇందు రామాయణ మేడుకాండలును గలవు. ఈతనిపై అభియోగము దెచ్చిన యాతడెవ్వడో, యీ యభియోగము నీతని పక్షమున దీర్మానించిన న్యాయకర్త యెవ్వడో తెలిసినగాని యాతని పద్యములయందలి శ్లేషను గ్రహించి యానందింపలేము. గ్రంథము శిథిలావస్థయం దుండుటచే నావిషయములను సంపూర్ణముగ గ్రహింపననువుగా లేవు"[8] ఈ విషయాలు పరిశోధించాలి.

ఇప్పుడు ముద్దరాజు సోదరులు, చిత్రకవి పండితులు ఏమేమి వ్రాశారో క్రోడీకరిద్దాము.

పేరు	కాలం	గ్రంథాలు
ముద్దరాజు పెదరామన	క్రీ.శ. 1575	రాఘవ పాండవీయానికి ఆదర్శ వ్యాఖ్య
ముద్దరాజు రామన	క్రీ.శ. 1575	కవిజన సంజీవని (దీనికే కవిలోక సంజీవని, కవిసంజీవని, కవిజీవ సంజీవని అనే పేర్లున్నాయి.)
చిత్రకవి అనంతయ్య	క్రీ.శ. 1580	(1) విష్ణు చిత్తీయానికి అర్థం చెప్పాడు.

8. ఆంధ్రకవితరంగిణి - XII, పుట 94.

పేరు	కాలం	గ్రంథాలు
		(2) హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానానికి 'ప్రకాశిక' వ్యాఖ్య వ్రాశాడు. (3) హరిహర శ్లేషోదాహరణం. (4) సకలజీవన సంజీవనం.
చిత్రకవి వెంకటరమణ	క్రీ.శ. 1600	(1) రాఘవ పాండవీయం, వసుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యదలకు అర్థాలు. (2) త్రిలోక సంజీవని. (3) రామాయణం. (4) కుమారగురువిలాసం. (5) అభిమన్యు విలాసం. (6) సాంబవిలాసం.

తెలుగువాళ్ళకోసం తెలుగుకవులు వ్రాసిన కావ్యాలకు టీకాతాత్పర్యాలు వ్రాయవలసిన స్థితి ఏర్పడిన రోజులలో ఇటువంటి పండితకవుల అవసరం ఉండనే ఉంటుంది. మన సాహిత్యంలోని ఈ తొలివ్యాఖ్యాతలు మరువరాని వాళ్లు.

34
కామినేని కవులు, ఆశ్రితులు

పదిహేనోశతాబ్దపు చివరిరోజులలో కృష్ణానదీ తీరంలో కర్నాటక రాజ్యానికి సంబంధించిన ఒక దుర్గాన్ని కామినేని కాచారెడ్డి అనే యోధుడు పాలిస్తూఉండేవాడు. అతని ధైర్యస్థైర్యాలను మెచ్చుకొని గోలుకొండసుల్తాను పిలిపించాడు. ఘనసన్మానం చేసి మెతుకు సీమ మీద అధికార మిచ్చాడు. దీనినే మనం నేడు (తెలంగాణాలో) మెదకుజిల్లా అంటున్నాం. కులీకుతుబ్‌షా మెతుకు దుర్గాన్ని ఆక్రమించిన వైనం మనకు అద్దంకి గంగాధరకవి రచించిన తపతీసంవరణోపాఖ్యానంలో కనబడుతుంది. "ఉత్తరంబున బరీదోడి పారగద్రోలి మెతుకుదుర్గం బాక్రమించి మించె" అని గంగాధరుడు కులీకుతుబ్‌షాను వర్ణించాడు. (1-24) ఈ దుర్గాన్ని ఇలా ఆక్రమించాక దానిపై ఆధిపత్యాన్ని సుల్తాను కామినేని కాచారెడ్డికి ఇచ్చి ఉంటాడు. కులీకుతుబ్‌షా క్రీ.శ. 1496 నుండి గోలుకొండను బహమనీసుల్తానుల తరపున వ్యవహరించాడుగాని క్రీ.శ. 1511 నుండి 1543 దాకా స్వతంత్రుడై పరిపాలించాడు. చక్కని పునాదులపై తన రాజ్యాన్ని నిర్మించుకొనేందుకు సుల్తాన్ కులీ ఎందరో తెలుగువీరులను కూడగట్టుకొన్నాడు. కామినేని కాచారెడ్డి వాళ్ళలో ఒకడు.

ఇతడు మెదకుదుర్గానికి అధిపతి అయ్యాక అడవులు కొట్టించి, క్రూరజంతువులను, దారిదొంగలను వేటాడి మండలాన్ని భయరహితం చేసి బిక్కనవోలు అనే నగరాన్ని కట్టిపాలించసాగాడు. సుల్తాను అనుజ్ఞలో ఇది

సీమకు రాజధాని అయింది. ఈ కామినేని కాచారెడ్డి మనమడి పేరు కూడా కాచారెడ్డే. అతడు తాతతండ్రులకు చేదోడు వాదోడుగా ఉండి ఊరు వర్ధిల్లేటట్టు చేశాడు. ఈ చిన్న కాచారెడ్డి కాలందాకా కామినేని కవులు సాహిత్య పోషణ చేసినట్టు ప్రత్యక్షప్రమాణాలు ఏవీ లేవుగాని ఇతని కుమారుడు ఎల్లారెడ్డి కవులను పోషించాడు. బాలభారతం, కిరాతార్జునీయం అనే రెండు గ్రంధాలను అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. ఈ గ్రంధాలను ఎవరు వ్రాశారో తెలియదు. కాకమాని గంగాధరుడనే కవి వ్రాసిన బాలభారతంలోని పద్యాలను పెదపాటి జగ్గన్న ఉదాహరించాడని ఇంతకు ముందు ఈ సంపుటిలోనే చెప్పుకున్నాం. తొలి యక్షగాన రచయితగా పేరుపొందిన ప్రోలుగంటి చెన్నయ్యమంత్రికూడా ఒక బాలభారతాన్ని వ్రాశాడు. అది వచనకావ్యమట. కామినేని ఎల్లారెడ్డి అంకితం పుచ్చుకొన్నబాలభారతాన్ని బహుశా కాకమాని గంగాధరుడే రచించాడేమో! ఆ గ్రంధం సంపూర్ణంగా లభిసేన్తేగాని ఏదీ తేల్చలేం.

బాలభారత,కిరాతార్జునీయాలు అంకితం పుచ్చుకొన్న ఎల్లారెడ్డికి నలుగురు మనుమలున్నారు. వీళ్ళలో ముగ్గురు కృతిభర్తలు. అందులో ఇద్దరు స్వయంగాకృతికర్తలు.

1. కామినేని కామిరెడ్డి:— ఇతడు ఎల్లారెడ్డి రెండవ మనుమడు క్రీ.శ. 1580-1611 మధ్య గోలకొండరాజ్యాన్ని పాలించిన మహమ్మదు కులీకుతుబ్‌షా కాలంలోని వాడు. ఇతడి వైభవాన్ని ఇతని తమ్ముడే ఇలా వర్ణించాడు:

> భవ్యములతామమహమ్మదుపాదుషాహ–లబ్ధభూషణలలితపల్యంకికాంక
> వత్రిచామరసామ్రాజ్యభరితవిభవ–రమ్యగుణశాలి శ్రీరామరెడ్డిమాని
>
> [శివధర్మోత్తరం]

ఈ కామిరెడ్డి శైవుడు, మల్లి కార్జునపండితారాధ్యుల వారి వంశంలోని లింగారాధ్యులవారి శిష్యుడు. ఈ గురువు గారికి మరో శిష్యుడున్నాడు. అతడు కవి. పేరు పట్టమట్ట సోమనాధుడు. ఈయన రాజమహేంద్రవరం దగ్గరి వెలవలి పల్లి గ్రామంవాడు. ఘడియకు నూరు అనుష్టుప్పు శ్లోకాలు చెప్పగల దిట్ట. వివిధ అవధానాలు చేస్తాడు. వ్యాకరణం బాగా చదువుకొన్నాడు.

తర్కవేదాంత ధర్మశాస్త్ర క్రమాలు తెలిసినవాడు. ఇంతెందుకు? సాహిత్య సర్వం కషత్య మహిమ గలవాడు. ఈ పట్టమట్ట సోమనాథుడూ, కామినేని క్షామిరెడ్డి ఒకేగురువుల శిష్యులవడంవల్ల స్నేహితులయ్యారు. సతీర్థ్యుడు, అనురక్తుడు, ఆశ్రితుడు,అఖిలజ్ఞుడు అయిన సోమనాథునిచేత కామిరెడ్డి స్కాందపురాణంలోని సూతసంహితను ఆంధ్రీకరింపజేసి అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. కవిత్వం గంగాప్రవాహంలాగా ఉండాలని సోమనాథుడు ఈ క్రింది పద్యంలో చెప్పాడు:

> **సర్వజ్ఞమౌళిభూషణలీల జెన్నొంది శబ్దగుణారూఢి చొకళించి**
> **ఘనమహీభృద్రాజకటకస్థలుల మించి యలఘుధారాశుద్ధి నొఘళించి**
> **గంభీరనవరసోజ్జృంభణంబున బొంగి ధ్వనివిశేషముల చందమున మెరసి**
> **యఖిలలోకైకప్రియంకరస్థితి బూని యన్ని దోషంబులనవయించి**
> **బహుముఖతరంగితంబయి పరిఢవిల్లి-పొదవి సారస్వతావాసపూర్తి దనరి**
> **వాసివహియించుగంగాప్రవాహమట్ల-విశదరీతిగవిత్వంబు వెలయవలయు.**

గంగాప్రవాహంలాగా అనర్గళంగా సూతసంహితనే కాక అకలంక క్రియకావ్యాలు చెప్పి అందలాలూ అశ్వాలూ పుచ్చుకొని ధనమార్జించి పట్ట మట్ట సోమనాధుడు యజ్ఞం చేశాడు. సోమయాజి అయ్యాడు. తిక్కనగారి తరువాత తెలుగుసాహిత్యంలో మళ్ళీ ఇతడే సోమయాజి. యజ్ఞం చేశాక సోమనాధుడు స్కంధపురాణంలోని బ్రహ్మోత్తర ఖండాన్ని అనువదించాడు. దీనిని కామిరెడ్డి తమ్ముడు ఎల్లా రెడ్డికి అంకితమిచ్చాడు.

2. కామినేని (ఇమ్మడి) ఎల్లారెడ్డి:– 'భవ్యసుల్తాన్ మహమ్మదుపాదుసాహి కలములోపల గననింత కాపుగలడె?' అని ఈ ఎల్లారెడ్డి వాసికెక్కాడు. పట్ట మట్ట సోమనాధ సోమయాజి రచించిన బ్రహ్మోత్తరఖండాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. వాస్తవానికి అది తెనిగించమని ఇతడే ప్రోత్సహించాడు. ఇతడు సమరవీరుడే కాక సాహితీపరుడు. స్వయంగా గ్రంథాలు వ్రాశాడు. వాసిష్ఠలైంగధర్మము అనే గ్రంథాంజలిని రామలింగేశ్వరస్వామికి అర్పించాడు. ఇతడు వ్రాసినవి వాసిష్ఠం, లైంగకధర్మం అనే రెండు గ్రంథాలా, లేక ఒకటేనా అన్నది తేలని ప్రశ్న. ఇతడు ఈ కావ్యకర్త అన్న విషయం తెలుస్తున్నదేగాని

అతని కృతులు వెలుగుచూడలేదు. ఎల్లారెడ్డి కృతి భర్తే కాక కృతికర్త అనే సంగతి అతని తమ్ముడు మల్లారెడ్డి వ్రాసిన గ్రంథాలలో ఒకటైన శివధర్మోత్తరం వల్ల తెలిసింది.

3. కామినేని మల్లారెడ్డి:- ఇతడు చాలా గ్రంథాలు వ్రాశాడు. అయితే మూడు పుస్తకాలు మాత్రమే లభించి అచ్చుపడ్డాయి. అవి-1.షట్చక్రవర్తి చరిత్ర, 2. శివధర్మోత్తరం, 3. పద్మపురాణం. వీటిలో షట్చక్రవర్తి చరిత్రలో అవతారిక లేదు. శివధర్మోత్తరంలో కవి తన ప్రతిభను సభాసదులచేత ఇలా చెప్పించాడు:

> శంకరవిసమంచద్భాతిరీతియు గవిరాజసత్కళాగౌరవంబు
> శ్రీహర్షసాత్వికస్థిరగుణమహిమంబు స్తుతధనంజయుని నిర్దోషతయును
> శబ్దశాసనబహుచాతురీవృత్తియు సూరనార్యుని మహాశోనిరూఢి
> యల వీరభద్రుని యారభటధ్వని యమరేశ్వరుని విభావానుభావ
> ములు విచిత్రంబులగుచు భాసిలెభవత్ప్ర-కలితోభయభాషాధికప్రబంధ
> సంఘములయందుగాచభూజానిమల్ల-రడ్డిసత్కవిరాజసర్వజ్ఞభోజ.

ఇంతమంది ప్రథమశ్రేణి తెలుగుకవులప్రత్యేకతలను పుణికి పుచ్చు కొన్నానన్న ఆత్మవిశ్వాసంలో అతడు శివధర్మోత్తరం వ్రాశాడు. ఆ తర్వాత పద్మ పురాణంలో ఒక భాగాన్ని తెనిగించాడు. ఈ రచనకు కారణం గణేశ్వరుడనే మరో కవి. అతడు కుతుబ్‌షాహీల ఆస్థానకవి. అయన ఒకసారి కామినేని కామిరెడ్డిని చూడడానికి వచ్చాడు. ఆయనకు కామిరెడ్డి స్వాగతం చెప్పాడు.

> ధీవిధి సాహితియుతు బ్రతితయశుం గుతుపావనీశ్వరా
> స్థానమహాకవీంద్రునిజదర్శనకౌతుకవైభవాగతుఁ
> శ్రీనరసింహవందితవరేణ్యకుమారుగణేశదీరువ
> న్మానముతో నెదుర్కొని నమస్కృతిజేసి వసింపజేయుచుఁ.

కామిరెడ్డి ఇలాగా ప్రశ్నించాడు - "గణనాథసత్కవీ! నువ్వు సంస్కృ తాంధ్రభాషావరకావ్యకల్పన విచక్షణ గల వాడివి. సకలపురాణాలను తెలుగు సత్కవులు ఆంధ్రీకరించారు. పద్మపురాణంలోని శివరాఘవుల కథ చెప్పలేదు. ఇది రచించడానికి ఎవరు సమర్థులు?" ఈప్రశ్నకు గణనాథకవి వెంటనే

ఇలా జవాబు చెప్పాడు:

చాటుచాటు తేనియల్ వడియు సూక్తులు ప్రోక్తనజన్మపుణ్యసం
ఘటితములై కవీంద్రుల కఖండముదంబు హృదంబుజంబునం
బాటముగజేయ గమ్రరసపూరములొమహిత ప్రబంధముల్
పటుమతి సల్పగాదగిన ప్రాజ్ఞుడు మల్లనృపాలు డెంతయుం [పద్మ]

ప్రాజ్ఞుడైన మల్లారెడ్డి అనువదించిన పద్యపురాణభాగంలో శివుడే బ్రాహ్మణవేషంలో అయోధ్యకు వెళ్ళి శ్రీరామునికి కథలు చెప్పిన వైనముంది. ఈ కావ్యం మల్లారెడ్డి వ్రాసిన కావ్యాలన్నిటిలోనూ పరిణతకావ్యమని ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు చెప్తున్నారు. వారే అతని తొలి రచన అయిన షట్చక్రవర్తి చరిత్ర గురించి ఇలా చెప్పారు:[1] "మల్లారెడ్డికి శ్లేషకవిత్వముమీదను, శబ్దాలంకారచిత్రరచన మీదను దృష్టియధికము. ఈతని శ్లేషకవనము నాతికఠినమై చక్కని కల్పనలు గల్గియున్నది. ఈతడు మంచి సంస్కృతాంధ్ర పాండిత్యము గలవాడు. తన శబ్దశాస్త్రపరిచితిని చూపించుటకై వ్యాకరణ పదములను, అలంకారములను, రీతులను కూడ శ్లేషలలో కూర్చి పద్యములు రచించెను." మల్లారెడ్డి తాను శ్లేషకవి నని సగర్వంగా తన గ్రంథం ఒక దాంట్లో ఇలా చెప్పించుకొన్నాడు:

శ్లేషకవి నీవుభాషా – శేషాహివి నీవు చంద్రశేఖరపూజా
భూషణుఁడ నీవు కవుల– న్వేషించిన సవతు నీకు నేరీ ధాత్రిం?

తొలి రచనలలో శ్లేషవైపు మొగ్గినా, మల్లారెడ్డి తన చివరి గ్రంథంలో మృదుభావాలకే ప్రాధాన్యమిచ్చాడు. ఇతడు వ్రాసిన ఇతర గ్రంథాల పేర్లు కూడ తెలియవు. ఇతడూ, ఇతడి అన్నలూ మంచి సాహిత్యసేవ చేశారు. కామినేని చౌదర్లూ, వారి ఆశ్రితులూ ఎవరెవరో ఒక పట్టికగా వేసుకొని నెమరువేద్దాం.

---

1. ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్రసంగ్రహం, పుట 144

1. కామినేని మొదటి ఎల్లారెడ్డి	బాలభారత, కిరాతార్జునీయాలు అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు.
2. కామినేని కామిరెడ్డి	పట్టమట్ట సోమనాథుడు వ్రాసిన నూతసంహితకు కృతిపతి
3. కామినేని ఇమ్మడి ఎల్లారెడ్డి	పట్టమట్ట సోమనాథ సోమయాజి వ్రాసిన బ్రహ్మోత్తరఖండానికి కృతిభర్త. స్వయంగా వాసిష్ఠ లైంగధర్మరచన చేశాడు
4. కామినేని మల్లారెడ్డి	శ్లేషకవి. ఇతని మూడు గ్రంథాలే దొరుకుతున్నాయి. అవి- 1). షట్చక్రవర్తి చరిత్ర, 2). శివ ధర్మోత్తరం, 3). పద్మపురాణం
5. పట్టమట్ట సోమనాథ సోమయాజి	నూతనసంహితము కామిరెడ్డికి, బ్రహ్మోత్తర ఖండాన్ని ఇమ్మడి ఎల్లారెడ్డికి అంకితమిచ్చాడు.
6. గణేశకవి	కుతుబ్‌షాహీల ఆస్థానకవి కామినేనివానిని దర్శించాడు. మల్లారెడ్డిని పద్మపురాణం రచించమని ప్రోత్సహించాడు

ఈ పట్టికలో ఒక్క గణేశకవి రచనలగురించి మాత్రమే మనకు కొద్దిగానైనా తెలియదు. మిగతావాళ్ళ గ్రంథాల పేర్లూ. రచనల తీర్లూ తెలుస్తున్నాయి. వీళ్లు పరిగణించవలసినవాళ్ళే.

35

మారసవెంకయ్య, మరి కొందరు శతకకవులు

ప్రబంధాలు కేవలం పాండిత్యప్రకర్షకే స్థానమైనప్పుడు కవులు తమ వ్యక్తిగతమైన భావాలూ, బాధలూ ప్రకటించుకొనడానికి శతకాలు ఆలంబనమైనాయి. దేవునిపట్ల భక్తి, జీవితంపైన రక్తి వెల్లడించడానికి అవే పనికివచ్చాయి. లోకానికి నీతిబోధ, మనస్సుకు ప్రబోధం శతకాల మూలంగా జరిగినంత వేరే సాహిత్యప్రక్రియవల్ల జరగదు. మన నీతిశతకాలలో భాస్కరశతకం చాలా ప్రచారం పొందింది. దానంత ప్రఖ్యాతి గువ్వలచెన్న శతకానికికూడ ఉంది. శతకకవుల రచనలనుకూడా ప్రమాణాలుగా స్వీకరించి మన లాక్షణికులు ఈ వాఙ్మయవిభాగాన్ని గౌరవించారు. అప్పకవి (క్రీ. శ. 1656) తన లక్షణగ్రంథంలో భాస్కర శతకం, మరున్నందనశతకం, వజ్రపంజర శతకం మొదలైన వాటినుంచి ప్రయోగాలను ఉదాహరించాడు. ఆరవీటిరాజుల యుగంలోనూ అప్పకవికి పూర్వం ఉండిన కొందరు శతక కవులగురించి కొంచెం ముచ్చటించుకొందాం.

1. **మారస వెంకన** :- ప్రఖ్యాతమైన భాస్కరశతకాన్ని ఇతడే రచించినట్టు కొన్ని తాళపత్రప్రతులపై కనబడుతుంది. ఈ శతకంలోనుంచి ఈ క్రిందిపద్యాన్ని ఉదాహరించినా, దీని కర్త ఎవ్వడో అప్పకవి చెప్పలేదు.

దక్షతలేని యింటికి బదార్థము వేరొక చోటనుండి వే
లక్షలు వచ్చుచుండిన బలాయనమై చను; గల్లకాదు; ప్ర

త్యక్షము వాగులున్ వరద లన్నియు వచ్చిన నీరు నిల్చునే
యక్షయమైన గండి తెగినట్టి తటాకములోన భాస్కరా! [అప్ప.3-149]

ఈ పద్యంలోని 'పదార్థం' అనే మాటను నిత్య సమాసవిశ్రాంతులలో ఒక ఉదాహరణకు అప్పకవి చూపించాడు. అప్పకవినాటికే ఈ శతకం ప్రచారంలో ఉందంటే కవి కనీసం ఒక యాభైసంవత్సరాలు పూర్వుడవుతాడు. ఈ శతకంలో ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. ప్రతిపద్యంలోనూ మొదటి పాదాలలో కవి ఒక సత్యాన్ని ప్రకటిస్తాడు. కడపటిపాదాలలో దానిని సమర్థించడానికి ఒక దృష్టాంతరం చెప్తాడు. ఈ శతకంలో 106 పద్యాలు ఉన్నాయి. వీటిని బౌనుదొర అకారాదిగా వ్రాయించినట్టుంది. ఈనాడు ప్రచారంలో ఉన్న ముద్రితప్రతులలో పద్యాలు అకారాదిగానే ఉన్నాయి. D 1635 సంఖ్య గల వ్రాతప్రతిలో అక్షరక్రమంలో లేవు. ముద్రితప్రతిలో శ్రీకారంచుట్టాక తొలిపద్యం-

అంగన నమ్మరాదు తన యంకెకు రాని మహాబలాఢ్యు వే
భంగుల మాయలొడ్డి చెరువం దలపెట్టు వివేకియైన సా
రంగధరుం బదంబులు కరంబులు గోయగజేసె దొల్లి చి
త్రాంగి యనేకముల్ నుడువరాని కుయుక్తులు పన్ని భాస్కరా. [2]

ఈ పద్యంలోని చిత్రాంగీసారంగధరులు తెలుగువాళ్లో, లేక నవనాథచరిత్రలో గౌరన చెప్పిన కథలోని వాళ్లో కవి వివరించలేదు. దోనేరు కోనేరునాథుడు తన కావ్యంలో వీళ్ళనుగురించి చెప్పినట్టు తెలుసుకొన్నాం. వీళ్ళనే వెంకయ్యకూడా దృష్టాంతరంగా తన పద్యంలో చూపించినందువల్ల బహుశా భాస్కరశతకకర్త కోనేరునాథుని సమకాలికుడని చెప్పవచ్చు.

ఇది నీతిశతకంగా ప్రసిద్ధమే కావచ్చుగాని ఇందలి భావాలు మాత్రం ప్రగతిశీలం కావు. భాగ్యరేఖ, పూర్వజన్మసుకృతం, కర్మ, అదృష్టం మొదలైన వాటినే చాటుతుందిగాని, ఈ శతకం, కృషిచేయమని బోధించడం అరుదు. ధనికవర్గాల మనస్తత్వాన్ని ఇది బాగా ప్రతిబింబిస్తుంది. శ్రమజీవుల కష్టఫలాన్ని ఎవడో ఎత్తుకుపోవడం ఒప్పుకొంటుంది.

ఊరక వచ్చు బాటుపడకుండిననైన ఫలం బదృష్ట మే
పారగగల్గువానికి బ్రయాసమునొందిన దేవదానవుల్

వార లటుండగా నడుమవచ్చిన శారికి గల్గెగాదె శృం
గారవు బ్రోవు లక్ష్మియును గొస్తుభరత్నము రెండు భాస్కరా! [17]

మారన వెంకయ్య జీవితంలో చాలా నైరాశ్యాన్నే అనుభవించినట్టు కనబడుతుంది. తనకన్నా తక్కువ పాండిత్య మున్నవాళ్లు గద్దెనెక్కి పెద్దపదవులలో ఉన్నందువల్ల అతని హృదయం గాయపడిందిగాబోలు! చూడండి :

పండితులైనవారు దిగువం దగ నుండగ నల్పు డొక్కడు
ద్దండత నీరమెక్కిన బుధప్రకరంబుల కేమి యొగ్గగుఁ
గొండొక కోతి చెట్టుకొనకొమ్మల నుండగ గ్రింద గుండభే
రుండమదేభసింహనికురుంబము లుండవె చేరి భాస్కరా! [61]

ఈ శతకకర్త తాను మదేభసింహాల కోవలోనివాణ్ణనుకోవచ్చునుగాని ఇతనికి విద్యమీదకూడ పూర్తి నమ్మకమున్నట్టు లేదు. 'సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకిం' అనలేడు. చూడండి :

వానికి విద్యచేత సిరి వచ్చె నటంచును విద్య నేర్వఁగా
బూనిన బూనుగాక తన పుణ్యము చాలక భాగ్యరేఖకుం
బూనగ నెవ్వడో పు వరిపో చెవి పెంచునుగా కదృష్టతా
హీనుడు కర్ణభూషణము లెట్లు గణింపగనోపు భాస్కరా! [94]

మారన వెంకయ్య అదృష్టహీనులనుగురించే ఎక్కువగా వ్రాసినా అతడు అదృష్టవంతుడే. తెలుగుసాహిత్యంలో జీవిస్తున్నాడు. ఇతనికన్నా మెరుగుభావాలను చెప్పిన భాస్కరకవి మరుగున పడ్డాడు.

2. **శ్రీపతిభాస్కరకవి** :– ఇతని పేరు భాస్కరుడైనా ఇతడు చెప్పిన శతకం పేరు చిత్తశతకం. వేదశాస్త్రాల పేరు చెప్పి లోకులను మోసపుచ్చేవాళ్ళను ఎదిరించాడు; బౌద్ధధర్మంలోని మంచిని గ్రహించాడు; వేదవిహితకర్మలను నిరసించాడు.

వేదంబుల్ మనుజుల్ రచించి రతిప్రావీణ్యంబుతో శాస్త్రముల్
తాదృక్పద్ధతి నుద్భవిల్లె దపముల్ దానంబులుఁ ధర్మముల్
మోదం బబ్బును జేయుడంచు నరులఁ బోధింతు రవ్విప్రులే
కాదా జంబుకియుక్తు లొల్లకు వివేకానందమా చిత్తమా! [19]

తన కాలంనాటి సంఘంలోని నక్కజిత్తులను బైటపెట్టిన శ్రీపతి భాస్కరకవికి మతవిభేదాలు కిట్టవు. సమాదరణబుద్ధి కావాలంటాడు.

ఆర్యమతంబు లిట్టివి సమాహితయుక్తిని జూడు శంకరా
చార్యుడు మధ్వరాయుడును నన్నుతలక్ష్మణయోగివర్యుడుం
ధైర్యముతో మెలంగగ మతంబు లొనర్చిరిగాని వేరు గా
దర్యమతేజ మన్నిట సమాదరణంబగు జూడు చిత్తమా! [80]

శ్రీపతికవికి విగ్రహారాధన ఇష్టంలేదు. వేదపారాయణం ఒప్పుకోదు. భజనలలో, సూర్యనమస్కారాలలో నమ్మకం లేదు. అయితే తత్వజిజ్ఞాస చెయ్యమంటాడు. 'నిన్ను నీవు తెలుసుకో' అంటాడు.

నిను రాబొమ్మల వేడుమంటినె? శ్రుతుల్ నిత్యంబు పారాయణం
బును గావింపు మటంటినే? యల జనంబుల్ మెచ్చగా పాడుమం
టినె? ప్రొద్దుంగని మ్రొక్కుమంటినటె? వింటే, నిన్ను నీలోన గ
న్గొని సౌఖ్యంబును బొందుమంటి నిక సంకోచింపకే చిత్తమా! [52]

ఇతడు నాస్తికుడైనంతమాత్రాన దుర్జనుడు కాదు. మంచి పౌరునకు కావలసిన నీతులన్నీ బోధిస్తాడు.

చీదల కన్నవస్త్రములు పేర్మి నొసంగుము, తుచ్ఛసౌఖ్యసం
పాదనకై యబద్ధముల బల్కకు, వాదము లాడబోకు, మ
ర్యాద నతిక్రమింపకు, పరస్పరమైత్రి మెలంగు, మిట్టినే
వేదము లంచెరుంగుము, వివేకధనం బిది నమ్ము చిత్తమా! [76]

ఇటువంటి వివేకధనవంతుడు మన శతకకవులలోనే కాదు, ప్రాచీన సాహిత్యంలోనే అరుదు. ఆదిమయుగాలలో ఇటువంటి కవిత్వం మనభాషలో కోకొల్లలుగా ఉండేదేమో అన్న అనుమానం ఈ శతకం రేకెత్తిస్తున్నది. ఇటువంటి హేతువాదుల రచనలు బహుశా తమ కాలానికి ఎదురీది కాలగర్భంలో కలిసిపోయిఉంటాయి. ఈ శ్రీపతిభాస్కరకవిని గురించి ఏవివరాలూ దొరకలేదు. ఇతడు 17-వ శతాబ్దికి పూర్వుడని పరిశోధకులు భావిస్తున్నారు.[1] మన ఆదిమచాళుక్యయుగంలో వీరశైవమతాన్ని ఆచరించి ప్రచారంచేసిన శ్రీపతి పండితుడు సుప్రసిద్ధుడు. బహుశా ఈ భాస్కరకవి ఆ శ్రీపతిపండితుని వంశంలోనివాడే కావచ్చు.

3. కొండా రామకవి :- కావ్యకవులే తమ వ్యక్తిగత వివరాలను చెప్పుకొనని

1. శతకకవుల చరిత్ర - వంగూరి సుబ్బారావుగారు, పుట 432.

రోజులలో కొండా రామకవి అనే శతకకర్త తాను విజయనగరంవాడ నని, ఆరవీటి తిరుమలరాయలు తనచేత 'శ్రీగవిరంగనాథ' శతకం వ్రాయించాడనీ కావ్యలక్షణాలతో శతకారంభం చేశాడు. ఇష్టదేవతాప్రార్థన, పూర్వకవిస్తుతి, కుకవినింద యథావిధిగా సీసపద్యాలలో వరసగా చేసుకొంటూపోయాడు. తుంగభద్రాతీరంలో విజయనగరాన్ని పేర్కొన్నాడు. "వివిధ శృంగారముల్ వెలయునట్టి కోటలు, పేటలు, నాటకశాలలు" మొదలైనవి చెప్పాడు. ఆ పురాన్ని ఆర్వీటివంశాబ్ధి యమృతకిరణుడైన తిరుమలదేవరాయలు పాలిస్తూ ఉండేవాడని చెప్పాడు. ఆ ప్రభువు మీద తాను పంచరత్నాలు, శ్రీకరంబులు నైవసీసపద్యాలు వ్రాశానని చెప్పాడు. తిరుమలరాయలవారు ఇతణ్ణి చూసి 'రామకవిశ్రేష్ఠ! రంగనాథుని పేర రమ్యముగ శతక మొక్కటి రచియింపు' మన్నాడట. 'గజపురంధామ శృంగారకలితసోమ – మంగళోద్దామ శ్రీగవిరంగధామ!' అనే మకుటంతో రామయ్య శతకం చెప్పాడు. దీన్ని పురమాయించిన రాయలు (క్రీ.శ. 1571-1572) సాక్షాత్తూ వసుచరిత్ర కృతిభర్తే. రక్కసితంగడి యుద్ధం ముగిశాక, రాజధానిని తురకలు కొల్లగొట్టాక ఇతడు కొన్నాళ్లు విజయనగరంలో పాలించినా పూర్వవైభవంతో వెలగలేమని పెనుగొండకు పోయాడు. రామకవి క్రీ.శ. 1571-72 ల మధ్య ఈ శతకం వ్రాసి ఉంటాడు.[2]

రామరాజభూషణుడంత ఉద్దండపండితుని చేత వసుచరిత్ర చెప్పించి కృతి పుచ్చుకొన్న తిరుమలదేవరాయలు రామకవి లాంటివాళ్ళను పోషించాడంటే ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది. భట్టుమూర్తితా నెంత పండితుణ్ణని ప్రకటించుకొన్నాడో ఈ రామకవి అంతపామరుణ్ణని చెప్పుకొన్నాడు.

> సరసిజాపతి నీదు చరితంబు వర్ణింప నతివగర్వునకైన నలవికాదు
> నరుడ నేనెన్నెన్న దరమౌనె నాకును బంచకావ్యంబుల పఠన లేదు
> అమరనైషధముల నభ్యసింపగలేదు, ఆంధ్రగీర్వాణంబు లరయలేదు
> గణలక్షణప్రాసక్రమము తెలియగలేదు, వేదపురాణముల్ వెదుకలేదు.
> గురుకృపాలబ్ధవరముచే గూఢభక్తి-నిన్ను నుతిచేయబూనితి నీరజాక్ష!
> గజపురంధామ శృంగారకలితసోమ-మంగళోద్దామ శ్రీగవిరంగధామ!

ఈ శతకం నిజానికి అంత ప్రౌఢం కాదని పండితుల అభిప్రాయం. అచ్చుతప్పులకంటె రచయితతప్పులే విశేషముగా కనబడుతున్నాయని పరిశోధకులు వ్రాశారు.[3] అయితే ఈ కవిశతకాన్ని సైతం అనంతరకవులు అనుసరించారు. నరసింహశతకంలో దీని భావాల పోలికలు, పదాల దొంతరలు ఉన్నాయి.

---

2. ఈ కవి క్రీ శ 1860 ప్రాంతాలవాడని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు వ్రాశారు (శతకకవులచరిత్ర – అనుబంధం, పుట 845). అయితే వేదం వెంకటకృష్ణశర్మగారు మాత్రం ఇతడు ఆరవీటిరాజుల కాలంలోనివాడేనని చెప్పారు (శతకవాఙ్మయసర్వస్వం, పుట 126)

3. శతకవాఙ్మయసర్వస్వం – శ్రీవేదం వెంకటకృష్ణశర్మ, పు. 130.

4. శతానందయోగి :- ఇతడు ఒక రామశతకం వ్రాశాడు. ఇందులో 108 కంద పద్యాలున్నాయి. మకుటం 'రామా' అని ఉంటుంది. ఇతడు దత్తాత్రేయ శిష్యపరంపర లోని వాడట. అందుచేత ఇతని కాలం క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలని చాగంటి శేషయ్యగారు నిర్ణయించారు.[4] కవిచౌడప్ప రచనాపద్ధతి దీనిలో కనబడుతుంది.

వెన్నెల కందము పున్నమ-కన్నుల కందంబు జావుకనుటయు మిగుల౯
కన్నెలకందము సుగుణము-వెన్నులకందంబె జొన్న వేడుక రామా! [86]

ఈ శతకంలో లోకంపోకడ చెప్పాడు. వేదాంతం బోధించాడు. ఆడవాళ్ళను నమ్మవద్దన్నాడు

పురుషు సుముష్ణుని జేసియు-బరపురుషుని సన్నజేసి పడకకు రాదీ
ని రమించి సుఖముపొందెడి-తరుణుల నమ్మంగదగునె దశరథ రామా! [62]

అయితే మగవాడికి కీర్తయినా; అపకీర్తయినా ఆడదే తెస్తుందని చెప్తూ, ఆడవాళ్ళవల్లనే తెలివి చెడుతుందన్నాడు.

వనితలచే శృంగారము-వనితలచే గలుగు కీర్తి వంశంబునకు౯
వనితలచే నపవాదము-వనితలచే జెడును తెలివి వసుధను రామా! [5]

ఈ శతానందయోగిని గురించి వేరే వివరాలేం తెలియవు.

5. పట్టాభిరామకవి :- అప్పకవి ఉదాహరించిన మరున్నందన, వజ్రపంజర శతకాలను పట్టాభిరామకవి వ్రాశాడని వైయాకరణము గోపాలజయదేవరాజుగారు ఆంధ్రపత్రిక పదో సంవత్సరాది సంచికలో వ్రాశారట.[5] ఈ రెండు శతకాలనే కాక గువ్వలచెన్నశతకం, మలరాజు గుండారాయబోపాఖ్యానం, శమంతకోపాఖ్యానం, కవిసర్పగారుడం, కవిమూషకమార్జాలం మొదలైన అనేక గ్రంథాలను ఈ పట్టాభిరామకవి వ్రాశాడని ఆయనే చెప్పాడట. గువ్వలచెన్నుడిమీద పద్యాలను అలసాని పెద్దన చెప్పినట్టు బ్రౌనుదొరగారి పండితులు భావించేవారు. మద్రాసుప్రాచ్య లిఖితగ్రంథాలయంలో ఒక చాటుపద్యాల సంకలనం ఉంది. దాని నెం. 14-1-18. అందులో 5 గువ్వలచెన్నపద్యాలు ఉన్నాయి. వాటిముందున్న వివరణతో పాటు ఆ పద్యాలు చూడండి.

"అల్లసాని పెద్దన యింటికి గువ్వలచెన్నుగాడు అన్న బోయవాడు యేడాదికి పుణ్యానికి కట్టెలు మోసుకొంటె పెద్దన్నగారు మెచ్చి చెప్పిన కందపద్యములు. (ఫోలియో. 19-B)

---

4. ఆంధ్రకవితరంగిణి-X, పుట 204.

5. శతకకవులచరిత్ర - వంగూరి సుబ్బారావుగారు. పు 256.

కలిమిగలవాడె మనుజుడు-విలసితసత్కీర్తిచేత వెలయగవలదా?
కలిమేమియెల్లకాలము-కులగిరులా కదలకున్న గువ్వలచెన్నా!

కలవిద్య లెన్నియైనను-కులవిద్యకు దీటురావు కుంభినిలోనన్
వెలకాంత లెందరైనను-కులకాంతకు దీటురారు గువ్వలచెన్నా!

విలువరుస దానగుణములు-కలవానికిగాక లోభిగాడ్దెల కేలన్.
తలుపేల చావగుడిసెకు-వలపావనమూర్తివన్న గువ్వలచెన్నా!
సారాసారము లెరుగని-బేరజముల బుద్ధి దెలుప బెద్దలవశమా?
నీరెంత యొత్తిపోసిన-కూరౌనా నేలవేము గువ్వలచెన్నా!"

ఈ పద్యాలను అల్లసాని పెద్దనగారు చెప్పినట్లు క్రీ.శ. 1700 ప్రాంతాలలో పండితులు చెప్పుకొనేవారని బ్రౌనుదొరగారి సంకలనంలోని పైవివరణ చెప్తుంది. ఈ పద్యాలను ప్రకటించిన వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఎందుచేతనో మరి ఈ వివరణను ప్రచురించలేదు.[6]

బ్రౌనుదొరగారి పండితులు ఈ పద్యాలను సేకరించేనాటికే వీటిని పట్టాభిరామకవి వ్రాశాడన్న సంగతి మరుగున పడిఉంటుంది. వావిళ్ళవారు ఒక గువ్వలచెన్న శతకం ప్రకటించారు. (నీతిశతకసంపుటం-1928) అందులో 'ప్లీదరు' అనే ప్రయోగం ఉంది. చూడండి. [వావిళ్ళ. 64]

ప్లీదరులమని వకీళ్ళు-వాదుకవెడ స్వేచ్ఛ దిరిగి పాడు మొగములన్
గూడనివారిం గూడుచు-గూడెముల జరింత్రు ముందు గువ్వలచెన్నా!

ఇది నిజంగా ప్రక్షిప్తం కాకపోతే ఈ గువ్వలచెన్న శతకాన్ని పట్టాభిరామ కవిగాని, అతనికాలంవాడుగాని వ్రాసిఉండడానికి వీలులేదు. వావిళ్ళవారి సంపూర్ణశతకంలో వకీళ్ళమీద విసురులు చాలాసార్లు వస్తాయి. వేమనశతకంలో ఆధునికులు ప్రక్షిప్తాలను చేర్చినట్లే ఇందులోనూ చేర్చారని భావించాలి. ప్రాథమికంగా పట్టాభిరామకవో, మరొకడో గువ్వలచెన్నశతకాన్ని క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలో చెప్పాడనుకోవచ్చు. ఈ చెన్నడు బోయవాడుకాక 'బిజనవేముల' వంశంలో వాడని భావించడానికి అస్కారం ఉంది. ఈ శతకంలో శైలి సరళంగా ఉంది. వ్యావహారిక ప్రయోగాలున్నాయి. అయితే వజ్రపంజర, మరున్నందన శతకాలలో భాష చిక్కగా ఉంది. లుప్త విసర్గవళికి ఉదాహరణంగా అప్పకవి చూపించిన పద్యం ఇది :

కోపాటోపము గుప్పిగంతులు నిజాకుంఠీభవచ్ఛౌర్యరే
ఖాపాండిత్య మయారె! నీకును నమస్కారంబు లంకాపురీ

6. చాటుపద్యమణిమంజరి-I (రెండవ కూర్పు), పు. 200.

పాపగ్రంథికులాంగ నాకుచతటీ పైరోపతద్గ్రాహబా
హాపాటచ్చర! రామదాస! తన దానోహ మ్మరునందనా! [అవ్స. 3-19]

ఈ రెండు ప్రౌఢశతకాలనుండి కొన్ని పద్యాలైనా లభిస్తున్నాయి గాని పట్టాభిరామకవి వ్రాసిన ఇతరకృతులనుండి మచ్చుపద్యాలైనా దొరకవు. అయితే రత్నంలాంటి ఒక్క పద్యం కలకాలం నిలిచినా చాలు! సప్తసంతానాలలో ఏది పోయినా చెదనిది పద్యమొకటే.

గుడి కూలును, నుయి పూడును,
పడిసీళ్ళన్ జెరువు తెగును, వనమును ఖిలమౌ
జెడనిది పద్యం బొక్కటియె
కుడియెడమల గిర్తిగన్న గువ్వలచెన్నా!

అక్షరాలా నిజం!

36

కులపురాణాలూ, స్థలపురాణాలూ సిసలు పురాణాలూ

జనసముదాయాలు, గుంపులుగా, తెగలుగా, ముఠాలుగా జీవిస్తూ జాతిగా ఏర్పడ్డాక, సజాతీయ సమూహాలు తమ వర్తమాన, భావిజీవితాలకు మార్గదర్శకులుగా తమ పూర్వుల అనుభవాలనూ, జ్ఞాపకాలనూ, జీవిత విశేషాలనూ అడుగడుగునా జ్ఞాపకం చేసుకొంటూ ఉంటాయి. అవే పురాణగాథలు, ఒకజాతికి సంబంధించిన జీవన విధానాల మౌలిక రూపాలను గుర్తించాలంటే ఆజాతి పురాణాలను పరిశీలించాలి. వాటిలో ఆ జాతి ఆచారవ్యవహారాల ప్రాథమిక స్వరూపాల ఆకారాలలో పురాతన సత్యం సాక్షాత్కరిస్తుంది.

ఆటవిక దశనుండి పురోగమించి మానవులు టోటమిక దశలో అడుగుపెట్టగానే ఆలోచించసాగారు. సృష్టిలో తమతో పాటు జీవిస్తున్న సకల చరాచర ప్రాణకోటి గురించి కూడ ఆలోచించసాగారు. వాటిలో కొన్నింటితో సాజాత్యాన్నా, కొన్నింటితో వైజాత్యాన్ని భావించుకొన్నారు. సృష్టిప్రారంభం, విశ్వోద్భవం, వివిధ జీవుల పుట్టుక వస్తుసముదాయాల ఉత్పత్తి, ఆదిమదంపతుల కలయిక వంశవిస్తరణ మొదలైన వన్నీ, తమకు అవగాహన అయినంత మట్టుకు, ఎలా సాధ్యమైందో ఊహించుకొన్నారు. భాష ఉన్న ప్రతి మానవ సంఘానికి ఒక పురాణముంటుంది. అది లిపి బద్ధం కాకపోవచ్చుగానీ,

'అనంతకాలాల నాటి' నుంచి అదివాగ్రూపంలో ఆ కులంలో దానిని చెప్పుకొంటూ ఉంటారు.

మానవులకు జీవనోపాధి ముఖ్యం. ఆ అవసరాలకు లోనుగా కొన్ని విలువలు ఏర్పాటు చేసుకొని ఆచారవ్యవహారాలను పాటిస్తూ కలిసికట్టుగా ఒకటిగా జీవించే కుటుంబాల కూటము కులముగా ఏర్పడుతుంది. వ్యక్తిగా సాధించలేనిది సమిష్టిగా సమకూర్చుకోగలమన్న గుర్తింపు సహజీవనానికి పునాది. ఒక్కరికోస అందరూ, అందరి కోసం ప్రతి ఒక్కరూ జీవించడం మరణించడం ఆదిలో కులధర్మం, వివిధకులాలవారు ఒకే గ్రామంలో జీవిస్తూ విభిన్న వృత్తులలో ప్రావీణ్యం సంపాదించి సమిష్టి జీవనానికి అలవాటుపడినా, తమ కులాల ఆదిమచరిత్రలను వారు విస్మరించలేదు. వాటిని కథనం చేసే గాయకులకు ప్రత్యేకంగా జీవనోపాధిని కల్పించారు. శిష్టుల పురాణాలను కథనం చేసే సూతునిలాగే జానపదుల పురాణాలను చెప్పే 'సూతులు' చాలామంది ఉన్నారు.

ఆసాదులు, కొమ్ములవారు, గరుడస్తంభందాసరులు, చిందులవారు, జంగాలు, జక్కులవారు, జోగులవారు, డక్కలవారు, దాసరులు, పంబలవారు, పిచ్చుకుంట్లవారు, పూసల బలిజలు, బవనీలు, బాలసంతులవారు, బీరన్నలవారు, మాష్టీలు, వీరముష్టులు, ధీరవిద్యావంతులు, శారదకాండ్రు, హట్కరులు మొదలైనవారు మన జానపదగాయకులలో కొన్ని వర్గాలవారు. వీరిలో కొందరు కొన్ని కులాలవారి కథలనే గానం చేస్తారు. అవి వారివారి ప్రత్యేకతలు. ఈ కథలలో కొన్నిటిని మాత్రమే పురాణాలన్న పేరుతో వ్యవహరిస్తున్నారు. ఈ లభ్యమైన తెలుగు జానపద పురాణాలలో ఆది పురాణం, గౌతమపురాణం, చోడుపురాణం, జాంబపురాణం, మాతపురాణం అనేవి ప్రముఖమైనవి. ఇది శక్తికథాచక్రంలోని వివిధభాగాలుగల సంహితలు గ్రామదేవతలైన అంకమ్మ, ఎల్లమ్మ, చౌడమ్మ మొదలైన అమ్మవాళ్ల కథలను ఇవి తెలియచేస్తాయి.

ఈ జానపద పురాణాలను పరిశీలించితే అవి గ్రామజీవనానికి సంబంధించిన విషయ సర్వస్వాలని, (ఎన్‌సైక్లోపీడియాలు) చెప్పవచ్చునని,

వీటిని విపులంగా పరిశీలించి విశ్లేషణ చేసిన విదుషీమణి డాక్టరు (శ్రీమతి) నాయని కృష్ణకుమారిగారు సాధికారంగా చెప్తున్నారు.[1] సంప్రదాయ సాహిత్యంలోని భారత, భాగవత పురాణాదులలో దీటువచ్చే పురాణం గౌతుపురాణ సంహితం. ఇందులో జమదగ్ని తల్లిదండ్రులయిన గౌతమాబ్రహ్మ, జలగన్నె అహల్యల కథలేగాక వారి తల్లిదండ్రుల కథలూ, రేణుకా ఎల్లమ్మ తల్లి తండ్రులయిన గిరిరాజూ జమిలకా పార్వతుల కథలూ, వారి తర్వాత తరాల కథలూ ఉన్నాయి. ఇది చాలా కుటుంబగాథల సంకలనంలాగ కనబడుతుంది. అంకాళమ్మ, ఈదెమ్మ, ఎల్లమ్మ మొదలైన మాతృదేవతల కథలన్నీ ఈ పురాణ సంహితంలోని విభాగాలుగ భావించవచ్చు.

జానపదుల పురాణాలలో జాంబపురాణం చాలా విశిష్టమైనది. దీనిని ఆసాదివారు, బైండ్లవారు, పంబలవారు అనే విభిన్న పర్యాయనామాలుగల చిందుమాదిగలు చెప్తారు. వారి కులానికి మూలపురుషుడైన తాత జాంబవంతుడు అనంతకాలాలనాటి వాడు. అందరికన్నా ముందు పుట్టినవాడు. అన్ని కులాలవారికి అవసరమైన పనిముట్లను ఇతడే తయారుచేశాడు. విశ్వకర్మకోరగా 'కొలిమితిత్తి' చేయడానికి జాంబవంతుడు తన కుమారుని చంపి డొక్కను కొలిమి చేశాడు. చర్మాన్ని తిత్తి చేశాడు. హస్తాలు పట్టుతెరలుగా, పాదాలు బాడిశలుగా, బొటనవేళ్ళనే ఉలులుగా చేసి ఇచ్చాడు. ఒక్క విశ్వకర్మకే కాక, వివిధకులాల వారికి వాళ్ళ వాళ్ళ వృత్తులకు అవసరమైన పరికరాలన్నీ మాదిగలు పెట్టిన భిక్షే అని జాంబపురాణం సాహంకారంగా చాటుకొంటుంది.[2]

ఈ కులాలలో కాపు, మున్నూరుకాపు, బొందిలి, బోగము, తెలుగుమాత్తరాసి, వడ్రంగి, కంసాలి, కంచరి, కోమటి, అట్కరి, కమ్మరి, మేదరి, పిచ్చుకుంటు, గౌండ్ల, కుమ్మరి, మంగలి మొదలైన వృత్తులవారిని జాంబపురాణం పేర్కొంటుంది.

పాతరాతియుగం ప్రారంభదశలోనే పనిముట్లను తయారుచేసుకొనడం ప్రయత్నించగానే మానవకథవికాసం సాధ్యమైంది. ఉపకరణాలు ఏర్పడి ఉత్పత్తి సౌకర్యాలు మెరుగుపడ్డాక నాగరికతకు నాంది పలకడం జరిగింది.

---

1. నాయని కృష్ణకుమారి - తెలుగు జానపదగేయగాథలు, పుట 376.
2. అదే పుస్తకంలో పుట 323.

ఉత్పత్తి సాధనాల అభివృద్ధిమీదనే సమాజసంక్షేమం ఆధారపడి ఉంది. మన జానపదపురాణాలు ఈ పనిముట్ల ఆవశ్యకతను ఆదిలోనే గుర్తించడం వారి సామాజిక స్పృహకు గుర్తు. ఈ పురాణాలను ఆద్యంతం వివిధ ప్రాంతాలలో ప్రచారంలో ఉన్నవాటిని సేకరించితే "గ్రామ జీవన సంబంధియగు అంశాల నెన్నింటినో వాఙ్మయ రూపంలో" భద్రపరచుకోవచ్చునని విజ్ఞులు భావిస్తున్నారు.

జానపదుల పురాణాలన్నీ వాగ్రూపంలో ఆదిలో ఉన్నా కొన్ని అర్వాచీన యుగాలలో అవి తాటాకులకు ఎక్కాయి. ఇతరకులాలవారి పురాణాలు కావ్యాలుగా రూపొందుతున్న ఆరవీటిరాజుల యుగంలోనే బహుశా కొన్ని జానపద పురాణాలు కూడా తాళపత్రాలలో లిపి బద్ధం చేయడం జరిగి ఉంటుంది. ఈ ప్రజ్ఞాకావ్యాలను పరిశోధకులు సేకరించారు. ఇతర కుల, స్థలపురాణాల గురించి చెప్పుకొనడానికి ముందు జానపదుల పురాణాల వివరాలు తెలియవచ్చినంత మట్టుకు తెలుసుకొని తర్వాత శిష్టసాహిత్యంలోని గ్రంథాలగురించి చెప్పుకొందాం.

1. **బడబాగ్ని రామచంద్రుడు:**– తరతరాలుగా బైండ్ల వారనే బవనీంద్రు కథనం చేసే శక్తికథాచక్రంలో మాహురమ్మ అనేదేవత కథ ఉంది. ఈమెనే రేణుకా ఎల్లమ్మ అనీ, అక్కిలి దేవి అని కూడా పిలుస్తారు. ఈ అమ్మవారి కథను 'మాతపురాణం' అనే పేరుతో బడబాగ్ని రామచంద్రుడనే కవి మంజరీ ద్విపదగా రచించాడు. ఓరుగల్లును ఏలే నరరుద్రరాజు వీరశైవుడు. ఆడదైన దైవాన్ని కొలవనన్నాడు. 'ఇలలోన దాన్ని పూజించేటి వార్ని తలపక ముత్తింతు ధరణి కంపింప" అని ప్రతిజ్ఞ చేశాడు. రేణుకా శక్తి వరుసను చెడగొట్టాడు. అమ్మవారు పగపట్టి 'నరరుద్రుని రాజ్యంబు నాది వ్యాధులకులోను చేసి రాజును రోగగ్రస్తుణ్ణి చేసి అతని అహంకారాన్ని అణచింది. రాజు దేవి మహత్తును గుర్తెరిగి తాను బవనీడయ్యాడు. అతని భార్య జేగంట పట్టి వాయించింది. అతని కొడుకులు అమ్మవారి కోలకాండ్రు అయ్యారు. రాజు కుమార్తెలు బొట్లవన్నె చీరలు కట్టి మాతంగులయ్యారు.

బడబాగ్ని రామచంద్రుడు చెప్పిన ఈ కథాకావ్యాన్నే చాలామంది లేఖకులు వ్రాసుకొన్నట్టుంది. ఒక తాళపత్రప్రతిని డాక్టరు నాయని

కృష్ణకుమారిగారు సంపాదించారు. ఇందులోని కొంతభాగాన్ని 'జానపద గేయాలు – సాంఘిక చరిత్ర' అనే గ్రంధంలో ప్రచురించారు.[3] ఈ ఖడబాగ్ని రామచంద్రుడే 'గిరిరాజు కధను కూడా మంజరీద్విపదగా రచించాడు. (గిరిరాజు అంటే రేణుకా ఎల్లమ్మ తండ్రి.) గిరిరాజు కధలో కవి తరెక్రయకుడు' అని చెప్పు కున్నాడు. అంటే ఇవాళ మనం రచయిత అన్న అర్థంలో వాడే మాట అనుకొందాం. గిరిరాజు కధ ప్రారంభంలో ఇలా ఉంది.

శ్రీ శారదంబకు చేతులు మోడ్చి
లోకపావని సకలలోకైకమాత
ఏకవీరాంబకు వేడ్కతోమ్రొక్కి
ప్రాకటంబుగ శక్తి ప్రార్థన చేసి
వీర వైష్ణవులకు వీరశైవులకు
కడు వేడ్క విప్రులకు కరములు మోడ్చి
ధరగల జనులెల్ల తగుసంతసిల్ల
కరమర్థి చెప్పిన ఘను దెవ్వడనిన
ప్రభవించు నతివేడ్క భైరవమంత్రి
అలరు భైరవమంత్రి అంబకాంబకును
అతివేడ్క నుదయించె నన్నయమంత్రి
మతిమంతుడైనట్టి సుతుని కల్పకము
వినుతింప శ్రీ ఏకవీర మెప్పించి
రచకుడు బడబాగ్ని రామచంద్రుడు
చెప్పంగ దొడగిన చతురుడై యంత

ఈ గిరిరాజు కధ అసంపూర్ణం. ఇందులో కొంత భాగాన్ని వాచవిగా సాహిత్య అకాడమీ వారి సంకలనంలో చేర్చారు.

2. **కనకదండి గోపాలు:–** మాతపురాణంలాగే శక్తి పారమ్యాన్ని ఇంకొక కథ 'ఈదెమ్మకథ'. ఇది తాళపత్ర గ్రంథరూపంలో డాక్టరు నాయని కృష్ణకుమారి గారికి లభించింది. దీనిని పెనుగొండ పల్లెలోని యదువంశ పూజ్యుడు. యాదవ ఘనుడు కన్నెసిరుల గోత్రుడు, కనకబండి వంశవర్ధనుడు కొండయ్య కుమారుడు 'గోపాలు చెలునొప్ప గట్టిగ చెప్పిన కథ' ఇది. కవికాలం ఏమిటో

---

3 డా బి రామరాజు; డా నాయని కృష్ణకుమారి సంపాదకులు.జానపదగేయాలు–సాంఘిక చరిత్ర' ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి ప్రచురణ, హైదరాబాదు. 1974.

నికరంగా చెప్పలేం. ఇదే కథ ఒంగోలు ప్రాంతమున 'మాంధాత కథ' అను పేరిట ప్రచారంలో ఉంది.[4]

ఈదెమ్మ కథలో నాయకుని పేరు మాంధాత. ఇతడు సూర్యునికి మ్రొక్కడు; చుక్కబొట్టు పెట్టడు; ఆడదైవాలను గొల్వడు హస్తమెత్తిమొక్కడు. ఇతని మంత్రులు ఒకనాడు ఈ రాజుకు 'ఉత్తర కాంభోజి వీరమాంకాళి శివాదేవి' గొప్పతనం చెప్పారు. ఆమె 'అనంత కాలాల నాటి అకాల విధి' అనేటి శక్తి. మాంధాత ఈ విధమ్మ (ఈదెమ్మ) ను ధిక్కరించాడు. అమ్మవారు పండ్లుకొరికింది. 'భద్రేసు అయుధాలు పట్టిన చేతుల' రాజుచేత 'కొడవలి పట్టించి కూలి చేయింతు' అని శపథం చేసింది. ఆలుబిడ్డల నుండి దూరం చేయించింది. అడవులు పట్టించింది. ఈ సుదీర్ఘ కథలో చిట్టచివరి ఈశ్వరుడు మాంధాతను రక్షిస్తాడు. విధికూడ అక్కడికి వచ్చి మాంధాతను మెచ్చుకొంటుంది.

"మాత్రారాధన యుచ్చస్థితిలో నుండగా దానిని అణచి శివపారమ్యము నిరూపించుటకై వీరశైవులు కల్పించుకొన్న గాధలలో నొకటిగా" ఈదెమ్మ కథను ఉదాహరించవచ్చునని డాక్టరు నాయని కృష్ణకుమారిగారు భావిస్తున్నారు.[5]

ఆమె ఆదిలోనే ఒక విషయాన్ని స్పష్టం చేశారు. "వీరశైవ మతోజ్జృంభణ మున కెంతో ముందు కాలము నుండియు జన జీవితము నందు పాదుకొని యున్నవి మాతృదేవతల గాధలు. అందువలననే ఈ కథ గేయ నిర్మాణములో వీరశైవమునకును, మాత్రారాధనకును మధ్య స్పర్ధయు, నందొక్క పక్షము నెగ్గుటయునను వంశమునకు ప్రాధాన్యమీయబడి దాని చుట్టును కథలల్లబడినవి." అని చెప్పాక మాతపురాణం-మాత్రాధిక్యము; ఈదెమ్మ కథ - శైవాధిక్యము అని ఉదాహరణలిచ్చారు.

వాస్తవానికి ఈ కథలు శాక్తానికి,శైవానికి మధ్య స్పర్ధలులాగకనబడుతున్నా మాతృస్వామ్య వ్యవస్థలోని ఆచారవ్యవహారాలకూ, పితృస్వామ్య వ్యవస్థలోని పురుషాధిక్య మనస్తత్వానికీ మధ్య నున్న సంఘర్షణలను ఇవి తెలియజేస్తాయి. ప్రపంచంలోని చాలా నాగరికతలు ఆదిలో మాతృస్వామ్యం ప్రధానమైనవే.

4. దీనిని ఆచార్య తూమాటి దోణప్పగారు సంపాదించారు

5 తెలుగు జానపద గేయగాథలు, పుట - 211

అనాటి గాధలను పితృస్వామ్యవ్యవస్థలో పునఃకథనం చేస్తునప్పుడు సంఘర్షణ సర్దుబాట్లు తప్పవు. గ్రీకు నాగరికతలోని కథాగేయనిర్మాణం జార్జిథాంసన్ చెప్పిన విషయాలు మన మహాభారతానికీ, తెలుగు జానపదుల శక్తి కథాచక్రానికి సరిగ్గా సప్పుతాయి.[6]

3.**శేటూరి భావనః**— జానపదులు విభిన్న నామాలతో వివిధ గ్రామదేవతలను కొలుచుకొంటారు. జాతరలు చేస్తారు. (1) అంకాళమ్మ (2) అంకమ్మ (3) ఎల్లమ్మ (4) ఐసోదమ్మ (5) గంగమ్మ (6) గంటలమ్మ (7) చమలమ్మ (8) చల్లమ్మ (9) చిన్నమ్మ (10) చిన్నింటమ్మ (11) తలుపులమ్మ (12) నూకాలమ్మ (13) పరదేశమ్మ (14) పెద్దమ్మ (15) పోలమ్మ (16) పైడమ్మ (17) బంఢ్లమ్మ (18) మామిళ్లమ్మ (19) మారమ్మ (20) మాత్యాలమ్మ (21) మైసమ్మ (22) యాపారమ్మ(23) వనమాలమ్మ (24) సీతలమ్మ (25) సుంకలమ్మ మొదలైనవి కొన్ని గ్రామదేవతల పేర్లు. ఇందరు దేవతలు లెఖ్ఖకు తేలుతున్నా, ఏ వేల్పుకైనా ఆదిలో గుళ్ళులేవు. చిన్నచిన్న రాళ్ళే చిల్లర దేవతలయ్యారు. గ్రామాలు వెలిశాక గ్రామదేవతలు వెలిశారు. ఆహారోత్పత్తి సాధనాలు మెరుగుపడి పంటను నిలువ చేసుకొనడం పొరుగు ఊళ్ళతో సరుకులు మార్పిడి చేసుకొనడం వ్యాపారాలు చేయడం మొదలైన పరిణామాలు వచ్చాక కొత్త దేవతలు పుట్టుకొచ్చారు. మనుష్యులకు, మచ్చిక జంతువులకూ తెగుళ్ళు వస్తే పోలేరు, వాంతి, భ్రాంతి, చలి జ్వరాలు ఏకకాలంలో చాలామందిలో కనబడితే దానికి అమ్మవారి అగ్రహమే కారణమని భయపడే జాతరలు వచ్చాయి.

గ్రామ సంక్షేమం కోసం ఈ కొలువులు అవసరమైనా సంతాన ప్రాప్తికి వేరే ఆరాధనా పద్ధతులు అవసరమయ్యాయి. వృక్షాలకూ యక్షిణీ దేవతలకు సంతానమిచ్చే శక్తులున్నాయని ఆదిలో మానవులు గ్రహించారు. అందుకే ఆ ఆరాధనలు ప్రారంభమయ్యాయి. బౌద్ధగ్రంధాలలో పలురకాల చైత్యాలప్రసక్తులున్నాయి. బుద్ధఘోషుడు - వీటిని "యక్కచేతియాలని"

---

6. George Thomson-Prehistoric Aegean ఈ గ్రంథంలో చాలా సందర్భాలలోనూ ముఖ్యంగా The clash of cultuves అనే పదమూడవ ప్రకరణలోనూ సంస్కృతుల సంఘర్షణ గురించి థాం: ్ విశదపర్చారు

అన్నాడు. యక్కలు అంటే యక్షులు. ఆదిమచైత్యాలలో నరబలులు, జంతుబలులు ఉండేవి. పాళీగ్రంథాలవల్ల వైశాలినగరంలో చపలచైత్యం, ఉదేనచైత్యం, సప్తాంబికా చైత్యం, బహుపుత్త చైత్యం మొదలైనవి ఉన్నట్టు తెలుస్తుంది. సంతానం లేనివారు సప్తాంబికాచైత్యంలో బహుపుత్ర చైత్యంలో కొలుపులు కొలిచేవారు.[7]

పాళీలోని 'సప్తాంబిక' అన్న పదమే సంస్కృతంలో సప్తమాతృక లయ్యారు. బౌద్ధగ్రంథాలలో బుద్ధ ఘోషుడు పేర్కొన్న 'యక్క'లను తెలుగువాళ్ళు అక్కలని వ్యవహరించసాగారు. అక్కలు లెక్కకు ఏడుగురు. ఈ అక్కల కొలుపులు మనకి సింధునదీ నాగరికత రోజుల నుంచీ ఉందని చెప్పవచ్చు. మొహంజదారో త్రివ్వకాలలో ఒక పెద్ద మడుగు బయటపడింది. దీనిని పుష్కరిణి అని పేర్కొని ఇందులో అప్సరసలు కొలనాడి కూటం చేసేవారని పరిశోధకులు ప్రతిపాదించారు.[8] సింధునాగరికత ముద్రికలు ఒక దానిలో ఏడుగురు ఆడవాళ్ళు వరుసగా నిలుబడడం కూడా చిత్రించారు. వీళ్ళు అక్కలేమో.

సంతానంకోసం నోచడాన్ని తెలుగువాళ్ళు 'చల్లదనం చేసుకొనడం అంటారు. అందుకు అక్కలను కొలుచుకుంటారు.

వారింటి అక్కల్లు కొలనాడ రండి
వీరింటి పేరంటాళ్ళు కొలనాడ రండి
వారింటి దేవతలు కొలనాడ రండి
వీరింటి కామన్న కొలనాడ రమ్మ

అంటూ ఆహ్వానిస్తారు. ఇందులో వారూ, వీరూ అనే మాటలతో నోమునోచే కాపును, అతని అతివను సూచించడం జరుగుతున్నట్టుంది. అక్కలు కొలువులో తెలుగుగడ్డమీద శ్రీనాథుని కాలానికి ముందే జరుగుతూ ఉండేవి. క్రీడాభిరామంలో ఇలా చెప్పాడు.

"ఇదె యీ యింటి యజమానుండు సంతాన కాంక్షియై ప్రతి బంధనోద నార్థంబు యక్షకన్యలంబరీక్షారాధనంబు సేయుచున్న వాడు గావలయు మాని

7. SHARAD PATIL - DASA - SUDRA SALVERY.
8. D.D. KOSAMBI - MYTA AND RELITY - P 78.

భద్రికులోద్యహులైన దేవతలు కామవల్లి శ్రీమహాలక్ష్మితో గూడి యపేక్షిత కార్యంబు మనకు నవ్యాక్షేపంబునం జేయుదురుగాక"

(క్రీడాభిరామం - 139).

అక్కల కొలువులో ఇళ్ళలోనే చేస్తారు. ఆనాడు ఏడుగురు ముత్తైదువులకు అర్చనం జరుగుతుంది. వీరవాద్యాలతో ఉద్రేకజనకమైన గానఫణితిని కామేశ్వరి పాటను పాడుతారు. ఏడుగురు అక్కలూ ఉంగరాల చేతులతో పించె కుంచెలు పట్టుకొని పీటలమిద కూర్చొని ఉంటారు. ఉరుకు చప్పుళ్ళకు అదురుల మ్రోతకు వాళ్ళకు పేరుబ్బు అవహిస్తుంది. ఏడుగురు అక్కలలో ఒకామె ముందు శివమెత్తి ఆడుతుంది. మెల్లగా మూర్చల జిత్తములుబ్బి అక్కలేడుగురు అవలగ్నములైన తనువుల నృత్యం చేస్తారు. ఇది క్రీడాభిరామంలోని పద్యాల వల్ల తెలియవస్తున్న ప్రాచీన సంప్రదాయం.

ఈ ఏడుగురు యక్షకన్యలూ అనంతకాలాల నాటి అక్కలైనా కొన్నాళ్ళకి వీళ్ళు పార్వతీ దేవి కుమార్తెలన్న విశ్వాసాన్ని జనం కల్పించు కొన్నారు. మన గ్రామదేవతలందరూ పార్వతీదేవి రూపాంతరాలే. అయితే ఈ అక్కలను మాత్రం కూతుళ్ళను చేయకతప్పదు. వీళ్ళలో కడగొట్టు దాని పేరు కామన్నం. తక్కిన అక్కలందరూ వేరువేరు శరీరభాగాలనుంచి పార్వతికి పుట్టినా కామన్న మాత్రం కన్నులలోంచి పుట్టింది. ఈమెకే కామేశ్వం అన్న పేరు మాత్రమే కాక శ్రీనాథుని కాలానికి ముందే 'కమవల్లీ మహాలక్ష్మి' అనే పేరు కూడా ఉంది. పార్వతి కూతురుగా పుట్టడానికి ముందు మహాలక్ష్మి వైకుంఠంలోని ఆదిలక్ష్మి. ఆమె రామావతారంలో ఉన్న విష్ణువును చూసి మోహించి ఆ రూపంలోనే తనను రహిగూర్చు కౌగిట చేర్చమని మరులుకొంది. విఫల ప్రేమికురాలైంది. రాముడు, ఈమె పరస్పర శాపాలు ఇచ్చుకొన్నారు. ఈ కథ శ్రీనాథుని కాలానికే ప్రచారంలోనికి వచ్చింది కాబోలు. ఓరుగల్లు వీరులలో 'కామవల్లీమహాలక్ష్మి కైటభారి వలపు వేడుచు వచ్చె జక్కుల పురంధ్రి" అని చెప్పాడు (క్రీఢాభిరామం పద్య సంఖ్య- 136)

ఇప్పటికి కొన్ని తెలుగు ఇళ్ళలో కామేశకవరీ వ్రతం నోముతున్నారు. ఆ సందర్భంలో పాడే పాటలో "కామవల్లీ మహాలక్ష్మి మధుకైటభారి వలపు"

ప్రసక్తి ఏమి కనబడదు.[9] అయితే కొన్ని కావ్యాలలో ఈ కథ సవిస్తరంగా ఉంది. అరవీటి రాజుల కాలంలో రేటూరి భావన అనే కవి కామేశ్వరీ చరిత్రము' అనే ద్విపదకావ్యం రచించాడు. శ్రీ మహాలక్ష్మి ఒకనాడు తన కలలో కనబడింది.

కామేశ్వరి ననంగ గల మహావేల్ప
శ్రీ రామచంద్రుని చేతి శాపమున
ధారుణి పుట్టితి తప్పదీ మాట
శ్రీ కృష్ణ దేవుని చెలిమి కోరుచును
నాకు దోడైన కన్యలు మరి కలరు"

ఇలా విశదం చేసి "నా కథను నీ కవిత్వ ప్రౌఢి నెలకొన' చెప్పమంది. రేటూరి భావన చెప్పాడు. ఈ కావ్యం కాగితం ప్రతి (D 1045) ఒకటి చాలా ప్రాచీనమైనది ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది. ఈ కథాసారాంశాన్ని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ 'క్రీడాభిరామం' పీఠికలో విశదం చేసి చర్చించారు. (క్రీడాభిరామం మొదటి ముద్రణ1928). డాక్టరు బిరుదురాజు రామరాజుగారు రేటూరి భావన చెప్పిన కథను ద్విపద పంక్తులను ఉదాహరిస్తూ పూసగుచ్చినట్టు సవిస్తరంగా తమ 'తెలుగు జానపద గేయసాహిత్యం' అనే సిద్ధాంత గ్రంథంలో కథనం చేస్తూ వ్యాఖ్యానించారు.[10] డాక్టరు నాయని కృష్ణ కుమారిగారు కర్నూలు జిల్లా రుద్రవరంలో ఒక బైండ్లవాడు పాడగా 'అక్కల కథ' పేరిట ఈ కామేశ్వరి కథనే విన్నారు. ఇందులోని కథకూ బ్రాహ్మణుల ఇండ్లలో పాడుకొనే కథకు తేడాలు ఉన్నాయని చెప్పారు.[11] తమకు లభించిన ఈ కథలను తైపారువేశారు. క్రీడాభిరామంలోని కామవల్లి కథా, ఈ అక్కల కథా ఒక్కటవుతాయో కాదో చెప్పలేమన్నారు. శిష్టులు చెప్పుకొనే కామేశ్వరి కథకూ జానపదులు పాడుకోనే కథకూ భేదాలు సహజం. రామావతారం, కృష్ణావతారం ప్రజలలో ప్రాచుర్యం నొందాక ఆదిమమాతృ సత్తకాన్ని ఆ అవతారపురుషులతో ముడి పెట్టడానికి ప్రయత్నాలు శ్రీనాధుని కాలానికి

9. 4-10-1987 తేదీనాడు శ్రీగాదేపల్లి కామేశ్వరరావుగారి ఇంట్లో కామేశ్వరి వ్రతం జరిగింది ఆసందర్భంలో ఎనభైనాలుగు సంవత్సరాల వయస్సు గల వారి తల్లిగారు పాడిన పాటను క్రీడాభిరామం నాలుగవ ముద్రణ (1988) ప్రతిలో వేటూరి ఆనందమూర్తిగారు పొందుపర్చారు. దీనిలో ఈ వలపు కథ కనబడదు

10. తెలుగు జానపద గేయసాహిత్యం - పుటలు 423 నుండి 427.

11 తెలుగు జానపద గేయగాధలు - పుట 214.

ముందే జరిగి జనులలో వ్యాపించి ఉండవచ్చు. అకథనే రేటూరి భావన ద్విపద కావ్యంగా చెప్పారు.

ఈ గ్రంథంలో కవి తన గురించి ఆట్టే చెప్పుకోలేదు. ఇతని తాత పేరు పెర్రిగడయ్య, తండ్రి పేరు రామయ్య. వీరిది శ్రీవత్సగోత్రం. రేటూరిభావన ఎర్రిగుంట చెరువు అనే గ్రామంలో ఉండే కుంచెకామేశ్వరికి తన కావ్యాన్ని అంకితం చేశాడు. అనంతపురం జిల్లాలోని రెండు తాలూకాలలో ఎర్రగుంట గ్రామాలు ఉన్నాయి. 'ఒకటి అనంతపురం తాలూకాలోనిది, ఇంకొకటి హిందూపురం తాలూకాలోనిది. కడపజిల్లా కమలాపురం తాలూకాలో 'ఎర్రగుంట్ల ఉంది. రాజంపేట తాలూకాలో ఎర్రగుంట్లకోట గ్రామముంది. గుంటూరుజిల్లా సత్తెనపల్లి తాలూకాలో ఒక ఎర్రగుంట్లపాడు అనే గ్రామముంది. రేటూరి భావన ఈ గ్రామాలలో ఏ ఒక్కదానికైనా చెందినవాడు కావచ్చును. కావ్యంలో కొన్ని చోట్ల తన గ్రామంపేరు 'గుంటచెరువు' అని కూడా చెప్పాడు.

ఈ కవి ఎక్కడివాడైనా అక్కల కథలు ఆంధ్రదేశమంతటా ప్రచారంలో ఉన్నాయి. భారతదేశమంతటా అష్టోత్తరశతశక్తి పీఠాలు ఉన్నాయని సంప్రదాయం. అక్కల స్థానకాలు డెబ్బయి రెండు ఉన్నాయని కామేశ్వరి చరిత్రలో రేటూరి భావన చెప్పాడు. ఎర్రిగుంట చెరువు. కుంచె కామేశ్వరి గురించి ఈ స్థానకాలలో ఉందో లేదో, పరరాష్ట్రాలలో ఉన్న స్థానకాల గురించి విశదం చేయలేదేమో. కుల పురాణాలు ఆ కులంవారు తామెక్కడున్నా చెప్పుకొంటారు. కవులచేత చెప్పిస్తారు.

4. **భద్రకవి లింగకవి:–** పరభాషా సీమలో ఉంటూ మాతృభాషను సేవించిన తెలుగు నాయకుడు ఒకడున్నాడు. క్రీ.శ. 1532 ప్రాంతాలలో అచ్యుతదేవరాయల వారి కాలంలో 'పడవీగు'ను కాళహస్తి నాయకుడు పాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఇది 'ద్రావిడ మధ్య దేశం' లో ఉంది. 'పట్టణంబుల కెల్ల బరగిన తల్లిపట్టణం బయినట్టి పడవీటిలో నూలిపౌర్ణమినాడు పదివేలమంది దేవాంగులు రామేశ్వరస్వామి ముఖమంటపం పై కూర్చొని దేవాంగ మునీశ్వరుని చరిత్రను వ్రాయగల కవులెవరున్నారాయని చర్చించుకొంటూ ఉంటే కాళహస్తి నాయడు భద్రకవిలింగకవిపేరు చెప్పారు. ఈ కవి 'తెలుగుకు నెరవాది-

ద్విపదకురాజు'. ఇతని తండ్రి 'శివధర్మశాస్త్రి కోవిదుడు'; 'పరమశివజ్ఞానభరితాత్ముడు'. ఈ కవిచేత దేవాంగులు తమ కులదైవం చరిత్రను వ్రాయించుకొన్నారు. ఇది ఏడాశ్వాసాల ద్విపద కావ్యం. మొదటి ఆశ్వాసంలో దేవాంగఋషిజననం, దేవతావస్త్రనిర్మాణం ఉంది. మిగతా ఆరాశ్వాసాలలో ఆ ఋషి ఎత్తిన విద్యాధర, పుష్పదంతబేతాళ, వరరుచి, దివసాళి, దేవదాసి అనే అవతారాలున్నాయి. ఈ దేవరదాసయ్య దేవాంగకులంలో జన్మించాడు. జైనులను ఖండించి శైవమతాన్ని స్థాపించాడు.

దేవాంగపురాణాన్ని వ్రాసిన లింగకవి ఈ దేవరదాసయ్యకులం లోనే జన్మించాడు. ఇతడూ శైవుడే తన ద్విపదలలో శివకవులనే నుతించాడు. ఇతడు సానందచరిత్ర అనే మరొక ద్విపద కావ్యం వ్రాశాడు. సానందుడనే ఋషి యమలోకవాసుల్ని నరకబాధలనుండి తప్పించే కథ వినడానికి ఆశ్చర్యమై ఉంటుంది. అది తన పేర ద్విపదగా వ్రాయించి అంకితం పుచ్చుకోవాలని శివయోగి వీరభద్రయ్య అనే జంగమదేవర భావించాడు. ఇతడు అరుణాచలానికి ఉత్తరంగా ఉండే 'అరుణాద్రి బంగలం' అనే ఊళ్ళో ఉంటాడు. 'వెన్న చేతిలో ఉంటే నెయ్యికోసం వెదకడం ఎందు'కని లింగయ్యను పిలిపించి ఈ చరిత్ర చెప్పించాడు. ఇది మూడశ్వాసాల కావ్యం.

లింగయ్య తాను 'ద్విపదకురాజు'నని చెప్పుకొన్నాడు 'నవరసాకరంగా, చారుతరం'గా, 'జనమనోహరం' గా కృతి చెప్పమని ఇతని కృతిపతి ఇతణ్ణి ఆదేశించాడు. నిర్దేశించిన విధంగా మనోహరంగా ఇతని కృతి ఉంటుందని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు సాక్ష్యమిస్తున్నారు.[12]

5. **ఎల్లకర నరసింహకవి:—** దేవాంగుల ప్రేరణలవల్ల భద్రికవి లింగకవి ఒక పురాణానికన వ్రాసినట్లే పద్మసాలెల ప్రోత్సాహంవల్ల ఎల్లకర నరసింహకవి మార్కండేయ పురాణాన్ని ద్విపద కృతిగా చెప్పాడు. ఈ కవి తిరుమల లక్ష్మణార్యుని శిష్యుడు క్రీ.శ. 1511-1568 మధ్యనున్న వైష్ణవాచార్యుడు. 'వావిరి ముల్లోకవాసుల కెల్ల, నెనరొప్ప పంచవన్నెల వస్త్రసమితి, నిన చంద్రసాక్షిగా' ఇచ్చిన వాళ్లు, ఒంటికంబపు మేడ సాధించినవాళ్లు, కాలువసేనుణ్ణి

12. దక్షిణదేశీయాంధ్ర వాఙ్మయం (ద్వితీయ ముద్రణ), పుట 13.

యుద్ధరంగంలో ఓడించిన వాళ్లు, భావన ఋషి వంశంలో వాళ్లూ అయిన పద్మసాలెలు ఈ కవిని పిలిపించారు. సంస్కృతంలో ఉన్న మార్కండేయ పురాణం అందరూ చదువుకోలేరు కాబట్టి ద్విపదగా చెప్పమన్నారు. నరసింహకవి ఆ కృతిని రచించి కొమరవోలు రాజగోపాలస్వామికి అంకితమిచ్చాడు. దీని అముద్రితప్రతి మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది (R. 132). దీన్ని వ్రాయడానికి ముందు నరసింహకవి 'భారతసావిత్రి' రచించాడట. "ప్రచుర వాకయములచే భరతసావిత్రి రచియించితివి కవిరాజులౌననగ" భారతసావిత్రి సంస్కృత గ్రంథం. రాయబారానికి వెళ్ళినప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు విదురుని యింట విందుభోజనం చేయడం ఇందులో ఉంటుంది. దీనిని ఎల్లకర నరసిరసింహకవి ద్విపదగా అనువదించాడో, వచనంగా వ్రాసాడో తెలియదు. అయితే వచనరచనగా భారతసావిత్రి మంచి ప్రచారంలో ఉంది. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో దీనికి నాలుగు ప్రతులున్నాయి. (R.447 (d). R.801, R.910 (b) R.979 (c). ఈ వచనకావ్యం రచయిత ఎవరో తెలియదు. బహుశా ఎల్లనరసింహమే కావచ్చు.

6.భాస్కరాచార్యులు:– స్థల పురాణాలేకాక ఈ యుగంలో కుల పురాణాల రచనలుకూడా మొదలైనట్టు గమనించాం. వీటిలో చాలా ప్రసిద్ధమైనది వాసవీమాహాత్మ్యం అనే వైశ్యులకు అంకితమిచ్చాడు. ఈ భాస్కరాచార్యులు వైశ్యుల కులగురువు. నేటి పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలోనిపెనుగొండలో నగరేశ్వరుని ముఖమంటపంలో అష్టాదశపట్టణాలలో నున్న నూటయాభై మంది నగరస్వాములు సమావేశమైనారు. ఆ వైశ్య సంఘం తమ కులగురువుకు సాగిలపడి మ్రొక్కి వైశ్య పురాణాన్ని రచించమన్నారు. మునుపు నైమిశారణ్యంలో సాలంకాయనమహర్షి వైశ్యర్షులకు చెప్పిన కథను భాస్కరాచార్యులు " చిప్పల అమృతంపుసోనచిలికిన మాడ్కి, కప్పురమున విరిపొట్లము విప్పినక్రియ" రచించాలని మనస్సులో అనుకొన్నాడు. వైశ్యులు మళ్ళీ ప్రార్థించారు.

తెనుగుంగావ్యము జెప్పవయ్య మృదువై దేశియమై భవ్యమై
వినవింపై పరస్యతమై విరళమై విఖ్యాతమై కీర్తిమై

జనతామోదక హృద్యపద్యయుతమై సద్ధర్మమై చోద్యమై
తనరం బల్కవె చింతలయేలయనుచుర్వ ధర్మజ్ఞభాషింపవే. [వైశ్య. 1-36]

వాళ్లు కోరినట్టే భాస్కరాచార్యులు వ్రాసిన పురాణం విఖ్యాతమైంది. ఈ పురాణంలో మొదటి నాలుగాశ్వాసాలలో సృష్టినిర్మాణం, వైశ్యకుల సంభవం, బ్రహ్మకుడితొడనుంచి 714 గురు వైశ్యులు సతీయుక్తులై జనించడం, వాళ్లు కైలాసానికి వెళ్ళడం, చిత్రకేతుడనే గంధర్వుడు వైశ్యులను శపించడం వాళ్లు అతనికి ప్రతిశాపమివ్వడం, కామదహనం, రతీవిలాపం, గిరిజాకల్యాణం మొదలైన కథలున్నాయి. పంచమాశ్వాసంనుంచి వాసవీ చరిత్ర, గౌతమితీరాన ఉన్న పెనుగొండలో కుసుమశెట్టి అనే వైద్యుడున్నాడు. అతనికి ఒక కుమారునితో పాటు వాసవి అనే పుత్రిక జన్మించింది. ఈమె యుక్తవయసుకు వచ్చిన తరుణంలో ఆవూరికి రాజమహేంద్రవరాన్ని పాలించే విష్ణువర్ధనుడు అనే రాజు వచ్చాడు.అతనికి హారతియిచ్చిన స్త్రీజనంలో వాసవీకన్య కూడా వుంది. ఆ అందాన్ని చూసి మోహించి రాజు ఆమెను పెళ్ళి చేసుకోవాలనుకొన్నాడు. కూతురి నిమ్మని కుసుమశెట్టిని అడిగాడు. ఈకపోరాదు. "ఈకున్న ఎగ్గుపుట్టు". ఇవ్వకపోతే రాజు బలవంతం చేస్తాడు. కనుక అతడు కులంవాళ్ళతో సంప్రదించాడు. అపకీర్తి కన్నా అగ్నిప్రవేశం మేలనుకొన్నారు. 714 గోత్రాలవారిలో 102 ఇళ్ళవారు ఈ త్యాగం చేశారు. [వైశ్య. 8-172]

మాకులమునందు జక్కని - యీకన్నియ పుట్టుకతన నిటు గావలసెఁ
లోకేశ యింతనుండియు - జేకొని యిటువంటి సతుల సృజియింపకుమీ.

అని వాళ్ళు బ్రహ్మదేవుణ్ణి ప్రార్థించారు కులంలో చక్కదనం వద్దు, గుణమే కావాలి అని వాసవి కూడా ప్రార్థించింది 102 గోత్రాల వారితో గుండంలో దూకింది. ఆమె ఇలవేలుపైంది

ఈగాథ చారిత్రకసత్యం కాదని చిలుకూరు వీరభద్రరావుగారు ఆంధ్రుల చరిత్రలో వ్రాశారు. అయితే ఈ గాథ అధునికులను ఉత్తేజపరస్తూనే ఉంది. గురజాడ అప్పారావు గారు కన్యకచరిత్రను ముత్యాలసరాలలో కథనం చేశారు ఇటీవల కొందరు బుర్రకథలు వ్రాసి ప్రచారం చేశారు కన్యకను కోరిన రాజు ఎవరో గాని గురజాడ అప్పారావుగారు చెప్పినట్టు 'పద్యంపద్యం పట్టినిలిచెను కీర్తులపకీర్తుల్.' కన్యక కీర్తినీ, రాజు అపకీర్తినీ గ్రంథస్థంచేసిన భాస్కరాచార్యులు తన గ్రంథాన్ని ఏ ఒక్కరికోకాక ఒక సంఘంలోని ప్రజలందరికీ అంకితమిచ్చిన ఈ గాథ నేటికి ప్రజా కవిత్వ మవడం గమనించదగ్గదే.

7. మల్లారెడ్డిదేశాయి:– కాకిపిల్ల కాకికి ముద్దు. ఎవరి ఊరు వాళ్ళకు గొప్ప. స్వగ్రామానికి మహత్వం ఆపాదించి రచనలు చేసినవాళ్లు కోకొల్లలు. సుల్తాన్ కులీకుతుబ్‌షా గోలకొండరాజ్యాన్ని పాలిస్తున్న రోజుల్లో (క్రీ.శ. 1518-1543) ఆ సీమలో గంగాపురం అనే గ్రామంలో మల్లారెడ్డి అనే మోతుబరి ఉన్నాడు. కుతుబ్‌షా అతణ్ని మెచ్చుకొని, అందలాలు మొదలైనవి బహుకరించి 'పట్టణచౌదరి'ని చేశాడు. ఈ మల్లారెడ్డి తమ్ముని మనుమని పేరుకూడా మల్లారెడ్డే. ఇతడు కవి స్వస్థానమైన గంగాపురం గొప్పదని, దాని 'సుక్షేత్రమహిమంబు తెలిసి పలుక దరమె శంభుని కైన విధాతకైన' అని భావించి తానే 'గంగాపుర మహాత్మ్యం' అనే కావ్యం వ్రాశారు. ఇది అముద్రితం కాదుగానీ అసమగ్రం

1946లో వివేకవర్ధనీ పరిషత్తువారు గంగాపురమహాత్మ్యం గురించి ప్రచురిస్తున్నప్పుడు సురవరంప్రతాపరెడ్డిగారు 27 పుటల సుదీర్ఘమైన పీఠికను వ్రాశారు. అందులో " కవి తనకన్న పూర్వులగు తెనుగు కవులను స్మరించినాడు. అందు బమ్మెరపోతన తుదివాడు. కుతుబ్‌షాహీల రాజ్యమేర్పడక మున్నే పోతన యుండెను. కాన అది మనకు కవికాల నిర్ణయమున కుపయోగించదు" అని రాశారు (పుట 22) అయితే కవి చేసిన పూర్వకవుల స్తుతి పూర్తి పాఠం మాత్రం ఉంది.

తెనుగు సత్కృతులను దెరువున బెట్టిన
 యట్టి నన్నయభట్టు నభినుతింతు
సాబగొందు తిక్కన సోమయాజికి మ్రొక్కి
 శంభుదాసు దలంచి జృంభణోక్తి
నాచనసోముని ధీచర్య గొనియాడి
 శ్రీనాథసుకవి వరిష్ఠుగొలిచి
రామాయణాఖ్యానరంజితు భాస్కరు
 పింగళి సూరయ్య రంగనాథు
భీమనాథ దయాధాము భీమనార్యు
పుణ్యగుణ ధుర్యు బమ్మెర పోతనార్యు
సరసమహితాంధ్ర వివిధభాషా కవిత్వ
పట్టభద్రుల వరభక్తి బ్రస్తుతింతు. (గంగాపురమహాత్మ్యం 1-9)

ఈ సీసపద్యంలోని నాలుగవ పాదం ఉత్తరార్ధంలో ఉన్న 'పింగళి సూరయ్య' అనే పేరు ప్రతాపరెడ్డిగారి దృష్టిలో ఎందుకు పడలేదో దుర్వూహ్యం. పింగళి సూరయ్య కవికి సమకాలికుడో ఒక తరం అర్వాచీనుడో కావచ్చు.

గంగాపురం చాలా ప్రాచీన గ్రామం. ఎంతలేదన్నా ఇది 1500 సంవత్సరాల కింద నిర్మితమై ఉంటుంది. అప్పుడు దాని పేరు మాయాపురం. గంగేశ్వరలింగ ప్రతిష్ఠవల్ల పేరు మారి ఉంటుంది. పశ్చిమ, చాళుక్యశాసనాలలో ఈ ఊరు పలుమార్లు ప్రసక్తమైంది. మాయాపురీ, మత్స్యపురి, దురిత కోలాహలం, గంగాపురీ అనే పేర్లు ఈ గ్రామానికి నాలుగు యుగాలలో ఉన్నాయట. గంగాపురమహాత్మ్యం స్కాందపురాణం తీర్థఖండంలో ఉందని ఆదిలోనే చెప్పాడు. ఈ సందర్భంలో సురవరంప్రతాపరెడ్డిగారు ఇచ్చిన వివరణ గమనించదగ్గది.

"భారతదేశంలోని తీర్థస్థలాలకు పుట్టినిల్లు స్కాందపురాణము అది యీనాటికి పెరుగుతూనేయున్నది. ఏ స్థలమైనా ఎక్కువగా భక్తుల నాకర్షించినచో ఎవ్వరైనా పనిలేనివాడు సంస్కృతములో ఆ స్థలమహాత్మ్యమును గురించి కథలు కల్పించి వ్రాయించియుంచి అది స్కాంద పురాణాంతర్గతమంటే సరి పోతుంది. (పుట - 18)

ఇది ఈ కావ్యానికి కూడా వర్తిస్తుంది. కవిని మల్లారెడ్డి దేశాయి అని పేర్కొంటూన్నా అతని పేరు రెడ్డిరెడ్డి వారు.

8. కలిదిండి భావనారయణః— పుక్కంటి పురాణాల సంగతి అలా ఉంచి అసలు సిసలు పురాణల గురించి తెలుసుకొందాం. అష్టాదశ పురాణాలలో కొన్నింటిని మన కవులు తెనిగించారు ఒకే పురాణాన్ని ఇద్దరు ముగ్గురు అనువదించడంకూడా పరిపాటే. వెన్నెల కంటి సూరన్న విష్ణుపురాణాన్ని తెనుగుచేశారు. అతనికి కొద్దిగా అర్వాచీనుడు కదిలిండి భావనారాయణకూడా దీనిని ఆంధ్రీకరించాడు. విష్ణు పురాణంలోని ఆరంశాలనూ సూరన్న అనువదించాడు. భావనారాయణ నాలుగే తెనిగించాడు. ఇతడు కృష్ణాజిల్లా కలిదిండినివాసి. ఇతని గురువు కందాళశ్రీరంగగురుడు. సరసత, మృదుత్వం, చక్కదనం, అలంక్రియాస్ఫురణ ఉన్న కావ్యం దేవునికే అంకితమిస్తే సాధ్వి అవుతుందట. ఆ గుణాలే ఉన్నా పరులకిస్తే దుష్కృతి అవుతుందట. ఇతడు తన విష్ణుపురాణాన్ని పూరీజగన్నాధస్వామికి అంకితమిచ్చాడు. ఇతడు జగన్నాథంలోని సుభద్రాదేవి భక్తుడు. ఈ క్షేత్ర మాహాత్మ్యాన్ని చాటే 'పురుషోత్తమఖండాన్ని' కూడా ఆంధ్రీకరించాడు. అది నష్టమయిందిగాని విష్ణుపురాణం దొరుకుతున్నది. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం వారు ప్రచురించారు.

9.పొన్నతోట ఓబళకవిః— ఇతడు వామనపురాణాన్ని అనువదించి రాణాజగదేవరాయనికి అంకితమిచ్చాడు. ఈ కవే అంతకుముందు మార్కండేయ పురాణాన్నికూడా ఆంధ్రీకరించి ఆ ప్రభువుకే కృతి యిచ్చాడని వామనపురాణంలోని

అవతారికవల్ల తెలుస్తున్నది. ఇతడు అనువదించిన మార్కండేయపురాణం కాల గర్భంలో కలిసి పోయింది. వామనపురాణం పది ఆశ్వాసాల కావ్యం. అముద్రితం. ఈ కవి గురువుపేరు కందాళ శ్రీరంగగురుడు. ఈ కవివల్ల మార్కండేయ, వామనపురాణాలు అంకితం పుచ్చుకొన్న రాణాజగదేవరాయలు అన్నిట్లోనూ సరసుడు. సాహిత్య సార్వభౌముడు. అతడు అధ్యాత్మ రామాయణాన్ని తెనిగించాడట. ఓబళకవి ఇలా చెప్పాడు:

అమిత మధ్యాత్మరామాయణము తెనుంగు
కబ్బము గూర్చినట్టి యక్కజ్జి రేడు
పరుల కవితా ప్రవీణత లరయ నేర్చు
నని వచింపగలవయునే యద్భుతముగ? [13] [R 607]

ఓబళకవి పురాణాలూ, జగదేవరాయల అధ్యాత్మ రామాయణం వెలుగు చూడకపోవడం దురదృష్టమే.

10. **రాజలింగ కవి:—** అష్టాదశపురాణాల్లో ప్రధానమైన వాటిని పూర్వులు తెనిగిస్తే కూర్మపురాణాన్ని ఈయన తెనిగించాడు. ఇతడు కొరపుట్లపురంవాడు. ఇది బహుశా కోరాపుట్టి కావచ్చు. ఈ పురానికి చెరుకు లక్ష్మణమంత్రి అధికారిగా ఉండేవాడు. అతనికి రాజలింగకవి మేలువాడై, ఆప్తుడై, సచివుడై మహాహితవర్గై సఖుడై చరించేవాడు. ఇద్దరూ ఎప్పుడూ ఎడబాయకుండా ఉండేవారు. రాజలింగకవి వీరశైవశాస్త్రాగమమార్గ నిర్ణయరిరంసుడు. లక్ష్మణ మంత్రికి ఎప్పుడూ మృదూక్తులతో శివకథాకథనాలు చేసేవాడు. ఆయన ప్రోద్బలంతోటే కూర్మపురాణాన్ని తెనిగించి శ్రీశైలమల్లికార్జునికి అంకితమిచ్చాడు. ఇది తామసపురాణాలలో ఒకటి. ఇందులో 17000 శ్లోకాలున్నాయి. దీనిని రాజలింగకవి ఆరాశ్వాసాల కావ్యంగా తెనిగించాడు. ఇది అముద్రితం. ఇందులో కవి శివకవులను, ఇతరకవులను వేరువేరుగా నుతించాడు. శివకవులలో పండితారాధ్యుడు. పాలకురికి సోమనాథుడు. పిడపర్తి సోమన్న, బసవన్నలు, శరభాంకుడు, ఘటిక సిద్ధేశుడు ఉన్నారు. ఇందులో చివరికవిగురించి అట్టే తెలియదు. రాజలింగకవి నుతించిన ఇతరకవులలో పింగళిసూరపరాజుగారు ప్రౌఢకవి మల్లన అర్వాచీనులు. ఈ పద్యం (D.11) చివర కొంతపోయింది.

---

13. మద్రాసు డ్రైక్యాటలాగు, సం.IV, భా.III, పు. 1538.

నన్నయ్యభట్టు దిక్కన్నను నెఱ్రయ్య కవిని భీమయను భాస్కరుని బోత
రాజును శ్రీనాథు రామలింగయ్యను రంగనాథుని రామలింగకవిని
సూరపరాజును గౌరపాహ్వయు భోగధకవిమల్లుగుకవి భైరవుని బెద్ద
నార్యుని ముక్కుతిమ్మన్నను జిన్నన్న యాదిగారసికులాంధ్రకవుల...

ఈ కవి తన గురించి మరే వివరాలూ చెప్పుకోలేదు. కూర్మపురాణంలో నుంచి అప్పకవి ఒక దోదకవృత్తాన్ని అభేద ప్రాసానికి ప్రమాణంగా చూపించాడు (అప్ప 3-371):

తాలిమి దూలిన తాపసవత్సుల్ -వ్రీద మనంబున వీడ్కొని జార్ణ
లోలముదాలసలోచనపంక్తిణ - జాల దలిర్చిరి శంకరలీలల్.

రాజలింగకవి అనువదించింది పురాణమైనా, కవిత్వం ప్రబంధ ధోరణిలోనే ఉంది. వీరేశలింగంగారు ఉదాహరించిన పద్యం చూడండి.[14]

భంబుగదే నఖావళి నభంబుగదే నడుముర్ణ మదద్విరే
ఫంబుగదే కచంబు దిగిభంబుగదే నడతీరు హేమకుం
భంబుగదే కుచంబు కరభంబుగదే తొడ పూర్ణచంద్రికా
ళంబుగదే స్మితం బురుశుభంబుగదే వచనంబు బోటికిణ.

ఈకవివచనంబులుకూడా శుభంబులే. మన సాహిత్యంలో కూర్మ పురాణాన్ని అనువదించిన తొలికవిగా ఇతనికి ప్రథమస్థానం ఉంటుంది.

11. **ఒడ్డెపూడి పెద్దయ్య:**— బెజవాడ దగ్గర్లో ఉన్న కొండపల్లి వద్ద పురుషోత్తమ పట్నం అనేది ఒకటి ఉంది. దీనిని కటకం గజపతులు నిర్మించారు. క్రీ.శ. 1550 ప్రాంతాలలో ఈ పట్టణానికల్లా మోతుబరిగా, కమ్మచౌదరీ పట్టభద్రుడుగా దాసరి చినగంగన్న ఉండే వాడు. ఈయన బాగా చదువుకొన్నాడు. పురాణాలు విన్నాడు. శాస్త్రేతిహాసాలూ, నాటకకావ్య లక్షణాలూ లక్షణ గ్రంథాలూ, జ్యోతిషాగమ సంగీతరహస్యాలూ సమబుద్ధి ప్రతిభతో విమర్శించాడు. కటకగజపతుల సామంతుడు, సైనికోద్యోగి అయిన బాహుబలేంద్రహరిశ్చంద్రుడు ఈ చినగంగన్నను బహుమతులతో సత్కరించాడు. ఈయన ఒడ్డెపూడి పెద్దయకవిని పిలిపించి వాయుపురాణంతో

14. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము.II, (1898) పుట. 131

ఉన్న మాఘమాహాత్మ్యాన్ని చమత్కృతికృతిగా చెప్పించాడు. ఇదేగ్రంథాన్ని ఇంతకుముందు పిల్లలమర్రి పిన వీరయ్య రచించాడు. అయితే బహుశా అది పురాణశైలిలో ఉండడంవల్లనేమో చమత్కృతికృతిగా చెప్పించడానికి మళ్ళీ చినగంగన ప్రయత్నించి ఉంటాడు. పెద్దయ్య చిన ఒడ్డెపూడి గ్రామానికి కరణం. సింహాచల నరసింహస్వామి భక్తుడు. కృతి వారకాంతలాగ ఉండాలని భావించే రోజులలో పతివ్రతలాగ శోభించాలని భావించే కవి.

> లక్షణయుక్తమై కనదలంకృతితో నతులార్థ సంగ్రహా
> ద్వీక్షణ గల్గి భర్తకు నుదీర్ఘయశంబును గల్గజేయుచున్
> దక్షతతోడుతన్ వినిన దారితకల్మషయై పతివ్రతా
> ఖ్యాక్షి యనంగ నొప్పవలదా కృతి సర్వసభాంతరంబులన్? [R. 409]

పతివ్రతలాంటి కావ్యం సభాంతరాలలో బాగా ఒప్పాలని కవి ఆశించినా ఈ గ్రంథం ఇంకా వెలుగుచూడలేదు. దీని తాళపత్ర ప్రతిప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది. (R. 409)

కులపురాణాలూ, స్థలపురాణాలూ, పురాణాంతర్గతమహాత్మ్యాలూ కవిత్వంలో సత్తా ఉంటే ఏనాటికైనా వెలుగుచూస్తాయి. లేదా పరిశోధకులకు మాత్రమే ప్రయోజనకారులుగా మిగులుతాయి.

37

ఇతర కవులు

మలిరాయల యుగంలో సాహిత్యం ఏనుగుపాడి అయితే ఆరవీటిరాజుల హయాంలో అది తామరతంపర. పూవులకన్నా ఆకులే ఎక్కువనిపిస్తుంది కొన్ని రేకులూడిన కమలాలు, కొన్ని బాగా విడనివి. అన్నింటినీ కొదిగా పరిశీలిద్దాం

1. **పెదకెంపరాయడు** :— మైసూరు రాష్ట్రంలోని బెంగుళూరును తెలుగువాడైన పెద కెంపరాయడు క్రీ.శ. 1537 లో నిర్మించాడు. ఇతని పూర్వులు కంచినుండి కన్నడదేశానికి వెళ్ళి బెంగుళూరుకు 8 మైళ్ళ దూరంలో ఉన్న ఎలహాంకలో స్థిరపడ్డారు. వీళ్ళ ఇలవేల్పు కెంపమ్మ. కృష్ణదేవరాయలవారి కాలంనుంచి పెదకెంపరాయడు ఎలహాంక ప్రాంతాలు పాలించేవాడు. విద్యానగర నిర్మాణానికి చెప్పే 'కుందేళ్ళు కుక్కను తరిమే కథ' ఈ నగర నిర్మాణ చరిత్రలో కూడ చెప్పుకొంటారు. ఈ బెంగుళూరు కోటను కట్టేప్పుడు సింహద్వారపు కోటలు పడిపోతూఉంటే కెంపరాయని కోడలు లక్ష్మమ్మ నరబలిగా ఆహుతయిందట. కెంపరాయడు క్రీ.శ 1569 దాకా పాలించాడు. అతడు తెలుగులో మంచి కవిత్వం చెప్పగలడు.

> సుకవులకు సారమై బహు-కుకవుల కెదశూలమై యకుంఠితధారై
> చకితచకిత వాద్యములై-వికసించును బెద్దకెంపవిభు సత్కవితల్.

చకితచకితవాద్యాలై వికసించే కవిత్వాన్ని చెప్పేవాడు. ఆడడానికి వీలైన యక్షగానం వ్రాయడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. ఇతడు 'గంగాగౌరీవిలాసం' అనే యక్షగానం వ్రాశాడు. ఇది పూర్తిగా లభించలేదు. ఇందులోని రెండు పద్యాలను, రెండు పదాలను ఉదాహరిస్తూ నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు ఈ కవిగురించి విపులంగా వ్రాశారు ఇతని పదాలలో ఆదిప్రాసలతోపాటు అంత్యప్రాసలు చక్కగా ఉన్నాయి.

"కేల ముమ్మొనవాలు, నీ-కేలనే వానిమిద మోజు
పూనెను దలపై నొక యన్ను, యట్టి-వానిపై నేలనే కన్ను
జడలలోన నెలవంక, వాని-కడియాస లేలనే యింక
తెలిమేనిపైని విభూతి. వాని-చెలువము నీ కేమి ప్రాతి
అన్నింట కొరగానివాడు, ఓ-కన్నెరో! నీ కీడు గాడు."

యక్షగాన రచయితలలో ప్రోలుగంటి చెన్నయ్య ప్రథముడు. అతని తరువాత పెదకెంపరాయడు చెప్పదగిన యక్షగానకర్త ఇతని రచన కొంతైనా లభ్యమయింది. అందుకు సంతోషించాలి.

2. **కావూరి ఎల్లయ్య** :- గుంటూరుజిల్లా నరసారావుపేట తాలూకాలో కావూరు అనే గ్రామం ఉంది. బహుశా ఈ గ్రామానికి చెందిన ఎల్లయ్య రెండు కావ్యాలు రచించాడు; మిత్రవిందాపరిణయం; బ్రహ్మాండపురాణం దీనిలో మొదటి కావ్యంలో తన వంశచరిత్రను విస్తరంగా చెప్పాడట. అందుచేత ఆ విషయాలన్నీ రెండవగ్రంథంలో చెప్పక్కర్లేదని వ్రాశాడు అయితే మొదటిది కాలగర్భంలో మరుగుపడింది. బ్రహ్మాండపురాణం ఆరాశ్వాసా కావ్యం ఇందులో పరశురామ, బలరామ, కృష్ణావతారాల చరిత్ర ఉందంట. ఈ కవి నన్నయ్య గారిని నుతించడంలో గుర్తించదగిన మాటలు వాడాడు. " ఆంధ్ర కవీంద్రుల కాదియైన శబ్దానుశాసను చరణముల్ సేవించి" అన్నాడు.[1] రామరాజభూషణుడు తన వసుచరిత్రలో నన్నయ్యగారిని 'వాగను శాసనుడు' అనడానికి తగినంత సంప్రదాయం కనబడుతున్నది. సంస్కృత బ్రహ్మాండ పురాణంలోని క్రమానికీ, ఇందులో వరుసకూ సంబంధం లేదట [2] ఈ కావ్యం అర్థపంచక వివరణఖండానికి మాత్రమే తెనిగింపు.

3. **గూళికల్లు వేంకటరమణకవి**:- ఇతడు హరివంశాన్ని పూర్తిగా ఆంధ్రీకరించి ఏడుకొండలవాడికి అంకితమిచ్చాడు. అయితే ఆ పుస్తకం నామమాత్రావశిష్టమయింది. ఇతడు ఒకనాడు ఏదైనా 'ప్రబంధ రచనా చమత్కృతి' నెగడించాలని తలచాడు. ఆ రాత్రి నిద్ర పోయాడు కలలో ఏడుకొండలవాడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు.

మనువు హరివంశమంతయు దెనుగు చేసి
యంకిత మొనర్చితివి; విక్రమార్క చరిత
మిక బ్రబంధ మొనర్చి మాకిమ్ము సిరులు
శుభము లొసగెద నని పల్కి సుముఖుడగుచు [D. 431]

దేవుడు అంతర్థానమయ్యాడు ఏడుకొండలవాడు కావ్యవస్తువును నిర్దేశించినా గూళికల్లుకవి దానికి 'కనకరంజిత శిఖామణీపరిణయం' అని పేరు పెట్టాడు. ఇది ఆరా

---

1. ఆంధ్రకవి తరంగిణి IX, పుట 240
2. మద్రాసు ప్రైక్యాటలాగు . II - 3. R . 201. పుట 615.

శ్వాసాల ప్రబంధం విక్రమార్కునికి భట్టి అనే వైశ్యసోదరుడున్నాడు అతడు కనక రంజితశిఖామణిని పెళ్ళి చేసుకోవడం ప్రబంధంలో ప్రధానకథను చేసి వెంకటరమణయ్య వర్ణించాడు. ఈ కావ్యం అసమగ్రం; అముద్రితం. " కటకటా ఇట్టి కుసుమ కోమలిం దెగజూడుండని యా తలారులకు రా జెట్లు నోరాడి సెలవిచ్చె. . ?" అనే ప్రశ్నతో ఈ కావ్యం అసంపూర్ణంగా ఆగిపోతుంది నేటి సినిమా కరపత్రాలలో సినిమా కథల్లాగా మంచి కుతూహలం రేకెత్తించే ఘట్టంలోనే కథ ఆగిపోయి ప్రశ్న మొదలైంది. సినిమా కథల్లో తరువాయి తెరపైన చూసే అవకాశమైనా ఉంటుంది. ఈ 'కనకరంజితశిఖామణీ పరిణయం'లో కథ ఏమైందో ఎలా చెప్పాడో మనకు తెలియదు అసలు చెప్పినంతమట్టుకైనా కథ వెలుగుచూడలేదు.

ఈ కవి 'సుమతీంద్ర సమ్మునీంద్ర' ప్రియశిష్యుడట. ఈ సుమతికి, సుమతీశతక కవికీ బాదరాయణసంబంధమో, లేక మరేదైనా సంబంధముందో తెలియదు. గూళికల్లుకవి పూర్వకవులను నుతించడంలో [D.431] రామలింగణ్ణి, తిమ్మనగారినీ పేర్కొన్నాడు. కాబట్టి ఇతడు క్రీ శ 1600 ప్రాంతంవాడు కావచ్చు

వల్మీకసంభవ్యాసజైమినిభరద్వాజబిల్హణకాళిదాసదండి
భవభూతి జయదేవబాణధోయిమయూరచోరభారవిమాఘవిరభిమ
నన్నయాథర్వణాచార్య తిక్కన పోతరాజు శ్రీనాథ గౌరన్న రంగ
నాథ భాస్కర పెద్దనార్యసూరన్న యెర్రాప్రెగ్గడసోమరామభద్ర
రామలింగనతిమ్మన ప్రముఖులగుచు-వేదవేదాంగబహుకళావితతి సంస్కృ
తాంధ్రభాషా కవీంద్రులైనట్టి ఘనుల-భక్తిసేవింతు సుకవితల్ పట్టువడగ.

సుకవితలు సట్టుపడడానికి యింతమందిని తలచుకొన్నా విక్రమార్క చరిత్రను వ్రాస్తున్నప్పుడు ప్రాచీనుడైన జక్కన్నను పేర్కొనకపోవడం వింతే.

4. **తామరపల్లి తిమ్మయ్య :–** హరిశంశంలో ఆశ్చర్యపర్వం అని ఒకటుంది. అందులో ధర్మబోధలు చేసే కథలున్నాయి వాటిని శేషధర్మాలు అంటారు సంస్కృత హరివంశంలోని కొన్ని పర్వాలను ఎర్రయ్యగారు ఆంధ్రీకరించలేదు వారు విడిచిన ˘ ఉషానాభవధ మొదలైన కథలను పింగళి సూరపరాజుగారి వంటి కవులు ప్రబంధాలను చేసారు. శేషధర్మాన్ని ఈ తిమ్మయ్య అనువదించాడు పాండవులు వనవాసం చేస్తున్నప్పుడు శ్రీ కృష్ణుడు భీష్ముణ్ని వెంట పెట్టుకొని కామ్యకవనానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ధర్మరాజుకు తాను స్వయంగా కొన్ని కథలు చెప్పాడు భీష్ముడు మరికొన్ని చెప్పాడు. భూదానం, అన్నదానం, జలదానం. కన్యాదానం మొదలైన దానాల వల్ల వచ్చే పుణ్యం తిరుపతి, సింహాచలం, హేమకూటం, కుంభకోణం మొదలైన క్షేత్రాలను దర్శించినందువల్ల కలిగే మేలు శివరాత్రి మొదలైన కొన్ని వ్రతాల లక్షణాలూ ఈ కథలు బోధిస్తాయి.

ప్రబంధయుగంలో ఉంటున్నా ఈ శేషధర్మాన్ని చాలా వరకు పురాణధోరణిలోనే తిమ్మయ్య అనువదించాడు. ఇతని తండ్రి పేరు శరణమంత్రి. ఆయన సఖాభిరామం అనే కావ్యం వ్రాశాడట. ఆ సంగతి అవతారికలో తిమ్మయ్య చెప్పాడు. తామరపల్లివారికి పూర్వం పైడి గంటంవారనే ఇంటి పేరు ఉండేది. తిమ్మయ్యకు ఏడవ తరంలోని అబ్బమంత్రి అనే పూర్వీకుడు ప్రౌఢదేవరాయలను (క్రీ.శ. 1423-1450) మెప్పించి పైడిగంటం బహుమానం పుచ్చుకొన్నాడు. అబ్బమంత్రి ప్రౌఢదేవరాయల కాలంలో ఉంటే, తరానికి పాతికేళ్ళు లెక్కిస్తే తిమ్మయ్య క్రీ శ. 1575 ప్రాంతాల వాడవుతాడు. తిమ్మయ్యను ఇందుపురేమి ధర్మాజీవారు పిలిపించి శేషధర్మాలు అనువదింపజేసి శ్రీరామునికి అంకితం ఇప్పించాడు ఈ ధర్మాజీగారి పెదతండ్రి నారాయణరావు గోలకొండ నవాబులవద్ద ఉద్యోగి. "ప్రబలసుల్తాన్ మహ్మదుపాదుషాయ మహిత సామ్రాజ్యవైభవమజుందారు రాయహేళి నారాయణరాయ మౌళి" అని కవి ఇతణ్ణి వర్ణించాడు (1-50) కుతుబుషా క్రీ.శ 1580 నుండి పాలించాడు. ధర్మాజీ కూడా గోలకొండ నవాబుల వద్ద ఉద్యోగి కావచ్చు.'ఇందుపురేమి' గ్రామానికి అధికారి ఇది తెలంగాణాలో ఉండవచ్చు. కవి గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురం తాలూకావాడు. అక్కడ తామరపల్లి అనే గ్రామముంది. తిమ్మయ్య వ్రాశాక శేషధర్మం చాలా ప్రచారం పొందింది దాత కోసం పూర్వపురాణకథలు చెవుల కింపుగా చెప్పడం కూలి ఇచ్చి చెరుకులు తినడమంత సుఖమైనదంటాడు ఇతడు

పార దెరలించుచు మిరియపుం బొడి శర్కర దార్చి చేతికిం
జెరకులు కూలికిందినగ జేతము దార్చుట గాదె దాతయు
క్కర గని పూర్వపుణ్యకథ కర్ణసుఖక్రియ దేల్చి వారిచే
బొరసిన యర్థసిద్ధి నిహముంబరముంగనే నేర్పు గల్గుటన్. [శేష. 1-28]

ఐతే తిమ్మయ్య కూలికి దిన్న చెరుకులో పుచ్చులు హెచ్చుగాలేవు.

5. **మోచర్ల నన్నయ్య:**— ఆదికవి నన్నయ్య తరువాత మళ్ళీ ఆ పేరింటి కవి 17 శతాబ్దంలో కనబడుతున్నాడు. నన్నయ్యభట్టుది ముద్గలగోత్రం ఇతనిది భారద్వాజసగోత్రం; మోచర్ల మాధవయ్యగారి కుమారుడు. ఈ నన్నయ్యకూ, పింగళి సూరపరాజుగారికి బంధుత్వం ఉంది పింగళివారు ఇతని మాతామహులు. ఆ సంగతి క్రిందిపద్యం వల్ల తెలుస్తున్నది [R.495]:

ధరనాంధ్ర కవితాపితామహునన్నయ్యభట్టు సద్భక్తితో బ్రణుతిజేసి
భారతసాగరోత్తరణనిపుణు దిక్కనసోమయాజుల వినుతిచేసి
హరివంశభరతాఖ్యానావధానసజ్జనను నెర్ర ప్రెగ్గడను భజించి
ప్రేమ మదీయమాతామహవంశవిహారు బింగళిసూరపార్యు దలచి
వెలయ శ్రీనాథభట్టారకులను బోత-వర్తమానకవీంద్రుల వరుస దలచి.
పెద్దనార్యుల గొనియాడి బిరుదులైన-వర్తమాన కవీంద్రుల వరుస దలచి.

ఆంధ్రకవితా పితామహబిరుదు అల్లసాని పెద్దన గారికి సుప్రసిద్ధం. అయితే దానిని ఈ నన్నయ్య ఆ నన్నయ్యగారికి సమర్పించాడు.

మోచర్ల వారిది నెల్లూరుజిల్లా తుమ్మిడి గ్రామం ఆ గ్రామంలోని బాలగోపాలుని వరప్రసాదంవల్ల నన్నయ్య కవిత్వాచాతుర్యధుర్యుడయ్యాడట. ఇతడు కాశీఖండాన్ని ద్విపదకావ్యంగా చెప్పి నరాంకితం చేశాడు. అయితే దానివల్ల లాభించలేదు అందుచేత సర్వలక్షణాలూ లక్షించి సాంబోపాఖ్యానం అనే 5 ఆశ్వాసాల ప్రబంధాన్ని చెప్పి దేవునికే అంకితమిచ్చాడు.

కాశీఖండాము వేడ్కతో ద్విపదగావింపగా నేర్పితిఁ
వాసి మీఱ నరాంకితంబుగ దానఁ లాభమేమంచును
ల్లాసం బొప్పగ సర్వలక్షణములఁ లక్షించి సాంబోదయం
బాసర్వేశ్వరు కంకితంబుగను జేయంబూని యున్నట్టిచోఁ [R .495]

సర్వలక్షణాలూ లక్షించి చెప్పిన లాక్షణికులు గుర్తించారనే చెప్పాలి అప్పకవి ఒక సాంబోపాఖ్యానంలోంచి రెండు ప్రయోగాలు స్వీకరించాడు అయితే కర్తపేరు చెప్పలేదు. ఒక పద్యాన్ని అభేదవర్తయతులలో ఫకారానికి ఉదాహరణగా ఇచ్చాడు (3-102)

మురసంహరు నాటోప-స్ఫురణమ్ము నకుఁ సదాశివుండైనరణ
స్థిర నిలువగలడె బాణా-సురునకు దోడుపడ వచ్చి సొలయుట వినరే?

ఇంకో పద్యాన్ని 'యుష్మదస్మచ్ఛబ్దయతులను' పేర్కొన్న సందర్భంలో ఉదాహరించాడు (అప్ప. 3-123)

చతురాననవందనది-వ్యతపోధనవర్యయుష్మదాగమునమునఁ
గృతకృత్యుడనైతిని నే - నతిపావనమయ్యె నస్మదన్వయ మెల్లఁ.

సాంబోపాఖ్యానాన్ని ఈ నన్నయ్య ఒక్కడేకాక రామరాజు రంగప్పరాజుకూడా వ్రాశాడు. అయితే ఈ పద్యాలు రంగప్పరాజు వ్రాసిన కావ్యంలో లేవట అందుచేత నన్నయ్యగ్రంథంలోనివే అని చెప్పవచ్చు నన్నయ్య వ్రాసిన ద్విపద కాశీఖండం బయటపడలేదు. సాంబోపాఖ్యానం అచ్చుపడలేదు.

6. కంచెర్ల అయ్యన్న:– ద్విపదకావ్యాలను పద్యకావ్యాలుగా రూపొందించడం, పద్యకావ్యాలను ద్విపదలుగా మార్చడం మన సాహిత్యంలో మామూలే. ఈ కవి కాశీ ఖండాన్ని ద్విపదగా చెప్పాడట. ఇతని మనుమడు అధ్యాత్మరామాయణం వ్రాశాడు. అందులో తన తాతగురించి "(కవిత) రచనలు కుల్కెడు పల్కు అమర,శబ్దనాట కాలంకారసరణులొప్ప,జెలుపు మొరయ కాశీఖండా మెలమి ద్విపదజేసె గంచర్ల యయ్యన

శ్రీలు వహిబల" అని చెప్పాడు. కావ్యాన్ని రచించడమే కాక ఈ కవి ఇతర సత్కార్యాలు కూడా చేశాడు. వడుగులూ, పెళ్ళిళ్ళూ చేయించాడు. అన్నసత్రాలు పెట్టించాడు. నూతులు తవ్వించాడు. మధురకు వెళ్ళే తోవలో రావిచెట్లు పాతించాడు. దేవ ప్రతిష్ఠలు చేశాడు. ఇతని ముత్తాత మేడూరి కరణం. శ్రీకాకుళ ఆంధ్ర విష్ణువు సేవ కోసం అయ్యన్న ముత్తాత క్రీ.శ. 1438 లో భూదానం చేశాడు. ఈ కంచెర్లవారు నాటి నుండి స్థితి మంతులు. కొందరు కవిత్వం చెప్పారు. ద్విపద కాశీ ఖండం అలభ్యం.

7. **నారన్నగారి సూరన్న:—** అళియరామరాయల వద్ద బయకార రామప్పయ్య అనే సంగీతవిద్వాంసుడు దండనాయకుడుగా ఉండేవాడు అతని వద్ద ముడియం భాస్కరుడనే వ్యక్తి సైనికోద్యోగిగా ఉండేవాడు. ఈ భాస్కరుడు ఏదైనా కావ్యాన్ని అంకితంగా పుచ్చుకోవాలనుకొన్నాడు. నారన్నగారి సూరన్న అనే కవి 'ఉదయనోదయం' అనే కావ్యాన్ని వ్రాసి మరణించాడు. అతని కొడుకు నారన్న ఈ కావ్యాన్ని ఎవరికైనా కృతి ఇవ్వాలనుకొంటున్నాడు. అప్పుడు భాస్కరుడు కవిగారి కొడుకును పిలిపించి ఆ పుస్తకాన్ని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. నారన్నగారి సూరన్న ఇందేశ్వరేశ్వరభక్తుడు. గజరావుబిరుదాంకులైన రాచవారికి హితుడు. 'ఉదయనోదయం'లో వత్సరాజుకథను, అతని తండ్రి చరిత్రను చెప్పాక, వర్ణించాడు. ఈ గ్రంథం అముద్రితం. తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయంలో ఒక ప్రతి ఉంది.[3] ఈ ఉదయనోదయం వ్రాయడానికి ముందు నారన్నగారి సూరన్న వనమాలివిలాస మనే కవ్యాం వ్రాశాడు. ఇందులో మిత్రావిందా పరిణయం వర్ణించాడు. ఇదికూడా అముద్రితమే. ఇతని కవిత్వం 'సలక్షణమై మృదువుగా' ఉందని కందుకూరి వీరేశలింగంగారూ,[4] 'ప్రౌఢమైన సరసహృదయానురంజకముగా' ఉందని చాగంటిశేషయ్యగారూ[5] అభిప్రాయపడ్డారు.

8. **రాయసం వేంకటపతి:—** వసు చరిత్ర అంకితం పుచ్చుకొన్న తిరుమల రాయలకు శ్రీరంగరాయలనే కుమారుడున్నాడు. ఇతడు తండ్రిజీవితకాలంలోనే (క్రీ.శ. 1574-1581) రాజ్యభారంవహించాడు. ఈ శ్రీరంగరాయల వద్ద రాయసం ఉద్యోగిగా వేంకటపతి ఉండేవాడు. ఇతడు రాయలచిత్తం చిగురింపగా రాయసం వ్రాయడమే కాక మంచి పద్యాలు కూడా చెప్తాడు. ఇతనికి ఇష్టదైవం తిరుపతి వెంకన్న కలలో కనపడి ఇలా ఆనతిచ్చాడట:

> ప్రతిపద్యశిరః కంపము – ప్రతిపదచిత్రార్థగోచరము ప్రతి వాక్య
> స్థితిరసబంధురమైయు–న్నతి గాంచ బ్రబంధమివ్వనర్పుముహరికిన్ [లక్ష్మి]

ఆ మాట శిరసావహించి ఈ కవి లక్ష్మీవిలాసమనే 5 ఆశ్వాసాల ప్రబంధాన్ని వ్రాశాడు.

3. డి. క్యాటలాగు, పుట 24. నెం.139.

4 ఆంధ్రకవులచరిత్ర.

5. ఆంధ్రకవితరంగిణి, IX, పుట 84.

క్షీరసాగరమథనం, హాలహలం, అమృతం పుట్టడం, మోహినీరూపంలో విష్ణువు బంతిలో బలపక్షం చేయడం, లక్ష్మి ఆవిర్భవించడం, సముద్రుడు ఆమెను విష్ణువుకు మీదుకట్టడం, ఆమె విరహం, లక్ష్మీనారాయణుల కల్యాణం ఇందులో ఉన్నాయి.

ఈ లక్ష్మీవిలాసంలోని 650 గద్యపద్యాలలో వాణీవిలాసమే ఎక్కువ.

9. ఉప్పుగుండూరికవులు:– మట్ల అనంతరాజుగారి కాలంలో సిద్ధవటసీమలో ఒక 'ఆంధ్రకవితాపితామహు' డున్నాడని తెలుసుకొన్నాం. అతని పేరు వెంకటకవి. ఆయన వ్రాసిన గ్రంథాలేమిటో తెలియవు. అయినా ఇంకొక ఉప్పుగుండూరి కవి సంగతి తెలుస్తున్నది. ఎవరో వెంకటకవికుమారుడు పెరియన్నకవి 'మినకేతనాభ్యుదయం' అనే కావ్యాన్ని వ్రాసి అళియరామరాయల మనుమడు పెదవేంకటరాయలకు అంకితమిచ్చాడు. (రామరాయల 5 వ కుమారుడు శ్రీరంగం రాయలు. ఈయనకొడుకే పెదవెంకటరాయలు) మట్లవారి కొలువులో ఉన్న ఉప్పుగుండూరి వెంకటకవి ఆంధ్రకవితా పితామహుడైతే, ఈ ఆరవీటివారికి కృతి అంకితమిచ్చిన పెరియన్న 'సత్కవివేశ్యాభుజంగుడు'. తిక్కన కాలం నుండి రాజులను 'రాయవేశ్యాభుజంగు' లనడం అనవాయితేగాని కవుల వల్ల ఈ బిరుదు వాడడం అరుదు. 'మినకేతనాభ్యుదయం' అచ్చుకాలేదు. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తువారి కార్యాలయంలో ఈ కావ్యానికి రెండుప్రతులున్నాయి. ఆంధ్ర కవితాపితా మహుడైన ఉప్పుగుండూరు వెంకటకవీ, ఈ సత్కవివేశ్యాభుజంగుడూ బహుశా తండ్రికొడుకులు కావచ్చు.

10. కుందుర్తి పండితులు:– ఆరవీటిరాజులు దేశాన్ని పాలించే రోజుల్లో సుప్రసిద్ధమైన పండితకుటుంబాలలో కుందుర్తివారిది ఒకటి. అహోబల మంత్రి అనే పండితుడు అశ్వపతులను, గజపతులను తన పాండిత్యంచేత మెప్పించాడు. ఈ సంగతి ఇతని మునిమనమడు వ్రాసిన మిత్రవిందాపరిణయంవల్ల తెలుస్తున్నది. అహోబల మంత్రిగురించి అందులో ఇలా ఉంది:

మెప్పించెం గటకాధిపాశ్వపతిభూమిపండిత శ్రేణి దా
నిప్పించెం శిఖికర్ణఖేచరులయట్లిష్టార్థ మర్థాళికిం
గప్పించెన్నిజకీర్తిచంద్రికలు దిక్కాండంబు యజ్ఞంబులం
దప్పించెం హవిరంశభుక్తికి హరిబ్రహ్మాదుల న్నిచ్చలుం. [D. 645]

ఈవిద్వత్కేసరికి గోవిందయ్య అనే కుమారుడు పుట్టాడు. ఇతడు కవి. భారతీపరిణయం అనే కావ్యాన్ని వ్రాసి వీరవేంకటపతి రాయలకు (క్రీ.శ. 1586-1664) అంకితమిచ్చాడు. 'విశ్వపరితోషకారి గోవిందశౌరి' గురించి అందులో ఇలా ఉంది:

పటుతరగోస్తని మధురపాకసమంచిత మైరసోర్మిప
ర్యటమగు భారతీపరిణయం బను కావ్య మొసంగి వీరవేం
కటపతిరాయలందనిపి కాంచె మణీకనకాభిషేక ము
త్కటగతి నమ్మహామతి సుఖస్థితి శోభి యశోభిరాముడై. [D.645]

వేంకటపతి రాయలచేత కనకాభిషేకం చేయించుకొన్న గోవిందయ్య కావ్యం నేడు అలభ్యం.

11. రేటూరికవులు:– గుంటూరుజిల్లా బాపట్లకు 8 మైళ్ళ దూరంలో రేటూరు అనే గ్రామం ఉంది. బహుశా ఈ గ్రామంలో పూర్వం ఉండడంవల్ల ఒక కవి కుటుంబానికి రేటూరివారని పేరు వచ్చింది. రేటూరి రంగరాజు అనే కవి ఆరవీటిరాజుల కాలంలో ఉండేవాడు. చాలా గట్టివాడు. అష్టావధానాలూ, శతావధానాలూ చేసే వాడు. వెలుగోటి వారికి ఆశ్రితుడు. భాను మతీపరిణయం అనే నాలుగాశ్వాసాల కావ్యం వ్రాసి వెలుగోటి రాయప్ప నాయనికి అంకితం చేశాడు. ఈ కావ్యంలోని నాయికశ్రీకృష్ణుని పినతండ్రికూతురు భానుమతి. ఈమె పాండవుల్లో కడగొట్టు వాడు సహదేవుణ్ణి పెళ్ళిచేసుకొంది. 'ఇతివృత్తంలో విశేషం లేదు' అని చాగంటి శేషయ్య గారు వ్రాశారు.[6] ఈ కావ్యాన్ని వ్రాసిన రంగరాజు తన గురించి చెప్పుకొన్న పద్యంలో మాత్రం ఒక విశేషముంది. అందులో తన ప్రజ్ఞలను కృతి పతి చేత ఇలా ప్రశంసింపజేసుకొన్నాడు:

వ్యస్తాక్షరీధుర్య విస్పష్టభావంబు క్రముకసంఖ్యాఖ్యానకౌశలంబు
నారోహణావరోహణలేఖనప్రౌఢి యగ్రపద్యగ్రహణాభిరక్తి
యనవలోకితశారికాభిఖేలనరీతి వరసమస్యాస్ఫూర్తి వైభవంబు
సముదగ్ర నేక్షితచతురంగబలకేళివిలాసము నేకకాలముననె
యలర బ్రకటింప నేర్తు వష్టావధాన – కవితశతలేఖినీ పద్యగద్యశక్తి
బాటిమిరితి వాంధ్రకర్ణాటకచోళ – రాజసభలను రేటూరి రంగనార్య! [D602]

ఈ పద్యం వల్ల ఆ నాటి అష్టావధానాలలోని అంశాలు స్పష్టంగా తెలుస్తున్నాయి. నేటి అష్టావధానాలలో కావ్యపాఠం, కవిత్వం, శాస్త్రార్థ, ఆకాశపురాణం, లోకాభిరామాయణం, వ్యస్తాక్షరి, చదరంగం, పుష్పగణనం అనే అంశాలున్నాయి. ఇందులో కొన్నింటికి మారుగా దత్తపది, నిషిద్ధాక్షరి, పదహారుగళ్ళున్న చదరంగంలో ఎటుకూడినా ఒకే అంకె వచ్చే యాంత్రికచిత్రం, చదరంగంలో అన్ని గళ్ళలోనూ గుర్రాన్ని దాటించడం, గంటలు లెక్కపెట్టడం మొదలైనవి చేరుస్తారు.[7] రంగరాజు చెప్పిన 8 అంశాలూ మన అష్టావధానాలలో కొన్నింటికి సరిపోతాయి. శారికాభిఖేలనం ఏమిటో తెలియదు.

ఈ ప్రాచీన అష్టావధానిచేత అంకితం పుచ్చుకొన్న రాయప్ప నాయడు వెలుగోటివారి వంశంలోని ఇరవయ్యోతరం వాడు. వెంకటపతి రాయలవారి కాలంలో సుప్రసిద్ధుడైన కస్తూరి రంగప్పనాయనికి ఈ రాయప్ప పెదతండ్రి మనుమడు.[7A] క్రీ.శ. 1580 ప్రాంతా

6. ఆంధ్రకవితరంగిణి-XI పుట 171

7. తెలుగు భాషాసమితివారి విజ్ఞానసర్వస్వం- VI,(విశ్వసాహితి) పుట 522.

7. (a) వెలుగోటివారి వంశావళి- నేలటూరి వెంకటరమణయ్యగారి పరిష్కరణ, పుట 60 తర్వాత వంశవృక్షం.

నుంచి రంగప్ప అరవీటి రాయలకు తోడ్పడ్డాడు. అలని తరువాతి తరంలోని రాయప్ప క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలలో గ్రంథాలు అంకితం పుచ్చుకొని ఉండవచ్చు. కనుక రంగరాజుకాలం నిస్సందేహంగా 1575-1600 ప్రాంతాలని భావించవచ్చు.

ఈ రంగరాజుకు ఏవిధంగా బంధువో తెలియదుగాని ఈ ఇంటిపేరుతోనే భావనామాత్యుడనే కవి ఒకడు కనబడుతున్నాడు. ఇద్దరూ శ్రీవత్సగోత్రులే. ఇద్దరూ అద్దంకి సింగరాచార్యుల శిష్యులే. అందుచేత వీళ్లు ఒక కుటుంబంలోని వాళ్లూ, ఒక కాలంలోని వాళ్ళూ అని నిర్ణయించవచ్చు. రంగరాజ శతావధానికి ఈ భావన పినతండ్రి కావచ్చు. ఇతడు కామేశ్వరిచరిత్రం అనే ద్విపదకావ్యం వ్రాశాడు.

ఈ కావ్యంగురించీ ఈ కవి గురించీ 'కులపురాణాలూ, స్థలపురాణాలూ, సిసలు పురాణాలూ' అనే ప్రకరణంలో ఇంతకుముందు చెప్పుకొన్నాం.

12. **ఎలుగంటి పెద్దన:–** తొలి యుగాలలో పూర్వులు అనువదించిన శాస్త్రగ్రంథాలను అరవీటిరాజుల యుగంలో మళ్ళీ కొత్తగా తెనిగించడం జరిగింది. కామందకం మొదలైనవి అలాగే తిరిగి తర్జుమా చేశారు. వీరాచార్యుల సారసంగ్రహగణితాన్ని చాళుక్యయుగంలో పావులూరి మల్లన అనువదించాడు. ఈ యుగంలో ఎలుగంటి పెద్దన తెనిగించాడు. ఈ క్రింది కారణం చెప్పాడు:

వీరాచార్యులు సంస్కృతాన గణితాల్ విఖ్యాతిగా జేసె దా
నారూఢిం బది పావులూరికవి మల్లామాత్యు తెల్గించె నా
పేరెగాని గుణించలేరు గణకుల్ భిన్న ప్రకీర్ణంబు లీ
తీరైనా ఎలుగంటి పెద్దన యవిా దెల్పెా గుణించా ధరా. [R 114]

ఈయన ఏఊరివాడో, ఎప్పటివాడో సరిగ్గా తెలియదు. ఇతడు సకలగణితపద్ధతుల్లో పారీణుణ్ణి అని చెప్పుకొన్నాడు. రాజసభలలో ధీరుడు. ఇతని భిన్న ప్రకీర్ణగణితాల ప్రతి ఒకటి మద్రాసుప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో అసమగ్రంగా ఉంది.

13. **బద్దెవీటి దత్తప్ప:–** ఎలుగంటి పెద్దన్న ఏ రాజు సభలో ధీరుడో చెప్పలేంగాని దత్తప్ప అనే మరొక గణితశాస్త్రవేత్త మాత్రం నుగుటూరి చిక్క రాయల కొలువులో ఉండేవాడు. ఆ ప్రభువు అజ్ఞాపిస్తే 'గణితదీపిక' అనే గ్రంథాన్ని పద్యాలలో వ్రాశాడు. ఇది కూడా అముద్రితమే. దీని ప్రతి అడయారు గ్రంథాలయంలో ఉంది. చిక్కరాయల కాలం 1510-75 ప్రాంతాలు కనుక ఈయనకూడా అప్పటి వాడేనని పండితులు లెక్కించారు.[8]

14. **నెప్పల్లి అప్పన్న:–** ఇతడు శైవాగమశిఖామణి అనే 5 ఆశ్వాసాల మత గ్రంథం వ్రాసి శ్రీశైలమల్లికార్జునునికి అంకితమిచ్చాడు. విభూతి, రుద్రాక్షలు, శివలింగం

8. 'ఆంధ్రవిసప్తశతి- బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు, పుట 93.

మొదలైనవి ఎలా ధరించాలో, ధరిస్తే ఏమిటో ఫలమో, శివపూజలో ఎంత మహత్వం ఉందో ఈ గ్రంథంలో కవి వివరించాడు. ఇతడు ఇవటూరి వామనారాధ్యుల శిష్యుడు. ఈ శైవాగమశిఖామణి అముద్రితం (R462). దీని గద్యలో కవి తాను సరసకవితాచాతుర్యం గలవాడనని చెప్పుకొన్నాడు. ఆ చాతుర్యం ప్రకటించే కావ్యాలు ఇతడేం వ్రాశాడో!

15. **మల్లవరపు వీరేశ్వరుడు:—** అప్పన్నలాగే సరసకవితాచాతుర్యం గలవాడు మరొకడున్నాడు. అతడు కూడా ఇవటూరి వామనారాధ్యుని శిష్యుడే. ఖల్లాణ చరిత్ర అనే 5 ఆశ్వాసాల పద్యకావ్యం వ్రాసి మల్లవరంలోని నాగేశ్వరునికి అంకితమిచ్చాడు. ఈ మల్లవరం కృష్ణాజిల్లా గుడివాడతాలూకాలో ఉంది. ఖల్లాణుడనే ఒక రాజువద్దకు ఒకనాడు ఈశ్వరుడు మిండజంగంవేషంలో వచ్చి తనకు వారకాంత కావాలని అడుగుతాడు. ఈకథను మరికొన్ని గాథలతోనూ, విభూతిధారణఫలం, పంచాక్షరీమహిమ మొదలైనవాటితోనూ కలిపి వీరేశ్వరుడు రచించాడు. ఇతని రచనలో " దేవతామహాత్మ్యములే కాక కవితాలక్షణమైన చమత్కారముగూడ కలుగుటచే కావ్యసిద్ధియు నేర్పడినది. మరియు ధారాశుద్ధి గలిగియుండుటచే వివిధకవులు రచించిన ఖల్లాణచరిత్రములలో నిది యుత్తమమైనదనియు చెప్పవచ్చును." అని పరిశోధకుల అభిప్రాయం.[9] ఈ ఖల్లాణచరిత్ర అచ్చుపడలేదు [D. 598]

16. **పెనుమర్తి వెంకటార్యుడు:—** లాక్షణికులు అనేకులు 'అనేకదార్ల' ఛందాలు చెప్పారని, స్వేచ్ఛాయతబుద్ధితో లక్షణ విలాసమనే గ్రంథాన్ని ఈయన వ్రాశాడు. ఇందులో 'ఇరువదార్యతులిర్వది ప్రాసభేదముల్' చెప్పాడు. ప్రాచీనలక్షణగ్రంథాలు ఎన్నింటినో చూచి లక్ష్యలక్షణాలను చేర్చాడు. ఈ 'లక్షణవిలాసం' అసమగ్రం; అముద్రితం. దీనిని అప్పకవి తన పుస్తకంలో పేర్కొన్నాడు. లక్షణ విలాసంలో ఉదాహరించిన కొన్ని గ్రంథాలు నేడు దొరకవు. అవి ఇవి: 1. ఆది నారాయణవిలాసం, 2. ఆది పురాణం, 3. కవికంఠాభరణం, 4. నీతిభూషణం, 5. మరింకంటివారి ప్రయోగం, 6. విజయసేనం.

విజయసేనంలోనిదని చెప్పి అప్పకవి ఒక పద్యాన్ని (3-254) ఉదాహరించిచాడు. బహుశా దానిని ఈ లక్షణవిలాసంనుంచే స్వీకరించిఉంటాడు. వెంకటార్యుడు చూపించిన మరింకంటివారి ప్రయోగం ఒకవేళ మరిగంటి వారి ప్రయోగమేమో అని అనుమానించవచ్చు. అయితే 'మరింఛందం' అనే పుస్తకం ఒకటి ప్రాచ్యతలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది (R.1308). ఇది చదలువాడరామునికి అంకితం. లక్షణవిలాసాన్ని మరింఛందాన్ని తైపారువేయాలి.

17. **కోటశివరామకవి:—** శృంగారవీరరసాలకే పెద్దపీటలు వేసి ప్రబంధాలు నిర్మించే కాలంలో భయానక, బీభత్సరసాలకు ప్రాముఖ్యమిచ్చి శాంతరసాన్ని దృష్టిలో

9. వీరశైవాంధ్ర వాఙ్మయం–శిష్ట్లా రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, పుట 245.

పెట్టుకొని రచించడమనేది ఎంతగానే ఉంటుంది. ఇది కోట శివరామకవి చేశాడు. ఇతడు అభినవధూర్జటి శిష్యుడు. ఈ ధూర్జటి అష్టదిగ్గజాలలో ఒకడైన కవిధూర్జటే కావచ్చు తన గురువు సారచిత్రి కవిత్వగరిమ ప్రబంధసంఘాలు చేసిన వాడని శివరామకవి చెప్పాడు. ఇతడు కాళీభక్తుడు. ఆమె వరప్రసాదలబ్ధ సాహిత్యవైభవుడు. కాళహస్తికి దగ్గరి కోట గ్రామానికి కరణీకమొనరించినవాళ్ళ వంశంలో పుట్టాడు. ఇతని తాత పేరును బట్టీ చూస్తే ఇతడు తమిళుడేమో అనిపిస్తున్నది. అరవవాళ్ళలో అన్నయ్య అనడానికి 'అణ్ణాచ్చి' అంటారు. శివరామకవి తన తాత పేరు 'అణ్ణాచ్చి' అని చెప్పాడు. అయితే తండ్రిపేరు మాత్రం బాపనయ్య.

సానందోపాఖ్యానం అద్భుతలోకోత్తరమైన ఇతిహాసమని దూర్జటే చెప్పినట్టు కవి విశదం చేశాడు. ధర్మప్రసంగుడనే ముని ఒకనాడు చెప్పిన కథలు చెప్పాడు. "పుణ్య మొనరించువారలు వొందుగతులు, బాప మొనరించువారలు పడెడు వెతలు" ఆయన చెప్పాడు. వీటిని సానందుడనే ఋషి విన్నాడు. బాధపడ్డాడు. "కొందరిట్లు మహనీయ వైభములంది సుఖించుటేమిటికి? కొందరీబాములు బొందు టేమిటికి?" అని వితర్కించు కొన్నాడు. సర్వజీవదయాపర్వతం, సర్వదేవవిభుత్వం గల దేవుడు ఇలా పక్షపాతం చూపడం బాగులేదనుకొన్నాడు.

కపటనాటకసూత్రాధికారి శివుడు-వసుధలోపల జన్మించువారి కెల్ల
జన్మయానందనిర్మలచిత్త మొసగ-దనదు బండార మేమైన దరగిపోనా?

అని సానందుడనుకొన్నాడు నరకాన్ని కళ్ళారా చూడాలనుకొన్నాడు చూశాడు. అతని గుండె కరిగింది. శివపంచాక్షరీ మంత్రంతో అక్కడి పాపులందరికి విమోచనం కలిగించాడు. ఈ కావ్యంలోయమయాతనలను, నరకబాధలను కవి కళ్ళకు కట్టినట్లే కాక కలలోకి వచ్చేటంత భయంకరంగా చిత్రించాడు. యమలోకానికి వేళ్ళే దారిలోనో వీలైనన్ని చిత్రహింసలూ వర్ణించాడు. ఆదారిలో రొంపిగలిసిన కొత్త సున్నంపుటేళ్ళు, పెద్దచీకట్లు గ్రమ్మెడు పెద్దపాదలూ ఉంటాయట. గ్రామగంగ జాతరకు దామెనలు కట్టి కొంచుబోవు దారిగొర్రెలట్లు పాపమతులను బట్టి బల్మిగా యమభటులు తిసుకుపోతారట వీడికి పువ్వులదండలు వేడుక అని తేళ్ళదండలు వేస్తారట. మానవుడు చెయ్యగలిగినన్ని పాపాలనూ, వాటికి వెయ్యగలిగినంత దుర్భరకఠినశిక్షలనూ శివరామకవి వర్ణించాడు. కొందరికి మంచి గతులు,కొందరికి పాడువెతలు ఎందుకు కలగాలి? అని సానందునిలాగ ఆలోచించడం ప్రతి యుగంలోను అవసరమే.

18. కొటికెలపూడి సోమనాథుడు:– నవాబుల పాలనలో వినుకొండ పరగణాను రామలింగభాస్కరుడు పరిపాలించేవాడు. ఇతనికి ముద్రామంత్రి అనే దత్తపుత్రుడున్నాడు. ఈ ముత్తయ్య జనక తండ్రి గుంటుపల్లి పెదవీరరాజు; పినతండ్రి గుంటుపల్లి తిప్పయ్య. కొటి కెలపూడి సోమనాదుడనే కవి విష్ణుమిత్రోపాఖ్యానం అనే 5 ఆశ్వాసాల ప్రౌఢకావ్యాన్ని

ఈ తిప్పమంత్రికి అంకితమిచ్చాడు. తన కవిత్వం ఎలా ఉంటుందో కృతిపతి నోటంట కవి ఇలా చెప్పించాడు:

సరసాగ్రేసర కోటనార్యుని తనూజా!సోమ! విద్వత్పురం
దర! నీ చాటువచోవిజృంభణములుద్ఘాటించు నర్ధేందుశే
ఖరకోటీరకుటీరకోటరలుఠద్గంగోర్మిధారాశివం
కరఘుంఘుంఘుమచక్రిమచమత్కారప్రగల్భార్భటిన్.

ఈ కవితండ్రి కోటయ్య గొప్ప పండితుడు. కుకవికుంజరఘటాపంచాననుడు. తండ్రిలాగే సోమనాథుడుకూడా కుకవులపాలిటి గొడ్డలి. కృతిపతి ఇలా చెప్పాడట:

కొటికలపూడి సోమవిభుకోటయసోమ సరస్వతీశిరః
కటకకిరీటరత్న ఘటికామహనీయధగద్ధగప్రభా
పటలతిరస్క్రియాధిగతపాటవముల్ భవదీయవాక్యముల్
కుటిలవిరోధియోధకవిలోకకఠోరవసికుఠారముల్.

ఈ కవికి 'శారదాభరణాంకు' డనే బిరుదుకూడా ఉంది. ఆంధ్రదేశంలో రెండు కొటికలపూడి గ్రామాలున్నాయి- ఒకటి గుంటూరు జిల్లా ఒంగోలు తాలూకాలో; ఇంకొకటి కృష్ణాజిల్లా నందిగామతాలూకాలో. కవి ఏ గ్రామంవాడో చెప్పలేం. ఇతడు వ్రాసిన విష్ణుమిత్రోపాఖ్యానం ముద్రితమే. తిప్పయ్యలాగే అతని అన్న కొడుకు ముత్తమంత్రికూడా విద్యాపోషకుడు. దాశార్థ చరిత్ర అనే కృతిని అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. ఇతనిపై ఎందరో కవులు చాటువులు చెప్పారట. వాటిలో కొన్నిటిని కొటిదెన బాలకృష్ణయ్యగారు శ్రీముఖసంవత్సరాదిసంచికలో ఉదాహరించారు.

నావిద్వత్కవితావిశృంఖలవచో పుణ్యధారాళధా
రావష్టంభ విజృంభణమ్మునకు నౌరా! వీరముత్తప్రధా
నావిర్భూతవితీర్ణిగల్గవలె, లేదా యన్యులన్ వేడనా?
ఛీ! వాచాల్పటి! ఛీ! కవిత్వము! చి ఛీ ఛీ యర్థకాంక్షగతుల్!

ఈ ముత్తమంత్రి అంకితంపుచ్చుకొన్న దాశార్థ చరిత్ర ఎవరు వ్రాశారో తెలియదు.

19. **నేబది కృష్ణమంత్రి**:- ఇతడు నిజంగా మంత్రే. ఏదో చిన్న గ్రామానికి అధికారిగా ఉండే ఉద్యోగి దగ్గర కరణీకపు లెక్కలు వ్రాసే మంత్రి కాదు. క్రీ.శ. 1580-1612 ల మధ్య గోలకొండ రాజ్యాన్ని పాలించిన ఖులీకుతుబ్షా ప్రధాని మండలిలో ఒకడు. ఇతని వంశంలో 6 వతరంలోని తాతగారు బెడందకోట సుల్తాన్ షా వద్ద 'నేబతి' పదవిలో ఉన్నాడు. నేబతి అనే మాట 'నియాబత్' అనే పదానికి తెలుగురూపం. దీనికి రాయబారి, స్థానాపతి అని అర్థం. కృష్ణమంత్రి తండ్రి కమల మంత్రి. పానుగంటి పట్టణాధ్యక్షుడు.

కృష్ణమంత్రి పంచతంత్రాన్ని వైష్ణవప్రబంధంగా మార్చి రచించాడు. దానికి

రాజనీతి రత్నాకరమనే పేరు పెట్టాడు. కథను శ్రీరంగంలో మొదలెట్టాడు విష్ణుశర్మ ఆ ఊరిలో రాజుగారి బిడ్డలకు కథలు చెప్తాడు. సంజీవుకుబ్బీ బేహారి తిరుపతి వెంకన్నకు సమర్పించి అచ్చు పోసి విడిచివేస్తాడు. కృష్ణమంత్రిని చరిత్రకెక్కని చరితార్థునిగా ఆంధ్ర దేశానికి పరిచయం చేసినవారు మిత్రులు డా బి. రామరాజుగారు. ''పంచతంత్రముపై వైష్ణవముద్రయు, మరియు నాంధ్రత్వముద్రయు నచ్చొత్తి రాజనీతిరత్నాకరమును వెలయించినాది గోలకొండ నియోగి మంత్రి యని వారు చెప్పున్నారు. ఈ కవి కవిత్వాన్ని అతని గురువు కందాళ రంగాచార్యులుగారు ఇలా మెచ్చుకొన్నారట.

వరువవు బొండుమల్లియల బంతులొకో మరి జాజులో యనన్
విరవిరవాది పువ్వు లన వెన్నెలలో కుముదంబులో యనన్
సరసిజకర్ణి కాకృతులు చల్లని తావుల పిక్కటిల్లుచున్
నెరసె భవత్కవిత్వములు నేబతి కృష్ణకళాదురంధరా! [రాజ. 1-37]

ఈ కళాధురంధరుని కృతి అచ్చుపడడం అవసరమే.

20. **పెద్దిరాజుగారి రామరాజు:–** ఇంద్రాణి, రుద్రాణి అని ఎవరో కొందరు ఆడ వాళ్ళను భర్తల భార్యలుగా వ్యవహరించినా మన దేవతలలో చాలామంది వాళ్ళ భార్యల భర్తలుగానే మనం గురిస్తాం. ఉమాపతి, లక్ష్మీపతి, సీతాపతి మొదలైన పేర్లు దానికి నిదర్శనం. అయితే దేవతా స్త్రీలలో చాలా కొద్ది మంది మీద విడిగా మనవాళ్లు శతకాలు చెప్పారు. తాళ్ళపాక అన్నమయ్య లాంటి కవి ప్రతి పద్యంలోనూ అలమేలుమంగను పేర్కొన్నా శతకాన్ని వెంకటేశ్వరా అన్న మకుటంతోనే రచించాడు. శ్రీరాముని పై దేశంలో ఉన్న శతకాలకు తక్కువలేదు గాని, సీతమ్మపైన ప్రత్యేకంగా శతక మున్నట్టు కనబడదు. అయితే ఈ పని రామరాజు అనే కవి చెప్పిన రెండు చాటుపద్యాలలో సీతమ్మను సంబోధించడం జరిగింది. వ్యక్తుల నామాలలో ఉన్న సంధుల వల్ల వచ్చే అఖండయతులను పేర్కొంటూ 'అమ్మా' అనుటకు ఈపని పెద్దిరాజు రామరాజు చాటుధార అని అప్పకవి ఈ క్రింది పద్యాలను ఉదాహరించాడు (అప్ప 3-232, 233):

ఇమ్మహిలో మహనీయగు-ఐమ్మల నీ పాటి గలరె నానావిధదే
శమ్ముల శ్రీరాముని సీ -తమ్మా మాయమ్మ నిత్య వర్షములిమ్మా!
ఇమ్మా మదభీష్టంబులు- కొమ్మా మా మ్రొక్కు లెల్ల గురమతితో మా
యమ్మా రఘునందను సీ-తమ్మా సౌభాగ్యసిద్ధిదాయిని వమ్మా!

ఈ రెండు చాటుధారలని అప్పకవి చెప్పాడు అయితే ఇవి ఒక శతకంలోనివేమో అన్న అనుమానం కలుగుతున్నది. 3,4 పాదాల ప్రాసలమలుపులో 'సీతమ్మా!' అనే మకుటం ఉందేమో. శతకమయితే ఆ సంగతి అప్పకవి చెప్పనే చెప్పేవాడు. ఏమైనా అప్పకవిలాంటి లాక్షణికుడు ప్రమాణంగా స్వీకరించిన కవి తక్కువవాడు మాత్రం కాదు. ఏవో మంచిపుస్తకాలే రచించి ఉంటాడు అయితే వ్రాసిన కావ్యాలేమిటో తెలియవు. ఇతని

ఇంటిపేరు 'ఈవని' వారని మాత్రమేఅప్పకవి చెప్పినదానివల్ల విశదమ వుతున్నది.

21. **పలకలూరి గోపన్న:—** అళియరామరాయల వద్ద ఉన్న ఐయకార రామప్ప అనే సంగీతవిద్వాంసుడు 'స్వరమేళకళానిధి' అనే కృతి రచించాడు. ఇతడు దండ నాథుడుగా కూడా పనిచేశాడు. ఈ రామప్పకు బాచమరుసయ్య అనే పినతండ్రి ఉన్నాడు. ఇతడు అచ్యుతదేవరాయలవారి వద్ద మంత్రిగా ఉండేవాడు. ఎన్నో దానధర్మాలు చేశాడు. పాదిరి కుప్పం ఇతని స్వగ్రామం. తిరుపతి దేవస్థానానికి ఎన్నో దానాలు చేశాడు. ఇతని శాసనాలు క్రీ. శ. 1534 నుండి 1547 దాకా కనబడతాయి. కొండవీడులో గోపీనాథస్వామిని బాచమరుసయ్య కొందరు బ్రాహ్మణులను హింసించినట్లుంది. ఆ బాధ పొందినవాళ్లలో ఈ గోపన్న ఒకడు. ఒక చాటుపద్యం చెప్పాడు.

గోలకొండమలకగోవుల భక్షించు -గొంవీటి విప్రకులము నెల్ల
బాచమరుసు చేరి భక్షించుచున్నాడు - మలకమేలో? బాచమరుసు మేలో?

గోపన్న చెప్పిన ఈ పద్యాన్ని అప్పకవి ప్రమాణంగా స్వీకరించి నామాఖండవిశ్రమాలు చెప్పే సందర్భంలో (3-231) 'అరుసు' అనే మాటను పేర్కొంటూ ఉదాహరించాడు. గుంటూరుతాలూకాలో పెద్ద పలకలూరు, చిన్న పలకలూరు అనే గ్రామాలున్నాయి. గోపన్న బహుశా వీనిలో ఒకదానికి చెందినవాడవుతాడు. నవాబుల యుగంలో ఈ పలకలూరు కొండవీటి మండలంలో ఉండేది కాబోలు. గోపన్న కేవలం ఒక చాటువుచెప్పినకవి కాడని, ఏవైనా గ్రంథాలు రచించి ఉంటాడని అందుకే అతణ్ణి అప్పకవి ప్రామాణికుణ్ణిగా స్వీకరించాడని చాగంటి శేషయ్యగారు భావించారు.[10] గోపన్న వ్రాసిన కావ్యాలు పేరైనా తెలియకపోవడం దురదృష్టమే.

22. **ఎడవల్లి పర్వతన్న:—** అప్పకవి ధర్మమా అని కొంత మంది కవుల పుస్తకాల పేర్లు కాకపోతే కనీసం చాటుధారలైనా దొరుకుతున్నాయి. అతడు ఎడవల్లి పర్వతన్న పద్యాలు రెండు ఉదాహరించాడు. ఒకటి తిట్టుపద్యం. అరింట 'త'కారం పెట్టిపద్యంతో ఎవరినైనా తిడితే అది పాముకాటే అని మనవాళ్ళ విశ్వాసం. అలాగే అయిదింట 'హ'కారం కూడా ప్రమాదకరమే. ఎవరో బంగారు కామయ్యను పర్వతన్న ఇలా తిట్టాడట (అప్ప. 2-377)

అంగజసంహారుండగు - సంగరభీముండు ప్రళయసమయోగ్రుండై
యింగలవుగంట జూచిన - బంగరు కామయ్య మేను భస్మం బయ్యోజా.

ఇటువంటి తిట్టుపద్యం చెప్పిన పర్వతన్న దీవనపద్యాలు గూడ చెప్పగలగు. కర్నూలును పాలించిన గోపాలరాజుగారి కత్తి మీద అతను చెప్పిన పద్యాన్ని బువళికి చూపించిన ప్రామాణిక ప్రయోగాలలో అప్పకవి ఉదాహరించాడు.

10 ఆంధ్రకవితరంగిణి- IX , పుట 87

రణరంగంబున నీ శితాసి యరినోరం బూరిగ్గికొన్న దా
నణు మాత్రంబును వానిపైన దెగ దాహా! చిత్ర మూహింపగా
దృణమే కవలె దారికట్టు మొనకట్టిద్ధారుణీ మండలీ
బ్రణుత ప్రాభవకందనోలివురగోపాలా! క్షమావల్లభా! [అప్ప. 3-33]

ఈ గోపాలరాజుగారు అళియరామరాయల తమ్ముని మనుమడని చాగంటి శేషయ్యగారు ఊహించారు.[11] పర్వతన్న వ్రాసిన గ్రంథాలేమిటో తెలియవు.

23. **పొట్టూరి గోపన్న:–** ఏగ్రంథం వ్రాశాడో తెలియదు గాని ఈ కవిని ప్రామాణికునిగా ఎంచి, అప్పకవి, నామాఖండ విశ్రిమాలను చెప్తూ, ఇతనిదో పద్యం ఉదాహరించాడు.

అన్నలుదు రూపమున సిరి-యన్న కళాయుక్తి భరతునన్న కరుణచే
నన్న సముద్ర పెద చి-న్నన్న కుమారుండు వేంగళామాత్యు డిలన్.
[అప్ప. 3-224]

అప్పకవి కొన్ని గ్రంథాల పేర్లు చెప్పాడు గాని వాటి కవుల పేర్లు తెలియవు. అవి – చమత్కార రామాయణం, చారు ధేష్ణచరిత్ర, దేవీ విజయం, మధుసేనం, శారదాదర్పణం. వీటిలో కడపటిది లక్షణ గ్రంథం వీటిలో ఒకటో, లేక మరేదో గోపన్న వ్రాసినది ఈ పద్యంలో చెప్పిన వెంగళామాత్యునికో, అతని వంశంవాళ్ళకో బహుశా అంకితమై ఉంటుంది. పొట్టూరు గుంటూరు తాలూకాలో ఉంది. కవి ఆ ఊరివాడే కావచ్చు.

24. **వణుకూరి గురవరాజు:–** అప్పకవి కవి పేరూ, గ్రంథం పేరూ చెప్పి ఉదాహరించిన పద్యాలు కూడా కొన్ని లేకపోలేదు. నామాఖండా విశ్రాంతుల ఘట్టంలోనే వ్యక్తుల పేర్ల చివర 'ఆయి' అని చేర్చితే యతి నిల్పడానికి ప్రయోగాలు చూపెట్టాడు. గురవరాజు వ్రాసిన శమంతకమణి చరిత్రకావ్యంలోని కృత్యాది పద్యాన్ని ఉదాహరించాడు.

కాయవచోమనస్థలన కల్పిత దోషములెల్ల బాయగ
నాయెదలోన నిత్యము సనాతనధర్మము బూని యర్మిలిన్
బాయక కొల్తు రామనరపాలనిరంతర సౌఖ్యదాయి సీ
తాయిసమస్త శోభనవిధాయి మహాత్పలసిద్ధిదాయిగన్ [అప్ప. 3-237]

ఈ శమంతకమణి చరిత్ర దొరకడం లేదు.

25. రాచపూడి వెంకటయ్య:– గురవరాజులాగే పేరు చివర 'ఆయి' చేర్చి పద్యం చెప్పిన మరొక కవి ఈ యన గంగానదిని గంగాయి అన్నాడు. [అప్పకవి. 3-236]

వ్యాయామజనితమాయో- పాయసమస్తాఘములు నివారణమగు దు
ష్కాయంబు పూతమగు గం-గాయిని బొడగన్న దానమాడిన మాత్రన్.

11. ఆంధ్రకవితరంగిణి, IX, పుట 252.

ఇది ఫలానా గ్రంథంలోనిదని అప్పకవి చెప్పలేదు. 'రాచపూడి వెంకటయ్య చాటుధార' అని పేర్కొన్నాడు. రాచపూడి గ్రామం ఒంగోలు తాలూకాలో ఉంది. కవి ఆ ప్రాంతంవాడై, అప్పకవినాటికి అతని పేరు సుప్రసిద్ధమైందనుకోవాలి.

26. **గౌరరాజు:—** వెంకటయ్యలాగే అప్ప కవి కాలంనాటికి ప్రసిద్ధుడైన మరొక కవి గౌరవరాజు. ఇతని చాటుధారగా అప్పకవి ఈ పద్యాన్ని, నిత్యసమాసవిశ్రాంతుల సందర్భంలో 'నాక' శబ్దానికి ఉదాహరణగా చూపెట్టాడు [అప్ప. 3-158]

ప్రాకటదర్పులై సకలరాయని లక్క నృపాలు వాజిలో
దాకు విరోధిసైన్యము మదం బొదవన్ వరియింపవచ్చుచో
నాకస మెల్ల గ్రమ్ముకొను నంచిత దివ్య విమానసంచర
న్నాక విలాసినీ చరణ హంసకఘూరి ఝణం ఝణధ్వనుల్.

కడపజిల్లా రాజంపేట తాలూకా గుండ్లూరులో లక్కనృపాలుని శాసనాలున్నాయని, అవి క్రీ.శ.15 శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలోనివని చాగంటి శేషయ్యగారు వ్రాశారు.[12] అక్కయ్యదేవ మహారాజు పాత్రపి నాటికి అధిపతి అందుచేత గౌరరాజు ఆ ప్రాంతాల వాడని చెప్పవచ్చు క్రీ.శ. 1600కు పూర్వుడని కచ్చితంగా అనుకోవచ్చు.

27. **కంచి వీరశరభయ్య:—** ఆద్యసత్కథలనే కావ్యాలుగా రచించాలనే పట్టింపులున్న ఏ సాహిత్యంలోనైనా ఒకరు వ్రాసిన కావ్యాలనే ఇంకొకరు వ్రాయడం పరిపాటే. అయితే ఈ కవులలో ఎవరు ప్రాచీనులో, ఎవరు అర్వాచీనులో తేల్చుకోవడం కొంత ఇబ్బందికరమే. మన కవులు తమకు పూర్వం ఈ గ్రంథాలు వ్రాసిన వాళ్ళ పేర్లు వివరాలు చెప్పరు. తన కన్నా ముందు కొందరు హరిశ్చంద్రుని కథ వ్రాశారనీ, వారికి మెరుగు పెట్టేటట్టు దాన్ని వ్రాస్తున్నాననీ కనీసం ఒక కవి చెప్పాడు. అతడు కంచి వీరశరభయ్య. ఇతని తల్లి పండితారాధ్యులవంశంవాళ్ళ ఆడపడుచు. వీరశరభయ్య తన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానాన్ని శ్రీశైల మల్లికార్జునస్వామికి అంకితమిచ్చాడు. తన కావ్యంలో ఇలా చెప్పాడు:

"హరిశ్చంద్ర మహాసార్వభౌమోత్తముసద్గుణసంఘాతంబు లెక్కింప విధాతకైనశక్యంబు గాదని మనంబున గణియించి యందందు గొందరు కవిజనోత్తములందంబు వాటిల్ల రూపించి, తమయోపిన విధంబుతోడ ననవద్యగద్య పద్యాధిక ప్రబంధ బంధురంబుగా రచియించిన తెరంగు కంటె మెరుంగు పెట్టినట్లు భవ్యంబగు నిమ్మహాకావ్యంబు... "
[D 932]

ఇతరకవుల రచనలకు ఇతడు ఎలా మెరుగుపెట్టాడో తెలియదు. శంకరకవి కవిత్వంకంటె ఈ కావ్యంలో మరి అధిక మేంలేదని చాగంటి శేషయ్యగారు చెప్పారు.[13] ఈ

12. ఆంధ్రకవితరంగిణి, VIII, పుట 56.
13. ఆంధ్రకవితరంగిణి, XI, పుట 89.

కవి కంచివాడని, ఇతని గ్రంథాన్ని కంచికావ్యం అంటారనీ బ్రౌన్‌దొరగారు వ్రాసి పెట్టారు.[14] వీరశరభయ్య వ్రాసిన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం ముద్రితమైనా దొరకడంలేదు. దీనికి వ్యాఖ్యానంకూడా ఒకటి అముద్రిత గ్రంథాలలో ఉంది (D 936). బ్రౌనుదొరగారు ఈ శరభయ్య కవిగ్రంథాన్ని ఇలా మెచ్చుకొన్నారు.

The tale of Harischnadra by Veerasarabhayya is exceedingly popular. It is composed in a beautiful classicasl easy style; it is an original Telugu poem and is full of amusing incidents. (D. 935)

ఈ కంచికావ్యంలోని కథ కంచికి పోకుండా సాహితీపరులు కొంచెం జాగ్రత్తపడాలి.

28.సర్వజ్ఞ పద్మనాయకభూపాలుడు:– క్రీ.శ. 1475 ప్రాంతాలలోనే తెలంగాణాను పాలించిన పద్మనాయకుల రాజ్యం అంతరించింది. గోలకొండ నవాబులు గద్దె ఎక్కారు. అయితే 'చాపచిరిగినా చదరంత' అని పద్మనాయకుల వంశంలోని కొందరు చిన్నచిన్న భూభాగాలపై అధికారం చెలాయిస్తూ పాతబిరుదు లన్నీ ధరిస్తున్నట్లుంది. పద్మనాయక రాజ్యాన్ని స్థాపించడానికి ముందు ఈ వంశీయులు శ్రీశైలానికి ఉత్తరాన ఉన్న ఉమాచలంలో ఉండేవాళ్లు. సామ్రాజ్యం పోయాక పద్మనాయకులలో ముగ్గురు నూరేళ్ళ కాలంలో ఒక సర్వజ్ఞపద్మనాయకభూపాలుడు సారంగధర చరిత్రను యక్షగానంగా వ్రాశాడు. పద్మనాయకులలో ముగ్గురు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలురు ప్రసిద్ధులు. వాళ్ళ ముగ్గురి తల్లుల పేర్లూ పోచమదేవులే! యక్షగాన రచయిత అయిన సర్వజ్ఞుడు కాచమనేని గారాబుసుతుడు. అందుచేత ఆ సర్వజ్ఞులలో ఏ ఒక్కడూ ఈ సర్వజ్ఞుడు కాడు. ఇతనికి ఆగమపురాణేతిహాసాలు ఇష్టం. వీణాది సంగీతవిద్యావినోది. వాణీ వివేకాది వరచక్రవర్తి. సహజ విక్రమకీర్తి. సర్వజ్ఞమూర్తి. ఇతడు సనాతన 'గానశాస్త్ర ప్రబంధకర్తల కరుణపడసి' "కడునొప్ప 'సారంగి' కత దిగంతముల పుడమీశ్వరులు మెచ్చ బుధులు చరియింప–సరసులు గొనియాడజాణలౌననగ." రచించాడు. సారంగధరుని చరిత్రను మొట్టమొదట తెనుగు దేశానికి పరిచయం చేసినవాడు గౌరన. మన రాజమండ్రిని పాలించిన రాజరాజుకూ ఈ కథకూ గౌరనకాలంలో ఏమాత్రం సంబంధం లేదు. అయితే సర్వజ్ఞ పద్మనాయకుడు వ్రాసిన యక్షగానంలో అక్షరాలా ఈ నాటికథే ఉంది. రాజ మహేంద్రపురం రాజరాజ నరేంద్రుడు, రత్నాంగి, చిత్రాంగి. సారంగధరుడు మొదలైన వివరాలతో పద్యకావ్యంగా ఈ గాథను వ్రాసినవాడు చేమకూర వెంకటకవి (17వ శతాబ్ది). ఇతని యక్షగానం అముద్రితం. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమివారి కార్యాలయంలో దీని ప్రతి ఉంది. ఈ కవిని 'మరుగుపడిన మాణిక్యం' గా డాక్టరు బి.రామరాజుగారు తొలిసారి ఆంధ్రదేశానికి పరిచయం చేశారు.[15]

---

14. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయం డి. కేటలాగు III. పుట 1228.
15. 'మరుగుపడిన మాణిక్యాలు': గోలకొండ పత్రిక ప్రచురణ, పుట, 69.

29. **వెలుతుర్ల ఒడ్డెయ్య:–** కర్నూలు జిల్లాలో వెలుతుర్ల అనే గ్రామం ఉంది. ఆ ఊళ్ళో అనుపమ బ్రహ్మవిద్యావిహారుణ్ణి, ఆంధ్ర గీర్వాణ భాషాదక్ష కోవిదుణ్ని, నాటకాలంకార నయవిశారదుణ్ణి, మేదుర శృంగారమృదు కవిత్వ ధురీణుణ్ని, పరవశముఖ నికాయుణ్ని అనుకునే ఒక కవి ఉండేవాడు. ఆయన పేరు ఒడ్డెయ్య. ఇతడు 'శృంగార రసాలవాలం' అనే పేర మూడాశ్వాసాల అలంకారశాస్త్రాన్ని 'బాలగోపాల విలాసం' అనే పేరుతో మూడాశ్వాసాల ప్రబంధాన్ని వ్రాశాడు. నగ్నజిత్తుఅనే కోశల రాజు కుమార్తె నీలను శ్రీ కృష్ణుడు వివాహం చేసుకోవడమే ఇందులోని ఇతివృత్తం. దీనికి హరివంశమే మూలం. ఈ కథనే కూచిమంచి తిమ్మకవి ఉత్తరోత్తరా నీలాసుందరీ పరిణయం అనే అచ్చ తెనుగు కావ్యంగా ఈ కవి బహుశా సేలం కృష్ణభూపాలుని మంత్రిగారి ప్రోత్సాహంతో బాలగోపాల విలాసాన్ని రచించాడేమో అని చాగంటి శేషయ్యగారు భావించారు.[16] ఇతని కాలం క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలని అభిప్రాయపడ్డారు.

ఒడ్డెయ్యకవి తన గ్రంథాలను దేవునికే అంకితమిచ్చాడు. శృంగారరసాలవాలంలో కృష్ణదేవుడు సల్పిన క్రీడలు ఆంధ్రభాషలో శృంగారరసంలో విర్చరిచాడు. దీనిని 'పూర్వసత్కవిని కాయ కావ్యలక్షణ లక్ష్యసంగతులు ఎరింగి' రచించాడు. అయితే ఇతని లక్షణాలు విలక్షణాలుగా కనబడుతున్నాయని, ఇతనిలో స్వతంత్రత కనబడుతున్నదని పరిశోధకులు భావిస్తున్నారు.[17]

ఒడ్డెయ్యకవి తాను కవితాచమత్కారుణ్ణని గద్యలో చెప్పుకొన్నాడు. ఇతని చమత్కారాలు ప్రచారం పొందలేదు.

30. **ముడియం వెంకటరమణకవి:–** తెలుగుకవులు తెలుగులో నాటకాలు వ్రాయకపోయినా సంస్కృతంలో వ్రాసేవారని చెప్పడానికి ఈయనకావ్య మొకటి పనికి వస్తుంది. ఇతడు సంస్కృతంలో రాధామాధవం అనే నాటకం వ్రాశాడు. ఇది నేడు దొరకదు గాని ఇతడు తెలుగులో వ్రాసిన కళాధరోపాఖ్యానమనే కావ్యంలో (434) ఈ సంగతి తెలుస్తుంది. అందులో తన గురించి ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

చేసితి రాధామాధవ – మానంస్కృత ధాటి నాటకాగమమంబుఁ
వ్యాపక్తి నింక నాంధ్రము – చేసెద నొక కావ్య మతివిచిత్ర కథాప్తిఁ.

ఈ కావ్యంలో కళాధరుడు నాయకుడు అతడు శ్వేతద్వీపంలో పుట్టాడు. సాక్షాత్తు త్రమహావిష్ణువుకంట జన్మించాడు. ఇతని చరిత్రను కూడా నాటకచ్ఛాయలు వచ్చేటట్టు ఒక విష్కంభంగా కవి వ్రాశాడని ఈ కావ్యాన్ని పరిశోధించిన పండితులు చెప్పారు. ఇది అముద్రితం. ఈయన పెమ్మసానివారి ఆస్థానంలో ఉండేవాడు. పెమ్మసాని తిమ్మానాయకుడు

16. ఆంధ్రకవితరంగిణి – X, పుట 209.
17. ఆంధ్రాలంకార వాఙ్మయచరిత్రము - బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు.

క్రీ.శ. 1580 ప్రాంతాలవాడు. అందుచేత ఈ కవి కూడా ఆకాలం వాడే. ఇతడు దత్తాత్రేయభక్తుడు. తన కావ్యాన్ని ఆదైవానికి అంకితమిచ్చాడు. బహుశా దత్తాత్రేయయోగి శిష్యుడు కూడా కావచ్చు.

31. వేగినాటి కొండన్న:– వెంకటరమణయ్యలాగే మరొక దత్తాత్రేయశిష్యుడు కూడా ఈ యుగంలో ఉన్నాడు. అతని ఇంటిపేరు బళ్ళపల్లివారు. పేరు కొండయ్య. ఇతడు 'వేగినాటివంశపయః పారావారనిశాకళత్ర్పిజ్ఞ' అని గద్యలో చెప్పుకోబట్టి ఇతణ్ణి వేగినాటి కొండయ్య అని చరిత్రకారులు పేర్కొనసాగారు. ఇతడు వివేకసింధువు అనే వేదాంత గ్రంథాన్ని దత్తాత్రేయునికి అంకితమిచ్చాడు. 'దత్తయోగీంద్రకావ్యం' అనే సీస శతకాన్ని కూడా ఇతడు వ్రాసినట్టుంది. ఇది అముద్రితం. ఇందులో వేదాంత విషయాలూ, నీతివిషయాలూ ఉన్నాయి.

కొండయ్యకు పూర్వమే వివేకసింధువు వచన కావ్యంగా ఉండేది. దానిని ముకుందయోగి రచించి, సజ్జనులను బోధించాడని కొండయ్య ఇలా నమస్కరించాడు.

వినుతింపఁగ భవరోగవైద్యమగు నీ వేదాంత శాస్త్రంబు పా
వనమై యుండ బ్రవీణతఁ వచన కావ్యం బొప్పగాజేసి స
జ్జనులం బోధించిన పుణ్యమూర్తి విమల స్వాంతుండు విజ్ఞానశా
సనుఁడైనట్టి ముకుందమౌనికి నమస్కారంబు గావించెదఁ.

ఈ పద్యంలో పేర్కొన్న ముకుంద యోగి. మహారాష్ట్ర భాషలో వివేకసింధువును రచిస్తే దానిని కాశీ చెన్నబసవేశ్వరుడనే కవి తెలుగులో వచన గ్రంథంగా వ్రాశాడు. కొండన్న బహుశా మహారాష్ట్ర భాషనుంచే పద్యకావ్యాన్ని అనువదించిఉంటాడు. చెన్నబసవకాలం క్రీ.శ. 1600 ప్రాంతాలని బలుసు వెంకటరమణయ్యగారు చెప్పారు [18] కొండన్న కూడా అప్పటివాడే కావచ్చు.

32. చెన్న బసవయ్య:– వివేకసింధువును వచనకావ్యంగా వ్రాసిన ఈయనే, బహుశా, సాంఖ్యావిచారం' అనే తత్వశాస్త్ర గ్రంథాన్ని కూడా వచనరూపంలో వ్రాశాడు. ఇది వాడుకభాషలో ఉంది. సాంఖ్యసూత్రాలు, వాటికి అనుగుణమైన ఇతరశ్లోకాలూ ఉదహరించి అద్వైతసిద్ధాంతాన్ని బాగా విశదపరిచాడు.

33. ముకుందయోగి:– వివేకసింధువును మహారాష్ట్ర భాషలో వ్రాసిన ముకుందుడు కాకా తెలుగులో ఒక ముకుందయోగి ఉన్నాడు కోవిల కందాళ అన్నంగారి కుమారుడు అప్పలాచార్యుల వారికి ఈ ముకుందుడు శిష్యుడు వైష్ణవమతం తెలుగుదేశంలో బాగా ప్రచారం పొందాక తెనుగుకవులు చేపట్టిన కథావస్తువులలో 'శ్రీరంగమాహాత్మ్యం' ఒకటి.

18. ఆంధ్రకవి సప్తశతి, పుట 69.

రంగనాథునికి తమ గ్రంథాన్ని అంకితమిచ్చి ఆ దేవునిలీలనే కృతిపతివంశంలాగ వర్ణించిన కవులుకూడా ఉన్నారు. పద్యకావ్యంగా శ్రీరంగమాహాత్మ్యాన్ని వర్ణించిన వాళ్ళలో భైరవుడు, చెన్నమల్లు శ్రీగిరన్న ప్రథములు. ఇదే స్థలపురాణాన్ని ముకుందయోగి ద్విపదగా రచించాడు. ఇది అముద్రితం. తంజావూరు సరస్వతీమహల్ గ్రంథాలయంలో రెండు ప్రతులున్నాయి (నెం. 362, 363).

34. **చరిగొండ నరసింహకవి:—** ఇతడు శశిబిందు చరిత్రం అనే పద్యకావ్యం వ్రాశాడు. దీనిలోంచి 3 పద్యాలను ప్రమాణాలుగా స్వీకరించి అప్పకవి ఉదాహరించాడు. శశి బిందుడు ఒక రాజు. ఇతనికి లక్షమంది భార్యలున్నారట. ఒక్కొక్కత్తెకూ చాలా మంది బిడ్డలట. ఈ రాజు చాలాయాగాలు చేశాడట.[19] లక్షమంది భార్యలలో ఎవరి వివాహాన్ని వర్ణించాడో గాని నరసింహకవి శశిబిందుచరిత్రలో శృంగారాన్ని మరీ పచ్చిగా వ్రాసినట్టుంది. చూడండి ఈ పద్యం.

పయ్యెద బాపి గుబ్బలను బాహుల బట్టగనిచ్చి మోవిపై
దియ్యని మోవియుఁ మనసుదీరగ గ్రోలగనిచ్చి యిప్పుడో
తొయ్యలి నీవి ముట్టినను ద్రోచెద వేనుగునిచ్చి యంకుశం
బియ్యక కయ్యమిదదగునే? నను నీగతి నేచబాడియే? [అప్ప. 2-227]

ఈ కావ్యనాయిక అందాన్ని నఖశిఖపర్యంతం వర్ణిస్తున్న ఘట్టంలోనిది కాబోలు మరొక పద్యాన్ని అప్పకవి ఉదాహరించాడు. (2-254)

నూవుంబువ్వను సంపెంగ–పూవు గెలిచి బిరుదుముత్తెపుంజల్లి దగఁ
దా వైచెననగ ఘుంగర– తో వనరుహనేత్రనాసతుల లే కొప్పుఁ.

నరసింహకవికాలాన్ని ఉజ్జాయింపుగా చెప్పవచ్చు. ఇతడు కందుకూరి రుద్రయ్యకు కొద్దిగా పూర్వుడనుకోవచ్చు. 'వెలగ' అనే మాటకు 'వెల్గ' అనే రూపాన్ని చరిగొండకవి ప్రయోగించాడట. ఇది చూసి 'మొలక' అనే మాటకు 'మొల్క' అనే రూపాన్ని రుద్రకవి పుట్టించాడని అప్పకవి' ఇలా నవ్వుకొన్నాడు (అప్ప 5-112).

కొలదిగ మున్ను జెప్పె జరిగొండ నృసింహుడు వెల్గయంచు నీ
వల నగసాలిరుద్రపనువాడును మొల్క లటంచు గూరిచెం
దెలియక కొందరిట్లు వికృతిం బదమధ్యమునఁ లకారరే
ఫలదలపై యకారమును బాపుదు రార్యులు నవ్వనట్లుగఁ.

అప్పకవికన్నా ముందుగానే ఎవరో రుద్రకవిని ఈ ప్రయోగానికి ఆక్షేపిస్తే అతడే చరిగొండ నృసింహకవి ప్రయోగాన్ని చూసి వినుకొండలో గుంటిపల్లి భాస్కరయ్యగారి సముఖంలో ఇలా చెప్పాడట:

19. పూర్వగాథాలహరి, పుట 449.

వెలగకు వెల్గ యంచు పరవిం జరికొంత నృసింహుడాడగా
మొలకకు మొల్క యంచు గవిముఖ్యుడు రుద్రప ఎల్క దోసమే
ఛళిఛళి! మంచి మాటయె ప్రబంధమునా జలరాశి యందులో
వల వెరసుల్ గ్రహింతురె యపారములౌ మణులెల్ల నుండగా?

[అప్ప. 5-114]

నిజమే. మణులే స్వీకరించాలి. ప్రబంధమే కాదు. ప్రబంధాలు కోకొల్లలుగా విరిసిన ఈ యుగంలోని సాహిత్యం కూడా జలరాశే. దానిలోని కొన్ని రత్నాలే బయటపడ్డాయి. అయితే ఎన్నో మాణిక్యాలు మరుగున పడ్డాయి. అదే బాధ నిజమైన మాణిక్యాలు ఎన్నటికైనా బయటపడతాయి! అదీ ఆశ!

సంప్రదించిన గ్రంథాలు, వ్యాసాలు

అనంతకృష్ణశర్మ,రాళ్ళపల్లి	'సారస్వతాలోకము' త్రివేణి పబ్లిషర్స్,మచిలీపట్టణం,1954.
ఆరుద్ర	'సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం' సంపుటాలు
కృష్ణకుమరి, నాయని	'తెలుగు జానపద గేయ గాథలు' ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదు, 1977.
చినసీతారామస్వామి శాస్త్రి,	వజ్ఝల 'వసుచరిత్ర-విమర్శ' వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1965.
జోగారావు, యస్వీ	'ఆంధ్రయక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర' సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్, రాజమండ్రి,1961.
ద్రోణప్ప, తూమాటి	'ఆంధ్ర సంస్థానములు-సాహిత్యపోషణ, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు, వాల్తేరు 1969.
దొరస్వామి శర్మ, రావూరి	'తెలుగు భాషలో ఛందోరీతులు' వెల్డన్ ప్రెస్,మద్రాసు, 1962
నాగేశ్వరరావు, కాశీనాధుని	'ఆంధ్ర వాఙ్మయ సూచిక', ఆంధ్ర పత్రిక కార్యాలయం, మద్రాసు 1929.
నారాయణాచార్యులు, పుట్టపర్తి	'రామకృష్ణుని రచనా వైఖరి',
పార్థసారధి, ఎన్.సి.	'పార్థసారధి, ద్వారకా' గానకళా బోధిని, మద్రాసు.
ప్రతాపరెడ్డి, సరవరం	'ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర', ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాద్ 1950.
ప్రతాపరెడ్డి, సురవరం	'ఖుతుబ్ షాహీ సుల్తానులు' , ఆంధ్ర సంస్కృతిలో వ్యాసం
ప్రభాకర శాస్త్రి, వేటూరి	'చాటు పద్య మణి మంజరి' ప్రథమ భాగం, మణి మంజరి, ముక్త్యాల 1952.

ప్రభాకర శాస్త్రి, వేటూరి (సం) — 'ప్రభంధ రత్నావళి' కాజా వెంకట శేషయ్య, మద్రాసు 1918

మాధవశర్మ, పాటిబండ — 'తపతీ సంవరణము' అద్దంకి గంగాధర కవి ప్రణీతము, LIV-54, 1972.

రంగాచార్యులు, చెలమచర్ల — 'ఆంధ్రప్రతాపరుద్ర యశోభూషణం' (పీఠిక) నాగార్జున బుక్ డిపో, హైదరాబాద్,1944

రామకృష్ణ శాస్త్రి, శిష్టా — 'వీరశైవాంధ్ర వాఙ్మయం' తృతీయ ప్రకరణం, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం ప్రచురణ,తిరుపతి, 1952.

రామచంద్ర, తిరుమల — 'పరిశోధన(సం), మద్రాసు,1954-55

రామరాజు,బి. — 'జానపద గేయాలు-సాంఘిక చరిత్ర'

కృష్ణకుమరి, నామని — ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ, హైదరాబాదు, 1974.

రామరాజు, బిరుదు రాజు — 'ఖుతుబ్ షాహీ సుల్తానులు' ఆంధ్ర సంస్కృతిలోవ్యాసం

రామలింగారెడ్డి కట్టమంచి — 'కవిత్వ తత్త్వ విచారము' లక్ష్మణ స్వామి నాయుడు వి. సరస్వతి పవర్ ప్రెస్, రాజమండ్రి 1947

లక్ష్మీపతిశాస్త్రి, శ్రీపాద — 'కుమార సంభవ విమర్శము' ఆనంద ముద్రణాలయం, మద్రాసు, 1937

లక్ష్మి రంజనం, ఖండవల్లి — 'ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహం'

వసుమతి — 'ఖుతుబ్ షాహీ సుల్తానులు' ఆంధ్ర సంస్కృతిలో వ్యాసం

వీరభద్రరావు, ఆదిరాజు — 'ఖుతుబ్ షాహీ సుల్తానులు' ఆంధ్ర సంస్కృతిలో వ్యాసం

వెంకట కవి, జక్కరాజు — 'ఆంధ్ర కామందకము', మద్రాసు గవర్నమెంట్ ఓరియంటల్ సీరీస్, మద్రాసు, 1950

వెంకటకృష్ణశర్మ, వేదం	'శతక వాఙ్మయ సర్వస్వం' శ్రీధరరావు, 1954.
వెంకట రమణయ్య, నేలటూరు	'ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర-సర్వస్వం, దాక్షిణాత్యాంధ్ర సాహిత్యం, యూనివర్శిటీ ఆఫ్ మద్రాసు, 1957.
వెంకట రమణయ్య, నేలటూరు	'చరిత్ర రచన-1' వేదం వెంకటరామశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్, మద్రాసు, 1948.
వెంకట రమణయ్య, బులుసు	'ఆంధ్ర కవిసప్తశతి' తిరువళిక్కేణి, మద్రాసు, 1956
వెంకట రమణయ్య, బులుసు	'కావ్యాలంకార సంగ్రహం' వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1962
వెంకట రామకోటి శాస్త్రి	కేతవరపు 'నైమిశము' క్వాలిటీ పబ్లిషర్స్, విజయవాడ, 1961
వెంకటరావు, నిడుదవోలు	'ఉదాహరణ వాఙ్మయ చరిత్ర' విజయ భాస్కర పబ్లికేషన్స్, హైదరాబాదు, 1954.
వెంకటరావు, నిడుదవోలు	'దక్షిణ దేశీయాంధ్ర వాఙ్మయం', రెండవ సంపుటం, యూనియర్సిటి ఆఫ్ మద్రాసు, 1960
వెంకటరావు, నిడుదవోలు	'శబ్దరత్నాకరం' పరిష్కర్త-అనుబంధకర్త, ది మద్రాసు స్కూలు బుక్ అండ్ లిటరేచర్ సొసైటీ, మద్రాసు, 1958.
వెంకట శాస్త్రి, చెళ్ళపిళ్ళ	'కథలు-గాథలు' చెళ్ళపిల్ల వెంకట శాస్త్రి సన్స్, వెంకటేశ్వర పబ్లికేషన్స్, కడియం, 1958.
వ్యాసమూర్తి, కాళూరి	'కవిత్వ తత్త్వ విచార విమర్శనం'
శివరామ శాస్త్రి, వేలూరి	'సోముడు-ఉత్తర హరివంశ విమర్శ' వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1961.
శివసుందరేశ్వరరావు,	'ఖుతుల్‌షాహీ సుల్తానులు',

నిడుదవోలు	ఆంధ్ర సంస్కృతిలో వ్యాసం
శేషయ్య, చాగంటి	'ఆంధ్ర కవితరంగిణి', శ్రీఆనందతీర్థ ప్రెస్,రామచంద్ర పురం, 1959.
శ్రీనివాసరావు, వేమూరి	'పూర్వగాథాలహరి', వెంకట్రామ అండ్‌కో, మద్రాసు,1952.
శ్రీరామమూర్తి, గురజాడ	'కవి జీవితములు', వి.రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్, మద్రాసు,1955
సీతారామయ్య, కురుగంటి	'అష్టదిగ్గజములు' అష్టదిగ్గజముల వర్ధంత్యుత్సవ సమితి ప్రచురణ
సుబ్బారావు పంతులు, వంగూరి	'శతకకవుల చరిత్ర', కమల కుటీర ప్రెస్, నరసాపురం, 1957.
సూర్య నారాయణ శాస్త్రి, మల్లాది	'సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర- లౌకిక వాఙ్మయం', ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదు, 1961

అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి సంపుటి 1, సంచిక, 12, 1898
అయ్యంకి వెంకట రమణయ్య గారి సన్మాన సంచిక
ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచికలు
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక సంచికలు
గోలకొండ పత్రికలు
జనార్ధనరావు, కొంపెల్ల (సం) ఉదయిని, వేపేరి, మద్రాసు, 1936
తంజావూరు సరస్వతీ మహల్ గ్రంథాలయం క్యాటలాగులు
దక్షిణ భారత శాసన సంపుటాలు
భారతి సంపుటాలు
మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయం కేటలాగులు
మెకంజీ రికార్డులు
విజ్ఞాన సర్వస్వ సంపుటాలు

Selected Bibliography

Annals of Oriental Research, University of Madras, Vol.XII Part 1&2, 1959.

Chinni Krishnayya, D — 'A Study of Tenali Ramakrishna's

works' (Un published).

George Thomson — 'Pre historic Aegean' studies in Ancient Greek Society, Lawrence & wishart, London, 1949.

Keith, A.B. — 'The Aitareya and Kausitaka Brahmanas of Rigveda' Cambridge Massachusetts, Harvard university Press, 1920.

Kosambi, D.D — 'Myth & Reality' Popular prakasha Bombay, 1962.

Krishna Rao, G.V. — 'Studies in Kalapurnodaya' sahity Kendram, Tenali, 1956.

Lakshmi Kantham, Pingali — 'Sources of prabhavati pradyumnam' oriental Research Institute publication, University of Madras, 1933.

Mahalingam, T.V. — 'Administration & Social life under Vijayanagara'

Mate, M.s — 'Temples & legends of Maharashtra

Neelakanta sastry, K.A.& Venkataramanayya, N. — 'Further Sources of Vijayanagara History', Vol.II University of Madras, 1946.

Sharadpatil — 'Dasa-Sudra Slavery' Allied publishers Private Limited, New Delhi, 1982.

Suneeti Kumar chaterji — 'Languages & Literatures of Modern India'

Vaiyapuri Pillai, Y. — 'History of Tamil Language & Literature'. New Century book House, Madras, 1956.

ఈ సంపుటంలోని కవుల అకారాది క్రమం

SAMAGRA ANDHRA SAHITYAM- Volume 6 - By ARUDRA

సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం

ఆరవ సంపుటం

న వా బు ల యు గం

ఆరుద్ర